[redacted]

ZEL
Opera

OPERA OMNIA

ANCTORUM PATRUM

LATINORUM.

VOLUMEN VIII.

S. HILARII
PICTAVORUM EPISCOPI
OPERA OMNIA.

RECUDI CURAVIT

DR. FRANCISCUS OBERTHÜR.

TOMUS I.

WIRCEBURGI,
In Officina Libraria STAHELIANA.

MDCCLXXXV.

CONTINENTUR HOC I. TOMO.

VIRO MAGNANIMO

GEORGIO CAROLO

IGNATIO

B A R O N I

D E

FECHENBACH,

ECCLESIÆ METROPOLITANÆ, QUÆ MOGUNTIÆ EST,

DECANO,

ET

CATHEDRALIS ECCLESIÆ WIRCEBURGENSIS

CANONICO CAPITULARI

&c. &c.

HANC

SANCTI HILARII OPERUM

EDITIONEM NOVAM

SACRAM ESSE VULT,

QUI EAM CURAVIT,

DR. FRANCISCUS OBERTHÜR.

VIR MAGNANIME!

Diu eſt, ex quo conſilium hoc meo animo volvo, qua ratione Tuæ in me ſummæ benevolentiæ publicum aliquod poſſem ſtatuere gratitudinis monumentum, quo ſimul & teſtarer, Te in virorum, quos novi litteris & humanitati maxime deditos, — paucis: in virorum Optimorum & Digniſſimorum cenſum omni Tuo jure venire.

Indulgeat mihi modeſtia Tua, Vir magnanime, utrumque me velle publico monumento aliquo palam teſtari, & Tuam in me amicitiam, & laudem Tuam; pertinet enim, ut alias rationes taceam, quam maxime laus Tua ad meri-

tum Tuæ in me amicitiæ, qui laudari, nisi a viris, qui & ipsi in laude versantur, æstimari, amari, nisi a viris bonis & probis non ambio, ceterum incurius superba habitent palatia, an humiles casas.

Dedi tamen hoc Tuæ modestiæ, ut de Tuis laudibus non multa, ut possem, dicerem, sed brevi tantum illas compendio complexus, paucis testarer, Te inter viros, quos ex omni classe hominum optimos novi, summo jure numerari. Quanquam & ideo curatiori hujus encomii Tui analysi facile supersedere possim, quod, cum in publica & omnium oculis exposita statione Te Providentia locavit, egregiis Tuis factis celebrandis fama deesse nequeat, nec deesse historia, quin in commentarios relata ad posteritatem transmittat.

Constitueram primum hanc in rem (monumentum Tibi destinatum puto) adhibere partem aliquam Dogmatices meæ, nova ut puto, & satis probabili methodo compositæ, *Anthropologiam* scilicet *revelatam*, hancque Tuo

illu-

ıſtri & charo nomini inſcribere: totum vero
cce opus Te inter, & amicorum Tuorum
æcipuum, meumque, ex æquo Tecum, ſau-
·em, illuſtrem & undequaque egregium Dal-
rgium noſtrum ita juſtis partibus dividere,
hic *Theologiam revelatam*, jam aliquo jure
ım, Tu vero *Anthropologiam revelatam* in-
·iptam vobis haberetis.

Verum non una ratio jubet opus hocce,
ɔn quidem in nonum, quod Flaccus vult,
ınum, tamen ad aliquod adhuc tempus pre-
ere: premam eousque ſaltem, donec *Ency-
ɔpedicam methodologiam theologicam* præmiſero:
: ſibi etiam naturaliori ordine ſuccedent meæ,
ıas in publicam lucem emittere propoſui, theo-
logicæ lucubrationes.

Subiit mentem deinde, poſſe Hilarium mox
ıeis curis recudendum, Anthropologiæ meæ
ıterim, quantum ad hocce meæ in Te grati-
ıdinis & reverentiæ officium Tibi exhibendum,
ice fungi, & Tuo nomine inſignitum prodire.

Suggesserat mihi consilium hoc quis bonus genius nescio, bonus certo: & hora sane opportuna: ea nimirum, qua ægre plus, quam alias ferebam, deesse mihi tamdiu explendi officii, votique erga Te mei, occasionem: prorogari saltem invito longius, quo id facerem, tempus. — Soleo enim sæpius, ut nox ingruit, cum feriatum paulisper post acta diurna negotia animus in semet secedit, inter amica silentia noctis tacitus mecum charas, quibus fruor, amicitias cogitare, ut hac earum dulci recordatione voluptatem quasi ex præsentibus necessariis meis capiam, simulque perpendam, ac consilia agitem, si qua ratione singulis gratificari, vicem reddere, arctiusque nectere mutuæ necessitudinis vinculum valerem. —

Placuit statim hæc de Hilario cogitatio: secutumque est protinus quasi e vestigio propositum, ornatiorem illum, & instructiorem parare, quam comparuere reliqui hactenus Patres, qui ante ipsum ex Staheliano prelo sunt egressi, quo minus dedignari posses, Vir illustrissime, Tuum nomen ejus fronti inscriptum legere.

Cum

Cum enim primum ipſa ſolum Patrum ſcripta nuda quaſi, ſine omni apparatu exprimi fecerim; poſtea tantum varietates lectionum adjecerim; demum & litterariam quandam notitiam junxerim; nunc his omnibus in Hilario etiam adnotationes cujuscunque generis, ſimul & breve compendium Hilarianæ dogmatices, forſan & rerum memorabilium indicem ſuperaddere, ſicque acceſſione certo utiliſſima & Patrologiæ ſtudioſis commodiſſima, hoc recudendorum Patrum inſtitutum augere ſtatui.

Hac ratione adornatum, nunc Tuum Hilarium accipis, Vir magnanime! interpretem animi in Te mei. Tribus conſtabit voluminibus. Textus ad Maurinam, & Veronenſem expreſſus eſt editiones recentiſſimas & optimas. Veronenſis cum vix aliud ſit, quam Maurinæ repetitio, exiguam tantum ad novam hanc Wirceburgenſem editionem contulit ſymbolam, expoſitiones, ſcilicet in aliquot Pſalmos, breviores iis, quas jam in eosdem Pſalmos exhibuerat Maurina. In Præfationem eas rejecerat Scipio Maffejus Veronenſis editor: ego, ne lecto-

ris

ris animus distraheretur, vulgatis illis expositionibus singulis singulas subjeci. Praeterea ex collectaneis Trombellii aliquid Hilarianum ineditum usque eo, rursum, ut ad locupletandum Cyprianum alias feceram, sum mutuatus. Epistola est ex codice Bononiensi S. Salvatoris recens reperta.

Commentarium (ita appello, quidquid textui adhuc accedit) ita inter tria volumina sum partitus, quo aequa mole omnia sibi quodammodo paria fierent, ut primo Vitam Hilarii ex illa, quam Fortunatus scripsit, & alia, quam ex scriptis ejus, aliisque documentis Maurini composuerant, combinatam praemitterem; alteri de indole scriptorum Hilarii, de dogmatica ejus praesertim, de Mss. codicibus, de editionibus operum Hilarianorum praefari; tertio autem annotationes in singula loca, quae iis indigere mihi videntur, philologicas, historicas, & cujus demum cunque generis occurrent, subjicere decreverim.

Mate-

Materiem commentarii ex his ipſis, quas ninavi, Hilarii editionibus hauſi: hinc inde ıtraxi, ne quid ſuperflui molem voluminum ;eret: aptiusque nonnihil diſpoſui certa ſua ꞓ ſingula locans.

Pertinuiſſet ad notitiam litterariam potius, ım ad nuncupatoriam operis epiſtolam, refer- ıæc de mea circa Hilarium diſpoſitione, niſi, ɔd notitia illa litteraria alteri demum volumini ɔræmittenda, conſultius putaſſem, lectorem limine monere, qualem, & unde huncſuum larium accipiat.

Eſt adhuc aliud, quod lectorem hic mo- am: (bona Tua, Vir optime, id venia fiat) randæ impoſterum SS. Patrum editionis Wir- burgenſis negotium, ab hinc cogor in alienos meros transferre, quod unus tot curis tam riarum rerum ultra non ſufficiam.

Plurimam partem vitæ meæ nunc cura rei :dagogicæ occupat: ampliſſimæ certo rei, & ⁊e Patriam, dicam etiam: homine humanita-

tem

tem amante, ſiqua eſt alia, digniſſimæ. — Negotium, mihi experto, credite lectores, grave eſt res pædagogica, quod ſuo curatori paucas relinquit vacuas horas, nec finem videre facit propinquum, qui operis perfectione felici ſuas coronet curas & labores, præſertim ſi tales reddere ſcholas publicas voluerit, quales eſſe debent, ut boni inde homines, boni cives quam plurimi prodeant, qui recta ab inde genuinæ beatitatis homini deſtinatæ tramitem ingrediantur, & pertinaces proſequantur; ſi tale in pædagogia inſtituenda opus moliatur, quod vellet ad ſuæ Patriæ præcipuas prærogativas pertinere, ac durare etiam ultra ſua fata in remotiſſimas usque ætates, quousque res humanæ unquam pertingunt. Atqui in hoc toto animo, & omni ſtudio nitor.

Poſtulant me ſibi quoque ſtudia theologica, prima ſane inter omnes reliquas diſciplinas liberales, quæ nemo facile neglexerit, ſi ſemel ſenſerit, quam jucunde ſuos afficiant cultores.

Satis

Satis mihi nunc versatus esse videor in ex-
)lendis pomœriis extremis sacratissimæ hujus
iſciplinæ: quæ enim hactenus in bonum ejus
:æstiti, quantum quidem ad publicum usum,
ſum tantum exteriorem ejus circuitum spe-
ant, ut scilicet libri, quibus germanæ theo-
giæ studiosi carere minime possunt, facilius
mparari possent, providi; & theologicæ po-
ıs Bibliothecæ necessariis subsidiis instruendæ
ıram habui: nempe ut Patrum scripta, & Jo-
phi Flavii Judæi opera in commodiore forma,
: minori pretio ipsis præsto essent, curavi.

Gestit animus plus ultra progredi, & in
crario intimo hujus saluberrimæ disciplinæ
ɔsthac morari; ultimam ibi ante omnia adhi-
ere manum meis jam paratis lucubrationibus:
ncyclopediæ theologicæ, & geminis partibus
niversæ dogmaticæ, Theologiæ scilicet reve-
ıtæ, cujus jam primas lineas ante annos ali-
uot vulgavi, & Anthropologiæ revelatæ: ut
ıs communicare tandem cum orbe litterario
ossim; ac deinde si quid aliud adhuc, ut theo-
ɔgicum studium liberalius reddatur, præstare
aleam, experiri.

Puto

Puto adeo me novum beneficium in rem publicam litterariam, immo in ipſam etiam Patrologiam conferre, ſi in alienos humeros hoc negotium transtulero. In rempublicam quidem litterariam in univerſum: partim quod, ſi quid a me eſt virium, & temporis huic operi hactenus impenſum, id nunc novo operi alteri poſſim dicare; partim quod ex adverſo vires novas ſuſcitem reipublicæ poſthac impendendas, hactenus ſi non inertes, minus ſaltem frugiferas. In Patrologiam autem novum id meritum meum erit, quod, ſi vir alius huic ſoli poſthac colendæ intentus, editioni Wirceburgenſi primarium ſuum ſtudium conſecrare decreverit, talem reddere eam impoſterum poſſit, qualem vel delicatiſſimus quisque & eruditionis patriſticæ avidiſſimus optaverit, græcosque Patres pari apparatu inſtructos, ac latinos in lucem emittere.

Illi hactenus nudi quaſi e prelo prodiere, plus enim, ubi prima de Patribus recudendis mihi cogitatio erat nata, nec volebam, nec promiſeram: ubi autem ad latinos deveneram, ſingulos ſingulis inſcribere amicis placuit, &

in

ı horum gratiam, ut meum illis amorem ma-
is probarem hisce aliquid ornamenti addere
npenso majori labore constitueram: facturus
em forsan imposterum cum græcis etiam Pa-
ibus, & parem eorum curam habiturus,
ıam primum Origenes, qui jam dudum ante,
ıam illud circa latinos Patres consilium cepe-
m, prelum occupaverat, alterius Patris græ-
operibus, locum fecisset, quem Athanasio
estinaveram. Verum hoc certius & melius
ræstabit, qui me est minus ad diversa distra-
us, nec alteri negotio graviori intentus.

Sollicite igitur circumspiciens siquis foret
uic negotio aptus, & ad mea vota pronus,
ona fortuna in virum incidi, qui & in theo-
ıgicis disciplinis jam diu cum laude versatur,
cet intra domesticos tantum sui monasterii pa-
etes illas profiteatur; & toto animo optat, si
uo modo posset utilis esse rei litterariæ publi-
e. Hic oblatam hanc a me suis desideriis sa-
sfaciendi occasionem ambabus statim manibus
st amplexus. Est is Coætaneus meus jam ab
phebis mihi notus & charus, apud Carmeli-

tas discalceatos, qui ad Divæ Magdalenæ pœ nitentis ædem hic Wirceburgi morantur, a plu ribus jam annis in Theologia Lector. Patrem Gabrielem ab annuntiatione B. V. M. sui eum nuncupant: gentilitio nomine Andreas Schmid olim audiit.

Quod illi igitur, & studio Patrologiæ, officinæ Stahelianæ feliciter cedat, ab eden dis Patrum apostolicorum scriptis novi a susceptii muneris auspicia capiet!

Habueram hactenus in curandis latinis P tribus (græci soli sphalmatum correctori, quem librarius elegerat, erant relicti) laboris socium dextrum sane & solertem, meum quondam d scipulum mihi inter multos probatum, & a multas alias litterarias mihi operas præstand a me adscitum, successu non pœnitendo, R chardum Fridericum Nicola, Dettelbacensem nunc in civitate sua patria Curioni in sacro m nisterio coadjutorem. Huic quoque, ant quam alteri tradam curandum opus, quo ex magna parte ambo simul hactenus curav mus, quod suum est, laudem scilicet, & gr tes, & pro meliori sorte votum in bene ac

labo-

ıoris mercedem reddere, æquum & justum
e duco.

Digressus sum paulisper a Te, Vir ma-
anime, amice indulgentissime! quasi cum
ıni populo lectorum, locuturus ea, quæ
ınes tam de Hilario hoc, quam de capto novo
ca edendos imposterum Patres consilio, &
vo eorum curatore oportuit scire, nec dif-
ri alio debuere.

Redeo nunc ad Te, vel potiùs ad solemni-
em accingor, qua meum Tibi Hilarium de-
are decrevi. Vulgari ut id more faciam,
n decet Tuam dignitatem, non Tuum in me
ritum: nec pateretur meus in Te amor.
ox enim Tusculanum Tuum, quod Hoch-
mii est, peto, ibi inter Vinitorum jubila (est
im hodie dies prima vindemiæ) & amicorum
ıorundam, Tibi quoque addictissimorum,
uorum lectissima quædam corona me ibi ex-
ctat) acclamantium vota dedicatoriæ huic epi-
ılæ finem in ipso tuo intimiore cubiculo, im-
ısiturus. Quæ enim hactenus legisti, Mo-

guntiæ in diverſorio, ubi ab aliquot jam diebus hoſpitor, ſcripſi, iis momentis, quæ mihi a viſendis amicis, & urbis memorabilibus, reſidua erant, & eo quidem quam maxime fine, ut ſic aliqua ratione ſolarer deſiderium Tui, nunc Wirceburgi ab hinc abſentis. . . . .

Sunt epulæ, menſæque remotæ. Digreſſus ego a commenſalibus, intimius Tuum cubiculum occupo ſolus, non, ut tantum dedicationis, ut primum propoſueram, paucis adhuc verbis, opus abſolvam, ſed ut etiam Tibi perſcribam, & fini epiſtolæ præmittam brevem hiſtoriam diei hujus, peculiari Tibi titulo, & ritu ſacræ; præſertim ut ſcias, quinam Tibi mecum hic loci plauſerint, & qualiter fuerimus omnes affecti animo, cum ad nuncupanda Tibi vota acceſſimus.

Ad mentem meam ceſſerunt omnia feliciter, & novo rurſus experimento didici, auſpicato geri, quæ pro amicis geruntur. Credidiſſes ipſum almum, ſanctumque amicitiæ numen huic diei præſediſſe. Amœniſſimam diem,

ut

illi fimilem toto reliquo Octobre vix exfpe-
:, præbuit nobis cœlum fine omni nube fe-
ım. Petaffati jam cum effemus, ut Hoch-
iium peteremus ego, & qui mecum nunc
celeberrimus Philofophorum, qui Germa-
ı ornant & erudiunt, Meinerfius, Gœttin-
uc in agrum Moguntinum ex condicto de-
, mihique junctus, ut mutuis amplexibus
iam ab invicem abfentiam, (longam aman-
; moram) compenfaremus, venit ut nobis
:s iret, vetus & in paucis mihi dilectus ami-
Franckius, Academiarum olim Treviren-
ıunc Moguntinæ, magnum & lucidum de-
vir, in quo illud ut quid præcipuum fu-
.o, quod fuos in jurisprudentia difcipulos,
uos habet liberalioris ingenii, & aliquid
:claræ fpei de fe præbentes, excolere quam
:imis etiam moralibus præceptis, privato illis
penfo ftudio familiaria inter colloquia, fit fol-
:itus, immo etiam magna fua, qua pollet,
ın in patria fua folum, fed apud exteros etiam
thoritate, in talium difcipulorum fuorum bo-
ım utatur, ut muneribus publicis præfician-
.r, factus fic fuorum difcipulorum Magifter

[redacted]

ſimul & Pater: non ita tamen, ut ſuorum clientum nimium ſtudioſus, ipſis, ut ita dicam, publicis muneribus minus conſulat. Vidi ego non unum inter hos, cum exteras oras luſtrarem, qui Franckio meo & jurium ſcientiam, & optima circa vitæ præclare agendæ rationem conſilia, ſimul & vitæ commoda, queis gaudebat, ac publica, quæ gerebat, munera, in acceptis retulit. Vidi, & ſemper gratulatus ſum reipublicæ, cujus tales viri adminiſtrabant negotia, adeo huic bene per illos proviſum eſſe cognovi. Credo etiam in vicem id rependiſſe cœlum Franckio meo, ut, cum felicitati filiorum alienorum tantopere ſtudet, ſit ipſe optimæ conjugis, fœminæ ſane lectiſſimæ ſuique amantiſſimæ conſortio, & filiolæ optima indole ac feliciſſimo ejus pœdiæ progreſſu, quo in præclaras ſane ſpes adoleſcit, quam beatiſſimus Paterfamilias.

Sed quam me facit garrulum meus in amicos amor! paucis ergo: Ivimus ego, & hi ſuaviſſimi comites mei, pedites ut confabulationibus vacare commodius, ſimul & tempeſtate amœniſſima frui liberius poſſemus.

Adven-

Adventantibus ad primum ab Hochhemio pidem, qui illum agrum a Moguntino difcer. t, obviam venit Tuæ olim, Vir illuftriffime, æceptor adolofcentiæ, optimorum hercle con. iorum, ut antiquorum quidam ait, Tibi ami. ıs, Schulthefius, vir vel hoc folum titulo ihi & omnibus, qui Te amant, & præclara ulta ex optimis, quæ hactenus præbuifti, au. ıriis, merito in futura adhuc tempora vatici. ntur, fumme venerandus: — Amant autem e, & talia de Te vaticinantur quam plurimi, nnes, qui Te noverunt. —

Ineft autem viro huic aliud adhuc quid. ıam, quo meum fibi, & omnium meretur ıorem, animus nimirum quam optime erga ımanitatem affectus, ex eo potiffimum mani. ftus, quod videre homines lætos & hilares ire amet, fpargatque ipfe, quousque pertin. re poteft, fatis liberaliter lætitiam & hilarita. n. Hoc genus hominum mihi videtur, il. n divinitatis auram, qua homines animamur, ıgnis ductibus haufiffe, immo vim quandam ʀinam exercere inter reliquos mortales; na.

tura enim Dei eſt benefacere mortalibus, & delectari, cum ſuis beneficiis læti hilaresque utantur. Econtrario moroſos illos & tetricos gaudiorum oſores odi ut profanum vulgus & arceo.

Uti autem natura ipſa hunc Tuum, Vir illuſtriſſime, Schulthefium ad vitæ ſocialis commercia, tam quoad corporis externum, quam quoad animi internum habitum, ſpeciali artificio, & ſingulari ſtudio effinxiſſe videtur, (mitem enim eum fecit, placidum, comem, benevolum ac omnibus gratificandi cupidum & ſtudioſum; ac vultum dedit decora quadam gravitate, ſimul & ſuavi blandaque ſerenitate dextre compoſitum) ita ipſe haſce dotes domeſtico ſtudio excolit, ab eo enim tempore, quo a foro & curia, ubi cum ſumma laude eſt aliquamdiu verſatus, ad ſummæ ædis cuſtodiendam Bibliothecam eſt translatus, ſolis muſis vacat, & artibus, non infeliciter enim muſicen etiam, & pictoriam artem tractat; quo quidem gemino ſtudio nihil eſt ad excolendum hominem, & vitæ ſocialis commerciis aptandum efficacius.

Aderant

Aderant Schulthesio Tuo comites, cum nobis obvius veniebat, viri aliquot egregii, Franckius alter, frater illius, qui mecum iverat, Ecclesiastici juris primum Erfordiæ, nunc Moguntiæ publicus Professor, eleganti & copiosissima tinctus eruditione vir: ac duo fratres Vogtii, ambo in Moguntina Academia Professores, unus historiarum, alter practicæ philosophiæ. Sunt multa in his fratribus præclara, illa autem singularis, utrique communis prærogativa, quod sint ambo rerum ad patriam suam spectantium peritissimi, utpote quos ne lapidum signatorum unus, ne vestigium ullum facti cujusdam memorabilis ubicunque per agrum Moguntinum universum extet, fugit, aut latet. Et, quod in ipsa hac adhuc prærogativa ut præcipuum, magis mecum miraberis, Vir illustrissime, nequaquam vulgaris est in fratribus hisce rerum Moguntinarum notitia, est illa gustu egregio tincta, & ut ita dicam, quodam sensu humanitatis imbuta: nescio, an satis, quid velim, intelligar, dicam ergo queis motus rationibus, hanc de antiquaria Fratrum Vogtiorum notitia censuram feram, vel exempla potius afferam,

ejus melioris guſtus, & ſenſus humanitatis, quem advertiſſe me in illis puto. Inter lapides ſepulchrales, quorum magnam copiam videre eſt in circuitu ſummæ ædis Moguntinæ, quosque inter non pauci ſunt, quos nemo artium peritus præteriret, duo præprimis horum fratrum attentionem fixerunt, ceterum nullo externo ſplendore viatorem morantes, unus, qui cineres Henrici quondam celebris inter Phonaſcos Magiſtri, a laudibus fœminino ſexui liberaliter impertitis Frauenlob dicti, tegebat, alter, quem marito negotiorum cauſa Moguntiæ abſenti, ibique fatis functo uxor longe diſſita, ut & Moguntinenſibus ſua in maritum conſtaret pietas, ibidem erexerat. Illi, injuria, neſcio, quorum hominum cum in fruſta eum miſiſſet, ſubſtitui fecerunt fratres hi alium lapidem ad exemplar primitivi lapidis a ſe in chartam minii ope projectum, ſculptum, ac in loco, a tali injuria, ſecuriori reponi, ubi eum ego non ſine magna voluptate vidi, referentem Phonaſci imaginem, & funebrem pompam, qua fuit elatus, cui haud credo, ſimilem habuit alius; bajulantes ſcilicet emortuum corpus, fœminas, & tumulo inferentes;

rentes;

tes; quæ, uti in chronico legisse me me- i, & flores sparserunt circa tumulum, & a plurima fuderunt, ut totum adeo late pa- ientum inde redundaret. De similibus aliis im monumentis adverti Fratres hosce luben- s verba facere. Adeo me affecerunt viri , ut non semel optarim, ipsis ducibus & mitibus totum agrum Moguntinum pedes ragrare: parem certo ipsis gratiam haberem, olim Winckelmanno, cujus me genius in li- is ejus spirans per magnificas antiqui Latii ru- as olim Romæ circumduxit, & quod vivus se eas lustrans senserat, sentire me quoque l eorum intuitum fecit.

Visne, Vir illustrissime, ut hic rursus gar- ilitatem meam tibi excusem? Indulge eam iihi, tam mihi jucundam, vix enim cohibere ie potero, ne semel adhuc in idipsum (non di- am vitium) quod excusare vellem, vel invi- us incidam.

Schulthesius Tuus hos inter egregios vi- os medius mihi, meisque comitibus dexteram

porre-

porrexit, & blande salvere jussit; ingressi domum tuam, hospitales lares salutavimus reverenter, moxque ducti in superiorem domus partem eam, ubi latissimus circum Mœni, Rhenique littora prospectus patet, ibique quasi uno omnes correpti œstro almam matrem Tellurem in amœnissimo nobis theatro hic coram explicatam hymno Stollbergiano primum in Telluris laudes facto, dein altero, quod populares nostros vates inter præcipuus Claudius, alias Asmus dictus, Rheno cantaverat, pleno choro venerati sumus.

Mensa ut erat quam optime instructa ab hospite nostro, ita suavissima simul & gravissima colloquia a commensalibus reciprocata, epulas cetera opiparas adhuc magis condierunt. Convivium erat, quod nec Plato, qui mecum nunc peregrinatur, dedignaretur describere.

Gratissimam, & cui quam diutissime immorati sumus, colloquendi materiem ego commensalibus obtuli, ex hesterna mea per pagos Rheni, qua secundo flumine Bingam tendit,

litto-

ɔribus proximos peregrinatiuncula desum-
ı, Ingelhemium enim, & vini cellam inter
ɔs lustravi, loca ob Caroli Magni eos quon-
n inhabitantis memoriam famosa. Quid esset
, & in tota vicinia memorabile, pro more
› Fratres Vogtii, suaviter & erudite nobis
rrarunt, & quam inchoaveram materiam,
re illustrarunt. Videbamur nobis omnes
lcedine talis colloquii in Carolingica tempora
repti illi Imperatori magno, cum Rollando,
ginhardo, Alcuino, Rabano Mauro, & aliis
ısmodi palatinis viris in una mensa, convivæ
ſidere. Inde rursus, ut solent cogitationes
'evi mora, longa & temporum & locorum
atia emetiri, ad nostra tempora regressi, re-
ntiora Patriæ nostræ decora nobis recensui-
us; inter alia recitavimus cum reverentia omni-
n illustrium virorum, qui Moguntiæ nunc
ɪrent, nomina; nascenti quoque vel rena-
:nti potius tanto cum splendore Moguntinæ
:ademiæ, diem ejus natalem interim præoc-
pantes gratulati sumus, nosque esse viros
eutones, pleno pectore sensimus. Ne etiam
:nerosum, quod dat Hochhemium, gustare-

mus

mus ſine ſolemnitate falernum, hoſpitalibus laribus, & Tuo, Vir magnanime, genio ex primo cyatho libavimus aliquid primum, reliquum ut bene ſit Tibi, voventes læti hauſimus. Honori dein noſtræ Germaniæ, ſalutique virorum illuſtrium, quos nobis nominaveramus prius, ac Academiæ inſtaurandæ proſperitati eandem ceremoniam repetiimus.

Sed inclinat in veſperum dies, & condicta duobus adhuc amicis, hinc abſentibus illuſtri Horixio, & Schumanno intimo meo, hora monet, ut Dedicationis totum opus abſolvam. Conſtituere enim hi Optimi & Illuſtres viri ad eandem ſolennitatem huc vocati, ſuam ab Hochhemio abſentiam hoc modo compenſare, ut dum Tibi, Vir magnanime, Hochhemii plauderetur, & vota fierent, eadem hora & ipſi ſibi ex adverſo poſiti, ille Allishemii ad ſiniſtram, hinc in Vinicella ad dextram Rheni ripam poſiti, Tibi plauderent, & vota facerent plurima; atque ut uno concentu & a ſe, & a reliquis amicis Hochhemii præſentibus id fieret, hanc ſibi horam huic ſolennitati ſacram conſtituerunt.

Inju-

Injurius essem his optimis viris, & huic
ınitati mihi viderer aliquid derogasse,
paucis saltem quales, quantique hi quo-
viri sint, quamque conveniant cum re:
) Hochheimensi cœtu, indicare. Hori-
ı quidem inter Jurisconsultorum principes
erat Germania, negotia publica dextre
ı, & libri egregie scripti eum notum &
ım reddiderunt. Ut virum ingenuum &
)um, ut socialis vitæ delicium, amant, qui
utuntur, fruuntur consuetudine. Schu-
nus meus doctissimus in omni genere sci-
ırum liberalium, & omnium bonorum
natione honoratus, domestico fruitur sua-
: otio, amicitiæ, Musarum, & frugiferi
hortuli beatus cultor.

Quod ergo nunc felix & faustum sit, his
; illustribus & optimis coram meæ erga Te
ıtis testibus & participibus, simulque in
vota conclamantibus, meum Hilarium
i, Viro magnanimo, fautori meo indul-
ıissimo sacrum esse jubeo, ac simul pro
ævva felicitate vota Tibi plurima nuncu-

po,

po, meque Tuo favore dignum fore, optima fide ſpondeo. — Eja amici, Generoſiſſimo noſtro Fechenbachio plaudite, & vota reddite! — Plaudunt omnes miro concentu, & mihi acclamant *Illuſtriſſimo & generoſiſſimo Fechenbachio vitam & felicitatem!*

Redeuntibus nobis Moguntiam, per noctis umbras præluceat tot ſimul euntibus amicis benevolum ſidus Caſtor & Pollux!

Scripſi Hochhemii ad Mœni ripam die VI. Octobris, MDCCLXXXIV.

FRANC. OBERTHÜR.

S. HILARII
PICTAVIENSIS EPISCOPI,
VITA.

Hilarius Pictavis in Aquitania Galliæ provincia, parentibus honeſtis, & non infimi apud ſuos nominis natus eſt, an Chriſtianis, incertum. Fortunatum vitæ ejus ſcriptorem ſi conſulimus, ab infantia Chriſtum coluiſſe dicendus, libri autem de Trinitate in adulta eum ætate ad chriſtiana ſacra tranſiiſſe innuunt, niſi forſan rhetorico loquendi modo philoſophum, de quo ibi loquitur, ipſe pro lubitu interim induerit.

Bonis artibus inſtructus fuit, an in Latio, in Hellade, an domi, incertum. Ingenii & animi magnitudinem, eloquentiam præſertim, ſcripta ejus teſtantur, & concordia veterum teſtimonia.

Baptiſmum ſuſcepit proveſtiore jam ætate; Epiſcopatum autem circa annum, ſi Baronio fides, 355. ſi conjecturis aliis locus, aliquot annis id prius factum. Conjugio ligatus, & Pater puellæ cum jam eſſet, a ſuſcepto Epiſcopatu continentiam profeſſus eſt.

Paſtor in omnes ſui muneris, de quo ſatis magnifice ſenſerat, partes vigilantiſſimus, populum ſuum domi ſanctiſſimis moribus ſuis, vitæ chriſtianæ exemplo, & præceptis ſalutis publice propoſitis docuit. Uni-

versamque fidem, illam præsertim de divinitate Christi, ore in synodis, scriptis suis, ac denique illustri per exantlatum exilium, confesione defendit, contrariamque factionem in Occidente saltem multum compescuit.

De scriptis infra; hic cursum vitæ S. Hilarii, rerumque suo tempore gestarum, atque suo modo ad eum spectantium, ordinem continuemus.

Ariana factio, quæ tot in Oriente strages ediderat, pervadere in occidentem, quamdiu potitus rerum est Constans, omnino non valuit, quo tempore Hilario Nicænam synodum ignorare etiam licuit. At Constante mortuo, deletoque Magnentio circa annum 353. huic quoque orbis parti pax erepta est. Statim namque Constantius Arelate concilium coegit, quo & Arianæ hæresi subscribi præcepit, & Athanasium condemnari; rursumque Mediolani & simile coegit Concilium, & eadem jussit, factis exulibus, qui renuebant, Valente præsertim, Ursacio, atque Saturnino agentibus.

Urgebatur & Hilarius, ab Arianis ut esset partibus, sed omni modo se iis opposuit, imo communicare se cum Saturnino, Valente, & Ursacio amplius nolle, aperte, ac publico decreto declaravit. Etiam in libello, quo Imperatorem suæ Galliæ ob Barbarorum irruptiones, & internas forsan simul orituras dissensiones, male metuentem de interna pace securum esse jussit, simul occasione data rem Catholicam enixe commendavit, præsertim ut faceret Imperator, ne catholicæ Ecclesiæ a fratribus gravissimas sustineant passiones — ne a

provin-

provinciarum rectoribus cauſæ clericorum cognoſcantur — ut populi Epiſcopos libere ſequantur catholicos, neque per vim cogantur ſubjici hæreticis — ut egregii ſacerdotes in deſertis, aut in exilio detenti ad ſuas ſedes revocentur.

Arianæ factionis primipili multum inde timere cœperunt, cum pronum adverterent ad Hilarii preces Imperatoris animum, ne ſua hæreſis, quæ ex decepta Conſtantii religione unice pendebat; tanti viri conſiliis funditus rueret; atque irritati tam novo hoc libello, quam decreto negatæ communionis contra ſe promulgato, oppreſſum calumniis Hilarium in Biterrenſi conventiculo, mandari exulem a Cæſare in Phrygiam fecerunt.

Id tamen impetrare a reliquis Galliæ Epiſcopis non potuere, qui mittendi in exilium Hilarii authores fuere, ut juſte eum relegatum crederent, aliumque in relegati locum ſufficerent.

Ipſe exilium generoſe ferens nec temporum infelicitati, nec Arianæ ſectæ maledixit, quod ipſemet fatetur, imo orare etiam cum Arianis in uno eodemque templo, & ſalutationes reciprocare, ſuſpenſa licet ſacramentorum communione, non ægre tulit, indulſit potius. Gaviſus eſt etiam, hac ſua confeſſione veritatem illuſtrari. Libros de Trinitate, exilii ſui quadriennio ſcripſit eo fine, ut hæreticorum verſutiis, queis Catholicos decipiebant, & male credula ſimplicitate diligenter expoſitis, tam præſentes, quam longe poſitos, quibus ipſe per ſe diſſerere viva voce non poterat, perfectiſſima inſtructione corrigeret.

Suo etiam commodo hoc eodem tempore ad so-landas exilii ærumnas patientissimi Jobi exemplo, & divinæ providentiæ erga suos tam illustri documento, laudatas ab antiquis in librum Jobi lucubrationes edidit.

Exilii ærumnas eas maximas sibi fuisse, in libro de synodis scribit, quas hæresis Arianæ strages se vel in-tuente editæ, vel sibi ab aliis nuntiatæ: quas regio-num, in queis exulabat, miser status, ubi & inter Episcopos raro occurrebat, qui vere Deum cognos-ceret, & sinceræ fidei nonnulla retineret vestigia: quas anxietas, orta ex silentio suorum Comprovin-cialium, adhuc tenaci, postquam frequenter ad eos de publica causa fidei & orientis præsertim Episcopis ipsis nuntiarat, causabant animo suo de sola veritate, fide, & Ecclesia sollicito.

Anno demum 357. cumulus ei doloris accessit, cum rescivit Osii Cordub. lapsum, & heterodoxam confessionem Sirmiensium, unde hæresis publica au-ctoritate prorumpens jam veluti victrix palam profi-teri cœpit, quod antea furtim, & in angulis mussitabat.

Verum ineunte anno 358. haud modice recreari cœpit, cum ab Episcopis Galliarum, atque Britan-niarum acceptis litteris didicit, eos negata huc usque Saturnino communione ipsi fide ac communione co-hærere, neque solum non cessisse Saturnini minis, po-testatibus, bellis, sed & missam e firmiensi oppido infidelitatem damnasse.

Continuo per Orientem etiam, Gallorum imper-turbatæ, inconcussæque fidei famam percrebrescere fecit Hilarius; eorumque in damnandis hæreticis stu-

dium

um quosdam Orientalium Episcoporum sero jam ad iquem pudorem nutritæ exinde hæreseos, auctæque ommovit.

Unde paulo ante festum Paschæ 358. Ancyræ con- 'egati in odium Sirmiensis, proximeque secuti An- ocheni Conventus edunt decreta, non tamen Ni- enæ confessioni plane conformia. Imperatorem so- nni legatione missa de sua fide, deque fraude, ma- ique artibus suorum, quorum auctoritate in invidiam ducebatur, certiorem faciunt, idque obtinent, ut alens, Ursacius, Germinius, aliique, qui in Pota- ii & Osii sententiam concesserant, ac forte fortuna rmio nondum recesserant, rationem reddere, cur omousion & homœusion sirmiensi formula rejecis- nt, cogerentur, ac nullam aliam proferre excusa- onem valentes, nisi quod, quid his verbis significa- tur, ignorent, damnare compellerentur, quod an- a Sirmii fecerant, & fidei ab Ancyranis legatis pro- ositæ subscribere.

Ob hæc Orientalium Ancyræ, ac deinde Sirmii sta, spes Hilario maxima affulsit veritatis in eam rbis partem revocandæ, unde antea prope omnis ulabat. Jamjam adesse sibi videbatur tempus illud otatum, quo Imperatorem alloqui liceret, ac toto be Arianam hæresim fugare. Ipse enim de causæ æ bonitate securus, sic etiam bene sentiebat de Con- antii pietate, ut, si ei exponendæ fidei potestas sibi eret, quem ille hæreticis hactenus præstiterat favo- m, deinceps in gratiam Catholicorum converten- m esse non ambigeret. Ut igitur votis potiretur,

Orientalium, qui apud Imperatorem præpollebant benevolentiam sibi necessariam ratus, propensius ex inde captare eam studuit. Ac licet hoc se eo faciliu consecuturum speraret, quo, cum Orientales Ariani acre bellum indixissent, minus jam abhorrerent a Ca tholicis, hos inter & illos per homœusios formulam veluti medii, id tamen sibi arte procurandum duxi Qua autem sit usus, sequentia illius gesta explicàbun

Litteræ a Gallicanis Episcopis, qui de Orientaliu rebus certiores ab eo fieri postulabant, sibi scriptæ, li bri de synodis edendi occasionem Hilario præbuerun

In hoc autem id agit, ut non ignarus, Gallos Orientalesque mutuis suspicionibus detineri, eas nó augeret, sed imminueret, & utrosque ad concordia in proxime habendis Conciliis firmandam præparare Hoc fine sermonem ita temperavit, ut & sibi conc liaret Orientales, nec justam offensæ causam Gall relinqueret. Illos porro sic judicavit tractandos, v lut qui ex morbo convalescerent, & in quibus i esset spes perfectæ sanitatis, ut ægritudinis pristinæ r liquiæ non deessent. Fovendi adhuc erant, adj vandi erant, & ab erroris profundo assurgentibus a xiliaris manus præbenda, ut inde penitus emergeren

Huic illorum infirmitati morem gerere cupie eos modo excusat, modo laudibus extollit, & ubiq a conviciis se abstinet. Tum, ubi benigno sermo animi sui specimen eis præbuit, veritatem ita blan insinuat, ut hanc non valeant prorsus respuere. S enim eis indulget, ut ipsis ad veram fidem non nil deesse non dissimulet: sic excusat, quod uni fidei n

stete-

teterint, ut eos longe beatiores, gloriosioresque præ-
licet, qui perfectam, atque apostolicam fidem con-
cientiæ professione retinentes conscriptas fides huc-
sque nesciunt: ita eos laudat, quod hæreticis resti-
erint, ut neque taceat justæ adhuc reprehensioni esse
bnoxios: sic denique eorum homœusion probe intel-
ectum non respuit, — quod indignum judicet de ver-
is litigare, ubi de rebus ipsis consensio est — ut ta-
nen homousion præferendum, & Niceno Concilio
dhærendum esse demonstret. Hoc eis tantum con-
edit, ut ad ejus vocis *interpretationem, siquid adden-
um, communiter*, — inquit — *consulamus. Potest inter
os optimus fidei status condi, ut nec ea, quæ bene sunt
nstituta, vexentur, & quæ male sunt intellecta, rese-
ntur.*

Ea ratione cavit prudentissime, ne Gallorum, alio-
umve, quibus, ut cara admodum fides Nicæna, ita
uspecti valde erant novarum formularum conditores,
ffensam incurreret.

Non omnem tamen vitare potuit, mox enim ei a
onnullis, nominatimque a Lucifero Calarit. ex-
robratum, quod approbato homœusio defensores
jus Orientales orthodoxos habuisset, & in laudes eo-
um ita fuisset effusus, ut turpis adulationis notam
eclinare nullatenus posset.

Sed si animo non præoccupato quis ea, quæ de
)rientalibus, quæque in sua contra Luciferum Apo-
ogia scripsit Hilarius, legerit, mirabitur pastoralis
rudentiæ, charitatisque christianæ, & magnæ mo-
estiæ exemplum insigne in Hilario sibi exhiberi; quod

 utinam

utinam præ oculis haberent continuo, qui Theologica tractant!!! Tantum abeſt, ut prodidiſſe veritatem dici poſſit: viam potius in animos diſſidentes ei facilem paravit. Id ſaltem eſt conſecutus hac agendi ratione Hilarius, ut Orientales benevolentia ejus capti, & in horum gratiam flexi ſint Galli. Illi Conſtantinopoli ab Anomæis inique habiti ad Hilarium adeo ſumma cum fiducia confugerint, neque eis amicas litteras abnuerint Galli Pariſiis congregati.

Hilarius quartum jam exilii annum in Phrygia agens inter reliquos Epiſcopos Seleuciæ adeſſe compellitur. Quo ubi pervenit, „omnium — inquit Sulpicius — in ſe animos & ſtudia converterat. Ac primum quæſitum ab eo, quæ eſſet Gallorum fides? Quia tum Arianis prava de iis vulgantibus, ſuſpecti ab Orientalibus habebantur trionymam ſolitarii Dei unionem ſecundum Sabellium credidiſſe. Sed expoſita fide ſua juxta ea, quæ Nicææ erant a patribus conſcripta Occidentalibus perhibuit teſtimonium. Ita abſolutis omnium animis intra conſcientiam communionis, nec non etiam in ſocietatem receptus, concilioque adſcitus eſt. “

In eo Concilio non ſine ingenti dolore tantum blasphemorum reperit, quantum Conſtantio placuerat. Ut tamen pluribus prodeſſet, & dolorem ſuum diſſimulandum & affabilem omnibus ſeſe exhibendum eſſe exiſtimavit. Interim quæ uniuscujusque fides quæ ſtudia eſſent, diligenter explorabat. Ac primo quidem conſeſſu, qui anno 359. die 27. Septemb. habitus eſt, cum tres in partes ſeceſſiſſet Concilium

depre-

:hendit 105. Episcopos pro homœusio, pro ano-
io autem 19. stare, nec homousion constantissime
idi, nisi ab unis Ægyptiis, a quibus etiam Ge-
m Alexandr. excipit. Et fatetur quidem aliquos
, qui homousion prædicabant, nonnulla pie ver-
ræferre; at neque hoc de omnibus, de horum
ı sensu incertus, audet affirmare, cum contra
nomœusii defensoribus nihil nisi profanissimum
i testetur. Quanto autem perculsus horrore est,
eo præsente, publico in conventu recitata Eu-
i est confessio, qua generationem in Deum ca-
nullatenus posse propugnabat? Talia patienter
neque eæ aures potuerunt, in iis quæ gloriam
sti spectant, alias minus scrupulosæ, tumultuque
exorto Concilium in diversa est distractum.
'ostridie, qui pro homœusio stabant, in Eccle-
, quæ Seleuciæ est, convenientes, occlusis fo-
, perlectaque fidei formula, quæ Antiochiæ in
eniis edita fuerat, eam subscriptione sua confir-
int. Nullum dubium est, quin Hilarius una cum
ptiis ab hoc conventu abfuerit, utpote qui pri-
s erat, & unius duntaxat factionis.
Tertio die — incertum, an præsens ipse Conci-
— ita quid factum sit, narrat Hilarius lib. in
stant. „Cum intellexissent & hi, qui dissimilem
m dicunt, humanas aures tantæ impietatis verba
Eunomii confessionem putat — non suscepturas
, rursus hi ipsi verba mutantes non animum,
leo fallaces potius, quam Ecclesiæ Episcopi,
n scribunt ac tertio Concilii die per Leonam

comitem ſynodo præponunt, qua homouſioɪ homœuſion, & diſſimilitudinem damnant: Quo contrarium ipſis ſenſu audientium eſſet: ipſe Ego dam eorum, qui forte ad me pertentandum ac rat, quaſi ignorans rerum geſtarum percontatu: quid ſibi vellet iſtud, ut qui unam ſubſtantian eſſe cum Patre damnaſſent, vel eſſe ſimilis ſubſ denegaſſent, diſſimilitudinem damnarent. Tun ait, Chriſtum Deo ſimilem non eſſe, ſed ſimile tri eſſe. Rurſus hoc obſcurius mihi adhuc videl De quo cum iterum interrogarem, tunc hæc i cutus eſt: Dico eum diſſimilem Deo eſſe, ſimile tri poſſe intelligi, quia Pater voluiſſet creatura: usmodi creare, quæ ſimilia ſui vellet, & idcircc lem Patri eſſe, quia voluntatis eſſet potius filius, divinitatis: ... Hæc audiens hebui, neque cre donec cum publice ex conſenſu omnium eorum ſaniſſimæ hujus ſimilitudinis ratio prædicaretur.

Apparet ex his verbis Hilarium ex duabus f nibus, in quas præſertim ſynodus diſceſſerat, aperte ſaviſſe. — Miremur etiam, quam benigr larius eum excipiat, cujus averſabatur doctri quamque placide, ac ſine ulla diſceptatione ipſuı retica ſua ſenſa pandentem audiat; ac denique u cana totius ſectæ myſteria ſolerter expiſcatus eſt, amice, ea inter ſe minime cohærere inſinuando, ad veritatem reducere conetur. Quid vero d animi æquitate, ac temperantia dicemus, qua, ab uno audivit, non ſtatim, ut vulgo ſit, toti

bı

uit ſectæ, ſed ab omni ſe aſſenſu ſuſtinet, donec l ipſum publice ex conſenſu omnium prædicetur!

Poſtero die Accacianis ad Concilium ſæpius accertis, ac venire detrectantibus, hi, qui homœuſion rædicabant, omnes eos, qui maxime ſine aliquo imietatis pudore verba ſuperius memorata loquebanır, condemnaverunt. Condemnati advolaverunt d regem ſuum, exceptique honorifice impietates ſuas, uanta potuerunt, ambitione confirmaverunt. Inerea ab altera parte, ut erat mandatum, 10. deliuntur legati, qui Imperatorem de iis, quæ decreveınt, certiorem facerent. Legatos illos Conſtantiıopolim ſecutus eſt noſter Hilarius. Fuere inter Leatos Baſilius Ancyranus, Euſthatius Sebaſtenus, Silranus Tarſenſis, & Eleuſius Cyzicenus, primarii; aliter hi tunc affecti videbantur, ut Catholici eorum onſortium non vitandum exiſtimarent.

Conſtantinopolim perveniens rurſum ſummo doore oppreſſus Hilarius ingemuit, quod pauci plurium lominati ſunt. Novemdecim ſcilicet Epiſcopi, qui erorem aperte profitebantur, Imperatoris animum præertentes, centum & quinque aliis, quorum aliqui veriatem ſaltem verbis præferebant, adeo exſtitere ſueriores, ut eos ipſos ſibi viciſſim cedere coegerint, ı quibus anno ſuperiore ad damnandas impietates ſuas oacti fuerant.

Rebus Eccleſiæ ſic peſſumeuntibus opem ſuam non lenegavit Hilarius, ſed afflictos Epiſcopos pro ſua hunanitate ſuſcipiens, exinde tenebroſa impiorum conilia Occidenti tanta ſapientia patefecit, ut prope in

nihi-

nihilum mox cadere cœperint, quod deinceps enarrandum.

Reverſi ſunt Conſtantinopolim, cum Hilarius ibi aderat, operiens Regis de ſe voluntatem, Ariminenſis ſynodi legati, Urſacius, Valens, Magdonius, Megaſius, Gajus, Juſtinus, Optatus, Martialis, aliique. Ii ipſi ad Imperatorem jam venerant ab Arianis miſſi: & cum Nicææ in Thracia Orthodoxorum legatis auctores lapſus fuiſſent, redierunt Ariminum, ut ceteros Patres peregrinationis tædio jam emollitos in ſuam ſententiam pertraherent. Quod, ubi per fraudem obtinuere, denuo Conſtantinopolim properarunt, ut quam primum Conſtantius de rebus a ſe proſpere geſtis certior fieret.

Ignorabant interea Orientales, quid Arimini cum Occidentalibus ageretur. Et cum partes ſuas eorum conſortio adjuvandas iri non dubitarent, mirantur legatos eorum Conſtantinopolim ingreſſos ſeſe ſtatim ipſorum adverſariis adjungere. Officii tamen ſui eſſe Silvanus ac ſocii putant, ut manifeſta eis faciant Seleucienſis ſynodi geſta, ne forte per ignorantiam peccent.

Illis igitur ſignificant, ſe totius Concilii, utpote centum & amplius Epiſcoporum, legatos eſſe; tantas vero eorum, quibus ex ſynodi mandato renituntur, eſſe impietates, ut eas cum audiſſet Imperator, ſtatim anathematizari graviter commotus præceperit. Quod ita fraudulenter præſtitum eſſe monent, ut Aetio hæreſis auctore damnato in hominem potius, quam in doctrinam lata ſententia videretur, ideoque

ſe

ngressu Ecclesiæ abstinere. Quare eos rogant, :ii impiorum effecti hæresin intra Ecclesiam in- ere sinant, sed universa ut geruntur, quam pri- Occidentalibus nuntient. Ariminensis synodi sumtis his Orientalium legatorum litteris, qui- bnexæ erant Anomæorum blasphemiæ, ab ho- ocietate minime recesserunt: sed tantus dete- audulentiæ suæ hypocritas furor subiit, ut pe- m depositionis in eum constituerint, qui eas ierat.

ıa autem sperni monita moleste ferentes Orien- dolentesque maxime hæresin Ariminensium le- ım accessione roborari, rem totam cum Hilario ıunicandam censent, cujus jam experti erant nitatem, pacis studium, & in rebus Ecclesiæ ge- ; industriam, diligentiam, magnanimitatem. irca datis ad eum litteris, quæ cum Occidenta- egatis egerant, edocent, simulque mittunt apo- a eorum, quibus conati erant, illos ab Anomæ- societate deterrere. Alias quoque, ut videtur, ılliarum Episcopos adjungunt litteras, quibus eos t, ut prædictos legatos a communione sua re- ant.

ınc, ut loquitur Concilium Parisiense, ex quo hæc mutuata est narratio, fidelis Dominici no- prædicator Hilarius omnem eorum exspectatio- non explevit tantum, sed & quodammodo vicit. e enim ei erat in tanta blasphemantium multitu- aliquos reperire Christi defensores. Et quam- ondum satis purgatam judicaret eorum fidem,

non

non desperabat tamen ab omni fæce liberandam, quæ tum hæreticorum insectatione probaretur. Non solum igitur singula, quæ sibi ab ipsis tradita fuerant, misit in Gallias: sed & apud Gallos eorum in retinendo Usiæ vocabulo constantiam laudavit, testatusque est quosdam ex iis indignissime exulare, & in eorum loca Episcopos alios substitutos. Denique se Auxentium, Ursacium, Valentem, Gajum, Magasium, & Justinum excommunicatos habere, neque cum iis, qui horum sectarentur errores, pacem unquam habiturum nunciavit.

Ex his Hilarii nuntiis, quos proxime postquam plurimi Orientalium a Constantinopolitana synodo e suis sedibus deturbati sunt, ac proinde anno 360. ineunte misit, non minorem fructum percepere Galli, quam Orientales. Illi enim Parisios statim convenientes, sese Arimini ac Nicææ in Thracia fraudem passos esse deprehenderunt, utpote qui hoc uno prætextu adducti fuerant ad supprimendum Usiæ vocabulum, quod ab illo vehementer abhorrerent Orientales, eoque retento nulla cum iis ineundæ pacis spes foret. Tum rescripto ad Orientales, hoc est ad eos, qui in Oriente homœusion propugnabant, errorem ultro fatentur suum, seque ab eo cum ipsorum, tum Hilarii litteris liberatos gratulantur. Læti igitur revocant, quod inviti ac suo falso obtentu abjecerant. Laudantesque Orientales, quod homœusion tueantur, caute innuunt, eorum interesse, ut homousion defendant, quippe quod ab ipsis, a Nicæna videlicet synodo in Oriente habita, & ex Orientalibus maximam partem con-

onftante, contra Ariomanitarum hærefin inventum t. Se vero hanc vocem remoto omni hæretico fen- ı profiteri, verbis ex Hilario pæne conceptis decla- ınt.

Abrogant deinde Ariminenfis Concilii gefta, ejus- ue legatos totius fraudis architectos communionis ıæ exfortes denunciant, & hoc quidem, inquiunt, ıxta fratris noftri Hilarii profeffionem. Damnant ræterea Anomæorum blasphemias, quas Orientales itteris fuis fubjecerant: eosque negant fe in Epifco- ıorum numero habituros, qui indigne exulantium fe- ibus fuffecti funt. Demum interminantur, a facer- otii gradu dejiciendos effe, quotquot deinceps in ;alliis aut contra Deum, aut contra Chrifti unigeniti)ei majeftatem quidpiam doceri permitterent, aut tiam homoufion alia, quam expofuerant, fide, ac gnificatione profiterentur, ac nominatim Saturninum ;pifcopi nomine indignum renuntiant.

Cum interim hæc fe auctore Parifiis agebantur, Iilarius etiam Conftantinopoli caufam fidei & fideli- ım egit, adverterat enim extremum hisce & illi pe- iculum imminere. Cum Anomæi Ariminenfium le- ;atorum focietate adjuti nihil intentatum reliquerunt, t Orientales, per quos revocandæ veræ fidei fpes uædam fupererat, opprimerent. Petiit tunc ab Im- eratore, ut de fide publice coram adverfariis fibi li- eret difceptare. Hoc eum tribus libellis popofciffe, oft Sulpicium fcribit Fortunatus: fed uterque tres ibros, quos etiamnum hoc titulo: *In Conftantium*, ıt *ad Conftantium* habemus, videtur confudiffe.

Ariani

Ariani vero, quorum nutu, atque arbitrio Pri ceps agebatur, magnopere a tali colloquio abhorr bant; exciditque horum arte, spe sua Hilarius, In peratorem de fide alloquendi, cum occasio oblat videbatur, ad quam ab anno & amplius summe sen per intentus fuerat; persuasum enim ipsi erat, prom ptissimum Ecclesiæ malis futurum fuisse remedium, ab hæresi Constantius retraheretur.

Hoc cum frustra tentasset, ac prospiceret, qua tam stragem editura esset hæresis, quæ ad Nicæna fidem evertendam Conciliorum Ariminensis ac Sele ciensis auctoritate sese accingeret, conatibus illius e qua posset ratione, occurrere cogitavit. Tum a hoc consilium suum nihil magis opportunum ratus quam ut simplicem synodorum illarum historiam te xeret, librum illum suscepit, qui *adversus Valentem & Ursacium, historiam Ariminensis, & Seleuciensis synod continens* ab Hieronymo est inscriptus. Hinc enin efficiendum putabat, ut unusquisque judicio deincep proprio consistens, opinionem non sequeretur alie nam, & dum sincera horum Conciliorum gesta quis que haberet, nullus iis facile crederet, qui illorun tanquam legitima auctoritate gloriarentur.

Desperatæ videbantur Hilario res Orientis, po tissimum bono Occidentis profuturum hoc opus susce pit. Grave quidem vulnus tum Occidentali Ecclesiæ per Ariminense Concilium inflictum erat, at long minus desperata erat salus illius. Nam cum ei ses palam ostendere non auderet hæresis, sed pacis, & unitatis velo fœditatem suam tegere, ac veram sul

specio-

ſpeciosis verbis mentiri fidem cogeretur; hanc videbatur repreſſurus eſſe, qui nudam detracta larva proderet. Eam ob cauſam Ariminenſis ac Seleucienſis Concilii hiſtoria, Arianæ ſectæ in Occidente præſertim geſta comprehendere, & in conſpectu omnium exponere Hilarius curavit. Quod tam dextre præſtitit, quantum vel ex ſolis fragmentis perſpicimus, ut libri tam ad Arianas res elucidandas utilis, tamque neceſſarii jacturam ſatis lugere non valeamus, præſertim, cum inchoato Conſtantinopoli, deinceps quoad vixit, ei ſingula adjecerit monumenta, quæ ad Arianam hiſtoriam pertinebant.

Opus illud nondum erat abſolutum, cum intermittendum judicavit, ut vehementius aliquod, præſentiusque remedium Eccleſiæ laboranti adhiberet. Cum enim alii Conſtantii terrerentur edictis, ac minis, alii ementita, ac falſa ipſius religione detinerentur, ea non potiebantur animi tranquillitate, qua expoſitam in eo libro rei veritatem perſpicerent. Debuit & Conſtantii impietas manifeſta fieri iis, qui auctoritate ipſius in errorem abducebantur. Lupus erat adverſus Chriſti gregem ſæviens, ſed pacis & unitatis obtentu palliatus, ovis pellem præ ſe ferebat ac vultum, & ſub ementita pietatis imagine non minorem cladem, quam aperta vi, inferebat.

Ægre ſe ad talem contra Imperatoriam majeſtatem libello accinxit, quod prudentiæ: vicit tamen Dei & Eccleſiæ cauſa, quod fortitudinis magnum argumentum eſt. Prudentia etiam duce, quod ſtatue-

rat, eſt executus: Conſtantii fidem, mores & geſta, quæ Eccleſiæ intererat noſſe, ita patefecit, ut temperato ſermone, a ceteris ejus vitiis notandis ſeſe prorſus abſtineat: ut martyrium ipſe toto animo ſpirans, aliisque vehementer verbo & exemplo inſpirans, ad contemnenda quidem Conſtantii edicta, quibus parere nefas erat, animos accenderet, Cæſareæ tamen Majeſtati de ſuo jure legitimo nil eripi vellet. Conjecturæ tamen locus eſt, Hilarium vel amicorum conſilio, vel propria dictante prudentia, ac moderatione ad tempus ſuppreſſiſſe hoc opus, de cujus utilitate non ſatis ſibi conſtaret, & id quidem maxime, quod paulo poſt in Gallias redire permiſſus, id per ſe præſtare longe efficacius valuerit, quod per hunc librum propoſuerat.

Varios Hilarii conatus ad hæreſin in ipſa regia civitate tanquam in ſuo fonte comprimendam cum diutius ferre non valerent veritatis inimici, Valens & Urſacius præſertim, Imperatori perſuaſere, ut quaſi diſcordiæ ſeminarium & perturbator Orientis redire ad Gallias juberetur: poſtremus is erat Conſtantii Imp. annus. Increbuit ſtatim indultæ Hilario redeundi poteſtatis fama per Occidentem, & ad Martinum usque pervenit, jam olim Hilarii diſcipulum, qui ex Illirico primum ab Arianis, ac deinde ex monaſterio, quod ſibi ſtatuerat Mediolani, ab Auxentio pulſus, in inſulam liguſtici maris, quam Gallinariam vocant, tum ſeſe receperat. Audito is magiſtri ſui reditu feſtinus tentavit, ut redeunti Romæ occurreret. At pium

paſto-

astorem jam urbi eripuerat ardens revisendi gregis esiderium.

Quanto cum plausu ac favore Pictavis exceptus sit, ogitare facilius est, quam verbis enarrare. Testis st Fórtunatus, eam tum populis lætitiam extitisse, uasi patria cum ipso eis reddita esset, qui se sine illo xules existimabant. Hilarius ipse non modo carissi-næ plebis suæ, sed & dilecti discipuli sui Martini con-pectu eodem prope tempore est recreatus. Hic enim Romam profectus, illum, ubi jam præteriisse audivit, ta e vestigiis persecutus est, ut non multo post ipsum Pictavos perveniret. A quo cum gratissime susceptus uisset, monasterium Logogejacum — ligugé vulgo lictum, primum in Gallia monasterium — haud lon-ib oppido Pictaviensi collocavit.

Fortunatus huic Hilarianæ vitæ periodo quædam suo Heroe patrata immiscet miracula, primum in-anti redditam vitam, propriæ autem filiæ, ut citius Christo nuberet, propriæque uxori cæli causa eam ptanti, impetratam mortem.

Id miraculo simillimum, fuisse Hilarium suæ sedi estitutum, qui hæreticis restiterit, cum fuerint ab nde ejecti, qui illis etiam nonnihil cesserant. Certo d sine speciali Dei in Gallias providentia factum non st. Nam vulnere, quod in Ariminensi Concilio ex-eperant Galli, nuper missis Orientalium litteris de-ecto, desiderabatur perita medici manus, quæ illud lligaret quam primum, congruisque remediis sanaret.

 Oppor-

Opportune tunc venit Hilarius, qui dejectos relevaret, & pro inſita ſua moderatione turbatos ſerenaret animos. Nec deerant, qui ferro, & abſciſſione opus eſſe ſentirent: ſed ipſe oleo, & indulgentia uſus, brevi omnia in priſtinum ſtatum reformavit. Fortis itaque & invictus, cum præfractis hæreticis reſiſtendum fuit, & cum pœnitentibus indulgendum, facilis & miſericors, utrum animi magnitudine, quam pia quadam commiſeratione plus Eccleſiæ contulerit, ægre definias?

Fortitudine quidem hæreſi in Gallias aditum ante exilium præcluſerat: ſed eam ſe exule ſubdole introductam, ab exilio redux tam celeriter expulit manſuetudine, ut in eum ipſum annum 360., quo ab exilio revertit, dicat Hieronymus in Chronico: „ Gallia per Hilarium Ariminenſis perfidiæ dolos damnat." Quod, qua ratione ſit factum, ſic Sulpicius explicat: „ Ubi Hilarius permenſus eſt orbem pene terrarum malo perfidiæ infectum, dubius animi, & magna curarum mole æſtuans, cum pleriſque videretur non ineundam cum his communionem, qui Ariminenſem ſynodum recepiſſent, optimum factu arbitratus revocare multos ad emendationem & pœnitentiam, frequentibus intra Gallias Conciliis, atque omnibus fere Epiſcopis de errore profitentibus, apud Ariminum geſta condemnavit, & in ſtatum priſtinum Eccleſiarum fidem reformavit."

Inter Concilia poſt Hilarii reditum in Galliis habita Bitterrenſe memorabile eſt, „quo Saturninus Are-

laten-

atenfis præter hærefis infamiam — ut Sulpicius ait, — multis, atque infandis criminibus convictus Eccle- ia ejectus eft. " Ille ipfe Saturninus hærefis Arianæ a Galliis præcipuus fautor, & mittendi in exilium Hilarii auctor.

Ad id tempus, quo ad fugandos è Galliis Arianos Hilarius tam ftrenue incumbebat, referendus eft il- ius ad Salluftium Galliarum Præfectum contra Dio- corum medicum liber, cujus folus titulus ab Hiero- ıymo ad nos eft transmiffus. Conjicere eft hunc 'ræfectum, virum, juxta Suidam, eximia humanitate ıræditum, ac a Chriftianis vexandis, — ut Ruffinus ıc Theodoretus commonftrant — abhorrentem, ab Hilario fuiffe conventum hoc libro, ut Diofcori me- lici, qui forte Juliani auctoritate ac nomine in Chri- ftianos immodice fæviebat, violentiam coerceret.

Intra Galliarum fines continere fe non valuit Hi- irii pro Catholica Religione ftudium. His igitur ace reddita tranfcendit Alpes, ut Italiæ, ac vicinis legionibus, quæ hærefis Arianæ furore, atque con- ıgione longe magis depravatæ fuerant, confuleret. lum Eufebius ab Alexandrino Concilio Vercellas re- iens, ac fingulas quasque Orientis atque Italiæ Ec- lefias abjurata — verba Ruffini funt — infidelitate d fanitatem rectæ fidei revocans, in Italia pofitum æc eadem erga inftaurandas Ecclefias, fidemque Pa- :um reparandam reperit molientem, " eique fe in lem opus libenter adjunxit.

Specialem hanc duorum illorum Confeſſorum ſocietatem non incommode credideris circa anni 363. principia initam: maxime cum Georgii Pſeudopatriarchæ Alexandrini mors, quæ poſt medium annum 362. contigit, præceſſerit Alexandrinum Concilium, ex quo Euſebius tunc temporis revertebatur.

Quamvis autem teſtetur Ruffinus duos iſtos viros, velut magnifica lumina Illiricum, Italiamque ſuo ſplendore ſic illuminaſſe, ut omnes etiam de abditis angulis, & abſtruſis hæreticorum, tenebræ fugarentur, hanc tamen Hilario laudem præcipuam tribuit, quod, cum eſſet natura lenis & placidus, ſimulque eruditus, & ad perſuadendum commodiſſimus, rem diligentius & aptius procurabat. "

An vero Hilarius atque Euſebius in Italia quidquam inconſulto Liberio Rom. egerint? Ex Fragm. XII. evidens eſt, Liberium eodem reparandæ fidei ſtudio exarſiſſe. Unde ſicut Hilarii atque Euſebii opera, ita & Liberii nutu congregata eſſe dici poteſt, quæ in eodem fragmento memorantur Italiæ atque Illirici Concilia, in quibus utriusque gentis Epiſcopi fraudem ſe Arimini paſſos eſſe, agnoſcentes, infidelitatis conſortium abjecerunt.

Sanis ſanctorum illorum virorum conſiliis Lucifer Calaritanus repugnabat. Hic ab Euſebio, quod, quæ Antiochiæ proxime geſſerat, non approbaſſet, nonnihil abalienatus erat. Ipſi etiam — ut ſupra memoratum — jam pridem diſplicuerat ſumma Hilarii

erga

rga Orientales in libro de synodis moderatio. Leitus quidem prudentibus Hilarii responsis fuerit Luifer, facile tamen recruduit offensio, ubi illum cum ıusebio potius, quam secum facere intellexit. Sic fectus Lucifer & natura austeriore in clementiam aud multum propensus, non damnare non poterat lilarii in recipiendis iis, qui Arimini lapsi fuerant, ıcilitatem. Hinc apud totam Luciferi sectam male udiit, velut qui laudem sibi in Ecclesia partam „interıperit favens prævaricatoribus — verba sunt Marellini & Faustini in libello precum — ut non dicaıus, & hæreticis, in quos eloquentiæ suæ viribus eroraverat." Contra apud eos, quos non excoecait schismatis caligo, gloriam, quam pristinis scriptis estisque meruerat, non tantum non obscuravit, aut ıterrupit, sed & propemodum cumulavit: dum præta veritatis luce, & indulgentiæ facilitate oblata ıcclesiæ reddidit, quos ei hæreticorum fraus, ac rror abstulerat.

Durum sane, & a Christiana clementia ac simpliitate alienum videbatur, iis aut non credere, aut ıdulgentiam negare, „qui sine conscientia — Hieınymi in dial. contra Lucifer. verba sunt — hæreci ferebantur, contestabanturque corpus Domini, quidquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in ıa fide suspicatos." Planum enim erat, eos uno acis intuitu recepisse Arimini propositam fidem, neıe huic illos consensisse, nisi postquam multis ex atholica conscientia adjectis, vocabuli *consubstantia-*

lis in ea ſuppreſſi vim, ſe ſatis ſuppleviſſe exiſtimaſſent. Unde ſtatim ut fraus in recepta formula latens, Hilarii præſertim opera detecta eſt, „ *ingemuit totus orbis*, & Arianum ſe eſſe miratus eſt," hoc eſt ſe Arianum publicari & audire obſtupuit, cum Arii doctrinam non tantum execraretur ex animo, ſed etiam ſe ſubſcriptione ſua ſatis ſuperque damnaſſe arbitraretur.

Inficiandum tamen non eſt, eos excuſari omnino non poſſe, qui Arimini ex infirmitate Nicænum deſeruere ſymbolum, ut novam ab iis formulam reciperent, quorum fides ipſis ſuſpecta merito eſſe debuerat. Verum ut non erat id eorum crimen, quod publica ac luctuoſa pœnitentia expiari mereretur, ita nec in eos locum habebant Canones apud Nicæam conſtituti, qui pœnitentes etiam ab infimis officiis Clericorum excludunt. Sed etſi pœnitentiæ etiam publicæ fuiſſent obnoxii, horum tamen Canonum rigor poterat eis prudenter relaxari, quod & alias factum, & aliquando fieri prudentia jubet.

Hoc diſplicuit Lucifero, & cui diſplicuit — ait Auguſt. — in tenebras cecidit ſchiſmatis, amiſſo lumine charitatis.

Caſum tanti viri, quem ob ſingularem conſtantiam tota merito ſuſpiciebat Eccleſia, Hilarius haud dubie graviter indoluerit, credibile quoque eſt, eum omnia moviſſe, ne qui hactenus tam fortiter ſteterat, caderet, cum Luciferi amicitiam ſemper etiam non

ſine

ıe indulgentia coluerit, & nulli pepercerit unquam bori, quo quoscunque lapſos erigeret.

Id ſaltem effecit Hilarius, quod Luciferitano hismati pauci adeo adhæſerint, ut cum Hilario Diaɔno, Hieronymo teſte, tota ſecta interierit. Neue vero facile erat Lucifero aliis perſuadere, Hilarium x animi remiſſione, & non ex mera charitate dare laſis veniam, quem alias omnibus in periculis intrepium, & invictum pro gloria Domini ſtetiſſe certo :iebant. Imo ubi cauſa poſtulabat, quam non mols ac remiſſus fuerit, eo ipſo tempore Italia tota onſpexit.

Arianas partes quam maxime in Italia adhuc foveıat Auxentius Mediolanenſis, ſed callide fraudem teens, & transfiguratus in Angelum lucis; ſed fallere Iilarium non potuit. Et quanto ille magis ſtudebat, uo virus ſuum tegeret, eo iſte magis intendebat, ıt detegeret, & ut ab ipſo velut venenato ſerpente Mediolanenſem civitatem, quæ ob ſingulare in cathoicam fidem ſtudium chara ipſi ſemper fuerat, liberaret.

Continuo Auxentius ſibi male conſcius Valentiıianum prævertit, & verbis ſeſe Catholicum mentius, plebem ſuam ab Hilario perturbari conqueus eſt.

Venerat ille vix rerum potitus die 26. Febr. 364. Mediolanum, ac pacis amans, ſuoque adventu pa:em firmare cupiens, haud difficulter inductus eſt ab

Auxentio, ut Mediolanenſem Eccleſiam a nemin perturbari edicto gravi præciperet.

Hilarius Eccleſiam Epiſcopo hæretico a Catholic Principe ſub unitatis ſpecie ac voluntate credi non ſu ſtinens, Valentiniano etiam importuna interpella tione ſuggeſſit, Auxentium blaſphemum eſſe, & om nino hoſtem Chriſti habendum, eumque aliter cre dere, quam rex ipſe, aut alii omnes haberent.

His rex permotus Auxentium cum Hilario a Quæ ſtore, & Magiſtro audiri præcepit, una conſidentibu Epiſcopis fere decem, quos inter emicabat Hilarii ad jutor, ac ſocius Euſebius Vercellenſis. Ille primun de perſona calumniari, ac nolle Hilarium ut Epiſco pum audiri, quem quondam Saturninus damnaſſet.

In promptu ei erat reſponſio, ſe nunquam al Epiſcopatu dejectum eſſe, ac fruſtra objici exilium quo Saturnini opera fuerat expulſus, cum id ille ini que adeo effeciſſet, ut mendaciorum, quibus ad ho facinus pervenerat, palam eum convincere ſibi licer a Conſtantio popoſcerit, ac noviſſime in Bitterren Concilio convicerit. Quid vero ſit reſponſum, a alia properans Hilarius ſilentio prætereundum duxit Monet tantum, tum ab iis, qui audiebant, decretun eſſe, ut de fide potius, ſicut regi placuerat, agita retur.

Auxentius hic in arcto poſitus, Chriſtum Deun negare dum timet, eum unius cum Deo Patre divi nitatis & ſubſtantiæ profitetur. Profeſſionem han

ſcripto

ſcripto mandari placet; & continuò Hilarius libellum regi per quæſtorem offert, quo quid conveniſſet, contineretur.

Exinde Auxentius omnium judicio cogitur, quod jam confeſſus erat, palam profiteri, & ſcripto conſignare. Ille diu conſilia ſua verſans ſic verba componit, ut regis fidem eludat. Unde demum ab iis, quos verſipellis fugiebat, ſpargitur per populos, Auxentium Chriſtum verum Deum, & unius cum Patre divinitatis, ac ſubſtantiæ ſcripſiſſe, neque a fidei per Hilarium expoſitæ, diſſidere ſententia.

Victus videbatur Auxentius: ſiquidem ex illo conflictu nequiverat evadere, niſi ſe cum eo conſentire finxiſſet, quem antea hæreticum vocitare conſueverat. Hinc adverſarii ſibi ſubacti gloria in Hilarium redundabat. Hic autem, veritus, ne adverſarius, quem non mutatum ſciebat, piæ plebi, cui præpoſitus erat, inſidias ſtrueret, reclamavit, fingi omnia, fidem denegari, Deo atque hominibus illudi. Poſthabita tamen ipſius admonitione, Valentinianus juſſit eum Mediolani cedere, & ad Auxentii communionem ipſe acceſſit.

Paruit Hilarius regis præcepto: ſed neque Eccleſiæ Mediolanenſi, aliisve defuit. Namque editis totius cengreſſus geſtis, & patefacta Auxentii fraude, ut ab eo ſibi caverent ſinceræ fidei amatores, effecit.

In hoc ſcripto ita zelus apoſtolicus diſcretione & prudentia temperatus eſt, ut in ſolum Auxentium, quem

quem noverat adhuc Arianum, acriter inveheretur, parceret decepto Imperatori; imo ipſi etiam Auxentio, de quo plura, ut potuiſſet, non ſcribit, quam quæ neceſſario ſcribi debuerant ad detegendos faverrimi adverſarii dolos, muniendosque fideles, ne deciperentur.

Abſoluto hoc opere Gallias repetiit Hilarius, hunc ſolum ſecum portans laboris fructum, quod Auxentius Arianam doctrinam aperte profiteri non poſſet, & ſi vellet, adeſſe ſciret laborum ſocium, & adjutorem Euſebium, quocum poſſet etiam Imperatoris certo mente orthodoxi authoritate comprimere.

Fabulam ceteroquin narrat Ruffinus, cum librum inſtructionis pleniſſimæ ab Hilario ad emendationem eorum, qui Ariminenſi perfidiæ ſubſcripſerant, conſcriptum, dicit ita eſſe ab inimicis corruptum, ut cum illi poſtea in Concilio Epiſcoporum ſecundum ea, quæ in libello ipſius ſe corrupiſſe noverant, hæreticum eum cepiſſent vocare, ac prolatus libellus talis inventus eſſet, quem ipſe non agnoſceret, fecerint eum excommunicatum de Concilii conventione diſcedere. Rem hancce ita tibi ſatis probabiliter interpretaberis: ſi librum a Ruffino memoratum eum intelligas, in quo Hilarius hiſtoriam Ariminenſis ac Seleucienſis Concilii complexus fuerat, ſique hunc librum jam tunc temporis corruptum, ac truncatum extitiſſe ſumas, dein dicas Ruffinum, cum auditu tantum accepiſſet Hilarium ab Auxentio hære-

ticum

ım esse vocitatum, ac paulo post congressu
›ito ex urbe Mediolano jussum esse egredi, quod
ile potuit, finxisse animo, libri illius, quem
ruptum audierat, depravationem, non in una
rimarum partium truncatione, sed in erroribus
reticorum opera immissis sitam esse, ac libri
torem propter errores illos non solum e civi-
e, sed & ex conventu pulsum esse.

Circa finem anni 364. post varios casus, post
discrimina rerum Pictaviensi suæ Ecclesiæ est
titutus Hilarius. Exercendo muneri pastorali,
libris conscribendis abinde ad mortem usque va-
vit. Acta exerciti muneris pastoralis nulla su-
sunt. Inter libros autem, Enarrationes in Psal-
s primum videtur, quod ab eo tempore mo-
ıs est opus, eo quidem ut apparet, consilio,
ɔ suavius, atque utilius canerentur. Tum
m in Ecclesia, cui præerat, usitatos fuisse
lmorum cantus, ex iisdem hisce tractatibus
ertum est, ubi ait tract. in psal. 64. „Progres-
Ecclesiæ in matutinorum & vespertinorum hy-
ıorum delectationes maximum misericordiæ Dei
num est. Dies in orationibus Dei inchoatur,
s in hymnis Dei clauditur." Notat etiam hic
ros de Trinitate a se alias jam editos, post quod
us, certo ipsi satis otii ad hasce enarrationes scri-
ndas non fuit, nisi hoc spatio vitæ suæ ultimo.

Ad idem tempus referre licet memoratos ab
eronymo hymnorum, mysteriorumque libros,
ut

ut, cum apud Orientales solemnem hymnorum cantum, aliosque in celebratione mysteriorum pios usus receptos approbasset; hinc postmodum reversus ad Occidentalis Ecclesiæ ritus ex eorum imitatione augendos, aut illustrandos animum adjecerit. Ex Hilarii autem hymnis nonnullos in Ecclesia decantari solitos fuisse, tradit Concilium Tolet. IV. anni 633.

Manifestum etiam est ex postremis fragmentis, Hilarium hoc tempore elaborasse, ut inchoatam Concilii Arimin. & Seleuciensis synodi historiam auctiorem, perfectioremque redderet, & in colligendis actis, quæ huc pertinerent, operam dedisse.

Hieronymus etiam refert — quanquam ex incerto rumore — Hilarium jam senem in Canticum Canticorum scripsisse.

Hilarium laborem manuum non neglexisse, sed quod ab Ecclesiasticis curis supererat temporis, in pingendis sacris libris consumpsisse, indicio est S. Perpetui Episcopi Turonensis testamentum 474. confectum, quo, Augustotunensi Episcopo Euphronio relinquit Evangeliorum librum, „ quem scripsit Hilarius Pictaviensis quondam sacerdos. “ Vetus Evangeliorum codex latinus in Ecclesia S. Gatiani Turonensis asservatur, quem a S. Hilario scriptum putant, atque huic Ecclesiæ a S. Perpetuo relictum, cum Euphronio ipse superstes fuisset.

Druth-

Druthmarus etiam natione Aquit. Monachus Cor-
ej. qui circa fæcul. IX. floruit, ait: „Vidi li-
rum Evangelii græce fcriptum, qui dicebatur S.
lilarii fuiffe, in quo primi erant Mathæus & Jo-
nnes, & pofterius alii: Marcus fcilicet & Lu-
as.“

Summam vitæ viri hujus vere memorabilis For-
ınatus hoc brevi commate complectitur: „Dum
ıperftes fuit in feculo, aut fcripfit Ecclefiafticæ
dei documenta, aut pugnando calcavit hæretica
rimina, aut petenti tribuit miraculorum fuffragia.“

Obitum illius in diem 13. Jan. 367. incidiffe
lerique fentiunt martyrologiorum fidem fequentes.
ılii Idus Januarias anni 368. Hilarii morte infigni-
ıs exiftimant, alii Calendas Novembres 367. Li-
em dirimant critici, quibus ad tale negotium &
tium & voluptas eft, ficut & illam, quæ de
oco fepulturæ ejus moveri poffet. Monafterio S.
)ionyfii in Francia talem honorem probabilis vin-
icat traditio, quo corpus ejus a Rege Dagoberto
ranslatum dicitur. Nec vacat recenfere miracula,
uæ huic viro fancto tam vivo adhuc, quam mor-
uo, etiam antiqui tribuunt, Fortunatus præ-
ertim vitæ ejus fcriptor, qui operis hujus fui al-
eram partem hoc titulo infcripfit: „De miracu-
is S. Hilarii.“ Et Petrus Damiani, qui de
ranslatione hujus Sancti fermonem dixit.

S. HILA-

S. HILARII SCRIPTA.

Tres ordines conſtitui oportet in recenſione Operum S. Hilarii. Primo opera genuina adhuc exſtantia, ſecundo dubia, tertio ea, quæ deſiderantur, continentur.

I.

SCRIPTA HILARII GENUINA ADHUC EXTANTIA.

I. *De Trinitate Libri XII.* vulgaris iſte hujus operis titulus eſt, jam ab antiquis, ut Fortunato, illi impoſitus, & ob rei contentæ ſignificationem aptiſſimus.

Non tamen conſtans eſt veterum in inſcribendis hiſce libris conſenſio: extant Codices, & hi quidem vetuſtiores, ubi omnis abeſt inſcriptio. Extant & alii, ubi *de Fide*: — ubi *de Fide SS. Trinitatis contra Arianos* — ubi *de Trinitate contra omnes hæreſes* inſcribuntur. Eadem varietas etiam apud antiquos ſcriptores, qui horum librorum mentionem faciunt, invenitur.

Ne autem vaſtiorem quis putet eſſe titulum hunc operis ad Chriſti divinitatem vindicandam contra Arianos

os scripti, aut dicat alius post exortam Macedonii
resin exaratum, si sua competit titulo amplitudo,
& Spiritus sancti asseruit ibi divinitatem Hilarius,
que vere fidem ibi defendit Ss. Trinitatis. Obser-
re lubet, 1. vere variis in operis hujus locis Spi-
us sancti divinitatem ab Hilario asseri secus, ac
asmus Roterod. opinatur, qui de Hilario & aliis
iquis Patribus scribit, ac si Spiritus sancti divi-
atem asserere formidassent, quique eos quidem Spi-
is sancti cultores facit, ut simul in animum indu-
, aut eos coluisse, quem non certo cognoscerent
um, aut non ausos esse ore vel scriptis confiteri,
od animo crederent. Quorum similia jam olim
egorio Naz. teste objecerant Pnevmatomachi nus-
am scilicet se in scripturis reperire Dei nomen Spi-
ii sancto adscriptum. Basilius autem, ab eodem
eg. inde laudatus, eorum disputationi nonnihil ce-
is, quos benigne ad veritatem reducere peropta-
, in libris de Spiritu sancto ab ea voce, a qua ab-
rrebant, pro tempore considerantissime abstinuit,
n interim aliis vocibus e Scriptura petitis, & aliis
umentis adversarios ita pressit, ut contra niti non
uerint.

Sic & Hilarius naturam potius Dei, quam solum
men tribuit Spiritui sancto. — 2. Et contra Aria-
s etiam vindicari debuisse Spiritus sancti sicut & Filii
initatem. Nam etiam illam impugnavit Arius,
ex Athanasio Or. II. contra Arian., & ex ipso no-
o Hilario discimus.

Videri etiam poſſet Hilarius X. libro Operis hujus Apollinarium refutare, ubi magno ſtudio defenditur, Chriſtum verum ac totum hominem ex anima & corpore perfectum aſſumſiſſe. Imperfectum autem hominem, ut ignorat nemo, a Chriſto ſuſceptum prædicabat Apollinarius.

Sed æque parum Hilarius hoc in opere conflictus cum Apollinario fuit, ac cum Macedonio. Et ex Arianis fuerunt, qui profiterentur errores ab Apollinario poſtea collectos & diſſeminatos. Si cui adhuc dubii aliquid ſuperſit, an liber X. adverſus Arianos ſcriptus ſit, necne, ipſummet librum conſulat, eosque ipſos, quibus in ſuperioribus libellis reſponſum ſit, refutari audiet, cum hoc tamen temperamento, ut non jam, quod omnes unanimi conſenſu, ſed quod plerique eorum volunt, excutiatur.

Hæc eo fine monentur, ne quis adhuc dubitet, tempus natale hujus Operis id admittere, quod jam ſupra in *Vita* Hilarii ſtatutum eſt, tempus ſcilicet exilii ejus, quod certo præceſſit Macedonii, & Apollinarii hæreſes, jamque anno 360, quo patriæ ac propriæ Eccleſiæ eſt redditus Hilarius, finierat.

Cur autem in exilio lucubratum hoc opus dici debeat, facit & antiquorum Mstorum, & ipſius Hilarii auctoritas ita L. X. dicentis: *Loquemur exules per hos libros: & ſermo Dei, qui vinciri non poteſt, liber excurret.*

Sintne hoc ordine, quo nunc leguntur, & continuo etiam filio ſcripti hi libri? Cum quæritur, hæc probabilia dici poſſunt, tres primos ante ſubſequen-

tes

isse absolutos, contra ac Erasmus censet, qui n nunc ordine primum auctori postremum asseruit. tur enim ipse Hilarius quarti libri initio, se an-es libellos pridem conscripsisse, & aperte indi-scriptum jam fuisse librum I., cum ad quartum s admovit: neque solum libro IV., sed etiam X. in memoriam revocat, quæ lib. I. a se tra-sunt.

Facit etiam huc, quod de Photini hæresi I. & II. gens, adhuc sub unius Hebionis nomine non Pho-quem tunc ignoraverat, adversarium errorem ellat; econtra lib. VII. jam doctior factus argu-um, quod lib. I. adversus Hebionem sibi propo-t, ita prudens in Photinum retorqueat, ut, ne ositi immemor videatur, consulto repetat, He-em esse Photinum. Ex quo etiam sequitur, tres n priores libros ante lib. *de Synodis*, in quo de in Photini condemnationem fuse differit, fuisse oositos.

Cum autem hæc adversus Photinum gesta diu la-non potuerint in Oriente degenti, tacuerit ta-ab initio de his Hilarius, conjectare inde datur, in lucubrandis tribus prædictis libris prima sui otia insumsisse. Nisi fors quis malit, eos ab etiam ante hoc tempus, hoc est, ante medium m 356 scriptos fuisse, ita ut exilio tum interve-te nonnihil retardatus sit, ne alios prosequeretur. An ceteris etiam libris posterior sit liber *de Sy-*, affirmare non licet, opinari licet.

Id certum, ita opus intermissum fuisse, ut pius Confessor adhuc in exilio detentus decimum librum peregerit.

Ceterum in X. libros Hilarium totum opus suum distribuisse, atque sic duodecim Quintiliani libros stilo imitatum esse & numero, Hieronymus ad Magnum scribit: Quod, quantum *ad numerum* adeo certum est, ut scrupulus, quem Cassiodorus de div. instit. c. 16. injicit, ubi tredecim Hilarii *de Trinitate* libros recenset, facile possit eximi, haud dubie enim libris *de Trinitate* adjungit librum *de Synodis*, qui etiam in Codice Colbert. ab annis, ut minimum dicatur, mille exarato, nec non in Germanensi, & altero Colbertino prædictis libris cohærens liber XIII. inscribitur.

Quantum *ad Stilum*: excepta quædam subtilitatis affectatione, quæ Quintiliano quodammodo peculiaris est, horum librorum stilum eruditi judicant absimilem esse Quintiliani. Quamquam ut Quintiliano affectatam demus illam subtilitatem, Hilario tamen ex naturali ingenii acumine, non ex affectatione illa profecta esse videtur.

Neque debet offendi quisquam, si de mysteriis nostris nobiscum sentiens, verbis aliis, quam quibus modo utimur, cogitationes suas aliquando enuntiet. Ipse enim primus e Latinis contra Arianos scribens, voces nobis præscribere potuit, non potuit a nobis recipere.

Ut tamen in assequenda ipsius sententia minus laboraremus, prudenter cavit, ne illam una ratione explicaret. Hinc sane non ad vanam eloquentiæ

osten-

oſtentationem nata eſt ea, qua utitur verborum copia: nimirum cum de Deo magnificentiſſime ſentiret, nullis umquam verbis ſatis expreſſiſſe exiſtimabat, quod ſentiret.

Ita tamen ſermo fuſus eſt in verbis, ut denſus ſit in ſententiis. Ut enim notavit Auguſtinus, brevitati ſtuduit. Longe autem magis ſtuduit ordini.

Quo ſuaſore, quibus ex cauſis, quo animo ad ſcribendum hoc opus ſe accinxerit Hilarius, paucis adhuc inquiramus.

Quod primum attinet, inſcriptio Codicis Corbejenſis, atque alterius ex Sorbonicis, talis: *Hic inſunt libri Hilarii Epiſcopi, numero XII., quos in exilio conſcripſit, miſſus ab hæreticis Arianis propter Deitatis unitatem Domini Jeſu Chriſti cum Patre. Beatiſſime Presbyter Barbario in Chriſto Jeſu D. N. utere felix cum omnibus tuis. Fides, ſpes, charitas maneat in cordibus noſtris.*

Atque altera inſcriptio Codicis Pratellenſis cum illa conveniens paucis exceptis, & inter hæc, quod loco: *Felix cum omnibus tuis*, habeatur: *Felix curationibus tuis.* Quæſtionem movent, fueritne Presbyter iſte Barbario, is, ad quem Hilarius ipſe autographum deſtinarit utpote ad ſuaſorem operis, an ad quem apographum longe poſt Hilarium alter vel ſponte ſua, vel rogatus miſerit.

Sed Barbario ille Carolo Magno potius, quam Hilario æqualis fuit.

Si ipſum Hilarium conſulimus, ipſe non Barbarione, non aliquo alio ſuaſore, ſed charitate

sola & episcopalis officii necessitate urgente se ad scribendum permotum fuisse in limine libri VI. declarat, ubi & de altero docemur, scilicet quibus ex caussis motus hoc opus susceperit: „ *Præter officii mei necessitatem, qua hoc Ecclesiæ Episcopus prædicationis evangelicæ debeo ministerium: tamen eo propensior cura ad scribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur, uberius gaudium confectans ex salute multorum, si cognitis sacramentis perfectæ in Deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se Deo redderent.* "

Scripsit Hilarius & propter Magistros nequitiæ vel corrigendos, vel saltem refellendos, eos scilicet, qui in hæresi pravo quodam affectu detinebantur; scripsit & propter eos, quos illi deceperant, erudiendos. Pro duplici classe eorum, quorum caussa hoc opus susceperat, ita etiam scriptionis modum temperavit, ut eorum malitiam ac sensus pravitatem cum quodam horrore & indignatione insectaretur, & quidem cum emendationem eorum perdifficilem prævideret, quia, ut ipse ait, ab ipsis & ratio intelligentiæ non quæritur, & deinceps ab intelligente intimata non capitur, refutationem & facilem propter horum imprudentiam, & propter simplices necessariam existimabat: horum autem emendationem bonam fidem, & simplicitatem placida admonitione, & apta instructione corrigat, utpote quos amor Dei & intelligentiæ ignoratio, ut ait ipse, non impietatis voluntas per stultitiæ sensum detinuerit, ceterum ad emendationem proclives cum impietatis studium absolutæ veritatis sit demonstratio proditura.

Neque

Neque vero propter Arianos solum aut refellendos, aut emendandos, sed & propter fideles instruendas has lucubrationes aggressus est, ut nimirum exulantium Doctorum quodammodo vicariæ essent, & quos ipse præsens nequibat, absens doceret per illos firmaretque. „*Licet*, ait L. X., *nunc a multis coacervantibus sibi secundum desideria sua Magistros sana doctrina exulet, non tamen a sanctis quibusque prædicationis veritas exulabit, loquemur enim exules per hos libros.*"

Triplicem hancce scribendi caussam paucis ipse Hilarius ita perstringit: L. II. „*Extorquetur nobis hoc velle, dum & audacia resistitur, & errori consulitur, & ignorantia providetur.*"

Quo animo Hilarius ad tractandum hocce magnum fidei mysterium accesserit, dignum est, quod adhuc perpendatur. Igitur non sponte, aut aliquo suadente ad verba de Ssmo Trinitatis mysterio facienda prosilivit, sed tam necessariis ad utilitatem Ecclesiæ caussis hæc ei voluntas extorta fuit. Ei nimirum persuasum erat, illud sola fide, sola mentium religione oportuisse contineri, quod extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem. Quocirca cum de tanto mysterio sermonem inire illicitum, ac vitiosum putaret, ad hanc se necessitatem adactum L. II. pluribus ingemiscit: „*Compellimur*, inquit, *hæreticorum & blasphemantium vitiis illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa præsumere.*" Et mox: „*Cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia sunt, extendere, & in vitium vitio coartamur alieno.*"

Unde & prius veniam quasi pro delicto deprecatur, nec de se spondet quidquam, nisi supplendum esse per fidem suam, quod sermoni defuturum non ambigat. Sic enim habet: „*Sed nos necessitatis hujus ab eo, qui hæc omnia est, veniam deprecantes, audebimus, quæremus, loquemur: & quod solum in tanta rerum quæstione promittimus ea, quæ erunt significata, credemus.*“

Neque enim incerta, aut trepida, aut vulgaris fuit illius de occultissimo Trinitatis mysterio fides. Hanc perspicue adeo in Scripturis assertam videbat, ut hæreticorum duces, quibus illæ ignotæ non erant, sic haberet, quasi qui ex pertinacia & pravo impietatis studio apertæ resisterent veritati. Hinc est illud lib. XII.: „Non habet saltem impietas veniam, ut prætendat impietatis errorem.“ Quod verbis aliis frequens inculcare consuevit.

Ipse vero tam alte eamdem fidem animo imbiberat, ut a vita facilius, quam ab illa sese divellendum consideret. „Hæc enim, ait, ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo, ne aut possim credere aliter, aut velim.“ Lib. VI. similia scribit: „Ab his ego, quæ teneo, edoctus sum, his immedicabiliter imbutus sum: & ignosce omnipotens Deus, quia in his nec emendari possum, & commori possum.“ Quocirca lib. II. ad Constantium enixe rogans, ut de fide coram disputans audiretur, „non tam mihi, inquit, rogo audientiam, quam tibi, atque Ecclesiæ Dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriore non egeo; quod accepi, teneo, nec demuto, quod Dei est.“

Fidei

: Fidei tam conſtantis rationem hanc habemus:
læſit antiquæ traditioni, neque ex iis, quæ acce-
rat, quidquam demutavit. Contra vero hæretico-
n doctrinam vel propter novitatem reſpuendam,
veritatis expertem lib. VI. lepide probat in hunc
dum: „Tarde mihi hos impiiſſimos, quantum ego
itror, doctores ætas hujus nunc ſeculi protulit:
o hos habuit fides mea, quam tu erudiſti, Magi-
os. Inauditis ego nominibus his in te ita credidi,
r te ita renatus ſum, & exinde tuus ita ſum.“

Interim quam primum ore traditam ſibi accepe-
fidem, Scripturæ auctoritate ſibi firmaverat, ac
dem etiam contra Arianos defendit his libris; pri-
m autem, tum evangelicis, ac demum apoſtolicis
ripturis ad ſuum ſcopum utitur. Ad has autem in-
ligendas aptisque verbis enarrandas eo ſe ſpiritu do-
ri enixe rogat, quo primum afflati ſunt Prophetæ,
Apoſtoli ad eas edendas.

Quaſi fiducia nova erectus, non meis, ait, ſed
oſtolicis ſcando gradibus: dein perpetuæ traditio-
quamdam quaſi catenam ex divinis ſcriptoribus
ntexit.

Verum cum & hæretici ſe Scripturis niti glori-
tur, eam illis fiduciam eripere curat, cum eos ipſos
ripturæ locos, quibus abuti ſolent ad deſtruendam
lem; prudenter adhibet ad eam adſtruendam, „ut
ic, ait, veritas reperiatur, ubi negatur.

Originem Arianæ doctrinæ cum hanc inveniſſet,
od diſpenſationem aſſumti corporis rapiunt ad con-
meliam divinitatis, & duplicem Chriſti naturam di-

 ſtinguere

ſtinguere aut neſciunt, aut nolunt. Ut errores radicitus amputentur, & inanes cadant hæreticorum technæ, & fallaciæ, magno in id ſtudio incumbit, ut demonſtret Chriſtum & Deum verum eſſe, dum natus ex Deo eſt, & perfectum hominem, dum ei eſt partus ex virgine, ut cum veritate corporis ſubſiſtat in natura Dei, & cum Dei natura maneat in corporis veritate.

Hæc de præclari operis occaſione cauſis, tempore, ratione ſcopoque dicenda erant. Vindicare etiam hos libros Hilario tamquam auctori vero temporis diſpendium eſſet. Hac de re tanto conſenſu ſibi concinit priſcorum temporum omnis ætas, ut nihil certius; nihil exploratius a majoribus acceperimus. Propter hos præſertim libros eam Hilarius apud omnes cum latinos, tum græcos promeruit ſcientiæ, fidei, & eloquentiæ laudem, ut; quod valde rarum, etiam ab adverſariis ejus iidem libri ſummopere fuerint commendati. Sic enim ex vulgi fama teſtatum reliquit Sozomenus lib. III. cap. 14.: „Hilarii autem libros *de Fide*, etiam ab iis, qui contrariam tuebantur, catholicæ fidei opinionem, admodum commendatos eſſe prædicant.

Nec obſtat, quod eos Athanaſio adſcriptos quondam viderint Philippus bonæ Spei Abbas, & Joannes quidam ipſius æqualis, & amicus: ipſi enim illos ab Hilario profectos eſſe, ex caſtigatioribus membranis agnoverunt.

II. *Liber de Synodis*, ſive *de Fide Orientalium*. Plenior hicce titulus noviſſime ab editoribus Maurinis

fuit

it impositus huic operi, ut in fronte habeat lector
revem eorum, quæ tractantur in eo, indicem. Alias
nim tantum *liber de Synodis* audiit, quemque præ se
runt Msti Codices ab annis 500. Conjectura est,
scriptionis hujus auctorem esse Hieronymum, qui
um non haberet, quo nomine hoc opus breviter in-
caret, appellarit *de Synodis*, forsan ad imitationem
bri Athanasii eadem ratione inscripti, cum quo quam-
am habere videtur affinitatem. Quamquam apud
thanasium specialis est titulus *de Synodis Ariminensi*
Seleuciensi. De quibus primum agit data opera, ac
ostea velut ex occasione plures refert fidei confessio-
es, non quidem, ut eas, quod Hilarius facit, be-
igne excuset, sed ut Arianorum in fide inconstantiam
emonstret. Unde fit, ut, etiamsi utriusque opus in
oc simile sit, quod ambo exhibeant plures Orienta-
um fidei definitiones: cum tamen utriusque valde
iversum sit consilium, nec titulus Athanasii libro præ-
otatus ad eam proprie partem pertineat, quæ cum
oc Hilarii opere similis apparet; unius inscriptio non
ebeat esse norma alterius.

Verosimile est hoc opus non alio nomine ab ipso
Hilario fuisse inscriptum, quam hoc simplicissimo:
Epistola, junctis nominibus eorum, ad quos eam di-
exit. In omnibus enim probæ notæ Mstis simplici-
er *epistola* nuncupatur: neque aliter laudatur a Fa-
undo Hernicanensi, qui lib. X. c. 6. scribit: „B. Hi-
arius Arianorum potentissimus atque acerrimus ex-
ugnator, & constantissimus fidei christianæ defensor
n *epistola*, quam de exilio scripsit Episcopis Germa-
iæ primæ & Germaniæ secundæ &c." No-

Novitatis vitandæ cauſa Maurini editores inſcriptionem veterum *de Synodis* retinuerunt, intelligentiæ tamen gratia hac acceſſione: *de Fide Orientalium* auxerunt.

Leguntur tam in Mstis Cod., quam in editionibus impreſſis adhuc aliæ hujus Operis inſcriptiones ut: *De Synodis fidei catholicæ contra Arianos*, & *prævaricatores Arianis acquieſcentes.* Et: *Liber catholicæ fide contra Arianos*, & *prævaricatores Arianis acquieſcentes* Hunc toleraveris adhuc, uti rem minus e longinquo tangentem, præſertim ſi conſideres legi illum in Codice Vaticano antiquiſſimo, qui nonniſi primam hujus libri partem cum Ancyranæ fidei definitionibus continet, quibus auctores Sirmienſis blaſphemiæ, iisque acquieſcentes refelluntur.

Alter adhuc magis vulgatus, tolerari plane nequit: innuit enim, quod plane falſum, quaſi ſynodi, quarum expoſitiones complectitur, a Catholicis contra Arianos habitæ fuerint, & non potius ab ipſismet maximam partem Arianis, aut certe Semiarianis. Saltem negari nequit, Sirmienſem, quæ præcipuum in hoc libro locum obtinet, non contra Arianos, ſed contra Photinum, Antiochenam vero contra Athanaſium, ac demum Pſeudoſardicenſem adverſus eumdem aliosque Catholicos conveniſſe.

Tempus, quo ſcriptus eſt hic liber, quod attinet, eſt ille partus exilii quoque, ſicut & libri de Trinitate. Declarat id ipſe Hilarius, dum poſtremis hujus libri verbis, fratres ſuos, ut in orationibus ſanctis exilii ſui memores ſint, rogat.

Et

ṅa congregandi immutatum esset propositum;
e nondum decretum esset, ut omnes, quot-
possent, Ariminum, atque Seleuciam cogeren-
ed tantum ut bini, aut singuli ex singulis provin-
iique Ancyram atque Ariminum convenirent.
cum a. 358. desinente statutum fuerit, prodi-
c tractatus a. 359. ineunte, vel etiam exeunte
Certo post mensem Aug. an. 358. & ante Majum
9. ejus natalis dies est ponendus. Fallitur ergo
tus in *Analysi*, cum scriptum esse hunc librum
vel Seleuciæ in synodo, vel Constantinopoli,
ipsa reformatione Ecclesiarum Italicarum, cum
Orientis partibus, in quibus exulaverat, re-
Hilarius. Fallitur etiam Erasmus *in præf. in*
cum quem memorat Hieronymus Hilarii librum,
nensis & Seleuciensis Concilii historiam conti-
n, huic forsitan tractatui admixtum pronuntia-
Quid enim in eo reperit, quod non ante præ-

Scopus eſt, communionis dominicæ reddere vicem, nonnullorum optatis facere ſatis, qui, quid Orientales in fidei profeſſionibus gerant, aut geſſerint, quidve ſuper omnibus eorum dictis ipſe ſentiret, reſcire cupierant; id elaborare, ut Orientales, & Galli, qui contra erumpentem noviſſime Anomœorum hæreſin conſpirarant, ſed mutuis tamen inter ſe ſuſpicionibus laborantes, etſi forte non admodum ſententiis, certe verbis adhuc diſſidebant, in ſynodis proxime habendis jam in unum convenirent, ac ſuſpicione omni depoſita fidem unam complecterentur.

Hujus rei gratia, en libri ſummam, poſtquam Gallis de illæſa, & conſtanti illorum fide verbis amiciſſimis eſt gratulatus, primum Sirmienſem blaſphemiam refert, eique opponit, quas Orientales Ancyræ contra Anomœos ediderant fidei definitiones; iis tamen ſuppreſſis, quas eorum legati Sirmium venientes reticuerant. Tum fides omnes ſubjicit poſt S. ſynodum Nicænam diverſis temporibus, & locis conſcriptas, Antiochenam videlicet an. 341. Pſeudoſardicenſem an. 347. & Sirmienſem contra Photinum an. 351. quas omnes ſeſe complecti Epiſcopi Ancyræ congregati in ſua ſynodica epiſtola apud Epiphanium hær. 73. non ſemel teſtificantur. Hos enim potiſſimum Hilarius Orientalium nomine intelligit. Quos amice ad veritatem revocare ſtudens, ita laudat eos, qui avita & apoſtolica fide contenti ſcriptas fides neſciunt, ut tamen profeſſionum pluralitatem excuſet, & quidquid in eis defendi poteſt, benigne interpretetur, atque

defen-

fendat. Imo quidquid contra ὁμουσιον solet opponi, n tacet, nec dissimulat, quod in gratiam verbi ουσιον potest afferri. Postmodum tamen subjecto icæno symbolo retinendum esse ὁμουσιον validissimis ionum momentis conficit atque concludit.

Cum ex hisce pateat, & tempore & materia hunc rum cum priori *de Trinitate* cohærere, ab hoc se- ngendus non est. Inde etiam Mss. prope omnes ita rumque opus conjungunt, ut in duobus Colberti- s & Germanensi, imo etiam a Cassiodoro liber XIII. *Trinitate* nuncupetur.

Non satis apte Gillotius Stultetus, Erasmus hunc rum e græco in latinum dicunt esse versum. Non im fert communis sermonis usus, ut opus latinum catur e græco versum, quod quædam monumenta ntinet e græco translata. Formulas fidei Orienta- m tantum transtulit e græco Hilarius, & quidem, hoc rursum contra Erasmum dictum, satis litteræ nax, nisi, quod quisque optimus interpres facit, dinem collocationemque verborum temperarit, pro- i genio linguæ, in quam transtulerat, congruum e judicarit.

Opus hoc est quam maxime commendatum anti- is, Hieronymo præsertim. Duplici autem præser- n ex titulo placet; quod plura contineat gesta, quæ storiam illustrant; dein quod veram ac vivam præ ferat sanctissimi Præsulis effigiem. In eo enim uno actatu velut in speculo resplendent prope omnes Hi- rii virtutes, prudentia, constantia, animi magni- do simul & demissio sive humilitas christiana, castus

amor

amor patriæ, summum pacis studium, fidei sinceritas, atque integritas &c. Maxime autem egregia illa conciliandis sibi omnium animis nata lenitas, atque modestia, qua præditum eum fuisse testatur Ruffinus, adeo ubique elucet, ut vel nondum audito Ruffini testimonio, præconceptam vulgi opinionem, qua animi eum paulo concitatioris ac vehementioris fuisse putant, statim lectori excutiatur ut falsa, ut iniqua. Magis autem confirmamur in hac de placida Hilarii indole, sententia, ex sedatis, ac melle conditis responsis adeo, quæ in hocce tractatu suo nonnulli male reprehenderunt, in iis enim clare apparet invicta illa animi tranquillitas, qua potuit etiam læsus, pacatam dictorum rationem reddendo suos delinire censores, irasci propria in causa nescivit.

Apologetica hæc ad reprehensores libri de Synodis responsa Maurini editores, primi vulgarunt, ex sequentibus Codicibus: Carnotensi romanis litteris scripto ante annos, ut videtur, 900.; ex Michælino; ex Telleriano; ex recentiore Carnotensi; ex pervetusto Codice Vaticano. Legitur hisce in Codicibus liber *de Synodis* variis in locis auctior, ita tamen, ut augmenta hæc neque orationi reliquæ satis cohæreant, neque omnino ad eam pertineant; Hilarium tamen prorsus spirent, quem exhibent pro se proprio nomine respondentem.

Tellerianus & recentior Cod. Carnot. additamenta hæc ad marginem adscripta, Remigianus Cod. partim in ora libri posita, partim ipsi textui inserta habet, præmissa admonitione, quod ea extent in quibusdam

am exemplaribus. Vaticanum exemplar primam
ım hujus libri partem continens duo addidamenta
extui inserta refert.

Mulum juvat apologia hæc tam ad enodandas
tiones nonnullas, de quibus etiamnum disputa-
quam ad ampliandam notitiam rerum ad Hilari-
pectantium. Docemur enim inde, quod scitu di-
mum est, & hactenus nos latuit, piissimum præ-
n male apud quosdam ob hunc tractatum audiisse,
que nominatim a Lucifero, haud dubie Calarita-
quem indolis paulo durioris atque austerioris fu-
ıemo nescit, culpatum fuisse tamquam verbi ὁμοι-
approbatorem, & adulatorem, nimiumque lau-
rem Orientalium, quibuscum remissius agens il-
veluti veræ fidei prædicatores celebrasset.

Ambigere licet de apologeticis hisce responsis,
tane sint amplioris apologiæ fragmenta a studioso
ıo suis locis aptata, an vero sint tantum notæ,
ppendices ad illustrandos hujus libri locos, qui
ehensioni locum dederant, ab ipsomet Hilario ad-
æ, & ad censores suos cum libro iis locis illustrato
e. Probabile est, illum a Lucifero de iis, quæ
sibi, tum aliis in hoc tractatu displicuerant, ad-
itum, eundem ipsi tractatum brevibus illis respon-
ıctum misisse, quibus omnes de fidei suæ sinceri-
certiores faceret. An vero ex illis responsis nul-
amplius desiderandum sit, statui non potest: si-
em vel ex iis, quæ nunc primum eduntur, Codi-
alii alia habent, nullus omnia. In pluribus re-
re est primum sine aliis, secundum autem uni Ms.

S. Petri de urbe debetur; denique in Carnotensi & aliis, in quibus cetera extant, desiderantur duo prior

Singula ad suspiciones amovendas eo magis sun idonea, quod ex iis ipsis locis sese purget Hilarius, i quibus reprehensus fuerat. Volupe est, ex ipso Hi lario audire, quanta in temperandis omnibus libri su verbis prudentia sit usus. Mirari oportet, simul & amare Hilarium demonstrantem, se Orientales quider laudasse, sed absque adulationis vitio, utpote quo objurgare suo loco non præterierit; ac licet bland eos sermone allocutus sit, id se præsertim fecisse, u procacia effugiens convicia, occulta eorum expositic num scandala utilius deinde proderet: neque vero s omnem ab eis suspicionem ademisse, quos non verar fidem, sed tantum veræ fidei revocandæ spem attulisl dixerit: se denique homoeusion invitum, ac solo pa cis studio, ne videlicet a Lucifero illud prædicant dissideret, cautela quanta maxima suscepisse.

Manifeste refellitur exinde vulgaris opinio, qu Hilarius Orientales, qui Semiariani vulgo cognomi nantur, velut orthodoxos habuisse, eorumque for mulas tamquam catholicas approbasse existimatur. Vi dit quidem eos ad veram fidem progressum facere vidit eorum formulas sensu catholico intellectas quo dammodo ferri posse; laudavit, & quantum potuit promovit accedentes, iisque verum confessionum su arum sensum, si ita dicere liceat, digessit, & qua liquatum blande propinavit: at ut prorsus catholico habuit nunquam, neque suspicionem ab eis adimer voluit.

Hinc

Hinc quoque evanescit, quod prope in omnium animis insederat, Hilarium in hoc tractatu de formulis Orientalium diversa ab Athanasii libro de *Synodis* inscripto sensisse, & quod ille aperte damnat, laudasse. Si enim eos, qui Ancyræ congregati Anomæis acriter restiterunt, filiisque cum patre in substantia similitudinem tot decretis sanxerunt, neque veram fidem attulisse sensit, longe minus eos attulisse senserit, qui aut Antiochiæ, aut Philippopoli, aut Sirmii nondum ita prope ad veram fidem accesserant. Si autem quis quærat, cur non diversa sentiens, tam diversa loquatur, in promtu est responsio. Attendat enim utriusque scopum, & facile conciliabit utriusque sermonem. Quis enim nesciat, iisdem de rebus pro consilii diversitate, diversam sermonis ineundam esse rationem? Athanasio itaque, qui hoc sibi suo libro præscripserat, ut Arianos ex fidei formulis toties editis, totiesque mutatis, inconstantis adeoque perversæ fidei convinceret, palam, & aperte improbanda erat tanta formularum varietas. At vero Hilario, qui hoc sibi maxime proposuerat, ut & Orientalium benevolentiam captando, & in eorum favorem nonnihil flectendo Occidentales utrosque ad concordiam & pacem in synodis jam indictis ineundam præpararet, multa fuerunt dissimulanda, formularum iterato condendarum excogitandæ causæ, ac denique dicta, quibus enuntiabantur, benigne interpretanda.

Præterea iis non una ratione loquendum fuit, qui non uno tempore scripserunt. Scripsit namque Hilarius ante Ariminensem synodum, cum ei spes erat,

ut quemadmodum Orientales adversus Anomæos Constantio auditi erant, ita ipse, quod in votis semp habuerat, adversus Valentem & Ursacium benig audiretur. Hoc autem, si sibi nunquam daretur, du illos Arianæ sectæ duces, qui Orientem Occidente que totum commovebant, facile devincendos, & I peratorem ipsum tandem ad veram fidem revoca dum esse confidebat. Quod cum cogitaret, fid Orientalium, quibus tum mire favebat Constantiu damnanda ei non erat, sed quantum licebat, laudanc & approbanda. At vero Athanasius scripsit post pr dictam synodum, quando jam poscebat Ecclesiæ u litas, ut quod in tot fidei confessionibus vitiosum er non dissimularetur, & quando ipse etiam Hilarius n dissimulavit, nec pepercit. Tum enim libello ad Cc stantium, rursumque libro altero adversus eunde Imperatorem, formularum multitudinem palam, aperte improbavit. His itaque libris mutato jam r rum statu, mutavit stilum, non, ut quidam volur pugnantia cum iis, quæ libro de synodis dixera locutus est.

Neque vero ex verbis apologiæ tantum, sed ex ipsomet tractatu perspicuum est, Orientalium cc fessiones tunc temporis ipsi non fuisse per se & abl lute probatas. Quorsum enim §. 6., rursumque 65. tam enixe obtestatus est, ne de se ante sermo consummationem judicaretur, nisi quia ex benigı interpretationibus suis de se posse male judicari pr videret? Quam ob causam §. 7. de formulis a se e ponendis ait: „In quibus si quid vitiose inesse int

ligi-

ligitur, nemo mihi vitium potest assignare dictorum; internuncius enim, ut voluistis, sum ipse, non conditor." Si illas ab omni vitio puras existimasset? Quid sibi vult, quod his proxime subjecit: „Ego, quæ gesta sunt, fideliter transmisi; vos an catholica, an hæretica sint, fidei vestræ judicio comprobate:" nisi se ea, ne ab hæresis quidem suspicione aliena judicare? Verum expositis omnium Orientalium formulis nullam earum sibi probari luculenter indicat §. 63. ubi miserum Orientis statum deplorans, „tantum, inquit, Ecclesiarum Orientalium periculum est, ut rarum sit, hujus fidei, quæ qualis sit, vos judicate, aut sacerdotes, aut populum inveniri:" maxime cum idipsum denuo §. 66. cum quadam emphasi repetat. Quid postremo sonat illud §. 3., quod Gallorum fidei fama „quosdam Orientalium Episcopos sero jam ad aliquem pudorem nutritæ exinde hæreseos, auctæque commovit;" nisi ab iisdem Orientalibus usque ad Ancyranam synodum, proindeque & Antiochiæ & Philippis & Sirmii, nutritam fuisse hæresin atque auctam? Immo, quod in ipsa Ancyrana synodo ausi sunt, impium esse non sine doloris sui testificatione declarat §. 9.

Quæ cum ita sint, non occurrit, qua ratione nitantur, qui volunt Hilarium, cum hunc librum scriberet, falsam synodum Sardicensem pro vera habuisse. An quod fidem illius non vocaverit Philippopolitanam? At hoc prudentiæ fuit, ne, quos conciliare peroptabat, Orientales alienaret. Sed neque eam Sardicensem dixit, ne deciperet Occidentales. Eo

autem temperamento illam inscripsit „fides secundum Orientis synodum," ut illæsis Orientalibus, satis significaret illam eorum esse, qui ab Occidentalibus Sardicæ congregatis secesserant: quod perinde est, ac si Philippopolitanam vocasset. Sardicensem quidem eam dixit *libro in Constantium;* sed non tam ex sua, quam Constantii ipsius, quem alloquebatur, sententia. Et sane de rebus Orientis tunc erat instructior, quam ut veræ ac falsæ synodi Sardicensis discrimen ignoraret.

Etiamsi autem nonnihil suspectam haberet Orientalium fidem, quam tamen eis hoc libro patefecit benevolentiam, etiam postea Seleuciæ & Constantinopoli conservavit. Nec aliter erga eos sese gessit Athanasius, qui etiam post annum 360. in *lib. de Synod.* scribit, cum Basilio Ancyrano, ejusque similibus sic agendum esse, veluti cum iis, „qui non longe absunt a recipienda voce consubstantialis. Neque enim, inquit paulo ante, adversus eos, velut adversus Ariomanitas, aut adversus Patrum hostes contradicimus; sed veluti fratres cum fratribus disceptamus, ut cum quibus nobis eadem sit sententia, controversia autem de verbis." In quo melius de Orientalibus sensisse videtur, quam ipse Hilarius: qui, cum similia quædam dicat sub finem §. 8. ea se non tam certo asseverasse, quam pia quadam animi propensione, quæ necdum sine formidine erat, locutum esse, pluribus aliis sententiis demonstrat. Ita duo hi clarissimi viri nos exemplo docuerunt præclaram illam Gregorii Naz. sententiam: „Sic enim existimo in dubiis & incertis rebus

bus faciendum eſſe, ut ad benignitatem & humanitatem propenſiores ſimus, eosque, qui in culpa ſunt, abſolvamus potius, quam condemnemus." Sed ad Hilarium quod attinet, de vero illius erga Orientales ſenſu, nullum, ut dictum eſt, dubium relinquent ipſius apologetica reſponſa.

Ad Conſtantium Aug. lib. I.

Tres habemus Hilarii ad Conſtantium libellos, quorum poſtremus potius contra Conſtantium inſcribitur. Non tamen tali ordine numerantur, quaſi unius tripartiti, aut bipartiti operis totidem partes, ſed temporis potius, quo ſinguli ſunt ſcripti, in iis numerandis habita eſt ratio.

Ambigi poſſet, an plures, quam qui nunc extant, ſub iisdem titulis ab Hilario ſcripti ſint. Namque poſt Sulpicium ſeverum Fortunatus teſtatur, ipſum, dum Conſtantinopoli operiretur legis voluntatem, tribus libellis regis audientiam popoſciſſe: nec jam nobis ſupereſt, niſi unius Conſtantinopoli editus, quo audientia poſtuletur. Deinde in nullo librorum ſequentium reperire eſt fragmentum, quod Hilarii nomine ut ſcribentis ad Conſtantinum Imperatorem in Concilio laudavit Cœleſtinus Papa, & Arnobius L. II. de conflictu cum Serap. inſeruit. Poſtremo Hieronymus librum Hilarii in Conſtantium jam vita functum memorat: cum vivo Conſtantio tres iſtos ſcriptos fuiſſe certiſſimum ſit.

Hæc licet ita ſint, alios tamen ab his minime deſiderandi eſſe videntur: Fortunatum quidem a Sulpicio deceptum eſſe, hunc vero nimio brevitatis ſtudio

tres libros, quos habemus, sub titulo eorum uni duntaxat conveniente comprehendisse, aut potius, sicut & multa alia, confudisse dici potest. Neque ullum fere dubium est, quin Hieronymus librum, qui tertio loco exhibetur, contra Constantium vita functum dixerit. Fragmentum autem a Cœlestino, & Arnobio memoratum, Hilarii calamo & ingenio prorsus consentaneum, videtur ad eam primi libri partem pertinere, quæ manifeste mutila, atque truncata est.

Quantum nunc ad *primum libellum* in specie attinet, videtur ejus scribendi occasio ex Constantii litteris nata. Cum enim anno 355. teste Ammiano lib. 16. frequenter essent in Gallias Barbarorum incursiones, propter quas reprimendas Julianus eodem anno exeunte Cæsar creatus est, verisimile est, Constantium Gallorum diffidia & seditiones veritum ad eosdem scripsisse, quo eos in officio contineret. Immo commotæ seditionis suspicionem jam sibi ab improbis susurronibus injectam eum Gallis significasse innuunt hæc §. 2. verba: „Non quisquam perversus, aut invidus maligna loquatur: nulla quidem suspicio est, non modo seditionis, sed nec asperæ obmurmurationis. Quieta sunt omnia & verecunda. „Hanc igitur opportunitatem nactus Hilarius plus ab Arianis timendum rescribit, a quibus perturbantur omnia: & ab iis illata Ecclesiis mala enixe deprecatur.

Ceterum quod supra tantum quasi per transitum fuit indicatum, nonnulla in hoc primo libro deesse jam adverterunt eruditi, & perspicuum est vel ex his §. 7. verbis: „Moveret enim absolutionem ejus" &c.

Quæ

quæ cum ad Athanasium referri necesse sit, in animum inducunt sermonem de sancto illo viro antea habitum desiderari. Rursum §. 8. Nicænæ fidei mentio jam facta memoratur, quamvis nullum in superioribus de ipsa verbum occurrat.

Aliqui etiam dubitarunt, an non huic libello aliunde adsuta sint, quæ a §. 4. supersunt. Nam neque cum superioribus, neque inter se satis cohærere videntur: nusquam ab hinc ad Imperatorem convertitur oratio: tractandi autem ratio magnam affinitatem habet cum iis, quæ in fragmentis historiæ Ariminensis concilii differuntur. Quocirca non satis certam putant Baronii opinionem, hunc librum anno 355. scriptum non aliunde probantis, quam quod Hilarius §. 8. de Eusebii Vercellensis exilio locuturus, rem *recens* gestam aggredi se prædicet. Sed & ei opponunt fragmenti I §. 6. verba, ubi synodi Arelat. acta sex, septemve post annis narraturus, ea tamen dicat, *proxime* gesta.

Sed cum in vetusto exemplari S. Petri de Urbe, seculo V. ineunte exarato non solum in fronte extet: „Incipit ejusdem ad Constantium." Sed & ad calcem adscribatur: „Explicit liber I. S. Hilarii ad Constantium. Incipit liber II. ejusdem ad eundem, quem & Constantinopoli ipse tradidit;" non videtur facile dandum, aliunde quidquam adsutum esse.

Præterea utraque certe pars easdem deflet calamitates, eadem ratione perstringit Arianorum violentiam. Et neutram quidem ante annum 355. scriptam esse liquet: non postremam, qua non modo Pauli-

nus ex Arelat. ſynodo an. 354., ſed & ex Mediolanenſi an. 355. Euſebius ac Dionyſius in exilium ejecti narrantur; neque etiam primam, qua egregiorum ſacerdotum ab exilio reditus ſuppliciter poſtulatur. Non enim ante prædictas ſynodos ſacerdotum ſuorum exilia novit Occidens; cujus præſertim malis Hilarium hic commoveri quis non aſſentiatur? Neque minus conſtat, hunc libellum ab eo ante exilium ipſius ſcriptum eſſe. Nam præterquam quod in iis, quos exul ſcripſit, tacere non ſolet exilium, certe non ſatis idoneus eſſet, pro aliorum ab exilio reditu deprecator, ipſe exul. Cum autem ſub anni 356. initium relegatus ſit, ad Baronii ſententiam eſt redeundum.

Ad Conſtantium Aug. lib. II.

Hic eſt libellus ille, quem Hilarius, Hieronymo teſte, Conſtantinopoli verſatus Conſtantio ipſe tradidit. Huc enim Seleucia ſynodi legatos ſecutus, ut Sulpicius Sever. loquitur, ubi extremum fidei periculum animadvertit, audientiam regis popoſcit, ut de fide coram diſputaret. Id in hunc libellum maxime convenire, vel ex titulo in omnibus Ms. prænotato perſpicuum eſt.

Oblatus eſt autem ſub *lite famoſa*, dum alii ſubſtantiæ nomen retinendum, alii rejiciendum eſſe contenderent; *ſub ſynodo diſſidenti*, Conſtantinopolitana ſcilicet, quæ non minus fide, quam privatis jurgiis varias in partes ſcindebatur: proindeque anno 360. ineunte, quo hæc ſynodus celebrata eſt.

Libri hæc eſt ſynopſis. In ejus exordio Hilarius ſe exulem confeſſus petit, ut Saturninum præſentem usque ad confeſſionem falſorum, quæ in ea cauſa

geſſit,

gessit, adducat. Tum quæ sua sunt, oblitus, Imperatori fidei cognoscendæ cupido exponit, qui ex frequenti mutatione acciderit Evangelicæ fidei corruptio: adeoque ad baptismi fidem redeundum suadet. Imperatoris deinde studium laudat, fidem tantum secundum ea, quæ scripta sunt desiderantis. Commonet tamen, nullum esse hæreticum, qui commenta sua ex scripturis non confirmat. Demum pollicitus nihil se non ex scripturis, nihil non ad Orientis & Occidentis pacem, nihil non cum honore regni ac regiæ fidei dicturum, quoddam sermonis futuri pignus præmittit.

Suspicere in hoc libello licet incredibilem S. Præsulis vigilantiam, fortitudinem, prudentiam ac fidem, qua unus quamvis exul, hæreticis Imperatoris potestate armatis, in ipsa regia civitate sese non timuit opponere, immo sui terrorem incutere valuit. Neque enim inani conatu se hæreticis opposuit, qui licet non obtinuerit, quod hoc libello poscebat, eos certe infirmitatis suæ convicit. Ita etiam hac animi sui significatione apud omnes paravit sibi fidem, ut, cum paulo post asperiora in Constantium scripturus, nulla se impatientia, nullis humanis affectibus ad id impelli diceret, crederetur.

Lib. contra Constantium August.

Hoc opus in Ms. Colbertino & Martiniano, *epistola* non male nuncupatur, quamvis non placeat, quod in iisdem *ad Constantium Imperatorem transmissa* subinde notetur. Ad eos enim epistola transmissa censenda est, quos illius scriptor in principio alloquitur, non ad quos deinde per locutionem figuratam sermonem convertit. Toto

autem

hujus operis exordio alloquitur Hilarius *fratres*, ad quos etiam redit §. 12. Ad Conſtantium igitur non eſt ſermo, niſi figuratus. Inde non eſt aſſentiendum Chiffletio, qui in notis ad Ferrand. hunc librum aut *in Conſtantium*, aut *ad Conſtantium* indifferenter inſcribi poſſe voluit.

Inſcriptio libri *contra Conſtantium*, aut *in Conſtantium* partim authoritate Codicum nititur, partim ſcriptionis ſcopo aptior eſt.

Eraſmus titulo *contra Conſtantium* addit: jam *vita functum*. Errat autem Hieronymi verbis & authoritate deceptus, qui & ipſe inter Hilarii opera librum in Conſtantium, procul dubio hunc, de quo nunc ſermo, (citationes enim id oſtendunt,) poſt mortem ipſius ſcriptum recenſuit. Ipſe enim Hilarius §. 2. conceptis verbis teſtatur, eum ſe quinto anno poſt exilia Euſebii, Luciferi, & Dionyſii, hoc eſt quinquennio poſt concilium Mediolanenſe anni 355. proindeque anno 360., uno ante Conſtantii mortem ſcripſiſſe. Neque ambigendum videtur, quin illum ſcripſerit cum Conſtantinopoli verſaretur, poſt quam de fide coram diſputandi poteſtatem ſibi fieri enixe popoſciſſet, nec impetraſſet; immo etiam poſtquam ibidem inchoaſſet Seleucienſis atque Ariminenſis concilii hiſtoriam.

Propter verba tamen Hieronymi dici poterit, hunc librum ante Conſtantii mortem ſcriptum quidem, editum tamen poſt mortem ipſius, maxime cum paulo poſt Hilario in Occidentem redeundi facta poteſtate, facultas ei data ſit hoc apud ſuos longe facilius atque libe-

liberius per se præstandi, quod per hunc librum facere proposuerat.

Alia est adhuc Erasmo de hoc libro non minus improbabilis opinio, qua eum imperfectum esse existimat. Non tantum integer esse videtur, & absolutus, sed & ab aliena manu ex libris *de Trinitate* non mediocriter auctus apparet, eorum forsitan opera, qui ex variis eorundem librorum centonibus libros *de Patris & filii Unitate*, nec non de Essentia Patris & Filii contexuerunt. Hæc accessio antiqua quidem est, cum etiam in Codice Colbert. ab annis circiter 606. exarato, & Martiniano, qui hunc antiquitate superat, nec non in aliis septem extet; ab authore tamen minime prodiisse facile judicatur, tum quia fragmentis constat inter se omnino dissolutis, tum quia tota abest a Codice S. Petri omnium sane vetustissimo.

Totum opus hoc in sex partes distribui commode potest: prima orationis tam vehementis rationes præmittit. Secunda perstringit persecutionem, quam Constantius a concilio Arelatensi usque ad Ariminense sive blanditiis ac simulatione ovem se mentiens, sive minis ac suppliciis lupum agens excitavit. Gesta Seleuciensis synodi tertia attingit. Concilii ejusdem fidem, qua *Filium Patri secundum scripturas similem* definierat, dictumque Constantii; „*Nolo, quæ non scripta sunt, dici*,“ suggillat quarta atque confutat, Filii & Patris demonstrans æqualitatem. Quinta Arianorum ipsiusque Constantii in fide inconstantiam repræsentat. Postrema denique, si tamen libri hujus pars dici potest, quæ licet Hilarii verbis constet, a peregrina

tamen

tamen manu adtexta eſt, Patris naturam, & æterna
Filii nativitatem humani ingenii vires ſuperare declara
Indolem animi plane diverſam ſpirare videtur l
ber iſte, ac in aliis Hilarii operibus ſuſpeximus, unc
& librum ipſum Hilario, ſi quis forte ex hoc capite ef
ſcriptum ab illo negare voluerit, & Hilarium qua
ſibimet vindicare oportet, ac oſtendere, non animu
ſcribentis placidum ac lenem mutatum, ſed circun
ſtantias alium ſcriptionis modum poſtulaſſe.

Quamquam hoc demonſtrato, non eſſet, cur t
meatur, ne quis Hilarii eſſe hunc libellum neget, ju
vat tamen prius eum quaſi ſua in ſede ſtabilire, au
thoritate Hieronymi primum, qui inter opera Hilar
eum recenſet, ac Facundi Hermian. lib. contra Mo
rianum. Dein etiam omnium Manuſcriptorum cod
cum, Vaticani præſertim a duodecim pene ſeculis ex
arati, qui magno conſenſu eum Hilario adſcribunt.

Ut etiam Hilarius ſibimet vindicetur, ac ſibi
qualem reliqui ejus libri eum oſtendunt, conſtar
oſtendatur, ac amoveatur ab eo ſuſpicio ſiniſtra, qua
immitis fuerit animi vir Hilarius, aut ſaltem ingenit
bonitatis atque lenitatis, dum librum hunc ſcriberet
oblitus: audiatur primo Ruffinus, qui non ſolum cor
ceptis verbis teſtatur, quod Hilarius natura lenis fu
erit, ac placidus, ſed & verba ſua ex geſtis ipſius cor
firmat. Rarus certo erit, apud quem non multur
valeat teſtimonium tam inſigne. Validius adhuc multo
erit antiquitatis totius teſtimonium aliud, quod olin
in ipſo ſacroſancto ſacrificio Eccleſia Hilario exhibuit
in præfatione ſcilicet ante Canonem eum morum le
nitate pollentem decantans. Deinde

Deinde circumstantias ipsas expendamus; queis)tus Hilarius diversam iniit differendi rationem: scri-
ɪs est hic liber post Seleuciense concilium eo ipso npore, quo Sozomeno teste lib. IV. „omnes ubi-
e Ecclesias quædam quasi persecutio occupavit, cu-
ımodi olim sub ethnicis Imperatoribus grassata fue-
." Persecutionis autem genus tale fuit: Constan-
s præcipuus ejus author dolis magis, quam aperta tentans fidem extinguere, animas tanto plures oc-
lebat, quanto magis placebat corporibus. Quam-
ı enim lupus, ovis tamen audire, ac videri appe-
)at. Nec deerat, unde deciperet, qui verbis ute-
tur veritatis speciem mentientibus; pacem & uni-
em obtendebat, & inter minas ac supplicia jactita-
t sese Conciliorum placita vindicare. Eo autem rniciosior erat illa persecutio, quod Episcopis ipsis ebatur Constantius velut Ministris, quo omnes ad resin, quam amplexabatur, attraheret: ut vere de dem persecutione institutum sermonem prosequens zomenus dixerit: „Etsi hæc, quod quidem ad cru-
ıtus attinet, remissior videbatur, prudentibus ta-
n viris propter infamiam visa est acerbior. Utri-
e enim, & is, qui persequebatur, & ille, qui per-
utionem sustinebat, ex Ecclesia erant."

Episcopi illi, ut moris est iis, qui causæ iniquæ ensionem elicere tentant, Constantii nomine, au-
oritate, virtutibus sive veris, sive fictis, omni de-
que, qua poterant, ratione, fucum facere cona-
ntur. Alius itaque, quantum ex hoc libro subodo-
ri est, extollebat Constantii in Ecclesiis construen-

dis,

dis, & adornandis magnificentiam, alius reverentiam erga Epiſcopos laudabat. Ille in comprimendis hæreſibus, hic in cogendis ſynodis ſtudium, ac ſedulitatem in medio ponebat. Ipſe etiam Conſtantius, quod Lucifer fuſius proſequitur, non modo pietatis, ſed & doctrinæ gloriam ſibi arrogabat. Condebat fidem, cui ab Epiſcopis ſubſcriberetur, illos lubentiſſime auſcultans aſſentatores, qui cum Epiſcopis Arimini lapſis ipſi reſcriberent: „Illuſtrati pietatis tuæ ſcriptis maximas Deo retulimus & referimus gratias, quod nos beaveris, intimans nobis illa, quæ cum diſcurſione pietatis tuæ facere deberemus." Plurimi denique, ubi Conſtantii benignitatem, religionem, pietatem commendarant, ſumebant, non paſſurum fuiſſe Deum, ut rex tam pius, tamque religioſus fidem tueretur non rectam, nec levem re ipſa optimæ illius fidei eſſe notam atque fructum, incredibilem ipſius regni proſperitatem. Sunt præterea multa alia, quæ populos edictis minis ſuppliciis territos, palliatam Conſtantii perfidiam tum deprehendere non permittebant.

Rebus ſic ſtantibus vigili paſtori non licuit, lupum latentem non detegere, hoſtem fidei inſidiantem Chriſtianis manifeſtum non facere. Certo cum Conſtantius, uti monſtratum eſt, pellem ovinam præ ſe ferret, & animum lupinum, alterutrum videbatur amanti Eccleſiæ præſuli neceſſario præſtandum, aut ipſe nimirum movendus, ut ſupinum animum deponeret, aut admonendi populi, ne ipſos pelle ovina deciperet. Primum illud, quod moderato viro magis conſentaneum, primo etiam tentavit Hilarius,

cum

gis consentaneum, primo etiam tentavit Hilarius, cum libello dato audientiam ab Imperatore reverentissime poposcit, spopondítque se, si copia de fide coram ipso disputandi sibi fieret, pari reverentia locuturum. At non obtinuit illud, quo nutanti Ecclesiæ, illæso Augusti nomine, consultum peroptasset. Restabat igitur alterum, ut, cum lupum arcere, aut mutare non valeret, oves adversus illius insidias saltem munire conaretur. Is est totus hujus libri scopus. Ille enim non ad Constantium, insultandi ei causa, sed ad Catholicos instruendi & exhortandi gratia directus est.

At sermo, inquiunt, vehementior? Frigidus forte nihil profecisset, ubi persecutio incalescebat: nec sine clamore auditus fuisset ab iis, quorum animos jam perturbarat ingens edictorum Constantii strepitus.

Si autem vehemens, non debuit certe esse contumeliosus: nec moderati animi esse putant, quod Constantium non semel legant Antichristum appellatum. Sed Hilarius Constantium ut hostem Christi, se vero ut militem ejus respiciens, nomine hoc communi appellare eum poterat. Indignum etiam putavit, ut commilitonibus non proderet, quem latendo pluribus nocere posse prævidebat. Ita autem hoc effecit, ut a ceteris Constantii vitiis carpendis sese temperarit. Cæsareæ enim Majestati, quantum in se erat, nihil ereptum volens, dum divinitati Christi suum jus & honorem integrum ac illæsum servare unice contendebat, hoc tantum indigne tulit, quod de jure Christi sublatum videbat. Denique cum Constantium

Ecclesiæ Christi non minus infestum existimaret, quam olim fuerant Decius, Maximianus aliique tyranni; indignum ipsius fortitudine videbatur, ut martyrii spe accensus, eo, quo poterat modo, Ecclesiæ consuleret.

Ceterum Facundus contra Mocianum in Hilarium, velut in moderationis exemplar respici jubet, & quæ adversariis suis, quos zelo ferventiori peccare existimat, virtutis hujus exempla imitanda proponit, ex ipso hoc libro præbet.

Et certe a Facundo moderatus ac prudens Ecclesiæ gubernator ex eo libro approbari merito potest, dum duobus tribusve hæreseos fautoribus negata communione, ceteris resipiscendi facultatem indulgendam decernit; dum hoc decretum suum confessorum judicio ac placito permittit; dum nullam respuit ineundæ pacis honestam conditionem; dum etsi iniqua factione relegatus, toto tamen exilii sui tempore nihil contra hæreticos scribit famosum aut maledicum; dum Seleuciæ ac Constantinopoli ita cum omnibus urbane se gerit, ut Anomæis etiam, a quibus vehementer abhorrebat, facilem ad se aditum præbeat, ac placide, & tranquille blasphemias eorum auscultet, dum denique sermone usurus vehementiori, ad id se non sua; sed Christi causa adductum esse tanta cura, tantoque studio præmonstrat.

Contra Arianos, vel Auxentium Mediolanensem liber unus.

Opus hoc in antiquo Codice Carnotensis Ecclesiæ inscribitur: *Epistula ad Catholicos de Auxentium.* In

quin-

quinque aliis: *Tractatus, vel liber contra Auxentium Arianum Episcopum Mediolanensem.* Hieronymo vocatur *elegans adversus Auxentium libellus.* Vulgatus titulus: *Contra Arianos, vel Auxentium Mediolanensem liber* ex vetustissimo Ms. S. Petri de Urbe est expressus.

Re ipsa epistola est ad Catholicos contra Arianos, quos exordium spectat, sed nominatim contra Auxentium, de cujus secum gestis Hilarius Catholicos certiores facit.

Res ita se habuisse videtur: Eusebius Vercell. Ruffino teste lib. 1. hist. Eccl. c. 30. post Alexandrinum concilium anni 362. in Italiam rediens Hilarium nostrum ibi nactus est ad instaurandas hujus regionis Ecclesias sedulo incumbentem, eique se in idem opus adjunxit. Sicut autem dubium non est, quin duo illi viri in id tum maxime adnisi sint, ut Italiam Auxentio velut peste quadam liberarent, ita non est ambigendum, quin hæreticus ille, qui fidem pro tempore simulare noverat, statim, atque Imperatoris novi, Valentiniani scilicet, opportunitas data est, eos apud illum prævertere conatus sit, a quibus exitium sibi impendere prævidebat. Hinc factum est, ut Hilarium & Eusebium apud Imperatorem infamaret, uti schismatum authores, & Ecclesiæ Mediol. perturbatores, utpote sibi, qui una cum rege Christum Deum, vereque Dei filium ante tempora genitum profiteretur, inique apud populum inurentes hæreseos notam.

Tum rex pacis studiosus, qui forte, sicut Ecclesias ab Auxentio occupatas ipso adventu suo per vim ei eripere a clementia sua alienum ducebat, ita

cenſebat regia majeſtate indignum, ut ipſe in angulis religionis ſuæ cultum exerceret: gratulatus eſt fidem, uti ſibi videbatur, Catholicam ab Auxentio aſſeri, adeoque poſſe ſe adventu ſuo populum hactenus ab Epiſcopo ſuo abhorrentem in unam communionem reducere. Itaque ſine mora edicto gravi vetuit, ne deinceps a quoquam Mediolanenſis Eccleſia perturbaretur.

Edicto huic non obſequendum ratus Hilarius, etiam impotuna interpellatione ſuggeſſit, Auxentium aliter credere, quam Rex ipſe aut omnes alii exiſtimarent. Hinc congreſſus, cujus geſta hoc libro narrantur, juſſu regis habitus.

Geſta hæc ſunt eo anno, quo Valentinianus Mediolanum primum pervenit, anno nimirum 364., quo eodem anno & ſcriptus eſſe hic liber videtur; ad ſummum autem ad annum 365. eum licet referre.

Sunt quidem, qui Conſtantii tempore, ac proinde ante annum 361. ſunt, qui, (Baronius & Blondellus,) anno 369 editum eſſe putant. Illos decepit Facundus Hermian. ſpicil. tom. III., qui tamen ipſe, uti apertum eſt, deceptus, rerum ac temporum ignorantia lapſus ſcripſit: „S. Hilarius Epiſcopus, Confeſſor & Doctor egregius quibusdam Epiſcopis tempore Conſtantii Imperatoris, quo Ariani ſub nomine pacis & regis pervaſerant univerſas pene totius orbis locales Eccleſias, dixit &c.“

Hi non attenderunt ad vitæ Hilarii chronologiam, anno enim 369. Hilarius Hieronymo, Sulpicio Severo, & Gregorio Turon. teſtibus jam e vivis exceſſe-

cesserat: ceterum forsan ex mendosa priorum editionum lectione, qua Auxentius ita scribebat §. 12.: „non oportere 600. Episcoporum unitatem post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari ABJECTIS DECRETIS ante annos decem," factum est, ut de contemptu Ariminensium decretorum ante annos decem editorum conqueri videretur. Ex lectione jam castigata internosci verius potest hujus operis tempus. Cum enim pro: „abjectis decretis ante annos decem" legendum sit: „ab abjectis ante annos decem," cumque Auxentius, quos illos abjectos intelligat, subinde declaret his postremis epistolæ suæ verbis: „Sic enim cognoscet Serenitas vestra, quia qui jam dudum depositi sunt, hoc est, Hilarius & Eusebius contendunt ubique schismata facere:" hinc tantum sequitur, scriptam esse Auxentii epistolam, & perinde reliquum opus decem annos post, quam duo illi fortissimi præsules abjecti fuere. At vero Eusebium a concilio Mediol. anni 355., a Biterrensi autem anni 356. Hilarium in exilium ejectum fuisse nemo ignorat.

Ad hujus tractatus complementum desideratur libellus, quem Regi sese obtulisse, & epistolæ suæ subtexuisse testatur Hilarius §. 6. Desideratur & Ariminensis fides, quam una cum libello suo Auxentius se Valentiniano tradidisse sub ejusdem libelli finem commemorat.

Neque defuere, qui ambigerent, an eam Auxentianæ fidei expositionem, cujus exemplum §. 9. promittitur, germanam haberemus. Quamvis enim subjectus ad calcem hujus epistolæ Auxentii libellus

hoc nomine inscribatur, in eo tamen non offendere verba illa ambigua: „natum Deum, verum filium,“ quæ in Auxentii expositione fraudulenter ad fallendum composita Hilarius §. 7. retegit, ac reprehendit. Deinde in eodem libello altum iis videtur de Nicææ in Thracia gestis silentium, quæ tamen, uti ex §. 7. liquet, Auxentius ab ipso sermonis sui exordio sancta esse testatur.

At prima illa, ac præcipua dubitandi ratio jam nulla est, ubi verborum ambiguitas apparet ex antiquissimo Codice Vatic. restituta. Altera vero, cum ex diversa unius ejusdemque synodi appellatione nata sit, facile solvitur. Quæ enim Auxentius ad extollendam fidei suæ rationem „sexcentorum hominum“ Arimini gesta mendaciter jactitat, ea Hilarius ad eamdem deprimendam Nicææ in Thracia perpaucorum esse prædicat. Re enim vera Ariminensis concilii non alia fides, nisi quæ Nicææ Bithyniæ edita, nulla propria gesta, nisi quibus Arii sectatores anathemate feriuntur. Quia tamen formula Nicææ in Thracia cusa, & a paucis subscripta, Arimini tandem per vim inducta est; eam Hilarius, quam antea Nicææ in Thracia dixerat, etiam Ariminensis synodi nuncupari permittit his verbis: „Sed de Ariminensi synodo nihil dicamus.“ Quibus cum proxime adjiciat: „Quæ ab omnibus est religiose dissoluta:“ ea etiam ratione Auxentii causam nihil juvari satis ostendit.

Itaque ex duplici illo capite, ex quo dubius videbatur Auxentii libellus, nunc certius ei asseritur. Cetera etiam conveniunt. In eo quippe versutus homo

ille

ille §. 13. profitetur, quod Hilarius eum affirmasse notat, se Arium numquam scisse. Idem contestatur §. 14. Hilarium olim depositum aut accusatoris, aut judicis personam habere non debere: quod sibi ab eo objectum strenuus Christi confessor narrat §. 6. Qui quidem etsi nonnulla confutat tanquam ab Auxentio asserta, quæ in ipsius libello non extant, ea haud dubie pertinent ad ipsa Nicææ Thraciæ, sive Arimini gesta, quæ ille toto animo amplexatus libello suo subjicienda curaverat.

Fragmenta &c.

Scripserat Hilarius, Hieronymo teste, Historicum opus contra Ursacium & Valentem, continens narrationem Ariminensis concilii. Causam, uti satis ex hactenus dictis patuit, fidei quasi in se omnem susceperat Hilarius, inde ad scribendum hocce etiam opus fuerat motus. Sicut libros de Trinitate edidit, ne exulantibus veræ fidei prædicatoribus sana doctrina coexularet; ita & suscepit hoc opus, ne absentibus plerisque pastoribus noceret perversa: & ut unusquisque judicio deinceps proprio consistens falsitatem illius per se discerneret, & opinionem non sequeretur alienam. Quod eo tempore convenientissimum erat, quo ad Ariminensem Ectesin excipiendam Constantii Imperatoris edicto cogebantur omnes, & quo Hilarius illæso Imperatoris nomine, eam omnibus damnandam demonstrare conabatur, donec liceret eamdem publice in conciliis damnare & abrogare. Ursacius & Valens, verba sunt Nicolai Fabri in fragmenta hæc præfantis, alter Singiduni superioris My-

siæ, alter Mursæ Pannoniæ Episcopi cum Cajo æque Pannone & Germinio Cyzici primum, deinde Syrmii Episcopo, totius Arianorum tragœdiæ choragi, atque adeo hypocritæ extiterunt; ad quos cum, ut ait noster Hilarius, Ariani nominis hæreditas & successio defluxisset, non ausi aperto Marte fidei Nicænæ bellum indicere stante ipso Athanasio, quem strenuum, robustumque ejus propugnatorem, ac plane, ut eum indigitat Nazianzenus, στυλον της Εκκλησιας verebantur, cuniculis id agere statuerunt, ipsumque Athanasium in primis tollendum evertendumque susceperunt. Hinc illæ de Arsenio interfecto, & confracto calice sacris mysteriis destinato calumniæ: quarum prætextu cum a factiosis depositus, Imperatorisque decreto in exilium missus esset, totus orbis tanti viri casu concussus est. Quin etiam cum synodis Alexandrinæ, Romanæ, & œcumenicæ Sardicensi Athanasius suam innocentiam approbasset, calumniatores vero non solum tot sententiis convicti atque damnati, sed etiam libellis oblatis eidem Sardicensi synodo, Julioque Pontifici R. criminis admissi, hæreseosque veniam deprecati, Ecclesiæ communioni fuissent redditi, iterum tamen canes ad vomitum reversi, fœdas illas & Ecclesiam Dei, quæ domus pacis est, parum decentes discordias Episcoporum discursationes Mediolanum, Sirmium, Seleuciam asperam, Ariminum, Constantinopolim, Nicæam Thraciæ, (& quo non terrarum?) præterea proscriptiones, exilia, & cædes excitarunt, quæ, quamdiu in vivis extitit Constantius, catholicos Episcopos exercuerunt.

Edi-

Editores Maurini hic ad marginem talia advertunt: „Quæ hic confuſe narrantur, errandi locum præbent. Famoſi ſunt Urſacii, & Valentis libelli, quos Sardicenſi ſynodo non obtulerunt, a qua cum aliis præfractis hæreticis damnati ſunt.“ Tandemque, (pergit Faber,) detracta perſona Nicænam regulam oppugnantes, Imperatorem ipſum, cujus poteſtate nitebantur, impulerunt, ut Epiſcopos Arimini congregatos ad ſubſcriptionem novæ formulæ fidei ſubdolis verbis conceptæ adigeret, quæ contra trecentorum & octodecim Patrum decretum, *οὐσιας και ὁμουσιου* vocabulis indicto ſilentio, filium Patri ſimilem ſecundum ſcripturas profitebatur, dicentibusque illum creaturam ſicut aliæ ſunt creaturæ, anathema infligebat. Nec tamen ibi conſiſtendum eſſe duxerunt, nam quis peccandi finem poſuit ſibi? Verum felicitate ſucceſſus audaciores facti, non jam de vocibus *οὐσιας και ὁμουσιου* tanquam diſcordiæ pomo quæſtionem haberi ſignificarunt, ſed inoperto capite purum putumque Arii dogma concilio Antiochiæ profeſſi, Filium Patri diſſimilem penitus, *και ἐξ οὐκ οντων* creaturam ſtatuerunt: „aut potius (corrigunt Maurini editores) ſtatuere tentarunt: at objecta diluere non valentes, formula, quæ Conſtantinopoli edita erat, recitata, abierunt.“ Cujus impietatis ipſum Imperatorem authorem ac vindicem extitiſſe, Athanaſius aſſerit. Igitur Urſacius & Valens illi ipſi ſunt, quibus inſtantibus ſub Imperatore Conſtantio factum eſt Ariminenſe concilium contra formellam Nicæni tractatus, qua univerſæ hæreſes comprehenſæ erant: in quos hoc opus ſcriptum eſt.

 Per-

Perierat omnino posteritati opus hocce grave, nisi residua ejus fragmenta quædam forte fortuna, nescio ubi, invenisset P. Pithœus, de quo horum fragmentorum editor, Nicolausque Faber in præfatione multa præclara dicit.

De ipso autem hocce in rem litterariam partim Pithœi, partim fortunæ beneficio ibidem talia narrat: „Cum vitam ipse sic instituisset, ut commoda publica ubique propriis negotiis præverteret, sævienteque Lutetiæ pestilentia Augustobonam Tricassium, quæ illud nobis sidus ediderat, secessisset, nactus a Francisco Fratre, viro propria laude virtutis & doctrinæ clarissimo, & plane tanto fratri Germano, vetus exemplar fabularum Æsopiarum improbi, ut eum vocat Martialis, Phædri, quo opere eruditum Tiberii seculum nihil venustius elegantiusve protulit, vel hujus sui secessus rationem publice constare voluit. Itaque procuratis characteribus pro captu urbis quidem magnæ, & frequentis, sed mercaturæ ac commercio penitus addictæ atque occupatæ, a litteris vero penitus alienæ, elegantibus, conductisque operis illas fabulas suo sumtu, atque hæc fragmenta typis vulgare constituit. In qua cogitatione absolutis fabulis, hisque fragmentis tantum non ad umbilicum perductis, vir immortalitate dignissimus ad meliorem vitam assumtus est.

Adderem hoc loco, unde hæc etiam fragmenta eruerit, nisi bonis viris ejusmodi rerum cognitionem profitentibus ruborem suffundere vererer, qui delitescentis hujus in Bibliothecis suis thesauri velut Gal-

lus

lus ille Æsopius unionis dignitatem non agnoverunt, vel agnitam non sine publica jactura tam diu continuerunt. Dicam tantum, quod prætermitti non potest, horum fragmentorum unicum exemplar Pithœum Lutetiæ anno salutis 1590. repertum habuisse. Non magis enim noster ille sedecim tyrannis oppressa urbe, quam Socrates triginta suas Athenas vexantibus propositum vitæ decursum philosophando, remque publicam juvando intermisit. Unicum inquam, neque illud pervetus exemplar habuit, sed tantum ab hinc centum annis (scripsit isthæc Faber 1598.) in charta, manu gallica, nec latinam linguam satis percipiente, confusis dictionibus scriptum, quod præterea etiam librorum Cassiani de Incarnatione Christi epitomen eadem manu scriptam contineret, illam fortasse, quam Eucherium Lugdunensem Episcopum confecisse testis est Gennadius. Inde spem conceperat & antiquum exemplar, unde recens illud exscriptum fuerat, aliunde recuperari posse: quæ causa fuit, cur tam diu eorum editionem sustinuerit. In quo certe illi hoc felicissime contigit; ut in publicandis duobus istis eximiis antiquitatis monumentis fato interceptus præclare actam vitæ fabulam illustriore fine veluti cignea cantione concluderet. Quamvis sane difficillimum fuerit virum ingenii, animique bonis omnibus ornatissimum, qui semper illud antiqui Poetæ sibi occinens: Και μητι παυσαιμεθα ινδρωντες βροτυς, omne studium, laborem, industriam, omnesque cogitationes suas publicis utilitatibus devoverat, atque impendebat, non in opere præclaro morte deprehendi."

Morte

Morte interceptus Pithœus Nicolao Fabro edendum, quod curaverat, opus reliquit, qui clarissimo & celeberrimo viro Jacobo Augusto Thuano præfatione eruditissima, qua fragmenta hæc ornaverat, inscripta datam Pithœo fidem liberavit, ac opus publicavit anno 1598.

Summo fuit omnium plausu exceptum hoc opus. Nulli palam, quod sciatur, totum respuerunt, quasi Hilario male adscriptum: de illius tamen authoritate subdubitare nonnulli videntur: præsertim quod primo epistola synodi Sardicensis ad universas Ecclesias fragmento II. contenta & Ariminensis concilii ad Constantium litteræ, quæ primam fragmenti VIII. partem conficiunt, cum latine scriptæ sint, longe tamen castigatiores, pleniores, ac mutuo sententiarum nexu elegantiores in græcis exemplaribus, quam in his fragmentis reperiantur: deinde quod alia sit libro de synodis §. 34. alia fragmento III. §. 29. pseudo Sardicensis synodi translatio. Tertio cum eo tempore, quo sibi restitutus Liberius Ecclesiæ fidem egregie tueretur, hoc opus scriptum fuisse necesse sit, incredibile videtur, ut ei jam correcto immo etiam acerrimo fidei patrono, tot anathemata frag. VI. §. 6. diceret Hilarius, qui Orientalibus necdum recte sentientibus, quia tamen ad veritatem propius accederent, libro de synodis ita pepercit, ut nec laudes negarit. Deterret præterea monstrosa quædam rerum facies, & inordinata, confusaque variarum epistolarum congeries, Hilario alias tanto cum ordine singula enarrante indigna. Angit denique, quod omnia hæc fragmenta

gmenta non eo in Ms. modo, quo illa Nicolaus Faber edidit, ſub uno titulo atque Hilarii nomine occurrant; ſed in duas veluti partes dividantur, quarum prima, quæ fragmentis XI. XIII. III. VIII. IX. V. VII. conſtat, nec Hilarii, nec cujusvis alterius nomine inſcribatur; quamvis illi cum in fronte, tum ad calcem adſcribatur altera, quæ fragmenta I. II. IV. XII. XIV. XV. VI. X. comprehendit; quo authoritas primæ ſaltem partis, quæ in prius vulgatis poſtrema eſt, ſubleſta videtur, ac levis.

Si autem ad rei veritatem diligentius inveſtigandam animum adjeceris, multá deprehendes, quæ pro authenticitate horum fragmentorum facient. Ac primo quidem minime contemnenda eſt Mss. Authoritas hoc opus non ſemel, ſed iterum ac tertio S. Hilario adſcribentium, nimirum initio primi fragmenti: „Incipit liber S. Hilarii Pictav. provinciæ Aquit.“ &c. rurſumque in medio fragmento VI. „S. Hilarius anathema dicit illi:“ ac demum in fine fragmenti X. „Explicit liber S. Hilarii ex opere hiſtorico.“ Namque, ſiquis Pithœi codici chartaceo, quod recentior ſit, & ab annis duntaxat 300. deſcriptus non ſatis tuto credi putet, fidem non negabit habendam S. Remigii Remenſis exemplari, quod Sirmondus, cujus in poteſtate fuit, notis in concilium Pariſienſe *pervetus* vocat; in quo idem rerum ordo, & eædem erant inſcriptiones.

Maurini editores exemplar hoc quidem fruſtra ſe quæſiviſſe dicunt, Stephanum tamen Baluzium litteris

teris juvandis natum, varias Sirmondi lectiones suppeditando, jacturam hanc sibi utcunque resarcivisse.

His accedit, quod cum Baronius ad annum 357. ex Cresconiana collectione, ac duobus Mss. Liberii litteras fragm. VI. insertas describat, in novissima editione fatetur se in suis Mss. easdem, quas in his fragmentis reperisse interpolationes, Hilario pariter adscriptas.

Mss. suffragatur Hieronymus. Qui enim ab illo de script. Eccl. inter opera Hilarii recensetur liber adversus Valentem & Ursac. historiam Ariminensis & Seleuc. synodi continens, haud obscure promittitur titulo in fronte fragm. I. prænotato: „Incipit liber S. Hilarii Pictav. Provinciæ Aquit., in quo sunt omnia, quæ ostendunt vel quomodo, quibusnam causis, quibus instantibus sub Imp. Constantio factum est Ariminense concilium.“ &c. Expressius tantum dixit Hieronymus: „Adversus Ursacium & Valenten,“ quod hic generalius enuntiatum est: „quomodo quibusnam causis, quibus instantibus.“ Nam quod hæc fragmenta sint operis adversus Valentem & Ursacium scripti, cum ex aliis, tum maxime ex secundo, decimo, ac duobus postremis est manifestum. Titulus quidem iste de Seleuciensi concilio nihil spondet, cujus tamen historiam, secundum Hieronymum, Hilarii liber debet continere. At Hieronymus, qui, ut ad libros de Trinitate, ac de synodis observatum est, operibus aliorum inspectis, titulos de suo imponere solebat, ad Seleuciense concilium referre potuit monimenta, quæ fragm. X. habentur, & indicantur secutura. Namque

quæ in eo narrantur, inter Seleuc. & Arimin.
:ilii legatos Constantinopoli gesta, & ad Seleuc.
Ariminense indifferenter pertinent: ad Seleuci-
quidem, cujus continuatio esse Constantinopol.
dus videbatur; ad Ariminense vero, in cujus
:ntiam quodammodo abiit Seleuciensis synodus,
ipsius legati fidem in illo concilio editam susci-
Constantinopoli coacti sunt.

Tituli autem veritatem non mediocriter confir-
fragm. I. Episcopum quippe præ se fert Gallica-
, qui a rebus in Gallia gestis exordium facturus
qui exilium maluerit sustinere, quam prodita Ec-
e fide domestico otio frui; qui ut veram Impera-
fidem persuaderet, impensiore cura audientiam
ıscerit, nec potuerit impetrare; qui fidei depra-
ınem, & corruptionem Evangeliorum jam raptim
sserit; qui denique quo animo velit legi, lecto-
præmoneat. Ita se Hilarius in ipso exordio pro-
coloribus pinxit, ut, quibus alias ignotus non
nullatenus valeat latere. Cum autem primo illo
n. indicetur subsecuturum opus, quod variis con-
tum epistolis, tum synodis, & Ariminensis con-
historiam ex Arelatensis, aliorumque superiorum
ciliorum gestis altius repetat; hujus fragmenti au-
e agnito, maxima authoritas accedit & ceteris.
Nulla certe videtur ratio, cur non prima hujus-
ollectionis pars æque ac secunda Hilario adscri-
la sit. Utraque enim variis epistolis ac synodis
tat. Utraque, ut observavit Nicol. Faber, ali-
: locis verba authoris ipsis actis habet immixta,
quæ

quæ ſanctiſſimi Confeſſoris phraſin exhibeant. Utriusque monimentis pariter demonſtratur Urſacii ac Valentis nequitia ſimul & inconſtantia. In utraque demum continetur nihil, quod non redoleat antiquitatem, quod hiſtoriæ temporum non conſentiat, aut quod non aliqua ratione ſpectet ad Ariminenſ. concilii hiſtoriam.

Immo ſi a prima disjungatur altera, non eſt, unde hæc ad prædictæ ſynodi hiſtoriam pertinere judicetur, cum ſola pars prima illius geſta exhibeat: quæ in hoc quoque cum altera convenit, quod perinde atque illa, & quæ Ariminenſem ſynodum præceſſerint, & quæ ſubſecuta ſint, complectatur.

Sed neque quisquam inficias ierit, totam illam collectionem in Mſs. Pithœano ac Remigiano duas in partes male diſtingui, pejus vero poſtponi priorem poſteriori; cum primæ partis initium manifeſte continuatio ſit poſterioris. Synodi enim Pariſ. epiſtola, e qua in Mſs. primæ partis initium ducitur, reſcriptum eſt litteris Orientalium, quæ in iisdem Mſs. partem poſtremam claudunt. Ex quo fit, ut titulus non in unam tantum partem, ſed in omnem collectionem cadat. Quocirca Nicol. Faber partium illarum ordinem invertere, & primæ poſtremam præponere non dubitavit.

Hac difficultate expedita, quæ gravior videtur, facile excutiuntur ſcrupuli, qui adhuc poſſent negotium faceſſere. Namque virum in Phrygiam relegatum non in genuina & integra epiſtolarum latinarum exemplaria, ſed in mendoſa incidiſſe quis ſtupeat?

Quis

s vero neget, ex locorum mutatione accidere po-
ſſe, ut alia eſſet in his fragmentis, alia in libro de
ıod. pſeudo-ſardicenſis fidei translatio? Certe mi-
ıdum non eſt, eum in diverſo opere, tempore, ac
o non uni verſioni ſtetiſſe, qui prædictum pſeudo-
dicenſe ſymbolum, ac Sirmienſe contra Photinum,
ımvis utrumque græce iisdem verbis enuntiatum ſit,
uno, eodemque de ſynodis libro non una ratione
rterit.

Jam vero ad anathemata Liberio dicta. Ab aliis
ponſum eſt, ea forte ab aliena manu ad marginem
cripta, exinde in textum irrepſiſſe; ab aliis autem,
tum ab Hilario prolata eſſe, cum ejusdem Pontifi-
plenam ignaviæ epiſtolam primum accepit. Putant
m hic exhiberi Hilarii adverſaria ſine ordine deſcri-
ı, quæ ipſe primum ad opus abſolutius conficiendum
i comparaſſet. Tunc vero in mentem ei venire
tuit illud Apoſtoli Gal. 1. 8.: „Licet nos, aut An-
us de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod
ıngelizamus vobis, anathema ſit:" ut in Liberium
riſti cauſæ deſertorem id ſibi licitum exiſtimaret,
od Apoſtolus in ſe & in Angelum Dei non permi-
tantum, ſed & præcepit. Neque quidquam pro-
vius eſt vehementer amantibus, quam ut aliqua in
m, quem ab amico turpiter deficere audiunt, in-
;nationis nota compenſare conentur, quod illi de
atorum numero decedit. Sed ſi diſſuta operis nun-
am abſoluti adverſaria ad nos perveniſſe conceſſe-
, erit pariter concedendum, monimenta illa, quæ
:ntidem indicantur, ſecutura, nec tamen ſequun-

 tur,

tur, iis locis ab Hilario tantum destinata esse, ubi ea præ manibus haberet. Quibus autem placebit, hæc absoluti operis fragmenta esse, nihilominus ex iis, quæ desunt, constabit, ea aliter, quam modo habentur, ab Hilario esse ordinata. Utram vero prætuleris opinionem, horum fragmentorum confusio nihil eorum officiet veritati.

Ruffini testimonio & antiqua censenda est libri hujus corruptio, & hæreticis adscribenda: si tamen ad hoc opus referendum est, quod ille tract. de adulteratione librorum Origenis ait: Hilarium ad emendationem eorum, qui Ariminensi perfidiæ subscripserant, librum instructionis plenissimæ conscripsisse, qui subinde ab hæreticis ita fœdatus sit, ut ne eum quidem Hilarius ipse agnosceret. Sed cum his verbis multa Ruffinus immisceat aperte falsa, & quæ fabulam omnino sapiant, vix quidquam ex iis conficias: nisi forte dixeris, libri hujus depravationem iis fingendis occasionem præbuisse. Et vero Arianorum nequitia dignum erat, ut libri hujus integritatem nobis inviderent. Casu etiam evenire potuit illius confusio.

Maurini editores, quorum recensionem tam novior Veronensis, quam novissima hæc Wirceburgensis sequuntur, & ex quorum in fragmenta hæc præfatiuncula hæc hactenus excerpta sunt, ita (oportet deinceps ipsosmet suis verbis, suoque nomine loquentes inducere) continuant: „Verum jam non tanti refert scire, unde orta sit hæc confusio, quanti interest, ut quomodocumque reparetur. Vix enim ea serie, qua in Mss. extat, sine fastidio legi hic liber possit, &

sine

uodam a vero aberrandi discrimine. At quis
enendus? Jam desideraruht nonnulli, varia mo-
ta in eo contenta secundum temporum ordinem
ui. Huic tamen se non semper adhæsisse signi-
Iilarius, fragm. I. §. 6. cum se a gestis Arela-
ia, quamvis aliud postulet rerum ordo, initium
im esse præmonet. Quamquam cum ibi ra-
ı reddit, cur alium ordinem sequatur, in cete-
linandis tempora se non neglexisse haud obscure
:. Unde & statim subnectit: „Hoc etiam non
ter admonebo, ut ad omne hoc volumen dili-
ıtentio adhibeatur. Omnia enim sunt & sepa-
temporibus, & distinguenda judiciis." Hanc
dispositionem censuimus optimam fore, quæ
sic temperaret, ut & temporum servaretur ordo,
rum ab Hilario ordinatarum ratio immutaretur.
ıb rem observavimus, quoties in toto hoc opere
raretur aliquid, quod author se subnexuisse si-
ıret; aut certe sequeretur, quod cum præceden-
ıon cohæreret: tum illud in tot fragmenta par-
quot in locis nacti sumus diffutum, aut aliqua
rte mutilatum, fragmenta singula secundum or-
temporum collocavimus.
Novo illo ordine primum tituli a Nicolao Fabro
veritas comprobatur; eorum deinde consulitur
oditati, qui opus illud vel indicare cupient,
dicatum recognoscere, ac demum lectori præ-
, unde illud jucundius jam legat atque utilius.
n ingrata est, & ad errorem ducit rerum gesta-
onfusa narratio; jucunda esse debet & ad veri-

f 2 tatem

tatem reducere diſtincta, & ordinata. Experti ſumus ipſi, quam ſibi mutuo ſingula fragmenta ſuo loco poſita lucem afferant. Certe quid in hoc libro deſit, ſi non exhibent, plerumque ſaltem oſtendunt. Interdum etiam dum continuatam rerum ſeriem ex ordine explicant, ſenſum demonſtrant ſub mendoſis verbis latentem. Clarius denique animo intuendum proponunt totum in hoc opere authoris conſilium.

Statim ex fragmento I. apparet, Hilarium ab Arelatenſi ſynodo, cujus acta deſiderantur, hunc librum inchoaſſe. Ex quo non abſurde cogitare eſt, ea ad prædictam Arelat. ſynodum illuſtrandam pertinere, quæ de Sardicenſi, ac ſolemni Valentis & Urſacii retractatione fragm. III. ſubjiciuntur. Ex iis enim actis aperte demonſtratur iniquitas ſententiæ, qua Athanaſius Arelate, ac poſtea Mediolani, Valente, Urſacio, & Saturnino authoribus condemnatus eſt. Unde in eodem fragm. §. 18. eorum, qui Sardicæ Athanaſii abſolutionem procurarunt, comparationem faciens Hilarius cum iis, qui Arelate in ejusdem conſpirarunt damnationem, ait: „Ignoraſſe vos negabitis Athanaſio, cujus damnationem a vobis Valens, Urſacius, Saturninus exigunt, ab Oſio, Maximino, Julio redditam communionem?“ Hinc, quæ ſive Luciferi, Euſebii, aliorumque confeſſorum exilia, ſive Vincentii ac Fortunatiani lapſum ſpectant, & inter hæc inſerta Liberii primum fortiter dicta geſtaque, ac tandem turpis cum Arianis conſenſus, haberi merito poſſunt velut Arelatenſis ſynodi conſecutiones, aut certe inchoationes Ariminenſis, cujus acta poſt hæc ſuo

ordine

ordine veniunt, & quæ cum ad illud rescindendum variis in locis a Catholicis statuta, tum ad ipsum propugnandum ab Ursacio & Valente tentata. Ex quo apparet, Hilarium hoc uno libro quidquid in Occidente hæresis Ariana gesserit, comprehendere voluisse.

Namque cum in his partibus fidei defensores Arelatensi synodo expellere cepisset, eos non fidei, sed unius Athanasii gratia in exilium ejectos esse vulgo persuasit; adeo, ut hic error prope omnium occuparit mentes, tot sacerdotes idcirco, quod in illum sententiam non ferrent, exulare, eamque non satis dignam suscepti exilii causam. Errorem illum sanare cupit Hilarius, cum mendacis hæresis progressus explicando, eam non unius hominis, sed totius fidei expulsionem suscepisse ex ipso exitu demonstrat. Quocirca quidquid ex variis conciliis exponit, ad unum Ariminense tanquam ad finem refert, in quo aperte patefecit hæresis, quid superioribus moliretur. Hinc si res spectes, hoc libro contentas, plurium synodorum; si scopum, unius Ariminensis historiam complecti dicendus est. Cum autem hujus concilii maxime Ursacio, & Valente instantibus tam infelix exitus fuerit, non male inscribatur contra duos illos Arianæ sectæ duces, quorum perfidia non ex iis solum, quæ Ariminensi in synodo, ac post moliti sunt, sed & ex pristinis eorum actis comprobatur. Ex quibus rursum cum Hieronymo conciliatur libri hujus in nostris Mss. inscriptio. "

' Juvat etiam subjicere schema veteris fragmentorum ordinis cum novo comparati.

ORDO VETUS.	ORDO NOVUS.
LIBER S. HILARII Pictavensis provinciæ Aquitaniæ &c. Sancto Spiritu &c.	FRAGMENTUM I.
Epistola synodi Sardicensis ad universas Ecclesias.	
Epistola facta ad Julium urbis Romæ episcopum, Julio Episcopo a synodo directa.	
Epistola, quam post renuntiationem Orientalium, Athanasium reum non esse, in urbe Roma holographa manu Valens perscripsit, & Ursacius subscripsit.	
Item exemplum alterius epistolæ Valentis & Ursacii, quam post aliquantum temporis ab Aquileja, postea quam hanc superiorem Romæ miserant, ad Athanasium miserunt Episcopum.	FRAGMENTUM II.
Fides apud Nicæam conscripta a. 318. Epi-	

scopis

ORDO VETUS.	ORDO NOVUS.
{scopis contra omnes hæreses.	
Epiſtola Liberii epiſcopi urbis Romæ ad Orientales epiſcopos.	FRAGMENTUM IV.
{ Item epiſtola Liberii epiſcopi urbis Romæ ad catholicos Italiæ epiſcopos. Epiſtola epiſcoporum Italiæ ad epiſcopos Illyricos.	FRAGMENTUM XII.
Epiſtola Valentis & Urſacii & aliorum ad Germinium.	FRAGMENTUM XIV.
Reſcriptum Germinii ad Ruffianum, Palladium & ceteros.	FRAGMENTUM XV.
{ Epiſtola Liberii reſcripta ad Euſebium, Dionyſium & Luciferum Confeſſores, ante quam ad exilium iret. Item ejusdem ad Cæcilium epiſcopum Spoletinum. Quomodo Liberius hæc omnia, quæ geſſerat vel promiſerat, miſſus in	FRAGMENTUM VI.

 exili-

ORDO VETUS.	ORDO NOVUS.
exilium universa in irritum deduxit.	
Item ejusdem de exilio, Ursacio, Valenti & Germinio.	
Item epistola Liberii de exilio ad Vincentium.	
Epistola Orientalium Episcoporum, quam reversis ab Arimino legatis dederunt.	FRAGMENTUM X.

Hactenus fragmenta, quæ in prius vulgatis primum locum, & in Mss. posteriorem obtinent: deinceps sequuntur, quæ superioribus subnexa sunt in prius vulgatis, quamvis ea præcedant in Mss.

Fides catholica exposita apud Phariseam civitatem ab Episcopis Gallicanis ad Orientales Episcopos.	
Epistola Eusebii ad Gregorium Spanensem.	FRAGMENTUM XI.
Epistola Germinii Episcopi adversus Arianos.	FRAGMENTUM XIII.
Decretum Orientalium Episcoporum, quod miserunt ad Africam.	FRAGMENTUM III.
Epistola Ariminensis Concilii ad Constantium	

Impe-

ORDO VETUS.	ORDO NOVUS.
Imperatorem, ubi prævaricati ſunt a fide vera. Geſta, ubi prævaricati ſunt legati Epiſcopi a fide vera.	FRAGMENTUM VIII.
Epiſtola miſſa ad Conſtantium Imperatorem a perfidis Epiſcopis.	FRAGMENTUM IX.
Epiſtola ad Conſtantium Imperatorem a Liberio Epiſcopo urbis Romæ, miſſa per Luciferum Epiſcopum.	FRAGMENTUM V.
Epiſtola Conſtantii Imperatoris ad Epiſcopos Italiæ, qui Ariminenſi ſynodo convenerant. Definitio habita ab omnibus catholicis Epiſcopis, prius quam per terrenam poteſtatem territi hæreticorum conſortio ſociarentur in concilio Ariminenſi.	FRAGMENTUM VII.

Ceterum hunc librum Conſtantio adhuc vivo, & ab Oriente nondum reverſo Hilario inchoatum eſſe, ex fragm. I. conficitur. Ad quod enim aliud, niſi ad Conſtantii tempus, commode retuleris iſthæc §. 4.

„In Romani Imperii negotiis quies carpitur, Rex angitur, palatium fervet, Episcopi circumcursant.“ &c. Quid porro sibi vult, quod paulo ante præmittit: „Opus tento grave: locorum, in quibus gesta res est, nosque agimus, desperatione peregrinum?“ Quis ille locus, in quo Ursacius ac Valens, ut fidei perfidia Ariminensis præpolleret, effecerint, nisi urbs regia, & Imperatoris comitatus? Quæ item loca desperata, nisi Oriens, cujus decem Asianas provincias, paucis cum Eleusio exceptis, vere Deum nescire jam libro de synodis §. 63. audivimus? Propterea peregrinum est opus, quia cum Hilarius Constantinopoli, in qua versatur, atque circumjacentibus regionibus proficere se posse desperet, ad Occidentem illud destinat, unde abest. Eam enim verbi *peregrinum* vim esse, liquet ex his lib. de synodis §. 65.: „Non peregrina loquor, neque ignorata scribo; audivi ac vidi vitia præsentium:“ cum ibi peregrina manifeste opponantur præsentibus. Hoc igitur adorsus anno 360. cum adhuc Constantinopoli versaretur, ac prius, quam contra Constantium scriberet, postea in dies adauxit, uti fidem faciunt fragmenta XI. XII. &c.

Tractatus super Psalmos.

Libris de Trinitate posteriores sunt Hilarii in psalmos expositiones, & non mediocrem illis lucem afferunt, cum difficiles ejus sententiæ in his aut enuntientur planius, aut apertioribus intermisceantur.

Ex hoc capite Maurini editores recensionem Hilarii operum ab his expositionibus sunt auspicati sperantes, fore, ut ad obscuriores de Trinitate libros

intel-

intelligendos paratior, inde pergat Lectoris animus, atque instructior. Mihi visum fuit consultius, jucundius saltem, ordinem temporis, ipsumque, quo author incessit, tramitem persequi, ac lucis, quam in re difficilima est sensim nactus, successivum progressum intueri.

Esse autem has expositiones libris de Trinitate posteriores, perspicuum est ex tractatu psalmi 67. §. 15. ubi relatis Photini, Sabellii & Arii commentis subjecit Hilarius: „Quibus, ut spero, aliis locis uberius copiosiusque responsum est.“ Libros enim de Trinitate hic indicari quis neget? Ita & in Psal. 53. §. 8. Apollinarii errorem, quo carnem a Christo sine anima susceptam commentus est, circumspecte adeo cavet, ut hujus hæresin jam tum non latuisse palam fiat. Nunquam autem Apollinarius ante annum 360. hæresis suspectus audiit. Inficiandum tamen non est, commentum idem ante ab Arianis excogitatum esse, quam illud Apollinarius defenderet. Verum hos commentarios post annum 360. scriptos esse sic conficitur: primo libris de Trinitate sunt posteriores: adeoque ante Hilarii exilium non sunt editi. Deinde maximum in illis est Ariani nominis silentium, nulla adversus hanc sectam disputatio, nulla controversia: unde colligere est, eum Catholicis illos scripsisse, non Arianis; ac proinde cum suis redditus esset prorsus Catholicis, non cum exul inter Asianos degeret omnes ferme Arianos. Postremo cum a suo in Gallias reditu ad conflictum cum Auxentio, hoc est ab anno 360. - 364. nullum ei fere otium fuerit; superest, ut postremis

ætatis

ætatis ſuæ annis, quos in Eccleſia ſua pacatiores ha buit, egregium hoc opus proſecutus ſit. Et certe noı Doctorem novitium, ſed inſtructiſſimum ſenem ſpirat in iis tractandis atque explicandis, quæ corporationi Chriſti fidem ſpectant, apprime verſatum.

Operis hujus non ſolum meminit Caſſiodorus præ fat. in Pſalterium c. 12. ſed & ejus prologum in expo ſitione Pſalmi 6. nominatim laudat. Laudat & tra ctatum Pſalmi 57. Author commentarii in Pſalmo Hieronymi nomine vulgati. Hieronymus ipſe in epi ſtola ad Marcellam expoſitiones Pſalmorum 126. & 127. ut indubitatos Hilarii fœtus commemorat. Ipſiu quoque authoritate defenſam volens Auguſtinus Ec cleſiæ adverſus Pelagianos cauſam, varia ex varii tractatibus, nimirum in Pſalmos 1. 51. 118. adduci teſtimonia. Hunc imitatus Hincmarus, plurima e xiv. diverſis tractatibus excerpta in unum caput 25 libri de Prædeſt. congerit.

An Hilarius Pſalmos omnes expoſuerit, quær poteſt. Aliquos duntaxat ab eo tractatos eſſe Caſſio dorus lib. de Inſtit. div. litt. ſignificat. Hieronymu cum librum de ſcriptoribus Eccleſ. edidit, viderat tan tum tractatus in Pſ. 1. & 2. & a 51. - 62. & a 118. a extremum. His in Regio, ac nonnullis veteribus Mſſ alii ſeptem adjiciuntur, puta a Pſalmo 62. - 69. d quorum veritate nemini unquam dubitare licuit. Tant enimvero eſt eorum cum ceteris conſenſio, tanta con nexio, ut ſeſe unius parentis eſſe aperte prodant Certe in Pſal. 65. §. 1. quod prologo §. 20. tractatum & in Pſalmo 67. §. 15. quod libris de Trinitate ube

rius

rius copioſiusque diſputatum, & quod in enarrando Pſal. 59. §. 2. expoſitum fuerat, in Pſ. 68. §. 1. in memoriam revocatur. Præterea prioris ſeculi initio tractatus in Pſ. 13. & 14. ex antiquo S. Maximini Miciacenſis codice in lucem editi ſunt. Nec deſunt, Sixto Senenſi teſte, qui in totum Pſalterii corpus tractatus ab Hilario ſcriptos eſſe, idque opus integrum in Hiſpania extare aſſerant. An ibi extet, nec ne, fides ſit penes authores. At multa ſuppetunt argumenta, quibus Pſalmos omnes ab eo enarratos eſſe approbetur.

Primo quidem in Pſ. 142. §. 2. manifeſte indicat, ſe de tertio tractatum habuiſſe. Id ipſum de 37. in Pſ. 69. §. 1. etſi paulo obſcurius ſignificat. De 44. autem perſpicua ſunt illius verba in Pſ. 59. §. 2. Ita & ex verbis ipſius in Pſ. 149. §. 2. vix ambigi queat, quin Pſalmos 95. & 97. enarraverit. Demum in Pſ. 150. §. 1. declarat ſe & quinquageſimum & centeſimum explicaſſe. Ex quibus conficitur, ab Hilario expoſitos eſſe Pſ. 3. 37. 44. 50. 95. 97. 100. quamvis modo in eos nihil habeamus. Sane vix ulla ſucurrit ratio, cur non totum Pſalterium commentatus eſſe exiſtimetur, qui tot, tamque a ſe diſſitos Pſalmos enarravit, nulla unquam præmiſſa admonitione, cur unum potius, quam alterum tractet.

Nec multo levius argumentum ſuppeditant ii loci, in quibus ſe de rebus nonnullis frequenter egiſſe commemorat, quarum mentio in ſuperioribus tractatibus, qui modo extant, nulla occurrit. Namque quod *Jeſus ſalutaris eſt*, ſe ſæpe dixiſſe in Pſ. 52. §. 18.

reco-

recolit: rem tamen inauditam, niſi in ea tractatus Pſ. 13. parte; quæ Maurinórum ope primum in lucem prodiit.

Rurſum in Pſ. 54. §. 2. profitetur, ſe frequenter monuiſſe, ut in Pſalmorum cognitione ſenſum noſtrum ita temperaremus, ut Chriſtum Deum ſimul & hominem meminiſſemus: quamvis monitum hoc nusquam antea auditum. Et ut plura exempla in unum conferamus, in Pſ. 57. §. 4. de peccatorum dentibus & molis leonum frequentem ſibi fuiſſe ſermonem; & paulo poſt, judicii Dei ſeveritatem in arca Dei ſignificari ſeſe frequenter oſtendiſſe; item in Pſ. 60. §. 4. ſuperioribus Pſalmis tractatum eſſe de protectione miſericordiæ ſub alarum velamento ſignificata; ac demum in Pſ. 62. §. 7. in elevatione manuum non habitum orandi, ſed excelſi operis indicium ſignificari, ſe frequenter docuiſſe commemorat. At vero in ſuperioribus de peccatorum dentibus tantum ſemel tractatum, neque ſæpius alarum explicatur ſignificatio; ſi tamen explicatum dici queat, quod de hac re delibat in Pſ. 56. §. 4. At de ceteris altum prorſus ſilentium. Sed hoc ſilentium clamat, multos Hilarii in Pſ. tractatus aut adhuc latere, aut etiam periiſſe.

Horum deſiderio olim tenebatur Thomas Sarazanenſis, qui ſeculo XV. floruit. Quocirca epiſtola nondum (Maurini ita ſcribunt, an ab eo tempore fuerit edita, mihi nondum conſtat) edita Nicolao Nicoli ſcribens: „In Pomposiano, inquit, monaſterio, quod eſt inter confinia agri Ravennatis & Ferrarienſis inveni Hilarium Pictav. ſuper aliquos Pſalmos. Res

equi-

dem tum gravitate ſententiarum, tum propter di-
i genus elegantiſſima. Credo apud te haberi,
iſſem tamen illud volumen cum tuo diſcurriſſe,
ſeque, ſi plura in altero contineantur."

Eodem deſiderio flagrantes ſe, transmarinas at-
transalpinas bibliothecas, etſi parvo, non tamen
fructu perluſtraſſe, dicunt Maurini editores.
nvis enim rara admodum ſint lucubrationis hujus
exemplaria, e Vaticana tamen bibliotheca eruere
m eſt, quæ hactenus in Pſ. 9. 13. 19. latuerunt.
e & conjectura, omnes Pſalmos ab Hilario expo-
eſſe, magis ac magis confirmatur. Eidem favet
unatus, dum de ipſo ait: „Scripta Davidici car-
s (expreſſius Mſs. compend. librum Pſalmorum)
one cothurnato per ſingula reſeravit."

Scipio Maffejus Veronenſis editor nactus erat duos
laros, quæ Hilarium ſuum juvarent, codices
Metropolitanæ ſuæ Eccleſiæ ſcriniis. Libros de
itate unus, commentarios in Pſalmos continet
. Non diverſas tantum lectiones ille ſuppedi-
t, ſed aliquos etiam tractatus multoties nec pau-
dictionibus vel uno tantum aut altero verſu ab
is recedentes; Maffejus eos in præfatione, prout
nerat, conjunctim exſcripſit. Ab inde ego eos,
es cognatæ incertis ſedibus a ſe invicem ſeparatæ
arentur, & lectoris animus in diverſa diſtrahere-
in ipſum commentarii vulgati corpus tranſtuli, &
ulos ibi contentos tractatus ſingulis ſibi hic corre-
dentibus ſubjeci, addito ſolum ſigno hoc: *Ex*
ce Veronenſi.

Varie-

Varietatis ratio, quo hi Veronenses tractatus a vulgatis discernuntur, in eo præcipue vertitur, quod multo breviores illi sint. Quodnam de hujusmodi differentia judicium ferendum sit, statuendum lectori Veronensis editor relinquit. Quid ipse sentiat, ita exponit: „Cogitaveram prius, num ex ore pronuntiantis excerptos Notarius vocis celeritatem haud assequens decurtatos dedisset; ut quandam Cæsaris orationem, quæ circumferebatur, existimabat Augustus *apud Sueton. Cæs.*: „Ab Actuariis exceptam male subsequentibus verba dicentis.“ At obstat consequentia sermonis, & addita etiam interdum verba, ac mutatus non infrequenter orationis contextus. Ubi enim exempli causa in editis: „Annum benignitatis Dei ex propheticis atque apostolicis doctrinis cognovimus.“ Et post aliqua: „Namque bonitatis Domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicanda. Hujus igitur anni Dei benedicet coronam jucundissimus & suavissimus visitatæ terræ, inebriatæque fructus. Hæc enim Christi est, depulsa corporum nostrorum corruptione, & peremta mortis potestate victoria.“ Ita in Mss. legitur: „Annum æterni & beati illius seculi sine dubio declarat, quia bonitatis Domini hic annus est. Hujus anni benedicitur corona, visitata enim terra jucundissimus annus & suavissimus erit: hæc enim Christi est potestate victoria.“

Magis consentaneum est, Hilarium ipsum ita primitus elucubrasse, deinde auxisse novis curis, & in ampliorem formam redegisse. Forte sermones ad populum

ım habendos ita prius exaravit, quos deinde in ımentarios transfudit. Propterea in Pſ. 65. illa ıia Mſs. tranſilit, quæ ad græcitatem pertinent, græci textus lectione deducuntur. Nec tamen in conjectura ſatis acquieſcimus; nimis enim manca umque expoſitio eſt, pluresque Pſalmorum verſiıs præterit, quos interpretem in iis, quæ deſunt, jiſſe, aliquando ſententia demonſtrat.

Quædam etiam adduntur, quæ Hilarii non vitur, ut ad Pſ. 64. §. 4.: „Eccleſia nondum Chriſti entu illuminata, fuit aliquando vanis ſuperſtitious obnoxia, cum præcepta gentilia" &c. Hoc in is de humani generis univerſitate profertur, quam leſiæ nomine nunquam indigitavit author noſter. ue illud ab eo eſſe crediderim in Pſ. 124. „Hoc ı *in circuitu populi* Evangelium ſignificat." Nec deſunt minus opportune mutilata, & minus cleer connexa. Suſpicari ergo quisquam poſſit, ab manu has epitomas proceſſiſſe, & in proprium n ita ab aliquo hos commentarios converſos. n & illa aliquando ſuſpicio inceſſit, num in comıtarios, quos habemus, extranei quidquam & aliinſinuatum fuerit, velut quæ in expoſitione Pſ. a græcarum dictionum proprietate ac vi derivan- Hilarius ſiquidem græcarum litterarum quandam um aurulam ceperat, ſi Hieronymo fides in epiſt. Marcellam; quam ſuſpicionem tamen rem perpen:es, rejecimus. Verum de his eruditorum homiı judicium eſto." Hactenus Maffejus.

 Cete-

Ceterum operæ pretium eſt, in univerſum inquirere, an non ad populum ſermones habuerit ſuper Pſalmos, ſintque tales, hi ipſi, quos repræſentamus, in Pſalmos tractatus?

Vix credere eſt, tam doctum, tamque diſertum Præſulem, qui etiam Laicus non ceſſabat verba veritatis fructum redundantia ſeminare, præcipuum paſtorum munus neglexiſſe. Neque minus incredibile eſt, hoc cum ille ſtrenue implevisſet, nullam omnino ipſius concionem non modo ad noſtram, ſed nec ad Hieronymi notitiam perveniſſe. Sane finis in plurimis tractatibus exhortatorius: in omnibus aut prope omnibus adhibita ad clauſulam doxologia; hæc nominatim verba tractatus Pſ. 118. §. 15.: „Hinc nec temporis, non loci, nec quæſtionis eſt amplius loqui:“ tota denique dicendi ratio concionem nonnihil redolent.

Ex altera parte quis audeat ſermones aſſerere, aut appellare, qui ab Hieronymo *Commentarii*, & ab Auguſtino *expoſitiones* nuncupantur?

Quamvis enim hic lib. II. contra Julian. c. 7. cum quædam ex litt. 13. Pſ. 118. laudaſſet, alia ſubinde ex litt. 15. ſic commemoret; „Rurſus in eodem ſermone;“ non eundem tamen ejusdem litteræ tractatum, ſed totam Pſ. 118. expoſitionem *ſermonis* nuncupatione ibi deſignari manifeſtum eſt. Et vero præfationes non in exordio tantum, verum etiam ante Pſ. 118. nec non ante Cantica graduum, commentarios edentis magis ſunt, quam ſermones pronuntiantis. Sed & cum ceteri Patres in ſuis ſermonibus blando *fratrum* aliove nomine compellare ſoleant auditores; nusquam Hila-

rius

rius in his tractatibus *Fratres* appellat, nusquam ad auditores orationem nominatim convertit.

Rationes tamen superius allatæ facile inducunt, ut hos tractatus primum apud populum recitatos, ac deinde nonnullis mutatis in unum commentariorum volumen collectos atque editos fuisse credatur. Huic opinioni favet præter duplicem illam supra memoratam tractatuum quorundam in aliquos Psalmos recensionem, quod apud Zenonem Veron. ex tractatibus (de quibus, quod illi falso adscribantur, mox infra appendicis loco quædam) in unum Ps. 130. duo occurrant, unus scilicet, ut apud Hilarium est, in modum commentarii; alter vero, perpaucis mutatis, sermonis in morem ad fratres habitus. Ex quo dijudicare licet, quales ille ad plebem suam tractatus dixerit, qualesve postmodum in commentarios redegerit. Nihil enim est, unde diversa hæc unius ejusdemque rei dicendæ forma aut ad diversos referatur, aut ex uno aliter explicetur.

Apud eundem Zenonem sermo de judicio, qui *de Psalmo* 100. inscribitur, ita totus est ad mentem Hilarii compositus, ut, præsertim si cum hoc sermone conferuntur dicta ejus in Ps. 1. §. 15. &c. hunc illi cum aliis subreptum esse suspicari liceat. Sed & apud ipsummet Hilarium hoc tractatus Ps. 14. exordium: „Psalmus, qui lectus est, inscribitur Psalmus David." Nec non illud §. 2. in Ps. 13. „Qui lectus est Psalmus, in finem inscribitur." Quid aliud sonant, nisi prædictos Psalmos statim post eorum lectionem in Ecclesia coram populo fuisse expositos?

Quod jam attinet Zenonis Veron. tractatus, sciendum est, tractatus in Psalmos 126. si solum exordium hic demas, 127. 128. 129. 130. inter eos, quos ex Maurinis nostra Wirceburg. editio Hilarii exhibet, extare inter sermones S. Zenonis Veron. nomine vulgatos; indeque de eorum authore nonnullos ambigere, quos inter Theophilus Rainaudus, Erotem. de bonis ac malis libris ait: „Explicatio Ps. 127., quæ apud S. Hilarium legitur, Zenoni Veronensi ab aliis adscribitur;" ubi & alias quoque enarrationes non advertit utrique adscriptas. Raphael Bagata tractatus illos Zenoni satis assertos putat ex scripti codicis, quo usus est, antiquitate. Ceterum ab aliis sermonibus stilo eos discrepare non inficiatur.

Negari certo nequit, antiquam esse illam Zenonis sermonum collectionem. Hanc in Codice, quem Hincmarus Remens. Episcopus Bibliothecæ S. Remigii dono dedit, videre licet, (viderunt Maurini) duos in libros distributam, quibus præmittitur: Sermo venerabilis coronati Notarii de vita S. Episcopi & Confessoris Zenonis. Hunc Coronati sermonem excipit hic titulus: „Tractatus S. Zenonis Veron. Episcopi." Tum sequitur index tractatuum, qui in duos libros, ac longe alio ordine, quam in Bibliotheca PP. extant, distributa sunt. His obiter animadversis difficile admodum non est demonstrare, prædictos tractatus non ex Zenonis sermonibus inter Hilarii lucubrationes, sed ex lucubrationibus Hilarii inter sermones Zenonis fuisse immissos.

Ac primo quidem antiquitati codicis eos Zenoni adſcribentis opponitur Regius, ac Miciacenſis Mſs. antiquitate non inferiores, qui eosdem Hilario Pictav. attribuunt. Deinde ſtili eorum a ceteris Zenonianis diſſimilitudo, cum Hilarianis autem ſimilitudo, de vero eorum parente nullum dubitandi locum permittit. Demum cum illi nullo Veterum teſtimonio Zenoni aſſerantur, & contra primum ex iis atque ſecundum Hieronymus ad Marcellam, tertium vero atque quartum Hincmarus lib. de Prædeſt. c. 25. Hilario adſcribant, tantæ certo authoritati tuto creditur.

Verum etiam ſi tam gravia deeſſent in gratiam Hilarii teſtimonia, in promptu eſſet id ipſum ratione non minus certa atque evidenti evincere. Illi quippe in cantica graduum tractatus, quales apud Hilarium extant, ſpectari nequeunt velut disjuncta quædam opuſcula, minimeque inter ſe cohærentia, quæ & ab aliis diſtrahi, & Hilario adſui commode potuerint. Unum omnes conficiunt opus præfatione connexum, quo maxime confutantur, qui iis canticis captivitatem Babylon. & ab ea reditum prænuntiari aſſerebant; adeo, ut ſi quinque Zenoni, pariter & alii decem cum prologo ei haud dubie adjudicandi ſint. Jam vero illis ita Zenoni adjudicatis, eidem quoque adſcribenda erit Præfatio generalis in librum Pſal. quam author horum tractatuum prologi §. 6. ſuam agnoſcit. Erit proinde Zeno tractatuum in Pſ. 118. author declarandus. Qui enim illos conſcripſit, prædictam præfationem Hilarii nomine laudat. Erravit & Auguſtinus, qui tractatus in Pſ. 118. toties cum lib. de nat. & grat. tum contra

Julian. non Zenoni, sed Hilario attribuit. Erravit Hincmarus, errarunt & alii, quotquot Hilarii in Psalmos testimonio se uti existimarunt, cum Zenonis verba in medium proferrent. Æquius est, ut collectionem sermonum illorum, qui Zenonis nomine circumferuntur, quamvis antiquam, Hilarii tamen ævo posteriorem esse dicatur. Aut siquis contendet illam ejus Zenonis esse, qui Gallieno imperante vixerit, certe concedat necesse est, eam postmodum alienis opusculis auctam, cum non Hilarii modo, sed & Basilii tractatibus aliquot constare prudens quisque non negaturus sit.

De interpretandi ratione, qua Hilarius hic utitur, videamus. Duo pariter in exponendis Psalmis cavit extrema. (Verbis Maurinorum editorum utor.) Neque enim eos probavit, qui in Psalmis aut nihil præter litteram sapiunt, aut nihil non ad Christum referri volunt. Laudat quidem in his propositi pietatem, sed ut in eo permaneatur, veritati vim sæpe faciendam agnoscit. Cum in Ps. quandoque fides, & vocatio gentium nuntietur, quandoque Judaici populi aut arguantur peccata, aut prædicetur vindicta; modo etiam ad timorem, modo ad laudem & confessionem Dei erudiamur. Cum autem hæc, quæ aliud a Christo repræsentant, diligenter discernenda esse doceat, tum etiam in iis, quæ ad ipsum attinent, monet attendendum esse, quod de divinitatis Christi nativitate, quæ ei a Patre est, fuerit prophetatum, quando ejus hominis, quem assumsit, persona tractetur, ubi operatio, passio, & resurrectio prædicetur. Non diffi-

tetur

tetur tamen, omnia Psalmorum verba in id unum comparata esse, ut Christo formemur, proficiamur, acquiramur; atque eatenus singula ad Christum referri. Hoc etiam modo quæcunque in Psalmis scripta sunt, ad Christum pertinere concedit, quod tametsi plura ad personam Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, generationis primæ & generationis sequentis, hoc est Synagogæ, & Ecclesiæ, referenda sint: omnia tamen de Christo sunt; quia omnis Psalmorum doctrina hoc præstet, ut ipse noscatur, in quo, & per quem omnia sunt. At vero iis, qui litteram amant, nequaquam negat, etiam dum videtur negare, rerum, quæ Psalmis enuntiantur, veritatem: sed tantum in hac simplici intelligentia non hærendum esse contendit.

Nimirum Apostoli doctrinam, quæ antiquis omnia in figuris contigisse tradidit, cum alte animo imbibisset, non ambigebat prorsus, quin, quæ in lege scripta, gestave sunt, evangelicorum temporum fuerint adumbrationes. Hoc se præsertim de Psalmis sentire sic in Ps. 142. §. 1. declarat: „Nihil in Psalmis, nisi propheticum cognoscimus.“ Horum proinde authorem, quem & propter prophetiæ certitudinem observat frequenter gerenda, quasi jam gesta essent, commemorare, simplici Prophetæ nomine per antonomasiam quandam nuncupare solet. Eum etiam alias Evangelicum virum vocat; non modo, quod evangelica studiose observarit præcepta, sed & quod, quæ evangelicis temporibus eventura essent, dicta illius atque gesta prophetiæ fuerint. Sic porro in prologo tradit,

 Psal-

Pſalmorum librum non ab uno ſcriptum eſſe, ut tamen in Pſ. 150. §. 1. vincente forſan conſuetudine, qua uni David adſcribebatur, illum velut unius Prophetæ opus conſideret. Immo in iis etiam Pſalmis, qui ſecundum regulas ab ipſo poſitas authorem alium præ ſe ferunt, ipſum interdum David ſpectat velut in eis loquentem. Perſuaſum autem habens, magnum illum regem omnia Domini dicta atque geſta & ſervi fide, & Prophetæ exemplo præfiguraſſe, illum inter, & Chriſtum ſæpe ſermonem ita temperat, ut, quod concedit & enarrat in David vere geſtum, quo per actionem Prophetæ ſenſus ac ſermo noteſceret Prophetiæ, ad myſteriorum Chriſti intelligentiam referri velit: cum, inquit, Propheta non tam ſpiritu, quam paſſionibus prophetarit.

Neque enim fugit duplicem illam unius, ejusdemque dicti intelligendi rationem non omnibus arriſuram, nec defuturos eſſe, qui ipſum forte per multiplicem humani ingenii intelligentiam vim veritati afferre arbirarentur, ut quod ex David perſona dictum ſit, id ad Dominum Salvatoremque noſtrum multimodis translationum ſubtilitatibus transferret· Sed his occurrens oſtendit, non ſine Dei nutu factum, ut cum Chriſtus in Pſalmis prophetetur, in iisque, qui de ſe ſunt, multa eloquatur ut homo, quæ ad ceteros homines accommodari poſſent, his tamen verba quædam intermiſceret, quæ nulli, niſi qui divina gauderet natura, convenirent. Nunquam vero, inquit in Pſ. 141. §. 3. Pſalmorum prophetia, quotiescunque ex perſona Domini profertur, non aliquid peculiare ejus,

quod

quod alii commune cum eo esse non possit, adjecit. Neque solum, cum Christus, sed & cum aliæ res in Psalmis præcinuntur, quasdam in eis observat esse notas, quibus alium sensum, quam qui primo obvius est, inquirendum admoneamur. Unde tractatum Ps. 125. præclaris his verbis auspicatur: „Nisi essent in Psalmis quædam tales Prophetiæ, ut in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non convenirent; profecto auderent multi nihil in Psalmis spiritualiter dictum existimare; putarentque nos commentitias assertiones, & ementitias interpretationes inquirere, quibus videremur altius nescio quid ac profundius ceterorum sensu intellexisse: perinde quasi nos sensui nostro ea, quæ scripta sunt, coaptemus, & non magis ex his, quæ scripta sunt, sensum diligentis & sollicitæ intelligentiæ consequamur." Quo spectat illud Augustini in Ps. 103. serm. 1.: „Quare quædam in rebus visibilibus quasi absurda miscet Spiritus sanctus, nisi ut ex eo, quod non possumus accipere ad litteram, cogat nos ista spiritaliter quærere?"

Hac opinione imbutus Hilarius, sustinere non valet eos, qui præ nimio litteræ amóre virtutem verborum non intelligentes, nèc Prophetæ spiritum sentientes, Psalmos terreno ingenio intelligendos putant. Hos & nobis obscuritatem & Prophetis injuriam facere queritur his verbis: „Faciunt nobis plerique obscuritatem, volentes scripturas solo aurium judicio æstimare, & non aliud in his æstimare, quam quod sub singulis rerum quarumcunque vocabulis audiatur. Quod cum volunt, neque Prophetas non dico cœle-

ſtia, ſed nec terrena quidem rationabiliter dixiſſe conſtituunt." At ſiqui ſpiritualia ſectantes ab ipſo diſſentiant, tam modeſte eos ſuo ipſorum judicio permittit, ut, cum in nimios litteræ veneratores declamitat, hoc eum non proprii ſenſus, ſed unius fidei ac veritatis amore facere non ambigamus. Et vero cum maximum fidei noſtræ argumentum ſit prophetia, nec illa plures fidei noſtræ veritates confirmentur, quam Pſalmis; his nihil propheticum contineri æquo animo audire nequiit, cui aſſerendæ ac propagandæ fidei ſummum ſemper ſtudium fuit.

Hilarius ad enucleandum ſub litteræ cortice latentem ſenſum, non tam proprii ingenii viribus, quam oratione fretus, animum appulit. Cum enim non ignoraret, humanum ingenium ad ea intelligenda non ſufficere, quæ tot ac tantis temporibus abſtruſa, tantis humani generis obſcura ætatibus, in quibus intelligendis fruſtra Reges laboraverint, ipſi Doctores & Magiſtri erraverint, illa tamen ope orationis Chriſtianis pandi & aperiri non dubitabat: unde & concludit: „Non ergo ex nobis eſt, quod intelligimus, ſed ex eo, qui, quæ ignorabilia erant, fecit intelligi. Itaque ab eo ſperanda intelligentia eſt, qui & pulſantibus aperiet, & quærentibus demonſtrabit, & petentibus non negabit." Hanc intelligentiam ſibi non negatam modeſta iſta confeſſione teſtificatur: „Nos uniuscujusque ſenſui non contraimus. Quid autem ſecundum donum gratiæ ſpiritalis ſenſerimus, ſine cujusquam contumelia tractabimus." Quibus ſimilia ſunt iſthæc: „Judicio eorum, (quos nimirum non pro-

probat) nihil decerpimus. Neque enim sensum intelligentiæ hujus arguimus, uniuscujusque arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis velint. Nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his, quæ intelligebamus, aptare."

In hoc labore, etsi Origenis lucubrationibus adjutus, earum tamen exscriptor, aut interpres non fuit. Aliud enim est imitari, aliud interpretari, aut exscribere. Nec interpretis officio fungitur, qui alia addit, resecat alia, & cetera proprium in stilum convertit. At vero Hilarius, ut Hieronymus lib. de script. eccl. author est, in hoc opere Origenem imitatus, nonnulla etiam de suo addidit, &, ut idem habet ad Theophilum, noxia quæque detruncans, utilia transtulit: quo autem pacto hæc transtulerit, Doctoris ejusdem testimonio comprobatur. Sicubi enim arguitur, quod Origenis libros ita exponat, ut in stilo proprio placens pater verbi sit potius, quam interpres, nulla ei solennior est defensio, quam ut Hilarii ea in re imitatorem sese fuisse respondeat. „Nec dissertiores; inquit ad Pammachium & Oceanum, sumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui Origenis tractatus non ut interpretes, sed ut authores proprii operis transtulerunt." Et alias ad eundem Pamm.: „Sufficit in præsenti nominasse Hilarium Confessorem, qui Homilias in Job, & in Psalmos tractatus plurimos in latinum vertit e græco: nec assedit litteræ dormitanti, & putida rusticorum interpretatione se torsit: sed quasi captivos sensus in suam linguam victoris jure

trans-

transposuit. " Idipsum reponit epistola ad Theophilum.

Pluribus aliis argumentis confirmamur, Hilarium Origeni non debere omnia, quæ in his tractatibus disseferit. Primo quidem negari nequit, quin latinum codicem exponendum susceperit; ac proinde quædam ei fuerint explicanda, quæ Origenes non attigit. Deinde cum Origenes Ambrosio serm. 4. in Ps. 118. teste, prætulerit: *distillavit*, ubi Hilarius magis probat: *dormitavit*, liquet, hunc ab illo in ambiguis scripturæ vocibus transferendis discessisse. Ex quo necesse est, ut nec in iisdem explicandis cum ipso convenerit. 3. In voce: *Diapsalma*, intelligenda alia est Origenis apud Hieronymum epist. ad Marcellam, & alia Hilarii prologo in Psal. sententia. 4. Quæ Hilarius de Christi dignitate, virtute, æternitate, dispensatione passim differit, ea illum ab Origene mutuatum esse quis sibi persuadeat? 5. De resurrectione, de pœnis æternis plura habet a doctrina Origenis prorsus aliena. 6. Cum Origenis in litteram: *Phe* Ps. 118., nec non in Ps. 126. expositiones jam Pamphili ævo excidisse hinc Hieronymus ad Marcellam approbet, quod illas Martyr idem in indice non recensuerit; hos tamen Hilarii tractatus non advertimus aut aliis inferiores, aut stilo ab iis vel tenuiter discrepantes. 7. Quædam etiamnum supersunt Origenis in Ps. 1. fragmenta, quæ cum Hilarii in eundem Psalmum enarratione nullam omnino habent affinitatem. Tria quidem ex illis propius est imitatus, sed commodatas inde sententias ita temperavit, ut eas sibi quasi proprias vindicare jure po-

tu...

tuerit. Denique cum præfat. in Pſ. 1. teſtatur, „multos vel præſenti ſermone, vel ex litteris ac ſcriptis eorum comperi ita ſenſiſſe, ſed id nec modo, nec ratione docuere &c." ſatis ſignificat ſeſe in obſcuris textus ſacri locis non unius Origenis, ſed & plurimorum aliorum pervolviſſe ſcripta, immo etiam familiares ſuos conſuluiſſe, nihilque a quoquam niſi prius expenſum ac probatum recepiſſe.

Ex iis, quibus Hilarius familiariter utebatur, quosque præſenti ſermone conſulebat, Heliodorum Presbyterum nominatim memorat Hieronymus, ea in re teſtis idoneus. At eidem ſubinde Hilarium quandam tantum græcarum litterarum aurulam cepiſſe, ideoque ab hoc Heliodoro, quæ ex Origenis dictis intelligere per ſe non poterat, quærere ſolitum, ac bis deceptum eſſe affirmanti, fidem negat Erasmus; „Præſertim, inquit, cum id, quod affert, nihil aliud quam divinatio ſit. Ut enim obiter patrocinemur Hilario, mihi non ſit veriſimile, virum tantum usque adeo fuiſſe credulum, ut in enarrandis divinis litteris totus pependerit ex alieno judicio: nec adeo rudem græcæ litteraturæ, ut non potuerit ipſe ſenſum deprehendere, præſertim in Origene, cujus ſermo mire perſpicuus eſt." Et vero de hac Origeniani ſermonis perſpicuitate quamvis nuper (Maurini editores loquuntur) nonnemo convenire noluerit, ægre tamen quis animum inducat, Hilarium maxime poſt reditum ab exilio ita in lingua græca tironem fuiſſe, ut ad Origenis verba intelligenda, & ea, qua obſervatum eſt, ratione imitanda, alieno ſubſidio indigeret. Nec negari

gari ferme poteſt, Hieronymum in hoc loco mera conjectura locutum eſſe: & id quidem, cum eum urgeret furtivis operis celeriter reſcribendi neceſſitas, ac rei veritatem attentius perpendere gravis ſtomachi dolor non ſineret. Unde non mirum eſt, quædam ab eo dicta eſſe, quæ non ſatis cohæreant. At lapſum, ſiquis eſt, excuſat, quem ſola invexit in ſanctum virum pietas, ac reverentia.

Præterea Hilarium ex Origenianis interpretationibus non pependiſſe probant S. textus codices latini atque græci, quos ad faciliorem Pſalmorum intelligentiam conſequendam ſeſe conſuluiſſe non ſemel teſtificatur, ut in Prologo §. 2. in Pſ. 118. E græcis duas lectiones in Pſ. 65. §. 25. laudat, quarum altera nusquam alibi occurrit. Latinum ſequi ſolet, uſu, uti probabile eſt, tum receptum. Hunc litteræ paulo tenaciorem eſſe ſæpe admonet, interpretesque illius, dum collationem, ordinemque verborum demutare ac temperare non audent, minus dilucide proprietatem declaraſſe dictorum. Codicis hujus Pſalterium aliud ab eo eſſe, quod Gallicanum vocant, minime mirum eſt, cum hoc ipſum ſit, quod Hieronymus poſtmodum emendavit. Illi autem non ita ſcrupuloſe adhæret, ut in una eademque lectione repetenda ſemper conſtans ſit. Sæpe enim verbis utitur vulgatæ noſtræ, dum verſum enarrandum repetit, licet lectionem primo propoſuerit ab eadem diſſonantem. Immo textum aliquando præmittit aliter, quam nunc habemus, ſed hunc poſtea ſic explicat, ac ſi id tantum legiſſet, quod modo apud nos obtinet. Præmittit quippe in Pſ. 123.

„For-

„Forsitan pertransiisset anima nostra aquam immensam:“ quod sic subinde exponit, ac si *intolerabilem*, & non *immensam* legisset,

Videri hinc posset familiaris fuisse Hilario vulgata nostra. Ignotæ tamen ei fuerunt plures lectiones, quæ modo in illa extant. Satis enim aperte in Ps. 65. §. 18. declarat, nullam a se perspectam esse versionem latinam, quæ in ejusdem Psalmi ℣. 8. exhiberet: „auditam facite vocem laudis ejus.“ Rursum in Ps. 118. §. 3, dum monet, in aliis codicibus post verba: „Manus tuæ fecerunt me,“ scriptum esse: „Et præparaverunt me;“ in aliis: „Et finxerunt me;“ nec addit, in aliis circumferri: „Et plasmaverunt me;“ sese nullum scisse, in quo id extaret, hoc silentio non obscure significat. Præterea codices latinos ei latuisse, quibus cum Ps. 118. „in æternum Domine,“ & non, „in seculum Domine,“ tum Ps. 120.: „Super manum dexteram tuam,“ & non „super manum dexteræ tuæ“ translatum esset, ex eorundem versuum tractatione perspicuum est. Demum in Ps. 145. §. 5. legens: „Dominus sapientificat cæcos,“ num recte subjiceret: „si de corporalibus donis Propheta loqueretur, commemoraret potius cæcis lumen indultum;“ si ibi in aliquo codice reperisset: „Dominus illuminat cæcos?“ Verum hæc & alia spectare licet ut exempla eorum, quæ postea Hieronymus in Itala versione correxit.

Ad varias illas variorum codicum versiones narrationem suam aliquando accommodat, uti fidem facit tractatus Ps. 119., ubi promiscue legere est: „cum tabernaculis Cedar, cum habitationibus Cedar, &:

cum

cum habitantibus Cedar.“ At ex difcrepantibı verfionibus quoties aliqua feligenda eft, feptuagint feniorum translationem præfert, quæ tantæ apud eu: authoritatis eft, ut nec tutum effe exiftimet, ab (difcedere. Tantum autem illi tribuit, primo, qu *legitima* eft, hoc eft, fub lege, & a Judæis legi adftr ctis longe ante Chriftum edita, adeoque minime fı fpecta: deinde quia licet fub lege facta, eft tamen fp ritalis, id eft, litteræ hebrææ, quæ valde ambigua ef non adhæret ferviliter, fed fpiritum in ea latenteı verbis haud dubiis retegit, & exprimit; quo maxim nomine in Pf. 59. §. 1. Aquilæ nihil præter litteraı fapientis translationem huic poftponit: poftremo qui fpiritalis ille fenfus non humano ingenio excogitatı fuit, fed a Moyfe ex traditione acceptus. Arbitr: tur enim Moyfen, ne quis hebraicæ linguæ ambigu tate deciperetur, elegiffe 70. feniores, qui germaı fcripturæ fenfus & cuftodes forent, & teftes, quc rum fucceffores extiterint feptuaginta, qui fcriptura primum græce reddiderunt. Ad ejusdem editioni commendationem addit Auguftinus: „Septuaginta e fpiritu interpretatos, quo & illa, quæ interpretabar tur, dicta fuerant.“

Quanti etiam fecerit Pfalmorum librum apud Græ cos fecundum Hebræos emendatum, in Pf. 118. te ftatum reliquit, ubi a præconcepta fententia, quar Latini codices confirmabant, ac nonnulli Græci, ol unam illius authoritatem difcedit. In ejusdem libı commendatione, ut in totius Pf. explanatione con fentit Ambrofius in eundem locum. Utriusque verb

ad

illud Luciani Martyris opus commode referres, quo Euthymius testatur: „Omnibus editionibus ſis, & cum hebraica veritate diligentiſſime collatis opriam editionem nihil mancum, nihil habentem ſu-rfluum Chriſtianis tradidit.“ Verum his obnititur ieronymi authoritas ſcribentis: „Prætermitto eos dices, quos a Luciano, & Heſychio nuncupatos, ucorum hominum aſſerit perverſa contentio.“ Qui im *paucorum hominum*: ſi non modo apud Græcos, i & apud Gallos & Italos aſſerantur? Major etiam at in Hilarium Hieronymi reverentia, quam ut opi-onem, a qua ille ſtaret, perverſæ contentionis no-ne notaret. Præterea totam ſcripturam recogno-t Lucianus, cum ſolum Pſalmorum librum Hilarius que Ambroſius commemorent.

Ille cum ex hoc loco, quo *librum ſecundum He-eos* emendatum tanti ducit, tum ex altero in Pſ. 65. 3., quo græcis codicibus, quia *ex Hebræo fonte pro-mi ſunt*, aliquanto plus, quam Latinis, authoritatis ſe innuit, ſuam de Hebræo textu ſententiam mani-ſtam facit. Neque vero textus hujus ſinceritatem guit, ſed tantum ab ejus ambiguitate ſibi cavendum onet. Immo ſi verba illius in Pſ. 2. §. 3. aſſequi-ur, libri Hebræi ſimul cum iis, quos 70. translato-s ediderant, poſt reſurrectionem Domini collati ſunt: cum fideliter conſonantes comperti eſſent, utris-ie „indiſſolubilis conſtituta eſt privilegio doctrinæ, ætatis authoritas.“ Certe cum ibidem fatetur, ebræis non neceſſariam fuiſſe ſeniorum 70. transla-onem, cumque §. 4. Paulo Hebræo apud Hebræos,

hebræo textu uti licuiſſe oſtendit; aperte indicat ſeſe hunc corruptum nequaquam ſuſpicari.

Pſalmi, qui ſingulis tractatibus integri præfiguntur, in editione Pariſ. 1605. primum vulgati ſunt ex antiquo codice S. Maximini Miciacenſ. poſtea Reginæ Suecorum Chriſtinæ, ac tandem Vaticanæ Bibliothecæ, cujus ad calcem hæc epocha, atque imprecatio annotatur: „Hic eſt liber S. Maximini Miciacenſis Monaſterii, quem Petrus Abbas ſcribi juſſit, & Pilio (id eſt Neſtorio) labore providit, atque diſtinxit, & die cœnæ Domini ſuper ſacrum altare S. Stephani Deo & S. Maximino habendum obtulit ſub hujusmodi voto, ut quisquis hunc inde aliquando ingenio non redditurus abſtulerit cum Juda proditore, Anna & Caipha, atque Pilato damnationem accipiat. Amen.“

Pſalmos eosdem præ ſe ferunt Vaticani, minoris antiquitatis codices. At in reliquis cum ſcriptis, tum editis, neutiquam extant. Alienum opus produnt textus Pſ. 119. ante præfationem in Cantica graduum, nec non primum Pſ. 118. Octonarium, ante præfationem in totum Pſalmum, inconcinno prorſus loco ordinata. Verum ſinguli Pſalmi ab eo textu, quem in enarrationibus ſuis ſequitur Hilarius, tot locis diſſident, ut hos illius eſſe nemini perſuaſeris. Hunc itaque textum, ut aliunde adſcitum, rejiciendum eſſe, aut certe ad verſionem Hilario uſitatam caſtigandum primo cenſebant Maurini; at cum a Vulgata non minus, quam ab Hilariano Pſalterio diſſentiat; ſic eam verſionem, quæ ex Mſs. antiquitate authoritatem obtinet, conſervandam duxerunt, ut le-

ctioni-

ctionibus, quibus Hilarius ab ea discrepat, ad marginem adscriptis, nemo illam pro Hilariana usurpet. Easdem Wirceburgensis editio inter reliquas varietates lectionum repositas refert.

In Mss. Regio & Turonensi, in quibus nusquam extat Psalmus integer ipsius expositioni prævius, unaquæque enarratio vel simpliciter *Psalmus*, vel *Tractatus Psalmi* inscribitur. Hoc *Tractatus* titulo singulas ab ipsomet Hilario insignitas fuisse, ex verbis ipsius in Ps. 130. §. 1. & in Ps. 135. §. 12. & 14. planum est.

De operis hujus utilitate unum hoc in summa monendum adhuc, S. Doctorem in eo fere complexum esse, quidquid de præcipuis fidei nostræ dogmatis sentiat.

Commentarius in Mathæum.

Versionem Tractatuum Origenis in Lucam a se exposcentibus, hunc Hilarii Commentarium una cum altero Victorini misit Hieronymus, gratulans, quod Scripturis exponendis jam pridem ipsi etiam Latini operam navassent. „Commentarios, inquit prologo, qui Origenis in Lucam explanationi præfixus est, viri eloquentissimi Hilarii, & B. Martyris Victorini, quos in Mathæo diverso sermone, sed una gratia Spiritus ediderunt, post paucos dies ad vos mittere disposui: ne ignoretis, quantum nostris quoque hominibus (Latinis videlicet) sanctarum Scripturarum quondam studium fuerit." Quibus verbis quodam pacto indicat Hieronymus, sacrarum litterarum intelligentiam hactenus e Græcis quæsitam, & necdum bene notos, qui ex Latinis idem studium suscepissent. Ipse in lib.

de Script. eccl. si Victorinum excipias, qui etiam „non æque latine ut græce noverat," nullius ante Hilarium in Scripturas operam memorat, nisi Rhæticii Heduorum episcopi in Cantica, & Fortunatiani Aquilejensis in quatuor Evangelia „brevi & rustico sermone." His autem cum æqualis fuerit Hilarius, primas ei inter Latinos Scripturæ interpretes dare si non licebit; licebit certe cum primis eum accensere. Dubitari etiam potest, an Mathæi Evangelium ab ullo Latinorum ante se explanatum scierit. Neque enim videtur expositionem illius aggressurus fuisse, si hoc latine jam confectum rescisset; cum vel in orationem Dominicam, ut testatur ipse cap. 5. idcirco duntaxat scribere supersederit, quia eamdem Cyprianus explicasset. Quo in loco non silet aptissimum etiam de eadem oratione volumen a Tertulliano scriptum, sed ob errorem consequentem hominis detractam scriptis probabilibus authoritatem. Ægre quidem daretur Victorini opera eum ignorasse, si cum Mariano in editione Hieronymi de Script. ecclesi. idem Victorinus *Pictaviensis*, & non potius cum Mss. aut *Pitavionensis*, aut *Petabionensis*, aut *Pœtabionensis*, aut denique, quod habet Germanensis Codex litteris Merovingicis exaratus, *Pectabionensis* in superiore Panonia Episcopus scribendus esset. Sed & ex Hieronymo jam audivimus commentarios utriusque diverso sermone fuisse conscriptos. Itaque dum in his aliorum sententias affert Hilarius, non tam Græcos intelligendus est memorare, quam Latinos.

Non

Non desunt, qui putent, illum ut in Psalmos, ita & hic in Mathæum, Scripturæ sensus ex Origene fuisse mutuatum. Hieronymi verba lib. de Script. eccl. ambigua sunt, cum Hilarii opera recensens hæc habet: „Et liber hymnorum, & mysteriorum alius, & commentarii in Mathæum, & tractatus in Job, quos de græco Origenis ad sensum transtulit.“ Anceps enim est, an solos tractatus in Job velit ex græco Origenis translatos, an etiam cum iis commentarios in Mathæum. At ambiguitatem ipse solvit epist. 75. adversus Vigilantium, a quo accusatus, quod Origenis lectio familiaris ei fuisset, cum primis reponit; „Si hoc crimen est, arguatur & Confessor Hilarius, qui psalmorum interpretationem & homilias in Job ex libris ejus, id est, ex græco in latinum transtulit.“ Neque enim hoc loco, ad majorem causæ suæ defensionem, commentarios in Mathæum silentio prætermisisset, si eos etiam credidisset ex Origene translatos. Sed & hoc ipsum magis patet ex initio Apologiæ ipsius adversus Ruffinum, ubi enumerans antiquos Origenis translatores, statim profert „Hilarium Confessorem, qui quadraginta ferme millia versuum Origenis in Job & Psalmos transtulit.“ Certe in promptu ei magis erat commentarium integrum, quam tot versuum millia recensere. Aut si ex numero versuum putavit partes suas juvari, quidni ex multitudine Operum? Quid quod Origenis tractatus expetentibus hoc Hilarii opus promittens, non mandat Origenis sententiis refertum, sed „gratia Spiritus.“

Sed neque hujus commentarii cum lucubrationibus iis, quas ex Origene in Mathæum habemus, frequens admodum occurrit conſenſio. Hoc vero maxime ab iis diſſentit, quod rara in rerum enarratarum probationem Scripturarum adducantur teſtimonia. Nusquam etiam latius divagatur oratio; ſed prope ſemper ſermo conciſus, & paucis complectens multa: quod ab Origeniana dicendi ratione procul abeſt. Brevitati autem dum ſtudet Hilarius, nonnulla paſſim reticet verba, neque ſemper accuratis Grammaticæ legibus adſtringitur. Sed & quosdam Scripturæ locos ita leviter tangit, ut interdum menti non occurrat, quid velit, niſi partem Evangelii, quam explanat, prælegeris. Ipſe ut plurimum evangelica dicta geſtave ſtrictim percurrendo ea animo ſiſtit. Tum litteræ ſenſum nonnunquam paucis indicat. Ac præcipuus ac fere totus illius labor eſt in ſpiritalibus & abſtruſis ſenſibus inveſtigandis.

Non enim tantum vetus inſtrumentum, ſed etiam nóvum, præter ſimplicem intelligentiam, altera etiam altiore, interiore & ſpiritali refertum eſſe exiſtimabat: „Sermo Dei, inquit cap. 12. §. 9. dives eſt, & ad argumentum poſitus intelligentiæ plurimam de ſe exemplorum copiam præbet: & vel ſimpliciter intellectus, vel inſpectus interius, ad omnem profectum eſt neceſſarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, cauſis interioribus immoremur.“ Quibus verbis declarat, duplicem illam intelligentiam utilem ac neceſſariam eſſe, ſe vero interiori potiſſimum & ſpiritali adhærere; & hoc quidem, quia ſim-

plex

ex cuique per se obvia, communem captum non
peret.

Hanc autem adorsus interpretandi rationem, se
on propriam animi sententiam sectatum, neque ad
gitata Scripturas, sed ad Scripturas cogitata accom-
odasse cap. 7. §. 8. profitetur his verbis: „Non nos
telligentiam fingimus; sed gesta ipsa intelligentiam
pertiuntur. Neque enim res intelligentiæ, sed rei
telligentia subsecundat.“ Fatetur quidem c. 19. §.
ut & sæpissime alias, quod „res omnes, quæ scri-
æ sunt (in Evangeliis,) gestæ effectæque sunt.“ At
tim admonet „ea, quæ sub Deo (Christo) age-
ntur, præsentium effectibus, consequentium for-
mr prætulisse: atque ita semper in Scripturis cœle-
ous sermonem temperatum fuisse, ut non minus his,
æ gerebantur, quam eorum, quæ gerenda essent,
nilitudini convenirent.“

Ea ut assequatur, quæ in evangelicis scriptis di-
ive præfigurari sibi persuasum est, observare solet
linem rerum gestarum, verborum proprietatis, nec
n locorum, temporum ac personarum rationem.
que omnibus probe perpensis atque perspectis, con-
dit nonnunquam fieri vix potuisse, quin, præter
eræ sensum, alium quemdam spiritalem nobis Spi-
is sanctus significare voluerit. Eam ob rem factum
: putat, ut nonnihil aliquando ad perfectam rerum
esentium tractationem desideraretur. „Sicut in ce-
is admonuimus, inquit cap. 21. §. 13. hic quoque
minisse nos oportet, rationi rerum præsentium ali-
d interdum ea conditione deesse, ut futurorum

ſpecies ſine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur."

Hujus autem ſpiritalis intelligentiæ, rerum circumſtantium ratione habita, neceſſitatem ita quandoque exprimit, ut niſi ſæpe ſæpius obteſtatus eſſet, illibatum ſe velle litteræ ſenſum, hunc prorſus repudiare videretur. Crederes, verbi gratia, cap. 10. §. 7. eum negare, verbis „Veni enim ſeparare filium adverſus patrem" &c. ullam a propinquis carnalibus præcipi ſeparationem, niſi eam jam antea cap. 4. §. 19. ubi ipſi ſcandalo ſunt, omnino neceſſariam eorundem verborum authoritate docuiſſet. Quibuslibet igitur verbis declaret aliquid in Scripturis aliud, quam quod ſonat, intelligendum eſſe, hoc ita accipiendum eſt, „ut, quemadmodum monet cap. 2. §. 2. meminerimus veritatem non idcirco corrumpi, ſi gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio ſubjecta ſit." Quod etiam in Pſ. 123. §. 5. tradidit his aliis verbis: „Fides hiſtoriæ non periclitatur, ſi rebus effectis ineſſe & connexam ſibi extrinſecus ſignificantiam exiſtimemus." Dum autem ſedulo quærit, quod ſub dictis geſtisve evangelicis latet, nihil ei occurrit familiarius, quam Legis & Evangelii, Eccleſiæ & Synagogæ, Judæorum, & Gentium ſeu Chriſtianorum ſtatus, quem iis dictis ac geſtis præformatum eſſe enarrat. In his ſat celebris eſt Judæorum diſtinctio, eorum videlicet paucorum numero, qui Evangelio paruerunt, & eorum longe plurimorum, qui reſtiterunt.

An vero ad populum iſta peroravit, incertum. Immo cum cap. 19. §. 11. *libri* nomine hoc opus ipſe

nuncu-

nuncupet, certum est non in modum concionum in lucem fuisse editum. In quibusdam Mss. inscribitur: „Tractatus super Matthæum;" in aliis: „Expositio super Matthæum;" in ceteris: „Commentarium super Matthæum;" quo nomine constanter ab Hieronymo appellatur, ipsomet Hilario suffragante cap. 5. §. 1. ubi de oratione Dominica *commentandi necessitate* se a B. Cypriano liberatum memorat.

Nihil est, cur in aliis commentariis Hilario afferendis diutius immoremur. Non enim tantum antiqui tradidere commentarios in Mathæum ab illo editos: sed & cum iis, quos præ manibus habemus, consentiunt, quæ ex illis descripsere Hincmarus lib. de prædest. c. 25. Augustinus, post Pelagium, lib. de nat. & grat. c. 62. & Hieronymus epist. 145. Qui quidem, quanti illos fecerit, initio hujus admonitionis jam audivimus. Dicere etiam liceat Ambrosium ex iis plurimum profecisse. Certe Lucam exponens, iis in locis, in quibus hic Evangelista cum Mathæo convenit, sententias ut plurimum aut imitatur, aut memorat, quas in his commentariis noster Hilarius consignavit.

Hos præfatione auctos viderat Joannes Cassianus. Sic enim lib. 7. de Incarn. c. 24. post quam plura retulit ex libris Hilarii de Trinit. excerpta, subjicit: „Item ejusdem in procemio expositionis Evangelii secundum Matthæum: Erat namque primum necessarium nobis, ut unigenitus Deus nostri causa homo, id quod tum non erat, gigneretur. Item in eodem: Tertium deinceps illud congruum fuit, ut quia Deus homo

genitus in mundo, & cetera." Præfationem eandem viderat & Alcuinus. Quanquam suspicamur vehementer, ex ea nihil aliud vidisse, quam quod apud Cassianum legerat. Hujus quippe verba describens post medium lib. 4. contra Felicem Urgel. sic habet: „Hilarius (ex Cassiano addendum *vir*) virtutum omnium atque ornamentorum, & sicut vita, ita & eloquentia insignis, in libro fidei secundo, &c. Idem in procemio expositionis Evangelii secundum Mathæum: Erat namque primum necessarium nobis, ut unigenitus Deus nostri causa homo cognosceretur." Sed & ex ipsismet Hilarii verbis initio §. 2. cap. 1. apparet aliquid nobis deesse, in quo de Christi generatione præfatus sit.

Procemii loco nunc habetur titulorum seu argumentorum in XXXIII. capita distributorum elenchus. Hic in prius vulgatis *Elenchus Canonum* inscriptus est, ex eoque & commentarius omnis in canones divisus est. Cujus inscriptionis ac nuncupationis ratio quia non omnibus obvia est, ab re non erit inquirere, unde profecta, & non probanda sit. Hoc per se cuique perspectum fore speramus, post quam expenderimus, quæ titulis illis auctoritas debeatur.

Ambigi potest, an auctor eorum Hilarius habendus sit: utpote quorum elenchus nonnihil barbare ordinatus videtur, & non satis accurate, dum omittit nonnulla, de quibus satis fuse differitur; alia vero continet, quæ deinceps vix attinguntur. Præscribitur v. g. cap. 15. „De lavandis manibus, & non ea, quæ in os intrant, sed ea, quæ ex ore exeunt, inquina-

quinare; " cum nihil tractetur, quod huic titulo aperte respondeat. Addimus & hoc capitis 13., in quo prænotantur tituli „de seminante bonum semen, de zizania & tritico," licet in enarratione de his parabolis nec verbum fiat. Nescio tamen, an non plus valere debeat illa ratio, ut elenchus ille Hilario adjudicetur, quam ut ei abjudicetur. Ipse enim sibi potuit initio quædam proponere, quibus deinde non immorandum judicarit: non potuit alter ex illius scriptis nisi rerum, quæ tractantur, argumenta colligere. Hinc magna nobis oboritur suspicio, titulos illos jam Hilarii ævo in Evangeliorum exemplaribus prænotatos fuisse, quorum utiliorem duceret explanationem. Quamquam enim in totum Mathæi Evangelium excurrit, non singula tamen illius verba, sed selectos duntaxat ex singulis capitibus titulos enarrat. Quod & Origenem ante ipsum fecisse planum est ex commentariis illius ab Huetio vulgatis, in quibus Mathæi Evangelium sub certis titulis illustratur. Hoc vero illa ætate usitatum confirmat Hieronymus de Script. eccl., ubi Fortunatianum Aquilejensem Episcopum „in Evangelia titulis ordinatis brevi & rustico sermone commentarios scripsisse" commemorat. Quæ cum ita sint, opinari licet, Hilarium etsi non ipsorum titulorum, saltem eorum collectionis seu prævii indicis fuisse authorem. At certe non recentiorem eum existimare cuiquam permittitur, quem plerique Mss. etiam antiquiores exhibent sub hac inscriptione: „Incipiunt Capitula sancti Hilarii super Mathæum."
Quocirca eundem indicem cum suis titulis integrum

ad

ad illorum fidem exprimendum duximus, nec quidquam mutandum, etiamsi forte accuratius aliquid confici potuisset.

Certe titulorum hujusmodi elenchum in fronte librorum proponendi morem antiquum esse, fidem faciet *Canon hebraicæ veritatis* ab ipso Hieronymo compositus. In eo namque videre est in ipso cujusque libri limine indicem titulorum varios in numeros distinctorum, qui, quidquid libro subsequente comprehenditur, summatim exhibeant. Hi autem indices *Capitula* & *Tituli* promiscue inscribuntur, puta: „Incipiunt capitula libri Exodi; Incipiunt tituli libri Levitici; Incipiunt tituli libri Deuteronomii; Incipiunt capitula libri Josue“ &c. Ita etiam in antiquioribus Mss. libris Augustini de civitate Dei ante ipsos libros præponitur index variis duntaxat numeris distinctus, quibus deinde capitum nomen inditum est, in quo summa habetur eorum, quæ quolibet libro continentur. Porro hic index in Corbeiensi codice a mille annis exarato *Canon* nuncupatur. Inscriptus enim legitur in hunc modum: „Aurelii Augustini Episcopi contra Paganos de Civitate Dei incipit liber primus prælato CANONE; quo indicatur, quid liber quisque contineat;“ & ad calcem elenchi seu indicis: „Finit CANON librorum decem.“

Ex his facile jam quisque animadvertit, unde in his Hilarii commentariis canonis vocabulum obtinuerit. Nullum quidem Ms. codicem vidimus, in quo occurrat hoc *Canonis* vocabulum. Fieri tamen posse conce-

edimus, ut, ubi in noſtris Mſs. legere eſt: „In- ınt capitula“ libri ſancti Hilarii, in nonnullis præ- ur: „Incipit Canon libri ſancti Hilarii;“ atque xtitiſſe credimus in codice alias ſancti Benigni Di- enſis, ex quo primum vulgatus eſt hic commen- s. At cum Hieronymus *Canonem* hebraicæ ve- is hoc vocet, quod nos diceremus complexio- omnium librorum, quos in veras Scripturas ræi recipiunt; cumque librorum Auguſtini *Canon* t, quod nobis index & elenchus eorum, quæ iis s continentur: patet titulum initio indicis vulga- , ſcilicet *Elenchus Canonum* non probandum eſſe, o minus *Canonis* nomen ad ſingulas commentarii o... repeti debere. Quocirca *Canonis* loco vo- ılum *Capitis* ut uſitatius atque receptius ſubſtitue- , & unicuique Capiti ſuos titulos, uti jam antea ım eſt, commoditatis ergo adſcribemus, quamvis Mſs. tantum in indice, qui operi præponitur, lo- ı habeant. In his enim commentarius totus una e continuatur, nulla capitum aut titulorum adje- ne interruptus. In quibusdam duntaxat, eisque ı potioribus, numeri annotantur iis fere in locis, quibus antea canones, nunc capita præſcribuntur.

De tempore hujus operis non videtur tacendum. nulla ſubeſt nota, unde certo aſſeratur. Quan- ı tamen ex illius cum aliis Hilarii ſcriptis compa- one licet aſſequi, ante alia opera, & ante exilium us, proindeque ante ann. 356. compoſitum opina- r. Non enim virum ſapit multis adverſus Aria- s commiſſis jam prœliis exercitatum. Certe in Pſal-

morum

morum expositionibus nullam asserendæ Christi divinitatis elabi sinit occasionem. At in hoc commentario, ut alia mittamus, cap. 2. §. 6. Patris de Filio suo testimonium, immo præclaram Petri confessionem cap. 16. §. 6. attingit, quasi Arianos non cognovisset. Saltem de eorum argutiis nondum probe instructum eum fuisse manifeste apparet ex cap. 31. §. 3. ubi catholice quidem quantum ad sensum, quantum autem ad verba minus circumspecte scribit, Filium „natum esse ex eo, qui erat, & hoc in eo esse, qui natus est, quod is ipse, penes quem erat, antequam nasceretur; eandem scilicet æternitatem esse & gignentis & geniti.“ Hoc certe inficiabitur nemo scriptum esse ante libros de Trinitate, in quibus, sed maxime in duodecimo, magno studio multisque argumentis disputatur, illud „ante quam nasceretur,“ in æterna Filii generatione nullum omnino locum habere. Quanto magis concedendum est tractatus in Psalmos, in quibus libri de Trinitate memorantur, hoc eodem commentario esse posteriores? Ignotos tamen ei tum non fuisse prædictos hæreticos, liquet non tantum ex postremis capitibus, sed etiam ex cap. 15. §. 12. Cum autem Arianorum hæresis in Gallorum notitiam tardius pervenerit, adeo ut Hilarius, quemadmodum ipse testatur lib. de Synodis §. 91. „fidem Nicænam nunquam nisi exulaturus“ audiisset; hinc colligi quodam modo potest, non longe ante exilium ipsius fuisse compositum. Si autem scripsit etiam ante, quam fidem Nicænam audiret, cum in eo opere Filium *unius substantiæ* cum Patre non semel affirmet;

nec

nec frustra loco laudato de synodis testificatur, sese illam fidem ex Evangeliis & Apostolis didicisse. „Regeneratus pridem, inquit, & in episcopatu aliquantisper manens, fidem Nicænam nunquam nisi exulaturus audivi: sed mihi homousii & homœusiii intelligentiam Evangelia & Apostoli intimaverunt."

Atque hic clauditur series operum Hilarii, quæ nunc sine scrupulo ut genuina admittuntur communi suffragio.

Opera Hilarii sequentia *desiderantur*. 1. Tractatus in Jobum. 2. Commentarius in Cantica Cant. 3. Commentarius in epistolas Pauli. 4. Adversus Salustium Præfectum, & Dioscorum Medicum. 5. Liber mysteriorum. 6. De numero septenario liber ad Fortunatum. 7. Liber hymnorum. 8. Epistolæ plures. De singulis, quantum liquet, dicam.

1. Celebriores his omnibus operibus sunt tractatus in Jobum, Augustini & Hieronymi testimoniis toties commendati. Maurini illos se desiderio conquisivisse dicunt eo majori, quo facilius sit eorum veritatem vel ex Augustini loco lib. II. contra Julian c. 8. dijudicare.

Ex hac una nota reprobatur etiam eorum opinio, quos Possevinus in apparatu S. ad verbum: *Hilarius* observat dubitasse, num illius sint tres libri in Job apud Origenem vulgati cum præfatione, cujus initium: „Peritorum mos est Medicorum." Quamvis enim in Ms. Monasterii Padolironensis inscribantur libri, „quos de græco in latinum Hilarius Episcopus

fcopus vertit;" in eis tamen non occurrunt verbı ab Auguftino ex Hilarii in Job tractatibus allata. Seı neque ii libri, ut Mabillonius in Itin. Ital. admonuit tanti Doctoris venam aut genium fapiunt. Longı minus confentiunt cum illius fide. Eorum enim au thorem Ario adhæfiffe, Daniel Huetius in Append lib. III. Origen. §. 2. hinc probat, quod in eis homo ufion rejiciatur, ac laudibus celebretur Lucianus, cu jus fe difcipulos effe primi Ariani gloriabantur. Fort etiam Licinianus, qui Carthaginis Spatariæ Epifcopu ab Ifidoro de Script. eccleſ. appellatur, falfa infcri ptione deceptus fuerat, cum ad Gregorium P. fcribit ut fpicileg. tom. 7. pag. 369. legitur: „Habemus fan libellos fex S. Hilarii Epifcopi Pictav. quos de græcı Origenis in latinum vertit. Sed non omnia fecundur ordinem libri S. Jobi expofuit." Siquidem Hierony mus nusquam *Hilarii in Job libellos* commemorat, fe lib. de fcriptor. eccleſ. *tractatus in Job.* Apologi autem adverfus Ruffinum; epift. ad Pammachium & alibi *homilias in Job*; quo etiam nomine citantur a Auguftino contra Julianum.

Hoc Hilarii opus ad exilium ipfius referre lice Exuli enim convenientiffima erat libri hujus tractatic in quo nobis rariffimum patientiæ exemplum Deus ex pofuit.

2. Commentarium in Cantica Caveus defiderat unde autem illud extitiffe fufpicetur, ubi quædam eju veftigia deprehenderit, non indicat.

3. Probabilem ambigendi rationem, an Hilariu in epiftolas Pauli fcripferit, primo Concilium Hifpa

lenfe

lense II. suggerit, quod Can. 12. ait: „Sanctus ergo Hilarius in explicatione Epistolæ ad Timotheum sic loquitur: Nam & cum dicit Scriptura" &c. Fragmentum hoc nostra Wirceb. editio post Maurinam repræsentat cum paucis aliis fragmentis Hilario hinc inde attributis. Et revera Hilarium nostrum illud sapit.

Dein alium locum S. Hilarii nomine Augustinus lib. IV. contra duas epist. Pelag. c. 4. affert, quo Pauli verba ad Rom. v. 12. explicantur: „Sic sanctus Hilarius intellexit, in quo omnes peccaverunt. Ait enim in quo! id est, in Adam omnes peccaverunt."

Cum tamen verba hæc occurrant in commentariis Ambrosii nomine vulgatis, qui ab Hilarii nostri stilo longe abhorrent; multi existimant, Augustinum Hilarii nomine deceptum, eosque commentarios Hilario Diacono Luciferiani schismatis fautori esse adscribendos. Sed hi non facile se expediunt, cum eorum authorem R. P. communione conjunctum esse, & errores refutasse rebaptizantium, Hilarium vero Diaconum, Hieronymi in Dial. contra Lucifer. testimonio, in errore & schismate perseverasse objicitur.

Sed deceptus sit Augustinus, nec ne; neque ex ipsius, neque ex Hispal. Concilii testimonio necessario concluditur, Hilarium in Pauli epistolas edidisse commentarios; sed tantum in operibus; quorum jacturam novimus ac dolemus, quosdam ex eis locos exposuisse. Quanquam Hispalensis concilii verba aliud quid sonare fatendum est.

4. Qualis Hilarii ad Salustium liber, cujusve conditionis Dioscorus fuerit, Hieronymus epist.

ad Magnum explicat his verbis: „Brevi libello, quem ſcripſit contra Dioſcorum Medicum, quid in litteris poſſet, oſtendit.“ Quibus ſi addideris, quod de Saluſtio narrat Theodoretus lib. III. hiſt. Eccl. c. 11. eum, ethnicum licet, Julianum tamen a cruciandis Chriſtianis, quantum in ſe erat, deterruiſſe, ac tandem hoc ei arte, & induſtria perſuaſiſſe, quod primum verbis non valuerat; facile aſſentieris, hunc librum minime inſcribendum eſſe *adverſus Saluſtium*, ut in vulgatis Hieronymi obtinet, ſed ut in exemplari Corbej. litteris Merovingicis, *ad Saluſtium*; ad quem ut natura mitem & humanum confugerit Hilarius adverſus nequitiam Dioſcori, qui forſitan crudelior Juliani juſſa propenſius exequeretur. Hinc quoque conficitur, eundem libellum Juliano rerum potiente ſcriptum eſſe.

5. Ex libro myſteriorum nihil nobis ſupereſt, niſi titulus ab Hieronymo indicatus. Fuerit forſan officiis eccleſiaſticis immixtus. Uſu autem venit, ut cum officiorum eccleſiaſticorum ſolemnia indies augeantur, illius nomen diu retinere nequeant, a quo ordinata ſunt, ſed Eccleſiæ, quæ pro temporibus ac locis per ſuos ſingula diſponit, temperat, perficit, propria evadant. Hujus rei celebre exemplum præſtat Gregorii ſacramentarium, quod in uſus ſuos ita accommodarunt ſingulæ Eccleſiæ, ut vix unum reperias exemplar, quod Gregorio adſcribere ex ſolido valeas.

6. Hoc

6. Hoc Hilarii opus notatur in vulgata Hieronymi epist. 5. ad Pammachium, ubi recensitis Patribus, qui de numero impari tractaverunt, subjicitur: „Quorum Hilarius de septenario, id est, impari numero differens! quæ & quanta dixerit, ad Fortunatum liber illius testimonio est.“ Cypriani ad Fortunatum de exhortatione martyrii librum c. 11. hoc loco ab Hieronymo indicari non dubium est: quem propterea Marianus Hilario adjudicandum omnino arbitratur, sed frustra. Nam non modo libri illius stilus Cypriani genio longe magis consentaneus est, quam Hilarii; sed & pluribus optimæ notæ Mss. ad prædictum Hieronymi locum exactis, ne in uno quidem occurrit: *Quorum Hilarius*; sed in omnibus magno consensu: *Quorum Cyprianus*. Quod vero Marianus asserit, Hilario amicum fuisse Fortunatum, haud facile approbaret: sed si approbaret, quid quæso inde conficeretur?

7. Hilarii Hymni de qua re tractaverint, breviter perstringit Concilium Toletanum IV. Can. 13. ubi ait: „Nonnulli hymni humano studio in laudem Dei, atque Apostolorum & Martyrum triumphos compositi esse noscuntur, sicut hi, quos beatissimi Doctores, Hilarius atque Ambrosius ediderunt.“

De iisdem Hieronymus in lib. II. comment. ad Galatas hoc unum indicat, quod „Hilarius latinæ eloquentiæ Rhodanus, Gallus ipse, & Pictavis genitus in hymnorum carmine Gallos indo-

ciles vocet." Sed cum Iſidorus Hiſpal. lib. I. offic. eccl. c. 6. hoc ei laudis tribuit, „quod hymnorum carmine claruit primus," in unos Latinos reſpexiſſe intelligendus eſt. Nam & in hoc genere longe ante Hilarium claruerunt Aſcetæ illi, de quibus Euſebius lib. II. hiſt. c. 17. hæc ex Philone deſcribit: „Non ſolum contemplationi vacant; ſed etiam Cantica hymnosque ad laudem Dei componunt omni metrorum ac modulationum genere."

Arianis quoque ab ipſo ortu ſuo ſolemnem fuiſſe hymnorum cantum teſtis eſt percelebris illa Arii Thalia, in qua Athanaſius orat. I. contra Aria. Arium ſua commenta inſeruiſſe memorat. Magiſtrum imitati diſcipuli hymnos apte ad ſuam hæreſin compoſitos alternatim cecinerunt. Quod cum Arcadio Imperatore, Gainæ potentia freti publice, ac ſumma cum licentia præſtarent, veritus Chryſoſtomus, ne quis ex ſimplicioribus, hujusmodi canticis, ab Eccleſia abſtraheretur, quosdam ex catholica plebe eis oppoſuit; qui majore cum pompa & apparatu hymnos decantando Arianorum ſtudium ſuperarent. Socratis ac Sozomeni qui hæc nobis tradunt, ſi expendantur verba, publicarum ſupplicationum ſive proceſſionum conſuetudo in feſtis, ac dominicis diebus uſitata, hinc nata eſſe facile exiſtimabitur. Quanquam hujusmodi ritum jam veterem appellat Ambroſius epiſt. nunc 40. ad Theodoſ. §. 16. ubi Monachis a Valenti-

lentinianis prohibitum esse memorat „iter, quo Psalmos canentes ex consuetudine usuque veteri pergebant ad celebritatem Machabæorum Martyrum.“

His obiter observatis, ut ad Hilarium redeat sermo, forte etiam ipse inter Arianos relegatus, cum hymnorum usum, quo illi ad hæresin suam insinuandam abutebantur, ad veram fidem ac pietatem animis fidelium injiciendam & fovendam commodissimum judicaret, ad hymnos scribendos animum adjecit.

Eorum saltem nonnullos in ecclesiastica officia susceptos esse, valde probabile est. Erasmus hymnos de S. Joanne Bapt. & de Cruce, Hilarii esse conjectat: sed nullam affert hujus suæ conjecturæ probationem, & hymnos de cruce nominatim constat esse Fortunati.

Hymnum: *Gloria in excelsis*, ab illo auctum & consummatum esse tradunt Alcuinus lib. de div. offic. Remigius Autiss. lib. I. de celebr. missæ, Hugo Victor. lib. II. de sacram., Honorius Augustodun. L. I. de gemma animæ; idque a pluribus ita existimari fatetur Innoc. III. lib. II. myst. missæ c. 20. Quamvis ipse Telesphoro hanc gloriam tribuat. Et quidem ut hymnus Angel. in missa caneretur, a Telesphoro P. institutum esse scripserunt Anastasius Biblioth. in ejus vita; Valafridus Strabo de rebus eccles. c. 22. Amalarius Fortunatus lib. II. de off. eccl. c. 8. & Alcuinus de div. offic. Sed cum præcedentibus absque negotio ea ratione conciliari queunt, ut Telesphorus quidem

verba Angelorum in miſſa cani inſtituerit, quomodo revera in Liturgia S. Jacobi ter dicuntur; ſed reliqua authorem habuerint Hilarium. Neque contra priorem opinionem quidquam conficitur, aut ex libro Athanaſii de Virginitate, in quo hymnus integer memoratur, aut ex lib. VIII. conſtit. Apoſt. c. 47. ubi extat ex ſolido deſcriptus. Hunc enim conſtat pluribus poſtea auctum eſſe, illum autem Athanaſii eſſe minime liquet. Sed neque adeſt authoritas ſatis antiqua, qua Hilario eum hymnum adſcribamus, quem Concilium Tolet. IV. can. 13. indefinite tradit ab eccleſiaſticis authoribus eſſe compoſitum. Ejusdem hymni, non autem authoris, mentio habetur in regula S. Cæſarii Arel. c. 21.

Abbo Floriacenſis epiſtola in Mſs. Pithœano relicta, in qua nonnullas explicat grammaticæ regulas, rem veluti notam & conſtantem ponit hymni alias Ambroſiani dicti, *Te Deum &c.* parentem eſſe Hilarium noſtrum. „In Dei palinodia, inquit, quam compoſuit Hilarius Pictav. Epiſcopus, non juxta quorundam imperitorum errorem: *ſuſcepiſti*, ſed potius *ſuſcepturus* legendum: tu ad liberandum ſuſcepturus hominem.“

8. Epiſtolas Hilarii in unum quoddam volumen collectas fuiſſe ſonant verba Sulpicii Severi, dum L. II. Oſium centenario majorem lapſum eſſe teſtatus, ſubjicit: „Ut S. Hilarius in epiſtolis refert.“ Nonnulla adhuc in operibus illius rem
gia, ex quibus deprehendere eſt

quos, quibus de rebus ſcripſerit. Qui illum decreti anno 355. editi authorem eſſe conceſſerit, quo ſe cum Gallicanis Epiſcopis a Saturnini, Urſacii, & Valentis communione ſeparavit, uti L. in Conſtant. §. 2. declarat, non inficias ierit, eundem ſtatim S. Confeſſoribus hoc ſuum decretum ſignificaſſe, quod eorum authoritate confirmandum dereliquerat. Apertius L. de Synodis §. 1. memorat, ſe ex eo tempore, quo in exilium pulſus eſt, de diverſis Roman. provinciarum urbibus plures miſiſſe litteras, quibus Occidentales de Orientalium Eccleſiarum ſtatu, & de progreſſu Arianæ hæreſeos certiores faciebat. Eisdem, uti Concilium Pariſienſe fragm. XI. §. 4. teſtatur, anno 360 ineunte nuntiavit, qui Orientales cum Legatis Arimino Conſtantinopolim reverſis ſe geſſiſſent. Ex qua qualicunque notitia concludi merito poteſt, eum toties Catholicis ſcripſiſſe, quoties aliquid accidit, quod, ut Eccleſiæ notum eſſet, intereſſe judicarit. Catholicæ ſunt enim & Catholicis ac totis Eccleſiis, non privatis perſonis inſcriptæ pleræque Hilarii epiſtolæ. Libros quidem appellare placuit illius cum de ſynodis, ac fide Orientalium, tum contra Conſtantium, nec non contra Auxentium opera; ſed proprie tamen epiſtolæ ſunt ad Eccleſias miſſæ. Ita & cum diverſas de diverſis provinciarum Romanarum partibus ſe ſcripſiſſe dicat; nullius tamen audis nomen Epiſcopi, ad quem privatim litteras ſuas miſerit. Totum quoque Concilium Pariſ. non ſingularis Epiſcopus, ſibi ab illo nun-

tiatum esse rescribit, quid cum Orientalibus ageretur. Non est tamen negandum, quod ab Hieronymo discimus, eum etiam ad diversos scripsisse. Et certe libri de Synodis apologiam, non sine epistola ad Luciferum Calaritanum missam esse probabile est. Nisi forte in ea figuratus sit sermo, semel atque iterum ad Luciferum conversus.

Epistolam ad Abram filiam, rursusque alteram e codice Bonon. a Trombellio primum vulgatam hæc Wirceb. editio exhibet quidem, sed utramque adhuc ut dubiam inscribere, ac ad tertiam remittere operum Hilarianorum classem lubet; illam quidem, quod & Caveus authoritate Erasmi forsan, & aliorum motus eam spuriam adeo æstimet; hanc vero, quia Criticis nondum plane enucleata est ejus authenticitas, quippe recens vulgatæ, nec adhuc satis cognitæ. Interim quid pro utraque faciat, mox e vestigio subjungam, & tertiæ Hilarianorum operum classis initium ab his epistolis capiam.

Ceterum qui factum sit, ut tot tanti viri opera perierint miranti, præter communem temporis omnia conterentis atque consumentis rationem, in mentem veniunt & aliæ duæ. Prima quidem, quod Origenis, cujus odiosum nomen fuit ac doctrina damnata, & imitator audierit & interpres. Neque alia videtur causa, cur plures Psalmorum tractatus interciderint, ceterorum rara inveniantur exemplaria, & homiliarum in Jobum nulla. Certe cum hoc ipsius opus apud se esse existimaret Licinianus, quam non magni, &

cur

cur non magni penderet, declarat his verbis: „Satis miror hominem doctiſſimum & ſanctum, ut de ſtellis Origenis nænias transferret.“ Nimirum non attenderunt boni illi viri, quod de Hilarii in Origene imitando religione Hieronymus paſſim, ſed conceptis verbis epiſt. ad Theophilum ait: „Noxia quæque detruncans, utilia tranſtulit.“ Quocirca quod de Hieronymo ipſo Ruffinus in libros Periarchon aſſerit; „Cum aliquanta offendicula inveniantur in græco Origenis, ita elimavit omnia, atque purgavit, ut nihil in illis, quod a fide noſtra diſcrepet, latinus lector inveniat: „Id ipſum commode dixeris de Hilario: præſertim cum Hieronymus in hac interpretandi ratione illius ſe imitatorem ubique profiteatur.“ Hoc non ſolus ego feci, inquit Hieronym. cit. epiſt., ſed & Confeſſor Hilarius fecit.“ Ita autem perſuaſum ei erat, illius ſcripta ab Origenis erratis eſſe pura, ut cum epiſt. ad Lætam SS. Patres a filia ipſius ſic legi jubeat, „ut magis judicet, quem ſequatur;“ excipiat tamen Hilarii libros, quos „inoffenſo decurrat pede.“ Eos vero potiſſimum ab iis, quæ de ſtellis ſomniaverat Origenes, purgatos eſſe plane conficitur ex epiſt. 75. Hieronymi, in qua ubique ſe defendit, ad imitationem eorum, quæ Hilarius homiliis in Job geſſerat, tranſtuliſſe quæ bona ſunt, & mala vel amputaſſe, vel correxiſſe, vel tacuiſſe; Vigilantio ſtatim exprobrat, quod Origenis in Job tractatus deſcriptos habeat, „in quibus contra diabolum, & de ſtellis, cœloque diſputans, quædam locutus eſt, quæ Eccleſia non recipit.“ Hinc non fruſtra fuit moni-

tum ſupra, maxime ambiguum eſſe, an Licinianus in genuinum Hilarii in Job opus inciderit.

Altera ratio, cur non eo, quo meruerant ſtudio, excepta, conſervataque ſint Hilarii ſcripta, ex eorum obſcuritate peti poteſt, quæ nonnullam incautis aliquando præſeferat erroris ſpeciem. Profecto ſi multos offendiſſent Joannis cujusdam ſimiles, nihil eorum ad nos perveniſſet, niſi nudi tituli, aut certe fragmenta, quæ Hieronymi, Auguſtini, Leones, Theodoreti, Concilia Chalcedonenſe, Hiſpalenſe &c. nobis transmiſerunt. Joannis hujus apud Philippum bonæ ſpei Ordinis Præmonſtr. Abbatem pag. 94. de libris Hilarii de Trinitate verba ea ſunt: „Etſi in multis bene ſentit de conſubſtantialitate, & perſonarum diſcretione; quoniam nulla falſa doctrina eſt, quæ non aliqua vera intermiſceat: tamen id pluribus ſcrupuloſiſſime diſputat, in quibusdam etiam errorem pertinaciter prædicat; ut merito propter hoc ab his, qui ruminant, prorſus reſpuendus ſit.“ Tum pag. 95. „Illius in Mathæum commentarios non minori contemptu reſpuit:“ abundant enim, inquit, ſimplices libri, ut jure ſcrupuloſi propter offenſam debeant evitari.“ Quod ſi valeret, de magna ſacrarum litterarum parte prorſus actum eſſet.

Neque vero hominis quamvis amici iniquam adeo ſententiam probare unquam potuit Abbas æquior longe atque ſapientior. „Nunquid, ait epiſt. 6., etiam debent, quæ ſcrupuloſa & ſubtilia ſunt, evitari, vel forte lecta, & non intellecta inconſulto judicio reprobari, eisque pro vitio ipſa ſcrupuloſitas & ſubtilitas

tilitas imputari; & non inde multo potius multoque reverentius honorari?" Ipse epist. 5. ingenue confessus sese in iis libris quamplura invenisse, quæ non caperet, vel ob obscuritatem sermonis, vel ob mendositatem codicis; ac rursum in alia incidisse, quæ propter sui aliquantulam novitatem non satis placuerunt: primum a sententia ferenda sese sustinuit, „ne, inquit, temere damnans ea, in quibus cæcitas mea offendit, jure perdam cetera, quæ meus intellectus utcunque comprehendit:" tum quæ percipere primum non valuerat, attentiori lectione sese assecutum esse declarat in hunc modum: „Ea ipsa igitur diligentius relegens, tandem mihi visus sum invenire, cujusmodi sensum videretur illorum obscuritas operire."

Dubia Hilarii & spuria scripta.

Epistolam ad Abram filiam nugamentum hominis otiose indocti vocat Erasmus, Gillotius scribit, a Fortunato sibi videri confictam; idque eum verissime scripsisse Scultetus asseverat. At Fortunato ipsi, qui illius se non authorem, sed testem facit, fidem non detrectandam, merito censent æquiores rerum æstimatores. Non enim credunt, S. Pictavensis Ecclesiæ Præsulem mentitum, cum eam propria Hilarii manu subscriptam sua ætate Pictavis pro munere conservatam esse testatus est. Longe minus veritati consentaneum est, ut cum genuinam Hilarii epistolam præ manibus haberet, ea suppressa adulterinam supposuerit. Si quid autem in summa, quam ex ea exprimit, paulo aliter enuntiat, quam in illa continetur, eo

ipso

ipso palam facit, illam a se eusam non fuisse. Nihil porro in ea advertunt pio, ac prudente indignum parente, qui charissimam filiam suam simul & puellam tenerrimam verbis ad ipsius captum accommodatis á vanis seculi pompis ac deliciis avocat, ut eam cœlesti sponso, bonisque melioribus præparet. Cum autem sermonis obscuritates & ænigmata ad excitandas ingenii vires valde idonea sint, non imprudenter iis utitur sollicitus Pater, multis jam annis a patria domo remotus, ut ex responsis filiæ ingenium ac studium illius experiatur. Jam enim triennio saltem Abram non viderat, cum hanc ei epistolam scripsit. In ea hymnum matutinum pariterque serotinum ipsi se mittere memorat. Excidit serotinus: sed matutinum una cum epistola ad calcem gestorum Hilarii a Fortunato scriptorum, in quam plurimis Mss. reperire est.

Utrumque illud opus in antiquis Hilarii editionibus libro de synodis non male subjungitur. Nam ut litteras Abræ cum Gallorum litteris ab eo acceptas fuisse, ita & illius rescriptum cum libro de synodis missum esse veri simillimum est.

Quantum spectat hymnum serotinum una cum epistola, & altero matutino missum ac in editione Wirceb. ex Maurina expressum, sequitur ille matutinum illum Hilarianum alias jam notum in Mss. alias Cardinalis Sirleti, tum Altempensis Bibliothecæ, postea Cardinalis Ottoboni. In serotinum certe tempus apprime convenit. Ab astris enim exordium ducit, estque generalis quædam confessio animi, qui lasciviæ, superbiæ, invidiæ, discordiæ, inanis gloriæ, gulæ, ac gestien-

tis

tis lætitiæ vitiis se impetitum ingemiscens, una Dei misericordia, Christique meritis fretus veniam precatur. Præterea Arianæ hæresis tempora in hoc sapit, quod fidelem animum professus, Arium ac Sabellium nominatim detestatur, nec ullum his addit hæreticum, nisi forte ad complendos versus Simonem Magum. Tamen dictio non videtur Hilario digna. Ubique versuum mensura syllabarum potius, quam pedum numero terminatur. Et cum sermo deberet esse feminini generis, si a filia canendus esset hymnus iste, ubique est masculini. Ex initio & fine judicet lector, quid de hymno reliquo sentiendum sit.

Quantum *ad alteram epistolam* hanc ex codice Bononiensi primum eruit Joannes Chrysostomus Trombellius Congregationis S. Salvatoris Canonicorum regularium olim Generalis Præfectus, nunc ad superos assumptus: vulgavitque Bononiæ anno 1751. cum paucis aliis veterum Patrum reliquiis litterariis, volumine in quarta forma plicato, sicque inscripto: „Cypriani, Hilarii, aliorumque veterum Patrum latinorum opuscula a Canonicis regularibus S. Salvatoris nunc primum edita;" ex quo etiam nuper in Wirceburgensem Cypriani editionem aliqua nova particula translata.

Docte & fuse Trombellius in hancce epistolam est præfatus, & commentatus. Præfationem bipartitam hic integram lector accipit: Ex commentario & annotationibus & dissertationibus constante consultius erit, meliora excerpere, illucque referre, quo & Maurinorum observationes hac in editione reponentur.

Præ-

Præfationis cap. I. docet: „ in quonam codice reperta, & cuinam tribuenda ſit hæc epiſtola recens vulgata, alterum, ad quemnam ſit miſſa, quale illius argumentum, & quonam tempore fuerit conſcripta.

C. I. Si ex diligentia, ait Trombellius, quam in perluſtrandis Bibliothecæ noſtræ codicibus adhibui, fructum non levem retuli, cum ſuperiorem libellum (Cypriani exhortationem ad pœnitentiam intelligit) multò uberiorem ſane ſum aſſecutus, dum nobilem epiſtolam in membraneo codice Hieronymi epiſtolas & opuſcula continente inveni. Codex iſte, addit ad calcem Trombellius, in vetuſto inventario eſt poſitus n. 21. Nunc vero eſt in pluteo IV. ad lævam in parte ſuperiori plutei. Incipit vero a libro, quem Hieronymus adverſus Jovinianum ſcripſit. Hanc, quam edimus, epiſtolam habes pag. 118. Nolim tamen illam epiſtolam Hieronymo tribuas; ſtilus enim eam Hieronymo abjudicat, atque adeo Ambroſio, & Auguſtino, quos nempe longe diverſam ſcribendi rationem fuiſſe conſectatos, manifeſta res eſt. Latine primitus ſcriptam, non ex Græco converſam epiſtolam hanc, oſtendit locutio ipſa nihil græcitatis habens: Latinum quoque ſcriptorem innuit ea Scripturæ verſio, quam ſequitur: quippe aut *Italica* ipſa eſt a veteribus ſæpe laudata, aut alia *Italicæ* affinis, ipſa quoque a veteribus latinis PP. ſæpe adhibita. At cum præter Hieronymum, Ambroſium, & Auguſtinum, quos quidem hujusce epiſtolæ authores fateri vetat, uti diximus, ſcriptio ipſa, multi fue-

rint

ini PP., qui litteras scripserint, inquirendum
ıis, cui hanc epistolam tribuamus.
Antequam vulgata Bibliorum interpretatio
:lesiis reciperetur, eam fuisse compositam,
tissimum puto. Differt enim plurimum a vul-
versio, quæ in epistola hac allegatur. Præit
:ulum VIII., quo scilicet tempore in Ecclesiis
ntalibus fere omnibus vulgata invaluit. At
uli scriptorem satis indicat summa diligentia,
ım studium, quo verbi divini consubstantia-
, atque æternitatem stabilire studet, & incul-
leoque Arianos & Semiarianos refellere: præ-
ro hæreses deinceps exortas, atque adeo Ma-
ınam ipsam Semiarianorum tempore celebrem;
le Spiritu S. loquens iis utitur locutionibus,
ıstquam hæresis ea viguit, a viro catholico,
rocul dubio est scriptor noster, adhiberi non
nt. Scripta itaque est epistola hæc, antequam
nius novam hæresin conderet. Inter eos
quos per ea tempora epistolas scripsisse no-
& verbi divinitatem atque æternitatem vin-
eminent Hilarius Pictavensis, & Eusebius
ensis. At si quis epistolam hanc cum iis com-
it Eusebii epistolis, quas Baronius evulgavit,
to videbit, eam ab Eusebii stilo abesse quam
ım, accedere autem ad eam loquendi ratio-
uam Hilarius in libris suis est consectatus; at-
o in eo tantummodo ab iis differre, quod ii
oratorio stilo compositi, elatiores sint, ac
ores; epistola vero hæc humili, tametsi or-
nato,

nato, ac multum exculto conſcripta ſit: quod mirum non eſt, hujusmodi enim loquendi genus epiſtolæ illi congruit, quæ in eccleſiaſtico conventu ad plurimorum eruditionem legenda.

Humile ſcribendi genus interdum in epiſtolis ſuis perſecutum fuiſſe Hilarium, tradit his verbis Baronius, de epiſtola Hilarii ad filiam loquens ad an. 355. n. 71.: „Videas in ea virum ſanctiſſimum, pariterque eloquentiſſimum ſtilum ſuum natura ſublimem inclinare puellæ, & de induſtria humilem reddere, atque ad perſuadendum facilem, ſimplicibusque virginis auribus accommodare. Illas vero epiſtolas, quæ ad eum finem ſcribebantur, ut in eccleſiaſticis conventibus publice legerentur; ornatas fuiſſe, atque excultas; is facile fatebitur, qui ad hujusmodi litteras, de quibus aliqua mox dicemus, animum advertet.

Neque ſane authore illo indigna eſt, de quo hæc Hieronymus tradit in epiſt. ad Paulinum: „S. Hilarius Gallicano Cothurno attollitur, & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur, & a lectione ſimpliciorum fratrum procul eſt.“ Neque in ea deſideramus ubertatem, ac nitorem, quem in Gallorum ſcriptorum elucubrationibus enitere teſtatur idem Hieronymus epiſt. ad Ruſticum. Denique ne multa proferam, in hac ſane epiſtola ſe prodit is, quem diſertiſſimum fuiſſe evincunt illa ejusdem pariter Hieronymi verba in epiſt. ad Pammach. & Ocean.: „Nec diſertiores ſumus Hilario.“ Quippe qui teſte hic quoque Hieronymo in epiſt. ad Magnum „duodecim Quinctiliani libros & ſtilo imitatus eſt, & nume-

numero, brevique libello, quem ſcripſit contra Dioſcorum Medicum, quid in litteris poſſet, oſtendit." Initium profecto hujus epiſtolæ valde nobile eſt, nec minus præſtantia, quæ ſequuntur, ſic ut ſublimitatem illam, & eloquentiam, quam in Hilario commendant veteres, in ea quoque facile detegas.

3. Illud etiam in Hilario notarunt Critici, quod voces admodum infrequentes ſcriptis ſuis inſerat, ut Eraſmus in præfatione præmiſſa editioni operum S. Hilarii: atque id quidem in hac ipſa epiſtola occurrit. Quis enim voces has: initiat, ſplendificare, ſacerdotare &c. quas hic invenies, iis vocibus adnumerabit, quas crebro adhibemus? Quodſi explicationis, reique clarius illuſtrandæ cauſa græcas voces uſurpat in ſuis libris Hilarius, ea quoque in hac epiſtola occurrunt. Si a voce homouſion ad conſubſtantialitatem verbi explicandam, quoad poteſt, cavet Hilarius, illiusque loco explicationes alias in libris ſuis ſubſtituit, ne ſcilicet de nomine, non de ipſa verbi conſubſtantialitate, atque æternitate, ac præſtantia decertare videatur, id quoque hic peragit. Id pariter in epiſtola hac obſervat, quod in reliquis libris ſuis adverſus Arianos diſputans religioſe obſervarat, ut ſcilicet eorum quidem errores vehementer redarguat, at neminem nomine appellet: atque ab odioſo Arianorum & Semiarianorum vocabulo prorſus abſtineat: quam quidem ob rem Lucifero Calaritano diſplicuit, & plus æquo mitis apparuit. Quid? quod eædem paulo liberiores phraſes, præſertim, cum de Spiritu S., de Incarnationis myſterio, & de rerum creatione diſſe-

differit, quæ in libris Hilarii de Trinitate occurrunt, occurrunt pariter in ea, quam evulgamus, epiſtola; ſententiæ quoque eædem extant; nec diſſimilis, uti diximus, ſermo eſt: atque id ſane fatebitur, qui annotationes, quas eidem epiſtolæ adjiciemus, expendet: eo enim non modica illarum pars reſpiciet, ut adductis Hilarii verbis oſtendatur, cum reliquis illius libris epiſtolam hanc non modo in doctrina, verum etiam interdum in locutione ipſa, verborumque diſpoſitione, ac circuitu convenire.

Accedit ad hæc affinitas nonnulla nominum Hilarii, & Hieronymi; iisdem enim litteris utrumque nomen incipit. Hinc ſuſpicor Hilarii nomen duabus tantum prioribus litteris indicatum: *Hi*: & huic epiſtolæ propoſitum inducere facile potuiſſe Amanuenſem noſtrum non admodum fortaſſe peritum, ut Hieronymo tribueret libellum iſtum, qui Hilario utique fuerat tribuendus.

4. Atque his quidem conjecturis ducor, ut Hilario Pictav. ideoque præclariſſimo & valde vetuſto ſcriptori epiſtolam hanc adſcribam. Nolo tamen diſſimulare eas, quas mihi vir clariſſ. quique primas in litteraria republica tenere viſus eſt, Ludov. Muratorius in epiſtola ad me data, mihi objecit difficultates. Nimirum 1. ad martyrium vult ſcriptor iſte paratos eos, quibus epiſtola hæc legenda erat. Antiquior ergo Hilario author illius eſt; quippe qui Imperatorum Eccleſiam perſequentium ætate vixit.

2. Fatetur epiſtolæ hujus ſcriptor, fidem ſuam fuiſſe in dubium revocatam. „Et ſciant æmuli fidei

meæ

meæ præstitam rationem, & convenire cum Ecclesia recognoscant." At quis id de Hilario audeat dicere? Qui, ut Augustini verbis utar lib. I. con. Jul. c. 3. „Ecclesiæ catholicæ adversus hæreticos acerrimus defensor; Catholicus & insignis Ecclesiæ doctor; & non mediocris authoritatis in tractatione scripturarum, & in assertione fidei vir appellatus est."

His scilicet ad hunc modum occurro. Constantii tempore extitisse multos, qui propter orthodoxæ fidei defensionem non modo in exilium missi, verum etiam martyrio functi sint, indubitatis monimentis assequimur. Merito itaque ad martyrium paratos esse cupiebat fideles noster egregius scriptor, ad testificandam scilicet sanguine suo orthodoxæ confessionis veritatem. An non etiam dubitari merito poterat, ne mortuo Constantio ad hominem vetustæ superstitioni addictum transferretur Imperium, eoque regnante iterum exagitaretur Ecclesia? Quodsi regnante Juliano vis epistolam hanc conscriptam, quam recte ad subeundum martyrium paratos fideles cupiebat Hilarius, quos summum in modum a gentilibus, quibus palam Imperator ipse favebat, vexatos novimus?

5. Quanquam porro eas laudes meruerit Hilarius, quibus ab Augustino, Hieronymo, Cassiano, aliisque celebratissimis viris ornatus est, indubitatum est tamen, de illius fide fuisse ab aliquibus nimio plus severis, austerisque dubitatum. Id facile fatebitur, qui ad librum ab Hilario ad suæ fidei defensionem adversus Luciferi Calaritani accusationes compositum, animum adverterit. Legas illum obsecro, & manifesto conspicies coactum fuisse Hilarium, ut fidem suam a criminationibus hujusce Episcopi vindicaret.

Cap. II. 1. Abest a nostro Codice, cui missa sit hæc epistola. Episcopum, qui populum regendum paulo ante susceperat, eundemque catholicum, qui instructionem coram populo legendam ab Hilario po-

poſcerat, indicant ea verba, quæ ſub hujusce epiſtolæ finem occurrunt. „Veniam ante omnes, (fortaſſe: ante omnia: legendum, conjectura eſt Trombellii,) a tui populi ſinceriſſima ſanctitate orans, ut tua ſanctitas, cui peritior via a Deo, & ſanctior comprobata eſt, in omnibus, in quibus mediocritas mea vel prætermiſit, vel inventa melius explanare non potuit, correcta reformare & ſupplere dignetur: aut ſi probaveris, ut eſt a nobis opuſculum cœptum te petente, & Deo adjuvante perfectum, non habere, quod deſit, in orationibus tam tuis ſanctis, quam omnium fratrum, memoriam mei habeas.“ Atque ea ſane verba: „Cui peritior via a Deo & ſanctior comprobata eſt,“ probum innuunt, doctum quoque aut certe in dicendo, ſcribendoque aliquoties exercitatum, qui vel ſibi minus fidens, vel ad conciliandam fidei ſuæ, ſibique ipſi authoritatem, vel etiam ut cumulatiſſimam haberet, quam populo ſuo traderet, inſtructionem, eam ab Hilario popoſcerat epiſtolam, in qua & fidei dogmata ſummatim proponerentur, & dirigerentur ad pietatem mores. Quod quidem mirum non eſt; in magna enim apud omnes æſtimatione erat Hilarius, quem eximia probitas, miracula edita, doctrina non vulgaris, exilium, quod pertulerat, laboresque, quos pro catholica fide toleraverat, & mira adverſus catholicæ Eccleſiæ hoſtes conſtantia ſummopere commendabant. Aliunde etiam novimus celebriores Antiſtites ab Epiſcopis nuper electis exoratos litteras ad eos miſiſſe, quibus populi inſtruerentur: cujus quidem rei exemplum tibi præbet epiſtola ea, quam Ambroſius Mediolani Epiſcopus Vigilio Epiſcopo nuper electo dedit: „Popoſciſti a me inſtitutionis tuæ inſignia“ &c. in qua complectitur ea fere omnia, quæ aut perquirere, aut effugere Epiſcopus debet. Nobiliorum porro Epiſcoporum litteras in ſacris fidelium conventibus fuiſſe perlectas, cum alia multa teſtentur, tum id ſane liquido

do ostendit, quod Cyprianus Cornelio Papæ scribens his verbis docet: „Et quanquam sciam, frater charissime, pro mutua dilectione, quam debemus, & exhibemus invicem nobis, florentissimo illic clero tecum præsidenti, & sanctissimæ, atque amplissimæ plebi legere te semper litteras nostras; tamen nunc & admoneo & peto, ut, quod alias sponte, atque humanissime facis, etiam petente me facias, ut hac epistola mea lecta, siquid illic contagium venenati sermonis, & pestiferæ seminationis irrepserat, de fratrum auribus & pectoribus exuatur, & bonorum integra & sincera dilectio ab omnibus hæreticæ detrectationis sordibus repurgetur.“

2. Atque hæc quidem epistola propterea majori in pretio habenda est, quod & perraræ inveniuntur in ipsis veterum libris hujus generis litteræ, & eæ ipsæ, quæ habentur, incitamenta quidem ad pietatem virtutemque habent, at mysteria fidei & dogmata aut prorsus prætereunt, aut brevissime attingunt. Contra hæc utrumque complectitur, fideique mysteria diligenter explicat: ad virtutes quoque assequendas luculenter hortatur, & incitat.

3. Quod porro absit a codice nostro nomen Episcopi, ad quem eadem epistola missa est, facit, ut tempus ignoremus, quo ea conscripta sit ab Hilario: quod quidem tempus facile innotuisset, si nomen Episcopi illius haberemus; novimus quippe annum, quo præstantiores saltem per eam ætatem latini Episcopi, ad quorum aliquem epistola illa missa videtur, Ecclesiarum suarum regimen susceperint.

4. Extremis tamen, quibus Hilarius vixit, annis, eandem epistolam conscriptam arbitror. Etenim studium illud ac diligentia, quam is impendit in illustrando & luculenter exponendo catholico dogmate, quo filii divinitas nobis credenda proponitur, eoque vindicando a subdolis Arianorum ac Semiarianorum explicationibus, eam ætatem innuit, quæ omnes Valentis, Ursacii,

aliorumque his affinium machinationes & malos dolos jam detexerat. Atque in hac quidem opinione confirmor, cum animum intendo ad eas locutiones, explicationesque, quæ ex libris de Trinitate, & ex commentariis in Pſal. deſumptæ videntur: conjicere quippe ex ea re commode poſſumus, conſcriptis jam evulgatisque iis, quos diximus, libris, epiſtolam hanc fuiſſe ab Hilario compoſitam. At hanc ſuſpicionem comprobant verba illa ſub epiſtolæ finem poſita: „Et ſciant æmuli fidei meæ præſtitam rationem, & convenire cum Eccleſia recognoſcant.“ Etenim ſatis indicant diſſidium antea exortum Hilarium inter, & Luciferum Calaritanum, vocatamque ab eo in dubium Hilarii pietatem, ac religionem, adeo, ut coactus ſit Hilarius explicationem librorum ſuorum texere, illiusque præſertim, qui de ſynodis, ſive de fide Orientalium inſcribitur.

5. His poſitis manifeſto vides, quam excellens ſit epiſtola, quam evulgamus, quippe quæ plurima, eaque valde præſtantia continet documenta ab eo ſcripta, qui Magiſter Eccleſiarum propterea a veteribus appellatus eſſe videtur, quod non modo exemplo, multorumque librorum ſcriptione Arianis obſtiterit, verum etiam quia Epiſcopos ipſos, ideoque populos eis ſubjectos epiſtolis ſuis inſtruxerit; eaque ratione per profectus aliorum creverit, ut Caſſianus lib VII. de Incarn. cap. 24. de eo loquitur.

Liber de Patris & Filii unitate

Tertium in hac claſſe locum occupat. Qui hunc librum anno 1535. typis Frobenianis edi curaverant, vix illum e prelo ſubduxerant, cum compererunt illum non novum Hilarii opus, ſed rapſodiam eſſe ſtudioſi cujuspiam, tum e ſecundo libro de Trinitate, tum maxime ex nono conſarcinatam, cui aliunde adtexta eſt appendix de variis Chriſti cognominibus. Hæc porro appendix deſcripta eſt ex cap. 6. libri de fide Orthodoxa, apud Ambroſium & apud Gregor. Naz. vulgati, quem Gregorii Bœtici eſſe plurimi arbitrantur. Sequuntur

Liber

Liber unus de essentia Patris & Filii contra hæreticos.

Hunc quoque librum a Ludovico Miræo ex Victorina Bibliotheca vulgatum, e libris de Trinitate conflatum esse, primus observavit Gillotius, qui locis, e quibus centones quique distracti sunt notatis cetera suppressit. Et vero quis rivulos quæret fæculentos, cum purum fontem ad manum habeat.

Sermo, qui post Pentecosten legitur in festo Ss. Trinitatis, vulgo fides Alcuini.

Joannes Leunclavius in Sambuci Bibliotheca nactus opusculi hujus exemplar græcum cum hac epigraphe: Τȣ ἁγιȣ Ιλαϱιȣ Πικταβων επισκοπȣ εκ τȣ μετα την πεντηκοστην αναγινωσκομενȣ λογȣ εν ἑοϱτῃ της ἁγιας τϱιαδος. Latine illud reddidit, ac tanquam novum Hilarii opus Basileæ anno 1578. publici juris fecit. In codice Bibliothecæ S. Germani Parif. ubi monimentum idem latine ęxtat, nullum legitur authoris nomen, sed hæc tantum inscriptio: „Lectiones de Ss. Trinitate,“ hoc est in festo Ss. Trinitatis legi consuetæ. Ab Ænea Parif., qui Carolo Calvo imperante floruit, lib. adversus Græcos Tom. VII. spicil. initium illius laudatur non sub Hilarii, sed sub Alcuini nomine. Et vero ipsa est confessio, quæ tribus Alcuini de fide Trinitatis libris subnexa est. Hujus titulum ex Ænea Parif. ex editione Leunclavii versionem græcam; & latinam lectionem ex Germanensis Ms. fide præbuerunt Maurini, nosque repetimus.

Metrum in Genesin.

Carmen hoc e Bibliotheca Victorina primus eruit Ludovicus Miræus, atque inter Hilarii opera vulgavit anno 1544. Deinde non modo cum illis, sed & cum aliis, ac seorsim multoties editum fuit. In eo corrigendo operam suam collocarunt Cl. Zehnerus & Barthius. Joannes autem Weitzius ampla in illud composuit commentaria, quæ anno 1625. Francofurti in lucem prodierunt. In Mss. S. Hilario Pictavensi adscribitur, ejusque nomen

in

in editis obtinuit, donec a Sixto Sen. & Gillotio Campano Hilario Arelatensi adjudicatum est: qua authoritate, non apparet. Ex sola eorum fide Quesnellius in operum S. Leonis Papæ editione ceteris S. Hilarii Arelat. scriptis hoc metrum adjunxit, quamvis ipsi videretur primus Poetæ conatus carmen non tam scribentis, quam meditantis, quod ubique fœdissimis scateat erratis, & in quo vix ullæ metri leges observatæ, plures versus non absoluti, vix ipsa delibata materies. Sed si propterea Hilario Pictavensi indignum est, nulla succurrit ratio, cur Arelatensi attribuatur.

Memorant præterea Maurini in Colbertino codice 5079. sermonem extare inscriptum: *S. Hilarii Pictavensis de arbore, in qua erat notitia sciendi boni & mali*, sed Hilarianum nihil habere præter nomen.

Porro adscribi Hilario in codice Vatic. 1267. *homiliam* in initium *Mathæi* ita auspicantem: „Satis anxie, satisque trepidanter, cur S. Mathæus tali usus sit principio, exponere agrredior" itaque clausam: „Quatenus autem excitata sit hæc generatio per Apostolos, satis, ut opinor in quæstione generationum discussum est & ostensum," sed cum Hilariana locutione nequaquam consentientem, ac proinde neutrum repræsentarunt.

Epistolæ ad Augustinum duæ.

Ediderat eas eodem tempore, quo carmen in Genesin; librum de Patris & Filii unitate; librum de essentia Patris & Filii; Miræus. Esse autem Hilarii Arelatensis censet Caveus. Repetiisset eas tamen, utpote dubias saltem Wirceb. editio, nisi, cum amœbeæ sint, Hilarii ad Augustinum, hujusque ad illum epistolæ, commodius cum responsionibus in Augustini editionibus legerentur. Atque hic finit omnis recensio operum Hilarii genuinorum extantium, deperditorum, dubiorum, supposititiorum.

S. HILA-

S. HILARII
DE
TRINITATE
LIBRI DUODECIM.

SUMMA TOTIUS OPERIS.

I. Liber totius Operis est veluti procemium.

II. Omne sacramentum divinæ generationis edocet, absolutissime demonstrans & Trinitatis & nominum veritatem; ita ut neque non ipsa sit veritas nominis, neque non nomen sit veritatis.

III. Omnem difficultatem dicti, quo Dominus ait: *Ego in Patre, & Pater in me*, multis exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat: ita ut neque non credendum de se Deo sit; neque opinandum, extra rationem fidei esse intelligentiam potestatis.

IV. Hæreticorum doctrinam exponit. Deinde omnibus legis ac prophetarum testimoniis demonstratis, perfidiam eorum ita revincit, ut unum Deum sine Christo Deo & confiteri, & non cum eo prædicare perfidiæ sit.

V. Contra omnes hæreticorum professiones congreditur, quibus unum Deum secundum legem, ad adimendam Domino Christo nativitatem, & profe-

rentibus & prædicantibus ita reſpondet, ut uno vero Deo patre ex lege & prophetis prædicato & fides unius Dei maneat incorrupta, & non negetur nativitas.

VI. Omnes impias & fraudulentas hæreticorum aſſertiones, Valentini ſcilicet, & Sabellii, & Manichæi & Hieracæ apertiſſime pandit. Sic enim ſingulorum correptis in melius verbis occurrit, ut nec commune eſſe cum damnatis hæreticis quidquam patiatur, nec Filium Dei ſecundum & Patris teſtimonium, & ſuam profeſſionem ignorandum eſſe cuiquam permittat.

VII. Contra Sabellium & Hebionem & hos non veri Dei prædicatores congreditur, quorum inter ſe diverſas perfidiæ quæſtiones conferendo, quantum interſit inter ſanam & inviolabilem fidei noſtræ doctrinam abſolutiſſime demonſtrat. Sic namque cauſas ſingulorum generum ex Evangeliis excerptas proſequitur, ut nec profeſſio noſtra tacuerit Dei filii poteſtatem, nec poteſtas non exſeruerit naturam, nec natura non ſuæ nativitatis ſit, nec nativitas non ſui ſit nominis.

VIII. Totus in unius Dei demonſtrationem detentus eſt, non auferens filio Dei nativitatem, ſed neque per eam duum deorum divinitatem introducens. Deinde quibus modis hæretici veritatem Dei patris & Dei filii, quia negare non poſſunt, eludere nituntur, edocet. Sic etiam cetera proſequitur, ut & in Patre Filius intellectus, & Pater in Filio

'ilio cognitus, unigeniti Dei nativitas & perfecta
ı eo Deitas in omni manifeſtetur veritate.

IX. In repellendis hæreticorum fraudibus totus
igeſtus eſt: quibus corrupto depravatoque ſenſu ex
ictorum dominicorum profeſſionibus ad infirmandam
nigeniti Dei divinitatem reſiſtentibus ita reſpondet,
t omnibus dictorum cauſis ex his ipſis vel interroga-
ionum vel temporum vel diſpenſationum generibus
emonſtratis, non pertineat ad contumeliam veræ
ivinitatis, quod ad Sacramentum fidei evangelicæ
ıb diſpenſatione & temporis & nativitatis & nomi-
is prædicatur.

X. Univerſa, quæ per ſtultæ intelligentiæ ſenſum
d contumeliam divinæ in Domino Jeſu Chriſto na-
uræ virtutisque hæretici rapuerunt, impiiſſime ab
s intellecta eſſe demonſtrat, magisque a Domino ad
roteſtationem veræ, & perfectæ in ſe majeſtatis eſſe
ıemorata; nihil etiam inexploratum aut tacitum,
uod ad ſacramentum animæ corporisque Domini Je-
ı Chriſti pertinet derelinquens, ſed fidem dictorum
niverſorum abſoluta evangelici myſterii prædicatione
onfirmat.

XI. Primum ex dictis apoſtolicis demonſtrat, non
ıodo non ad divinitatis infirmitatem ſubjectionem
roficere, ſed per eam ipſam, veritatem Dei, qui ex
)eo ſit natus, oſtendit. Deinde omnibus evangeli-
is atque apoſtolicis teſtimoniis edocet ſemper Pa-
'em, & ſemper Filium, & non poſt aliqua Deum

 omni-

omnium, sed esse ante omnia: sic vero natu filium, ut & semper fuisse manifestet, & sit non innascibilitatis exceptio, sed nativitatis æ tas; ita ut nativitas habeat auctorem, & non æternitate divinitas.

XII. Totus ad repellendas hæreticorum oc nes intentus est, quibus, per id, quod scriptu *Dominus creavit me initium viarum suarum*, con centibus, *Erat, quando non erat*; *&*, *non fuit quam nasceretur*; *&*, *De non exstantibus factus es* respondet, ut semper Patrem semper Filium, & post aliqua Deum omnium, sed ante omnia es ceat: & ita semper fuisse Filium, ut & natu prædicet, & semper fuisse manifestet, ut in e innascibilitatis sit exceptio, sed nativitatis æter ita ut & nativitas habeat auctorem, & non æternitate divinitas.

DE

TRINITATE.

LIBER I.

SUMMARIUM LIBRI.

In quo Hilarius, positis philosophorum de beatitudine ac de Deo sententiis, e Scripturis tum veteribus, tum maxime ex Joannis Evangelio veriorem ac sublimiorem Dei notitiam, certioremque immortalitatis spem nobis præberi declarat. Deinde ex parta Scripturis Dei cognitione observat summam illius majestatem humani ingenii vires superare, nec attingi posse nisi fide, hincque natas hæreses, quod infinitatem illius intra sensus sui finem concludere voluerint. Duas præsertim, Arianam videlicet & Sabellianam, impugnandas proponit. Denique quo animo sacra Dei verba legi debeant, quave ratione, quod ipse de Deo locuturus est, excipi velit, lectore præmonito, librorum suorum ordinem & argumenta præmittit, huncque humillima ac fide plena ad Deum prece concludit.

I. Circumspicienti mihi proprium humanæ vitæ ac religiosum officium, quod vel a natura manans, vel a prudentium studiis profectum, dignum aliquid hoc concesso sibi ad intelligentiam divino munere obtineret, multa quidem aderant, quæ opinione communi efficere utilem atque optandam vitam videbantur, maximeque ea, quæ, & nunc & semper antea potissima inter mortales habentur, otium simul atque opulentia, quod aliud sine altero mali potius materies, quam boni esset occasio; quia & quies inops prope quoddam vitæ ipsius intelligatur esse exilium, &

opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto majore indignitate his caretur, quæ maxime & optata & quæsita sunt ad utendum. Atque hæc quidem, quamquam in se summa atque optima vitæ blandimenta contineant, tamen non multum videntur a consuetudine esse beluinæ oblectationis aliena: quibus in saltuosa loca ac maxime pabulis læta evagantibus, adsit & securitas a labore, & satietas ex pascuis. Nam si hic optimus & absolutissimus vitæ humanæ usus existimabitur, quiescere & abundare; necesse est hunc eumdem, secundum sui cujusque generis sensum, nobis atque universis rationis expertibus beluis esse communem: quibus omnibus, natura ipsa in summa rerum copia & securitate famulante, sine cura habendi copia redundat utendi.

2. Ac mihi plerique mortalium non ob aliam quidem causam hanc ineptæ ac beluinæ vitæ consuetudinem & respuisse a se, & coarguisse in aliis videntur, quam quod, natura ipsa auctore impulsi, indignum homine esse existimaverunt, in officium se ventris tantum & inertiæ natos arbitrari; & in hanc vitam non ad aliqua præclari facinoris, aut bonæ artis studia esse deductos, aut hanc ipsam vitam non ad aliquem profectum esse æternitatis indultam: (quam profecto non ambigeretur munus Dei non esse reputandum, cum tantis afflictata angoribus, & tot molestiis impedita, sese ipsa atque intra se a pueritiæ ignoratione usque ad senectutis deliramenta consumeret:) & idcirco ad aliquas se patientiæ & continentiæ & placabilitatis virtutes & doctrina & opere transtulisse, quod bene agere atque intelligere, id demum bene vivere esse opinabantur: vitam autem non ad mortem tantum ab immortali Deo tribui existimandam; cum boni largitoris non esse intelligeretur, vivendi jucundissimum sensum ad tristissimum metum tribuisse moriendi.

3. Et

3. Et quamquam non ineptam hanc eorum eſſe ſententiam atque inutilem exiſtimarem, conſcientiam ab omni culpa liberam conſervare, & omnes humanæ vitæ moleſtias vel providere prudenter, vel vitare conſulte, vel ferre patienter: tamen hi ipſi non ſatis mihi idonei ad bene beateque vivendum auctores videbantur, communia tantum & convenientia humano ſenſui doctrinarum præcepta ſtatuentes: quæ cum non intelligere beluinum eſſet, intellecta tamen non agere, ultra beluinæ immanitatis eſſe rabiem videretur. Feſtinabat autem animus, non hæc tantummodo agere, quæ non egiſſe, & criminum eſſet plenum, & dolorum: ſed hunc tanti muneris Deum parentemque cognoſcere, cui ſe totum ipſe debere, cui famulans nobilitandum ſe exiſtimabat, ad quem omnem ſpei ſuæ opinionem referret, in cujus bonitate inter tantas præſentium negotiorum calamitates, tamquam tutiſſimo ſibi portu, familiarique requieſceret. Ad hunc igitur vel intelligendum, vel cognoſcendum, ſtudio flagrantiſſimo animus accendebatur.

4. Namque plures eorum numeroſas incertorum Deorum familias introducebant: & virilem ac muliebrem ſexum in divinis naturis agere exiſtimantes, ortus ac ſucceſſiones ex Diis Deorum aſſerebant. Alii majores ac minores, & differentes pro poteſtate Deos prædicabant. Nonnulli nullum omnino Deum eſſe affirmantes, eam tantum, quæ fortuitis motibus atque concurſibus in aliquid exſiſteret, Naturam venerabantur: Plerique vero Deum quidem eſſe opinione publica loquebantur, ſed hunc eumdem incurioſum rerum humanarum ac negligentem pronuntiabant. Aliqui autem ipſas illas creaturarum corporeas conſpicabileſque formas in elementis terrenis & cæleſtibus adorabant. Poſtremo quidam in ſimulacris hominum, pecudum, ferarum, volucrum, ſerpentum, Deos ſuos collocabant, & univerſitatis Dominum at-

que infinitatis parentem intra angustias metallorum & lapidum & stipitum coarctabant. Dignumque jam non erat, auctores eos veritatis exsistere, qui ridicula & fœda & irreligiosa sectantes, ipsis illis inanissimarum sententiarum suarum opinionibus diffiderent. Sed inter hæc animus sollicitus, utili ac necessaria ad cognitionem Domini sui via nitens, cum neque incuriam Deo rerum a se conditarum dignam esse arbitraretur, neque naturæ potenti atque incorruptæ competere sexus Deorum, & successiones satorum atque ortorum intelligeret: porro autem divinum & æternum nihil nisi unum esse & indifferens pro certo habebat, quia id, quod sibi ad id, quod esset, auctor esset, nihil necesse est extra se, quod sui esset præstantius, reliquisse: atque ita omnipotentiam æternitatemque non nisi penes unum esse; quia neque in omnipotentia validius, infirmiusque, neque in æternitate posterius, anteriusve congrueret; in Deo autem nihil nisi æternum potensque esse venerandum.

5. Hæc igitur, multaque alia hujusmodi cum animo reputans, incidi in eos libros, quos a Moyse atque a prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat: in quibus ipso creatore Deo testante de se, hæc ita continebantur: *Ego sum, qui sum*: & rursum: *Hæc dices filiis Israel*: *Misit me ad vos is, qui est*. Admiratus sum plane tam absolutam de Deo significationem, quæ naturæ divinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud proprium magis Deo, quam esse, intelligitur; quia id ipsum, quod est, neque desinentis est aliquando, neque cœpti: sed id, quod cum incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, non potuit aut poterit aliquando non esse; quia divinum omne neque abolitioni, neque exordio obnoxium est. Et cum in nullo a se Dei desit æternitas; digne hoc solum, quod esset ad potestatem incorruptæ suæ æternitatis ostendit.

6. Et

6. Et ad hanc quidem infirmitatis ſignificationem ſatis feciſſe ſermo dicentis: *Ego ſum, qui ſum*, videbatur: ſed magnificentiæ & virtutis ſuæ erat a nobis opus intelligendum. Namque cum eſſe ei proprium eſſet, qui manens ſemper non etiam aliquando cœpiſſet; æterni & incorrupti Dei dignus de ſe hic rurſum auditus eſt ſermo: *Qui tenet cælum palma, & terram pugillo:* & rurſum: *Cælum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ? Nonne manus mea fecit hæc?* Univerſitas cæli palma Dei tenetur, & univerſitas terræ pugillo concluditur. Sermo autem Dei, etiamſi ad opinionem religioſæ intelligentiæ proficit, plus tamen ſignificationis introſpectus ſenſu continet quam exceptus auditu. Nam concluſum palma cælum rurſum Deo thronus eſt; & terra, quæ pugillo continetur, eadem & ſcabellum pedum ejus eſt: ne in throno & ſcabello, ſecundum habitum conſidentis, protenſio ſpeciei corporeæ poſſet intelligi, cum id, quod ſibi thronus & ſcabellum eſt, rurſum ipſa illa infinitas potens palma ac pugillo apprehendente concluderet; ſed ut in his cunctis originibus creaturarum Deus intra extraque, & ſupereminens, & internus, id eſt, circumfuſus & infuſus in omnia noſceretur, cum & palma pugillusque continens poteſtatem naturæ exterioris oſtenderet; ac thronus & ſcabellum ſubſtrata eſſe, ut interno exteriora monſtraret, cum exteriora ſua interior inſidens, ipſe rurſum exterior intra concluderet: atque ita totus ipſe intra extraque continens, neque infinitus abeſſet a cunctis, neque cuncta ei, qui infinitus eſt, non ineſſent. His igitur religioſiſſimis de Deo opinionibus veri ſtudio detentus animus delectabatur. Neque enim aliud quid dignum eſſe Deo arbitrabatur, quam ita eum ultra intelligentias rerum eſſe, ut in quantum ſe ad aliquem præſumtæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in

tantum omnem persequentis se naturæ infinitatem infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quod cum a nobis pie intelligeretur, tamen a propheta hæc ita dicente manifeste confirmabatur: *Quo abibo a spiritu tuo, aut a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, & ibi ades. Si sumsero pennas meas ante lucem, & habitavero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Nullus sine Deo, neque ullus non in Deo locus est. In cælis est, in inferno est, ultra maria est. Inest interior, excedit exterior. Ita cum habet, atque habetur; neque in aliquo ipse, neque non in omnibus est.

7. Quamquam igitur optimæ hujus atque inexplicabilis intelligentiæ sensu animus gauderet, quod hanc in parente suo & creatore immensæ æternitatis infinitatem veneraretur; tamen studio adhuc intentiore ipsam illam infiniti & æterni Domini sui speciem quærebat, ut incircumscriptam immensitatem in aliquo pulcræ intelligentiæ esse opinaretur ornatu. In quibus cum religiosa mens intra imbecillitatis suæ concluderetur errorem, hunc de Deo pulcherrimæ sententiæ modum propheticis vocibus apprehendit: *De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum, consequenter generationum conditor conspicitur.* Magnorum creator in maximis est, & pulcherrimorum conditor in pulcherrimis est. Et cum sensum ipsum egrediatur operatio, omnem tamen sensum longe necesse est excedat operator. Pulchrum itaque cælum, æther, terra, maria, & universitas omnis est, quæ ex ornatu suo, ut etiam Græcis placet, digne κοσμος, id est, mundus nuncupari videtur. Sed si hanc ipsam rerum pulchritudinem ita sensus naturali metitur instinctu, ut etiam in quarumdam volucrum ac pecudum accidit specie, ut dum infra sententiam sermo est, sensus tamen id ipsum intelligens non eloquatur;

tur; quod tamen rurſum, dum ſermo omnis ex ſenſu eſt, ſenſus ſibi ipſe loquatur intelligens: nonne hujus ipſius pulchritudinis Dominum neceſſe eſt totius pulchritudinis eſſe pulcherrimum intelligi; ut cum æterni ornatus ſui ſpecies ſenſum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem tamen intelligentiæ ſenſus non relinquat ornatus? Atque ita pulcherrimus Deus eſt confitendus: ut neque intra ſententiam ſit intelligendi, neque extra intelligentiam ſentiendi.

8. His itaque piæ opinionis atque doctrinæ ſtudiis animus imbutus, in ſeceſſu quodam ac ſpecula pulcherrimæ hujus ſententiæ requieſcebat, non ſibi relictum quidquam aliud a natura ſua intelligens, in quo majus officium præſtare Conditori ſuo minusve poſſet, quam ut tantum eum eſſe intelligeret, quatenus & intelligi non poteſt, & poteſt credi: dum intelligentiam & fides ſibi neceſſariæ religionis aſſumit, & infinitas æternæ poteſtatis excedit.

9. Suberat autem omnibus his naturalis adhuc ſenſus, ut pietatis profeſſionem ſpes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret, quam ſancta de Deo opinio & boni mores quodam victricis militiæ ſtipendio mererentur. Neque enim fructus aliquis eſſet, bene de Deo opinari: cum omnem ſenſum mors perimeret, & occaſus quidam naturæ deficientis aboleret. Porro autem non eſſe hoc dignum Deo ratio ipſa ſuadebat, deduxiſſe eum in hanc participem conſilii prudentiæque vitam hominem ſub defectione vivendi & æternitate moriendi: ut in id tantum non exſiſtens ſubſtitueretur, ne ſubſtitutus exſiſteret; cum conſtitutionis noſtræ ea ſola eſſe ratio intelligeretur, ut, quod non eſſet, eſſe cœpiſſet, non ut, quod cœpiſſet eſſe, non eſſet.

10. Fatigabatur autem animus, partim ſuo, partim corporis metu. Qui cum & conſtantem ſententiam ſuam de Deo pia profeſſione retineret, & ſollicitam

de

de se atque hoc occasuro secum, ut putabat, habitaculo suo curam recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum istiusmodi quoque doctrinæ evangelicæ atque apostolicæ instituta cognoscit. „ In prin-
„ cipio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum,
„ & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud
„ Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso
„ factum est nihil. Quod factum est in eo, vita est,
„ & vita erat lux hominum, & lux lucet in tenebris,
„ & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit ho-
„ mo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic
„ venit in testimonium, ut testimonium perhiberet
„ de lumine. Non erat ille lux, sed ut testimonium
„ perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illu-
„ minat omnem hominem venientem in hunc mun-
„ dum. In mundo erat, & mundus per eum factus
„ est, & mundus eum non cognovit. In sua venit,
„ & sui eum non receperunt. Quotquot autem re-
„ ceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri,
„ iis, qui credunt in nomine ejus: qui non ex san-
„ guine, neque ex voluntate viri, neque ex volun-
„ tate carnis, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum
„ caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus
„ gloriam ejus, gloriam tamquam unigeniti a Patre,
„ plenum gratia & veritate. " Proficit mens ultra naturalis sensus intelligentiam, & plus de Deo quam opinabatur edocetur. Creatorem enim suum Deum ex Deo discit: Verbum Deum, & apud Deum in principio esse audit. Mundi lumen in mundo manens, & a mundo non recognitum intelligit. Venientem quoque in sua, a suis non receptum: recipientes autem sub fidei suæ merito in Dei filios profecisse cognoscit; non ex complexu carnis, neque ex conceptu sanguinis, neque ex corporum voluntate, sed ex Deo natos. Deinde Verbum carnem factum, & habitasse in nobis, & gloriam conspectam ejus, quæ, tam-

tamquam unici a patre, sit perfecta cum gratia & veritate.

11. Hic jam mens trepida & anxia plus spei invenit, quam exspectabat. Ac primum ad cognitionem Dei patris imbuitur. Et quod antea de Creatoris sui æternitate, & infinitate, & specie, naturali sensu opinabatur, hic nunc proprium esse etiam unigenito Dei accipit: non in Deos fidem laxans, quia ex Deo Deum audit, non ad naturæ diversitatem in Deum ex Deo decedens, quia plenum gratia & veritate Deum ex Deo discit; neque præposterum ex Deo Deum sentiens; quia in principio apud Deum esse Deum comperit. Rarissimam deinde hujus salutaris cognitionis fidem esse, sed maximum præmium noscit: quia & sui non receperunt, & recipientes in filios Dei aucti sunt, non ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios Dei, non necessitatem esse, sed potestatem: quia proposito universis Dei munere, non natura gignentium afferatur, sed voluntas præmium consequatur. Ac ne id ipsum, quod unicuique esse Dei filium, a Deo filio sit potestas, in aliquo infirmitatem fidei trepidæ impediret; quia per sui difficultatem ægerrime speretur, quod & magis optatur, & minus creditur: Verbum Deus caro factum est, ut per Deum Verbum carnem factum caro proficeret in Deum Verbum. Ac ne Verbum caro factum aut aliquid aliud esset quam Deus Verbum, aut non nostri corporis caro esset, habitavit in nobis: ut dum habitat, non aliud quam Deus maneret; dum autem habitat in nobis, non aliud quam nostræ carnis Deus caro factus esset; per dignationem assumptæ carnis non inops suorum, quia tamquam unigenitus a Patre plenus gratiæ & veritatis, & in suis perfectus sit, & verus in nostris.

12. Hanc itaque divini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in Deum proficiens per carnem, & in novam nativitatem per fidem vocata, & ad cælestem regene-

regenerationem obtinendam potestati suæ permissa; curam in se parentis sui Creatorisque cognoscens non in nihilum redigendam se per eum existimans, per quem in hoc ipsum, quod est, ex nihilo substitisset: & hæc omnia ultra intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia ratio communium opinionum consilii cælestis incapax, hoc solum putet in natura rerum esse, quod aut intra se intelligat, aut præstare possit ex sese. Dei autem virtutes secundum magnificentiam æternæ potestatis, non sensu, sed fidei infinitate pendebat: ut Deum in principio apud Deum esse, & Verbum carnem factum habitasse in nobis, non idcirco non crederet, quia non intelligeret; sed idcirco se meminisset intelligere posse, si crederet.

13. Ac ne in aliquo sæcularis prudentiæ tardaretur errore, ad piæ confessionis hujus absolutissimam fidem ita insuper per Apostolum divinis dictis edocetur. „Videte, ne quis vos spoliet per philosophiam „ & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circumcisi estis, circumcisione non manu facta in exspoliatione corporis carnis, sed circumcisione Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui excitavit eum a mortuis. Et vos, cum essetis mortui in delictis, & præputiatione carnis vestræ, vivificavit cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens quod adversum nos erat, chirographum in sententiis, quod erat contrarium nobis: & ipsum tulit e medio, affigens illud cruci: exutus carnem, & potestates ostentui fecit, triumphatis iis cum fiducia in semetipso.“ Respuit captiosas & inutiles philosophiæ quæstiones fides constans,

ſtans, neque humanarum ineptiarum fallaciis ſuccumbens, ſpolium ſe præbet veritas falſitati; non ſecundum ſenſum communis intelligentiæ Deum retinens, neque de Chriſto ſecundum mundi elementa decernens, in quo divinitatis plenitudo corporaliter inhabitat: ut dum infinitas æternæ in eo eſt poteſtatis, omnem terrenæ mentis amplexum poteſtas æternæ infinitatis excedat: qui nos ad divinitatis ſuæ naturam trahens, non etiamnum corporali præceptorum obſervatione diſtrinxerit, neque per legis umbram ad ſollemnia deſecandæ carnis imbuerit; ſed ut omnem naturalem corporis neceſſitatem circumciſus a vitiis ſpiritus criminum emundatione purgaret: cujus morti conſepeliremur in baptiſmo, ut in æternitatis vitam rediremus; dum regeneratio ad vitam mors eſſet ex vita, & morientes vitiis immortalitati renaſceremur; ipſo pro nobis ex immortalitate moriente, ut ad immortalitatem una cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, ut aſſumtione noſtræ carnis delicta donaret, dum ejus fit particeps aſſumtione, non crimine; delens per mortem ſententiam mortis, ut nova in ſe generis noſtri creatione conſtitutionem decreti anterioris aboleret; cruci ſe figi permittens, ut maledicto crucis oblitterata terrenæ damnationis maledicta figeret omnia: ad ultimum in homine paſſus, ut poteſtates dehoneſtaret; dum Deus ſecundum Scripturas moriturus, & in his vincentis in ſe fiducia triumpharet; dum immortalis ipſe, neque morte vincendus, pro morientium æternitate moreretur. Hæc itaque ultra naturæ humanæ intelligentiam a Deo geſta non ſuccumbunt rurſum naturalibus mentium ſenſibus; quia infinitæ æternitatis operatio infinitam metiendi exigat opinionem: ut cum Deus homo, cum immortalis mortuus, cum æternus ſepultus eſt, non ſit intelligentiæ ratio, ſed poteſtatis exceptio; ita rurſum e contrario non ſenſus, ſed virtutis modus ſit,

ut

ut Deus ex homine, ut immortalis ex mortuo, ut æternus ſit ex ſepulto. Coexcitamur ergo a Deo in Chriſto per mortem ejus. Sed dum in Chriſto plenitudo eſt divinitatis, habemus & ſignificationem Dei patris nos coexcitantis in mortuo, & Chriſtum Jeſum non aliud quam Deum in divinitatis plenitudine confitendúm.

14. In hoc ergo conſcio ſecuritatis ſuæ otio mens ſpebus ſuis læta requieverat: interceſſionem mortis hujus uſque eo non metuens, ut etiam reputaret in vitam æternitatis. Vitam autem hujus corporis ſui non modo non moleſtam ſibi aut ægram arbitrabatur, ut eam, quod pueritiæ litteras, quod ægris medicinam, quod naufragis natatum, quod adoleſcentibus diſciplinam, quod militiam eſſe crederet imperaturis: rerum ſcilicet præſentium tolerantiam, ad præmium beatæ immortalitatis proficientem. Quin etiam id, quod ſibi credebat, tamen per miniſterium impoſiti ſacerdotii etiam cæteris prædicabat, munus ſuum ad officium publicæ ſalutis extendens.

15. Sed inter hæc emerſerunt deſperata in ſeſe, & ſæva in omnes impiæ temeritatis ingenia, potentem Dei naturam naturæ ſuæ infirmitate moderantium: neque ut ipſi uſque ad infinitatem opinandi de infinitis rebus emergerent, ſed intra finem ſenſus ſui indefinita concluderent; eſſentque ſibi arbitri religionis, cum religionis opus obedientiæ eſſet officium; ſui immemores, divinorum negligentes, præceptorum emendatores.

16. Nam ut de cæteris hæreticorum ſtultiſſimis ſtudiis ſileam, de quibus tamen, ſicubi occaſionem ſermonis ratio præbebit, non tacebimus, quidam ita evangelicæ fidei corrumpunt ſacramentum, ut ſub unius Dei pia tantum profeſſione nativitatem unigeniti Dei abnegent; ut protenſio ſit potius in hominem, quam deſcenſio: neque ut qui filius hominis

ſecun-

secundum tempora assumptæ carnis fuit, idem antea semper fuerit atque sit filius Dei: nec in eo nativitas Dei sit, sed ex eodem idem sit; unius Dei, ut putant, inviolabilem fidem series ex solido in carnem deducta conservet, dum usque ad virginem Pater protensus, ipse sibi natus sit in filium. Alii vero, quia salus nulla sine Christo sit, qui in principio apud Deum erat Deus Verbum,) nativitatem negantes, creationem solam professi sunt: ne nativitas veritatem Dei admitteret, sed creatio falsitatem doceret, quæ dum ementiretur in genere Dei unius fidem, non excluderet in sacramento: sed nativitatem veram nomini ac fidei creationis subjicientes, a veritate unius Dei separabilem eum facerent, ut creatio substitutionis, perfectionem sibi divinitatis non usurparet, quam veritatis nativitas non dedisset.

17. Horum igitur furori respondere animus exarsit: recolens hoc vel præcipue sibi salutare esse, non solum in Deum credidisse, sed etiam in Deum patrem; neque in Christo tantum sperasse, sed in Christo Dei filio; neque in creatura, sed in Deo creatore ex Deo nato. Maxime ergo properamus ex propheticis atque evangelicis præconiis vesaniam eorum ignorantiamque confundere, qui sub unius Dei, sola sane utili ac religiosa prædicatione aut Deum natum Christum negant, aut verum Deum non esse contendunt; ut creatio potentis creaturæ intra unum Deum fidei sacramentum relinquat; quia nativitas Dei extra unius Dei fidem religionem protrahat confitentium. Sed nos edocti divinitus neque duos Deos prædicare, neque solum: hanc evangelici ac prophetici præconii rationem in confessione Dei patris & Dei filii afferemus, ut unum in fide nostra sint uterque, non unus: neque eumdem utrumque, neque inter verum ac falsum aliud confitentes; quia Deo ex Deo nato, neque eumdem nativitas permittit esse, neque aliud.

18. Et vos quidem, quos fidei calor, & ignoratæ mundo ac ſapientibus mundi veritatis ſtudium ad legendum vocavit, meminiſſe oportet terrenarum mentium infirmas atque imbecillas opiniones eſſe abjiciendas, & omnes imperfectæ ſententiæ anguſtias religioſa diſcendi exſpectatione laxandas. Novis enim regenerati ingenii ſenſibus opus eſt, ut unumquemque conſcientia ſua ſecundum cæleſtis originis munus illuminet. Standum itaque per fidem ante eſt, ut ſanctus Jeremias admonet, in ſubſtantia Dei: ut de ſubſtantia Dei auditurus, ſenſum ſuum ad ea, quæ Dei ſubſtantiæ ſint, digna moderetur; moderetur autem non aliquo modo intelligendi, ſed infinitate. Quin etiam conſcius ſibi divinæ ſe naturæ participem, ut beatus apoſtolus Petrus in epiſtola ſua altera ait, effectum fuiſſe, Dei naturam non naturæ ſuæ legibus metiatur, ſed divinas profeſſiones ſecundum magnificentiam divinæ de ſe proteſtationis expendat. Optimus enim lector eſt, qui dictorum intelligentiam exſpectet ex dictis potius quam imponat, & retulerit magis quam attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præſumſerit intelligendum. Cum itaque de rebus Dei erit ſermo, concedamus cognitionem ſui Deo, dictiſque ejus pia veneratione famulemur. Idoneus enim ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt.

19. Si qua vero nos de natura Dei & nativitate tractantes, comparationum exempla afferemus, nemo ea exiſtimet abſolutæ in ſe rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad Deum nulla eſt: ſed infirmitas noſtræ intelligentiæ cogit ſpecies quaſdam ex inferioribus, tamquam ſuperiorum indices quærere; ut rerum familiarium conſuetudine admonente, ex ſenſus noſtri conſcientia ad inſoliti ſenſus opinionem educeremur. Omnis igitur comparatio homini potius utilis habeatur, quam Deo apta;

quia

quia intelligentiam magis significet, quam expleat: neque naturis carnis & spiritus, & invisibilium ac tractabilium coæquandis præsumta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab invidia esse liberam non satisfacientis exempli. Pergimus itaque de Deo locuturi Dei verbis, sensum tamen nostrum rerum nostrarum specie imbuentes.

20. Ac primum ita totius Operis modum temperavimus, ut aptissimus legentium profectibus connexorum sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestumque placuit afferre: ne Operis inordinata congeries rusticum quemdam tumultum perturbata vociferatione præberet. Sed quia nullus per prærupta conscensus est, nisi substratis paulatim gradibus feratur gressus ad summa; nos quoque quædam gradiendi initia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter clivo quasi molliore lenivimus, non jam gradibus incisum, sed planitie subrepente devexum, ut prope sine scandentium sensu, euntium proficeret conscensus.

21. Post hunc enim primi hujus sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet divinæ generationis, ut baptizandi in Patre & Filio & Spiritu sancto non ignorent nominum veritatem, neque vocabulis intelligentiam confundant, sed unumquodque ita sensu concipiant, ut est, ac nuncupatur; agnituri absolutissime in iis, quæ dicta sunt, quod neque non ipsa veritas sit nominis, neque non nomen sit veritatis.

22. Post hunc itaque lenem ac brevem demonstratæ Trinitatis sermonem, tertius liber, etsi sensim, tamen jam proficienter incedit. Nam id, quod ultra humani sensus intelligentiam Dominus de se professus est, quantis potest potentiæ exemplis ad intelligentiæ fidem coaptat, dicens: *Ego in Patre, & Pater in me*: ut, quod ab homine per naturam hebetem non capitur, id fides jam rationabilis scientiæ conse-

ſequatur: quia neque non credendum de ſe Deo eſt, neque opinandum eſt, extra rationem fidei eſſe intelligentiam poteſtatis.

23. Quartus deinde liber initium ſui ex hæreticorum doctrinis auſpicatur, ſe ipſum vitiis, quibus fides Eccleſiæ infamatur, expurgans: ipſam illam perfidiæ expoſitionem a multis non olim editam proferens, & ſubdole eos, ac per id impiiſſime, unum Deum ex lege defendiſſe convincens, omnibus legis ac prophetarum teſtimoniis ita demonſtratis, ut ſine Deo Chriſto unum Deum confiteri irreligioſitas ſit; & confeſſo unigenito Deo Chriſto, non unum Deum prædicare perfidia ſit.

24. Quintus vero tenuit eum reſponſionis ordinem, quem hæretici inſtituerant profeſſionis. Namque cum unum Deum prædicare ſe ſecundum legem ementiti eſſent; unum quoque Deum verum ex eadem proferre ſe fefellerunt: ut per exceptionem Dei & unius & veri, nativitatem Domino Chriſto adimerent; quia, ubi nativitas eſt, ibi & intelligentia ſit veritatis. Nos autem iiſdem gradibus, quibus idipſum negabatur, docentes, nec duos Deos, nec ſolitarium verum Deum, ſed Patrem verum Deum ita ex lege ac prophetis prædicavimus, ne aut unius Dei fidem corrumperemus, aut nativitatem denegaremus. Sed quia, ſecundum illos, creato potius quam nato nomen Dei Domino Jeſu Chriſto deputaretur potius, quam ineſſet; divinitatis veritas ita ex auctoritatibus propheticis demonſtrata eſt, ut nos, Domino Jeſu Chriſto Deo vero prædicato, intra intelligentiam unius Dei veri nativæ in eo divinitatis veritas contineret.

25. Sextus vero jam liber omnem hæreticæ aſſertionis fraudulentiam pandit. Namque ut dictis ſuis fidem facerent, damnantes dicta & vitia hæreticorum, Valentini ſcilicet & Sabellii & Manichæi & Hieracæ, pias

pias Ecclesiæ prædicationes velamento professionis impiæ furati sunt: ut correptis in melius verbis irreligiosorum, & ambigua significatione moderatis, sub impietatis damnatione doctrinam pietatis exstinguerent. Sed nos singulorum dictis & professionibus demonstratis, sanctas Ecclesiæ prædicationes absolvimus: neque quidquam cum damnatis hæreticis commune eis esse permisimus, ut damnanda damnantes, sola venerabiliter sectanda sequeremur, filium Dei Dominum Jesum Christum, quod maxime ab iis negabatur, per hæc docentes, dum de eo testatur Pater, dum de se ipse profitetur, dum Apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones clamant, dum Judæi negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gentes; ne jam ambigendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur.

26. Septimus deinceps liber, secundum perfectæ fidei gradum, susceptæ disputationis sermonem temperavit. Namque primum, per inviolabilis fidei sanam & incorruptam demonstrationem, inter Sabellium & Hebionem, & hos non veri Dei prædicatores lite certavit, cur Sabellius subsistere ante sæcula negaret, quem creatum alii confiterentur. Ignorabat enim Sabellius subsistentem filium, dum Deum verum operatum in corpore esse non ambigit. Hi autem negabant nativitatem, & affirmabant creaturam, dum opera ejus Dei veri esse opera non intelligunt. Lis eorum, fides nostra est. Nam dum filium negat, in eo vincit Sabellius, quod Deus verus operatus est: & Ecclesia eos, qui verum in Christo Deum negaverint, vincit. At vero cum subsistentem Christum ante sæcula hi adversus eum demonstrant semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, Deum quidem verum scientes, sed Dei filium nescientes. Hebion autem ab utroque ita vincitur, ut hic ante sæcula subsistentem, hic verum Deum con-

vincat operatum. Omnesque se invicem vincendo vincuntur: quia Ecclesia & contra Sabellium, & contra creaturæ prædicatores, & contra Hebionem, Deum verum ex Deo vero Dominum Jesum Christum, & ante sæcula natum, & postea hominem genitum esse testatur.

27. Nemini autem dubium est, congruum id maxime piæ doctrinæ fuisse, ut quia ex lege, & prophetis primum Dei filium, post etiam Deum verum cum sacramento unitatis prædicassemus; rursum legem ac prophetas per Evangelia firmantes, primum ex his Dei filium, post etiam Deum verum doceremus. Competentissimum itaque fuit, post nomen filii, veritatem ejus ostendere: quamquam, secundum communem sensum, veritatis absolutionem nuncupatio filii obtineret. Sed ne quid, adversantibus unigeniti Dei veritati, occasionis ad fallendum & illudendum relinqueretur; ipsam illam proprietatis fidem per divinitatis veritatem adstruximus: Deum esse eum, qui Dei filius non negaretur, his modis docentes, nomine, nativitate, natura, potestate, professione; ne aliud esset, quam nuncuparetur, neque nuncupatio non nativitatis esset, neque nativitas naturam amisisset, neque natura non retinuisset potestatem, neque potestas non etiam conscia sibi veritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Evangeliis excerptas subjecimus, ut nec professio tacuerit potestatem, nec potestas non exseruerit naturam, nec natura non suæ nativitatis sit, nec nativitas non sui nominis: ut per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum Dei veri ex Deo vero divinitatem, secundum & nomen & nativitatem & naturam & potestatem, ipsa quoque Dominus Jesus Christus nativæ veritatis suæ protestatione docuisset.

28. Octa-

28. Octavus jam vero liber, duobus superioribus libris de Dei filio & Deo vero multum ad credentium fidem proficientibus, totus in unius Dei demonstratione detentus est; non auferens filio Dei nativitatem, sed neque per eam duum Deorum divinitatem introducens. Ac primum quibus modis hæretici veritatem Dei patris & Dei filii, quia negare non possent, tamen eludere niterentur, edocuit; dissolvens ineptas eorum & ridiculas occasiones, quibus per id, quod dictum est: *Multitudinis autem credentium erat anima una & cor unum*; & rursum: *Qui plantat autem, & qui rigat, unum sunt*; & iterum: *Non pro his autem tantum rogo, sed & pro iis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis*: voluntatis potius & unanimitatis, quam divinitatis asserunt veritatem. Sed nos hæc ipsa suis virtutibus pertractantes, fidem in se divinæ nativitatis continere ostendimus: & omnes dictorum dominicorum professiones revolventes, totum atque perfectum, ex apostolicis præconiis ac sancti Spiritus proprietatibus, & paternæ & unigenitæ majestatis sacramentum docuimus: cum & in Patre Filius intellectus, & Pater in Filio cognitus, unigeniti Dei nativitatem, & perfecti in eo Dei ostenderent veritatem.

29. Parum est autem, in rebus ad salutem maxime necessariis, sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ propria sunt: quia plerumque blandientes sensum fallant dictorum nostrorum inexploratæ assertiones, nisi etiam propositionum adversarum demonstratæ inanitates, fidem nostram in eo ipso, quod ipsæ ridiculæ esse arguantur, affirment. Nonus itaque liber totus in repellendis iis, quæ ad infirmandam unigeniti Dei nativitatem ab impiis usurpantur, intentus est: qui dispensationis occulti a sæculis mysterii immemores, evangelica fide Deum atque hominem prædicari

non recordentur. Namque cum Deum esse Dominum nostrum Jesum Christum, & similem Deo esse & æqualem, ut Deum filium Deo patri, natum ex Deo, & secundum nativitatis proprietatem in veritate Spiritus subsistere negant; his niti dictorum dominicorum professionibus solent: *Quid me dicis bonum? Nemo est bonus nisi unus Deus:* ut cum dici se bonum coarguat, & non nisi bonum Deum unum esse testetur; & extra bonitatem Dei sit, qui bonus est, & in Dei non sit veritate, qui unus est. Quibus dictis etiam hæc ad impietatis suæ argumenta connectunt: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum:* ut solum verum Deum confessus Patrem, nec verus ipse, nec Deus sit; quia solius Dei veri exceptio, significatæ proprietatis non excedat auctorem; non ambigue autem hoc ab eo dictum esse intelligendum, quia idem dixerit: *Non potest Filius facere a se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*: ut cum nihil nisi de exemplo operis possit operari, naturæ in eo intelligatur infirmitas; quia nequaquam sit omnipotentiæ comparandum, quod alienæ operationis subjectum est necessitati; & ratio intelligentiæ hoc suadeat, in omnibus a se posse & non posse differre, differre autem eo usque, ut de patre Deo hæc ita professus sit: *Pater major me est:* & cesset in professione absoluta adversandi calumnia; quia impiæ vesaniæ sit, honorem ac naturam Dei tribuere abnuenti; omni autem modo in tantum eum a proprietate veri Dei abesse, ut etiam testatus hæc fuerit: *De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli in cælis, neque Filius, nisi Pater solus*: ut cum Filius nesciat, quod Pater solus sciat, longe alienus sit nesciens a sciente; quia natura ignorationi obnoxia, non sit ejus virtutis & potestatis, quæ a dominatu ignorationis excepta sit.

30. Hæc

30. Hæc itaque, corrupto depravatoque ſenſu, impiiſſime ita intellecta eſſe monſtrantes, omnes dictorum cauſas ex his ipſis vel interrogationum, vel temporum, vel diſpenſationum generibus attulimus, cauſis potius verba ſubdentes, non cauſas verbis deputantes: ut cum a ſe diſſideat: *Pater major me eſt*; & *Ego & Pater unum ſumus*: neque idem ſit, *Nemo bonus eſt, niſi unus Deus*; & *Qui me vidit, vidit & Patrem*; vel certe tanta a ſe diverſitate contraria ſint: *Pater, omnia tua mea ſunt, & mea tua*; & *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum*: vel illud: *Ego in Patre, & Pater in me*; &, *De die autem & hora nemo ſcit, neque Angeli in cælis, neque Filius, niſi Pater ſolus*: intelligantur in ſingulis & diſpenſationum prædicationes, & conſciæ poteſtatis naturalis profeſſiones: & cum idem ſit dicti auctor utriusque, demonſtratis tamen virtutibus generum ſingulorum, non pertineat ad contumeliam veræ divinitatis, quod ad ſacramentum fidei evangelicæ ſub diſpenſatione & cauſæ & temporis & nativitatis & nominis prædicatur.

31. Decimi vero libri eadem eſt ratio, quæ fidei. Nam quia ex paſſionis genere & profeſſione quædam, per ſtultæ intelligentiæ ſenſum, ad contumeliam divinæ in Domino Jeſu Chriſto naturæ virtutisque rapuerunt, ea ipſa demonſtranda fuerunt, & ab his impiiſſime intellecta eſſe, & a Domino ad proteſtationem veræ & perfectæ in ſe majeſtatis eſſe memorata. Namque his ſibi dictis, ut religioſe impii ſint, blandiuntur: *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*; ut longe a beatitudine atque incorruptione Dei ſit, in cujus animam dominans metus triſtitiæ imminentis inciderit: qui etiam uſque ad hanc precem conſternatus fuerit paſſionis neceſſitate: *Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat calix iſte a me*: & ſine dubio timere videretur perpeti, quod ne pateretur oraverit; quia patiendi trepidatio cauſam attulerit deprecandi: in tantum vero infirmi-

tatem ejus obtinuerit vis doloris, ut in ipso crucis tempore diceret: *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* quasi etiam usque ad quærelam desolationis suæ, passionis acerbitate commotus, auxilii inops paterni, spiritum in hac voce emiserit, cum dixit: *Pater, commendo in manus tuas spiritum meum*: & exhalandi spiritus trepidatione turbatus tuendum hunc Deo patri commendaverit, quia commendationis necessitatem desperatio securitatis exegerit.

32. Sed stultissimi atque impiissimi homines, non intelligentes nihil contrarium in rebus iisdem ab eodem dictum fuisse, verbis tantum inhærentes, caussas ipsas dictorum reliquerunt. Nam cum longe multumque diversum sit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; &, *Amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei*: neque idipsum sit: *Pater, si possibile est, transeat calix iste a me*; & illud, *Calicem, quem dedit mihi pater meus, non bibam eum?* longeque diversum sit, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* ab eo, *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*: multum quoque dissentiat, *Pater, commendo in manus tuas spiritum meum*; & illud, *Pater, remitte illis, quia, quod faciunt, nesciunt*: ad impietatem reciderunt divinorum dictorum incapaces. Et cum non conveniat trepidationi & libertati, festinationi & excusationi, quærelæ & adhortationi, diffidentiæ & intercessioni; divinæ professionis naturæque immemores, ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta & dicta tenuerunt. Itaque nos demonstratis omnibus, quæ in sacramento & animæ & corporis Domini Jesu Christi sunt, nihil inexploratum, nihil tacitum dereliquimus: sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusque caussarum generibus coaptantes, nec trepidare fiduciam, nec evitare voluntatem, nec conqueri securitatem, nec commendationem sui orantem, aliis veniam desiderasse monstravimus: fidem dictorum universo-

versorum absoluta evangelici mysterii prædicatione firmantes.

33. Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidem resurrectionis gloria intra religionis intelligentiam edoctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumserunt, aut sacramenti revelationem ad Dei contumeliam transtulerunt: ut per id, quod dictum est, *Adscendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum*, dum communis nobis atque ipsi & Pater pater est, & Deus Deus est, extra exceptionem veri Dei sit in professione communi, eumque sicuti nos & creationis necessitas creatori Deo subdat, & adoptio assumat in filium; jam vero nulla in eo divinæ naturæ proprietas existimanda sit, secundum Apostoli dictum: *Cum autem dixerit, omnia ei subjecta sunt, præter eum, qui subjecit ei omnia; cum enim fuerint subjecta ei omnia, tunc & ipse subjicietur ei, qui ei subjecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*: quia subjectio & infirmitatem subjecti protestetur, & dominantis significet potestatem: in his quoque cum summa religionis demonstratione tractandis liber undecimus occupatur, etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modo non ad divinitatis infirmitatem subjectionem proficere, sed per eam ipsam veritatem Dei, quia ex Deo sit natus, ostendit: & per id, quod sibi ac nobis & Pater pater est & Deus Deus est, nobis multum acquiri, & ei nihil detrahi; cum scilicet homo natus, & universis carnis nostræ passionibus functus, ad Deum & Patrem nostrum, ut homo noster in Deum glorificandus adscenderet.

34. Quod autem in omni genere doctrinarum observari semper meminimus, ut, si qui diu tenui primum exercitatione longoque usu humilioris studii fuerint eruditi, tum jam ad rerum ipsarum, quibus imbuti sunt, experimenta mittantur; ut cum jam bene luse-

luserint bella militaturi, in militiam protrahantur; aut cum forenses lites scholaris materiæ tentaverint, tunc mittantur ad tribunalium pugnas; aut cum in stagnis domesticis navim nauta intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris committatur procellis: id ipsum nos in hac maxima & gravissima totius fidei intelligentia facere curavimus. Namque cum antea a levibus initiis de nativitate, de nomine, de divinitate, de veritate fidem teneram imbuissemus, ac leni profectu etiam usque ad evellendas omnes hæreticorum occasiones, legentium studia extulissemus; tum eos jam ad ipsam palæstram gloriosi certaminis magnique produximus: ut in quantum ad æternæ nativitatis complectendam intelligentiam humana mens communis sensus opinione deficitur, in tantum studiis divinis ad sentienda ea, quæ ultra naturæ nostræ opinionem sunt, niteretur; quæstionem hanc maxime dissolventes, quæ sæcularis sapientiæ hebetudine invalescens, de Domino Jesu ratione se putet dicere: *Erat, quando non erat*, &, *Non fuit ante, quam nasceretur*, &, *De non exstantibus factus est*: ut quia nativitas eam videatur afferre causam, ut esset, qui non erat, & cum non existeret, nasceretur; per id quoque unigenitum Deum sensui temporum subdant: quasi vero non fuisse eum aliquando, fides ipsa & ratio nativitatis ostendat; atque ideo ex eo, quod non fuit, natum esse dicant, quia nativitas præstet esse, quod non fuit. Sed nos apostolicis atque evangelicis testimoniis semper Patrem, semper Filium prædicantes, non post aliqua Deum omnium, sed ante omnia esse docebimus: neque incidere in eum irreligiosæ hujus intelligentiæ temeritatem, ut de non exstantibus nasceretur, & non fuerit ante, quam natus sit; sed ita semper fuisse, ut & natum prædicemus; ita vero natum esse, ut semper fuisse manifestemus: sitque in eo non innascibilitatis exceptio, sed nativitatis

æter-

æternitas; quia & nativitas auctorem habeat, neque careat æternitate divinitas.

35. Et quia dicti prophetici inscii, & cælestis doctrinæ imperiti sunt; corrupto sensu ac proprietate sententiæ creatum esse per id Deum potius, quam natum affirmare nituntur, quia dictum est: *Dominus creavit me in initium viarum suarum in opera sua:* ut sit ex communi creationum natura, licet sit præstantior in genere creationis; neque in eo sit gloria divinæ nativitatis, sed virtus potentis creaturæ. Verum nos nihil novum, nihil extrinsecus præsumtum afferentes, illo ipso Sapientiæ testimonio veritatem dicti rationemque præstabimus, neque ad nativitatis divinæ & æternæ intelligentiam trahi posse, quod in initium viarum Dei, & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatum esse, & ante omnia natum esse: cum, ubi nativitatis significatio est, sola nativitatis professio est; ubi vero creationis est nomen, ibi causa ejusdem creationis anterior est: & cum ante omnia sit nata Sapientia, tamen, quia etiam in res aliquas sit creata, non idipsum sit id, quod ante omnia est, & quod cœpit esse post aliqua.

36. Dehinc consequens visum est, creationis nomine a fide, quæ nobis de unigenito Deo est, repudiato, ea quoque, quæ confessioni sancti Spiritus congrua ac religiosa essent, docere: ut jam confirmatis longo anteriorum libellorum diligentique tractatu, nihil de totius fidei absolutione deesset, cum amotis vitiosarum prædicationum etiam de opinione sancti Spiritus irreligiositatibus, illæsum atque incontaminatum regenerantis Trinitatis sacramentum intra definitionem salutarem apostolica atque evangelica auctoritas contineret: neque jam per sensus humani sententiam Spiritum Dei inter creaturas quisquam auderet referre, quem ad immortalitatis pignus, & ad divinæ incorruptæque naturæ consortium sumeremus.

37. Ego

37. Ego quidem hoc vel præcipuum vitæ meæ officium debere me tibi, Pater omnipotens Deus, conſcius ſum, ut te omnis ſermo meus, & ſenſus loquatur. Neque enim ullum aliud majus præmium hic ipſe uſus mihi a te conceſſus loquendi poteſt referre, quam ut prædicando te tibi ſerviat, teque, quod es, patrem, patrem ſcilicet unigeniti Dei, aut ignoranti ſæculo, aut neganti hæretico demonſtret. Et in hoc quidem tantum voluntatis meæ profeſſio eſt: ceterum auxilii & miſericordiæ tuæ munus orandum eſt, ut extenſa tibi fidei noſtræ confeſſionisque vela flatu Spiritus tui impleas, nosque in curſum prædicationis initæ propellas. Non enim nobis infidelis ſponſionis iſtius auctor eſt, dicens: *Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulſate, & aperietur vobis.* Nos quidem inopes ea, quibus egemus, precabimur, & in ſcrutandis Prophetarum tuorum Apoſtolorumque dictis ſtudium pervicax afferemus, & omnes obſeratæ intelligentiæ aditus pulſabimus: ſed tuum eſt, & oratum tribuere, & quæſitum adeſſe, & patere pulſatum, Torpemus enim quodam naturæ noſtræ pigro ſtupore, & ad res tuas intelligendas intra ignorantiæ neceſſitatem ingenii noſtri imbecillitate cohibemur: ſed doctrinæ tuæ ſtudia ad ſenſum nos divinæ cognitionis inſtituunt, & ultra naturalem opinionem fidei obedientia provehit.

38. Exſpectamus ergo ut trepidi hujus cœpti exordia incites, & profectu accreſcente confirmes, & ad conſortium vel prophetalis vel apoſtolici ſpiritus voces: ut dicta eorum non alio, quam ipſi locuti ſunt, ſenſu apprehendamus, verborumque proprietates iisdem rerum ſignificationibus exſequamur. Locuturi enim ſumus, quæ ab iis in ſacramento prædicata ſunt, te æternum Deum, æterni unigeniti Dei patrem: & unum te ſine nativitate, & unum Dominum Jeſum Chriſtum ex te nativitatis æternæ, non

in

ı Deorum numerum veritatis diverſitate referendum: eque non ex te genitum, qui Deus unus es, prædi. andum; neque aliud, quam Deum verum, qui ex e Deo vero patre natus eſt, confitendum. Tribue rgo nobis verborum ſignificationem, intelligentiæ ımen, dictorum honorem, veritatis fidem: & præſta, ıt, quod credimus, & loquamur; ſcilicet, ut con- ingat nobis, unum te Deum patrem, & unum Do- ıinum Jeſum Chriſtum de Prophetis atque Apoſtolis ognoſcentibus, nunc adverſum negantes hæreticos, :a Deum & te celebrare, ne ſolum; & eum prædi- are, ne falſum.

LIBER II.

De veritate Trinitatis generatim, & de ſingularum per- ınarum dignitate & officio nominatim diſſerit. Ac primo uidem declarat Hilarius tanti myſterii notitiam in bap- ıſmo traditam ſufficere. Tum de hæreſum origine, deque æreticis Trinitatis fidem infeſtantibus pauca prælocutus, d ſcribendum de tam reconditis rebus invitum ſe ac tre- ıentem adduci pluribus proteſtatur. Hinc ubi aperuit, de 'atre quid ſentiat, verbis rem, ut eſt, non ſatis explicari łendit. Deinde quid ſit, quidve non ſit Filius, exponit; ſ arguit eos, qui inique ferunt ſe generationis illius ſacra- ıentum capere non poſſe; cum tot aliis in rebus, etiam ſuis, quanimiter imperiti ſint. Hanc vero inenarrabilem Filii)ei generationem ſapientibus ſæculi, ſcribis legis, & hære- 'cis ignoratam, divina illius natura prius paucis demon- rata, verbis Piſcatoris explicat.

Poſtea fidem Scripturis fundatam commendans, eam me- icamento comparat medendis omnibus morbis idoneo, idque ınfirmat allatis Scripturæ teſtimoniis, quibus Sabellii ſi- ıul & Hebionis, Arianorumque commenta debellantur. Ion tacet quædam de Chriſto in Scripturis memorari, quæ

Deo indigna videantur; sed in iis ipsis, quæ humani generis causa pertulisse narratur, ostendit non deesse potestatis ac dignitatis signa, quibus eum vere Deum esse doceamur.

Tandem Spiritum sanctum existere a Patre & Filio distinctum probat, & eorum scrupulum levat, qui hoc aut ignorant aut ambigunt, quia Spiritus *voce Patrem aut Filium frequenter intelligi videant. Præterea demonstratur Spiritus sancti divina natura, officium, quam necessarium nobis sit illius donum, quove studio promerendum.*

1. Sufficiebat quidem credentibus Dei sermo, qui in aures nostras Evangelistæ testimonio cum ipsa veritatis suæ virtute transfusus est, cum dicit Dominus: *Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcumque mando vobis: & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi.* Quid enim in eo de sacramento salutis humanæ non continetur? aut quid est, quod sit reliquum aut obscurum? Plena sunt omnia, ut a pleno, & a perfecto perfecta. Nam & verborum significationem, & efficientiam rerum, & negotiorum ordinem, & naturæ intelligentiam comprehendunt. Baptizare jussit *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*, id est, in confessione & auctoris, & unigeniti, & doni. Auctor unus est omnium. Unus est enim Deus Pater, ex quo omnia; & unus Unigenitus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia; & unus Spiritus, donum in omnibus. Omnia ergo sunt suis virtutibus ac meritis ordinata: una potestas, ex qua omnia, una progenies, per quam omnia, perfectæ spei munus unum. Nec deesse quidquam consummationi tantæ reperietur, intra quam sit, in Patre & Filio & Spiritu sancto, infinitas in æterno, species in imagine, usus in munere.

2. Sed

2. Sed compellimur hæreticorum & blasphemantium vitiis, illicita agere, ardua ſcandere, ineffabilia eloqui, inconceſſa præſumere. Et cum ſola fide expleri, quæ præcepta ſunt, oporteret, adorare videlicet Patrem, & venerari cum eo filium, ſancto Spiritu abundare; cogimur ſermonis noſtri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia ſunt, extendere, & in vitium vitio coarctamur alieno: ut, quæ contineri religione mentium oportuiſſet, nunc in periculum humani eloquii proferantur.

3. Exſtiterunt enim plures, qui cæleſtium verborum ſimplicitatem pro voluntatis ſuæ ſenſu, non pro veritatis ipſius abſolutione ſuſciperent, aliter interpretantes, quam dictorum virtus poſtularet. De intelligentia enim hæreſis, non de Scriptura eſt: & ſenſus, non ſermo fit crimen. Numquid corrumpi veritas poteſt? Cum patris nomen auditur, numquid natura filii continetur in nomine? Numquid Spiritus ſanctus non erit, qui nuncupatur? Neque enim in Patre poteſt non eſſe, quod pater eſt, neque in Filio deeſſe, quod filius eſt, neque in Spiritu ſancto non exſtare, quod ſumitur. Sed homines mente perverſi omnia confundunt & implicant, & uſque ad naturæ demutationem ſenſus ſui perverſitate contendunt; ut, quod pater eſt, Patri adimant, dum volunt Filio auferre, quod filius eſt. Adimunt autem, quando cum his non de natura ſit filius. Non ex natura autem eſt, quando non eadem in ſe habent ortus, & generans. Neque enim filius eſt, cui alia ac diſſimilis erit a patre ſubſtantia. Pater autem quomodo erit, ſi non, quod in ſe ſubſtantiæ atque naturæ eſt, genuerit in filio?

4. Hæc igitur, licet mutare de eo, quod ſint, nullo modo poſſint, afferunt tamen doctrinas novas, & humana commenta: ut Sabellius Patrem extendat in Filium, idque nominibus potius confitendum putet

esse, quam rebus, cum ipsum sibi filium, ipsum proponat & patrem: ut Hebion omne initium filio Dei ex Maria concedens, non ex Deo hominem, sed ex homine Deum proferat; neque subsistens antea, quod in principio apud Deum erat Deus Verbum, virgo susceperit, sed carnem genuerit per verbum; quia in Verbo antea, non exsistentis unigeniti Dei naturam dicat, sed sonum vocis elatum: ut aliqui hujus nunc temporis prædicatores, qui ex nihilo atque a tempore formam & sapientiam & virtutem Dei provehunt; ne si ex Patre sit Filius, Deus sit imminutus in filium; solliciti nimium, ne Patrem Filius ab eo natus evacuet: atque idcirco Deo in filii creatione subveniant, eum ex non exstantibus comparando, ut intra naturæ suæ perfectionem Pater, quia nihil ex eo sit genitum, perseveret. Jam vero quid mirum, ut de Spiritu sancto diversa sentiant, qui in largitore ejus & autore creando, & demutando, & abolendo tam temerarii sint auctores? atque ita dissolvant perfecti hujus sacramenti veritatem, dum substantias diversitatum in rebus tam communibus molliuntur: Patrem negando, dum Filio, quod est filius, adimunt; Spiritum sanctum negando, dum & usum & auctorem ejus ignorant. Ita & imperitos perdunt, dum rationem prædicationis affirmant; & audientes fallunt, dum naturam nominibus adimunt, quia nomina non possunt auferre naturæ. Prætermitto reliqua humani periculi nomina, Valentinos, Marcionitas, Manichæos, pestesque ceteras, quæ interdum imperitorum mentes occupant, & ipso contagio conversationis inficiunt: fitque omnium lues una, dum in audientium sensum prædicantium morbus infunditur.

5. Horum igitur infidelitas in anceps nos ac periculum protrahit, ut necesse sit de tantis ac tam reconditis rebus aliquid ultra præscriptum cæleste proferre. Dixerat Dominus baptizandas gentes *in nomine*

mine

mine Patris & Filii & Spiritus sancti. Forma fidei certa est: sed quantum ad hæreticos omnis sensus incertus est. Ergo non præceptis aliquid addendum est, sed modus est constituendus audaciæ: ut, quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentiæ excitata veritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturam nominum proferamus; & editis, prout in verbis habebimus, dignitate atque officio Patris, Filii, Spiritus sancti, non frustrentur naturæ proprietatibus nomina, sed intra naturæ significationem nominibus coartentur. Et nescio, quid de his rebus aliter sentientibus animi sit, veritatem corrumpentibus, tenebras luci inferentibus, insecabilia desecantibus, incorrupta scindentibus, indivisa partientibus. Quibus si tantum factu facile est perfecta concerpere, jus ponere potestati, modum circumscribere infinito: mihi certe his respondenti in curis æstus est, in sensu labes est, in intelligentia stupor est; in sermone autem non jam infirmitatem, sed silentium confitebor. Et certe mihi extorquetur hoc velle, dum & audaciæ resistitur, & errori consulitur, & ignorantiæ providetur. Immensum est autem, quod exigitur, incomprehensibile est, quod audetur, ut ultra præfinitionem Dei, sermo de Deo sit. Posuit naturæ nomina, Patrem, Filium, Spiritum sanctum. Extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quidquid ultra quæritur; non enuntiatur, non attingitur, non tenetur. Verbi significantiam rei ipsius natura consumit, sensus contemplationem imperspicabile lumen obcæcat, intelligentiæ capacitatem quidquid fine nullo continetur, excedit. Sed nos necessitatis hujus ab eo, qui hæc omnia est, veniam deprecantes, audebimus, quæremus, loquemur: &, quod solum in tanta rerum quæstione promittimus, ea, quæ erunt significata, credemus.

C 2 6. Pater

6. Pater est, ex quo omne, quod est, consistit: Ipse in Christo, & per Christum origo omnium. Ceterum ejus esse in sese est, non aliunde, quod est sumens, sed id, quod est, ex se, atque in se obtinens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia; semper extra locum, quia non continetur in loco; semper ante ævum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas ultimum esse, eum semper invenies: quia, cum semper intendas, semper est, quod intendas. Semper autem locum ejus intendere ita tibi est, ut ei esse sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum revolve tempora, esse semper invenies: & cum calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamen semper esse non deficit. Intelligentiam commove, & totum mente complectere; nihil tenes. Totum hoc habet reliquum, reliquum autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum, cui reliquum est; neque reliquum est omne, quod totum est. Reliquum enim portio est; omne vero, quod totum est. Deus autem & ubique est, & totus ubicumque est. Ita regionem intelligentiæ excedit, extra quem nihil est, & cui est semper, ut semper sit. Hæc veritas est sacramenti Dei, hoc imperspicabilis naturæ nomen in Patre. Deus invisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & investigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coartetur. Habet tamen, ut diximus, naturæ suæ nomen in patre: sed pater tantum est. Non enim humano modo habet aliunde, quod pater est. Ipse ingenitus, æternus, habens in se semper, ut semper sit. Soli Filio notus: quia Patrem nemo novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare; neque Filium nisi Pater: illis scientia mutua est, illis vicissim cognitio perfecta. Et quia Patrem nemo novit nisi Filius, de Patre una cum revelante Filio, qui solus testis fidelis est, sentiamus.

7. Atque

7. Atque hæc senserim potius de Patre, quam dixerim: nam me non fugit, quod ad ea, quæ ejus sunt eloquenda, sermo omnis infirmus sit. Sentiendus est invisibilis, incomprehensibilis, æternus. Ceterum ipsum, quod in semetipso, & à semetipso sit, & ipse per se sit; quod invisibilis, & incomprehensibilis, & immortalis: in his quidem honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circumscriptio opinandi, sed naturæ sermo succumbit, & rem ut est verba non explicant. Namque quod in semetipso sit cum audias, rationi humanæ absolutio non occurrit; habere enim haberique discernitur, & erit alterum, quod est; alterum, in quo est. Si rursum, quod a semetipso sit, accipias; nemo sibi ipse & munerator & munus est. Si quod immortalis est; ergo est aliquid non ab eo, cui alter non fiat obnoxius: nec solum id est, quod per enuntiationem verbi hujus vindicatur ab altero. Si quod incomprehensibilis est: nusquam ergo erit, quod negatur attingi. Si quod invisibilis est, caret se ipso, quidquid non exstat ad visum. Deficit ergo in nuncupatione confessio, & quidquid illud sermonum aptabitur, Deum ut est, quantusque est, non eloquetur. Perfecta scientia est, sic Deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est; & his officiis eloquendus.

8. Evecti de importuosis locis in alto turbatoque mari sumus, & nec regredi, nec progredi sine periculo licet: plus tamen difficultatis in emetiendis est, quam emensis. Est Pater ut est, & ut est, esse credendus est. Filium mens consternatur attingere, & trepidat omnis sermo se prodere. Est enim progenies ingeniti, unus ex uno, verus a vero, vivus a vivo, perfectus a perfecto, virtutis virtus, sapientiæ sapientia, gloria gloriæ, imago invisibilis Dei, forma patris ingeniti. Quam autem progeniem opi-

 nabimur

nabimur unigeniti ab ingenito? Clamat enim ſæpe numero Pater de cælis: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui.* Non eſt abſciſſio, aut diviſio: impaſſibilis eſt enim ille, qui genuit, & imago inviſibilis Dei eſt ille, qui natus eſt; & teſtatur: *Quia Pater in me, & ego in Patre.* Non eſt aſſumtio: verus enim filius Dei eſt, qui clamat: *Qui me vidit, vidit & Patrem,* ſed neque eſſe, ut cetera juſſus eſt: namque Unigenitus ex uno eſt, & in ſe habet vitam, ut habet in ſe vitam ille, qui genuit; ait enim: *Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ita dedit Filio habere vitam in ſemetipſo.* Sed neque pars Patris in Filio eſt: teſtatur enim Filius: *Omnia, quæ Patris ſunt, mea ſunt;* & rurſum: *Et mea omnia tua ſunt, & tua mea;* &, *Quæcumque habet Pater, dedit Filio;* teſtatur & Apoſtolus: *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Neque natura habet omnia eſſe, quod portio eſt. Perfectus autem a perfecto eſt: quia, qui habet omnia, dedit omnia. Neque exiſtimandus eſt non dediſſe, quia habeat; vel non habere, quia dederit.

9. Habent igitur nativitatis hujus uterque ſecretum. Et ſi quis forte intelligentiæ ſuæ imputabit, generationis hujus ſacramentum non poſſe ſe conſequi, cum tamen & Pater ſit abſolute intellectus & Filius; majore iſtud dolore a me audiet ignorari. Ego neſcio, non requiro; & conſolabor me tamen. Archangeli neſciunt, Angeli non audierunt, ſæcula non tenent, Propheta non ſenſit, Apoſtolus non interrogavit, Filius ipſe non edidit. Ceſſet dolor querelarum. Non te, quisquis es, qui hæc requires, revoco in excelſum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum: nonne æquanimiter ignorabis Creatoris nativitatem, ignorans originem creaturæ? Hoc ſaltem requiro, ſentisne te genitum, & quæ ex te generentur, intelligis? Non quæro, ſenſum unde hauſeris, vitam unde ſortitus ſis, intelligentiam unde adeptus ſis, quale eſt, quod in te ſit odor,

ſenſus,

sensus, visus, auditus; certe nemo, quod faci nescit: quære, unde ista iis, quos generes indulge: qualiter sensum inferas: oculos accendas, cor a gas. Hæc, si potes, enarra. Habes ergo, quæ r scis, & tribuis, quæ non intelligis: æquanimiter i peritus in tuis, insolenter in Dei rebus ignarus.

10. Audi igitur Patrem ingenitum, audi unige tum Filium: audi. Pater major me est; audi, E & Pater unum sumus; audi, Qui me vidit, vidit Patrem; audi, Pater in me est, & ego in Patre; au Ego de Patre exivi; &, Qui est in sinu Patris; & Omnia, quæ habet Pater, tradidit Filio; &, Vita Filius in semetipso habet, sicut & Pater habet in s metipso; audi Filium imaginem, sapientiam, virt tem, gloriam Dei: & intellige proclamantem Spi tum sanctum: Generationem ejus quis enarrabit? objurga Dominum testantem, Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, cui voluerit Filius revelare: & insere te in hoc secr tum, & inter unum ingenitum Deum, & unum un genitum Deum, arcano te inopinabilis nativitatis in merge. Incipe, procurre, persiste; etsi non perve turum sciam, tamen gratulabor profecturum. Qu enim pie infinita persequitur, etsi non contingat al quando, tamen proficiet prodeundo. Stat in ho intelligentia fine verborum.

11. Est Filius ab eo patre, qui est, unigenitus a ingenito, progenies a parente, vivus a vivo. U Patri vita in semetipso, ita & Filio data est vita i semetipso. Perfectus a perfecto, quia totus a toto non divisio aut discissio, quia alter in altero, & ple nitudo divinitatis in Filio est. Incomprehensibilis al incomprehensibili; novit enim nemo, nisi invicem Invisibilis ab invisibili: quia imago Dei invisibilis est & quia, qui vidit Filium, vidit & Patrem. Alius al alio; quia pater & filius: non natura divinitatis ali

& alia; quia ambo unum. Deus a Deo, ab uno ingenito Deo unus unigenitus Deus; non Dii duo, sed unus ab uno; non ingeniti duo, quia natus est ab innato; alter ab altero nihil differens, quia vita viventis in vivo est. Hæc de natura divinitatis attigimus, non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes esse incomprehensibilia, quæ loquamur. Nullum ergo, dicis, officium est fidei, si nihil poterit comprehendi. Immo hoc officium fides profiteatur, id, unde quæritur, incomprehensibile sibi esse, se scire.

12. Superest de inenarrabili generatione Filii adhuc aliud, immo aliquid aliud adhuc totum est. Æstuo, differor, hebesco, &, unde incipiam, nescio. Nescio enim, quando natus sit Filius, & nefas est mihi nescire, quod natus sit. Quem imprecer? quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationem verba præsumam? Evolvam omnem Græciæ scholam? Sed legi, *Ubi sapiens, ubi conquisitor sæculi?* In hoc ergo sophistæ mundi, & sapientes sæculi muti sunt; sapientiam enim Dei reprobaverunt. Scribam ergo legis consulam? sed ignorat; quia ei crux Christi scandalum est. Hortabor forte vos connivere & tacere, quia ad venerationem satis sit ejus, qui prædicatur, leprosos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constitisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab utero oculos consecutum, dæmones fugatos, ægrotos revaluisse, mortuos vixisse? Sed hæc hæretici confitentur, & pereunt.

13. Exspectate itaque nihil minus claudorum cursu, cæcorum visu, fuga dæmonum, vita mortuorum. Consistit enim mecum, in patrocinium editarum superius difficultatum, piscator egens, ignarus, indoctus, manibus lino occupatus, veste uvida, pedibus limo oblitus, totus e navi. Quærite & intelligite, utrum

utrum mirabilius fuerit, mortuos excitaſſe, an imperito ſcientiam doctrinæ iſtius intimaſſe. At enim, *In principio erat Verbum.* Quid eſt iſtud? *in principio erat?* Tranſeuntur tempora, transmittuntur ſæcula, tolluntur ætates. Pone aliquod, quod voles, tua opinione principium, non tenes tempore, *erat* enim unde tractatur. Reſpice ad mundum, intellige, quid de eo ſcriptum ſit: *In principio fecit Deus cælum & terram.* Fit ergo in principio, quod creatur, & ætate continens, quod in principio continetur, ut fieret. Meus autem piſcator illitteratus, indoctus, liber a tempore, ſolutus a ſæculis eſt, vicit omne principium: *erat* enim, quod eſt, neque in tempore aliquo concluditur, ut cæperit, quod erat potius *in principio*, quam fiebat.

14. Sed excidiſſe forte ab ordine propoſitæ diſtributionis piſcatorem noſtrum deprehendemus: Verbum enim tempore liberavit, & ſuum eſt ſibique, quod liberum eſt, & ſolitarium, & obtemperans nemini. Aures erigamus in cetera. Ait, *Et Verbum erat apud Deum.* Jam ſine principio eſt apud Deum, quod erat ante principium. Eſt ergo, qui erat, *apud Deum*: & qui abeſt a cognitionis tempore, non abeſt ab auctore. Piſcator noſter evaſit: ſed forte hærebit in ceteris.

15. Dices enim: Verbum ſonus vocis eſt, & enuntiatio negotiorum, & elocutio cogitationum. Hoc apud Deum erat, & in principio erat: quia ſermo cogitationis æternus eſt, cum, qui cogitat, ſit æternus. Reſpondeo tibi interim pro piſcatore meo paucis, dum videbimus, quomodo ruſticitatem ſuam ipſe defendat. Sermo in natura habet, ut eſſe poſſit, ſequens autem ei eſt, ut fuerit; eſt vero tantum, cum auditur. Et quomodo *in principio erat*, quod neque ante tempus, neque poſt tempus eſt? Et neſcio, an vel ipſo eſſe poſſit in tempore: loquentium enim ſermo

neque est ante, quam loquantur, & cum locuti erunt, non erit; in eo autem ipso, quod loquuntur, dum finiunt, jam non erit id, unde cœperunt. Hæc a me, ut ab uno ex ceteris. Sed piscator aliter pro se: & objurgabit te prius, cur negligenter audieris. Nam etsi sententiam primam rudis auditor amiseras, *In principio erat Verbum*; de sequenti quid quereris: *Et Verbum erat apud Deum.* Numquid audieras, in Deo; ut sermonem reconditæ cogitationis acciperes; aut fefellerat rusticum, quid esset inter inesse & adesse momenti? Id enim, quod in principio erat, non in altero esse, sed cum altero prædicatur. Sed de superioribus nihil sumo, consequentia sibi adsint; statum Verbi & nomen exspecta. Dicit namque: *Et Deus erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res est, non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est.

16. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo commovet. Audio: *Et Deus erat Verbum*, cui unum Deum prophetæ nunciaverint. Sed ne quo ultra trepidatio mea progredi possit, reddere sacramenti tanti Piscator meus dispensationem, & refert ad unum omnia sine contumelia, sine abolitione, sine tempore. Ait: *Hoc erat in principio apud Deum.* Cum *hoc erat in principio*, non tenetur in tempore; cum *Deus* est, non refertur ad vocem; cum est *apud Deum*, nihil nec offenditur, nec aufertur: nam nec aboletur in alterum, & apud unum ingenitum Deum, ex quo ipse unus unigenitus Deus est, prædicatur.

17. Exspectamus adhuc a te, piscator, plenitudinem Verbi. Erat quidem in principio, sed potuit non esse ante principium. Etiam hic tibi aliquid pro piscatore meo profero: Quod erat, non potuit non fuisse; *erat* enim non habet in tempore non fuisse. Sed quid pro se ille? *Omnia per eum facta sunt.* Ergo si nihil sine illo est; per quem universa cœperunt; &

in

in infinitum eſt, per quem, quod eſt, omne ſit factum; tempus enim eſt ſpatii, non in loco, ſed in ætate manentis ſignificata moderatio. Et cum ab eo ſint omnia, res nulla non ab eo: & idcirco tempus ab eo eſt.

18. Sed dicitur tibi ab aliquo, piſcator meus, nimium facilis & promiſcuus hic fuiſti; *omnia per eum facta ſunt* non habet modum. Eſt ingenitus, qui factus a nemine eſt: eſt & ipſe genitus ab innato. Sine exceptione ſunt *omnia*, & nihil, quod extra ſit, derelinquunt. Sed dum nihil ultra dicere audemus, aut forte dum dicere molimur, occurrit plane: *Et ſine eo factum eſt nihil.* Reddidiſti auctorem, cum ſocium profeſſus es. Cum enim *nihil ſine eo,* intelligo non ſolum; quia alius eſt, per quem, alius, ſine quo: utroque diſcernitur ſignificatio & intervenientis & agentis.

19. Sed ſollicito de auctore, qui unus ingenitus eſt, ne in eo, quod *omnia* diceres, nihil eſſet exceptum, ſolviſti metum dicendo: *Et ſine eo factum eſt nihil.* Verum confundor, & turbor in eo, quod *ſine eo factum eſt nihil.* Eſt ergo aliquid per alterum factum, quod tamen non ſit ſine eo factum. Et ſi aliquid per alterum, licet non ſine eo; jam non per eum omnia; quia aliud eſt feciſſe, aliud eſt interveniſſe facienti. Non habeo hic, piſcator meus, ut in cæteris, quod ex meo proferam; a tuo ſtatim reſpondendum eſt: *Omnia per eum facta ſunt.* Sentio. Apoſtolus enim docuit: „ Viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive „ Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, „ omnia per ipſum, & in ipſo.

20. Cum ergo *omnia per ipſum*, ſubveni & enarra, quid non ſine eo factum ſit. *Quod factum eſt in eo, vita eſt.* Hoc igitur non ſine eo, quod in eo factum eſt: nam id, quod in eo factum eſt, etiam per eum factum eſt: Omnia enim per ipſum, & in ipſo creata ſunt. In ipſo autem creata, quia naſcebatur creator

Deus.

Deus. Sed etiam ex hoc ſine eo nihil factum eſt, quod in eo factum eſt, quia naſcens Deus vita erat: qui vita erat, non poſtea, quam eſt natus, effectus eſt vita; non enim in eo aliud eſt, quod natum eſt, & aliud eſt, quod natus accepit. Non habent inter ſe tempus & nativitas & profectus. Sed nihil ſine ſe fiebat ex iis, quæ in eo fiebant: quia vita eſt, in quo fiebant, & Deus, qui a Deo natus eſt, non poſtea, quam natus eſt, ſed naſcendo Deus exſiſtit. Naſcens enim a vivente vivus, a vero verus, a perfecto perfectus, non ſine poteſtate nativitatis ſuæ natus eſt, nativitatem videlicet ſuam non poteſtate ſentiens, ſed ſe Deum in eo ipſo, quod Deus ex Deo naſcebatur intelligens. Hoc unigenitus ab ingenito: hoc: Ego & Pater unum ſumus: hoc, in confeſſione Patris & Filii Deus unus: hoc, Pater in Filio, & Filius in Patre. Hinc: Qui me vidit, vidit & Patrem. Hinc: Omnia, quæ habet Pater, dedit Filio. Hinc: Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ita dedit Filio vitam habere in ſemetipſo. Hinc: nemo novit Filium, niſi Pater, neque Patrem, niſi Filius. Hinc: In ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter:

21. Hæc vita lux hominum eſt, hæc lux tenebras illuminans. Et ut impoſſibilitatem generationis ejus enarrandæ ſecundum prophetam piſcator conſolaretur, adjecit: *Et tenebræ eam non comprehenderunt.* Ceſſit ſermo naturæ, & non habet, quo excurrat; & tamen hoc piſcator iſte recubans in Domini pectus accepit. Non eſt iſte ſæculi ſermo; quia, de qua agitur, non ſæculi res eſt. Edatur aliquid, ſi in ſignificatione verborum reperiri poteſt ultra, quam dictum ſit: & ſi qua ſunt alia expoſitæ a nobis naturæ nomina, proferantur. Quæ ſi non ſunt, immo quia non ſunt; miremur hanc in piſcatore doctrinam, & in eo eloquia Dei ſentiamus: confeſſionem Patris & Filii,

ilii, ingeniti & unigeniti inenarrabilem, & exceden-
:m complexum omnem & sermonis & sensus, tenea-
ius atque adoremus: & in Domino Jesu, exemplo
oannis, ut hæc possimus sentire & colloqui, accu-
emus.

22. Commendat autem fidei hujus integritatem,
: evangelica auctoritas, & apostolica doctrina, & cir-
ımstrepentium undique hæreticorum otiosa fraudu-
ntia. Stat enim hoc fundamentum validum & im-
ıotum adversus omnes ventos, pluvias, torrentes,
on flatibus pellendum, non stillicidiis penetrandum,
on innundationibus subluendum: & optimum est,
uidquid a plurimis incursatum, a nullo tamen pote-
t impelli. Ut autem quædam medicamentorum ge-
era sunt ita comparata, ut non singularibus tantum
gritudinibus utilia sint, sed omnibus in commune
ıedeantur, habeantque in se virtutem generalis au-
ilii: ita & fides catholica non adversum singulas pe-
es, sed contra omnes morbos opem medelæ com-
ıunis impertit, non infirmanda genere, non vincenda
umero, non diversitate fallenda; sed una atque ea-
em adversum singula omniaque consistit. Magnum
st enim; tot in ea una remedia esse, quot morbi
ınt, & totidem veritatis esse doctrinas, quotidem
runt studia falsitatis. Contrahantur in unum no-
ıina hæreticorum, & omnes scholæ prodeant: audi-
nt unum ingenitum Deum patrem, & unum unige-
itum Dei filium, perfecti patris progeniem perfe-
:am, non per diminutionem genitum, non ex so-
do parte aliqua decisum, sed omnia habentem, ge-
uisse omnia consecutum; non ex derivatione fluxu-
e deductum, sed ex omnibus, atque in omnibus na-
ım ab eo, qui in omnibus, in quibus est, esse non
esinat; liberum a tempore, solutum a sæculis, per
uem omnia facta sunt: neque enim esse in his potuit,
uæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Evangelis catho-
ca, & apostolica confessio est. 23. Pa-

23. Patrem & Filium, ſi audiet Sabellius, eumdem prædicet, & ipſum illum eſſe, qui utrumque ſit nuncupatus; ut cum eo unus ſit ambo, non unum. Audiet ſtatim de Evangeliis non ſemel, neque iterum, ſed frequenter: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene complacui.* Audiet: *Pater major me eſt.* Audiet: *Ego vado ad Patrem*: &, *Pater, gratias tibi ago*: &, *Clarifica me, Pater*: &, *Tu es filius Dei vivi.* Subrepat Hebion, initium filio Dei ex Maria concedens, & Verbum a diebus carnis intelligens. Relegat: *Pater, clarifica me apud temetipſum ea claritate, quam habui apud te prius, quam mundus eſſet*; &, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*; &, *Omnia per eum facta ſunt*; &, *In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognovit.* Exſiſtant novelli apoſtolatus, ſed ab antichriſto, prædicatores, omni contumelia Dei filium illudentes: & audiant, *Ego de Patre exivi*, &, *Filius in Patris ſinu*: &, *Ego & Pater unum ſumus*, &, *Ego in Patre, & Pater in me.* Et poſtremo una cum Judæis iraſcantur, quod Chriſtus proprium ſibi patrem Deum confitens, æqualem ſe Deo fecerit: & una cum iis audiant: *Vel operibus meis credite, quia Pater in me, & ego in Patre.* Unum igitur hoc eſt immobile fundamentum, una hæc felix fidei petra Petri ore confeſſa: *Tu es Filius Dei vivi*, tanta in ſe ſuſtinens argumenta veritatis, quantæ perverſitatum quæſtiones & infidelitatis calumniæ movebuntur.

24. Jam in ceteris diſpenſatio voluntatis paternæ eſt. Virgo, & partus, & corpus; poſtque crux, mors, inferi, ſalus noſtra eſt. Humani enim generis cauſa Dei filius natus ex virgine eſt & Spiritu ſancto, ipſo ſibi in hac operatione famulante, & ſua, Dei videlicet, inumbrante virtute, corporis ſibi initia conſevit, & exordia carnis inſtituit; ut homo factus ex virgine naturam in ſe carnis acciperet, perque hujus

admix-

lmixtionis societatem sanctificatum in eo universi ge-
ɜris humani corpus exsisteret: ut quemadmodum
mnes in se per id, quod corporeum se esse voluit,
ɔnderentur, ita rursum in omnes ipse per id, quod
us est invisibile, referretur. Dei igitur imago in-
isibilis pudorem humani exordii non recusavit, &
er conceptionem, partum, vagitum, cunas, om-
ɜs naturæ nostræ contumelias transcurrit.

25. Quid tandem dignum a nobis tantæ dignatio-
s affectui rependetur? Inenarrabilis a Deo originis
nus unigenitus Deus, in corpusculi humani formam
nctæ Virginis utero insertus accrescit. Qui omnia
ɔntinet, & intra quem, & per quem cuncta sunt,
ımani partus lege profertur, & ad cujus vocem
rchangeli atque Angeli tremunt, cælum & terra &
mnia mundi hujus resolvuntur elementa, vagitu in-
ntiæ auditur. Qui invisibilis & incomprehensibilis
t, non visu, sensu, tactuque moderandus, cunis
t obvolutus. Hæc si quis indigna Deo recolet,
nto se majoris beneficii obnoxium confitebitur,
ıanto minus hæc Dei convenerint majestati. Non
e eguit homo effici, per quem homo factus est,
d nos eguimus, ut Deus caro fieret, & habitaret
nobis, id est, assumtione carnis unius membra uni-
ɜrsæ carnis incoleret. Humilitas ejus nostra nobi-
:as est, contumelia ejus honor noster est: quod ille
eus in carne consistens, hoc nos vicissim in Deum
: carne renovati.

26. Sed ne forte detineant scrupulosas mentium
ɔgitationes cunæ, vagitus, partus atque conceptio;
ddenda est singulis Dei dignitas: ut voluntatis hu-
ilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignatio-
:m dignitas derelinquat. Videamus igitur, quæ sunt
nisteria conceptus. Angelus Zachariæ loquitur,
ɜrili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus
reditur, Johannes in vocem adhuc utero matris de-
tentus

tentus erumpit, Mariam Angelus benedicit, matrem filii Dei virginem pollicetur. Illa virginitatis ſuæ conſcia difficultate facti commovetur, Angelus efficientiam divinæ operationis exponit; ait enim: *Spiritus ſanctus deſuper veniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Spiritus ſanctus deſuper veniens virginis interiora ſanctificavit, & in his ſpirans, quia, ubi vult, Spiritus ſpirat, naturæ ſe humanæ carnis immiſcuit; & id, quod alienum a ſe erat, vi ſua ac poteſtate præſumſit: atque ut ne quid per imbecillitatem humani corporis diffideret, virtus Altiſſimi virginem obumbravit, infirmitatem ejus veluti per umbram circumfuſa confirmans, ut ad ſementivam ineuntis Spiritus efficaciam ſubſtantiam corporalem divinæ virtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis eſt dignitas.

27. Videamus partum, vagitum & cunas dignitas, quæ ſequatur. Loquitur ad Joſeph Angelus parituram Virginem, & eum, qui natus fuerit, vocandum Emmanuel, id eſt, nobiſcum Deus. Proclamat Spiritus per prophetam, Angelus teſtis eſt, Deus nobiſcum eſt ille, qui naſcitur. Novum Magis de cælo ſtellæ lumen effertur, & cæli Dominum ſignum cæleſte proſequitur. Angelus paſtoribus nuntiat natum Chriſtum Dominum, ſalutem univerſorum. Multitudo exercitus cæleſtis in laudem puerperii concurrit, & tanti operis præconia divini cætus gaudia eloquuntur. Gloria deinde in cælis Deo, & pax in terra bonæ voluntatis hominibus nuntiatur. Adſunt deinde Magi, involutum pannis adorant: & poſt illam inanis ſcientiæ ſuæ operationem arcanam, poſito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum ſordes adorantur, ſic vagitus per Angelorum divina gaudia honoratur, ſic partui proclamans per prophetam Spiritus, & Angelus nuntians, & novæ lucis ſtella famulatur. Sic initia naſcendi Spiritus ſanctus ſuperveniens,

ens & inumbrans virtus Altiſſimi moliuntur. Aliud intelligitur, aliud videtur; aliud oculis, aliud animo conſpicitur. Parit virgo: partus a Deo eſt. Infans vagit: laudantes Angeli audiuntur. Panni ſordent: Deus adoratur. Ita poteſtatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur.

28. Par etiam reliquæ eſt curſus ætatis. Nam omne tempus, quod in homine egit, Dei operibus explevit. De ſingulis non eſt tempus dicere: tantum illud in univerſis virtutum & curationum generibus contuendum eſt, in carnis aſſumptione hominem, Deum vero in geſtis rebus exſiſtere.

29. De ſpiritu autem ſancto nec tacere oportet, nec loqui neceſſe eſt: ſed ſileri a nobis, eorum cauſa, qui neſciunt, non poteſt. Loqui autem de eo non neceſſe eſt, qui Patre & Filio auctoribus, confitendus eſt. Et quidem puto, an ſit, non eſſe tractandum. Eſt enim; quando quidem donatur, accipitur, obtinetur; qui confeſſioni Patris & Filii connexus eſt, non poteſt a confeſſione Patris & Filii ſeparari. Imperfectum enim eſt nobis totum, ſi aliquid deſit a toto. De quo ſi quis intelligentiæ noſtræ ſenſum requiret, in Apoſtolo legimus ambo: Quoniam eſtis filii Dei, miſit Deus Spiritum filii ſui in corda noſtra clamantem, Abba pater. Et rurſum: Nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis. Et iterum: „Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt, ut ſciamus, quæ a Deo donata ſunt nobis. Et rurſum: „Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu; ſi „tamen Spiritus Dei in vobis eſt. Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus. Et rurſum: Si autem Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Jeſum „a mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitavit Chriſtum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra propter Spiritum ſuum, qui habitat in vobis.

„ Unde, quia eſt, & donatur, & habetur, & Dei „ eſt“; ceſſet hinc ſermo calumniantium. Cum dicunt, per quem ſit, & ob quid ſit, vel qualis ſit: ſi reſponſio noſtra diſplicebit dicentium: Per quem omnia, & ex quo omnia ſunt, & quia Spiritus eſt Dei, donum fidelium; diſpliceant & Apoſtoli & Prophetæ, hoc tantum de eo, quod eſſet, loquentes; & poſt hæc Pater & Filius diſplicebit.

30. Manere autem hinc quosdam in ignorantia, atque ambiguitate exiſtimo, quod hoc tertium, id eſt, quod nominatur Spiritus ſanctus, videant pro Patre & Filio frequenter intelligi. In quo nihil ſcrupuli eſt: ſive enim Pater, ſive Filius, & Spiritus ſanctus eſt.

31. Sed id, quod in Evangeliis legitur; *Quia Deus ſpiritus eſt*, diligenter eſt contuendum, quomodo, & qua ratione ſit dictum. Omne enim dictum, ut dicatur ex cauſa, eſt, & dicti ratio ex ſenſu erit intelligenda dicendi; ne quia reſponſum a Domino eſt, *Spiritus Deus eſt*, idcirco cum ſancti Spiritus nomine & uſus negetur & donum. Cum Samaritana Domino erat ſermo: venerat enim redemtio univerſorum. Cui poſt multum ſermonem aquæ vivæ, & quinque virorum, & nunc ejus, qui eſſet alienus, mulier reſpondit: *Domine, animadverto, quod propheta es. Patres noſtri in monte hoc adoraverunt; & vos dicitis, quoniam in Jeroſolymis eſt locus, ubi adorare oportet.* Dominus reſpondit: *Crede mihi mulier, quoniam venit hora, quando neque in iſto monte, neque in Jeroſolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis, quod neſcitis; nos adoramus, quod ſcimus, quoniam ſalus ex Judæis eſt. Sed venit hora, & nunc eſt, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate: etenim Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus enim Deus eſt, & adorantes eum, in Spiritu & veritate oportet adorare, quia Deus ſpiritus eſt.* Mulier igitur traditionum memor paternarum, vel

tamquam

tamquam Samaria in monte, vel tamquam Jerusalem in templo adorandum Deum existimabat: quod Samaria ad adorandum Deum per transgressionem legis locum montis elegerat, Judæi vero templum a Salomone conditum religionis sedem existimabant: quorum utrorumque præsumtio, aut collis edito, aut exstructæ domus concavo, Deum, intra quem omnia, & extra quem nihil ejus capax est, continebat. Ergo, quia Deus invisibilis, incomprehensibilis, immensus est; ait Dominus venisse tempus, ut non in monte, vel templo Deus sit adorandus: *quia spiritus Deus est*, & spiritus nec circumscribitur, nec tenetur, qui per naturæ suæ virtutem ubique est, neque usquam abest, in omnibus omnis exuberans: hos igitur veros esse adoratores, qui in Spiritu & veritate sint adoraturi. Adoraturis autem in Spiritu Deum Spiritum, alter in officio, alter in honore est; quia discretum est, in quo quisque sit adorandus. Non enim tollit sancti Spiritus & nomen & donum, quia dictum est, *Deus Spiritus est*. Responsum autem est mulieri Deum templo & monte claudenti, esse omnia in Deo, Deum in semetipso, & invisibilem, atque incomprehensibilem in iis, quæ invisibilia, & incomprehensibilia sunt adorandum. Atque ita natura & muneris & honoris significata est, cum in Spiritu Deum Spiritum docuit adorandum, & libertatem ac scientiam adorantium, & adorandi infinitatem, dum in Spiritu Deus Spiritus adoratur, ostendens.

32. Simile huic etiam illud Apostoli est: *Quid Dominus Spiritus est, ubi autem Spiritus Domini est, ibi libertas est*. Discrevit ad intelligentiæ significationem eum, qui est, ab eo, cujus est. Non enim habere, haberique unum est, neque eadem significatio continet eum, atque ejus. Ita cum dicit, *Dominus Spiritus est*, naturam infinitatis ejus ostendit; cum vero adjecit: *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas est*, eum, qui ejus est, significat: quia & Spiritus Dominus est, & ubi

Spiritus est Domini, ibi libertas est. Hæc non, quod causa postulet, dicta sunt, sed ne quid in his obscuritatis hæreret. Est enim Spiritus sanctus unus ubique, omnes patriarchas, prophetas, & omnem chorum legis illuminans, Johannem etiam in uterum matris inspirans: datus deinde Apostolis ceterisque credentibus, ad agnitionem ejus, quæ indulta est veritatis.

33. Quod autem sit officium ejus in nobis, verbis ipsius Domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo, quæ dicam vobis, sed non potestis illa modo portare. Expedit enim vobis, ut ego eam: si iero, mittam vobis Advocatum. Et rursum: Ego rogabo Patrem, & alium Advocatum mittet vobis, ut vobiscum sit in æternum, Spiritum veritatis. Ille vos diriget in omnem veritatem: „non enim loquetur a „ se, sed quæcumque audierit, loquetur, & ventura „ annuntiabit vobis. Ille me honorificabit, quia de „ meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ viam „ dicta sunt“, quibus, & voluntas munerantis, & ratio & conditio muneris continetur: ut, quia infirmitas nostra neque Patris, neque Filii capax esset, fidem nostram de Dei incarnatione difficilem, sancti Spiritus donum quodam intercessionis suæ fædere illuminaret.

34. Est autem nunc consequens, ut & Apostolum explicantem doni hujus virtutem, atque officium audiamus; ait enim: „Quotquot enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Non enim accepistis spiri„ tum servitutis iterum in timorem, sed accepistis „ Spiritum adoptionis, in quo clamamus: Abba pa„ ter. Et rursum: Quia nemo in Spiritu Dei dicit „ anathema Jesu, & nemo potest dicere Dominum „ Jesum, nisi in Spiritu sancto. Et rursum: Divi„ siones autem donorum sunt, idem autem Spiritus; „ & divisiones ministeriorum sunt, idem autem Do„ minus; & divisiones operationum sunt, sed idem

„Deus,

„ Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique
„ autem donatur illuminatio Spiritus ad utilitatem, alii
„ autem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo
„ scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii fides in
„ eodem Spiritu, alii dona sanitatum in uno Spiritu,
„ alii operatio virtutum, alii prophetia, alii separa-
„ tio spirituum, alii genera linguarum, alii interpre-
„ tatio sermonum. Omnia autem hæc operatur unus
„ atque idem Spiritus." Habemus igitur doni istius causam, habemus effectus, & nescio, quid de eo ambiguitatis sit, cujus in absoluto sit & causa, & ratio, & potestas.

35. Utamur ergo tam liberalibus donis, & usum maxime necessarii muneris expetamus. Ait enim, ut jam superius ostendimus, Apostolus: *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Accipitur ergo ob scientiam. Ut enim natura humani corporis cessantibus officii sui causis erit otiosa; nam oculis, nisi lumen aut dies sit, nullus ministerii erit usus; ut aures, nisi vox sonusve reddatur, munus suum non recognoscent; ut nares, nisi odor fragraverit, in quo officio erunt, nescient; non quod his deficiet natura per causam, sed usus habetur ex causa: ita & animus humanus nisi per fidem donum Spiritus hauserit, habebit quidem naturam Deum inintelligendi, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem, quod in Christo est, omne omnibus patet unum: & quod ubique non deest, in tantum datur, in quantum quis volet sumere: in tantum residet, in quantum quis volet promereri. Hoc usque in consummationem sæculi nobiscum, hoc exspectationis nostræ solatium, hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est, hoc mentium lumen, hic splendor animorum est. Hic ergo Spiritus sanctus

expetendus est, promerendus est, & deinceps præceptorum fide atque observatione retinendus.

LIBER III.

Æternam Verbi generationem adstruit, eosque retundit, qui humana adversus illam ratione nituntur. Ac 1. *quidem hæc Filii verba*: Ego in Patre, & Pater in me, *ubi sensus humani captum superare demonstravit, ex ipsa Scripturarum de Patre & Filio doctrina luculenter explicat. Deinde ex mira aquæ in vinum conversione, & ex quinque panum incrementis, evincit multa Deum posse, in quibus deficiat humana mentis acies. Tum affertur humana ratio, qua nullam ex Deo nativitatem esse posse contendunt, multisque exploditur:* 1. *quia ortum habet ex humana sapientia, quam se perditurum Deus propheticis & apostolicis oraculis declaraverit.* 2. *quia præstat audire Christum, ad hoc hominem factum, ut rerum divinarum nobis testis esset. (Hic expenduntur verba, quibus dispensationis suæ opus & officium exposuit, ac veram ex Deo nativitatem suam multis argumentis testatam fecit.)* 3. *quia ne conspicabilium quidem Christi gestorum, illius v. g. ad discipulos januis clausis ingressu, intelligentiam assequimur.* 4. *denique quia ea est mentis humanæ natura, ut, cum creata & imperfecta sit, concipere non valeat perfectum & Creatorem suum. Postremo laudatur sapiens stultitia fidelium, qui sibi diffidunt, ut Deo credant, nec divina ex propriæ rationis infirmitate moderantur, sed secundum omnipotentis virtutis infinitatem expendunt.*

1. Affert plerisque obscuritatem sermo Domini, cum dicit: *Ego in Patre, & Pater in me*, & non immerito; natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti istius non capit. Videtur namque non posse

posse effici, ut, quod in altero sit, æque id ipsum extra alterum sit; & cum necesse sit ea, de quibus agitur, non solitaria sibi esse, numerum ac statum tamen suum, in quo sint, conservantia, non posse se invicem continere; ut, qui aliquid aliud intra se habeat, atque ita maneat, manensque semper exterior, ei vicissim, quem intra se habeat, maneat æque semper interior. Hæc quidem sensus hominum non consequetur, nec exemplum aliquod rebus divinis comparatio humana præstabit: sed quod inintelligibile est homini, Deo esse possibile est. Hoc non a me ita dictum sit, ut ad rationem dicti ea tantum sufficiat auctoritas, quod a Deo dictum sit. Cognoscendum itaque atque intelligendum est, quid sit illud; *Ego in Patre, & Pater in me*, si tamen comprehendere hoc ita, ut est, valebimus; ut, quod natura rerum pati non posse existimatur, id divinæ veritatis ratio consequatur.

2. Atque ut facilius intelligentiam difficillimæ istius quæstionis consequi possimus, prius Patrem & Filium secundum divinarum Scripturarum doctrinam cognosci a nobis oportet, ut de cognitis ac familiaribus absolutior sermo sit. Æternitas Patris, ut libro anteriore tractavimus, locos, tempora, speciem, & quidquid illud humano sensu concipi poterit, excedit. Ipse extra omnia & in omnibus, capiens universa, & capiendus a nemine, non accessu decessuve mutabilis; sed invisibilis est, incomprehensibilis, plenus, perfectus, æternus, non aliunde quid sumens, sed ad id, quod ita manet, sibi ipse sufficiens.

3. Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex se filium genuit, non ex aliqua subjacente materia, quia per Filium omnia; non ex nihilo, quia ex se filium; non ut partum, quia nihil in Deo demutabile aut vacuum est; non partem sui vel divisam, vel discissam, vel extensam; quia impassibilis & incorporeus Deus est,

hæc autem paſſionis & carnis ſunt, &, ſécundum Apoſtolum: *In Chriſto inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Sed incomprehenſibiliter, inenarrabiliter, ante omne tempus & ſæcula, Unigenitum ex his, quæ ingenita in ſe erant, procreavit, omne, quod Deus eſt, per caritatem atque virtutem nativitati ejus impertiens: ac ſic ab ingenito, perfecto, æternoque Patre, unigenitus, & perfectus, & æternus eſt Filius. Ea autem, quæ ei ſunt ſecundum corpus, quod aſſumſit, bonitatis ejus ad ſalutem noſtram voluntas eſt. Inviſibilis enim, & incorporeus, & incomprehenſibilis, utpote a Deo genitus, tantum in ſe & materiæ, & humilitatis recepit, quantum in nobis erat virtutis ad intelligendum ſe, & ſentiendum, & contuendum; imbecillitati potius obtemperans, quam de his, in quibus erat ipſe deficiens.

4. Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti Dei unigenita progenies, qui ab eo, qui habet omnia, accepit omnia, Deus a Deo, ſpiritus a ſpiritu, lumen a lumine, confidenter ait: *Pater in me, & ego in Patre*: quia ut ſpiritus Pater, ita & Filius ſpiritus; ut Deus Pater, ita & Filius Deus; ut lumen Pater, ita & Filius lumen. Ex iis ergo, quæ in Patre, ſunt ea, in quibus eſt Filius, id eſt, ex toto Patre totus Filius natus eſt; non aliunde, quia nihil ante, quam Filius; non in parte, quia plenitudo Deitatis in Filio; neque in aliquibus, quia in omnibus: ſed ut voluit, qui potuit, ut ſcit, qui genuit. Quod in Patre eſt, hoc & in Filio eſt; quod in ingenito, hoc & in unigenito; alter ab altero, & uterque unum; non duo unus, ſed alius in alio, quia non aliud in utroque; Pater in Filio, quia ex eo Filius; Filius in Patre, quia non aliunde, quod Filius; unigenitus in ingenito, quia ab ingenito unigenitus. Ita in ſe invicem; quia ut omnia in ingenito patre perfecta ſunt, ita omnia in filio unigenito perfecta ſunt. Hæc in Filio, &

Patre unitas, hæc virtus, hæc caritas, hæc ſpes, hæc fides, hæc veritas, via, vita, non calumniari de virtutibus ſuis Deo, nec per ſecretum ac poteſtatem nativitatis obtrectare Filio; Patri ingenito nihil comparare, Unigenitum ab eo nec tempore, nec virtute diſcernere, Deum filium, quia ex Deo eſt, confiteri.

5. Sunt iſtiusmodi in Deo poteſtates, quarum, cum ratio intelligentiæ noſtræ incomprehenſibilis eſt, fides tamen per veritatem efficientiæ in abſoluto eſt. nec hoc in ſpiritalibus tantum, ſed etiam in corporalibus deprehendemus; non ad nativitatis exemplum, ſed ad admirationem facti intelligibilis oſtenſum. Nuptiarum die vinum in Galilæa ex aqua factum eſt: numquid conſequetur aut ſermo noſter, aut ſenſus, quibus modis natura demutata ſit, ut aquæ ſimplicitas defecerit, vini ſapor natus ſit? Non permixtio fuit, ſed creatio; & creatio non a ſe cœpta, ſed ex alio in aliud exſiſtens: non per transfuſionem potioris obtinetur, quod infirmius eſt, ſed aboletur, quod erat, & quod non erat, cœpit. Sponſus triſtis eſt, familia turbatur, ſolemnitas nuptialis convivii periclitatur. Jeſus rogatur: non exſurgit, aut inſtat, ſed quieſcentis ejus hoc opus eſt. Aqua hydriis infunditur, vinum calicibus hauritur; infundentis ſcientiæ ſenſus non convenit haurientis. Qui infuderunt, hauriri aquam exiſtimant; qui hauriunt, vinum infuſum arbitrantur: tempus, quod in medio eſt, non proficit, ut liquoris natura & naſcatur, & pereat. Ratio facti & viſum fruſtratur, & ſenſum: virtus tamen Dei in his, quæ ſunt geſta, ſentitur.

6. Sed & de quinque panibus non diſſimilis facti admiratio eſt. Incrementis eorum, quinque millium virorum, & innumerabilium mulierum ac puerorum fames vincitur: fugit oculos ſenſus noſtri, operis intelligentia. Quinque panes offeruntur & franguntur,

ſubrepunt præfringentium manibus quædam fragmentorum procreationes. Non imminuitur, unde præfringitur; & tamen ſemper præfringentis manum fragmenta occupant. Fallunt momenta viſum; dum plenam fragmentis manum ſequeris, alteram ſine damno portionis ſuæ contueris; inter hæc fragmentorum cumulus augetur. Præfringentes in miniſterio ſunt, edentes in negotio ſunt, eſurientes ſaturi ſunt, duodecim cophinos replent reliquiæ. Non ſenſus, non viſus profectum tam conſpicabilis operationis aſſequitur. Eſt, quod non erat, videtur, quod non intelligitur; ſolum ſupereſt, ut Deus omnia poſſe credatur.

7. Non habent itaque divina adulationem, nec ſubeſt Deo ad placendum fallendumque ſimulatio. Hæc filii Dei opera non de jactantiæ ſtudio ſunt profecta: neque enim ille, cui innumerabilia millia millium Angelorum ſerviunt, adulatus eſt homini. Quid enim eorum, quæ noſtra ſunt, indigebat, per quem ſunt univerſa, quæ noſtra ſunt? An honorem a nobis expoſtulabat, nunc a ſomno ſtupidis, nunc de luxu noctium feſſis, nunc poſt rixas & cædes dierum male conſciis, nunc poſt convivia ebriis, quem Archangeli, & Dominatus, & Principatus, & Poteſtates ſine ſomno, ſine occupatione, ſine crimine æternis & indefeſſis in cælo vocibus laudant: & laudant, quia ipſe inviſibilis Dei imago omnes in ſe creaverit, ſæcula fecerit, cælum firmaverit, aſtra diſtinxerit, terram fundaverit, abyſſos demerſerit; ipſe deinceps homo natus ſit, mortem vicerit, portas inferi fregerit, cohæredem ſibi plebem acquiſiverit, carnem in æternitatis gloriam ex corruptione tranſtulerit. Nihil ergo iſte eguit a nobis, ut hæc eum apud nos inenarrabilia & inintelligibilia opera tamquam egentem laudis ornarent. Sed providens Deus nequitiæ, & ſtultitiæ humanæ errorem, & ſciens, eo usque infidelitatem prorupturam eſſe, ut

ſibi

ſibi de Dei rebus judicium præſumeret, audaciam noſtram earum, de quibus ambigeretur, rerum vincit exemplis.

8. Sunt enim plures ſæculi prudentes, quorum prudentia Deo ſtultitia eſt, qui, cum audiunt Deum ex Deo, verum a vero, perfectum a perfecto, unum ab uno natum eſſe, tamquam impoſſibilia nobis prædicantibus contradicunt, quibusdam ſententiarum collectionibus inhærentes, cum dicunt: „Naſci nihil potuit ab uno, quia omnis ex duobus nativitas eſt. „Jam ſi ab uno natus hic filius eſt, partem ejus, qui „genuit, accepit: & ſi pars, neuter ergo perfectus „eſt; deeſt enim ei, unde deceſſit: nec plenitudo in „eo erit, qui ex portione conſtiterit: neuter ergo „perfectus eſt, cum plenitudinem ſuam, &, qui ge„nuerit, amittat, nec, qui natus eſt, conſequatur.“ Hanc mundi ſapientiam etiam per prophetam providens Deus, ita damnat, dicens: *Perdam ſapientiam ſapientium, & intellectum prudentium reprobabo.* Item in Apoſtolo: *Ubi eſt ſapiens, ubi ſcriba, ubi conquiſitor hujus ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus prudentiam hujus mundi? Nam quia in ſapientia Dei non cognovit mundus per prudentiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes: quoniam Judæi ſig a petunt, & Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, iis autem, qui ſunt vocati, Judæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia, quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.*

9. Curam ergo humani generis habens Dei filius, primum, ut ſibi crederetur, homo factus eſt: ut teſtis divinarum rerum nobis eſſet ex noſtris, perque infirmitatem carnis Deum patrem nobis infirmibus & carnalibus prædicaret, voluntatem in eo Dei patris efficiens, ut dicit: *Non veni voluntatem meam facere,*

ſed

sed voluntatem ejus, qui me misit. Non quod nolit & ille, quod faciat; sed obedientiam suam sub effectu paternæ voluntatis ostendit, volens ipse voluntatem Patris explere. Erat autem hæc efficiendæ voluntatis voluntas, cujus ipse testis est dicens: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut filius clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti illi, det ei vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram, opere consummato, quod dedisti mihi, ut faciam. Et nunc clarifica me Pater apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Verbis brevibus & paucis omne opus officii sui & dispensationis exposuit, nihilo minus fidei veritatem adversum omnem inspirationem diabolicæ fraudulentiæ communiens. Curramus ergo per singulas sermonis sui virtutes.

10. Ait: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.* Non diem, non tempus, sed horam venisse dicit. In hora dici portio est. Et quæ hæc erit hora? Nempe illa, de qua in tempore passionis discipulos confirmans locutus est: *Ecce venit hora, ut filius hominis clarificetur.* Hæc ergo hora est, in qua se a Patre clarificari orat, ut Patrem ipse clarificet. Sed quid est istud? Clarificari se clarificaturus exspectat, & honorem redditurus expostulat, & eget hoc, quod rursum impertiat? Et hic occurrant sophistæ mundi, & sapientes Græciæ, & syllogismis suis veritatem irretiant. Quomodo & unde, & quid sit, quærant: & cum hauserint, audiant: Quia stulta mundi elegit Deus. Ergo per stultitiam nostram intelligamus inintelligibilia sapientibus mundi. Dixerat Dominus: *Pater, venit hora*: horam passionis ostenderat; nam hæc sub momento eo loquebatur: deinde adjecit: *Clarifica filium tuum.* Sed quomodo clarificandus

ıs erat Filius? Namque natus ex virgine, a cu-
infantia usque ad consummatum virum venerat:
omnum, famem, sitim, lassitudinem, lacrymas
nem egerat, etiam nunc conspuendus, flagel-
ıs, crucifigendus. Quid ergo? Nobis solum ho-
m in Christo hæc erant contestatura? Sed non
ndimur cruce, non flagellis prædamnamur, non
s sordidamur. Clarificat Pater Filium. Quo
o? Tandem suffigitur cruci. Deinde quid sequi-
Sol non occidit, sed refugit. Quid refugisse di-
Non receptus in nubem est, sed de cursu ope-
efecit: & interitum suum cum eo reliqua mundi
enta senserunt: & ne huic facinori ullæ cæelestes
ationes interessent, intercessionis hujus necessi-
quadam sui abolitione caruerunt. Sed terra quid
? Ad onus Domini in ligno pendentis intremuit,
qui moriturus erat, intra se contestata non ca-
Numquid & portionem suam rupes & saxa con-
nt? Sed rupta dissiliunt, & naturam suam per-
, cæsamque ex se arcam incontinentem condendi
oris confitentur.

1. Quid ad hæc? Proclamat quoque centurio
rtis, & crucis custos: Vere Dei filius erat iste.
tura intercessione hujus piaculi liberatur; firmi-
ı & virtutem saxa non retinent. Qui cruci affi-
ıt, vere Dei filium confitentur: prædicationi
ntit effectus. Dominus dixerat: *Clarifica filium*
. Non solum nomine contestatus est esse se fi-
, sed & proprietate, qua dicitur *tuum*: Multi
nos filii Dei, sed non talis hic filius: Hic enim
erus & proprius est filius, origine, non adop-
; veritate, non nuncupatione; nativitate, non
ione. Ergo post clarificationem ejus, verita-
confessio consecuta est. Nam verum Dei filium
rio confitetur; ne quis credentium ambigeret,
homo persequentium non negasset.

12. Sed

12. Sed forte ea clarificatione creditur eguisse Filius, quam orabat: & infirmus reperietur, dum clarificationem potioris exspectat. Et quis non Patrem potiorem confitebitur, ut ingenitum a genito, ut patrem a filio, ut eum, qui miserit ab eo, qui missus sit, ut volentem ab eo, qui obediat? Et ipse nobis erit testis: Pater major me est. Hæc ita, ut sunt, intelligenda sunt: sed cavendum est, ne apud imperitos gloriam Filii honor Patris infirmet. Nec infirmari patitur hæc ipsa clarificatio postulata: ad id enim, quod dictum est: *Pater, clarifica filium tuum*, sequitur & illud: *Ut filius clarificet te.* Non ergo infirmus est Filius, vicem clarificationis ipse, cum clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat? nemo enim nisi hoc, quod eget, postulat. Aut numquid infirmus est & Pater? Aut eorum, quæ habet, ita profusus est, ut ei clarificatio sit reddenda per Filium? Sed neque hic eguit, neque ille desiderat; & tamen alteri alter impertiet. Ergo expostulatio clarificationis dandæ, vicissimque reddendæ, nec Patri quidquam adimit, nec infirmat Filium, sed eamdem divinitatis ostendit in utroque virtutem, cum & clarificari se Filius a Patre oret, & clarificationem Pater non dedignetur a Filio, sed hæc in Patre & Filio virtutis unitatem per vicissitudinem dandæ, & rependendæ clarificationis ostendunt.

13. Sed clarificatio hæc, quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Non, opinor, demutabilis Deus est, neque in æternitatem cadit aut vitium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum; sed quod est, semper est; hoc enim Deo peculiare. Quod semper est, habere aliquando in natura non poterit, ut non sit: quo modo ergo clarificabitur, quod suo non eget, neque a se deficit; neque quidquam sit, quod in se recipiat, neque amiserit, ut resumat? Hæremus,

mora-

moramur. Sed intelligentiæ noſtræ infirmitatem Evangeliſta non deſerit, qui quam clarificationem Patri Filius eſſet redditurus oſtendit, dicens: *Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, ut omne, quod dediſti illi, det ei vitam æternam. Hæc eſt autem vita æterna, ut recognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Clarificatur ergo per Filium Pater, in eo, quod ſit a nobis intelligendus. Claritas autem hæc erat, quod ab eo Filius poteſtatem omnis carnis acceperat caro factus ipſe, quod vitæ æternitatem erat caducis, & corporeis, & mortalibus redditurus. Vitæ autem noſtræ æternitas non operationis erat, ſed virtutis effectus: cum æternitatis gloriam non jam molitio nova, ſed ſola Dei eſſet cognitio ſumtura. Ergo non claritas Deo additur; neque enim deceſſerat, ut adderetur: ſed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, ſordidos, ſine ſpe mortuos, ſine lege tenebroſos; & clarificatur per id, quod ab eo Filius poteſtatem omnis carnis acceperit, vitam ei æternam daturus. Per hæc igitur Filii opera clarificatur Pater. Itaque cum omnia Filius accepit, clarificatus a Patre eſt; & contra clarificatur Pater, cum fiunt univerſa per Filium. Et claritas accepta ſic redditur, ut, quod claritatis in Filio eſt, id totum claritas Patris ſit: quia a Patre accepit omnia, quia honor famulantis in honorem mittentis eſt, ut honor gignentis in honorem naſcentis eſt.

14. Sed in quo tandem æternitas vitæ eſt? Ait ipſe: *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum; & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Quæ hic difficultatum quæſtiones ſunt, & quæ pugna verborum eſt? Vita eſt verum Deum noſſe: ſed nudum hoc non facit vitam. Quid ergo connectitur? *Et quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Debitus Patri a Filio honor redditur, cum dicit *te ſolum verum Deum.* Non tamen ſe Filius a Dei veritate ſecernit, cum adjungit: *Et quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Non habet intervallum confeſſio credentium,

quia

quia in utroque ſpes vitæ eſt: nec Deus verus ab eo deficit, qui in conjunctione ſuccedit. Cum ergo dicitur: *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum;* ſub hac ſignificatione, id eſt, mittentis & miſſi, non Patris & Filii veritas & divinitas ſub aliqua aut ſignificationis, aut dilationis diverſitate diſcernitur, ſed ad gignentis & geniti confeſſionem fides religionis inſtruitur.

15. Ergo abſolute, Patrem Filius clarificat in eo, quod ſequitur: *Ego te clarificavi ſuper terram opere conſummato, quod dediſti mihi, ut faciam.* Laus Patris omnis a Filio eſt: quia, in quibus laudabitur Filius, laus erit Patris. Conſummat enim omnia, quæ Pater voluit. Dei filius homo naſcitur; ſed Dei in partu virginis virtus eſt. Dei filius homo cernitur; ſed Deus in operibus hominis exſiſtit. Dei filius cruci figitur; ſed in cruce hominis mortem Deus vincit. Chriſtus Dei filius in inferis eſt; ſed homo refertur ad cælum. In quantum hæc laudabuntur in Chriſto, tanto plus laudis, a quo Chriſtus eſt, conſequetur. His igitur modis Pater Filium clarificat ſuper terram: rurſumque Filius ignorationi gentium & ſtultitiæ ſæculi, per virtutum ſuarum opera, eum, ex quo eſt ipſe, clarificat. Et hæc quidem clarificationis viciſſitudo non pertinet ad divinitatis profectum, ſed ad honorem eum, qui ex cognitione ignorantium ſuſcipiebatur. Quo enim Pater non abundabat, ex quo ſunt omnia. Vel quid Filio deerat, in quo complacuerat omnem plenitudinem divinitatis habitare: Ergo clarificatur Pater in terra: quia opus ejus, quod mandavit, efficitur.

16. Videamus, quid Filius a Patre clarificationis exſpectet: & abſolutum eſt. Nam in continentibus eſt: *Ego te clarificavi ſuper terram. opus conſummavi, quod dediſti mihi, ut facerem: & nunc clarifica me Pater apud temetipſum ea claritate, quam habui, qui prius quam*

mundus

mundus esset, apud te. Manifestavi nomen tuum hominibus. Operibus ergo Filii clarificatus est Pater: dum Deus esse intelligitur, dum Dei unigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex virgine natum esse hominem voluit, in quo explentur ea omnia in passione, quæ de partu virginis cœpta sunt. Itaque quia Dei filius ex omni, qua est parte profectus, & ante omne tempus in divinitatis plenitudine natus, nunc a carnis suæ origine homo consummabatur ad mortem: clarificari se apud Deum postulat, sicut Patrem ipse clarificabat in terris; quia cum Dei virtutes ignoranti sæculo clarificabantur in carne. Nunc autem quid est, quod apud Patrem clarificationis exspectet: Nempe hoc, quod habuit apud eum, prius quam mundus esset. Habuit plenitudinem divinitatis; atque habet, namque Dei filius. Sed qui erat Dei filius, & hominis cœperat esse filius; erat enim Verbum caro factum. Non amiserat, quod erat, sed cœperat esse, quod non erat; non de suo destiterat, sed quod nostrum est, acceperat: profectum ei, quod accepit, ejus claritatis expostulat, unde non destitit. Ergo quia Filius Verbum, caro factum, & Deus Verbum, & hoc in principio apud Deum, & Verbum ante constitutionem mundi Filius: Filius nunc caro factus orabat, ut hoc Patri caro inciperet esse, quod Verbum; ut id, quod de tempore erat, gloriam ejus, quæ sine tempore est, claritatis acciperet; ut in Dei virtutem & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur. Hæc itaque oratio ad Deum est, ad Patrem hæc confessio filii est, hæc carnis deprecatio est: in qua eum judicii die compunctum, & de cruce recognitum universi videbunt, in qua præfiguratus in monte est, in qua elevatus ad cælos est, in qua Deo assedit a dextris, in qua visus a Paulo est, in qua honorificatus a Stephano est.

17. Manifeſtato itaque hominibus nomine Patris, hæc poſtulat: ſed quo nomine? Numquid nomen Dei ignorabatur? Hoc Moyſes de rubo audivit, hoc Geneſis in exordio creati orbis nuntiavit, hoc lex expoſuit, prophetæ prætulerunt, homines in his mundi operibus ſenſerunt, gentes etiam mentiendo veneratæ ſunt: non ergo ignorabatur Dei nomen. Sed plane ignorabatur. Nam Deum nemo noſcit, niſi confiteatur & Patrem, patrem unigeniti filii, & Filium non de portione, aut dilatatione, aut emiſſione: ſed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehenſibiliter, ut filium a patre, plenitudinem divinitatis, ex qua, & in qua natus eſt, obtinentem, verum, & infinitum, & perfectum Deum; hæc enim Dei eſt plenitudo. Nam ſi horum aliquid deerit, jam non erit plenitudo, quam in eo habitare complacuit. Hoc a Filio prædicatur, hoc ignorantibus manifeſtatur: ſic clarificatur per Filium Pater, cum pater filii talis agnoſcitur.

18. Volens itaque Filius hujus nativitatis ſuæ fidem facere, factorum ſanctorum ſuorum nobis poſuit exemplum, ut per inenarrabilium geſtorum ſuorum inenarrabilem efficientiam de virtute nativitatis inenarrabilis doceremur: cum aqua fit vinum, cum quinque panes ſaturatis quinque millibus virorum, excepto ſexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim. Res cernitur, & neſcitur; fit & non intelligitur; ratio non apprehenditur, & effectus ingeritur. Stultum eſt autem, calumniam in eo inquiſitionis intendere, quod comprehendi id, unde queritur, per naturam ſuam non poteſt. Ut enim inenarrabilis eſt Pater in eo, quod ingenitus eſt; ita enarrari Filius in eo, quod unigenitus eſt, non poteſt; quia ingeniti eſt imago, qui genitus eſt. Cum enim ſenſu atque verbis imaginem apprehendimus, neceſſe eſt etiam eum, cujus imago eſt, conſequamur. Sed inviſibilia perſequimur, & incomprehen-

ſibilia

sibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coartatur. Non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, Dei arcanis, Dei virtutibus calumniantes. Quomodo Filius, & unde Filius, & quo damno Patris, vel ex qua portione sit natus, inquirimus. Habueras in exemplo operationum, ut crederes, Deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis.

19. Quæris, quomodo secundum Spiritum natus sit Filius: ego te de corporeis rebus interrogo. Non quæro, quomodo natus ex Virgine sit, an detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit. Et certe non suscepit, quod edidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore provexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generavit. Et quidem fas esset, non impossibile in Deo opinari, quod per virtutem ejus possibile fuisse in homine cognoscimus.

20. Sed te, quisquis es, ininvestigabilia sectantem, & divinorum secretorum, atque virtutum gravem arbitrum consulo, ut mihi imperito, & tantum de omnibus Deo, ut sunt ab eo dicta, credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo, quæ scripta sunt, scio jam post resurrectionem frequenter videndum se in corpore præbuisse multis non credentibus; certe Thomæ, non nisi contrectatis ejus vulneribus credituro, sicut ait: *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, & misero digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Dominus ad omnem se intelligentiæ nostræ imbecillitatem accomodat, & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanum invisibilis virtutis operatur: facti rationem, quisquis eris, cælestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli in clauso, & secreto post passionem Domini congregati consederant. Dominus Thomæ fidem propositis condi-

 ditio-

ditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatem: & utique, qui compunctus recognoscendus sit, necesse est corpus, in quo est compunctus, attulerit. Quæro ergo, per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Evangelista expressit dicens: *Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio.* An constructa parietum penetrans & solida lignorum, naturam eorum impenetrabilem transcurrit? Stetit namque corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia & obserata: sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam universa sunt pervia. Invisibilibus calumniaris: ego a te visibilium exposco rationem. Nihil cedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tamquam lapsu insensibili ligna, & lapides admittunt. Corpus Domini a sese non deficit, ut sese resumat ex nihilo: & unde, qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus, & sermo, & extra rationem humanam est veritas facti. Idcirco ergo, ut de nativitate fallimus, ita & de ingressu Domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti fides vincit. Adstitit Dominus clausa domo in medio discipulorum: & Filius est natus ex Patre. Noli negare, quod steterit, quia per intelligentiæ infirmitatem, consistentis non consequaris introitum: noli nescire, quod ab ingenito & perfecto Deo patre unigenitus & perfectus filius Dei natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ virtus generationis excedat.

21. Et omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de Dei rebus atque virtutibus fas crederemus. Sed in ipsam verita-

veritatem infidelitas nostra procurrit, & violenti in excidium Dei potestatis irrumpimus. Si liceret, corpora & manus ad cælum elevaremus, solem astraque cætera annuis cursus sui limitibus proturbaremus, permisceremus decessus Oceani & accessus, fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum referremus, concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera Dei parricidio desæviremus. Sed bene, quod nos intra hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid si liceret, essemus facturi. Namque quia possumus, profanæ voluptatis audacia naturam veritatis convellimus, & bellum dictis Dei comparamus.

22. Filius dixit: *Pater manifestavi nomen tuum hominibus.* Quid ad hæc calumniamur? Quid æstuamus? Patrem tu negas? Atquin hoc maximum opus filii fuit, ut Patrem cognosceremus. Negas plane, quando secundum te filius non ex eo natus est. Et cur filius dicetur, factus pro voluntate quasi cætera? Admirari Deum possum conditorem mundi, Christum creantem: & digna Deo virtus est, ut effectorem Archangelorum, & Angelorum, visibilium & invisibilium, cæli atque terræ, & universæ hujus creationis effecerit. Sed non hic labor Domini est, ut omnia in creandis rebus Deum posse tu sentias; sed ut scias Deum patrem ejus esse filii, qui loquitur. Virtutes in cælo plures sunt, & efficientes, & æternæ: sed unus unigenitus est filius, non a cæteris sola differens potestate, quia per eum cuncta sunt; sed quia verus unius est filius, non fiat degener, ut natus ex nihilo sit. Audis filium: crede, quia filius est. Audis Patrem: memento, quia pater est. Quid istis nominibus suspicionem, malitiam, audaciam interseris? Secundum naturæ intelligentiam nomina divinis rebus apta sunt. Quid affers vim verborum veritati? Audis patrem & filium, ne ambigas esse, quod nuncupatur. Summa

diſpenſationis eſt filio, ut noveris Patrem: quid irritum facis opus prophetarum, Verbi incarnationem, Virginis partum, virtutem operationum, crucem Chriſti? Tibi hæc omnia impenſa, tibi præſtita ſunt: ut per hæc manifeſtus tibi & Pater eſſet & Filius. Supponis nunc voluntatem, creationem, adoptionem: inſpice & militiam & ſtipendium Chriſti. Nempe proclamat: *Pater, manifeſtavi nomen tuum hominibus*: non audis, creatorem cæleſtium creaſti; non audis, creatorem terreſtrium effeciſti: ſed audis: *Pater, manifeſtavi nomen tuum hominibus.* Utere Salvatoris tui munere: ſcito patrem eſſe, qui genuit, filium eſſe, qui natus eſt; natum ex eo patre, qui eſt veritate naturæ. Memento, non tibi patrem manifeſtatum eſſe, quod Deus eſt, ſed Deum manifeſtatum eſſe, quod pater eſt.

23. Audis: *Ego & Pater unum ſumus.* Quid diſcindis, & diſtrahis Filium a Patre? Unum ſunt, ſcilicet is, qui eſt, nihil habens, quod non ſit etiam in eo, a quo eſt. Cum audis Filium dicentem: *Ego & Pater unum ſumus*, perſonis rem accomoda; gignenti & genito profeſſionis ſuæ permitte ſententiam. Sint unum, ut ſunt, qui genuit, & qui genitus eſt. Cur naturam excludis? Cur veritatem interimis? Audis: *Pater in me, & ego in Patre*: & hoc de Patre & Filio Filii opera teſtantur. Non corpus per intelligentiam noſtram corpori immittimus, neque ut aquam vino infundimus: ſed eamdem in utroque & virtutis ſimilitudinem, & Deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim Filius accepit a Patre, & eſt Dei forma, & imago ſubſtantiæ ejus. Eum enim ab eo, qui eſt, *imago ſubſtantiæ* tantum ad ſubſiſtendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ diſſimilitudinem intelligendam diſcernit. Patrem autem in Filio, & Filium in Patre eſſe, plenitudo in utroque divinitatis perfecta eſt. Non enim diminutio Patris eſt Filius, nec Filius imperfe-

ctus

ctus a Patre est. Imago sola non est, & similitudo non sibi est. Deo autem simile aliquid esse, nisi quod ex se erit, non potest. Non enim aliunde est, quod in omnibus simile est; neque diversitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit. Ne similia permutes, neque sibi ex veritate indiscreta disjungas: quia, qui dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: invicem esse sui similes in eo, quod *similitudinem nostram* dicat, ostendit. Ne contigeris, ne contrectaveris, ne corruperis. Tene naturæ nomina, tene Filii professionem. Nolo aduleris, ut Filium de tuo laudes: bene habet, ut iis, quæ sunt scripta, contentus sis.

24. Non est autem in tantum confitendum prudentia humana, ut perfectum se quis putet sapere, quod sapiat: & in eo arbitretur absolutæ rationis summam contineri, quod ipsa mente pertractans, æquabili undique apud se existimet veritatis opinione constare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neque quod ex alio subsistit, absolute vel auctoris sui potest intelligentiam obtinere, vel propriam: se quidem in eo tantum, quod est sentiens, cæterum ulterius sensum suum, quam sibi constituta sit natura, non tendens. Motum enim suum non sibi debet; sed auctori: & idcirco id, quod in aliud ex auctore subsistit, imperfectum sibi est, dum constat aliunde; & necesse est, ut, in quo se perfectum putet sapere, desipiat; quia naturæ suæ non moderans necessitatem; & omnia infirmitatum suarum existimans terminis contineri, falso jam sapientiæ nomine gloriatur: quia sapere sibi ultra sensus sui non liceat potestatem, & quam infirmum subsistendi est virtute, tam sensus sit. Atque ob id imperfectæ naturæ substitutio, perfecti sensus sapientiam obtinere se glorians, stultæ sapientiæ irridetur opprobrio, Apostolo dicente: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare, non in sermone*

sapientia, ne inanis fiat crux Christi: verbum enim crucis stultitia est his, qui pereunt, iis autem, qui salvantur, virtus Dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum intelligentium reprobabo. Ubi sapiens? Ubi scriba? Ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Quoniam quidem in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, decrevit Deus per stultitiam prædicationis salvare credentes: quoniam Judæi signa petunt, & græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum Jesum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis & Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam; quia, quod infirmum est Dei, fortius est hominibus; & quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Omnis itaque infidelitas stultitia est: quia imperfecti sensus usa sapientia, dum omnia infirmitatis suæ opinione moderatur, putat effici non posse, quod non sapit. Causa enim infidelitatis de sententia est infirmitatis, dum gestum esse quis non putat, quod geri non posse definiat.

25. Et idcirco Apostolus sciens, naturæ humanæ imperfectam cogitationem hoc solum putare in veri ratione esse, quod saperet, ait, non in sermone se sapientiæ prædicare, ne prædicationis suæ inanis esset assertio. Ac ne stultitiæ esse prædicator existimaretur, adjecit, verbum crucis stultitiam esse pereuntibus: quia eam solam infideles prudentiam crederent esse, quam saperent; & cum nihil nisi intra infirmitatis suæ saperent naturam, eam, quæ sola Dei perfecta sapientia est, putarent esse stultitiam; per quod in ea ipsa infirmis sapientiæ suæ opinione desiperent. Ergo quidquid pereuntibus stultitia est, hoc iis, qui salvantur, Dei virtus est: quia nihil naturalis sensus sui infirmitate moderantur, sed divinæ potestatis efficientiam secundum infinitatem cælestis virtutis expendunt. Et idcirco sapientiam sapientium, & intelligen-

ligentiam intelligentium Deus improbat, quia per opinionem ſtultitiæ humanæ credentibus ſalus tribuitur: dum & infideles, quæ extra ſenſum ſunt, ſtulta eſſe decernunt, & fideles poteſtati ac virtuti Dei omnia largiendæ ſibi ſalutis ſuæ ſacramenta permittunt. Non ergo ſunt ſtulta, quæ Dei ſunt, ſed humanæ naturæ inſipiens prudentia eſt, quæ a Deo ſuo aut ſigna, aut ſapientiam ad fidem poſtulet. Et Judæorum quidem eſt poſtulare ſigna; quia in Dei nomine per legis familiaritatem non admodum rudes, crucis ſcandalo commoventur. Græcorum autem eſt ſapientiam poſcere, quia gentili ineptia, humanaque prudentia rationem ſublati in crucem Dei quærant. Quæ quia ſecundum ſenſum naturæ infirmis occulta in ſacramento ſit, fit ſtultitia infidelis: cùm quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentiæ cauſam eſſe decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi ſapientiam, quæ per Dei ſapientiam Deum ante neſcivit, id eſt, per hanc magnificentiam mundi, ac tam ſapienter inſtituti opificii ornatum, creatoris ſui non eſt venerata ſapientiam; placuit Deo prædicatione ſtultitiæ ſalvos facere credentes, id eſt, crucis fide æternitatem mortalibus provenire: ut confuſa humanæ ſententiæ opinione, ibi ſalus reperiretur, ubi creditur eſſe ſtultitia. Chriſtus enim, qui ſtultitia gentibus & Judæis ſcandalum eſt, Dei virtus, Deique ſapientia eſt: quia, quæ ſenſu humano infirma in Dei rebus & ſtulta exiſtimantur, hæc prudentiæ, virtutisque terrenæ, & ſapientiæ, & poteſtatis veritate præcellant.

26. Nihil igitur in divinis effectibus humanæ mentis opinione tractandum eſt, neque de creatore ſuo opificii ipſius materia decernat. Aſſumenda autem nobis eſt ſtultitia, ut ſapientiam ſumamus, non imprudentiæ ſenſu, ſed naturæ noſtræ conſcientia: ut quod cogitationis terrenæ ratio non concipit, id nobis

rurſum ratio divinæ virtutis inſinuet. Cum enim recognita ſtultitiæ noſtræ intelligentia, imperititiam naturalis in nobis imprudentiæ ſenſerimus, tum per divinæ ſapientiæ prudentiam ad Dei ſapientiam imbuemur: cum ſine modo virtutes Dei ac poteſtatem metiamur, cum naturæ Dominum non intra naturales leges cohibeamus, cum hoc ſolum de Deo bene credi intelligamus, ad quod de ſe credendum ipſe ſibi nobiſcum & teſtis, & auctor exſiſtat.

LIBER IV.

Catholicorum ſimplicitatem adverſus Arianorum aſtus munire aggreditur. Eam ob rem, quæ illorum de Chriſto ſit ſententia, exponit. Tum defendit Filium Patri homouſion *ac* ſemper fuiſſe, *& a pravis ſenſibus, quibus neceſſarias illas voces ſupprimere tentant, Eccleſiam abhorrere declarat. Allatis deinde variis Scripturæ teſtimoniis, quibus Filium a naturæ divinæ poſſeſſione excluſum eſſe veteratorie inſinuant, integram exhibet fidei profeſſionem, quam Arius Alexandria pulſus, aliique ipſius partibus addicti ad Alexandrum antiſtitem miſerunt. Hujus deinceps primam partem, his maxime nixam verbis,* Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt, *quaſi nimirum iis Moyſes Deum non modo natura, ſed & perſona unum prædicarit, multis refutat: oſtenditque tum ex creatione mundi, tum ex pluribus viſis factis Agar, Abrahæ, Jacob & Moyſi, tum etiam ex Prophetarum teſtimoniis, ac nominatim Moyſi, Pſalmographi, Oſeæ, Eſaiæ, ac Baruch, ſive, ut vocat, Jeremiæ, Deum etſi natura unum, non tamen eſſe ſolitarium, ſed Filium habere, qui cum ipſo divinitatis & nomen obtineat, & naturam.*

Quia vero hujus ac ſubſequentis libri argumenta pleraque nituntur viſis patriarcharum, operæ pretium eſt, nonnulla de iis præfari. Conſtans apud veteres videtur opinio,

Filium

lium ab initio mundi variis se modis hominibus spectabi-
n præbuisse. Hoc diserte docent Justinus Martyr, Ire-
ıus, Origenes, Theophilus Antioch., Clemens Alexandr.,
rtullianus, Cyprianus, Patres Antiocheni Concilii con-
ı Paulum Samosat., ut mittamus Faustinum Presbyterum,
nbrosium, Leonem, aliosque plurimos. Sed nec ab iis
idem hoc negatum est, qui Ario favebant. Idipsum paf-
ı prædicat Eusebius in lib. dem. Ev. & Sirmiense Conci-
m contra Photinum eos anathemate damnat, qui aliter
ıserint.

Sed cum in hac doctrina fraudem moliti sint Ariani,
Filium, qui visibilis ac visus sit, a Patre invisibili na-
ra dissimilem prædicarent, alte retinendum, sanctos Pa-
s ita Deum visum asseruisse, ut cum Augustino lib. 2.
ıtra Maximinum cap. 26. num. 12. senserint, divini-
tem non per substantiam suam, in qua invisibilis
immutabilis est, sed per creaturam sibi subjectam
ortalium oculis apparuisse eum voluit. *Ac ne*
regrina huc adsciscamus, locuples hujus rei testis est
ilarius lib. 12. n. 45. & 46. Certe, *inquit*, qui
te Angelus, nunc etiam homo est; ne naturalem
nc esse Dei speciem diversitas hujus ipsius assumtæ
eationis pateretur intelligi. Adest autem Jacob
iam usque ad luctæ complexum in habitu humano.
. Sed idem postea & Moysi esse ignis ostenditur:
naturæ creatæ tum potius ad speciem, quam ad
bstantiam naturæ fidem disceres. *Acute Augustinus*
ist. alias 112., nunc 147., num. 20. in illa Moysi
rba: Si inveni gratiam ante te, ostende mihi temet-
sum: Quid ergo, *inquit*, Ille non erat ipse? Si
n esset ipse, non ei diceret: ostende mihi temet-
sum, sed, ostende Deum: & tamen, si ejus natu-
m, substantiamque conspiceret, multo minus dice-
t: ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea
ecie, qua apparere voluerat: non autem ipse ap-
rebat in natura propria, quam Moyses videre cu-
ebat.

Si

Si ex proximis Scripturæ verbis ipsum Deum a Moyse visum Augustinus recte asseruit; pari ratione concedendum est, ipsum Deum eidem Moysi in rubo dixisse: Ego sum Deus Abraham *&c. verumque Deum Agar allocutam esse, cui clamavit:* Tu Deus, qui adspexisti me. *Neque hoc etiam negant ii Patres, qui in visis illis veros Angelos adstitisse arbitrantur. Non enim existimant Angelos illos ideo Dei ac Domini nomen sibi attribuisse, quia ut legati Dei ac Domini nomine loquebantur; quis enim legatus regis, imperatoris, aut principis sibi arroget nomen, cujus personam repræsentat? Sed ideo potius, quod Deus ipse in illis loquebatur.*

Hoc disserte docet Athanasius Or. 4. cont. Arian. pag. 467. Is quidem, qui sentiebatur oculis, Angelus erat, sed Deus in Angelo loquebatur. Nam quemadmodum in columna nubis verba ad Moysem in tabernaculo faciebat, ita quoque in Angelis apparebat loquens Deus. *Ita & Hieronymus cap. 3. ad Gal.* Quod autem ait: Lex ordinata per Angelos, hoc vult intelligi, quod in veteri Testamento, qui Angelus primum visus refertur, & postea quasi Deus loquens inducitur, Angelus quidem vere ex ministris pluribus quicumque sit visus, sed in illo Mediator loquatur, qui dicat: Ego sum Deus Abraham. *His accedit Augustinus l. 2. contra Maximin. c. 26. n. 11.* Quæro, *inquit*, quis apparuerit Moysi in igne, quando rubus inflammabatur, & non urebatur. Quamquam & illic Angelum apparuisse Scriptura ipsa declarat. . . . In Angelo autem Deum fuisse, quis dubitet? *Juxta hos Gregorius Papa præf. in Job. c. 2.* Angelus, qui Moysi apparuisse dicitur, modo Angelus, modo Deus memoratur. Angelus videlicet propter hoc, quod exterius loquendo serviebat; Dominus autem dicitur, quia interius præsidens, loquendi efficaciam ministrabat. Cum ergo loquens exterius ab interiori regitur, & per obsequium Angelus, & per inspirationem Dominus nominatur.

Conce-

Concedit præterea Augustinus lib. 2. contra Maximinum c. 26. n. 9. Angelis illis licuisse Dei ac Domini se nomine commendare propter prophetam futura nuntiantem, *quia nimirum Christus, qui Deus ac Dominus est, in illis figuratus sit. Sic & Irenæus lib. 5. c. 1.* Prædiximus, quoniam Abraham, & reliqui prophetæ prophetice videbant eum, id, quod futurum erat, per visionem prophetantes. *Sed quovis modo intelligantur illa visa, stat prope eadem vis argumentorum, quæ ex illis Hilarius conficit.*

1. Quamquam anterioribus libellis, quos jam pridem conscripsimus, absolute cognitum existimemus, fidem nos & confessionem Patris, & Filii, & Spiritus sancti ex evangelicis atque apostolicis institutis obtinere, neque quidquam nobis cum hæreticis posse esse commune, quippe illis divinitatem Domini Nostri Jesu Christi sine modo & ratione, & metu abnegantibus: tamen etiam his libellis quædam necessario fuerunt comprehendenda, ut omnibus fallaciis eorum & impietatibus editis absolutior fieret cognitio veritatis. Et primum cognoscendum est, quæ doctrinæ eorum temeritas sit, quodve irreligiositatis periculum: dehinc quid adversum fidem apostolicam, cui nos congruimus, habeant sententiæ, quidve dicere soleant e contrario, quave verborum ambiguitate simplicitati audientium illudant: postremo qua interpretationum suarum arte veritatem divinorum dictorum virtutemque corrumpant.

2. Non ignoramus autem, ad res divinas explicandas, neque hominum elocutionem, neque naturæ humanæ comparationem posse sufficere. Quod enim inenarrabile est, id significantiæ alicujus finem & modum non habet: & quod spiritale est, id a specie corporalium exemploque diversum est. Tamen cum de naturis cælestibus sermo est, illa ipsa, quæ sensu men-

tium

6. O ſtultos atque impios metus, & irreligioſam de Deo ſollicitudinem; Hæc, quæ in homouſii ſignificatione, & in eo, quod ſemper Filius eſſe dicitur, arguuntur, Eccleſia abominatur, reſpuit, damnat. Novit enim unum Deum, ex quo omnia: novit & unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem omnia, unum, ex quo, & unum, per quem; ab uno univerſorum originem, per unum cunctorum creationem. In uno, ex quo auctoritatem innaſcibilitatis intelligit; in uno, per quem poteſtatem nihil differentem ab auctore veneratur: cum, ex quo, & per quem, ad id, quod creatur, in his, quæ creata ſunt, communis auctoritas ſit. Novit in Spiritu Deum Spiritum impaſſibilem & indeſecabilem; didicit enim a Domino, ſpiritui carnem & oſſa non eſſe: ne forte cadere in eum corporalium paſſionum detrimenta credantur. Novit unum innaſcibilem Deum: novit & unum unigenitum Dei filium. Confitetur Patrem æternum, & ab origine liberum: confitetur & Filii originem ab æterno: non ipſum ab initio, ſed ab initiabili: non per ſe ipſum, ſed ab eo, qui a nemine ſemper eſt, natum ab æterno, nativitatem videlicet ex paterna æternitate ſumentem. Caret ergo fides noſtra hæreticæ pravitatis opinione. Edita namque eſt ſenſus noſtri profeſſio, licet nondum ſit ratio profeſſionis expoſita. Tamen ne quid, in homouſii a patribus nuncupati enuntiatione, & in ea, quod ſemper fuerit confeſſione, ſuſpicionis relinqueretur; iſta memorata ſunt, quibus & ſubſiſtere Filium in ſubſtantia, qua genitus ex Patre eſt, cognoſceretur, & Patri de ſubſtantia, quæ manebat per Filii nativitatem, nihil eſſe decerptum, & homouſion Patri Filium non de commemoratis ſuperius vitiis, cauſiſque a ſanctis, & doctrinam Dei calentibus viris eſſe memoratum; ne quis forte exiſtimaret adimi per uſiam nativitatem unigeniti Filii, quod Patri homouſios diceretur.

7. Sed

7. Sed ut suscepti hujus utriusque verbi necessitatem, & contra debacchantes tum hæreticos ad maximam fidei securitatem usurpati, rationem intelligamus: respondendum esse existimo hæreticorum perversitati, & omnes eorum stultas ac mortiferas institutiones evangelicis atque apostolicis testimoniis coarguendas. Videntur enim sibi de singulis, quæ asserunt, præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædam ex divinis voluminibus testimonia subdiderunt, quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blandiantur, speciem veritatis secundum pravitatem interpretantium præstatura.

8. Conantur enim, sola Dei patris divinitate celebrata, Filio auferre, quod Deus est: quia scriptum sit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Et id ipsum ad legis doctorem, interrogantem, quod præceptum maximum esset in lege, Domino dicente: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Et rursum Paulo ita prædicante: *Unus enim Deus, & unus Mediator Dei & hominum.* Tum quod solus sapiens sit, ne quid sapientiæ Filio relinquatur, secundum Apostoli dictum: *Ei autem, qui potens est confirmare vos secundum Evangelium meum, & prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem sacramenti temporibus sæcularibus taciti, manifestati autem nunc per Scripturas propheticas secundum præceptum æterni Dei, in obedientiam fidei in omnes gentes cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum.* Tum quod solus innascibilis, & quod solus verus sit, quia Esaias dixerit: *Benedicent te Deum verum.* Quodque id ipsum contestatus sit Dominus in Evangeliis dicens: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Tum quia solus bonus, ne quid sit bonitatis in Filio; quia per eum dictum sit: *Nemo est bonus, nisi unus Deus.* Tum quod solus potens sit; quia Paulus dixerit: *Quem temporibus suis osten-*

det nobis beatus, & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium. Tum quod hunc noverint inconvertibilem, & indemutabilem; quia per prophetam dixerit: *Ego sum Dominus Deus vester, & non demutor:* & Jacobus Apostolus dixerit: *Apud quem non est demutatio.* Hunc justum judicem, quia scriptum est: *Deus judex justus, fortis & patiens.* Hunc cuncta procurantem; quia Dominus dixerit, cum ei de avibus sermo esset: *Et pater vester cælestis pascit illas,* & rursum: *Nonne duo passeres asse veneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine voluntate patris vestri? Sed & capilli capitis vestri numerati sunt.* Hunc omnia providentem, sicut beata Susanna dicit: *Deus æternus, absconditorum cognitor, sciens omnia ante generationem eorum.* Hunc etiam inconceptibilem, secundum quod dictum est: *Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Hæc enim fecit manus mea, & sunt omnia hæc mea.* Hunc quoque capientem omnia, Paulo testante: *Quoniam in ipso vivimus, & movemur, & sumus:* & Psalmographo dicente: *Quo abibo a spiritu tuo, & a facie tua quo fugiam? Si adscendero in cælum, tu illic es; si descendero ad infernum, ades; si sumsero pennas meas ante lucem, & habitavero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Hunc quoque incorporeum, quia dictum sit: *Spiritus enim Deus est, & adorantes eum, in Spiritu & veritate adorare oportet.* Hunc immortalitatem habentem, & invisibilem, Paulo dicente: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest:* & secundum Evangelium: *Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu Patris.* Hunc quoque solum manentem innascibilem, quia dictum sit: *Ego sum, qui sum;* & rursum: *Sic dices filiis Israel: Misit me ad vos is, qui est:* & per Jeremiam: *Qui es Dominus Domino.*

9. Atque

9. Atque hæc quis non intelligat plena fraudis eſſe, & plena fallaciæ? Quæ quamquam ſint ſubtiliter confuſa atque permixta, tamen abſolute artificioſam malitiæ, & ſtultitiæ calliditatem, & ineptiam teſtantur. Inter cætera enim addiderunt, ſolum ſe Patrem innaſcibilem cognoviſſe: tamquam hinc quiſquam poſſit ambigere, eum, ex quo ille genitus ſit, per quem omnia ſunt, id, quod ipſe eſt, a nemine conſecutum. In ipſo enim, quod pater dicitur, ejus, quem genuit, auctor oſtenditur; id habens nomen, quod neque profectum ex alio intelligatur, & ex quo is, qui genitus eſt, ſubſtitiſſe doceatur. Igitur id, quod Deo patri proprium eſt, proprium ei ac ſecretum relinquamus, confitentes in eo æternæ virtutis innaſcibilem poteſtatem. Nemini autem dubium eſſe exiſtimo, ob eam cauſam in confeſſione Dei patris quædam ejus tamquam peculiaria & privata memorari, ne præter ipſum eorum quiſquam particeps relinquatur. Cum enim dicunt, ſolum verum, ſolum juſtum, ſolum ſapientem, ſolum inviſibilem, ſolum bonum, ſolum potentem, ſolum immortalitatem habentem; in eo, quod ſolus hæc ſit, a communione eorum ſecundum hos Filius ſeparatur. Soli enim, ut ajunt, propria non participantur ab altero. Quæ ſi in Patre ſolo, non etiam in Filio eſſe exiſtimabuntur: neceſſe eſt, ut Filius Deus & falſus, & inſipiens, & ſecundum conſpicabiles materias corporeus, & malevolus, & infirmus, & extra immortalitatem eſſe credatur, qui ab his omnibus, cum in his Pater ſit ſolus, excipitur.

10. Dicturi autem de abſolutiſſima majeſtate, & de pleniſſima divinitate unigeniti Dei filii, non exiſtimamus, quemquam arbitraturum, omnem hunc ſermonem, quo uſuri erimus, ad Dei patris contumeliam pertinere, quaſi ex ejus dignitate decedat, ſi quid eorum referatur ad filium: cum potius honor filii dig-

nitas sit paterna; & gloriosus auctor sit, ex quo is, qui tali gloria sit dignus, exstiterit. Nihil enim, nisi natum habet filius, & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cessat ergo opinio contumeliae; cum quidquid inesse Filio majestatis docebitur, id ad amplificandam potestatem ejus, qui istiusmodi genuerit, redundabit.

11. Consequens autem est, ut cognitis jam iis, quae ad deformationem Filii de Patre confessi sunt, id ipsum illud, quod de Filio professi sunt, audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & divinorum dictorum testimoniis irreligiosam eorum doctrinam prodituri, debemus ad illa, quae de Patre dicta sunt, ea, quae deinceps de Filio sint commemorata, subjungere: ut confessione ea, quae de Patre & Filio est, inter se comparata, unus atque idem a nobis in absolvendis singulis propositionibus ordo teneatur. Memorant namque Filium Dei neque ex aliqua subjacente materia genitum esse, quia per eum creata omnia sint, neque ex Deo esse, quia decedere ex Deo nihil possit: sed esse ex iis, quae non erant; id est, creaturam Dei perfectam, verumtamen non similem caeteris creaturis. Esse autem creaturam; quia scriptum sit: *Dominus creavit me in initium viarum suarum.* Esse etiam facturam perfectam, sed non similem caeteris facturis: facturam autem per id, quod Paulus ad Hebraeos dixit: *Tanto melior factus angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen.* Et rursum: *Unde fratres sancti, vocationis caelestis participes, cognoscite Apostolum, & principem sacerdotum confessionis nostrae Jesum Christum, qui fidelis est ei, qui fecit eum.* Ad infirmandam vero Filii & virtutem, & potestatem, & divinitatem, eo maxime utuntur, quod dixerit: *Pater major me est.* Idcirco autem non esse eum unum ex omnibus creaturis concedunt, quia scriptum sit: *Omnia per eum facta sunt.* Concludunt ergo omnem irreligiosi-

ligioſitatis ſuæ doctrinam iſtiusmodi verbis ſuis, dicentes:

Exemplum blasphemiæ eorum, qui creaturam eſſe Dei filium dicunt.

12. ,,Novimus unum Deum, ſolum infectum, ſo-
,, lum ſapientem, ſolum ſempiternum, ſolum ſine initio,
,, ſolum verum, ſolum immortalitatem habentem, ſo-
,, lum optimum, ſolum potentem, omnium creatorem,
,, ordinatorem, & diſpoſitorem inconvertibilem, im-
,, mutabilem, juſtum, & optimum legis, & propheta-
,, rum, & novi teſtamenti: hunc Deum genuiſſe filium
,, unigenitum ante omnia ſæcula, per quem & ſæculum,
,, & omnia fecit: natum autem non putative, ſed
,, vere, obſecutum voluntati ſuæ, immutabilem, &
,, inconvertibilem, creaturam Dei perfectam, ſed non
,, ſicuti unam creaturarum; facturam, ſed non ſicuti
,, cæteræ facturæ; nec ut Valentinus prolationem
,, Natum Patris commentatus eſt; nec Manichæus
,, partem unius ſubſtantiæ Patris Natum expoſuit;
,, nec ſicut Sabellius, qui unionem dividit, ipſum
,, dixit Filium, quem & Patrem; nec ſicut, Hiera-
,, cas, lucernam de lucerna, vel lampadem in duas
,, partes; nec qui fuit ante, poſtmodum natum vel
,, ſupercreatum in filium, ſicuti & tu ipſe beatiſſime
,, Papa, media in Eccleſia & in conſeſſu fratrum,
,, frequenter eos, qui talia introducunt, renuiſti:
,, ſed, ſicut diximus, voluntate Dei ante tempora,
,, & ſæcula creatum, & vivere, & eſſe accipiens a
,, Patre, & glorias ei conſubſiſtente Patre. Neque
,, enim Pater dans ei omnium hæreditatem, frauda-
,, vit ſemetipſum ab his, quæ non facta habentur ab
,, ipſo; fons eſt autem omnium.

13. ,,Quapropter tres ſubſtantiæ ſunt, Pater, Fi-
,, lius, Spiritus ſanctus. Et quidem Deus cauſa eſt
,, omnium, omnino ſine initio ſolitarius: Filius au-
,, tem ſine tempore editus a Patre, & ante ſæcula cre-

„ atus, & fundatus, non erat ante, quam nascere-
„ tur: sed sine tempore ante omnia natus, solus a
„ solo Patre subsistit. Nec enim est æternus, aut co-
„ æternus, aut simul non factus cum Patre esse, sic-
„ uti quidam dicunt, aut aliqui duo non nata princi-
„ pia introducentes: sed sicut unio, & principium
„ omnium, sic & Deus ante omnia est. Propter
„ quod & ante Filium est, sicut & a te didicimus
„ media in ecclesia prædicante. Secundum quod
„ itaque a Deo esse habet, & glorias, & vivere, &
„ omnia ei sunt tradita; secundum hoc principium
„ ejus est Deus. Principatur autem ei utpote Deus
„ ejus, cum sit ante ipsum. Si enim, quod *ex ipso*,
„ & quod *ex utero*, & quod *ex patre exivit & venit*, ve-
„ lut partem ejus unius substantiæ, & quasi exten-
„ dens intelligitur; compositus erit Pater, & divisi-
„ bilis, & convertibilis, & corpus secundum illos,
„ & quantum in ipsis est, consequentia corporis su-
„ stinens sine corpore Deus."

14. Hic eorum error est, hæc mortifera institutio: ad ejus confirmationem corrupto intelligentiæ sensu, divinorum dictorum testimonia usurpant, & de his sub occasione humanæ ignorantiæ mentiuntur. Nemini autem dubium esse oportet, ad divinarum rerum cognitionem divinis utendum esse doctrinis. Neque enim scientiam cælestium semet humana imbecillitas consequetur, neque invisibilium intelligentiam ipse sibi corporalium sensus assumet. Non enim vel id, quod creatum in nobis, atque carnale est, vel id, quod in usum vitæ nostræ ex Deo datum est, suomet judicio naturam Creatoris sui opusque discernit. Non subeunt ingenia nostra in cælestem scientiam, neque incomprehensibilis virtutem sensu aliquo infirmitas nostra concipiet. Ipsi de se Deo credendum est: & iis, quæ cognitioni nostræ de se tribuit, obsequendum. Aut enim more gentilium denegandus est,

est, si testimonia ejus improbantur: aut, si ut est, Deus creditur, non potest aliter de eo, quam ut ipse de se testatur, intelligi. Cessent itaque propriæ hominum opiniones, neque se ultra divinam constitutionem humana judicia extendant. Sequimur ergo, adversus irreligiosas & impias de Deo institutiones, ipsas illas divinorum dictorum auctoritates: & unumquodque eo ipso, de quo quæritur, auctore tractabimus, non ad fallendam, & male imbuendam audientium imperitiam quasdam verborum enunciationes subtractis eorum causis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. Verum omnia editis simul, & dicendi causis, & dictorum virtutibus prosequemur. Igitur singula secundum propositionis ordinem retractentur.

15. Nam hoc eorum principale est: *Novimus*, inquiunt, *unum solum Deum*, *Moyse dicente: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Sed numquid hic quisquam fuit ausus ambigere? Aut umquam aliter a quoquam eorum prædicatum esse, qui Deum crederent; cognitum est, nisi unum Deum esse, ex quo omnia, unam virtutem innascibilem, & unam hanc esse sine initio potestatem? Sed non per id, quod Deus unus est, Dei filio accidit, negari posse, quod Deus est. Moyses namque, vel potius Deus per Moysem, populo & in Ægypto, & in deserto idolis & Deorum, ut putabant, religionibus occupato, hoc constituit principale mandatum, ut unum Deum crederet: & vere ac merito constituit. Unus est enim Deus, ex quo omnia. Sed videamus, an idem Moyses eum quoque, per quem omnia sunt, Deum esse confessus sit. Non enim Patri adimitur, quod Deus unus est, quia & Filius Deus sit. Est enim Deus ex Deo, unus ex uno: ob id unus Deus, quia ex se Deus. Contra vero non minus per id Filius Deus, quia Pater Deus

unus sit; est enim unigenitus filius Dei: non innascibilis, ut Patri adimat, quod Deus unus sit; neque aliud ipse, quam Deus, quia ex Deo natus est. De quo quamvis ambigi non oporteat, quin nascendo ex Deo Deus sit, per quod fidei nostræ Deus unus est; tamen videamus, an Moyses, qui ad Israel dixerat: *Dominus Deus tuus unus est*, Dei filium Deum prædicaverit. Uti enim nos ad confitendam Domini nostri Jesu Christi divinitatem testimonio illius oportebit, cujus auctoritate hæretici unum tantum Deum confitentes, Filio putent negandum esse, quod Deus sit.

16. Igitur cum absoluta hæc de Deo, & perfecta confessio sit; secundum Apostolum ita loqui: *Unus Deus pater, ex quo omnia, & unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia:* videamus originem mundi, quid de ea Moyses loquatur. Ait namque: *Et dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit dividens inter aquam & aquam: & factum est sic, & fecit Deus firmamentum, & divisit Deus per medium aquæ.* Habes ergo Deum, ex quo, habes Deum, per quem. Aut si denegabis, necesse est id, quod factum est, per quem factum sit, doceas: aut certe naturam ipsam creandorum Deo obedientem esse demonstres, quæ ad id, quod dictum est; *Fiat firmamentum*, se ipsam Dei verbo jussa firmaverit. Sed hæc divinæ Scripturæ ratio non recipit. Omnia enim, secundum Prophetam, facta ex nihilo sunt: nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id, quod non erat, creatum est, & absolutum est. Per quem? Audi Evangelistam: *Omnia per ipsum facta sunt.* Si quæris, per quem? Audies eumdem Evangelistam dicentem: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt.* Quod si negare voles a Patre dictum videri, *fiat firmamentum*; audies rursum Prophetam dicentem: *Ipse dixit, & facta sunt,*

ipse

ipſe mandavit, & creata ſunt. Quod ergo dictum eſt: *Fiat firmamentum*, in eo, quod Pater ſit locutus, oſtenditur. Quod autem adjicitur: *Et factum eſt ſic*, & quod feciſſe Deus dicitur; in eo perſona efficientis eſt intelligenda, qui faciat. *Dixit* enim, *& facta ſunt*, non utique ſolum voluit, & fecit: *mandavit, & creata ſunt*, non utique, quia complacitum ei eſt, exſtiterunt; ut Mediatoris officium inter ſe, & ea, quæ eſſent creanda, ceſſaret. Dicit ergo fieri Deus, ex quo omnia ſunt, & facit Deus, per quem omnia, eodem parique nomine, & in dicentis ſignificatione, & in efficientis operatione confeſſio. Si autem loqui audebis, non de Filio dici: *Et fecit Deus;* & ubi erit, quod dictum eſt: *Omnia per ipſum facta ſunt?* Et illud apoſtolicum: *Et unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia;* & illud: *Ipſe dixit, & facta ſunt?* Quod ſi impudentiam tuam hæc divinitus dicta convincent; non adimitur Dei filio, quod Deus ſit, per id, quod dictum eſt: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt:* cum ab eo ipſo, qui hæc eſt locutus, in ipſa conſtitutione mundi Deus fuerit prædicatus & Filius. Sed videamus, in quem profectum hæc diſtinctio jubentis Dei, & facientis Dei augeatur. Nam tametſi ſenſus communis intelligentiæ non recipiat, ut in eo, quod dictum eſt: *Juſſit, & facta ſunt*, ſolitarius atque idem ſignificatus eſſe credatur; tamen ne quid ambigi poſſit, oportet ea, quæ mundi creationem conſecuta ſunt, explicari.

17. Cum igitur perfecto mundo ejus incola formandus eſſet, talis de eo ſermo eſt: *Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.* Et rurſum: *Et fecit Deus hominem; ad imaginem Dei fecit eum.* Quæro nunc, ſolumne ſibi Deum locutum exiſtimes, an vero ſermonem hunc ejus intelligas non ſibi, ſed ad alterum exſtitiſſe? Si ſolum fuiſſe dicis; ejus ipſius voce argueris dicentis: *Faciamus hominem*

ad imaginem & similitudinem nostram. Deus enim per legislatorem secundum intelligentiam nostram locutus est, verbis videlicet, quibus uti ipse nos voluit, cognitionem eorum nobis, quæ gessit, impertiens. Significato namque Dei filio, per quem facta sunt omnia, in eo, quod dictum est: *Et dixit Deus: Fiat firmamentum*; & rursum ita dictum est: *Et fecit Deus firmamentum*: ne tamen hic idem inanis ac superfluus sermo existimaretur, si sibi ipse dixisset, ut fieret, & rursum ipse fecisset; quid enim tam alienum ab eo, qui solus esset, ut sibi faciendum diceret, cum voluntate tantum opus esset, ut fieret? absolutius voluit intelligi significationem hanc non ad se tantum esse referendam. Dicendo: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, sustulit singularis intelligentiam professione consortii. Consortium autem esse aliquod solitario, ipse sibi non potest. Neque rursum recipit solitarii solitudo *faciamus*; neque quisquam alieno a se *nostram* loquitur. Uterque sermo, & *faciamus*, & *nostram*, ut solitarium eumdemque non patitur; ita neque diversum a se alienumque significat. Aut quæro, si cum audias solitarium, utrum non ipsum eumdemque esse existimes? Aut cum audias, non ipsum neque eumdem, anne, quod solitarius tantum sit, intelligas? In solitario ergo solitarius, in non eodem vero neque ipso, non solitarius reperietur. Solitario ergo convenit, faciam, & meam; non solitario vero, *faciamus*, & *nostram.*

18. Cum itaque legimus: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*; quia sermo uterque, ut non solitarium tantum, ita neque differentem esse significat; nobis quoque nec solitarius tantum, nec diversus est confitendus: cognita per id, quod *nostram imaginem* dicit, non etiam imagines nostras, unius in utroque proprietate naturæ. Non sufficit autem, solam verborum attulisse rationem, nisi dictorum intelligen-

telligentiam etiam rerum operatio conſequatur: ſcriptum enim ita eſt: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum.* Quæro, ſi ſolitario, atque ipſi ad ſe eumdem fuit ſermo, quid hic ſentiendum exiſtimes? Video enim nunc tripertitam ſignificationem, & facientis, & facti, & exempli: Qui factus eſt, homo eſt; Deus autem fecit; & quem fecit, ad imaginem Dei fecit. Si de ſolitario Geneſis eſſet locuta, dixiſſet utique: Et fecit ad imaginem ſuam. Sed ſacramentum evangelicum annuntians, non duos Deos, ſed Deum & Deum elocuta eſt, cum hominem per Deum effectum *ad imaginem Dei* dicit. Atque ita Deus ad communem ſibi cum Deo imaginem, atque eamdem ſimilitudinem hominem reperitur operari: ut nec ſolitudinis intelligentiam ſignificatio efficientis admittat, nec divinitatis diverſitatem ad eamdem imaginem ac ſimilitudinem conſtituta patiatur operatio.

19. Et quamquam ſuperfluum poſt hæc exiſtimetur, ultra aliquid afferre; quia in divinis rebus non frequentius dicta, ſed tantum dicta ſufficiunt: tamen, quid de hoc eodem dictum ſit, cognoſci oportet. Non enim divinorum dictorum, ſed intelligentiæ noſtræ a nobis ratio præſtanda eſt. Deus ad Noe inter multa mandata ita loquitur: *Qui effuderit ſanguinem hominis, pro ſanguine ejus effundetur anima ejus; quia ad imaginem Dei feci hominem.* Etiam hic diſtinguitur exemplum, opus, operans. Deus teſtatur ſe ad imaginem Dei hominem feciſſe. Cum faciendus homo eſt, quia de ſe, neque ad ſe loquebatur, dixit *ad imaginem noſtram*: cum autem factus homo eſt: *Fecit Deus hominem ad imaginem Dei.* Non ignoravit utique verbi proprietatem, ſi ſibi ipſe loqueretur, ut diceret: Feci ad imaginem meam. Dixerat enim ad demonſtrandam naturæ unitatem: *Faciamus ad noſtram.* Neque rurſum confudit de ſolitario ac non ſolitario intelligentiam; cum hominem Deus faciens, *ad imaginem Dei* fecerit.

20. Quod

20. Quod ſi Deum patrem ſolitarium ſibi hæc locutum fuiſſe affirmare voles, tamquam concedi tibi poſſit, ut unus ſecum velut cum altero ſit locutus, credaturque in eo, quod *ad imaginem Dei feci hominem*, ita voluiſſe intelligi, tamquam: ad imaginem meam feci hominem; primum ipſe teſtimonio tuo redargueris. Dixiſti enim: Ex Patre omnia, ſed per Filium omnia. Namque per id, quod dictum eſt: *Faciamus hominem*, ex eo origo eſt, ex quo cœpit & ſermo: in eo vero, quod *Deus ad imaginem Dei fecit*, ſignificatur etiam is, per quem conſummatur operatio.

21. Tum deinde, ne quid tibi hinc liceat mentiri, Sapientia, quam tu ipſe Chriſtum confeſſus es, contraibit dicens: *Cum certos ponebat fontes ſub cælo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum componens. Ego eram, ad quam gaudebat. Quotidie autem lætabar in conſpectu ejus in omni tempore, cum lætaretur orbe perfecto, & lætaretur in filiis hominum.* Concluſa eſt omnis occaſio, & coartatur ad veri confeſſionem univerſus error. Adeſt Deo genita ante ſæcula Sapientia. Neque ſolum adeſt, ſed etiam componit. Eſt ergo componens apud ipſum. Intellige compoſitionis vel diſpoſitionis officium. Pater enim in eo, quod loquitur, efficit; Filius in eo, quod operatur, quæ fieri ſunt dicta, componit. Perſonarum autem ita facta diſtinctio eſt, ut opus referatur ad utrumque. Nam in eo, quod dicitur: *Faciamus*, & juſſio exæquatur, & factum: in eo vero, quod ſcribitur: *Eram apud illum componens*, non ſolitarium ſe ſibi eſſe in operatione ſignificat. Lætatur autem ante eum, quem ſibi ſignificabat adgaudere lætanti. *Quotidie autem lætabar in conſpectu ejus in omni tempore, quando lætabatur orbe perfecto, & lætabatur in filiis hominum.* Cauſam lætitiæ ſuæ Sapientia docuit. Lætatur ob lætitiam Patris, in perfectione mundi, & in filiis hominum lætantis. Scriptum eſt enim: *Et vidit Deus, quia bona*

ſunt.

ſunt. Placere Patri opera ſua gaudet, per ſe ex præcepto ejus effecta. Gaudium enim ſuum hinc eſſe profitetur, quod in conſummato orbe, & in filiis hominum Pater lætus exiſteret: *in filiis hominum* ob id, quia jam in uno Adam omne humani generis exordium conſtitiſſet. Non ergo in fabricatione mundi ſolitarius Pater ſibi loquitur. Sapientia ſua ſecum & cooperante, & conſummata cooperatione gaudente.

22. Non ignoramus autem multa, & maxima ad abſolutionem horum dictorum eſſe reliqua: ſed dilata a nobis potius, quam diſſimulata habentur; plenior namque eorum tractatus propoſitionibus cæteris reſervatur. Nunc enim tantum ad id reſpondetur, quod in expoſitione fidei ſuæ, vel potius perfidiæ, ab impiis dictum eſt, unum tantum Deum a Moyſe prædicatum, & vere ita prædicatum: meminimus, quia unus Deus eſt, ex quo omnia: ſed non propterea ignorandum eſſe, quia Filius Deus eſt; cum idem Moyſes Deum, & Deum toto operis ſui corpore ſit profeſſus. Igitur videndum eſt, quomodo & electio, & legislatio Deum, & Deum pari confeſſionis ordine prædicet.

23. Poſt multas namque Dei ad Abraham allocutiones, cum adverſum Agar Sara commoveretur, conceptui ancillæ domina ſterilis invidens, cumque diſceſſiſſet a conſpectu ejus, ita de ea Scriptura loquitur: *Et dixit Angelus Domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te ſub manibus ejus. Et dixit ei Angelus Domini: Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur a multitudine.* Et rurſum: *Et vocavit nomen Domini, qui loquebatur ſecum, tu Deus, qui adſpexiſti me.* Angelus Dei loquitur: duplex autem in angelo Dei ſignificatio eſt: ipſe, qui eſt, & ille, cujus eſt: & loquitur non res ſecundum nomen officii ſui; ait enim: *Multiplicans multiplicabo ſemen tuum, & non dinumerabitur a multitudine.* Miniſterium Angeli poteſtas multiplicandarum gentium excedit. Sed

quid

quid tandem de eo, qui Dei Angelus, quæ ſoli Deo propria ſunt, loquebatur, Scriptura teſtata eſt? *Et vocavit nomen Domini, qui loquebatur ſecum: Tu Deus, qui adſpexiſti me.* Primum Angelus Dei, ſecundo Dominus; *vocavit* enim *nomen Domini, qui loquebatur ſecum*; dehinc tertio Deus: *Tu* enim *es Deus, qui adſpexiſti me.* Qui Angelus Dei dictus eſt: idem Dominus & Deus eſt. Eſt autem ſecundum prophetam filius Dei *magni conſilii Angelus.* Ut perſonarum diſtinctio abſoluta eſſet, Angelus Dei eſt nuncupatus; qui enim eſt Deus ex Deo, ipſe eſt & Angelus Dei. Ut vero honor debitus redderetur, & Dominus & Deus eſt prædicatus.

24. Et hic quidem primum Angelus, deinde idem poſtea & Dominus & Deus: ad Abraham vero tantum Deus. Tuto enim, jam perſonarum diſcretione præmiſſa, ne ſolitarii error ſubeſſet, abſolutum, & verum ejus nomen edicitur. Scriptum namque eſt: *Et dixit Deus ad Abraham: Ecce Sara, uxor tua, pariet filium tibi, & vocabis nomen ejus Iſaac: & ſtatuam teſtamentum meum ad illum in teſtamentum æternum, & ſemini ejus poſt illum. De Iſmael autem, ecce exaudivi te, & benedixi ei, & amplificabo eum valde: duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentem magnam.* Numquid ambigitur, quin, qui Angelus Dei dictus eſt, idem rurſum dicatur & Deus? Pariterque de Iſmael ſermo eſt, & nunc, & dudum multiplicandus ab eodem eſt. Et ne forte non idem, qui eſſet locutus ad Agar, nunc loqui crederetur; ejusdem perſonæ ſignificationem divinus ſermo teſtatur, dicens: *Et benedixi ei, & multiplicabo eum.* Benedictio ex præterito eſt; jam enim ad Agar ſermo fuerat: amplificatio vero in futurum: nunc enim primum ad Abraham de Iſmael Deus loquitur. Et ad Abraham Deus loquitur; ad Agar vero Angelus Dei locutus eſt. Deus igitur eſt, qui & Angelus eſt: quia, qui & Angelus Dei eſt, Deus eſt ex

Deo

Deo natus. Dei autem Angelus ob id dictus, quia magni conſilii eſt angelus: Deus vero idem poſtea demonſtratus eſt, ne, qui Deus eſt, eſſe Angelus crederetur. Sequatur ſermo ordinem rerum. Angelus Domini ad Agar locutus eſt: idem ad Abraham Deus loquitur, ex eodem ad utrumque fit ſermo. Benedicitur Iſmael, & in gentem magnam amplificandus eſſe promittitur.

25. Scriptura & per Abraham, Deum eſſe, qui loqueretur, oſtendit. Abrahæ quoque Iſaac Filius promittitur. Dehinc poſtea aſſiſtunt viri tres. Abraham conſpectis tribus unum adorat, & Dominum confitetur. Scriptura adſtitiſſe viros tres edidit: ſed Patriarcha non ignorat, qui & adorandus ſit, & confitendus. Indiſcreta aſſiſtentium ſpecies eſt; ſed ille Dominum ſuum fidei oculis, & viſu mentis agnovit. Dehinc ſequitur: *Et dixit ei: Revertens veniam ad te ad hoc tempus in futurum, & habebit filium Sara, uxor tua.* Et poſt hæc dixit ei Dominus: *Non celabo ego Abraham puerum meum, quæ facturus ſum.* Et rurſum: *Dixit autem Dominus, Clamor Sodomorum & Gomorrhæ impletus eſt, & peccata eorum magna valde.* Et rurſum poſt multum alium ſermonem, quem brevitatis ſtudio prætermittimus, cum de juſtis una cum injuſtis perdendis Abraham eſſet ſollicitus, ait: *Nequaquam, qui judicas terram, facies hoc judicium. Et dixit Dominus, ſi invenero in Sodomis quinquaginta juſtos in civitate, remittam omni loco propter illos.* Et rurſum conſummato ſermone ad Lot fratrem Abrahæ, Scriptura dicit: *Et Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur & ignem a Domino de cælo.* Et rurſum: *Et Dominus viſitavit Saram, ſicut dixit, & fecit Deus Saræ, ſicut locutus eſt, & concepit, & peperit Sara Abrahæ filium in ſenectute ſua, & in tempore, ſicut locutus eſt illi Dominus.* Dehinc expulſa de Abrahæ domo cum filio ſuo ancilla, & in deſerto ob aquæ inopiam interitum

ritum pueri timente, eadem Scriptura ait: *Et exaudivit Dominus Deus vocem pueri, ubi erat, & vocavit Angelus Dei Agar de cælo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere; exaudivit enim Deus vocem pueri de loco, in quo est. Surge, & accipe puerum, & tene manum ejus; in gentem enim magnam faciam eum.*

26. Quæ perfidiæ cæcitas est, quæ increduli cordis obtusio est, quæ irreligiositatis temeritas, aut ignorare hæc, aut non ignorata negligere? Certe ita commemorata, & dicta sunt, ne intelligentiam veritatis error aliquis, aut obscuritas impediret. Quæ si non posse ignorari doceamus, impietatis esse crimen necesse est, quod negatur. Angelus Dei loqui ad Agar cœpit, Ismaelem in gentem magnam adaucturus, eique innumerabilem gentis progeniem præstaturus. Confessio audientis & Dominum eum esse, & Deum edocet. Sermonis enim exordium ab Angelo Dei cœpit, sed in confessione Dei constitit. Itaque qui, sub ministerio magni consilii nuntiandi, Dei angelus est, ipse & natura, & nomine Deus est. Nomen enim naturæ, non nomini natura componitur. Iisdem etiam de rebus ad Abraham Deus loquitur: benedictum jam Ismaeli docetur, & multiplicandum eumdem esse in gentem: *Benedixi*, inquit, *ei.* Non itaque demutavit personæ suæ significationem: se enim jam benedixisse demonstrat. Scriptura certe sacramenti ordinem, & veræ prædicationis modum, ab Angelo Dei incipiens, & postea iisdem de rebus eumdem loquentem Deum confessa, servavit.

27. Procedit autem pleniore doctrinæ profectu sermo divinus. Deus isthic ad Abraham loquitur, parituram Saram pollicetur. Post hæc viri tres sedenti assistunt, unum adorat, & Dominum confitetur. Idemque & adoratus, & confessus ab illo, tempore eodem in futurum rediturum se promittit, & Saræ filium futurum Deus ad Abraham locutus est.

Idem

Idem postea de rebus ipsis eumdem vir ab eo visus alloquitur. Demutatio tantum fit nominum, nihil tamen de confessione decessit. Virum enim licet conspectum, Abraham tamen Dominum adoravit: sacramentum scilicet futuræ corporationis agnoscens. Nec tamen tantæ fidei testimonio caruit, Domino in Evangeliis dicente: Abraham pater vester lætabatur, ut videret diem meum: & vidit, & lætatus est. Vir ergo conspectus rediturum se tempore eodem pollicetur. Contuere sponsionis effectum: memento tamen virum esse, qui spondeat. Quid ergo Scriptura dixit: *Et Dominus visitavit Saram?* Vir ergo iste Dominus est, efficiens, quod spopondit. Quid autem sequitur? *Et fecit Deus Saræ, sicut locutus est.* Vir in loquendo nuncupatus, Dominus in visitatione significatus, Deus prædicatur in facto. Locutum certe virum non ignoras, qui Abrahæ & visus est, & locutus. Deum quomodo ignorabis, Scriptura eadèm, quæ virum dixerat, Deum confitente? Ipsa enim dixit: *Et concepit, & peperit Sara Abrahæ filium in senectute sua, & in tempore, sicut locutus est illi Dominus.* Sed vir venturum se locutus est. Virum crede tantum, nisi qui venit, & Deus, & Dominus est. Causam compara. Vir certe ob id veniet, ut Sara & concipiat, & pariat. Fidem disce. Dominus & Deus ob hoc venit, ut Sara & conciperet, & pareret. In potestate Dei vir locutus est: in effectu Dei Deus præstitit. Ita se Deum & loquendo, & faciendo significat. Viri deinde de conspectis tribus duo abeunt. Sed qui residet, & Dominus & Deus est. Neque solum Dominus & Deus est, sed & judex est. Stans enim ante Dominum Abraham dixit: *Nullo modo tu facies hoc verbum, occidere justum cum impio, & erit justus, sicut impius. Nequaquam, qui judicas omnem terram, facies hoc judicium.* Toto igitur sermone suo Abraham fidem, ob quam justificatus est,

docet, Dominum suum ex tribus agnitum, & solum adoratum, Dominum confessus & judicem.

28. Ac ne forte existimes in unius confessione, trium omnium virorum, qui simul videbantur, honorem contineri; contuere quid, conspectis duobus, qui discesserant, Lot dixerit: *Et ut vidit Lot, exsurrexit obviam illis, & adoravit in faciem in terram, & dixit: Ecce, domini, divertite in domum pueri vestri.* Hic pluralem retinuit significationem simplex visio Angelorum, illic singularem honorem patriarchæ fides confitetur. Hic divinæ Scripturæ historia duos de tribus tantum Angelos fuisse significat, illic Dominum & Deum prædicat. Ait enim: *Et dixit Dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens: Ergo vere paritura sum? Ego autem senui. Num impossibile est a Deo verbum? In tempore hoc revertar ad te in futurum, & erit Saræ filius.* Tenet ergo Scriptura ordinem veritatis, nec pluralem significationem in eo, qui & Deus & Dominus agnoscebatur, admiscens, neque Angelis duobus honorem, qui Deo tantum fuerat delatus, impertiens. Lot quidem Dominos dicit, sed Scriptura Angelos nuncupat. Illic hominis officium est, isthic confessio veritatis.

29. Dehinc adest in Sodomam & Gomorrham justi pœna judicii. Et quid tandem momenti in eo est? *Dominus sulphur & ignem pluit a Domino.* Ut Dominus a Domino; ita non discrevit naturæ nomine, quos significatione distinxerat. Legimus namque in Evangelio, Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Dedit ergo Dominus, quod Dominus accepit a Domino.

30. Sed qui accepisti in Domino, & Domino judicis cognitionem, cognominis ejusdem in Deo & Deo cognosce consortium. Jacob discedens ob metum fratris sui, somnians viderat scalam fundatam in terra, & contingentem cælum, & per eam adscendentes, & descen-

deſcendentes Angelos Dei, & Dominum incumbentem ſuper eam, ſibique omnes benedictiones, quas Abrahæ & Iſaac dederat, impertientem. Ad hunc poſtea talis Dei ſermo eſt: *Dixit autem Deus ad Jacob, ſurgens adſcende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altarium Deo, qui apparuit tibi, cum fugeres a facie fratris tui.* Deus honorem Deo poſtulat, & poſtulat cum alterius ſignificatione perſonæ: *Qui*, inquit, *apparuit tibi, cum fugeres;* ne qua perſonæ ejusdem confuſio naſceretur. Deus ergo eſt, qui loquitur, Deus & de quo loquitur: honoris confeſſio a naturæ nomine non diſcernit, quos ſignificatio ſubſiſtentes eſſe diſtinguit.

31. Et huic quidem loco quædam memini ad pleniorem abſolutionem neceſſaria: ſed ſecundum propoſitionis ordinem, reſponſionis quoque ordo retinendus eſt. Itaque quæ ei reliqua ſunt, in libro altero ſuo loco exequemur. Tantum hoc nunc in Deo, qui honorem Deo poſtulat, demonſtrandum fuit, Angelum Dei, qui cum Agar locutus eſſet, & Deum eſſe, & Dominum, cum iisdem de rebus ad Abraham locutus ipſe ſit: & virum, qui Abrahæ viſus ſit, & Deum eſſe, & Dominum; Angelos autem duos, & cum Domino viſos, & ab eo ad Lot miſſos, nihil aliud a propheta, niſi Angelos prædicatos. Non ſolum autem ad Abraham in viro Deus adfuit, ſed etiam ad Jacob in homine Deus venit. Neque ſolum venit, ſed luctatus oſtenditur: neque tantummodo luctatus, ſed etiam adverſus eum, cum quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ ſacramento non eſt, neque in tempore, neque in materia aliquid tractare. Deus certe eſt; quia adverſus Deum invaluit, & Iſrael Deum vidit.

32. Videamus autem, an etiam alibi, præter quam ad Agar, hic Angelus Dei Deus eſſe ſit cognitus. Cognitus plane eſt. Neque ſolum Deus, ſed etiam

Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob repertus. Angelus enim Domini Moysi de rubo apparuit, Dominus de rubo loquitur: vocem, cujus intelligendam existimas, utrum ejus, qui visus est, an alicujus alterius? Hic mendacii locus nullus est. Ait enim Scriptura: *Apparuit autem illi Angelus Domini in flamma ignis de rubo.* Et rursum: *Vocavit eum Dominus de rubo, Moyses, Moyses. Et respondit: Quid est? Et dixit Dominus: Ne accesseris huc, solve calciamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob.* Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur: & visionis locus unus, & vocis est, neque alius, quam qui est visus, auditur. Qui Angelus Dei est, cum videtur, idem rursum cum auditur, est Dominus; ipse vero Dominus, qui auditur; deinde Abrahæ, Isaac, & Jacob esse cognoscitur. Cum Angelus Dei dicitur, non proprius sibi ac solitarius esse monstratur; est enim Angelus Dei: cum Dominus & Deus nuncupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo Angelum, qui de rubo apparuit, & Dominum & Deum.

33. Percurre adhuc Moysi testimonia; & intellige, an occasionem aliquam prædicandi Deum & Dominum negligat. Tenes nempe ex dictis ejus: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Tene nunc divinæ illius cantionis suæ dicta: ait namque: *Videte, videte, quoniam ego sum Dominus, & non est Deus præter me.* Et cum omnis sermo ei ex persona Dei usque ad finem cantionis fuisset; ait, *Lætamini cæli simul cum eo, & adorent eum omnes filii Dei. Lætamini gentes cum populo ejus, & honorificent eum omnes Angeli Dei.* Honorificandus est a Dei Angelis Deus, dicens: *Quoniam ego sum Dominus, & non est Deus præter me.* Est enim Unigenitus Deus: neque consortem unigeniti nomen admittit; sicuti non recipit innascibilis, in eo tantum,

quod

quod est innascibilis, participem, est enim unus ab uno. Neque præter innascibilem Deum innascibilis Deus alius est, neque præter unigenitum Deum unigenitus Deus quisquam est. Uerque itaque unus, & solus est, proprietate videlicet in unoquoque, & innascibilitatis & originis. Ac si uterque Deus unus est; cum inter unum & unum, id est, ex uno unum, divinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorandus ergo est a filiis Dei, & honorificandus ab Angelis Dei. Ita & honor, & veneratio Deo a Dei filiis & Angelis postulatur. Significationem honorandi, & eorum, per quos est honorandus, intellige, scilicet per Angelos & filios Dei, Deus. Ac ne forte honorem Dei non naturalis existimes postulari, & arbitreris hoc in loco Moysem de honorando Deo patre sensisse, cum tamen Pater sit honorandus in Filio; tamen benedictionem, quam sub eodem sermone ad Joseph disponit, adverte. Ait enim: *Et quæ accepta sunt ei, qui apparuit in rubo, veniant super caput Joseph, & verticem.* Adorandus ergo a Dei filiis Deus est, sed Deus, qui & Dei filius est. Honorandus autem a Dei Angelis Deus est, sed Deus, qui Dei Angelus Deus est: quia de rubo apparuit Dei Angelus Deus, & quæ ei complacita sunt, Joseph, cum benediceretur, optantur. Non ideo non Deus, quia Angelus Dei est; neque rursum Angelus Dei non idcirco, quia Deus est: sed significata personarum intelligentia, & distincto innascibilitatis, nativitatisque sensu, ac manifestata sacramentorum cælestium dispensatione, non solitarium Deum docuit opinandum, cum Angelum, & Filium Dei Deum, Dei & Angeli, & filii adorabunt.

34. Et hæc quidem de Moysi libris responsa a nobis sint, vel potius Moyses ipse responderit: quia eo hæretici auctore usi, per unius Dei confessionem putent persuaderi posse, ne Deus esse Dei filius prædicetur; contra auctoris sui testimonium impii, cum,

quando ille unum Deum confitens, non destiterit de Dei filio docere, quod Deus est. Sed consequens est, multiplices de eodem prophetarum sententias proferre.

35. Tenes dictum: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est*: atque utinam recte teneres. Sed secundum sensum tuum dicti prophetici quaero rationem. Ait enim in psalmis: *Unxit te, Deus, Deus tuus.* Discerne ad legentis intelligentiam unctum, & ungentem: distingue *te* & *tuus*: ad quem, & de quo sit sermo, demonstra. Superioribus enim dictis hic confessionis ordo subjectus est. Dixerat namque: *Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi, virga directionis tua, virga regni tui; dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem.* Nunc quoque his adjecit: *Propterea unxit te, Deus, Deus tuus.* Deus ergo regni aeterni, ob meritum dilectae justitiae, & perosae iniquitatis, a Deo suo unctus est. Numquid intelligentiam nostram aliqua saltem nominum intervalla confundunt? Nam discretio tantum personae in *te* & *tuus* posita est, in nullo tamen naturae distincta confessione. *Tuus* enim relatum est ad auctorem, *te* vero ad ejus, qui ex auctore est, significationem. Est enim Deus ex Deo, propheta eodem ordine confitente: *Unxit te, Deus, Deus tuus.* Non est autem ante innascibilem Deum Deus ullus, ipso dicente: *Estote mihi testes, & ego testis, dicit Dominus Deus, & puer meus, quem elegi, ut sciatis, & credatis, & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non est alius Deus, & post me non erit.* Ejus igitur, qui sine initio est, demonstrata est dignitas; & ejus, qui ex innascibili est, honor conservatus est: *Unxit te* enim *Deus, Deus tuus.* Id enim, quod ait *tuus*, ad nativitatem refertur, caeterum non perimit naturam. Et idcirco Deus ejus est, quia ex eo natus in Deum est. Non tamen per id, quod Pater Deus est, non & Filius Deus est; *Unxit enim te, Deus, Deus tuus*: designata videlicet & au-

auctoris, & ex eo geniti significatione, uno eodemque dicto utrumque illum in naturæ ejusdem dignitatis nuncupatione constituit.

36. Verum ne forte ex eo arripi impiæ assertionis possit occasio, quod dictum est: *Quoniam ego sum, & ante me non est Deus alius, & post me non erit;* tamquam per id non & Filius Deus sit, quia post Deum, ante quem Deus nullus sit, nullus quoque postea Deus futurus sit: totius ob id dicti ratio tractanda est. Deus ipse sermonis sui testis est, sed & puer ejus electus una cum eo testis est, Deum ante se non esse, neque post se futurum. Sufficiens quidem sibi ipse testis est: sed testimonio de se suo testimonium pueri, quem elegit, admiscuit. Unum ergo duum testimonium est, nullum ante se Deum esse; ex eo enim omnia sunt: neque post se Deum futurum; non utique ex se non fuisse. Erat enim jam puer in testimonio Patris hæc loquens, puer in tribu, ex qua gigni habeat, electus. Idipsum ita in Evangeliis demonstrat: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit anima mea. Non est ergo ante me alius Deus, & post me non erit: æternæ videlicet, & indemutabilis virtutis infinitatem in eo, quod ante, & postea Deus præter se sit nullus, ostendens: puero tamen suo, ut in testimonio suo, ita & in nomine, collocato.

37. Et hoc ipsum promptum est ex persona ipsius discere. Ait enim ad Osee prophetam: *Non apponam adhuc, ut miserear domui Israel, sed enim adversans adversabor illis: filiorum autem Juda miserebor, & salvos eos faciam in Domino Deo ipsorum.* Ergo absolute Pater Deum Filium nuncupat, in quo & elegit nos ante tempora sæcularia. *Ipsorum* idcirco ait, quia Deus innascibilis a nullo est, nosque Filio in hæreditatem a Deo patre donamur. Legimus namque: Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Deo enim,

ex quo omnia sunt, Deus nullus est, qui sine initio æternus est. Filio autem Deus Pater est; ex eo enim Deus natus est. Nobis autem & Pater Deus est, & Filius Deus est: Patre de Filio confitente, quod Deus noster sit, Filio de Patre docente, quod Deus nobis sit: *Deo* tamen Filio a Patre, id est, ipso innascibilis virtutis suæ nomine, nuncupato. Et hæc quidem ad Osee.

38. Per Esaiam autem, quam absoluta Dei Patris de Domino nostro professio est? Ait namque: *Quoniam sic dicit Dominus Deus sanctus Israel, qui fecit, quæ ventura sunt: Interrogate me de filiis vestris, & de filiabus, & de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego feci terram, & hominem super eam, ego omnibus sideribus præcepi, ego suscitavi regem cum justitia, & omnes viæ ejus recta. Hic ædificabit civitatem meam, & captivitatem plebis meæ convertet, non cum præmio, neque cum muneribus, dicit Dominus Sabaoth. Laborabit Ægyptus, & mercatus Æthiopum, & Sabain, Viri excelsi ad te transibunt, & tui erunt servi, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur: quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel salvator. Erubescent & pudebit omnes, qui adversantur ei, & ibunt cum confusione.* Estne adhuc aliquis temeritatis locus? Aut ulla relicta est ignorationis occasio? Nisi id tantum reliquum sit, ut impietas professa se prodat. Deus, ex quo omnia sunt, qui omnia mandando fecit, facti opera sibi assumens, non utique efficienda, nisi dixisset, ut fierent, testatur regem per se excitatum justum, & ædificantem sibi Deo civitatem, & plebis captivitatem avertentem, non cum præmio, neque cum muneribus; gratia enim omnes salvamur. Deinde ita loquitur, cum post laborem Ægypti, id est, sæculi calamitatem, & mercatus Æthiopum, & Sabain viri excelsi ad eum transibunt. Et qui tandem existimandus labor Ægypti, & mercatus Æthiopum, & Sabain? Recordemur Orientis Magos adorantes Domi-

Dominum, & munerantes, & laborem veniendi usque in Bethlehem Judæ tanti itineris metiamur. In principum enim labore totius Ægypti labor demonstratus est. Magis namque divinæ virtutis operationes falsa rerum specie mentientibus, potissimus impiæ religionis honor a sæculo omni deferebatur. Iisdem Magis ex mercatu Æthiopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferentibus: quod quidem idipsum & alius propheta præmonuit, dicens: In conspectu ejus procident Æthiopes, & inimici ejus limum lingent. Reges Tharsis munera offerent, reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabiæ. In Magis itaque & muneribus, labor Ægypti, & mercatus Æthiopum & Sabain ostenditur, scilicet mundi error Magis adorantibus, & electa gentium munera adorato ab his Domino oblata.

39. Excelsi autem viri, qui ad eum transituri sunt, atque eum vincti sequentur, qui tandem isti sint, non in obscuro est. Respice ad Evangelia: Petrus Dominum suum secutus præcingitur. Intuere Apostolos: servus Christi Paulus in vinculis gloriatur. Et videamus, an vinctus Christi Jesu ea, quæ Deus de filio suo Deo fuerat locutus, impleverit. *Precabuntur*, inquit, *quoniam in te est Deus.* Dictum itaque ab Apostolo recognosce, & recognitum intellige: Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. Dehinc sequitur: *Et non est Deus præter te.* Quibus continuo idem Apostolus ait: Unus est enim Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia: & nullus præter eum videtur alius esse, quia unus est. Tertio quoque ait: *Tu es Deus, & nesciebamus.* Sed ex persecutore Ecclesiæ dixit: Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia Deus. Hi igitur vincti hæc prædicarunt: excelsi videlicet, & in duodecim thronis judicaturi tribus Israel, & Dominum suum doctrinæ & passionis suæ martyrio secuturi.

40. Deus ergo in Deo est: & in quo est Deus, Deus est. Et quomodo *non est Deus præter te*, cum in eodem Deus sit? Usurpas, o hæretice, ad confessionem solitarii Dei patris: *Non est Deus præter me*: quomodo ex prædicatione Dei patris dicentis: *Non est Deus præter te*, dictum interpretaberis; si per id, quod dictum est: *Non est Deus præter me*, affirmare contendis, ne Dei filius Deus sit? Et cui ergo Deus dixerit: *Non est Deus præter te?* subjicere enim hic tibi personam solitarii non licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitavit, ex persona virorum excelsorum adorantium, & deprecantium: *Quoniam in te est Deus*. Solitarium res ista non recipit. *In te* enim præsentem, veluti ad quem fit sermo, significat. Quod autem sequitur: *In te est Deus*, non solum eum, qui præsens est, sed etiam eum, qui maneat in præsente, demonstrat: habitantem ab eo, in quo habitet discernens, personæ tamen tantum distinctione, non generis; Deus enim in eo est: & in quo est Deus, Deus est. Non enim Deus in diversæ atque alienæ a se naturæ habitaculo est, sed in suo, atque ex se genito manet. Deus in Deo, quia ex Deo Deus est. *Tu es enim Deus, & nesciebamus, Deus Israel salvator.*

41. Negante te Deum in Deo, sequens sermo confutat; ait enim: *Erubescent, & pudebit omnes, qui adversantur ei, & ibunt cum confusione*: Decretum hoc in impietatem tuam, Dei est. Adversaris enim Christo, de quo te professio paternæ vocis objurgat. Deus est enim, quem esse tu Deum denegas. Denegas vero sub specie honoris Dei, dicentis: *Non est alius Deus præter me.* Sed confundere & erubesce: non eget delato a te honore innascibilis Deus, gloriam hanc a te solitudinis suæ non postulat, non desiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, ut ob hoc, quod dixerit: *Non est Deus præter me*, eum, quem ex se genuit Deum, abneges. Ac ne sibi hoc, ad divinitatem

Filii

Filii destruendam, peculiare deferres, Unigeniti sui gloriam honore perfectæ divinitatis implevit, dicens: *Et non est Deus præter te.* Quid exæquata discriminas? Quid comparata discernis? Proprium Dei filio est, ne præter eum Deus sit; proprium Deo patri est, ne absque eo Deus quisquam sit: verbis Dei de Deo utere. Confitere ita, & precare regem: *Quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel salvator.* Caret contumelia honoris officium, neque offensionem habet confessionis exemplum; maxime cum adversatio ejus plena confusionis sit, & pudoris. Immorare Dei verbis, confitere Dei vocibus; & fuge confusionis denuntiationem. Deum enim Dei filium abnegando, non tam Deum tamquam solitarium gloriæ honore veneraberis, quam Patrem Filii in honoratione contemnes. Honoris fidem innascibili Deo confitere, quod præter eum Deus nullus sit: unigenito Deo prædica, quod absque eo Deus non sit.

42. Audi enim præter Moysem & Esaiam, tum tertio id ipsum quoque & Jeremiam docentem, cum dicit: *Hic Deus noster est, & non deputabitur alter ad eum. Qui invenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc super terram visus est, & inter homines conversatus est.* Dixerat enim jam superius: *Et homo est, & quis cognoscet eum?* Habes ergo Deum in terris visum, & inter homines conversatum: & requiro, quomodo intelligendum existimes, Deum nemo vidit umquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu Patris; cum Jeremias Deum prædicet, qui & visus in terris est, & inter homines conversatus est? Pater certe nonnisi soli Filio visibilis est. Quis ergo ille est, qui & visus est, & conversatus inter homines? Deus certe noster est, & visibilis in homine, & contrectabilis Deus. Et prophetam loquentem intellige: *Non deputabitur alter ad eum.* Si

quæris,

quæris, quomodo? Audi, quæ ſequuntur: ne per id non & Patri proprium eſſe exiſtimes, quod dictum eſt: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt.* Hæc enim ſibi cohærent: *Non deputabitur alter ad eum: qui invenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Jacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo: poſt hoc ſuper terram viſus eſt, & inter homines converſatus eſt.* Unus eſt enim Mediator Dei, & hominum, Deus & homo: & in legislatione, & in corporis aſſumtione mediator. Alius igitur ad eum non deputatur. Unus eſt enim hic in Deum ex Deo natus, per quem creata ſunt omnia in cælo, & in terra, per quem tempora & ſæcula facta ſunt. Totum enim quidquid eſt, ex ejus operatione ſubſiſtit. Hic ergo unus eſt diſponens ad Abraham, loquens ad Moyſem, teſtans ad Iſrael, manens in prophetis, per virginem natus ex Spiritu ſancto, adverſantes nobis, inimicasque virtutes ligno paſſionis affigens, mortem in inferno perimens, ſpei noſtræ fidem reſurrectione confirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis ſui perimens. Ad hunc ergo non deputabitur alius. Soli enim hæc unigenito Deo propria ſunt, & unus hic in hac peculiari virtutum ſuarum beatitudine natus ex Deo eſt. Non alter ad eum Deus deputatur, non enim ex alia ſubſtantia, ſed ex Deo Deus eſt. Nihil in eo itaque novum, nihil extraneum, nihil recens eſt. Cum enim audit Iſrael, quod ſibi Deus unus ſit, & filio Dei Deo non alter Deus deputetur, ut Deus ſit; abſolute pater Deus, & filius Deus unum ſunt, non unione perſonæ, ſed ſubſtantiæ unitate: quia filio Dei Deo deputari ad alterum Deum non ſinit propheta dicens, quod Deus eſt.

LIBER

LIBER V.

Dicitur etiam ſecundus: *quia ſecundus eſt adverſus Arianarum partium perfidiam, ſuperiori libro primum cœptam impugnari. Hanc agnoſcit Hilarius ſubdole adeo contextam, ut ei, qui conſenſerit, Filium Deum negare; qui contradixerit, Patrem & Filium, aut duos Deos, aut Sabellii more unum & eumdem prædicare videatur. Quocirca cum libro ſuperiore adverſus fraudem paratam in primis hæreticorum verbis*: Novimus unum Deum, *ex legis, & prophetarum teſtimoniis fideles munierit; nunc in ſubſequentibus illis*, ſolum verum, *latens venenum propulſat, Filium eſſe Deum verum iisdem fere teſtimoniis defendens, quibus in quarto libro Deum & Deum, ſeu Deum non ſolitarium ac ſingularem eſſe oſtendit. Tum ſub libri finem probat Patrem & Filium unum eſſe in diſtinctis perſonis Deum. In his porro omnibus, nondum ad evangelica excedens teſtimonia, prorſus ſe continet intra fines legis, in qua Dei nomen, virtutem, rem ac naturam, proindeque veritatem, Filio attribui demonſtrat. Legis autem nomine intelligit, quidquid ſacris litteris ante Chriſtum natum ſcriptis continetur.*

1. Reſpondentes impiis, & veſanis hæreticorum inſtitutionibus ſuperioribus libris, non ignoramus, in eam nos contradicendi neceſſitatem deductos fuiſſe, ut non minus periculi audientibus reſponſio noſtra, quam ſilentium commoveret. Cum enim unum Deum profane aſſertio infidelis ingereret, & rurſum unum Deum religioſe negare fides ſana non poſſet: tractari de eo non ſine ancipitis periculi conſcientia potuit, quod non minus impie confirmaretur, quam negaretur. Et quidem humani ſenſus opinione ineptum, & rationis alienum eſſe hoc forte exiſtimabitur,

bitur, ut, quod irreligioſum eſt, negare, idipſum irreligioſum ſit confiteri: cum pietas confitendi impietatem condemnet negandi; nec rationi conveniat, ut utiliter affirmetur, quod utiliter deſtruatur. Sed ad divinæ ſapientiæ intelligentiam humanus ſenſus imprudens, & ſecundum cæleſtem prudentiam ſtultus, juxta infirmitates ſuas ſentit, & juxta imbecillitatem naturæ ſuæ ſapit; ſtultus ſibi futurus, ut Deo ſapiat, ſcilicet ut ſenſus ſui inopiam intelligens, & Dei ſapientiam conſectans, non ſecundum humanam ſapientiam prudens ſit, ſed ſecundum quod ad Deum proficit, ſapiat, in Dei ſapientiam ex recognita mundi ſtultitia tranſiturus. Cujus ſtultæ ſapientiæ ſenſum hæretica ſubtilitas ad fallendi occaſionem coaptans, unum Deum profeſſa eſt, auctoritate Legis, Evangeliorumque uſa, qua dictum eſt: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus eſt*: non ignorans, quantum in eo eſſet vel reſponſionis periculum, vel ſilentii; & ex utroque opportunitatem impietatis exſpectans: ut ſi ſanctitatem dicti infideliter uſurpati, conniventis taciturnitas confirmaret, per id, quod Deus unus eſt, filius tamen Dei Deus non eſſet, Deo tantum, ſicut eſt uno manente; at vero ſi contradictio præſumtæ impiæ hujus profeſſionis exſiſteret, veritatem fidei evangelicæ non conſervaret Deum unum non confeſſa reſponſio, cum fidei noſtræ profeſſio ſecundum Deum unum ſit; recideretque in alterius hæreſeos impietatem, Deum unum patrem & Filium profeſſa confeſſio. Atque ita ſapientia mundi, quæ ſtultitia apud Deum eſt, ſpecie blandæ & peſtiferæ ſimplicitatis illuderet, cum hoc fidei ſuæ conſtitueret exordium, in quo ſibi impie aut aſſentiremur, aut adverſaremur, & per hoc utriusque rei periculum, Dei filium Deum non eſſe obtineret, quia Deus unus eſt; aut extorqueret hæreſeos neceſſitatem, ſi & Patrem Deum & filium Deum confitentes, unum Deum prædi-

care

ıre fecundum Sabellii opinionem impiam exiſtimare-
ıur: & ita hoc prædicationis ſuæ modo *unus Deus*, aut
ium excluderet, aut per alium non eſſet, aut tantum
ı nominibus unum eſſet: quia & unitas alium neſciret, &
ius non permitteret unionem, & duo unus eſſe non
oſſet.

2. Sed nos ſapientiam Dei, quæ mundo ſtultitia
:t, conſecuti, & per fidei dominicæ ſalutarem & ſin-
ɜram confeſſionem, vipereæ doctrinæ fraudulentiam
roditu ri, hunc reſponſionis noſtræ ordinem inchoa-
imus, qui & aditum ſibi demonſtrandæ veritatis
:quireret, nec ſe periculo impiæ profeſſionis inſe-
ɜret: temperato inter utrumque moderamine, non
egantes Deum unum, ſed eo ipſo auctore Deum &
)eum, per quem Deus unus prædicatus eſt, prædi-
ıntes; & Deum unum non per unionem docentes,
eque rurſum ad diverſitatis numerum deſecantes,
eque contra tantum in nominibus confitentes; ſed
)eum & Deum, repoſita & dilata adhuc plenius uni-
ıtis quæſtione, monſtrantes. Recte enim unum Deum
Moyſe prædicatum Evangelia teſtantur: & rurſum
deliter in Evangeliis Deum & Deum doceri, Moy-
:s Deum unum prædicans auctor eſt. Atque ita non
ıctoritati contraitum eſt, ſed ex auctoritate reſpon-
ım eſt, ne per id Dei filium liceret Deum negari,
ıia ad Iſrael Deus unus eſt: cum confitendi Dei fi-
um Deum idem auctor eſſet, qui auctor eſt Dei uni-
s prædicandi.

3. Sequitur itaque ordinem quæſtionis etiam ordo
ɔnnexi ſibi libelli. Nam quia hæc ſequens impii
.andimenti poſita ſententia eſt: *Novimus unum Deum*
ɜrum, hinc quoque ſecundi hujus libri omnis ſermo
ɔnſiſtit, an filius Dei Deus verus ſit. Nam ſine
ıbio in hunc ſe ordinem hæretici ingenii ſubtilitas
ɔaptavit, primum *unum Deum* dicens, deinde *unum*
ɜrum Deum confitens: ut per id filium Dei a natura

Dei,

Dei, & veritate averteret, cum veritas in natura uni manens, naturalem unius non excederet veritatem. Igitur quia ambiguitatis locus nullus est, quin Moyses unum Deum prædicans, intelligatur de Dei filio significasse, quod Deus sit: per ipsas illas significationis suæ auctoritates recurramus, & requiramus, an quem Deum significaverit, Deum quoque verum intelligendum docuerit. Nulli autem dubium est, veritatem ex natura, & ex virtute esse: ut exempli causa dictum sit, verum triticum est, quod spica structum, & aristis vallatum, & folliculis decussum, & in farinam comminutum, & in panem coactum, & in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturam panis, & munus. Itaque quia naturæ virtus præstat veritatem; videamus, an verus Deus sit, quem Moyses Deum esse significat: de uno Deo, & eodem vero Deo postea locuturi; ne non interposita sponsione de unius, & veri Dei in Patre, & Filio subsistentibus confirmatione periculosa suspicio pendulæ expectationis sollicitudinem defatiget.

4. Creatio igitur mundi, postquam & Dei cognitio suscepta est, filium Dei Deum esse significans, rogo, in quo tandem verum esse Deum deneget. Non enim ambigitur, quin per filium omnia sint. *Omnia namque* secundum Apostolum, *per ipsum, & in ipso.* Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & nihil non per eum, quæro, in quo ei veritas Dei desit, cui non desit Dei nec natura, nec virtus. Naturæ enim suæ virtute usus est, ut & essent, quæ non erant, & fierent, quæ placerent. Vidit enim Deus, quia bona sunt.

5. Neque enim aliam, quam personæ, intulit lex significationem, cum ait: *Et dixit Deus: Fiat firmamentum,* & subjecit rursum: *Et fecit Deus firmamentum.* Cæterum nec virtutem distinxit, nec naturam separavit, nec nomen demutavit in eo, in quo tantum di-

centia

centis intelligentiam præstitit, ut significationem efficientis afferret. Veritatem autem naturæ, atque virtutis, significatio sermocinantis non adimit, quin potius veritatem ipsam, quanta potest proprietate, commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturæ ejus est, quæ efficiens id possit præstare, quod dicens. In quo ergo tandem non erit verus ille, qui efficit, cum verus sit ille, qui dicit; quandoquidem dicti veritatem, facti veritas consequatur? Deus est, qui dixit, Deus est, qui fecit. Si in dicto veritas est, quæro, cur negetur in facto. Nisi forte hic dicendo verus sit, & non sit verus iste faciendo. Habemus itaque in filio Dei Deo naturæ veritatem. Deus est, creator est, Dei filius est, potest omnia. Parum est, ut, quod vult, possit, quia semper voluntas virtutis est, quin etiam id, quod sibi dicitur, potest. Perfectæ enim potestatis est, hoc naturam posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atque ita, cum, quidquid dici potest, id ipsum & effici possit; tenet veritatis naturam ea, quæ dictis exæquatur, operatio. Non est itaque Dei filius Deus falsus, nec Deus adoptivus, nec Deus connuncupatus, sed Deus verus. Et non necesse est aliquid e diverso demonstrare, per quod non sit Deus verus: mihi enim sufficit in eo Dei nomen, atque natura. Deus enim est, per quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi locuta est. Exæquatur Deus Deo nomine, exequatur veritati veritas opere. Ut significatio est Dei potentis in dicto, ita intelligentia est Dei potentis in facto. Et post quæro, in Patris & Filii confessione, qua auctoritate naturæ veritas denegetur, quam & virtus nominis, & nomen virtutis implevit.

6. Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem, aut diffidentem earum, quæ objici soleant, quæstionum, de his nunc tacere. Neque enim hoc, quod dici solet: *Pater major me est*, & cætera

hujusmodi similia, aut ignorantur, aut non intelliguntur, ut non per hæc ipsa veri Dei in Filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostræ eum esse convenit, qui erat propositionis adversæ, ut vestigia impiæ institutionis gressus hic piæ prædicationis inculcans, ipsa illa prima evadentis in hoc profanum irreligiosumque iter fallacis doctrinæ signa deleret. Dilatis igitur atque in postremum reservatis evangelicis atque apostolicis præconiis, omnis interim nobis de lege & prophetis adversus impios pugna sit, ementitam eorum ac fallacem perversitatem his ipsis interim, quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neque enim aliter veritas intelligi potest, quam si falsa ea esse, quæ veritati objecta sunt, detegantur; & hoc quidem mentientium absolutiore dedecore, si mendacia ipsa proficiant veritati. Et quidem sensu humanæ opinionis commune judicium est, nequaquam veris falsa sociari, neque hæc rerum genera mutuo sibi assensu contineri: quia per generis differentiam adversante natura numquam diffidentia coeant, nec diversa consentiant, nec sibi invicem aliena communia sint.

7. Quæ cum ita sint, interrogo inter verum, & falsum Deum, quomodo hoc dictum intelligatur: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Verba sensum enuntiant, sensus rationis est motus, rationis motum veritas incitat. Ex verbis igitur sensum sequamur, ex sensu rationem intelligamus, & ex ratione veritatem apprehendamus. Cui enim dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram,* quæro, in quo non secundum eum verus sit, qui sibi dicat: nam sine dubio dictum hoc ex affectu, sensuque dicentis est. Ergo qui dicit: *Faciamus*, significat secum ad faciendum non dissentientem, non alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id, unde est sermo, faciendum. Hoc ergo sine dubio sensisse, *qui loquitur*, quia id locutus est, intelligendus est.

8. Ut

8. Ut plenior autem naturæ, atque operationis veritas doceretur; qui ſenſum ſuum per verba eloquebatur, ſenſus quoque rationem ex natura cum veritate ſubjecit, dicens: *Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Ubi eſt hic falſus Deus, cui verus Deus dicit: *Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram? Noſtram* non habet unionem, non habet diverſitatem, non habet diſcretionem. Homo enim ad communem fit, ſecundum veritatem ſermonis, imaginem. Communio autem falſo veroque non competit. Deus, qui loquitur, ad Deum loquitur: ad Patris & Filii imaginem homo conditur. Nomen non diſcrepat, natura non differt. Una enim eſt imaginis, ad quam homo creatus eſt, ſpecies. Et inter hæc veritas ubi deperit, manente inter utrumque & facti communione, & communis imaginis veritate? Nondum abſolvendæ hujus quæſtionis mihi tempus eſt: poſterius enim demonſtrabimus, in quam imaginem Dei patris, & Dei filii homo conditus ſit. Nunc interim hoc tenemus, an iſte verus Deus non ſit, cui verus Deus dixerit: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Diſcerne, ſi quid potes, in hac imaginis communione verum atque falſum: & hæretico furore hæc indiſſecabilia decide. Unum enim ſunt, quorum imaginis, & ſimilitudinis unum eſt homo factus exemplum.

9. Sed ſequamur ordinem lectionis, ut veritas ſemper ſibi cohærens non demutetur offendiculo falſitatis. *Et fecit Deus hominem; ad imaginem Dei fecit eum.* Imago communis eſt. Deus ad imaginem Dei hominem fecit. Qui verum Deum filium Dei denegat, quæro, ad cujus Dei imaginem a Deo factum hominem intelligat. Meminerit tamen ſemper per Filium omnia; ne forte hæretica intelligentia operationem ſibi Dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem Dei patris per filium Deum homo conditur, conditur quoque ad imaginem Filii: quia nemo Filio dictum denegat: *Ad ima-*

ginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo divinus rationem veritatis in dictis, quam opus explebat in factis: ut hominem ad imaginem Dei Deus figuraret, ut Deum significaret, nec veritatem Deo adimeret: cum & in communione imaginis esset Deus verus, qui in opere efficiendo intelligebatur Deus filius.

10. O desperatæ mentis furor perditus! o stulta cæcæ impietatis temeritas! Audis Deum & Deum, audis imaginem nostram: quid tu subjicis verum, & non verum? Quid inseris naturalem, atque falsum? Quid sub religionis nomine religionem evertis? Quid per unum Deum, & unum Deum verum, tentas, ne Deus verus unus sit? Nondum vesanos spiritus tuos dictis evangelicis, atque apostolicis suffoco, in quibus Pater & Filius non persona, sed natura unus, & verus Deus uterque est: interim te lex sola enecat. Numquid ait Deum verum, & non Deum verum? Numquid aliter in utroque præter quam naturæ nomine usa est? Deum & Deum dixit, quæ dixit Deum unum. Sed quid tantum dixisse dico? Deum verum, & Deum verum per veritatem imaginis prædicavit. Usa est in nuncupatioue primum naturæ nomine: utitur deinceps in genere veritate naturæ. Cum enim, qui fit, secundum imaginem creatur utriusque, non potest non ex vero consistere, quod uterque Deus verus sit.

11. Sed pergamus etiam nunc eo prædicationis nostræ itinere, quo lex sancta de Deo docuit. Angelus Dei ad Agar loquitur, & idem Angelus Deus est. Sed forte idcirco non Deus verus est, quia Angelus Dei est. Inferioris enim naturæ videtur hoc nomen: & ubi nuncupatio est generis alieni, ibi existimatur veritas ejusdem generis non inesse. Et quidem jam superior liber inanitatem hujus quæstionis ostendit. In Angelo enim officii potius, quam naturæ intelligentia est. Et propheta mihi testis est, dicens: *Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem.*

Urens

Urens igitur ignis, illi miniſtri ejus ſunt; & veniens ſpiritus, angeli ejus ſunt. Per hæc enim nuntiorum, qui angeli nuncupantur, ac miniſtrorum oſtenditur vel natura, vel virtus. Fit ergo hic ſpiritus angelus, vel hic ignis urens miniſter Dei: & hæc natura eorum accipit nuntii, & miniſtri officium. Volens igitur lex, immo per legem Deus, perſonam paterni nominis intimare Deum filium angelum Dei locuta eſt, id eſt, nuntium Dei. Significationem enim officii teſtatur in nuntio: naturæ autem veritatem confirmavit in nomine, cum Deum dixit. Hic autem nunc diſpenſationis eſt ordo, non generis. Non enim aliud, quam Patrem & Filium prædicamus, & ita naturam nominum coæquamus, ut veritatem Dei teneat ex innaſcibili Deo Dei unigeniti nativitas. Miſſi autem, & mittentis ſignificatio hic non aliud, quam Patrem & Filium docet, cæterum veritatem non adimit naturæ, neque in Filio perimit nativæ divinitatis proprietatem: quia nemo ambigat naturam auctoris in filii nativitate connaſci, ut ex uno conſiſtat in unum, quod per unum non diſcernatur ex uno: atque ita unum ſint, per quod unus ex uno eſt.

12. O impatiens fidei calor, & deſiderati ſermonis incontinens ſilentium! Jam enim & in ſuperiori libro modum conſtitutæ prædicationis exceſſimus, cum quando impie dictum unum Deum ab hæreticis arguentes, & Deum atque Deum a Moyſe prædicatum docentes, ad unius Dei veram & religioſam confeſſionem pia, quamvis inconſiderata, feſtinatione deſcendimus: & nunc quoque alterius quæſtionis negotio immorantes, non tenuimus ordinem conſtitutum; & dum de Deo vero Dei filio loquimur, usque ad confeſſionem Dei veri in Patre & Filio ferventis ſpiritus ardore prorupimus. Sed tractatui ſuo fidei noſtræ veritas reſervetur: quæ cum inchoata ſit ad ſecurita-

 tem

tem legentis, tractanda tamen atque absolvenda plenius est ad desperationem contradicentis.

13. Non affert itaque demutationem naturæ nomen officii: qui enim angelus Dei est, Deus est. Non fit plane Deus verus, si non res Dei & locutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnam Ismael adauget, & nomini ejus multiplicationes gentium pollicetur: & quæro, si hoc Angeli opus est. Sin vero Dei potestas est; quid naturæ aufers veritatem, cui veritatis non adimis potestatem? Tenet itaque naturæ virtus veritatis fidem: & inter dispensationis suæ salutaria mundo sacramenta, qui Deus verus est, nescit Deus verus, aliquando non esse.

14. Et primum quæro, quid significationis habeat Deus verus, & non Deus verus? Non enim verbi hujus apprehendo rationem, si dicatur mihi: *Ignis est*, sed non est verus ignis; aut, aqua est, sed non est vera aqua: & quæro, in quo ejusdem generis veritas a generis ejusdem veritate dissentiat? Quod enim ignis est, non potest esse, ne verus sit: nec natura manens, eo potest carere, quod vera est. Perime aquæ, quod aqua est: & per id poteris abolere, ne vera sit. Ceterum si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat, ut vera sit. Potest ita demum natura perire, si non sit: verum non potest non vera esse, si maneat. At Dei verus est filius Dei, ut Deus sit; aut si non est verus Deus, non potest etiam id esse, quod Deus est: quia si natura non sit, naturæ non competit nomen; si autem naturæ in eo nomen est, non potest ab eo veritas abesse naturæ.

15. Sed forte in eo, cum angelus Dei Deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio Dei potius, quam veritas. Si parum naturam in se Dei, tum, cum Angelus Dei dictus est, docuit; in inferioris adhuc ab angelo naturæ nomine intellige, *an ex se Dei* præstiterit veritatem. Namque ad Abraham

raham homo locutus est; sed Abraham Deum adoravit. Sed o pestifer hæretice, Deum Abraham confessus est, quem tu Deum denegas. Quare promissas Abrahæ benedictiones impie exspectas? Non est tibi ille, ut est, gentium pater: neque in familiam seminis sui per benedictiones fidei suæ renatus evadis. Non de lapidibus Abrahæ filius excitaris; sed natio viperarum confessionis suæ hostis exsistis. Non es Israel Dei, non es Abrahæ successio, non justificatus ex fide es: non enim Deo credidisti. Per eam namque fidem justificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium, per quam Deum, cui crediderat, adoravit. Adoravit etenim beatus ille, & fidelis patriarcha Deum; & accipe quam Deum verum, cui, ut ipse de se ait, non impossibile est omne verbum. Aut numquid non soli Deo possibile est omne verbum? Aut cui possibile est omne verbum, quæro, quid de-it de Deo vero.

16. Et rogo, quis est Deus hic Sodomæ & Gomorrhæ eversor? Pluit enim Dominus a Domino: numquid non verus Dominus a vero Domino? Aut quid aliud, quam Dominus a Domino? vel quid præter significationem personæ in Domino ac Domino coaptabis? Et memento, quod, quem *solum verum* Deum nosti, hunc eumdem *solum justum judicem* sis professus. Et intellige, quod Dominus, qui pluit a Domino, non occidens justum cum impio, omnem judicans terram, & Dominus, & justus judex est, & pluit a Domino. Et inter hæc, quem solum justum judicem dixeris, quæro. A Domino enim Dominus pluit: & hunc justum judicem non negabis, qui pluit a Domino. Abraham enim dixit, pater gentium, non utique infidelium: *Nullo modo facies hoc verbum, ut occidas justum cum impio, & erit justus tamquam impius. Nullo modo, qui judicas terram, facies hoc judicium.* Hunc ergo Deum justum judicem, necesse est & verum Deum

esse. Tuo te, impie, teneo mendacio. Nondum ex Evangeliis Deum judicem profero: lex mihi judicem Deum locuta est. Adime Filio, quod judex est, ut auferas, quod Deus verus est. Eum enim solum verum Deum, quem solum judicem justum professus es: & quem justum judicem doces, hunc non potes secundum te verum Deum negare. Qui judex est, Dominus est, potens ad omne verbum est, benedictionum æternarum sponsor est, piorum, impiorumque judex est, Abrahæ Deus est, ab eo adoratus est: ementire saltem aliquid per hanc impiam & stultam verbi tui impudentiam, unde non verus est.

17. Non perimunt naturæ veritatem cælestis misericordiæ sacramenta: sed nec sanctorum fidem species, quæ ad fidei visionem coaptantur, eludunt. Sacramenta enim legis mysterium dispensationis evangelicæ præfigurant: ut patriarcha videat, & credat, quod Apostolus contemplatur, & prædicat. Namque cum lex umbra sit futurorum, veritatem corporis umbræ species expressit. Et Deus in homine & videtur, & creditur, & adoratur, qui secundum plenitudinem temporis esset in homine gignendus. Namque ad visum species præfiguratæ veritatis assumitur. Visus est autem tum tantum Deus in homine, non natus est: mox etiam hoc, quod est visus, & natus est. Ad veritatem vero nascendi, familiaritas proficit assumtæ ad contemplandum formam speciei. Illic homo per Deum secundum naturæ nostræ infirmitatem videndus assumitur: hic pro naturæ nostræ infirmitate nascitur, quod erat visum. Accipit umbra corpus, & species veritatem, & visio naturam. Non tamen Deus a se demutatur, cum in homine nobis aut videtur, aut nascitur, familiari inter se proprietate & nativitatis, & visus: ut, quod natum est, visum sit, & quod visum est, nasceretur. Et quia nondum nobis *collationis* Evangelicæ ac propheticæ locus est,

initi-

ſtitutum interim ex lege ordinem perſequamur. Pro-
ituri enim poſtea ex Evangeliis verum Dei filium na-
im in homine fuiſſe, nunc viſum interim patriarchis
ſpecie hominis Dei filium Deum verum docemus ex
ge. Namque cum Abrahæ homo viſus eſt, & Deus
loratus, & judex prædicatus: & cum pluit Dominus
Domino; non ambigitur, quin, quod pluit Domi-
ıs a Domino, ad ſignificationem Patris & Filii lex
quatur: neque rurſum exiſtimandum eſt, quod pa-
iarcha neſcierit, quin Deum verum adoraret, quem
cum intelligens adorabat.

18. Habet autem non exiguam perfidiæ impietas
intelligentiam veræ fidei difficultatem. Anguſtum
nim irreligioſitate ſenſum religioſæ doctrinæ inſtitutio
on adit. Ex quo fit, ut, quæ ad ſacramentum ſa-
itis humanæ Deus in homine naſcendo geſſit, mens
religioſa non capiat: dum opus ſalutis ſuæ non in-
lligit Dei eſſe virtutem. Et contemplando partum
ativitatis, infantiæ infirmitatem, pueritiæ profectum,
ıventutis ætatem, corporis paſſiones, & paſſionum
rucem, & crucis mortem, per hæc non ſentiunt Deum
erum; cum hæc in ſe ad naturam genuerit, quæ ſibi
on erant antea in veritate naturæ; ita, ut naturæ
on amitteret veritatem, neque homo factus Deus
ſſe deſineret, cum, qui Deus eſt, homo eſſe cœpiſ-
et: non intelligentes, non niſi ex veri Dei virtute
ſſe, ut, quod non eſſet, eſſet; nec tamen, quod
ſſet, eſſe deſineret; cum naturæ infirmis aſſumtio
ıon eſſet, niſi ex potentis virtute naturæ, quæ cum
n eo, quod eſſet, maneret, poſſet tamen eſſe, quod
ıon erat. O hæretica imprudentia, & ſtulta mundi
apientia, opprobrium Chriſti non intelligens, Dei
ſſe virtutem, & ſtultitiam fidei non ſentiens, Dei
ſſe ſapientiam! Deus ergo idcirco tibi Chriſtus non
ſt, quia, qui erat, naſcitur, quia, qui indemutabi-
is eſt, creſcit ætate, quia impaſſibilis patitur, quia

H 5 vivens

vivens moritur, quia mortuus vivit, quia omnia in eo contra naturam sunt? Rogo hoc, quid aliud est, quam omnipotentem esse, quod Deus est? Nondum vos sacra & veneranda Evangelia contingo, ut ex vobis Christus Jesus in his passionibus Deus sit. Ex lege enim estis: & oportet eam docere: quod per assumptam infirmitatem non amittat Deus esse, qui Deus est. Sacramentum enim fidei vestræ, mysteriorum suorum virtute testata est.

19. Adesto, adesto nunc mecum fidei tuæ spiritu adversus venenata infidelitatis sibila, sancte & beate patriarcha Jacob, & in lucta hominis invalescens, benedici te ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillum oras, quod ab infirmo expectas? Hunc, cujus benedictiones rogas, complexu tuo validior elidis. A gestis corporis tui, mentis tuæ opus diffidet: aliud enim, quam agis, sentis. Tenes in gestu luctæ tuæ hominem infirmum: sed hic tibi homo Deus verus est, non ex nuncupatione, sed ex natura. Non enim adoptivis benedictionibus benedici te postulas, patriarcha, sed veris. Cum homine luctaris, sed Deum facie ad faciem vides. Non oculis tui corporis cernis, quod visu fidei tuæ sentis. Infirmus secundum te homo est: sed anima tua secundum visum Deum salvata est. Jacob in lucta es: post fidem postulatæ benedictionis Israel es. Subditur tibi secundum carnem homo, ad mysterium passionis in carne: Deum in carnis infirmitate non nescis, ad sacramentum benedictionis in Spiritu. Nec adspectus impedit, quin fides maneat; nec infirmitas avocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin, qui homo est, Deus sit· nec, qui Deus est, non Deus verus est; quia non potest non Deus verus esse, qui Deus est, & benedicendo, & transferendo, & nuncupando.

20. Te-

20. Tenet adhuc sacramenti evangelici ordinem gis umbra, &, apostolicæ doctrinæ veritatem mysteis suis veri æmula præfigurat. In visu somnii betus Jacob Deum viderat: in somnio sacramenti revetio est, non corporalis contemplatio. Nam & per alam descensus & adscensus Angelorum ad cælum deonstratur, & super scalam incumbens Deus ostendiır, & interpretatio visionis revelationem somnii prohetavit. Nam patriarchæ dictis: *Et domus Dei*, *& rta cœli*, locus esse hic visionis ostenditur. Et post ıultam gestorum ejus enarrationem sequitur: *Dixit tem Deus ad Jacob*: *Surge & adscende in locum Bethel*, *& abita ibi*, *& fac ibi sacrificium Deo*, *qui visus est tibi*, *cum cederes a facie Esau*. Si evangelica fides per Deum lium ad Deum patrem habet aditum, & non potest eus, nisi per Deum, intelligi; nunc Deus, qui hoorem Deo incumbenti in scalam cæli postulat, doce, nde non verus sit. Aut quæ in utroque naturæ dirsitas est, ubi ejusdem naturæ unum atque idem noıen est? Deus visus est, Deus de viso Deo loquitur. Non potest Deus, nisi per Deum, intelligi, sicuti nec onorem a nobis Deus, nisi per Deum accipit. Namue honorandus esse non intelligetur, nisi iste docueit honorandum: nec Deus scietur, nisi hic Deus sciıs sit. Habet dispensatio sacramentorum suum orinem. Ad Dei honorem per Deum docemur. Teet natura suum nomen: non aliud uterque, quam eus est. Et inter Patris & Filii naturæ unius noıen unum, quæro, quomodo Deus filius a se possit egenerare, ne verus sit.

21. Non est de Deo humanis judiciis sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in cælestem cogitionem suis viribus efferat. A Deo discendum est, uid de Deo intelligendum sit: quia non nisi se auctore ognoscitur. Adsit licet sæcularis doctrinæ elaborata nstitutio, adsit vitæ innocentia: hæc quidem proficient

cient ad conscientiæ gratulationem, non tamen c nitionem Dei consequentur. Moyses in reginæ um adoptatus, & omnibus Ægyptiorum doctrinis ditus, cum utique ex naturæ affectu Hebræi injui morte Ægyptii ultus esset, Deum tamen paterna benedictionum nesciebat. Namque ob metum c proditæ Ægyptum derelinquens, cum in terra dian pastor ovium esset, ignem in rubo sine con matione rubi contuens, Deum audivit, & nomei interrogavit, & naturam cognovit. Neque enim de Deo, nisi per Deum, cognita esse potuissent. quendum ergo non aliter de Deo est, quam ut ipi intelligentiam nostram de se locutus est.

22. Angelus Dei est, qui in igne de rubo appa & de rubo in igne Deus loquitur. Habes dispensi nem in angelo, quia in angelo officium est, non tura: habes in naturæ nomine Deum, quia Ang Dei Deus est. Sed forte non verus est. Num non verus est Deus Abrahæ, & Deus Isaac, & I Jacob? Horum enim Angelus de rubo loquens, I in æternum est. Et ne adoptivi nominis fureris casionem, loquitur ad Moysen Deus ille, qui est. enim scriptum est: *Dixit autem Dominus ad Moy Ego sum, qui sum. Et dixit: Sic dices filiis Israel: est, misit me ad vos.* Cœptus ab Angelo Dei sermo ut sacramentum intelligatur humanæ salutis in fi idem Deus Abrahæ, & Deus Isaac, & Deus Jacob ut ei naturæ suæ nomen sit: mittit deinde ad Is Deus, qui est; ut vere intelligeretur esse, q Deus est.

23. Quid ad hæc inefficax hæreticæ impietatis titia vesano spiritu mentiris, & contra tantorum triarcharum scientiam generosi seminis tritico u dam zizaniam sator nocturnus interseris? Sed si M crederes, crederes & Deo Dei filio: nisi forte n bis, quod de eo Moyses locutus sit. Quod cum

gar

gare voles, audies verbis Dei: Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi; de me enim ille ſcripſit. Arguet te plane, arguet ille toto legis volumine, quam manu Mediatoris per Angelos diſpoſitam ſuſcepit. Et quære, an qui legem dederit, Deus verus ſit, cum utique Mediator ſit iſte, qui dederit. Aut numquid non obviam Deo Moyſes populum eduxit ad montem? Aut numquid non Deus deſcendit in montem? Aut forte falſum hoc & adoptivum potius, quam naturæ ſuæ nomen eſt? Intellige perſonantes tubas, & lampadum flammas, & e monte æſtuantem fornacium fumum, & ad adventum Dei conſciam humanæ infirmitatis trepidationem, & a populo, orato ad loquendum Moyſe, confeſſam ſub voce Dei mortem. Tibi, hæretice, non eſt Deus verus, quo Iſrael tantum loquente mori timuit, & vocem ejus humana infirmitas non tulit? Tibi idcirco Deus non eſt, quia, ut audires, & videres, per infirmitatem hominis eſt locutus? Moyſes montem adiit; divinorum, & cæleſtium ſacramentorum cognitionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus eſt, omnia ſecundum ſpeciem oſtenſæ ſibi in monte veritatis inſtituit, per familiaritatem loquentis ad ſe Dei, gloriam claritatis inconſpicabilis ſumſit, & corruptivam vultus ſui ſpeciem lux intolerabilis vicinæ majeſtatis implevit, Deum teſtatur, de Deo loquitur, ad hunc adorandum cum lætitia gentium Angelos Dei advocat, hujus placitas benedictiones Joſeph vertici imprecatur: & poſt hæc ſolo conceſſo ei nomine, audet quiſquam negare, quod verus eſt?

24. Nunc quia omni hoc ſermone noſtro demonſtratum exiſtimamus, nullam interpoſitam intelligentiæ rationem fuiſſe, ut Deus verus, & Deus falſus in ſenſum humanæ mentis incideret, cum Deum & Deum, & Dominum & Dominum lex locuta ſit; neque in nominibus naturiſque ſignificatam diverſitatem fuiſſe, ne non ſecundum nomen naturæ, & natura nominis

poſſet

possset intelligi; cum virtus Dei, potestas Dei, res Dei, nomen Dei in eo esset, quem Deum lex prædicabat: quem secundum sacramenti evangelici distributionem, ad personæ significationem demonstraret, & in creando mundo obedientem dictis Dei Deum, & in figurando homine communis secum, & Dei imaginis Deum creatorem, & in judicandis Sodomitis judicem Dominum a Domino, & in largiendis benedictionibus, & in decernendis mysteriis legis Angelum Dei Deum: ut ad salutarem confessionem in patre Deo, & in filio Deo Deus semper ostensus, naturæ veritatem ipso naturæ nomine edoceret; cum lex Deum utrumque significans, ambiguitatem non relinqueret veritatis.

25. Tempus jam nunc est, ut, quod pie & religiose lex docuit, non impie furto hæreticæ stultitiæ prædicari sinamus, quæ Dei filium negatura sic cœpit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* Et quia impietas ejus periclitaretur in nomine, cum Deum, & Deum lex esset locuta; ut naturam nominis per auctoritatem dicti prophetici negaret, adjecit: *Benedicent te Deum verum*, ut per id unum Deum locuta lex esset, essetque in filio Dei Deo nomen potius, quam veritas, uno tantum vero Deo intelligendo. Et forte contradicere nos dictis tuis, o stulte, attentaveris, ut negemus unum Deum verum. Non plane negamus secundum te confitendo. Hæc enim fides nostra, hæc conscientia, hic sermo est. Sed intelligimus Deum unum, & eumdem Deum verum. Nec confessio nostra periclitatur in nomine, quæ in natura Filii unum, & verum Deum prædicat. Disce confessionis tuæ intelligentiam, & unum ac verum Deum cognosce, ut unum ac verum Deum pie prædices. Rapis enim ad impietatem tuam religionis nostræ professionem: &, quod est, negas, dum, quod est, non negas. Sic stultam sapientiam fallis, ut veritatem perimas specie *veritatis.* Unum verum Deum confiteris, ut unum

verum

verum Deum deneges. Professio enim tua sic putatur pia, quod magis impia est; sic vera, quod falsa est. Sic a te unus, & verus Deus prædicatur, ut non sit. Negas enim Dei filium Deum verum, cum tamen Deum non neges; Deum tamen non natura confitendo, sed nomine. Si nativitas ejus, nominis potius est, quam veritatis, potes auferre nomini veritatem: si autem vere Deus natus est, quæro, quomodo possit non vere esse, quod natus est? Aut nega esse, ne sit; aut si est, quomodo, quod est, non erit, cum, quod est, non possit esse, ut non sit? Ac de nativitate quidem mox erit sermo. Interim tamen de veritate naturæ Dei impietatem mendacii tui prophetica confessione convincam; ita tamen, ut unum & verum Deum prædicari a nobis, neque Sabellii hæresis ipsum Patrem sibi, & Filium professa præsumat, neque tu veritatem de filio Dei, unum tantum Deum verum prædicans, mentiaris.

26. Nihil plane in se habet sapientiæ impietas: & Dei timor, qui sapientiæ initium est, ubi deest, aufert secum ante exordium prudentiæ. Ad infirmandam enim Dei veri in Filio fidem propheticus sermo profertur, quo dictum est: *Et benedicent te Deum verum.* Primum hæc impietatis stultitia fuit, ut, quæ superius dicta sunt, aut non intelligerentur, aut intellecta cum essent, tacerentur. Tum deinde, ad quam se fraudem syllabæ adjectione, quæ in libris non extat, instruxit: stultitiæ suæ in eo usa mendacio, tamquam dictis suis eo usque adhibenda fides esset, ut requirendam esse ipsam dictorum propheticorum auctoritatem non putaret. Non enim ita scriptum est: *Benedicent te Deum verum*, sed *Benedicent Deum verum.* Nam non exiguum ambiguitatis momentum est inter *te Deum verum*, *&* *Deum verum.* Personæ enim alterius videtur esse pronomen, ubi *te* est: cæterum ubi pronominis syllaba non erit, ibi ad auctorem dicti refertur & nomen.

27. Et

27. Et ut absoluta intelligendæ veritatis ratio sit, ipsa illa ex solido prophetæ dicta subdentur. *Propterea sic dicit Dominus:. Ecce, qui serviunt mihi, manducabunt; vos vero esurietis: ecce, qui serviunt mihi, bibent; vos autem sitietis: ecce, qui serviunt mihi, exultabunt in lætitia; vos autem clamabitis propter dolorem cordis vestri, & a contribulatione spiritus ululabitis. Relinquetis enim vos nomen vestrum in lætitia electis meis, vos autem interficiet Dominus. Servientibus vero mihi vocabitur nomen novum, quod benedicetur super terram: & benedicent Deum verum, &, qui jurant super terram, jurabunt in Deum verum.* Numquam non ex causa est, cum consuetudo prædicationis exceditur: & rationem novitatis ratio falsitatis inducit. Cum enim antea tantæ de Deo prophetiæ exstitissent, & ad Dei dignitatem ac naturam demonstrandam simplex, & solum Dei nomen commemoratum fuisset; quærendum est, qua ratione nunc per Esaiam benedicendum *Deum verum*, & jurandum super terram *in Deum verum* prophetiæ Spiritus præloquatur. Et primum noscendum est, sermonem hunc res futuri temporis nuntiare. Et quæro, an Deus verus non sit, qui tum secundum opinionem Judæorum & benedicebatur, & jurabatur. Judæi namque sacramentum mysterii Dei nescientes, & per hoc Dei filium ignorantes, Deum tantum, non & Patrem venerabantur. Nam utique venerantes Patrem, venerarentur & Filium. Hi ergo Deum benedicebant, & jurabant per eum. Sed propheta benedicendum *Deum verum* testatur, *verum Deum* idcirco pronuntians, quia per mysterium assumti corporis non ab omnibus esset in eo Dei veritas intelligenda. Et opus fuit veri confirmatione, ubi falsi proruptura esset assertio. Et singulas dictorum eorumdem sententias recenseamus.

28. *Propterea sic dicit Dominus: Ecce, qui serviunt mihi, manducabunt; vos vero esurietis: ecce, qui serviunt*

mihi,

mihi, bibent; vos vero sitietis. Cognosce sub eodem dicto utriusque temporis significationem, ut sacramentum assequaris ætatis. *Qui* enim *serviunt mihi, manducabunt.* Religionem scilicet præsentem futuris præmiis muneratur: ita ut præsentium impietatem futuræ sitis, ac famis pæna conficiat. Deinde adjecit: *Ecce, qui serviunt mihi, exultabunt in lætitia; vos autem clamabitis propter dolorem cordis vestri, & a contritione spiritus ululabitis.* Secundum superiorem sensum etiam nunc futuri, & præsentis temporis demonstratio est: ut, qui serviunt, exsultaturi sint in lætitia; qui vero non serviunt, in clamore, atque in ululatu per dolorem cordis, & contritionem spiritus mansuri sint. Dehinc subjecit: *Relinquetis enim vos nomen vestrum in lætitia electis meis, vos autem interficiet Dominus.* Sermo ad carnalem Israel est cum futuri temporis significatione, cui exprobratur, quod nomen suum electis Dei relicturus sit. Quæro, quod hoc nomen sit? Nempe Israel, ad quem tum erat sermo. Dehinc interrogo, qui sit hodie Israel? Et quidem testatur Apostolus: Qui spiritu, non littera: qui in regula Christi procedentes, Israel Dei sunt.

29. Tum præterea, cum superius dictum sit: *Propterea sic dicit Dominus;* intelligendum est, cur ita hoc consequatur: *Vos autem interficiet Dominus*, deinde post hæc quid sibi velit hic sermo: *Servientibus vero mihi vocabitur nomen novum, quod benedicetur super terram.* Numquid ambigitur in eo, quod dictum est: *Propterea sic dicit Dominus*, & in eo, quod sequitur: *Vos autem interficiet Dominus*, id demonstratum fuisse, ut, qui loqueretur, & qui interfecturus esset, non aliud intelligeretur esse, quam Dominus; qui & postea sibi servientes novo esset nomine muneraturus, & non ignoraretur, & in prophetis locutus esse, & piorum atque impiorum judex futurus? Mysterium itaque sermo reliquus evangelici sacramenti, ne quid

in Domino dicente, & in Domino interficiente ambigi possit, explicuit: *Servientibus vero mihi vocabitur nomen novum, quod benedicetur super terram.* Omnis hic futuri temporis sermo est. Et quod est hoc nomen novum religionis, quod benedicetur super terram? Si a sæculis Christiani vocabuli antea beatitudo umquam fuit, nunc novum non est. Sin vero hoc sanctificatum pietatis nostræ in Deum novum nomen est, hæc profecto professionis novitas cælestium benedictionum merces super terram est.

30. Jam vero totius fidei nostræ conscientiam sequens sermo confirmat, dicens: *Et benedicent Deum verum, & qui jurant super terram, jurabunt in Deum verum.* Hi certe benedicent Deum verum, quorum in Dei servitute novum nomen est: tum deinde, qui jurandus erit Deus, Deus verus est. Anne ambigitur, quis juretur, quis benedicatur, per quem novum ipsi servientibus benedictumque nomen sit? Consistit mecum adversus impiam tuam, hæretice, prædicationem absoluta sermonis ecclesiastici fides novi per te Christi nominis, & per servitutis professionem benedictæ ex te super terram nuncupationis, te verum Deum jurans. Omne enim os credentium te, Christe, Deum loquitur. Omnis credentium fides te Deum jurat, Deum verum esse te confitens, Deum verum esse te prædicans, Deum verum esse te conscia.

31. Quamquam igitur omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit difficultatem, quin Deum significasse intelligatur, & cui per novum nomen serviatur, & per quem ejusdem nominis in terris benedicta sit novitas, & qui benedicatur Deus verus, & qui juretur Deus verus; quæ omnia secundum temporum plenitudinem Ecclesiæ fides pia in Dominum Christum religione profitetur: & ita se in eo propheticus sermo coaptavit, ut significationem personæ alterius adjectione pronominis non novaret. Si enim addidisset,

to Deum verum, referri ad alterum dicentis sermo potuisset: sed cum ait: *Deum verum*, significationis intelligentiam penes loquentem reliquit: & quamquam quem præsens sermo significet, non ambigatur; tamen connexa superius dicta, cujus professio ista sit intelligenda, demonstrant. Ait enim: *Palam apparui non interrogantibus me, & inventus sum non quærentibus me. Dixi: Ecce sum genti, qui non invocaverunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentem, & contradicentem.* Anne impia furtivæ prædicationis falsitas in obscuro est, & Deus verus ignorabitur, qui hæc loquitur? Rogo, quis apparuit non interrogantibus, & quis inventus non quærentibus? Et quis gentium est, quæ non invocaverunt antea nomen ejus? Et quis die tota manus ad diffidentem, & contradicentem populum extendit? Confer cum his sacrum illud, & divinum Deuteronomii Canticum, in quo super non Deos Deus exacerbatus, super non gentem & gentem stultam in zelum incitat infideles: & intellige, quis manifestus sit ignorantibus, & quis proprius usurpatur alienis, & quis manus suas ante diffidentem, contradicentemque populum, configens cruci chirographum edicti anterioris, expendit. Hic namque prophetæ Spiritus dicit per continentem sibi in ordine, connexumque sermonem: *Servientibus vero mihi vocabitur nomen novum, quod benedicetur super terram, & benedicent Deum verum: & qui jurant super terram, jurabunt in Deum verum.*

32. Hæc si stultitia atque impietas hæretica, ad fallendum ignorantes, simplicioresque, dicta esse ex persona Dei patris mentietur, ne in Deum filium dicti hujus intelligentia suscipi possit: audiat mendacii sui ab Apostolo, & doctore gentium reatum; omnia hæc ad sacramentum passionis dominicæ, & evangelicæ fidei tempora prædicante, tum cum infidelitatem Israel, adventum Domini in carnem non intelligentis, ex-

probrat. Ait enim ita: Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvabitur. „Quomodo
„ invocabunt eum, in quem non crediderunt? Quo-
„ modo autem credent ei, quem non audierunt?
„ Quomodo autem audient sine prædicante? Quo-
„ modo autem prædicabunt, nisi missi fuerint? sicut
„ scriptum est: Quam speciosi pedes eorum, qui an-
„ nuntiant pacem, eorum, qui annuntiant bona: Sed
„ non omnes obediunt Evangelio. Esaias enim di-
„ cit: Domine, quis credidit auditui nostro? Itaque
„ fides ex auditu, auditus autem per verbum. Sed
„ dico, numquid non audierunt? Immo in omnem
„ terram exivit sonus eorum, & ad terminos orbis
„ verba eorum. Sed dico: Numquid Israel non sci-
„ vit? Primus Moyses dicit: Ego incitabo vos in
„ non gentem, in gentem insensatam exacerbabo vos.
„ Esaias autem audet, & dicit: Apparui autem his,
„ qui me non quærunt, inventus sum iis, qui me non
„ interrogabant. Ad Israel autem quid dicit? Tota
„ die extendi manus meas ad populum non audientem."
Quis cæli circulos, incertum incorporeus, an corporeus, egressus, fidelior Paulo dictorum propheticorum interpres exstitisti? Quis inenarranda cælestium mysteriorum audiens sacramenta, & tacens majore hæc fiducia revelatæ tibi a Deo scientiæ prædicasti? Quis ad plenitudinem dominicæ passionis cruci reservandus, antea in in paradisum raptus evadens, melius de divinis Scripturis electionis vase docuisti, hæc nesciens dicta, gestaque esse a Deo vero, & ad intelligentiam Dei veri a vero ejus, & electo Apostolo prædicata?

33. Nisi forte Apostolus dictis propheticis non ex prophetiæ spiritu usurpatis, temerarius alieni sermonis interpres est. Omnia quidem per revelationem Christi Apostolus dicit: sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ *ipsius novit*: In exordio enim sermonis ejus, in quo

)eus verus a servientibus sibi benedicendus atque ju-andus est, hæc prophetæ oratio legitur: *A sæculo non udivimus, nec oculi nostri viderunt Deum præter te, & pera tua, quæ facies exspectantibus misericordiam tuam.* .oquitur Esaias, præter hunc se neminem Deum vi-lisse. Vidit enim gloriam Dei, cujus prænuntiave-at mysterium corporationis ex virgine. Ac si tu hæ-etice ignoras, quod in ea gloria unigenitum Deum 'iderit; audi Joannem Evangelistam dicentem: Hæc utem dixit Esaias, quando vidit honorem ejus, & ocutus est de eo. Hinc apostolicis, hinc evangeli-is, hinc propheticis dictis, impie hæretice, conclu-ieris. Esaias enim Deum vidit: & cum scriptum sit:)eum nemo vidit umquam, nisi unigenitus filius, qui :st in sinu Patris, ipse enarravit; Deum tamen pro-heta vidit, & gloriam ejus usque ad invidiam pro-heticæ dignitatis adspexit. Nam in judicium mortis ob hanc causam a Judæis actus est.

34. Deum itaque nemini visum, unigenitus filius, ui in sinu Patris est, enarravit. Aut dissolve Uni-eniti enarrationem, aut crede, qui visus est, qui pparuit non intelligentibus se, & factus est gentium ion invocantium se, & expandit manus ante popu-um contradicentem: ita tamen, ut & servientibus bi nomen novum vocetur, & in terris Deus verus enedicatur, atque juretur. Prophetia loquitur, ;vangelium testatur, Apostolus interpretatur. Ec-lesia confitetur, Deum verum esse, qui visus sit; um tamen Deum patrem visum nemo fateatur: & o hæretici furoris prorupit insania, ut, dum confi-eri se simulat, denegaret. Negat enim novo con-essionis, impioque consilio; & arte subdola fidem um mentitur, eludit. Cum enim confesso uno Deo, odemque vero, & solo justo, solo sapiente, solo ıdemutabili, solo immortali, solo potente, subjici-ır & filius in diversitate substantiæ, non ex Deo

natus in Deum, ſed per creationem ſuſceptus in filium, non naturæ habens nomen, ſed adoptionis ſortitus appellationem; neceſſe eſt, ut his omnibus careat Filius, quæ ad privilegium ſolitariæ in Patre majeſtatis ſunt prædicata.

35. Neſcit hæretica perverſitas unum Deum verum noſcere, & confiteri; & extra impietatis ſenſum, confeſſionis hujus eſt & fides, & intelligentia. Prius confitendus eſt Pater, & Filius, ut unus verus Deus poſſit intelligi: & cognitis ſacramentis ſalutis humanæ, quæ in nobis per regenerationis virtutem in Patre, & Filio conſummantur ad vitam, legis & prophetarum ſunt myſteria conſequenda. Unum Deum verum non apprehendit ignara evangelicæ, & apoſtolicæ prædicationis impietas. Cujus quamvis intelligentiam, usque ad abſolutiſſimam veræ pietatis profeſſionem, ex ipſis eorum doctrinis præſtabimus; ut indiviſus, atque inſeparabilis, non ex perſona, quia ex natura Dei Deus ſit, ſed ex natura, ſubſiſtens ex Patre Unigenitus intelligatur; & per id unus Deus ſit: tamen ex propheticis dictis perfecte hujus unitatis fides eſt exſtruenda, & hinc evangelicæ domus ſunt ponenda fundamina; ut per eamdem naturam divinitatis unius unus Deus per id intelligatur, quod in Deum alterum Deus unigenitus non refertur. Tenuimus enim omni hoc ſermonis noſtri libello eum ordinem, ut, in quibus ſuperiore libro Deum filium docueramus, in ipſis nunc Deum verum oſtenderemus. Et ut ſpero, ea dictorum omnium abſolutio fuit, ut Deus verus intelligeretur, qui Deus eſſe non negabatur. Reliquus autem nunc omnis ſermo ad id proficiet, ut, qui Deus verus eſſe intelligitur, non in Deum alterum deputetur; & quod ad alterum non proficit, ad unum intelligatur: unum autem illud non ſubſiſtentem naturam perimat in Filio, ſed in Deo & Deo naturam Dei conſervet unius.

36. Veri-

36. Veritatis ratio postulat, ab eo initium intelligentiæ istius sumi, per quem manifestari sæculo Deus cœptus est, Moyse namque, cujus ore hæc de se unigenitus Deus professus est: *Videte, videte, quoniam ego sum Deus, & non est Deus præter me.* Ac ne forte dicti hujus virtutem hæretica impietas ad patrem innascibilem Deum referat; & ipsa dicti ratio, & Apostolus auctor occurrit, qui ex persona unigeniti Dei, sicut superius docuimus, intelligendi totius hujus sermonis interpres est; & hoc, quod dictum est: *Lætamini gentes cum plebe ejus*, proprium ejus esse demonstravit, subjiciens ad fidem dicti: *Et erit radix Jesse, & qui surgent regere gentes, in eum gentes sperabunt.* Demonstrato igitur per Moysen eo, qui dixerat: *Non est Deus præter me*, in eo, quod ait: *Lætamini gentes simul cum eo*; & Apostolo id ipsum ad Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Deum intelligente, in quo secundum carnem ex radice Jesse surgente rege gentium spes est, ipsa nunc dicti ratio tractanda est, ut quia dictum non ambigitur, quatenus dictum sit, possit intelligi.

37. Verum, & absolutum, & perfectum fidei nostræ sacramentum est, Deum ex Deo, & Deum in Deo confiteri; non corporalibus modis, sed divinis virtutibus; nec naturæ in naturam transfusione, sed mysterio, & potestate naturæ. Non enim per defectionem, aut protensionem, aut derivationem ex Deo Deus est, sed ex virtute naturæ in naturam eamdem nativitate subsistit. Res ipsas planius consequens liber evangelicorum atque apostolicorum dictorum interpres loquetur: sed interim ex lege, & prophetis hoc, quod & loquimur, & credimus, est docendum. Nativitas igitur Dei non potest non eam, ex qua profecta est, tenere naturam. Neque enim aliud, quam Deus, subsistit, quod non aliunde, quam ex Deo Deus subsistit. Eamdem autem naturam ita non, ut natus sit ipse, qui genuit, nam quomodo

erit ipse, cum genitus sit? Sed in his ipsis subsistat ille, qui genitus est, quæ totus est ipse, qui genuit: quia non est aliunde, quod genitus est. Et per hoc non refertur ad aliud, quod in unum subsistit ex uno: neque novum in se est, quod vivit ex vivo: neque abest a se, quod vivus genuit in vivum. Ac sic in generatione Filii & naturam suam sequitur incorporalis, atque indemutabilis Deus, incorporalem atque indemutabilem Deum gignens: nec naturam suam deserit ex incorporali, atque indemutabili Deo incorporalis, atque indemutabilis Dei perfecta nativitas, per hoc utique subsistentis ex Deo Dei sacramentum. Hæc ita unigenitus Deus per sanctum Moysem testatur: *Videte, videte, quoniam ego sum Dominus, & non est Deus præter me.* Non est enim natura divinitatis alia, ut præter se Deus ullus sit. Nam cum ipse Deus sit, tamen etiam per naturæ virtutem in eo Deus est. Et per id, quod ipse Deus, & in eo Deus est, non est Deus præter eum: cum non exstet aliunde, quod Deus est, & in eo Deus, sit habens in se, & quod ipse est, & ex quo ipse subsistit.

38. Confirmat autem fidei nostræ veram, & salutarem confessionem idem atque unus in plurimis Spiritus prophetiæ, per successiones, & intervalla temporum non demutans religiosæ doctrinæ prædicationem. Ut enim per Moysem ex persona unigeniti Dei dicta, pleniore ad intelligendum confirmarentur profectu: rursum sermone Dei patris ex persona virorum excelsorum idem prophetiæ Spiritus per Esaiam loquitur: *Quoniam in te est Deus, & non est præter te Deus. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel salvator.* Exserat se in hanc & naturæ, & nominis inseparabilem professionem hæreticæ impietatis desperatus furor: & hæc, si potest, dictis ac rebus unita, rabido vesaniæ suæ ore concerpat. In Deo Deus est, & præter eum Deus non est; dissolvat eum, qui inest

ab

ab eo, in quo ineſt: & Sacramenti hujus intelligentiam dividat generum varietate. Nam in eo, quod ait: *In te Deus eſt*, naturæ Dei patris in Deo filio, docuit veritatem: cum in eo Deus intelligeretur eſſe, qui Deus eſt. In eo vero, quod ſubjecit: *Et præter te non eſt Deus:* oſtendit præter eum Deum non eſſe, quia in ſe Deo Deus ineſſet. Hoc vero, quod tertium eſt: *Tu es Deus, & neſciebamus*, humanæ intelligentiæ piam, & fidelem teſtatur profeſſionem, quæ cognitis nativitatis myſteriis, & nomine ad Joſeph per Angelum nuntiato confiteretur: *Tu enim es Deus, & neſciebamus, Deus Iſrael ſalvator*: ſubſiſtentem in eo Dei naturam intelligentes, cum in Deo Deus inſit, nec præter eum, qui eſt Deus, quisquam Deus alius ſit; quia ipſe Deus, & in eo Deus, alterius nobis cujusquam Dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Eſaias, individuam atque inſeparabilem Patris, & Filii divinitatem teſtatus, ita prophetavit.

39. Jeremias vero non diſpari prophetiæ virtute, indiſcretæ a Deo patre naturæ unigenitum eſſe Deum ita docuit dicens: *Hic Deus noſter eſt, & non deputabitur alter ad eum. Qui invenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Jacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc ſupra terram viſus eſt, & inter homines converſatus eſt.* Quid alium Deum in filio Dei Deo hæretice ſupponis? Diſce unum Deum verum intelligere, & confiteri. Non alius Deus ad Chriſtum deputatur, ut Deus ſit. Deus eſt ex natura, ex nativitate, ex Deo. Quod enim Deus eſt, ex Deo eſt, non etiam Deus alius eſt. Alius enim ad eum non deputatur; quia non eſt in eo alia præter quam, quæ Dei eſt, veritas. Quid verum, & non verum, quid degenerem, & nobilem, quid diverſum, & diverſum ſub unius Dei ementita religione componis? Deus eſt pater, Deus eſt & filius. In Deo Deus eſt; præter eum Deus non eſt, non alter ad eum deputatur, ut Deus ſit. In his ſi unum magis, quam ſolitarium

Deum intelliges, Ecclesiæ religionem profiteberis, quæ Patrem in Filio confitetur. Sin vero unum Deum ad solitarii significationem, sacramenti cælestis ignarus obtendis, extra cognitionem Dei es, Deum in Deo esse non confitens.

LIBER VI.

Statim ab exordio repræsentat Arianam luem per omnes ferme Imperii Romani provincias grassantem: cujus difficillima cura sit, quia error ex plurimorum assensu publicam sibi auctoritatem comparasset. Episcopali tamen officio, & plurimos ad veritatem revocandi spe adductus Hilarius fidei patrocinium suscipit. Arianarum partium epistolam in quarto licet libro, ut eam ex lege, & prophetis refelleret, exscriptam, in hoc rursum exscribit, ut eamdem ex Evangeliis, & Apostolis plenius confutet. Quam deinde percurrens, nodos illius explicat, ac venenum pandit; qui videlicet, hæreticorum damnandorum obtentu, pias Ecclesiæ voces, Filium ex Deo prolatum, homousion, lumen de lumine, & sine initio genitum, supprimere tentent, & exstincta fide hæresim inducere. Quocirca, quod apud hæreticos vitiosum est, aperit, & ab Ecclesia damnari declarat, confirmatque, quod in ea pie prædicatur.

Tum ex occasione humanæ rationis, qua compositum, aut corporeum fore Deum volunt, si quod ex ipso, *aut* ex utero *ipsius genitum esse Filium scriptum sit, cum ex paterna substantia intelligamus: observat primo hæresim audacem quidem esse, sed prudentia destitutam: deinde negari non posse, quin Christus dixerit:* Ex ipso sum; *&, hoc dicendo, se neque ex nihilo, neque ex alia, quam ex Patris, substantia, neque cum eo, ex quo est, eumdem esse testificatus sit: demum nefas esse Deo non credere, adeoque humanæ rationi, quæ Christi testimonio adversetur, locum*

nullum

nullum esse, ac licet plura possent, aliud tamen ei opponi non debere. Hic commemorata hæreticorum sententia, qua Christum filium ex adoptione, ex nuncupatione Deum, unigenitum ex privilegio, & ex ordine, quem in rebus creatis obtinet, primogenitum interpretantur, ad Deum sese convertit conquerentis ad modum, quod se per Moysem, & prophetas deceperit, & evangelicis, apostolicisque doctrinis immedicabiliter imbuto, novos illos doctores tam tarde sibi protulerit.

Tandem ad veram fidem stabiliendam venit. Et quia Christo inesse naturam Dei sequitur, si verus sit filius Dei; postrema ac potissima hujus libri parte eum verum, ac naturalem, & non adoptivum, Dei filium esse demonstrat testimonio Patris, Filii ipsius, Apostolorum in unum conspirantium, ac seorsim Petri, Pauli, Joannis, nec non Marthæ, cæci nati, dæmonum, Judæorum, quorumdam in mari periclitantium, gentium denique confessione.

1. Non sum nescius, difficillimo me, asperrimoque tempore scribere hæc adversum vesanam impiorum hæresim, Dei filium creaturam esse affirmantem, aggressum fuisse; multis jam per omnes ferme Romani imperii provincias ecclesiis morbo pestiferæ hujus prædicationis infectis, & velut ad piæ fidei hujus male usurpatam persuasionem, longo doctrinæ usu, & ementito nomine veræ religionis imbutis: non ignorans, difficilem esse ad emendationis profectum voluntatem, quam in erroris studio per plurimorum assensum auctoritas publicæ jam sententiæ contineret. Gravis enim & periculosus est error in plurimis: & multorum lapsus, etiamsi se intelligat, tamen exsurgendi pudore auctoritatem sibi præsumit, ex numero habens hoc impudentiæ, ut, quod errat, prudentiam velit existimari, & quod cum multis errat, intelligentiam esse asserat veritatis, dum minus erroris esse existimatur in multis.

2. Ac mihi quidem præter studii mei, atque officii necessitatem, qua hoc Ecclesiæ episcopus prædicationis evangelicæ debeo ministerium, tamen eo propensior cura ad scribendum fui, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur; uberius gaudium consectans ex salute multorum, si cognitis sacramentis perfectæ in Deum fidei, impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se Deo redderent hæreticis repudiatis, atque a cibo mortis, quo in laqueum aves solent illici, in volatum se liberæ securitatis erigerent; sequerenturque Christum ducem, prophetas nuntios, Apostolos prævios, fidem consummatam, & salutem in Patris, & Filii confessione perfectam; & cum dictum meminissent ore Domini: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum*, ad honorificandum Patrem per honorem Filii se referrent.

3. Emersit enim pestifera, & letalis populis proxime lues, quæ ingenti grassata contagio ruinam miserandæ mortis invexit. Non enim tantum aut considentium in chaos cum populis suis repens urbium vastitas, aut frequentes bellorum, & funebres mortes, aut immedicatæ ægritudinis populosa contagia desævierunt, in quantum ad exitium generis humani hæresis hæc funesta grassata est. Deo enim, cui omnia in mortuis vivunt, hoc solum perit, quod sibi deperit. Nam judicaturus ipse de omnibus, & pro majestatis suæ misericordia pœnæ meritum ignoranti moderaturus errori, negantes se non jam judicabit utique, sed negabit.

4. Negat enim, negat furens hæresis sacramentum veræ fidei, ad impietatis suæ doctrinam religionis usa principiis, cum infidelitatis suæ expositionem, ut superioribus libris continetur, ita cœpit: „Novimus „ unum Deum solum infectum, solum sempiternum, „ solum sine initio, solum verum, solum immortali-

tatem

„ tatem habentem, solum optimum, solum poten„ tem." Ad id enim usurpatum proficit piæ confessionis exordium, quo ait: „Unum Deum, & so„ lum infectum, & solum sine initio: ut per hæc, „ quæ religiose verbis ostentarentur, cætera impie „ subderentur." Nam post multa alia, quæ de Filio pari quoque simulatæ religionis professione protulerat, subjecit: „Creaturam Dei perfectam, sed non „ sicuti unum de creaturis; facturam, sed non sicuti „ cæteræ facturæ." Et post multa alia, quibus, veritatis interjectis confessionibus, hæreticæ impietatis obumbraretur intentio, ut subsistere eum de non exstantibus argutæ interpretationis subtilitate defenderet, ait: „Et ante sæcula creatus, & fundatus, non „ erat ante, quam nasceretur." Postremo quasi rebus jam omnibus validissimæ ad impietatis defensionem communitis, ne vel filius, vel Deus intelligeretur, adjecit: „Si enim, quod *ex ipso*, & quod *ex utero*, „ & quod *ex Patre exivi*, *& veni*, velut partem ejus „ unius substantiæ; & quasi prolationem extendens „ intelligitur; compositus erit Pater, & divisibilis, „ & convertibilis, & corpus secundum illos, & quan„ tum in ipsis est, consequentia corporis sustinens „ sine corpore Deus." Et quia nobis ex integro adversum hanc impiissimæ doctrinæ expositionem evangelicus nunc erit sermo, consequens existimavimus omnem jam in primo licet libro editionem hujus hæreseos conscriptam, nunc quoque huic sexto inserere: ut recens lectio, & responsionis ad singula subjecta collatio, per evangelicas, atque apostolicas institutiones invitis licet, & contradicentibus sensum veritatis eliciat. Dicunt ergo:

EXEMPLUM BLASPHEMIÆ.

5. „Novimus unum Deum, solum infectum, so„ lum sempiternum, solum sine initio, solum verum,

„ solum

solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem, & dispositorem inconvertibilem, immutabilem, justum, & optimum legis, & prophetarum, & novi Testamenti. Hunc Deum generasse filium unigenitum ante omnia sæcula, per quem & sæculum, & omnia fecit. Natum autem non putative, sed vere obsecutum voluntati suæ, immutabilem, & inconvertibilem, creaturam Dei perfectam, sed non sicuti unum de creaturis; facturam, sed non sicuti cæteræ facturæ; nec ut Valentinus prolationem Natum Patris commentatus est; nec sicut Manichæus partem unius substantiæ Patris Natum exposuit; nec sicuti Sabellius, qui unionem dividit, ipsum dixit Filium, quem & Patrem; sed nec sicuti Hieracas lucernam de lucerna, vel lampadem in duas partes; nec qui fuit ante, postmodum natum, vel supercreatum in filium, sicuti & tu ipse, beatissime papa, media in ecclesia, & in consensu frequenter eos, qui talia introducunt, renuisti: sed sicuti diximus, voluntate Dei ante tempora, & sæcula creatum, & vivere, & esse accipiens a Patre, & glorias ei consubsistente Patre. Neque enim Pater datis ei omnium hæreditatem, fraudavit semetipsum ab his, quæ non facta ab ipso habentur: fons est autem omnium.“

6. „Quapropter tres substantiæ sunt: Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Et quidem Deus causa est omnium, omnino sine initio solitarius. Filius autem sine tempore editus a Patre, & ante sæcula creatus, & fundatus, non erat ante, quam nasceretur: sed sine tempore ante omnia natus, solus a solo Patre subscitit. Nec enim est æternus, aut coæternus, aut simul non factus cum Patre, nec simul cum Patre habet esse, sicuti quidam dicunt, *aut aliqui*, duo non nata principia introducentes;

„ sed

„ sed sicut unio, est principium omnium, sic & Deus
„ ante omnia est. Propter quod & ante Filium est,
„ sicut & te didicimus media in ecclesia prædi-
„ cante. Secundum quod itaque a Deo esse habet,
„ & glorias, & vivere, & omnia ei sunt tradita;
„ secundum hoc, principium ejus est Deus. Prin-
„ cipatur autem ei, utpote Deus ejus, cum sit ante
„ ipsum. Si enim, quod *ex ipso*, & quod *ex utero*,
„ & quod *ex Patre exivi, & veni*, velut partem ejus
„ unius substantiæ, & quasi prolationem extendens,
„ intelligitur; compositus erit Pater, & divisibilis,
„ & convertibilis, & corpus secundum illos, &, quan-
„ tum in ipsis est, consequentia corporis sustinens,
„ sine corpore Deus. “

7. Quis non in his sentiat lubricos serpentinæ viæ flexus, vel tortuosis spiris nodos vipereos non intelligat, quibus venenati oris principalis potestas collectio inflexi corporis orbe concluditur? Sed extensis omnibus, atque absolutis, totum occultati capitis virus patebit. Ingeruntur enim nobis primum nomina veritatis, ut virus falsitatis introeat. Bonum in ore est, ut de corde malum subeat. Et inter hæc nusquam audio ab his Deum Dei filium dici: nusquam Filium invenio ita prædicatum esse, quod filius sit. Nomen filii ingeritur, ut natura taceatur; natura adimitur, ut nomen alienum sit. Hæreses cæteræ prætenduntur, ut de se hæresis mentiatur. Unus solus Deus, & solus verus ingeritur, ne verum, ac proprium Dei filio relinquatur esse, quod Deus est.

8. Quamquam igitur superioribus libellis de Deo, & Deo, & Deo vero, ac Deo vero, & in Deo vero patre, & in Deo vero filio, uno vero Deo intelligendo, secundum naturæ unitatem, non secundum personæ unionem, ex legis, & prophetarum prædicationibus docuerimus, tamen perfecta fidei hujus absolutio ex evangelicis, atque apostolicis est præstanda

doctri-

doctrinis, ut verus Dei filius Deus non alienæ a Patre, diverſæque naturæ, ſed ejusdem eſſe divinitatis, per veritatem nativitatis exſiſtens, poſſit intelligi: Nec ſane quemquam tam amentem poſſe eſſe exiſtimo, qui Dei de ſe profeſſiones, aut cognitas non intelligat, aut intellectas a ſe nollet intelligi, aut emendandas putet humanæ opinione prudentiæ. Sed antequam res ipſas ſalutarium ſacramentorum loqui incipiamus; ne in aliquo ſibi editis hæreticorum nominibus, hæreſis profeſſio blandiatur, demonſtrandum eſt omne hujus argutæ malitiæ velamen: ut, per quod ſe virus latens contegit, per idipſum proditum ſit, & revelatum, & ad blandientis veneni intelligentiam publicæ conſcientiæ ſenſus introeat.

9. Volentes igitur hæretici Dei filium non ex Deo eſſe, neque de natura, & in natura Dei ex Deo Deum natum, cum jam ſuperius commemoraſſent *unum Deum ſolum verum*, neque adjeciſſent *& patrem*; ut unius veritatis eſſe Patrem, & Filium excluſa proprietate nativitatis negarent, dixerunt; nec ut Valentinus prolationem Natum Patris commentatus eſt: ut ſub ſpecie hæreſeos Valentinæ, nomine prolationis improbato, nativitatem Dei ex Deo improbarent. Valentinus enim ridicula quædam, & fœda commentans, cum præter principem Deum, familiam Deorum, & numeroſas æternitatum poteſtates introduxiſſet, tunc prolatum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum myſterio occultæ voluntatis aſſeruit. Hanc ergo inanem prolationem, temerarii, ac ſtulti auctoris furore quæſitam, evangelica atque apoſtolica Eccleſiæ fides neſcit. Ignorat enim Valentini bythona, & ſilentium, & ter denos æonas: ſcit vero nihil aliud, quam unum Deum patrem, ex quo omnia ſunt, & unum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem omnia, natum ex Deo Deum. Sed quia ex Deo Deus, neque per nativitatem ſuam Deo ademit eſſe, quod Deus

eſt,

est, neque ipse in nativitate non Deus est; & quod Deus est, non cœpit esse, sed natus ex Deo est; & quod nascitur, id ipsum secundum humanæ naturæ sensum videtur esse prolatum, ita ut prolatio ipsa nativitas esse existimetur: idcirco tentatum est per Valentini hæresim prolationis nomen excludi, ne nativitatis veritas permaneret; quia prolationis intelligentia, opinione terrena, non multum esset a natura terrenæ nativitatis aliena. Naturæ humanæ tarda, ac difficilis ad res divinas intelligentia exigit, de his, quæ semel dicta a nobis sunt, frequentius admoneri, ne satisfacere sacramentis divinæ virtutis, humanæ comparationis exempla credantur; sed tantum ad imbuendum spiritaliter de cælestibus sensum, speciem terreni generis afferri, ut per hunc naturæ nostræ gradum ad intelligentiam divinæ magnificentiæ provehamur. Non est autem secundum humanarum nativitatum prolationes Dei nativitas æstimanda. Ubi enim unus ex uno est, & Deus natus ex Deo est, affert tantum significationis intelligentiam terrena nativitas, cæterum non satisfacit comparationis exemplo origo nascentium, quæ habet in se, & coitum, & conceptum, & tempus, & partum; cum Deus ex Deo natus nihil aliud intelligendus sit esse, quam natus. Et quidem de divinæ nativitatis, secundum fidem evangelicam, atque apostolicam, veritatem suo loco tractabimus: interim tamen hæreticæ artis ingenium ostendi debuit, quæ, ad veritatem nativitatis abolendam, prolationis nomen exstingueret.

10. Tenet vero etiam in cæteris ejusdem artis suæ malignam fraudulentiam, dicens: Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ Patris Natum exposuit. Negata superius prolatio est, ut nativitas negaretur: nunc quoque sub Manichæi nomine negandæ unius substantiæ infertur & portio, ne Deus ex Deo esse credatur. Manichæus enim abrupti in im-

probanda lege ac prophetis furoris, & diaboli, quantum in se est, professus assertor, & solis sui nescius cultor, id, quod in Virgine fuit, portionem unius substantiæ prædicavit, & id Filium intelligi voluit, quod ex Dei substantia parte aliqua deductum apparuerit in carne. Ut igitur unigeniti filii nativitas, & unius substantiæ nomen tolleretur, portio unius substantiæ in nativitate Filii prætenditur: ut, quia profane ea, quæ ex portione unius substantiæ nativitas asserta est, prædicatur; primum nativitas ipsa non esset, quæ in Manichæo esset ex portionis professione damnata; tum deinde nomen ac fides unius substantiæ tolleretur, quia apud hæreticos ex portione competeret; & per id non ex Deo Deus esset, quod in eo divinæ naturæ proprietas non inesset. Quid vesanas sollicitudines ementita religionis specie impius furor simulat? Manichæum, secundum hæreticæ insaniæ prædicatores, pia Ecclesiæ fides damnat. Nescit enim in Filio portionem: sed scit Deum totum ex Deo toto: scit ex uno unum; non defectum, sed natum: scit nativitatem Dei nec diminutionem esse gignentis, nec infirmitatem esse nascentis. Si ex se scit, infer calumniam temerarie usurpatæ scientiæ; si vero de Domino suo didicit, nativitatis suæ scientiam permitte nascenti. Hæc enim ita ei a Deo unigenito comperta sunt, quod Pater, & Filius unum sunt, quod plenitudo Deitatis in Filio est: per quod & portionem unius substantiæ odit ad Filium, & per nativitatis veritatem, veræ divinitatis proprietatem veneratur in Filio. Sed reposita pleniore singularum responsionum absolutione, per reliqua curramus.

11. Namque id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui unionem dividit, ipsum dixit Filium, quem & Patrem. Ignorat evangelica, atque apostolica sacramenta sic credens Sabellius. Sed hoc non simpliciter ab hæreticis in hæretico damnatur. Volentes enim

nihil inter Patrem, & Filium esse unum, divisæ a Sabellio unionis crimen exprobrant: cujus unionis divisio non nativitatem intulit, sed eumdem divisit in Virgine. Nobis autem in confessione nativitas est: & unionem detestantes, unitatem divinitatis tenemus; scilicet ut Deus ex Deo unum sit in genere naturæ, dum, quod per nativitatis veritatem ex Deo in Deum exstitit, non aliunde, quam ex Deo esse substiterit. Quod autem non aliunde, quam ex Deo manet, maneat necesse est in ea veritate, qua Deus est: ac per hoc unum sunt, cum, qui ex Deo Deus est, neque aliud ipse est, neque aliunde, quod Deus est. Idcirco autem unionis in Sabellio impietas prætenditur, ut Ecclesiæ fidei unitatis religio auferatur. Persequar deinde & cætera hæretici ingenii artificia, ne forte suspiciosis magis, quam veris sollicitudinibus, malevolus interpres alienæ simplicitatis existimer: ostensurus totius professionis conclusione, in quem se exitum præmissio tam subdoli sermonis instruxerit.

12. Id enim sequitur: Sed nec sicut Hieracas, lucernam de lucerna, vel lampadem in duas partes. Nec qui fuit ante, postmodum natum vel supercreatum in filium Hieracas nesciens Unigeniti nativitatem, nec evangelicorum sacramentorum virtutem adeptus, unius lucernæ duo lumina prædicavit, ut lychnorum bipertita divisio substantiam Patris & Filii æmularetur, quæ ex unius vasculi unguine accenderetur in lumen, tamquam esset substantia exterior, ut olei in lucerna, continens luminis utriusque naturam; vel certe ut lampas papyro eodem intexta, utroque capite luceret, essetque media materies lumen ex se utrumque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error invexit, dum, quod sapiunt, ex se potius, quam ex Deo sapiunt. Sed quia veræ fidei professio est, ita Deum ex Deo natum, ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, ut det,

 quod

quod habet, & quod dederit, habeat, nascaturque, quod sit; cum non aliud, quam quod est, natum sit; & nativitas acceperit, quod erat, nec ademerit, quod accepit; sitque utrumque unum, dum ex eo, quod est, nascitur, & quod nascitur, neque aliunde, neque aliud est; est enim lumen ex lumine: ut ergo fidei hujus intelligentia averteretur, Hieracæ lampas, vel lucerna ad crimen confitendi ex lumine luminis objecta est; ne dici religiose existimetur, quod impie dictum, & nunc, & ante damnatum est. Absiste, absiste inanissime timor hæreticorum, ne patrocinium ecclesiasticæ fidei falsa sollicitæ assertionis opinione mentire. Nihil corporale secundum nos, nihil inanimum in Dei rebus est: quod Deus est, Deus totum est. Nihil in eo, nisi virtus, nisi vita, nisi lux, nisi beatitudo, nisi spiritus est. Materies hebetes natura illa non recipit, neque ex diversis constat, ut maneat: Deus, ut est Deus, quod est, permanet: & permanens Deus Deum genuit. Non continentur, ut lampas, & lampas, aut lychnus, & lychnus, exteriore natura. Unigeniti ex Deo Dei nativitas non series est, sed progenies, non tractus est, sed ex lumine lumen. Luminis naturæ unitas est, non ex connexione porrectio.

13. Jam vero in eo quanta hæreticæ astutiæ, & quam callida professio fuit: Nec qui fuit ante, postmodum natum, vel supercreatum in filium? Deus, qui ex Deo natus est, non utique natus ex nihilo est, neque de non exitantibus natus est; sed nativitatis suæ viventem habuit naturam. Nec idem Deus, qui erat, sed Deus ex Deo, qui erat, natus est: & nativitas habuit originis suæ in ipsa sua nativitate naturam. Si ex nostro loquimur, insolentes sumus: sin vero ad loquendum edoctos nos per Deum docebimus, nativitas Dei secundum doctrinam Dei est confitenda. Hanc igitur in Patre, & Filio naturæ uni-

tatem,

tatem, & hoc viventis nativitatis inenarrabile ſacramentum excludere hæreticus furor tentans ait: „Non „ eum, qui fuit ante, poſtmodum natum vel ſuper„ creatum in filium.“ Quis enim tam veſanus erit, ut defeciſſe a ſe Patrem putet; ut idem, qui fuerat, poſtea naſceretur, vel ſupercrearetur in filium; & eſſet abolitio Dei, ut ſuccederet de abolitione nativitas, cum nativitas manentem teſtetur auctorem? Vel quis tam demens eſt, ut ſubſtitiſſe filium niſi ex nativitate fateatur? Quis porro tam vecors, qui non exſtitiſſe Deum ex eo, quod Deus naſcitur, audeat prædicare? Non enim, qui manebat Deus, ſed ex manente Deo Deus natus eſt, tenens in ſe naturam gignentis in nativitate naturæ. Nativitas autem Dei, quæ ex Deo in Deum exiſtit, non, quæ non erant, tenet, ſed quæ Dei manebant, & manent, obtinuit veritatem naſcendi. Non ergo, qui erat, natus eſt, ſed ex his, atque in his, quæ Dei erant, Deus natus exſtitit. Omnis igitur hic ſuperior hæreticæ fraudulentiæ ſermo hanc viam impiiſſimæ doctrinæ ſuæ præparavit: ut Unigenitum Deum negatura, tamquam ratione veritatis ante præmiſſa, ex nihilo potius, quam ex Deo, natum prædicaret, nativitatem ejus ad creationis referens de non exſtantibus voluntatem.

14. Denique poſt multa ad id tamquam ex præparato ſibi aditu prorupit dicens: filius autem ſine tempore editus, & ante ſæcula creatus, & fundatus, non fuit, antequam naſceretur. Temperavit ſe, quantum putat, hæreticus ſermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, ſi quæſtio intenderetur, excuſationem, dicens: *Non erat, antequam naſceretur;* ut in eo, quod non fuit, antequam naſcitur, naturam ei ſubſiſtentis originis denegaret, & cœpiſſet eſſe de nihilo, cui ante nativitatem ſuam exiſtens non daretur auctoritas: tum porro, ſi irreligioſe hoc dictum exiſtimaretur, adeſſet ei prompta defenſio, quia

nasci, qui erat, non potuit, neque, qui antea esset, nascendi causam, per quam esset, habuisset; cum nativitas ad id proficiat, ut subsistat esse, qui nascitur. O stulte atque impie, quis nativitatem expectet in eo, qui sine nativitate subsistat? Aut quomodo, qui est, nasci existimandus est, cum nativitas natura nascendi sit? Sed subdole ad negandam ex Deo patre unigeniti Dei nativitatem contendens per id, quod *non fuit, antequam nasceretur*, evadere voluisti, quod Deus, ex quo Dei filius natus est, erat, maneretque Dei natura, ex qua filius Deus nativitate subsistit. Si igitur ex Deo natus est, manentis naturæ confitenda nativitas est; non ut Deus, qui erat, nasceretur; sed ut ex Deo, qui erat, Dei nativitas intelligeretur.

15. Sed irreligiosos æstus suos calor hæreticus non continet, & per id, quod ait: *Non erat, antequam nasceretur*, id laborans, ut de non exstantibus nasceretur, id est, non a Deo patre in Deum filium vera, & perfecta nativitate natus esset, in ipsa totius expositionis conclusione ad ultimum, & profanissimum irreligiosi furoris sui prorupit ardorem, dicens: „Si „enim, quod *ex ipso*, & quod *ex utero*, & quod *ex* „*Patre exivi, & veni*, velut partem ejus unius sub„stantiæ, & quasi prolationem extendens, intelligi„tur, compositus erit Pater, & divisibilis, & con„vertibilis, & corpus secundum illos, &. quantum „in ipsis est, consequentia corporis sustinens sine „corpore Deus.“ Gravis, & multæ difficultatis labor esset veritatem religionis adversum falsitatis impietatem tueri, si quantum audet impietas, in tantum consuleret prudenter. Sed bene, quod irreligiositatis voluntas ex inopia prudentiæ est. Et idcirco cum facilis sit adversum stultitiam responsio, emendatio tamen difficilis stultorum est: per quam primum & ratio intelligentiæ non quæritur, & deinceps ab intelli-

gente intimata non capitur. Sed si quos timor Dei, & intelligentiæ ignoratio, non impietatis voluntas per stultitiæ sensum detinuerit in errore, spero, ut ad emendationem proclives sint, cum impietatis stultitiam absolute veritatis sit demonstratio proditura.

16. Dixistis, o stulti, qui & hodie idem dicitis, nescientes in Deum sapere: Si enim, quod *ex ipso*, & quod *ex utero*, & quod *ex Patre exivi, & veni.* Quæro a te, hoc totum dictum a Deo, anne non dictum sit? Dictum utique est: & necesse est, cum a Deo de se dictum sit, non aliter intelligendum esse, quam dictum est. De dictis suo loco, demonstratis singulorum quorumque virtutibus, tractabimus. Interim tamen uniuscujusque intelligentia consulo, quid existimet in eo, cum dictum sit *ex ipso*: utrumne ex altero intelligendum sit, anne ex nullo, an vero ipse ille credendus sit? Ex altero non est: quia *ex ipso* est, id est, ne aliunde præter quam ex Deo Deus sit. Ex nihilo non est: quia *ex ipso* est; demonstratur enim natura, unde nativitas est. Ipse non est, quia ubi *ex ipso* est, nativitas filii refertur ex patre. Deinde cum significatur *ex utero*, interrogo, an credi possit, esse natus ex nihilo, cum nativitatis veritas per corporalium efficientiarum nomina reveletur? Non enim membris corporalibus consistens Deus, cum generationem Filii commemoraret, ait: *Ex utero ante luciferum genui te*: sed inenarrabilem illam unigeniti ex se filii nativitatem ex divinitatis suæ veritate confirmans, ad intelligentiæ fidem locutus est; ut de divinis suis rebus, secundum humanam naturam, humanæ naturæ sensum ad fidei scientiam erudiret: ut cum ait *ex utero*, non ex nihilo creatio substitisse, sed ex se Unigeniti sui naturalis nativitas doceretur. Postremo quod dixit: *Ex Patre exivi, & veni*, utrum ambiguitatem reliquerit, quin intelligeretur non aliunde, quam ex Patre esse, quod Deus est? Ex Patre enim exiens,

neque aliam nativitatis habuit naturam, neque nullam: sed eum sibi testatur auctorem, ex quo se profitetur exisse. De his autem demonstrandis, atque intelligendis posterior mihi sermo est.

17. Interim tamen hæc videamus, qua hominis fiducia intelligenda de Deo inhibentur, quæ, quod a Deo de se dicta sint, non negantur. O gravissimum humanæ stultitiæ, atque insolentiæ dedecus, professionis suæ de se Deum non modo arguere non credendo, sed emendando damnare; & illud ineffabile in eo naturæ suæ virtutisque secretum, humanis contaminare, & impugnare doctrinis, & hæc audere loqui: Si, inquit, ex Deo est Filius, demutabilis, & corporeus Deus est, qui ex se protulerit, vel extenderit, quod sibi esset in Filium! Quid sollicitus es, ne demutabilis Deus sit? Nos nativitatem confitemur, nos unigenitum prædicamus ex Deo docti: tu, ne nativitas maneat, ne unigenitus Deus in Ecclesiæ fide sit, naturam indemutabilis Dei, quæ nec extendi, nec protendi possit, opponis. Afferrem tibi, infelix error, etiam ex rebus mundi quarumdam naturarum, quæ gignuntur, exemplum, ne nativitatem protensionem existimares, ne nascentium naturas detrimenta crederes esse gignentium, ut etiam multa sine corporali admixtione ex viventibus in viventes animas gignerentur: nisi nefas esset, Deo de se non credidisse; & ultimi furoris vesania judicaretur, adimere auctoritatem ad fidem, cui venerationem profitearis ad vitam. Si enim non nisi per eum vita est, quomodo non per eum fides vitæ est? Fides autem vitæ quomodo in eo est, qui sibi de se testis infidelis habeatur.

18. Usurpas enim, impiissime hæretice, nativitatem filii ad creationis voluntatem, ut non ex Deo natus sit, sed volente eo, qui creavit, ex creatione substiterit. Et tecum idcirco non Deus est, quia manente Deo uno, non teneat Filius originis suæ in na-

tivitate

tivitate naturam; ſed in ſubſtantiam alteram conditio, ipſe tamquam unigenitus conditionibus, & facturis cæteris præſtantior ſit: ſubſtitutus tamen, ut creationis indultæ ſibi habeat ſubſtitutionem, non Dei attulerit ex generatione naturam; & natum dicas, quod ſubſtitit ex nihilo: filium autem idcirco nuncupes, non quia ex Deo natus eſt, ſed quia per Deum creatus eſt; quia & homines religioſos appellatione hujus nominis dignos a Deo habitos memineris: tum porro ei non alia conditione Dei nomen indulgeas, quam ea, qua dictum ſit: *Ego dixi, Dii eſtis, & filii Altiſſimi omnes*, ut utatur dignatione in vocabulo nuncupantis, non naturæ in nomine veritatis; ſitque tecum ex adoptione filius, Deus ex nuncupatione, unigenitus ex privilegio, primogenitus ex ordine, totus creatio, ex nullo Deus; quia generatio ejus non naturalis ex Deo nativitas ſit, ſed ſubſtantia creaturæ.

19. Ac primum, orata a te impatientiſſimi doloris mei venia, loqui me apud te omnipotens Deus patere, & me terram ac cinerem, caritatis tamen tuæ religione devinctum, liberum in hæc verba permitte. Ego infelix nihil antea fui, & vitæ ſenſu expers, ſine mei intelligentia, eo, quod ſum, carebam. Sed miſericordia tua ad vivendum mihi cauſa eſt: & non ambigo, quin tu bonus bonum mihi ſtatueris eſſe, quod natus ſum. Neque enim, qui mei non eges, ad mali me originem inchoaſſes. Sed cum me in vitam animatum, rationis quoque intelligentem præſtitiſſes, ad cognitionem me tui ſacris, ut arbitror, per ſervos tuos Moyſem, & prophetas voluminibus erudiſti, ex quibus te non in ſolitudine tua venerandum prodidiſti. Cognovi tecum illic Deum, non alterum in natura, ſed in ſacramento ſubſtantiæ tuæ unum. Cognovi te in Deo Deum, non ex permixtione confuſum, ſed ex virtute naturæ, tum, quod tu Deus es in eo, qui ex te eſt, ineſſes: non ut idem tu eſſes,

& inesses; sed inesse te in eo, qui ex te esset, perfectæ nativitatis veritas edoceret. Hoc mihi rursum evangelicæ atque apostolicæ voces loquuntur, & ex ipso sacro Unigeniti tui ore condita in libros verba testantur, Filium tuum ex te ingenito Deo unigenitum Deum, hominem ex Virgine ad mysterium salutis meæ natum: in quo te generationis ex te veritas contineret, & quem in te manentis ex te nativitatis natura retineret.

20. In quod me, oro, profundum desperati reditus mersisti? Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo, ne aut possim credere aliter, aut velim. Quid me miserum de te fefellisti, & infelicem carnem, atque animam alienæ a te cognitionis doctrina perdidisti? Decepit me post rubri maris divisionem gloria descendentis de monte Moysi, & omnia tecum arcanorum cælestium secreta cernentis. Huic ego de te verbis tuis credidi. Perdidit me repertus secundum cor tuum David, & dignus Salomon divinæ sapientiæ munere, & viso Domino Sabaoth Esaias prædicans, & ante conformationem sanctificatus in utero Jeremias eradicandarum, & plantandarum gentium prophetes, & mysterii resurrectionis Ezechiel testis, & vir desideriorum Daniel temporum conscius, & prophetarum consecratus chorus, & omne prædicationis evangelicæ sacramentum, electus ex publicano Matthæus in Apostolum, & ex familiaritate Domini revelatione cælestium mysteriorum dignus Joannes, & post sacramenti confessionem beatus Simon ædificationi Ecclesiæ subjacens, & claves regni cælestis accipiens, & reliqui omnes sancto Spiritu prædicantes, & ex persecutore apostolus vas electionis tuæ Paulus, in profundo maris vivens, in cælo tertio homo, in paradiso ante martyrium, in martyrio perfectæ fidei consummata libatio.

21. Ab

21. Ab his ego, quæ teneo, edoctus sum, his immedicabiliter imbutus sum. Et ignosce omnipotens Deus, quia in his nec emendari possum, & commori possum. Tarde mihi hos impiissimos, quantum ego arbitror, doctores ætas hujus nunc sæculi protulit. Sero hos habuit fides mea, quam tu erudisti, magistros. Inauditis ego his nominibus in te ita credidi, per te ita renatus sum; & exinde tuus ita sum. Omnipotentem te scio, nec consciæ tibi tantum, atque ipsi Unigenito tuo nativitatis inenarrandæ exspecto rationem. Impossibile enim tibi nihil est, & genitum a te filium omnipotentiæ tuæ virtute non ambigo. Ambigens enim, jam omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex nativitate mea didici: atque ob id non invidum te bonorum tuorum in Unigeniti tui nativitate esse confido. Credo enim, quod, quæ tua sunt, ejus sint; &, quæ ejus sunt, tua sint. Sapientem te mihi etiam ipsa mundi creatio prodidit: Sapientiam te tuam, non dissimilem, ex te genuisse mihi conscius sum. Vere & unus mihi Deus es: sed non aliud in eo, qui ex te Deo est, credam inesse, quam tuum est. Et in eo me judica, si mihi crimen est, nimium me per Filium tuum & legi, & prophetis, & Apostolis credidisse.

22. Sed cesset sermo temerarius, & ex his, in quæ demonstrandæ stultitiæ hæreticæ necessitate proruperat, in reddendæ potius rationis ministerium decedat: ut, si qui adhuc salvi esse possunt, ad fidem teneant evangelicæ doctrinæ, atque apostolicæ iter, ac verum Dei filium non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis nostræ esse ordinem convenit, ut primum Dei filium esse doceamus; ut natura in eo divinitatis, per quod filius est, absoluta sit. Id enim maxime hæresis, de qua agitur, elaborat, ne Dominus noster Jesus Christus vere Dei filius Deus verus sit. Vere Dei filium unigenitum

Deum Dominum nostrum Jesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est, dum de eo testatur Pater, dum de se ipse profitetur, dum Apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones confitentur, dum Judæi negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neque enim ex communione nuncupationis est, quod de proprietatis fide dicitur. Et cùm omnia, quæ Christus Dominus aut egit, aut docuit, ultra omnia eorum sint, qui filii nuncupantur; & in iis omnibus, quæ præcipua sint Christi, hoc vel potissimum doceatur esse, quod Dei filius est: non est in eo filii ex generali familiaritate cognomen.

23. Non contamino veritatis fidem, ut hoc verbis meis adstruam. Loquatur, ut sæpe solitus est, de Unigenito suo Pater, ne sub consummandi baptismi sacramento Jesus Christus ignorabilis possit esse per corpus: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui.* Rogo, in quo veritas deperit, & in quo infirma fides professionis est? Non annuntiatus per Angelum de sancto Spiritu partus ex virgine, non index Magis stella, nec adorati in cunis honor, nec baptizandi sub Baptista professione virtus satis esse ad demonstrationem majestatis existimantur. Pater de cælo loquitur, & ita loquitur: *Hic est filius meus.* Quid sibi vult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus adduntur, pronomina vero obtinent in se nominum virtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi & *hic est* dictum esse auditur, & *meus est.* Et intellige, quæ sit veritas & ratio dictorum. Legeras: *Filios genui, & exaltavi*, sed non legeras, filios meos; genuerat enim eos sibi per divisionem gentium, & plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptivæ hæreditatis cognomentum filii unigenito Deo adderetur, naturæ veritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut filius

sit,

fit, si de quoquam dictum reperietur: *Hic est filius meus.* Sin vero proprium ac singulare ei est: *Hic est Filius meus;* quid calumniam Deo patri professæ de filio proprietatis afferimus? An ne tibi in eo, quod dicitur *hic est*, non hoc significari videtur; Alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est; donavi adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est: ne quæras alium, ne non hunc esse credas; hunc ego tamquam digito indice, ac verbi significatione contingo, qua dico & *meus est*, & *hic est*, & *filius est*? Quid post hæc intelligentiæ poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ vocis significatio ea fuit, ne, qui ad implendam omnem justitiam baptizandus esset, quid esset, ignoraretur: sed ut, qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebatur, Dei voce Dei filius nosceretur.

24. Et quia in fidei hujus confessione credentium vita esset; non enim alia æternitatis vita est, nisi Jesum Christum unigenitum Deum sciamus esse Dei filium, vox e cælis rursum ab Apostolis iteratæ hujus significationis auditur, ut id firmius crederetur ad vitam, quod non credidisse mors esset. Namque cum Dominus in monte majestatis suæ habitu constitisset, Moyse atque Elia assistentibus, & ad visionis, ac vocis fidem tribus columnis ecclesiarum testibus assumtis, hæc vox paterna de cælo est: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, hunc audite.* Non ad confirmationem honoris claritas conspecta satis fuerat, voce designatur: *Hic filius meus est.* Apostoli gloriam Dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad visum, & consternata ad metum Petri & Jacobi, & Joannis fides concidit: adest tamen auctoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatem significantis ostenditur. Neque solum veritas filii per hoc, quod & *hic meus est*, intimatur, sed additur: *Hunc audite.* Testimonium quidem Patris e cælo est: sed testimo-

nium

nium Filii confirmatur in terra: nam audiendus ostenditur. Et quamquam ambiguitas per professionem paternam non relinquatur, tamen & Filii de se professio credenda decernitur, & eo usque veritas in eo filii docetur, ut paternæ vocis confirmatio audiendi a nobis postulet obsequelam. Igitur quia paternæ voluntatis hæc vox est, ut Filius audiatur, audiamus Filium de se, quid sit ipse, profitentem.

25. Neminem autem tam alienum a communi sensu existimo esse, ut cum in omnibus Evangeliorum libris ex professione Filii assumtionem corporeæ humilitatis intelligat, cum ait: Pater clarifica me, & rursum frequentissime: Videbitis filium hominis; & illud: Pater major me est; sed & hoc: Nunc anima mea turbata est valde; vel etiam hoc: Deus, Deus meus, quare me dereliquisti? Et multa alia istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamen in hac tam assidua humilitatis contestatione insolentiæ eum arguat, quod sibi patrem Deum dicat, cum ait: Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus, eradicabitur; vel illud: Domum patris mei domum fecistis negotiationis; & ubicumque semper patrem sibi Deum nominat, temerariæ sibi præsumtionis potius sit, quam confidentis naturæ, quæ conscia nativitatis suæ teneat veritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequens non habet hoc insolentiæ vitium, ut sibi aliena vendicet, & non sua defendat, & proprie Deo coæquanda præsumat. Nec pari temeritate, qua patrem nuncupat, se quoque filium profiteatur dicens: Nec enim misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvus fiat mundus per eum; vel iterum: Tu credis in filium Dei? Quid nunc agimus, concedentes tantum Jesu Christo nomen adoptionis? Per quod & in patre sibi Deo nuncupando temerariæ eum arguimus præsumtionis. Paterna de cælo vox est: *Hunc audite.* Audio, Pater, gratias ago tibi;

audio: Dicitis, quia blasphemavi, quoniam dixi: Filius Dei ſum: ſi non credo nominibus, ſi naturam vocabulis non intelligo, quid credendum, & intelligendum ſit, quæro. Non mihi relinquitur alia ſuſpicio. Auctoritas paterna de cælo eſt: *Hic eſt filius meus.* Profeſſio filii de ſe eſt: *Domum Patris mei, & Pater meus.* Profeſſio nominis ſalus eſt, cum interrogatio fidem poſtulat, dicens: Tu credis in filium Dei? Proprietatis nomina ſequuntur, ubi *meus* eſt. Tibi quæro, hæretice, unde alia præſumtio ſit. Adimis Patri fidem, Filio profeſſionem, nominibus naturam: vim verbis Dei affers, ne ſint, quod enuntiant. Impietatis tuæ ſola impudentia eſt, ut mentitum de ſe Deum arguas.

26. Quamquam igitur ſola ſimplex confeſſio naturæ nomina oſtendat, ut, de quo dictum eſt: *Hic eſt filius meus*, & ad quem dictum eſt: *Pater meus*, hoc ſint, quod nuncupantur: tamen ne aut adoptionis in Filio nomen ſit, aut honoris in Patre, videamus, quæ proprietates per Filium ad filii nomen adjectæ ſint. Ait: Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo, & nemo novit Filium, niſi Pater, neque Patrem quis novit, niſi Filius: & cui voluerit Filius revelare. Ad id, quod dictum eſt: *Hic eſt filius meus, & Pater meus*, utrumne ſibi convenit: Nemo novit Filium, niſi Pater, neque Patrem quis novit, niſi Filius? Non enim niſi per mutuam teſtificationem cognoſci, vel per Patrem Filius, vel per Filium Pater potuit. Vox e cælis eſt: ſermo etiam Filii eſt. Tam ignorabilis eſt Filius, quam & Pater. Omnia ei tradita ſunt: & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si poteſtas exæquata eſt, ſi ſecretum cognitionis æquale eſt, ſi natura in nominibus eſt, quæro, quomodo, quod vocantur, non ſunt, quorum & vis in poteſtate, & difficultas in cognitione non differt. Non fallit itaque in vocabulis Deus, nec ſe aut Pater menti-

mentitur, aut Filius: & accipe, quæ in his fides nominum sit.

27. Ait enim: Opera enim, quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera, quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testificatus est de me. Unigenitus Deus non nominis tantum testimonio, sed etiam virtutis, docet se esse filium: opera enim ejus, quæ facit, testantur a Patre se missum. Quæro, quam rem opera testentur? Missum namque esse. Itaque & Filii obedientia, & paterna auctoritas docetur in misso, dum alterius opera esse non possunt, quæ facit, nisi ejus, qui missus a Patre sit. Sed opera non sufficiunt incredibilibus ad testimonium, quod se Pater miserit. Sequitur namque; Et qui misit me Pater, ipse testificatus est de me: neque vocem ejus audistis, neque figuram ejus vidistis. Quæro, quod testimonium Patris de eo fuerit: Evolve evangelica volumina, & totum eorum opus recense. Da testimonium Patris, præter quam, quod auditum est: *F[illegible] est filius meus dilectus, in quo complacui*, &, *Tu es fil[illegible] meus*. Hoc Joannes licet non ignarus audivit, ta[illegible] ad doctrinam nostram paternæ vocis testimonium [illegible]titur: nec hoc sufficit. Joannes quidem in d[illegible]to dignus hac voce est, sed & Apostoli non fuerun[illegible]jus testimonii auctoritate privandi. Eadem de [illegible] ad eos vox adest: sed accipiunt plus Joanne. Jo[illegible]nnes enim jam ab utero prophetans non eguit hac voce: *Hunc audite*. Audiam plane: nec quemquam præter hunc audiam, nisi eum, qui audierit, ut doceret. Si nullum aliud Patris de Filio testimonium exstat in libris, quam quod hic filius suus sit: testimonii hujus veritas est, ut opera ipsa Patris, quæ gerit, veritatem testimonii hujus affirment. Quid infertur hodie calumniæ, ut adoptio nominis sit, ut mendax Deus sit, ut nomina inania sint? Testatus est Pater de Filio, operi-

operibus ſuis Filius teſtimonio ſe Patris exæquat: cur non videatur eſſe in eo, id eſt, filii veritas, quæ & dicitur, & probatur? Non eſt per Deum patrem filii nomen in Chriſto ex adoptione bonitatis: neque ſanctitate meruit hoc nomen, ſicut plures poſt confeſſionem fidei Dei filii ſunt. Proprietatis enim in his ſignificatio nulla eſt: nominis namque tantum, ut Deo dignum eſt, indulta dignatio eſt. Aliud eſt: *Hic eſt*, &, *hic meus eſt*, &, *hunc audite*: in hoc veritas eſt, natura eſt, fides eſt.

28. Nec ſane quidquam de ſe minus Filius hac paternæ ſignificationis proprietate teſtatur. Ut enim in eo, quod ait Pater: *Hic eſt filius meus*, naturæ demonſtratio eſt, & in eo, quod ſubjecit: *Hunc audite*, ſacramenti & fidei, ob quam e cælis venit, auditio eſt, cum eum ad ſalutarem confeſſionis doctrinam admonemur audire: ita in eo Filius & nativitatis veritatem docuit, & adventus, dicens: *Neque me ſcitis, neque, unde ſim, noſtis: nec enim a me veni, ſed eſt verax, qui miſit me, quem vos neſcitis; ſed ego novi eum, quoniam ab eo ſum, & ipſe me me miſit.* Patrem nemo novit, & frequens hinc profeſſio Filii eſt. Idcirco autem ſoli ſibi eſſe cognitum dicit, quia ab eo ſit. Quæro autem, utrum id, quod ab eo eſt, opus in eo creationis, an naturam generationis oſtendat. Si opus creationis eſt; univerſa quoque, quæ creantur, a Deo ſunt. Et quomodo Patrem non univerſa noverunt, cum Filius eum idcirco, quia ab eo eſt, non neſciat? Quod ſi creatus potius, quam natus, videbitur in eo, quod a Deo eſt; cum a Deo cuncta ſint, quomodo non cum cæteris Patrem, quæ ab eo ſunt, ignorat? Sin vero idcirco ei, quia ab eo ſit, eum noſſe ſit proprium: quomodo non hoc ei, quod ab eo eſt, erit proprium? ſcilicet ut verus filius ex natura ſit Dei; cum idcirco Deum ſolus noverit, quia ſolus ab eo ſit. Habes igitur proprietatem cognitionis de

proprietate generationis, & quod ab eo est, non creaturæ in eo virtutem, nam omnia ab eo per virtutem creationis exsistunt, sed nativitatis veritatem, per quam solus Patrem novit; cum cætera eum, quæ ab eo sunt, ignorent.

29. Tamen ne forte id, quod ab eo est, ad adventus sui tempus hæresis invaderet, continuo subjecit: *Quoniam ab eo sum, & ipse me misit.* Tenuit ordinem evangelici sacramenti, natum se professus, & missum: ut & quis esset, & unde esset, secundum superiorem sententiam nosceretur. Neque enim id ipsum est: *ab eo sum*, &, *ipse me misit*: sicuti non idem est: *neque me scitis, neque, unde sim, nostis.* Numquid non omnis homo, in carne licet natus, secundum sensum communis opinionis ex Deo est? Et quomodo negat, ab his vel se ipsum, vel, unde ipse sit, sciri, nisi id, unde est, ad naturæ suæ referret auctorem? qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse esse filius Dei ignoraretur. Discute, infelix stultitia, quid illud sit: *Neque me scitis, neque, unde sim, nostis.* Omnia utique ex nihilo; & usque adeo ex nihilo, ut etiam unigenitum Deum ex nihilo substitisse sis ausa mentiri. Quid ergo est, quod impii & Christum nesciunt, &, unde sit, nesciunt? Nam id, quod unde sit, ignoratur, naturam, ex qua est, dum, unde sit, nescitur, ostendit. Ignorari enim, unde sit, non potest, quidquid substitit ex nihilo: quia hoc ipsum, quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem ejus, unde sit, non habet. Non ex se est autem ille, qui venit; sed qui misit eum, verax est, quem impii nesciunt. Jam ergo ille, qui misit, ipse est, qui misisse ignoratur. Ab eo ergo, qui misit, est ille, qui missus est: & ab eo est, unde esse nescitur; & ob hoc, quid sit ipse, nescitur, dum ignoratur, a quo sit. Non novit Christum, qui, unde Christus sit, nescit; nec filium confitetur, qui negat natum; nec natum intelligit, qui

puta-

putavit ex nihilo. Ex nihilo autem usque adeo non est, ut impii, unde sit, nesciant.

30. Nesciunt plane, nesciunt, qui naturam nomini adimunt, quia nescientes non amant scire. Et audiant Filium scientiæ hujus ignorationem impiis exprobrantem, tum cum sibi patrem Deum Judæi dicerent: ait enim: *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me; ego enim a Deo exivi, & veni: nec a me veni, sed ille me misit.* Religiosi nominis assumtionem Dei filius in his, qui se Dei filium confitentes patrem sibi Deum dicerent, non improbavit, sed temerariam Judæorum usurpationem, patrem sibi Deum præsumentium, per id, quod se non diligerent, objurgat: *Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me; ego enim a Deo exivi.* Omnibus, quibus per fidem Deus pater est, per eam fidem pater est, qua Jesum Christum Dei filium confitemur. Confiteri autem filium secundum generale sanctorum nomen, quid habet fidei, ut dicamus: Unus ex filiis est? Sed numquid & cæteri in hac creaturæ suæ infirmitate non filii sunt? In quo ergo filium Dei Jesum Christum fides confessa præcellit, cum ei secundum filios, filii non natura, sed nomen sit? Christum perfidia ista non diligit, nec hæc impia professio pie sibi assumit Deum patrem: quia si sibi pater Deus esset, Christum ob id diligerent, quia exisset ex Deo. Exisse ex Deo quid sit, requiro. Non utique dici potest, id ipsum esse a Deo exisse, quod & venisse; nam utrumque significat: *Quoniam a Deo exivi, & veni.* Et ostendens, quid esset *a Deo exivi*, & quid esset *& veni*; continuo subjecit: *Nec enim a me veni, sed ille me misit.* Non se sibi esse originem docuit, cum ait: *Nec enim a me veni*, & rursum ex Deo se exisse: & ab eo missum esse testatur. Sed cum ab iis, qui sibi Deum patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex Deo exisset; causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Ex-

isse enim ad incorporalis nativitatis retulit nomen; quia religio profitendi sibi patrem Deum, ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, sit merenda. Nam cum ait: *Qui me odit, & patrem meum odit; meum* cum ait, communionem nominis per significationem proprietatis exclusit. Cæterum profitentem sibi Patrem Deum, & se non diligentem, in paterni nominis usurpatione condemnat; quia, qui se odit, oderit & Patrem; nec in Deum patrem sit religiosus, qui non diligat Filium; cum diligendi Filii non alia causa sit, quam quod ex Deo sit. Ex Deo igitur Filius est, non adventu, sed nativitate: & dilectio in Patrem hic erit omnis: si Filius ex eo esse credatur.

31. Testatur hoc Dominus dicens: *Non dicam vobis, quoniam ego rogabo Patrem pro vobis: ipse enim Pater amat vos, quoniam vos me amatis, & creditis, quoniam ego a Deo exivi, & a Patre veni in hunc mundum.* Caret apud Patrem intercessionis necessitate perfecta de Filio fides, quæ, quod a Deo exierit, credat, atque amet: & per se ipsa jam & audiri meretur, & amari, natum ex Deo Filium, missumque confessa. Nativitas itaque ejus, & adventus ostenditur cum absolutissima significandæ proprietatis veritate. *A Deo,* ait, *exivi;* ne in eo alia, quam nativitatis natura esse existimaretur: cum exire a Deo, id est, ex nativitate subsistere, quid aliud, quam Deus posset? *Et a Patre,* inquit, *veni in hunc mundum.* Ut exitio illa a Deo nativitas significata esse intelligeretur ex Patre, a Patre se in hunc mundum professus est venisse. Alterum itaque in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem adventum existimari, cum post exitionem a Deo, adventum commemorat a Patre. A Patre enim venisse, & ex Deo exisse, non est significationis ejusdem: & quantum inest nasci, & adesse, tantum a se uterque sermo discernitur. Cum aliud sit, a Deo in substantiam nativitatis exisse, aliud est, a Patre

Patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostræ sacramenta venisse.

32. Et quidem secundum propositæ a nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est, ut tertio nunc doceamus filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum ab Apostolis creditum; non ex nuncupatione, sed ex natura; neque ex adoptione, sed ex nativitate. Quamquam enim plures, & maximæ adhuc unigeniti de se Dei exstent professiones, quibus generationis suæ veritatem sine levi salutem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur: tamen quia neque legentium onerandus est sensus coacervatis ad copiam dictis, & cum jam nonnulla de proprietate nativitatis ostensa sint, cætera omnia aliis erunt quæstionibus reservanda. Nunc vero quia hic sermonis nostri ordo institutus est, ut post Patris contestationem, post Filii professionem, fide quoque Apostolorum de vero, & secundum nativitatem confitendo Dei filio doceremur; videndum est, an in eo, quod ait Dominus: *Ex Deo exivi*, aliud in eo aliquid potius, quam naturam intellexerint nativitatis.

33. Post multas namque proverbiorum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset, quem jam antea Christum sciebant annuntiatum a Moyse, & prophetis, confessum quoque a Nathanael & Dei filium, & regem Israel, objurgato etiam Philippo, cum de Patre quæreret, cur per operum virtutem Patrem in se esse, & se in Patre inesse nesciret, cumque se a Patre missum frequentibus dictis ante docuisset: tamen cum profitentem eum audissent, se a Deo exisse, hæc eorum responsio fuit: connexus enim hic sibi sermo est: *Dicunt ei discipuli ejus: Nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget: in hoc credimus, quia a Deo existi.* Quæ, rogo, hæc verbi hujus admiratio est, quod se exisse a Deo professus

sit? Tanta, & tam Deo propria vos, o sancti, & beati viri, & ob fidei vestræ meritum claves regni cælorum sortiti, & ligandi ac solvendi in cælo, & in terra jus adepti, gesta esse per Dominum nostrum Jesum Christum Dei filium videratis: & ad id, quod a Deo exisse se dixit, nunc primum vos veri intelligentiam assequi protestamini? Videratis utique nuptiales aquas, & easdem nuptiale vinum, & naturæ in naturam, vel demutationem, vel profectum, vel creationem. Quinque etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorum fragmenta panum creverant, & naturæ parvitas famem pellens profecerat in ejusdem copiam naturæ. Reviruisse manus aridas conspexeratis, & in vocem mutorum linguas solutas, & in cursum claudorum pedes alacres, & cæcorum oculos cernentes, & mortuorum vitas revertentes. Fœtens Lazarus constiterat ad vocem, & e sepulcro vocatus nullo intervallo vocis, & vitæ, citus fuerat egressus, & adhuc odorem mortis in sensum narium spiritu agente, ipse jam vivus adstiterat. Taceo de cæteris magnarum virtutum, & divinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis, qui sit hic missus e cælis, postquam audistis: *De Patre exivi?* Et hoc vobis primum jam sine proverbio dictum est, & per naturæ virtutem intelligitis verum esse, quod a Deo existit, cum voluntatum vestrarum cogitationes tacitus intuetur, cum de nullis tamquam ignarus interrogat, cum omnium cognitor est? Per hæc enim omnia, quæ virtute ac natura Dei agit, a Deo exisse credendus est.

34. Non hic sancti Apostoli a Deo exisse, id est, a Deo missum esse intellexerunt; nam omni superiore sermone confitentem missum esse se frequenter audierant; sed audientes a Deo exisse, naturam in eo Dei ex operibus cernentes, naturæ veritatem per id, quod

quod a Deo exiit, recognoscunt, cum dicunt: *Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget: in hoc credimus, quod a Deo existi.* Per id enim credunt, quod a Deo exiit, per quod ea, quæ Dei sunt, potest, atque agit. Non enim naturam Dei a Patre venisse, sed a Deo exisse consummat. Denique hoc, quod nunc primum audiunt, confirmatur ad fidem. Nam cum Dominus utrumque dixisset: *Ego a Deo exivi, & a Patre veni in hunc mundum*; nihil admirationis in eo habuerunt, quod frequenter audierant: *Et a Patre veni in mundum.* Responsio autem eorum, fidem & intelligentiam hujus dicti contestata est: *Ego a Deo exivi.* Nam ad id tantum responsum est, cum dicunt: *In hoc credimus, quoniam a Deo existi*; neque addunt: Et a Patre venisti in hunc mundum. Et cum alterum in professione, alterum in silentio est; professionis causam dicti novitas exegit, profitendi autem contestationem intelligentia veritatis elicuit. Sciebant quidem, eum omnia, ut Deum, posse, sed nondum rationem nativitatis acceperant: & qui sciebant a Deo missum, exisse tamen a Deo nesciebant. Inenarrabilem illam, & perfectam Filii nativitatem per virtutem dicti istius intelligentes, nunc secum sine proverbiis profitentur locutum.

35. Non enim per consuetudinem humani partus Deus ex Deo nascitur, neque per elementa originis nostræ ut homo ex homine propellitur. Integra illa & perfecta, & incontaminata nativitas est, cujus a Deo exitio potius, quam partus est. Est enim unus ex uno. Non est portio, non est defectio, non est deminutio, non derivatio, non protensio, non passio; sed viventis natura ex vivente nativitas est. Deus ex Deo exiens est, non creatura in Dei nomen electa; non, ut esset, cœpit ex nihilo, sed exiit a manente: & exiisse significationem habet nativitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substantiam cœpisse, & Deum ex-

lisse de Deo. Et nativitatis hujus conſcientia, licet non ſubjecta verbis ſit, cum inenarrabilis ſit, habent tamen in doctrina Filii fidei ſecuritatem, a Deo ſe manifeſtantis exiſſe.

36. Non eſt evangelica, & apoſtolica fides, filium Dei nomine potius, quam natura credidiſſe. Si enim adoptionis hæc nuncupatio eſt, & non idcirco filius eſt, quia exierit a Deo; quæro, unde beatus Simon Bar-Jona eſt confeſſus: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi?* Anne cum omnibus poteſtas ſit per ſacramentum regenerationis in filios Dei naſci? Si ſecundum hanc nuncupationem filius Dei Chriſtus eſt, interrogo, quid illud ſit, quod Petro non caro, neque ſanguis revelavit, ſed Pater, qui in cælis eſt? Generalis profeſſio quid habet meriti? Aut quæ revelationis eſt gloria in publica conſcientia? Si ex adoptione filius eſt; unde hæc in Petro beata confeſſio eſt, hoc Filio deferenti, quod eſt commune ſanctorum? Ultra humanam autem intelligentiam ſe fides apoſtolica protendit. Audierat utique frequenter: Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me miſit. Miſſum ergo jam non ignorabat: & quem miſſum non ignorabat, audierat profitentem: Omnia mihi tradita ſunt a Patre, & nemo novit Filium, niſi Pater, neque Patrem quis novit, niſi Filius. Quid iſtud eſt, quod nunc Petro Pater revelat, quod beatæ confeſſionis gloriam ſumit? Numquid patris nomen, & filii neſciebat? Atquin frequenter audierat. Sed loquitur, quod nondum vox humana protulerat: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi.* Nam tametſi in corpore manens Dei ſe Filium eſſet profeſſus, tamen apoſtolica fides nunc primum naturam in eo divinitatis agnovit. Neque enim Petro tantum ex confeſſo honore laus reddita eſt, ſed ex agnitione myſterii: quia non Chriſtum ſolum, ſed Chriſtum Dei filium eſſe confeſſus eſt. Nam utique ad confeſſionem honoris ſuffecerat dixiſſe:

xisse: *Tu es Christus.* Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse, nisi Dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: *Tu es*, virtutem & proprietatem naturalis veritatis explicuit. Et Pater dicendo: *Hic est filius meus*, Petro revelavit, ut diceret: *Tu es filius Dei*, quia in eo, quod dicitur: *Hic est*, revelantis indicium est; in eo vero, quod respondetur: *Tu es*, confitentis agnitio est. Super hanc igitur confessionis petram Ecclesiæ ædificatio est. Sed sensus carnis, & sanguinis, confessionis hujus intelligentiam non revelat. Hoc est divinæ revelationis sacramentum, Christum Dei filium non solum nuncupare, sed credere. Aut numquid nuncupatio potius, quam natura Petro revelata est? Si nuncupatio, jam hanc a Domino frequenter audierat, esse se Dei filium confitente. In quo ergo revelationis est gloria? Naturæ scilicet, non nominis; cum frequentata nominis professio jam fuisset.

37. Hæc fides Ecclesiæ fundamentum est: per hanc fidem infirmæ adversus eam sunt portæ inferorum. Hæc fides regni cælestis habet claves. Hæc fides, quæ in terris solverit, aut ligaverit, & ligata in cælis sunt, & soluta. Hæc fides paternæ revelationis est munus, Christum non creaturam ex nihilo mentiri, sed secundum proprietatis naturam Dei filium confiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, non intelligens beatæ senectutis, fideique martyrem, & martyrem Petrum, pro quo Pater rogatus est, ne fides ejus in tentatione deficeret: qui iterata a se dilectionis in Deum postulatæ professione, tentari se adhuc tamquam ambiguum, & incertum tertia interrogatione congemuit; per id quoque a Domino post tertiam tentationis purgationem infirmitatum: *Pasce oves meas*, ter meritus audire, qui in cunctorum Apostolorum silentio, Dei filium revelatione Patris intelligens, ultra humanæ infirmitatis modum, superemi-

 nentem

nientem gloriam beatæ fidei suæ confessione promeruit! In quam nunc interpretandæ vocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium Dei: at mihi tu hodie, novi apostolatus mendax sacerdotium, ingeris Christum ex nihilo creaturam. Quam vim affers dictis gloriosis? Filium Dei confessus, ob hoc beatus est. Hæc revelatio Patris est, hoc Ecclesiæ fundamentum, hæc securitas æternitatis est. Hinc regni cælorum habet claves, hinc terrena ejus judicia cælestia sunt. Sacramentum occultum a sæculis per revelationem didicit, fidem locutus est, naturam enuntiavit, Dei filium confessus est. Hoc, qui creaturam potius confitens negat, prius est, ut neget Petri apostolatum, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium: & post hæc se alienum a Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium confessus hæc meruit.

38. Anne o miser, quisquis hodie es, hæretice, beatiorem Petrum futurum fuisse existimas, si dixisset: Tu es Christus perfecta Dei creatura: & supereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo esse cœpisti, & per bonitatem Dei, qui bonus solus est, nomen filii adoptione meruisti, & qui non ex Deo natus es? Et quæro a te, quid auditurus fuerit hæc dicens, qui audita passione respondens: *Propitius tibi Domine, non erit istud*, audierit sibi dici: *Vade retro post me satanas, scandalum mihi es?* Nec Petro tamen humana ignorantia profecit ad crimen; non enim ei Pater adhuc omne Passionis mysterium revelaverat: sed fides parva sententiam damnationis excepit. Cur igitur non hanc confessionis fidem Pater Petro revelavit, creaturam scilicet, & adoptionem? Invidit, credo, hic Petro Deus, ut in tempora posteriora dissimulans, hæc nunc vobis novis prædicatoribus reservaret. Sit sane fides alia, si aliæ claves regni cælorum sunt. Sit fides alia, si Ecclesia alia est futura, adversus quam portæ inferni

:rni non prævalebunt. Sit fides alia, si erit alius postolatus, ligata & soluta per se in terra, ligans in ælo atque solvens. Sit fides alia, si Christus alius)ei filius, præter quam qui est, prædicabitur. Sin ero hæc fides sola, confessa Christum Dei filium, mnium beatitudinum gloriam meruit in Petro; neesse est, ut ea, quæ eum creaturam potius ex nihilo onfitebitur, claves regni cælorum non adepta, & xtra fidem, ac virtutem apostolicam constituta, nec ccclesia sit illa, nec Christi.

39. Proferamus itaque omnes apostolicæ fidei proessiones, in quibus Dei filium confitentes, non adotionis in eo nomen, sed naturæ proprietatem confientur; neque creationis in eo ignobilitatem, sed naivitatis gloriam protestantur. Loquatur Joannes sic sque ad adventum Domini manens, & sub sacramento ivinæ voluntatis relictus, & deputatus, dum non eque non mori dicitur, & manere. Loquatur ergo ıa, ut solet, voce: *Deum nemo vidit unquam, nisi nigenitus filius, qui est in sinu Patris.* Naturæ fides on satis explicata videbatur ex nomine filii, nisi prorietatis extrinsecus virtus per exceptionis significaniam adderetur. Præter filium enim, & unigenitum ognominans, suspicionem penitus adoptionis exseuit: cum veritatem nominis, unigeniti natura præ:aret.

40. Nondum quæro, quid sit: *Qui est in sinu Paris*; habet interrogatio ista suum ordinem: quæro, uid unigeniti significatio sibi postulet. Et videamus, n hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturam)ei perfectam: ut perfecta pertineat ad unigenitum, :reatura vero referatur ad filium. Sed Deum unigeıitum filium Joannes dixit, non creaturam perfectam. Non ignoravit blasphemiæ nomina, dicens: *Qui est in inu Patris*; & a Domino suo audiens: *Sic enim dilesit mundum Deus, ita ut filium suum unigenitum daret*;

ut

ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Deus mundum diligens, hoc dilectionis ſuæ in eum teſtimonium protulit, ut unigenitum filium ſuum daret. Si dilectionis hinc fides eſt, creaturam creaturis præſtitiſſe, & pro mundo dediſſe, quod mundi eſt, & ad ea, quæ ex nihilo ſunt, ſubſtituta redimenda, eum, qui ex nihilo ſubſtitit, præbuiſſe: non facit magni meriti fidem vilis, & ſpernenda jactura. Pretioſa autem ſunt, quæ commendant caritatem, & ingentia ingentibus æſtimantur, Deus diligens mundum, filium non adoptivum, ſed ſuum, ſed unigenitum dedit. Hic proprietas eſt, nativitas eſt, veritas eſt: non creatio eſt, non adoptio eſt, non falſitas eſt. Hinc dilectionis, & caritatis fides eſt, mundi ſaluti & filium, & ſuum, & unigenitum præſtitiſſe.

41. Prætermitto omnes de Filio nuncupationes. Non eſt damnoſa diſſimulatio, ubi de copia eſt electio. Rei profectus ſemper ex cauſa eſt, & omne opus manifeſtam habet ſuſcepti negotii neceſſitatem. Scribens utique Evangelia, ſcribendi debuit afferre rationem: ut videamus, quam oſtenderit dicens: *Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quoniam Jeſus eſt Chriſtus filius Dei.* Scribendi igitur Evangelii non aliam prætulit cauſam: quam ut omnes crederent Jeſum eſſe Chriſtum filium Dei. Si ſufficit ad ſalutem, Chriſtum credere; cur adjecit filium Dei? Si vero Chriſtum credere ea demum fides eſt, non Chriſtum tantummodo, ſed Chriſtum filium Dei crediſſe; non eſt nomen filii in Chriſto unigenito Deo ex adoptionis conſuetudine, quod proprium eſt ad ſalutem. Si ergo ſalus in confeſſione nominis eſt; quæro, cur in nomine veritas non ſit. Quod ſi in nomine veritas eſt, qua auctoritate creatio eſſe dicetur, cum non creationis confeſſio ſalutem ſit præſtitura, ſed filii?

42. Hæc

42. Hæc igitur ſalus vera eſt, hoc perfectæ fidei
ıeritum, Jeſum Chriſtum filium Dei credidiſſe. Non
ſt enim dilectio in nobis ad Deum patrem, niſi per
ilii fidem. Et audiamus eum per epiſtolam loquen-
ɛm: *Omnis, qui diligit Patrem, diligit eum, qui ex eo*
atus eſt. Quid eſt, rogo, ex eo naſci? Numquid
lipſum eſt, quod per eum creari? Aut cur Evange-
ſta mentitur, ut ex eo natum dicat, quem per eum
:eatum potius hæreticus doceat? Et audiamus omnes,
uis ſit hic doctor. Dictum namque eſt: *Hic eſt An-*
chriſtus, qui negat Patrem, & Filium. Quid agis tu
Tertor creaturæ, & de non exſtantibus Chriſti no-
us conditor? Si profeſſionem tenes, profitentis
omen recognoſce. An cum creatorem, & creatu-
ım Patrem, & Filium prædicabis, per aſſimulatas
ominum voces excludere poſſe te credis, ne eſſe
ntichriſtus intelligaris? Si in fide tua per naturam
ıter eſt, & per naturam filius eſt; maledicus ego
ım, opprobrium in te alieni nominis referens. Sin
ero ſimulata omnia ſunt, & potius nuncupata, quam
ropria, fidei tuæ ab Apoſtolo diſce cognomen, &
ıdi, quæ ſit crediti Filii fides. Sequitur enim: *Qui*
ɛgat Filium, neque Patrem habet: qui confitetur Filium,
Filium, & Patrem habet. Negans Filium, caret
atre: confitens Filium, atque habens, habet Pa-
'em. Quæro hic, quid adoptiva nomina loci ha-
ɛant. Numquid non naturæ res iſta omnis eſt? Et
ıam naturæ res ſit, accipe.

43. Ait enim idem: *Quia ſcimus, quod filius Dei*
ɛnit, & concarnatus eſt propter nos, & paſſus eſt, & re-
rgens de mortuis aſſumſit nos, & dedit nobis intellectum
timum, ut intelligamus verum, & ſimus in vero filio ejus
eſu Chriſto: hic eſt verus, & vita æterna, & reſurrectio
ıſtra. O infelix intelligentia, & Dei ſpiritu carens,
in Antichriſti ſpiritum, ac nomen proficiens, &
ɛſciens ad ſacramentum ſalutis noſtræ Dei filium
veniſſe,

venisse, per hoc indigna optimæ hujus intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptivum nomen, quam verum filium Dei Jesum Christum esse confessa, quibusnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? Vel quis hodie novus hujus scientiæ tuæ auctor est? Anne secreto tibi hoc per familiaritatem amoris recumbenti in pectus suum Dominus ostendit? Aut solus ad crucem sequens, inter cætera suscipiendæ tibi in matrem Mariæ præcepta, hæc quoque in illa specialis in te amoris contestatione didicisti? Vel ad sepulcrum prior quoque Petro currens adeptus es? Vel intra consessus Angelorum, & signatorum librorum insolubiles nexus, & signorum cælestium multiformes potestates, & novarum, atque incomprehensibilium cantionum hymnos sempiternos, tam pia tibi hæc per Agnum ducem revelata doctrina est, ne Pater pater sit, ne Filius filius sit, ne natura natura sit, ne veritas veritas sit? Hæc enim apud te omnia demutantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia verum Dei filium dicit: tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas nativitatem. Et cum hic verus Dei filius nobis sit, & vita æterna, & resurrectio; nec vita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille non verus est. Et hæc quidem Joannes discipulus a Domino dilectus.

44. Sed nihil ab his dissimile ex persecutore Apostolus, & Vas electionis prædicavit. Qui enim sermo ejus non sub filii confessione est? Quæ epistola non de sacramento veritatis istius cœpta est? In quo nomine non proprietatis significatio est? Cum enim dicitur: *Reconciliati sumus Deo per mortem filii sui*; & rursum: *Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati*; & rursum: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem filii ejus*: quid hic hæreticorum furto loci relictum est? Filius suus est, filius ejus est: non adoptio ejus est, non creatura ejus est. Nomen

natu-

naturam loquitur, veritatem proprietas enuntiat, fidem confessio testatur: non intelligo, quid addi possit ad naturam filii. Nam quod filius ejus est, qui esse pater creditur; non incerta & infirma ille, qui electionis est vas, locutus est: nec Magister gentium, & Apostolus Christi ambiguæ doctrinæ suæ errorem reliquit. Scit, qui sint adoptionis filii, & qui hoc esse, ac nuncupari per fidem meriti sunt. Ait namque: *Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater.* Fidei nostræ per sacramentum regenerationis hoc nomen est: & professio nostra nobis præstat adoptionem. Filios enim Dei opera secundum spiritum Dei gesta connuncupant: & clamatur a nobis potius *Abba pater*, quam ex naturæ manet proprietate; quia extra naturæ proprietatem est vocis officium, & dici, atque esse non idem est.

45. At vero, quæ de filio Dei Apostoli fides sit, intelligamus. Nam cum omni, quem habuit ad Ecclesiæ doctrinam sermonem, numquam Patrem sine Filii confessione loqueretur; tamen, ut veritatem nominis hujus, quanta posset, humani sermonis significatione monstraret, ait: *Quid ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, sed tradidit eum pro nobis.* Numquid nam etiam nunc adoptionis in eo erit nuncupatio, in quo proprietatis est nomen? Apostolus enim volens caritatem erga nos Dei ostendere, ut magnificentia Dei dilectionis ex comparationis genere nosceretur, non pepercisse Deum proprio filio suo docuit: non utique pro adoptandis adoptato, neque pro creatis creaturæ, sed pro alienis suo, pro nuncupandis proprio. Quære virtutem dicti, ut magnitudinem caritatis intelligas. Quid sit proprium, expende, ne ignores veritatem. Nunc enim Apostolus proprium ait filium, cum in

multis

multis vel *suum*, vel *ejus* sæpe dixisset. Et quamvis multi codices, per translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro *proprio filio*, *suo filio* conscriptum habeant: tamen græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis, quam suum nuncupat. Et licet communis intelligentiæ sensu non satis inter proprium, & suum differat; verum Apostolus, cum in cæteris aliis dictis *suum filium* commemorasset, quod est græce, *τον ἑαυτȣ υἱον*, tamen in hoc loco secundum quod ait, *ὅς γε τȣ ἰδιȣ υἱȣ οὐκ ἐφεἴσατο*, *qui proprio filio non pepercit*, naturæ veritatem significanter expressit: ut qui superius filios plures per spiritum adoptionis demonstrasset, nunc unigenitum Deum filium proprietatis ostenderet.

46. Non est humanus hic error, neque in negando Dei filio vitium ignorantiæ est, ubi ignorari non licet, quod negatur. Creatura ex nihilo subsistens Dei filius dicitur. Hoc si nec Pater locutus est, nec Filius testatus est, nec Apostolus prædicavit, tamen auderet eloqui, hoc est Christum non ignorare tantummodo, sed odisse. Cum enim pater de filio suo dicat: *Hic est*; & Filius de se dicat: *Qui tecum loquitur, ipse est*; & Petrus confiteatur: *Tu es*; & Joannes testetur: *Hic verus est*; & Paulus non desistat prædicare de proprio: non intelligo aliud, quam negandi esse odium, ubi imperitiæ error non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim, loquitur plane per adventus sui prophetas ac prævios ipse ille, qui postea erit in Antichristo locuturus: salutarem fidei confessionem his tentamentis novis inquietans, ut primum conscientiæ nostræ, quia ita credimus, intelligentiam filii naturalis avellat; deinde ipsum illud, quod adoptivum erit, reliquum nomen excludat. Nam cum quibus creatura est Christus, necesse est, ut cum his Antichristus ipse sit Christus; quia filii proprietatem creatura non habeat, & Dei se ille filium mentiatur: & per

hoc,

hoc, a quibus hic Dei filius jam negatur, ab his tum Christus ille credatur.

47. Quas, oro, spes inanis furor expetis? & quæ salutis tuæ fiducia creaturam esse Christum potius, quam filium blasphemo ore contendis? Opportuerat te ex Evangeliis nosse, ac tenere fidei hujus sacramentum. Nam cum Dominus possit omnia, tamen in unoquoque eorum, qui orabant operationis suæ effectum, meritum esse voluit confessionis. Neque enim ei virtutem, qui Dei Virtus est, confessio orantis addebat: sed fidei erat præmium, hoc mereri. Namque cum Martham rogantem pro Lazaro interrogavit, an eos, qui in se credidissent, mori non crederet in æternum, at illa conscientiæ suæ fidem elocuta est dicens: *Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei, qui in hunc mundum venisti.* Confessio hæc æternitas est, & fides ista non moritur. Martha deprecans fratris sui vitam, interrogata, an ita crederet, ita credidit. Quam rogo, vel a quo vitam exspectat, hoc denegans, cum sola sit vita sic credere? Magnum est enim fidei hujus sacramentum, & perfecta confessionis istius beatitudo est.

48. Cæco a nativitate Dominus visum indulserat, & naturæ damnum naturæ Dominus exemerat. Et quia cæcus hic ad gloriam Dei natus fuerat, ut in Christi opere Dei opus posset intelligi, non expectata ab eo fuit fides confessionis: sed qui in receptis oculis auctorem tanti sibi muneris nesciebat, meruit hoc postea, ut fidem disceret. Non enim cæcitatis depulsio vitæ æternitatem afferebat. Ob quod Dominus jam sanum, & de synagoga ejectum interrogat dicens: *Tu credis in filium Dei?* Ne damnum sibi putaret esse, se carere synagoga, cui immortalitatem fides hæc confessa redhiberet. Et cum ille incertus etiamnum respondisset: *Quis est, Domine, ut credam in eum?* Ignorationem ejus, quem post oculorum recuperationem

tantæ fidei intelligentia munerabatur, nolens manere ita ait: *Et vidisti eum, & qui tecum loquitur, ipse est.* Numquid ab hoc sicut a cæteris Dominus, qui orabant sanitates, confessionem fidei ad salutem merendam reposcit? Non utique. Nam hæc jam ad cæcum videntem locutus est; sed ob id tantum, ut responderet ille: *Credo Domine:* quia responsionis fides non cæcitatis sanitatem esset allatura, sed vitæ. Et virtutem dicti hujus diligenter retractemus. Interrogat Dominus: *Tu credis in filium Dei?* Si utique sola Christi, qualiscumque confessio fidei esset consummatio, dictum fuisset: Tu credis in Christum? Sed quia hæreticis pæne omnibus hoc nomen in ore esset futurum, ut Christum confiterentur, & filium tamen negarent; id, quod Christo proprium est ad fidem, poscitur, id est, ut credatur in Dei filium. Credidisse autem in Dei filium quid proficit, si credatur in creaturam; cum a nobis fides in Christo, non creaturæ Dei, sed filii postuletur?

49. Anne hujus nominis proprietatem dæmones nescierunt? Dignum enim est hæreticos non jam apostolicis doctrinis, sed dæmonum ore convinci. Clamant enim, & sæpe clamant: *Quid mihi & tibi est Jesu fili Dei altissimi?* Invitis veritas elicuit confessionem, & naturæ potestatem testatur dolor obediendi. Virtute vincuntur, cum possessa diu corpora deserunt: honorem reddunt, dum naturam confitentur. Dei se inter hæc filium Christum & opere testatur, & nomine. Unde tibi inter istas confitentium dæmonum voces, o hæretice, nomen creaturæ, & indulgentia adoptionis?

50. Quid sit Christus, ab his saltem, qui nesciunt, disce; ut impietatem tuam ipsa illa ignorantium necessaria professio arguat. Namque cum Judæi Christum corporeum nescirent, sciret tamen eum, qui Christus esset, esse filium Dei; cum falsis adversus

eum

um testibus sine ulla veritatis assertione uterentur, ıcerdos eum ita interrogat: *Tu es Christus filius Benedicti?* Sacramentum nescientes, naturam tamen non gnorant. Neque interrogant, an Christus Dei filius t, sed an hic sit Christus filius Dei. Error in homine est, non in Dei filio. Nam non, quod Christus ei filius sit, ambigitur: atque ita dum interrogatur, n hic sit, tamen, quod Christus sit Dei filius, non egatur. Et qua tandem, rogo, tu istud fide deneas, quod ne ipsi quidem negant, qui nesciunt? Cum nim perfecta scientia sit, Christum Dei filium ante ecula manentem, etiam ex virgine nosse natum, ısi quoque, qui de Maria natum nesciunt, Dei tamen lium esse non nesciunt. Et vide, in quod te, neando filium Dei, Judaicæ impietatis consortium miuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam ttulerint, testantur, dicentes: *Et secundum legem deet mori, quoniam filium Dei se fecit.* Anne non hoc tiam impiæ tuæ vocis opprobrium est, cur se filium icat, quem tu esse asseras creaturam? Ille, Dei contendo se filium, reus mortis ab his judicatur: tu, um Dei filium negando, quæro, quid judices? Proessio enim ejus ita Judæis, ut tibi displicet. Interogo, an diversæ ab eis sententiæ maneas, a quibus on diversus sis voluntate? Eadem enim filium Dei um esse impietate tu denegas. Illi tamen eo crimine ıinore, quod nesciunt. Nesciunt enim de Maria hristum, sed Christum Dei filium esse non ambigunt. u quia Christum non potes nescire de Maria, Chriium tamen Dei filium esse non prædicas. Illis in eo, uod nesciunt, potest adhuc in tuto salus esse, si creant: tibi jam omnia clausa sunt ad salutem, qui neas, quod ignorare jam non potes. Non enim ignoas esse filium Dei; usque adeo, ut adoptionis nomen ıdulgeas, ut creaturam connuncupatam filium menaris. Naturam autem, quantum in te est, auferens,

auferres quoque, si tibi liceret, & nomen. Sed quia id non licet, naturam nomini non relinquis, ne quod filius dicitur, verus Dei filius sit.

51. Habueras in confessione eorum, quibus, desæviente vento, & turbato mari, in verbi jussu erat restituta tranquillitas, ut & tu verum Dei filium confitereris, & eorum voce utereris: *Verus Dei filius est.* Sed te sæviens spiritus in naufragium vitæ rapit, & mentis tuæ motibus tamquam fluctuoso mari incumbens procella dominatur.

52. Si tibi hæc navigantium ex eo incerta fides videbitur; quia existimabitur esse Apostolorum: mihi tamen, etsi minus præstat admirationis, plus tamen affert auctoritatis. Verumtamen etiam gentium in eo fidem sume: audi enim inter sævas crucis custodias Romanæ cohortis edomitum ad fidem militem. Loquitur namque conspectis tantæ virtutis operationibus Centurio: *Vere Dei filius erat iste.* Hoc, post emissum spiritum, discissum templi velum, & mota terra, & scissa saxa, & sepulcra patentia, & mortui resurgentes testantur, & homo gentilis perfidiæ confitetur: virtutis naturam agnoscit in gestis, naturæ veritatem profitetur in nomine. Tanta ratio veritatis, & tanta vis fidei est, ut vincat voluntatem veri necessitas, & Christum Dominum gloriæ æternæ vere Dei filium esse, nec, qui crucifixerat, denegaret.

LIBER VII.

In exordio exponitur libri hujus præstantia, scribendi causa, Arianorum vafrities, qui huc usque delusa sit, ac repulsa, adversandi eis discrimen, ne videlicet Arium confutans Sabellio, ac rursus Sabellium impugnans Photino favere videatur; & in rem Ecclesiæ quomodo se invicem Arius,

Sabel-

Sabellius, ac Photinus vincant, aut vincantur. Quibus breviter explicatis eum, qui vere ex natura filius Dei est, vere quoque per naturam, salva unius, & non singularis Dei fide, Deum esse comprobatur, utpote cui Dei nomen, nativitas ex Deo, divina cum natura, tum potestas, ac denique quia se ipse Deum profiteatur. Quanquam fatetur Hilarius, cum argumento ex nativitate petito ita connexa esse cætera, ut seorsim tractari nequeant.

Ac primo quidem ponit, naturam rei nomine semper significari, nisi ratione adjectorum adventitium, & non proprium esse indicetur: de Filio autem ita a Joanne dici: Et Deus erat Verbum, *& a Thoma:* Dominus meus, & Deus meus, *ut hæ appellationes, etiam ex adjunctis, veram in eo Dei naturam exprimant. Cui vero, non secus ac Patri, natura divina proprium nomen, unius est cum ipso naturæ: ac proinde ipse cum Patre non duo Dii, sed unus est. Leviter hic attingit Verbi, Sapientiæ, ac virtutis cognomina, eaque Filio aptata esse declarat, ut in Patre absque ulla ipsius divisione aut demutatione subsistere ostendatur.*

Subjicit deinde non minus per se esse notum, nato eam inesse naturam, ex qua subsistit: nec dubitari posse, quin ex Deo natus sit Christus, quem ob hoc maxime interficere volebant Judæi; quia proprium sibi patrem dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. *Nativitas autem, sicut & æqualitas, nec solum patitur, nec diversum.*

Ex eo ipso sermone, quem tunc Christus ad Judæos habuit, illius ex Deo nativitatem simul, & paternæ naturæ unitatem demonstrari pluribus evincit: naturæ quidem unitatem, dum operatur, quod Pater, dum omnia, eademque facit, dum una utriusque in mortuis vivificandis potestas, unus honor, una injuria, dum denique omne judicium habet; nativitatem vero, dum filium sese vocitare non desinit, dum ita agit, quod Pater, ut tamen non ab se, *ita eadem, ut tamen* similiter, *ita judicium omne habet, ut tamen a Patre sit acceptum. Quod quidem* confirmatur tum

ex Judæorum intelligentia, qui Christum his dictis se vere Dei filium, vereque Deum prædicare intellexerunt, tum ex ipsius Christi responsis, quibus non se male intellectum retulit, sed inique non creditum, cum dictorum fidem opera facerent.

Postremo ex iis, quæ Christus a Philippo, ut Patrem sibi ostenderet, rogatus peroravit, ipse se & ex Patre natum, & unius ejusdemque cum eo naturæ diserte docere demonstratur.

1. Septimus hic nobis adversum novæ hæreseos vesanam temeritatem liber scribitur: cæteris quidem anterioribus numero posterior, sed ad perfectæ fidei sacramentum intelligendum aut primus, aut maximus. In quo non ignoramus, quam difficile, atque arduum iter doctrinæ evangelicæ scandamus. A quo quamvis consciæ infirmitatis nostræ trepidatione revocemur, tamen fidei æstu incitati, & hæreticorum furore commoti, & periculo ignorantium perturbati, quæ loqui non audemus, silere non possumus: utriusque discriminis metu subditi, ne destitutæ veritatis rea in nobis sit aut taciturnitas, aut prædicatio. Incredibilibus etenim se corrupti ingenii artibus hæretica subtilitas circumegit: primum ut fingeret religionem, deinde ut omnium simplicium aurium securitatem verbis falleret, tum præterea, ut se prudentiæ sæculi coaptaret, postremo ut veritatis intelligentiam per speciem editæ rationis averteret. Nam protestata Deum unum, mentita pietatem est; professa rursus Dei filium audientes fefellit in nomine; dicens etiam non fuisse ante, quam nascitur, mundi sapientiæ satisfecit; indemutabilem quoque, & incorporeum Deum confitens, nativitatem Dei ex Deo per demonstrationem subdolæ rationis exclusit: nostris adversum nos usa doctrinis, & Ecclesiæ fide contra Ecclesiæ fidem pugnans, gravissimo adversum nos vel responsio-

nis,

iis, vel silentii periculo comparato, dum per ea, juæ non negantur, ea prædicat, quæ negantur.

2. Et quidem cæteris superioribus libris admonitos a nobis legentes meminimus, ut totius blasphemiæ editionem pertractantes, animadverterent, non iliud laborari, quam ut Dominus noster Jesus Christus neque Dei filius, neque Deus esse credatur, dum ei concessis tantum ex quadam adoptione nominibus, & Dei natura negatur, & filii: cum & indemutabilis, tque incorporeus Deus, sicuti & est, idcirco affirnatur, ne Filius natus e Deo sit, & Deus pater ob d tantum in confessione Deus unus sit, ne in fide nostra Deus Christus sit; quia nec nativitatis intelligeniam natura incorporalis admittat, & Dei ex Deo filem unus tantum nobis Deus in confessione dissolvat. Sed superioribus jam libellis fallacem hanc eorum, tque inutilem prædicationem ex lege, ac prophetis locentes, eam responsionis formam tenuimus, quæ n Deo ex Deo prædicato, & uno Deo ac vero proesso, neque in unius veri Dei unione deficeret; um neque ad fidem Dei alterius excederet, neque solitarius nobis Deus in confessione, neque luo sunt. Et inter hæc, unum neque negando, neque confitendo, fidei conservata perfectio est, dum, k quod unum sunt, refertur ad utrumque, & uterque non unus est. Hoc igitur perfectæ fidei indissoubile sacramentum evangelicis atque apostolicis doctinis absoluturi, non aliud primum debuimus, quam Dei filium veræ nativitatis subsistentem naturam cognitioni audientium intimare; neque aliunde, aut ex nihilo, sed ex Deo esse Filium manifestare. Quod quia secundum ea, quæ anteriore libro edita sunt, ambigi non potest, quin cessante adoptionis nomine, verus filius ex veritate nativitatis sit: ea nunc quoque ex Evangeliis proferimus, ut quia filius verus est, verus quoque Deus esse noscatur: quia neque

verus filius erit, nisi verus & Deus est; neque verus Deus, nisi verus & filius est.

3. Nihil humanæ naturæ gravius est periculi conscientia: nam ea, quæ aut ignorata, aut repentina sunt, habent quidem miserabilem securitatem, sed non habent metum futuri: quia non ignaro accidentium, anxietas ipsa pœna patiendi est. Non ego nunc navem e portu solvo naufragii ignarus, neque iter ineo infestos nescius latronibus saltus, nec Lybiæ arenas incertus scorpiones ubique, & aspides, & basiliscos adesse transcurro: nihil sollicitudini meæ, nihil conscientiæ vacat. Sub specula enim omnium hæreticorum ad occasiones singulorum verborum in os meum pendentium loquor, & omne sermonis mei iter aut angustiis præruptum, aut foveis incisum, aut laqueis prætensum est. Jam quod arduum ac difficile sit, minus conqueror. Non meis enim, sed apostolicis scando gradibus. Mihi vero aut angustiis decedere, aut in defossa incidere, aut plagis illaqueari, semper in periculo, semper in metu est. Prædicaturo enim secundum legem, & prophetas, & Apostolos unum Deum, adest mihi Sabellius, totum me sub verbi hujus professione tamquam desideratum cibum morsu sævissimo transvorans. Negantem me rursum contra Sabellium unum Deum, & confitentem verum Deum Dei filium, exspectat nova hæresis, ut a me duos Deos arguat prædicari. Natum quoque Dei filium ex Maria dicturo, Hebion, quod est Photinus, assistit, auctoritatem mendacii sui ex professionis veritate sumturus. De cæteris taceo, qui ab omnibus esse extra Ecclesiam non ignorantur. Hoc vero damnatum, & abjectum licet frequenter, sed internum hodie adhuc malum est. Impie multos ad unius Dei professionem Galatia nutrivit. Malum in totum pæne orbem, quos negat duos Deos, Alexandria protulit. Pestifere natum *Jesum* Christum ex Maria Pannonia defendit. Et

Eccle-

Eccleſia inter hæc periclitatur veritatem non tenere per vera, dum ea ei ad irreligioſitatem ingeruntur, quibus religio & confirmatur, & deperit. Non enim unum Deum pie poſſumus prædicare, ſi ſolum: quia non erit Deus filius in ſolitarii fide. At vero Dei filium, ſicut eſt, Deum prædicantes, periclitamus fidem Dei unius non tenere: & ejusdem periculi res eſt unum negare, cujus eſt & ſolitarium confiteri. Et hæc quidem mundi ſtulta non ſentiunt, dum his neque in non ſolo ſignificari unus videtur, neque in uno non ſolus intelligi.

4. Sed eam, ut ſpero, Eccleſia doctrinæ ſuæ lucem etiam imprudentiæ ſæculi invehet, ut licet fidei ſacramentum non ſuſcipiat, tamen adverſum hæreticos veritatem ſacramenti a nobis intelligat prædicari. Magna enim vis eſt veritatis, quæ, cum per ſe intelligi poſſit, per ea tamen ipſa, quæ ei adverſantur, elucet: ut in natura ſua immobilis manens, firmitatem naturæ ſuæ quotidie, dum attentatur, acquirat. Hoc enim Eccleſiæ proprium eſt, ut tum vincat, cum læditur, tunc intelligatur, cum arguitur, tunc obtineat, cum deſeritur. Omnes quidem illa ſecum, atque intra ſe vellet manere, nec ex tranquilliſſimis ſinibus ſuis alios aut abjicere, aut perdere, dum indigni fiunt tantæ matris habitaculo: ſed diſcedentibus ex ea hæreticis, vel abjectis, quantum amittit occaſionis largiendæ ex ſe ſalutis, tantum adſequitur ad fidem expetendæ de ſe beatitudinis. Cognoſci enim hoc ex ipſis hæreticorum ſtudiis promtiſſimum eſt. Namque cum Eccleſia a Domino inſtituta, & ab Apoſtolis confirmata, una omnium ſit, ex qua ſe diverſarum impietatum furens error abſciderit; nec negari poſſit, ex vitio malæ intelligentiæ, fidei exſtitiſſe diſſidium, dum, quod legitur, ſenſui potius coaptatur, quam lectioni ſenſus obtemperat: tamen dum ſibi partes ſingulæ adverſantur, non ſolum ſuis, ſed

adversantium est intelligenda doctrinis; ut dum adversum unam eam omnes sunt, impiissimum tamen errorem omnium per id, quod sola est, atque una, confutet. Hæretici igitur omnes contra Ecclesiam veniunt: sed dum hæretici omnes se invicem vincunt, nihil tamen sibi vincunt. Victoria enim eorum, Ecclesiæ triumphus ex omnibus est, dum eo hæresis contra alteram pugnat, quod in hæresi altera Ecclesiæ fides damnat: nihil enim est, quod hæreticis commune est: & inter hæc fidem nostram, dum sibi adversantur, affirmant.

5. Unum Deum Sabellius prædicat Filii nativitate sublata, dum naturæ virtutem, quæ operata in homine est, Deum esse non ambigit. Sacramento etenim filii ignorato, per gestorum admirationem fidem veræ generationis amisit: & dum audit: *Qui me vidit, vidit & Patrem*, indiscretæ, & indissimilis in Patre, & Filio naturæ impie arripuit unionem, non intelligens naturalem unitatem sub nativitatis significatione monstrari, cum per id, quod in Filio Pater videtur, confirmatio divinitatis sit, non nativitatis abolitio. Cognitio itaque alterius in altero est, quia non differt alter ab altero natura: & in quo nihil differunt, in eo indifferens contemplatio est de proprietate naturæ. Nec sane ambigi potest, quin ex se speciem Dei formæ, qui in forma Dei manebat, ostenderet. Succedit quoque ad hujus pravæ opinionis stultum furorem etiam hoc dictum Domini: *Ego & Pater unum sumus.* Naturæ enim indissimilis unitas irreligiose ad unionis profecit errorem: & rationem dicti virtus sola intellecta non tenuit. Non enim solitarium significat: *Ego & Pater unum sumus.* Nam conjunctio ea, quæ significat *&* patrem, intelligentiam non admittit unius: & illud, quod *sumus*, non patitur singularem: hoc vero, quod *unum sumus*, non nativitatem adimit, sed naturam non discernit in genere; dum neque *unum* diversitatis est, nec *sumus* unius est.

6. Com-

6. Compinge hujus furori præsentium hæreticorum furorem, ut adversum Sabellium sibi adsint. Legisse se asserent: *Pater major me est;* & nihil vel ex nativitatis sacramento, vel ex mysterio evacuati a se Dei, & assumtæ carnis intelligentes, naturæ facient diminutionem professione majoris. Contendent enim adversum Sabellium, Filium esse eo usque, ut & minor Patre sit, ut & honorem præteritum reposcant, & mori timeat, & mortuus sit. Contra vero ille naturam Dei defendit in gestis; & cum unum Deum novella hæc nunc hæresis non negabit, ne filium Deum credat; Sabellius tamen Deum unum, ne filius omnino exstet, in professione retinebit. Hic filium operantem ingeret: hic Deum in operibus esse contendet. Hic unum dicet: iste unum Deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicens: Opera, quæ gesta sunt, præter quam Dei natura non efficit: peccatorum remissio, curatio infirmitatum, claudorum cursus, cæcorum visus, mortuorum vita a Deo solo est. Non alia natura, quam quæ sui conscia est, diceret: *Ego & Pater unum sumus.* Quid me in substantiam alteram rapis? Quid in Deum alium sollicitas? Gesta, quæ propria Dei sunt, Deus unus hæc gessit. Clamabunt vero contra hæc dissimilem Deo patri filium prædicantes non minus ore vipereo: Sacramentum salutis tuæ nescis, credendus est filius, per quem sæcula facta sunt, per quem formatus homo est, qui per Angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui missus a Patre est, qui crucifixus est, mortuus, & sepultus est, qui de mortuis resurgens in dextris Dei est, qui vivorum judex est, & mortuorum. In hunc renascendum est, hic confitendus est, hujus regnum est promerendum. Uterque hostis Ecclesiæ, res Ecclesiæ agit: dum Sabellius Deum ex natura in operibus prædicat, hi vero ex sacramento fidei fidelium Dei confitentur.

7. Jam

7. Jam vero qua fidei nostræ victoria Hebion, qui Photinus est, aut vincit, aut vincitur, dum Sabellium arguit, cur hominem neget filium Dei; dum ab Ariomanitis confutatur, cur in homine nesciat Dei filium. Adversum Sabellium Evangelia sibi ex filio Mariæ defendit: Arius ei Evangelia per solum Mariæ filium non relinquit. Adversum hunc, qui filium negat, homo ab eo usurpatur in filium. Ab hoc ei, qui ante sæcula filium nesciat, filius Dei solum negatur ex homine. Vincant, ut volunt, quia se invicem vincendo vincuntur: dum & hi, qui nunc sunt, de natura Dei confutantur, & Sabellius de Sacramento filii refellitur, & Photinus natum ante sæcula Dei filium vel ignorare arguitur, vel negare. Sed inter hæc Ecclesiæ fides, evangelicis atque apostolicis fundata doctrinis, & adversus Sabellium tenet filii professionem, & adversus Arium Dei naturam, & adversus Photinum sæculi creatorem: & hoc verius, quod hæc ab his invicem non negantur. Naturam enim Dei in operibus Sabellius prædicat, sed operantem filium nescit. Hi vero filium nuncupant, sed veritatem in eo naturæ Dei non confitentur. Hominem autem Photinus usurpat, sed in usurpato sibi homine nativitatem Dei ante sæcula ignorat. Ita dum, quæ unusquisque defendit, aut damnat, veritatem fidei nostræ, hæc ipsa, prout sunt religiose & defendentis, & damnantis, ostendunt.

8. Hæc igitur a me demonstranda paucis fuerunt, non copiæ studio, sed ratione cautelæ: primum ut hæreticorum incerta esse omnia, & erratica noscerentur, cum quando sibi pro nobis invicem diffiderent: tum deinde, ne me horum, qui nunc sunt, blasphemis professionibus obnitentem, & Deum Patrem ac filium Dei Deum prædicantem, deinde ut unius nominis, atque naturæ, indissimili genere divinitatis, Patrem & Filium esse profitentem, quisquam aut

in

[redacted]

n duum Deorum, aut contra in unici ac solitarii Dei
eneret errore; cum quando neque unio in prædicato
)eo patre, & Deo filio reperiretur, neque sub indis-
:retæ naturæ demonstratione Deorum diversitas con-
venirit. Nunc quia negantibus Dei filium a Deo ex
ıativitatis veritate subsistere, libro superiore secun-
lum Evangelia responsum est: demonstrandum est,
:um, qui vere ex natura filius Dei est, vere quoque
ɩer naturam Deum esse: ita tamen, ut neque ad sin-
;ularem, neque ad alterum Deum fides nostra depe-
eat; cum neque unum Deum sit sic prædicatura quasi
olum, neque quasi non unum sit, confessura non
olum.

9. Deum igitur Dominum nostrum Jesum Christum
ıis modis novimus, nomine, nativitate, natura,
ɩotestate, professione. Et de nomine nihil puto am-
ɩiguitatis. Legimus enim: *In principio erat Verbum,*
& Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Quid
alumniæ est, cur non sit, quod nuncupatur? Aut
ıumquid nomen non naturæ significatio est? Et quia
ontradictio omnis ex causa est, nunc hic negandi
)ei quæro causam. Simplex namque nuncupatio est,
k caret offendiculo adjectionis alienæ. Verbum enim,
ɩuod caro factum est, non aliud, quam Deus
:st. Non est hic deputatæ, aut assumtæ nuncupatio-
ıis relicta suspicio: ut ei, quod Deus est, non ex
ıatura sit nomen.

10. Respice ad cæteras aut deputativas, aut assum-
ivas appellationes. Ad Moysem dictum est: *Dedi te*
Deum Pharaoni. Sed numquid non adjecta nominis
:ausa est, cum dicitur *Pharaoni?* Aut numquid ei
ıaturam Dei intulit, & non potius in eum, qui me-
ueret terrorem, cum dracones magicos draco Moysi
ıox virga manens devorat, cum cynomyam, quam
mmiserat, abigit, cum grandinem potestate, qua evo-
:averat, avertit, cum locustas ea virtute, qua inve-

xerat,

xerat, repulit, cum in operationibus ejus magi confitentur digitum Dei esse? Sic Moyses Pharaoni Deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur. Et aliud est Deum dari, aliud est Deum esse. In Pharaonem enim Deus datus est: cæterum non ei est & natura, & nomen, ut Deus sit. Memini quoque & nuncupationis, ubi dicitur: *Ego dixi*, *Dii estis*; sed in eo indulti nominis significatio est. Et ubi refertur: *Ego dixi*, loquentis potius est sermo, quam rei nomen: quia rei nomen intelligentiam rei affert, cæterum voluntas appellationis ex alio est. Et ubi se nuncupationis auctor ostendit, ibi per sermonem auctoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere.

11. At vero hic Verbum Deus est: res exsistit in Verbo, Verbi res enuntiatur in nomine. Verbi enim appellatio in Dei filio de sacramento nativitatis est, sicuti sapientiæ & virtutis est nomen; quæ cum in Deum filium cum substantia veræ nativitatis exstiterint, Deo tamen, ut sua propria, quamvis ex eo in Deum sint nata, non desunt. Non enim, sicut frequenter dictum a nobis est, divisionis in Filio, sed nativitatis sacramentum prædicamus. Nec separatio fuit imperfecta, sed progenies perfecta: quia nativitas non habet detrimentum generandi, cum profectum teneat nascendi. Et idcirco earum rerum unigenito Deo aptata cognomina sunt, quæ cum eum subsistentem ex nativitate consument, tamen Patri insint ex indemutabilis virtute naturæ. Unigenitus enim Deus verbum est; sed innascibilis Pater numquam omnino sine Verbo est: non quod prolatio vocis natura sit Filii; sed ex Deo Deus cum nativitatis veritate subsistens, ut a Patre proprius, & per naturæ indifferentiam inseparabilis doceretur, significatus in verbo est. Sicut Christus sapientia & virtus Dei est, non ille, ut intelligi solet, internæ potestatis, aut sensus efficax

motus:

otus: sed natura tenens per nativitatem substantiæ eritatem, his internarum rerum significata nominius est. Non enim id, quod nascendo subsistit, po:st idipsum videri esse, quod unicuique semper interum est. Sed ex æterno Deo patre unigenitus filius ı subsistentem Deum natus, ut non alienus esse a naıra paternæ divinitatis posset intelligi, per hæc proorietatum nomina subsistens ostensus est, quibus, ex uo substiterat, non carebat. Deus igitur qui est, on est aliud, quam Deus. Nam cum audio: *Et Deus* '*at Verbum;* non dictum solum audio Verbum Deum, :d demonstratum intelligo esse, quod Deus est: quia cut superius in Moyse Deo, & in cognominatis Diis er appellationem nomen adjectum sit; hic autem res gnificata substantiæ est, cum dicitur: *Deus erat.* Esse nim non est accidens nomen, sed subsistens veritas, ; manens causa, & naturalis generis proprietas.

12. Et videamus, an hanc Evangelistæ prædicaonem, apostoli Thomæ confessio consequatur, cum it: *Dominus & Deus meus.* Deus igitur suus est, quam 'eum confitetur. Et certe dictum non ignorabat a 'omino: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est; ; quomodo apostolica fides principalis immemor est ıcta mandati, ut Deum Christum confiteretur, cum ı unius Dei esset confessione vivendum? Sed Apo:olus totius sacramenti fidem per virtutem resurre:ionis intelligens, cum frequenter audisset: Ego & ater unum sumus; &, Omnia, quæ Patris sunt, mea ınt; &, Ego in Patre, & Pater in me: jam sine fidei ericulo naturæ nomen confessus est: quia ab unius 'ei patris professione religio non excideret Deum con:ssa Dei filium, cum in filio Dei non nisi paternæ naıræ veritas crederetur; nec sub alterius Dei impia onfessione fides naturæ periclitaretur unius, quia on alterius Dei naturam perfecta Dei nativitas attusset. Veritatem igitur evangelici sacramenti Tho-

mas intelligens Dominum suum, & Deum suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturæ confessio est: rebus enim ipsis, atque virtutibus Deum credidit. Et Dominus professionis hujus religionem non honoris esse docuit, sed fidei, dicens: *Quia vidisti, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.* Videns enim Thomas credidit. Sed, quid credidit, quæris? Et quid aliud credidit, quam professus est: *Dominus meus, & Deus meus?* Resurrexisse enim per se ex mortuis in vitam, nisi Dei natura, non potuit: & creditæ religionis fides hoc est professa, quod Deus est. Anne ergo nomen Dei non naturæ res existimabitur, cum professio nominis fidem naturæ creditæ sit secuta? Nam utique religiosus filius, & qui non voluntatem suam, sed ejus, qui se miserat, faceret, & qui non honorem suum, sed ejus, a quo venerat, quæreret, honorem hujus in se nominis recusasset, ne quod ipse unum Deum prædicaverat, solveretur. Sed veræ, & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturæ in se paternæ nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui, cum se resurgentem e mortuis non vidissent, Deum tamen per resurrectionis intelligentiam credidissent.

13. Nomen igitur naturæ, fidei nostræ non deserit professionem. Nomen enim, quod rem unamquamque significat, rem quoque ejusdem generis ostendit: & jam non res duæ sunt; sed res generis ejusdem est. Filius namque Dei Deus est; hoc enim significatur ex nomine. Non duos Deos connumerat nomen unum; quia unius, atque indifferentis naturæ unum Deus nomen est. Cum enim & Pater Deus est, & Filius Deus est, & proprium naturæ divinæ nomen in utroque sit, uterque unum sunt: quia cum subsistat Filius ex nativitate naturæ, unitatem tamen conservat in nomine: nec ad professionem duum Deorum nativitas Filii credentium fidem cogit, quæ Patrem

&

k Filium, ut unius naturæ, ita unius profitetur & ıominis. Eſt itaque Dei filio nomen ex nativitate. Hic enim nobis ſecundus ad demonſtrationem gradus ɛſt, ut Deus ſit ex nativitate. Quamquam mihi adıuc de proprietate nominis ſuperſit apoſtolica auctoitas, ſed interim evangelicum placet tractare ſermoıem.

14. Et primum quæro, quam nativitas filii naturæ ıovitatem potuerit inferre, ne Deus ſit? Intelligenıæ iſtud humanæ ſenſus excludit, ut aliquid a natura ɔriginis ſuæ naſcendo diverſum ſit: niſi forte, quod ɛx naturarum diverſitate conceptum, novum aliquid n ſe, & ita ſit generis utriusque, quod neutrum ſit, veniat in vitam; quod in pecoribus ac beſtiis uſitatum ɛſt. Sed ea ipſa novitas non ineſt, niſi ex connatis ɔroprietatibus ſub diverſitate naturæ: & diverſitatem ɛorum nativitas non intulit, ſed accepit, dum id teıet, quod ex utroque ſibi unum eſt. Et cum hæc n his corporalibus cauſis & paſſionibus ita ſint, quis ogo furor eſt, nativitatem unigeniti Dei ad degeneem ex Deo referre naturam: cum nativitas non niſi ɛx proprietate naturæ ſit, & jam nativitas non erit, i proprietas naturæ in nativitate non fuerit? Hinc lle omnis æſtus & furor eſt, ut in filio Dei non naivitas ſit, ſed creatio; ut non naturæ ſuæ originem ſubſiſtens teneat, ſed alienam a Deo de non exſtantibus ſumat: quia ſecundum, quod ait: *Quod de carne naſcitur, caro ɛſt; & quod de ſpiritu, ſpiritus eſt*, quia Deus ſpiritus ɛſt, non ambiguum ſit naſcenti diverſum atque alieıum aliquid ab eo, ex quo natus ſit, non ineſſe. Nativitas igitur Dei Deum perficit, ut Deus non cœptus intelligatur eſſe, ſed natus: quia cœptum eſſe, poteſt non idipſum eſſe, quod naſci, dum omne cœptum aut ex nihilo in aliquid exſiſtit, aut ex alio in aliud proficit, & deſinit; ut ex terra aurum, ut ex ſolidis liquida, ut ex frigidis ferventia, ut ex albis

punicea, ut ex aquis animantia, ut ex inanimis viventia: Dei autem filius neque ex nihilo Deus cœpit eſſe, ſed natus eſt; neque aliud aliquid fuit ante, quam Deus eſt. Atque ita, qui in Deum natus eſt, nec cœpit, quod Deus eſt, nec profecit. Tenet itaque nativitas eam, ex qua ſubſtitit, naturam, & filius Dei non aliud, quam quod Deus eſt, ſubſiſtit.

15. Aut quisquis hinc ambigit, diſcat a Judæis intelligentiam naturæ, vel potius cognoſcat ab Evangelio veritatem nativitatis, in quo ſcriptum eſt: *Propter hoc magis quærebant eum Judæi interficere, quoniam non ſolum ſolvebat ſabbatum, ſed & quod proprium ſibi patrem dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Non nunc, ut in cæteris ſolet, Judæorum ſermo ab his dictis refertur, expoſitio potius hæc Evangeliſtæ eſt, cauſam demonſtrantis cur Dominum interficere Judæi vellent. Ceſſat ergo per impietatem blasphemantium vitioſæ intelligentiæ excuſatio, cum per Apoſtoli auctoritatem, ſub ſignificatione nativitatis, proprietas naturalis oſtenſa ſit: *Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Anne naturalis nativitas non eſt, ubi per nomen patris proprii, naturæ æqualitas demonſtratur? Non enim ambigitur, quin æqualitas nihil differat. Quis porro dubitabit, quin indifferentem naturam nativitas conſequatur? Hinc enim eſt ſola illa, quæ vere eſſe poſſit æqualitas: quia naturæ æqualitatem ſola poſſit præſtare nativitas. Æqualitas vero numquam ibi eſſe credetur, ubi unio eſt: nec tamen illic reperietur, ubi differt. Ita ſimilitudinis æqualitas nec ſolitudinem habet, nec diverſitatem: quia omnis æqualitas nec diverſa, nec ſola ſit.

16. Quamquam igitur hujus intelligentiæ noſtræ judicia cum humani ſenſus opinione communia ſint, ut & nativitas naturæ habeat æqualitatem, & ubi æqualitas eſt, neque alienum aliquid a ſe poſſit eſſe, nec ſolum; tamen ex ipſis dictis dominicis hujus quoque

ſermo-

sermonis nostri fides affirmanda est, ne temeritas contradicendi, sub libertate diversæ in nominibus intelligentiæ, audeat professionibus divini de se testimonii contraire. Respondit enim Dominus: *Non potest filius ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; quæcumque enim ille facit, eadem & Filius facit similiter. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit; & majora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius, quos vult, vivificat. Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Propositionis quidem ordo id exigebat, ut singula quæque genera singularum quarumcumque causarum pertractarentur; ut quia Deum esse Dominum nostrum Jesum Christum Dei filium, nomine, nativitate, natura, potestate, professione didicissemus, demonstratio nostra gradus singulos dispositionis propositæ percurreret: sed nativitatis id natura non patitur, quæ in se nomen, & naturam, & potestatem, & professionem sola complectitur. Sine his enim nativitas non erit, quia in se hæc omnia nascendo contineat. Hanc igitur tractantes, incidimus in eam necessitatem, ut superius commemorata ad ordinem tractatus proprii differre non liceat.

17. Respondens enim Dominus ad Judæos, quod eum interficere ob hoc magis vellent, quia patrem suum dicens Deum, æqualem se Deo fecisset, omne sacramentum fidei nostræ, dum impiis eorum motibus contradicit, exposuit. Dixerat enim superius, cum, paralytico curato, violati sabbati reus etiam mortis judicio constitueretur: *Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.* Et hinc omnis accendebatur invidia, quod se Deo exæquasset paterni nominis usurpatione. Volens itaque & nativitatem suam confir-

hoc ex auctoritate intelligeretur exempli; signif
tamen hoc, quod ipse ageret, Patris esse opus
ligendum, quia ipse in se operaretur operante.
rursum adversum eam invidiam, qua se per pàte
nomen Deo exæquasset, hæc subdidit: *Amen*,
dico vobis, *non potest Filius ab se facere quidquam*,
quod viderit Patrem facientem. Ne igitur exæquati
per nomen naturamque filii fidem nativitatis aufe
ait Filium ab se facere nihil posse, nisi quod Pa
facientem vidisset. Et ut maneret salutaris in P
& Filio confessionis nostræ ordo, naturam nativ
ostendit, quæ potestatem efficiendi non per i
menta indultarum ad unumquodque opus viriu
meret, sed de cognitione præsumeret: præsur
autem non de aliquo operis corporalis exemplo
aliquid prius Pater faceret ad id, quod postea F
facturus esset: sed cum natura Dei in naturam
substitisset, id est, ex Patre Filius natus esset,
virtutis, ac naturæ in se paternæ conscientiam,
ab se, nisi quod Patrem facientem vidisset, Filiu
cere posse testatus est: & cum unigenitus Deu
ternæ virtutis operationibus operaretur, tantur
ad faciendum præsumeret, quantum in consci
sua esset, inseparabilem a se Dei patris, quam
legitimam nativitatem obtinebat, posse naturam.
enim corporalibus modis Deus videt, sed visi
omnis in virtute naturæ est.

18. Denique subjecit: *Omnia enim, quæcumque*
Pater, eadem & Filius facit similiter. *Similiter* illu
signi

significationem nativitatis adjecit: *omnia* vero, & *eadem* ad ostendendæ naturæ veritatem locutus est. In his enim, quæ & *quæcumque*, & *eadem* sunt, nec diversitas potest esse, nec reliquum. Atque ita in natura eadem est, cui eadem omnia posse naturæ sit. Ubi vero *similiter* per Filium eadem omnia fiunt, similitudo operum solitudinem operantis exclusit: ut omnia, quæ Pater facit, eadem omnia similiter faciat & Filius. Hæc est veræ nativitatis intelligentia, & fidei nostræ, quæ ex naturæ divinæ unitate, unius indifferentisque divinitatis veritatem in Patre, & Filio confitetur, absolutissimum sacramentum, ut eadem faciendo Filius similiter faciat, & similiter faciendo eadem sint ipsa, quæ faciat: quia sub una hac significatione testentur, & similiter facta nativitatem, & eadem facta naturam.

19. Tenet itaque responsionis dominicæ ordo ecclesiasticæ fidei integrum ordinem, ut nec discernat naturam, & significet nativitatem. Hoc namque sequitur: *Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit; & majora horum opera demonstrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, & vivificat, sic & Filius, quos vult, vivificat.* Anne demonstratio operum aliud hic nobis præter quam nativitatis fidem ingerit, ut subsistentem Filium ex subsistente Deo patre credamus? Nisi forte per ignorationem credendus est unigenitus Deus doctrina demonstrationis eguisse; sed temeritas impiæ hujus existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui, quidquid docendus sit, sciat. Nam posteaquam ait: *Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit*; ut ostenderet omnem hanc Patris demonstrationem fidei nostræ esse doctrinam, ut scilicet & Pater nobis in confessione esset, & Filius, & ne qua hic ignoratio in Filio posset intelligi, cui Pater opera omnia, quæ ipse faceret, demonstraret, con-

tinuo ait: *Et majora horum opera demonſtrabit ei, ut vos admiremini. Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius, quos vult, vivificat.* Demonſtratio ergo futuri operis non ignoratur a Filio, cui hoc demonſtrandum eſt, ut exemplo paternæ naturæ mortuos vivificet. Ea enim Patrem demonſtraturum Filio dicit, quæ mirentur: & quæ eadem eſſent, illa mox docuit: *Sicut enim Pater ſuſcitat mortuos, & vivificat, ſic & Filius, quos vult, vivificat.* Exæquata virtus eſt per naturæ indiſſimilis unitatem. Et demonſtratio operum non ignorationis inſtructio eſt, ſed noſtræ fidei: quæ non Filio ſcientiam ignoratorum, ſed nobis confeſſionem nativitatis invexit, confirmans eam per id, quod ſibi omnia eſſent demonſtrata, quæ poſſet. Neque enim non circumſpectum ſe cæleſtis ſermo egit, ne forte diverſæ naturæ ſignificatio ſub occaſione dicti ambigui ſubreperet. Demonſtrata enim ei potius opera Patris eſſe ait, quam ad operationem eorum naturam virtutis adjectam: ut demonſtratio ipſa nativitatis eſſe ſubſtantia doceretur, cui per dilectionem Patris, operum paternorum, quæ per eum effici vellet, eſſet connata cognitio. Porro autem ne per demonſtrationis profeſſionem, ignorantis in eo naturæ diverſitas crederetur; ea ipſa, quæ profitetur demonſtranda, non neſcit. Usque adeo non de exempli auctoritate geſturus eſt, ut vivificet, quos velit. Velle enim naturæ libertas eſt, quæ ad perfectæ virtutis beatitudinem cum arbitrii voluntate ſubſiſtat.

20. Ac nec deinceps, quod, quos vult, vivificat, non nativitatis videtur in ſe habere naturam, ſed non natæ potius poteſtatis jure ſubſiſtere, continuo ſubjecit: *Nec enim Pater judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio.* Et in eo, quod omne judicium datum eſt, & natura, & nativitas demonſtratur: quia & omnia habere ſola natura poſſit indifferens, neque

neque nativitas aliquid possit habere, nisi datum sit: Datum autem omne judicium est, quia vivificat, quos vult. Neque ademtum Patri judicium potest videri, cum ipse non judicet: quia Filii judicium ex judicio sit paterno; ab eo enim datum omne judicium est. Sed dati judicii caussa non tacita est. Sequitur enim: *Sed judicium omne dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Quid igitur, oro, derelictum est suspicionis, aut quid reliquum est ad impietatem occasionis? *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Judicii autem dati ea caussa est, ut Filius exæquati honoris ad Patrem sit, & inhonorificus Filio inhonorificus & Patri sit. Et quomodo post hæc intelligitur nativitatis differre natura, quam non solum operatio, virtus, honor: sed etiam contumelia negati honoris exæquat? Nihil igitur aliud, quam sacramentum nativitatis, sermo nunc divinæ responsionis ostendit. Neque aliter potuit aut debuit Filius a Patre distingui, quam ut & natus esse, nec tamen differens doceretur.

21. Pater igitur usque modo operatur, & Filius operatur. Habens naturæ nomina, cum & Pater operatur, & filius. Intellige & naturam Dei, per quam Deus operatur, operantem. Ac ne forte duas operationes naturarum dissimilium existimes intelligendas, memento de cæco dictum fuisse: *Sed ut manifestentur opera Dei in eo, me oportet operari opera ejus, qui me misit.* In eo ergo, quod operatur Filius, opus Patris est: & opus Filii, opus Dei est. Et de operibus sequens adhuc sermo est. Interim nunc nihil aliud studuit responsio, quam ut omne opus referret ad utrumque; utriusque autem natura non differret operandi, cum in eo, quod usque adhuc Pater operatur, operatur & Filius: ne qui dominus sabbati est, dominus est enim sabbati filius hominis, impie operari sabbato credere-

tur, cujus opus per nativitatis naturam paterni in se operis esset auctoritas. Non confunditur itaque, aut aboletur natura, ne filius sit: nec tamen rursum adimitur natura, ne Deus sit. Nec discernuntur diversitate, ne unum sint: neque quod unum sunt, id potest præstare, ne uterque sit. Et primum filium cognosce, cum dicitur: *Non potest Filius ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Habes nativitatem filii, quæ ab se nihil possit facere, nisi videat. In eo autem, quod ab se nihil potest, innascibilitatis adimit errorem; ab se enim non potest posse nativitas: quod autem videt, consciæ in se naturæ significatur agnitio. Et in eo nunc veram Dei cognosce naturam: *Quæcumque enim ille facit, eadem & Filius facit similiter.* Per naturæ autem virtutem, naturæ per id indissimilis intellige unitatem: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, qui misit illum.* Ac ne te naturæ unitas in solitarii unione contineat; sacramentum in eo fidei disce: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Conclusa sunt omnia adversum hæretici furoris ingenia. Filius est, quia ab se nihil potest: Deus est, quia, quæcumque Pater facit, & ipse eadem facit: unum sunt, quia exæquatur in honore, eademque facit, non alia, non est pater ipse, quia missus est. Habet igitur hoc sacramenti sola nativitas, ut complectatur in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionem: quia universa nativitas non potest non in ea esse natura, unde nascatur. Non affert externi generis substantiam: quia ex uno non subsistit alienum. Quod autem alienum a se non est, id unum est genere naturæ: & quidquid unum est per nativitatem, non habet solitudinem, quia & solitudo singularis est, & nativitatis est unitas ad utrumque.

22. Et super hoc, adsit sibi divinæ de se sententiæ testimonium. Ait enim: *Qui sunt ex ovibus meis,*

vocem

s meam audiunt, & ego novi eas, & sequuntur me; vitam æternam do eis, & non perient in sempiter. nec quisquam rapiet eas de manu mea. Pater quod mihi, majus est omnibus, nemo poterit rapere de manu r mei. Ego & Pater unum sumus. Quis, rogo, ligentiam nostram stupor hebetis mentis obtundit, ec in sensum nostrum tam absolute dicta non sub-? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi entis illudit, ut Dei cognitionem ex his adepti, n putent non in his intelligendum esse, quibus itus est? Aut enim alia sunt Evangelia proferenda, doceant: aut si de Deo sola ista docuerunt, cur ita credimus, ut docemur? Quod si ex his tan-sumta cognitio est; cur non exinde fides sit, : cognitio? Sed cum fides cognitioni esse adversa gitur; jam non cognitionis fides illa, sed crimi-est, irreligiosam sibi fidem adversus religionem essæ cognitionis assumens. Unigenitus igitur s naturæ in se suæ conscius, nativitatis propriæ arrabile sacramentum, ad fidei tamen nostræ con-onem, quanta potest verborum absolutione signi-: ut & natus intelligatur, & in Dei natura esse atur, & cum Patre unum sit, & unum se profi-o cum Patre, non tamen, ut solus tantum, at-ipse pater intellectus amittat esse, quod filius est. :atur enim primum naturæ virtutem, cum de ovi-suis ait: *Nec quisquam rapiet eas de manu mea.* Con-potestatis hæc vox est, imperturbatæ virtutis rtatem per id, quod nemo oves de manu sua ab-it, confiteri. At vero ut in natura licet Dei, na-: tamen ex Deo sit intelligenda nativitas; subje-*Pater quod dedit mihi, majus est omnibus.* Non oc-at ex Patre esse se natum: quod enim a Patre ce-*majus est omnibus.* Et qui accepit, est in eo, quod :pit in nascendo, non postea; & tamen ex alio dum accepit. Sed qui ex alio accepit, ne aliud

 quid

quid potius, & non in ejus intelligeretur natura, a quo accepit exsistere; ait: *Nemo poterit rapere de manu patris mei.* De manu sua nemo rapit: quia a Patre, quod est, omnibus majus accepit. Quid sibi vult tam diversa professio, ut rursum de manu patris sui nemo rapiat? Filii manus est, quæ accepit a Patre; Patris manus est, quæ dedit Filio: & quomodo, quod non rapitur de manu Filii, non rapitur de manu Patris? Quomodo si quæris, intellige: *Ego & Pater unum sumus.* Manus Filii manus Patris est. Non enim degenerat per nativitatem natura, ne eadem sit: neque rursum, quia eadem est, intelligentiam nativitatis offendit, quia nativitas nihil in se admittit alienum. Ut vero per corporalem significationem virtutem possis ejusdem nosse naturæ, commemorata est Filii manus, manus Patris; quia natura & virtus Patris esset in Filio. Postremo ut per sacramentum nativitatis veritatem naturæ indifferentis agnosceres, dictum est: *Ego & Pater unum sumus*; ut quod unum sunt, nec diversum, nec solitarium crederetur, non alia in utroque per nativitatis, & generationis proprietatem existente natura.

23. Manet, quantum intelligi licet, mentium vesanarum voluntas, cessante licet voluntatis effectu: & malignum animum malevolentiæ studium, absistente mali operis occasione, non deserit. Nunc enim hæreticorum furor, jam Domino in cælis sedente, quia exemplo Judæorum in cruce agere non possunt, pari tamen infidelitate hoc eum, quod est, denegant: & cum non possint negare, quæ dicta sunt, tamen dictis non obedientes, odium impietatis exercent, verborum lapides injiciunt, & si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Judæis quidem ad dicti hujus novitatem commotis ita scribitur: *Tulerunt igitur lapides Judæi, ut eum lapidarent. Respondit eis; multa bona opera ostendi vobis a Patre, propter quod*

eorum

eorum opus lapidatis me? Responderunt ei Judaei; Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia; & quia tu cum sis homo, facis te Deum. At tu vero hæretice, quid agas, ac profitearis, agnosce: & eorum te intellige esse consortem, quorum in te refers perfidiæ exemplum. Ad id enim, quod dictum est: *Ego & Pater unum sumus*, Judæi lapides elevaverunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, usque ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu, non habendo, quem lapides, denegando minus efficis? Non differt voluntas: sed voluntatem tuam inefficacem esse cælestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Judæo? Lapides ille in corpus elevat, tu in Spiritum; ille in hominem, ut putabat, tu in Deum; ille in diversantem in terris, tu in throno virtutis sedentem; ille in ignoratum, tu in confessum; ille in moriturum, tu in judicem sæculorum. Ille dicit: *Cum sis homo*; tu dicis: Cum sis creatura, uterque autem dicitis: *Facis te Deum*; hoc commune in eum impii vestri oris opprobrium est. Negas enim Deum ex generatione, Dei negas filium ex nativitatis veritate, negas hoc, quod *ego & Pater unum sumus*, confessionem unius in utroque atque consimilis esse naturæ. Subjicis substantiæ novæ & externæ, & alienæ Deum: ut aut alterius generis Deus sit, aut omnino nec Deus sit, quia non ex Deo nativitate subsistat.

24. Sed quia ad sacramentum dicti hujus commotus es: *Ego & Pater unum sumus*; ut Judæo dicente: *Cum sis homo, facis te Deum*, tu pari impietate dicas: Cum sis creatura, facis te Deum: dicis enim: Non es filius ex nativitate, non es Deus ex veritate. Creatura es præstantior cunctis: sed non es in Deum natus, quia ex incorporali Deo nativitatem non admitto naturæ. Non modo tu & Pater non unum estis, sed nec filius es, nec similis es, nec Deus es. Judæis quidem Dominus respondit, sed magis ad impietatem

tuam

tuam omnis hæc apta reſponſio eſt: *Nonne eſt in lege: Quoniam ego dixi, Dii eſtis? Si ergo illos dixit Deos, ad quos verbum factum eſt Dei, & non poteſt ſolvi Scriptura; quem Pater ſanctificavit, & miſit in hunc mundum, vos dicitis, quia blaſphemavi, quoniam dixi: Filius Dei ſum? Si non facio opera Patris, nolite credere mihi: ſi autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite; ut ſciatis, & cognoſcatis, quoniam Pater in me, & ego in eo.* Cauſam reſponſionis cauſa objectæ ei blaſphemiæ intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod ſe, cum homo eſſet, Deum faceret. Deum autem ſe facere per id arguebatur, quod dixiſſet: *Ego & Pater unum ſumus.* Demonſtraturus itaque hoc, quod ipſe & Pater unum eſſent, ex nativitatis uſurpatum eſſe natura; in eo primum ineptiam ridiculi opprobrii confutat, cur in reatum vocaretur, quod ſe, cum homo eſſet, Deum faceret. Cum enim lex hujus nominis appellationem ſanctis hominibus decerneret, & ſermo Dei indiſſolubilis confirmaret hanc imperiti nominis profeſſionem; quomodo hic, quem Pater ſanctificaſſet, & quem in hunc mundum miſiſſet, blaſphemus eſſet, Dei ſe filium confitendo; dum cognominatos per legem Deos indiſſolubilis Dei ſermo ſtatuiſſet? Jam ergo non eſt criminis, quod ſe Deum, cum homo ſit, faciat; cum eos, qui homines ſint, lex Deos dixerit. Et ſi a cæteris hominibus non irreligioſa hujus nominis uſurpatio eſt; ab eo homine, quem Pater ſanctificavit; omnis enim hic de homine reſponſio eſt, quia Dei filius etiam hominis filius eſt, non impudenter uſurpari videtur, quod Dei filium dixerit; cum præcellat cæteros, qui cognominare ſe non irreligioſe Deos poſſunt, per id, quod ſanctificatus in filium eſt: beato Paulo ſcientiam nobis ſanctificationis iſtius intimante, cum ait: *Quod ante promiſit per prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem, qui de-*

ſtinatus

stinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis. Cessat ergo blasphemiæ crimen, quod, cum sit homo, Deum se faciat: cum hoc nomen plurimis Dei sermo detulerit, & sanctificatus, ac missus a Patre nihil aliud se, quam Dei filium, sit professus.

25. Non est relictus, ut arbitror, ambigendi locus, quin de natura nativitatis dictum sit: *Ego & Pater unum sumus.* Nam cum Judæi arguissent illum; quod per hoc dictum, homo ipse cum esset, sese Deum faceret: responsio ejus confirmat, quod Dei se filium per id, quod *Ego & Pater unum sumus*, ostenderit, primum nomine, deinde natura, postremo nativitate. Nam *ego & Pater* rerum nomina sunt; *unum* vero naturæ professio est, quia in eo, quod est, uterque non differat; *sumus* autem non patitur unionem. Et ubi, quod *unum sumus*, unio non est, unum eos efficit esse nativitas. Hoc enim totum ex eo est, quod Dei filium sanctificatus a Patre profitetur, & professio Dei filii hoc, quod *Ego & Pater unum sumus*, confirmat: quia nativitas non aliam possit, nisi eam, ex qua subsistit, afferre naturam.

26. Consummavit autem totius fidei nostræ sacramentum unigeniti Dei sermo. Namque cum responsum ad id fuisset, cur se, cum homo esset, Deum faceret; ut dictum illud: *Ego & Pater unum sumus*, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret, hæc consequenter subjecit: *Vos dicitis, quia blasphemavi, quoniam dixi: Filius Dei sum. Si non facio opera Patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite; ut sciatis, & cognoscatis, quoniam Pater in me, & ego in eo.* Infrenis audaciæ est desperata jam per conscientiam salus, & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam jam quis nec erubescit stultitiæ, ubi perdidit religionem: his enim contradicere, amentia potius, quam ignoratio est. Dominus dixerat: *Ego & Pater unum sumus*; nativitatis hoc sacramen-

cramentum eſt, ut Pater & Filius in unitate naturæ ſint. Et quia naturæ præſumptio vocaretur in crimen, præſumendi ratio docetur ex cauſa. Ait enim: *Si non facio opera Patris, nolite credere mihi.* Si non opera Patris facit, non credendum ei eſt, profitenti Dei eſſe ſe filium. Non habet ergo nativitas novam externamque naturam, quia per id filius eſſe credendus eſt, quod opera Patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci invenit, ne ex natura Dei filius ſit; cum Dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus ſit? Non exæquatur, aut ſimilis eſt Deo creatura, neque ei naturæ alienæ poteſtas comparatur: ſola ei nativitas filii, non impiæ per ſimilitudinem creditur æqualis. Nam quidquid extra eum eſt, cum contumelia ei honoratæ virtutis æquabitur. Si enim aliquid, quod non ex ipſo eſt, reperiri poteſt ſimile ei, ac virtutis ejusdem; amiſit privilegium Dei ſub conſortio coæqualis; jamque non erit Deus unus, a quo indifferens ſit Deus alius. At vero non habet contumeliam proprietatis æqualitas: quia ſuum eſt, quod ſui ſimile eſt; & ex ſe eſt, quod ſibi ad ſimilitudinem comparatur; nec extra ſe eſt, quod, quæ ſua ſunt, poteſt: & profectus dignitatis eſt, genuiſſe poteſtatem, nec alienaſſe naturam. Opera Patris effecit Filius; & per id credi ſe Dei filium poſtulat. Non eſt præſumtio arrogans, quæ probari ſe non niſi ex his, quæ gerat, poſcit. Gerere autem ſe non ſua, ſed quæ Patris ſunt, teſtatur: ne per magnificentiam geſtorum naturæ nativitas auferatur. Et quia ſub ſacramento aſſumti corporis, & nati e Maria hominis, Dei filius non intelligebatur, fides nominis intimatur ex geſtis, cum ait: *Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite.* Credi ſibi primum, quod Dei filius ſit, niſi ex operibus Patris, quæ ipſe effecit, non vult. Quod ſi facit opera, & per humilitatem corporis fide profeſſionis indignus eſt, ope-

rum

rum fidem postulat. Cur enim sacramentum nati hominis, intelligentiam divinæ nativitatis impediat; cum divina nativitas omne opus suum sub ministerio assumti hominis exæquatur? Si igitur homini per opera non creditur, quod Dei filius sit, credatur operibus, quod Dei filii sint, quia negari, quod Dei sint, non possunt. Omne enim in se filius Dei habet nascendo, quod Dei est: & idcirco opus Filii opus Patris est, quia nativitas nec extra naturam eam est, ex qua manet, & naturam eam in se habet, unde subsistit.

27. Faciens igitur opera Patris, & postulans, ut si sibi non crederetur, vel operibus ipsis crederetur, demonstrare debuit, quid esset operibus credendum, nempe quod sequitur: *Si autem facio, & mihi non vultis credere, operibus credite; ut sciatis & cognoscatis, quoniam Pater in me, & ego in eo.* Hoc est illud: *Dei filius sum;* hoc est illud: *Ego & Pater unum sumus.* Hæc est nativitatis natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non dividere, quod unum sunt, nec nativitati adimere naturam, & ex vivente Deo viventis Dei veritatem confiteri. Non enim ex compositis, atque inanimis Deus, qui vita est, subsistit: neque, qui virtus est, ex infirmibus continetur: neque, qui lux est, ex obscuris coaptatur: neque, qui spiritus est, ex disparibus formabilis est. Totum in eo, quod est, unum est: ut quod spiritus est, & lux, & virtus, & vita sit; & quod vita est, & lux, & virtus, & spiritus sit. Nam qui ait: Ego sum, & non demutor: non demutatur ex partibus, nec fit diversus ex genere. Hæc enim: quæ superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt; sed totum hoc in eo unum & perfectum, omnia Deus vivens est. Vivens igitur Deus, & æternæ naturæ viventis potestas est: & quod cum sacramento scientiæ suæ ex eo nascitur, non potuit aliud natum esse, quam vivens. Nam cum ait: Sic misit me vivens Pater, & ego vivo per Patrem;

docuit

docuit vitam in ſe per viventem Patrem ineſſe. Dehinc cum dicit: Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic & Filio dedit vitam habere in ſemetipſo; omnia viva ſua ex vivente teſtatus eſt. Quod autem ex vivo vivum natum eſt, habet nativitatis profectum ſine nativitate naturæ. Non enim novum eſt, quod ex vivo generatur in vivum; quia nec ex nihilo ad nativitatem vita quæſita eſt, & vita, quæ nativitatem ſumit ex vita, neceſſe eſt per naturæ unitatem, & perfectæ, atque inenarrandæ nativitatis ſacramentum, ut & in vivente vivat, & in ſe habeat vitam viventem.

28. Admonuiſſe nos in exordio ſermonis noſtri meminimus, humanas comparationes divinis non ſatisfacere exemplis, tamen pro parte intelligentiæ noſtræ ſenſum formis corporalibus erudiri. Humanæ nativitatis conſcientiam conſulo, utrum non intra Patres maneat origo naſcentium. Nam tametſi elementa illa inanima ac turpia, quibus naſcendi cauſæ inchoantur, in hominem alterum effluant, naturæ tamen virtute intra ſe invicem manent: dum & per datam naturæ ejusdem originem, naſcentem ſequitur ille, qui gignit; & per acceptam nativitatem, cujus virtus, etſi derivetur, non tamen aufertur, in gignente ſe manet ille, qui naſcitur. Et hoc quidem tantum ad humanæ nativitatis intelligentiam commemoratum a nobis ſit, non etiam ad perfectum in unigenito Deo nativitatis exemplum: quia naturæ humanæ infirmitas ex diſparibus comparatur, & ex inanimis continetur ad vitam. Nec ſtatim in ea, quod gignitur, vivit, neque totum vivit ex vita; cum in ea multa ſint, quæ ſine naturæ ſuæ ſenſu, cum excreverint, deſecentur. In Deo vero totum, quod eſt, vivit. Deus enim vita eſt: & ex vita non poteſt quidquam eſſe niſi vivum. Neque ex derivatione, ſed ex virtute nativitas eſt. Ac ſi dum totum, quod

eſt,

est, vivit, & dum totum, quod ex eo nascitur, virtus est; habet nativitatem, non habet demutationem; & impertit profectum, nec amittit naturam: dum & nativitatem, quam dedit per indiscretæ naturæ similitudinem, sequitur, & nativitas eam, quæ vivens ex vivente est, naturam nascendo non deserit.

29. Affert autem pro Patre fidei hujus significationem, ignis in se ignem habens, & in igne ignis manens. Nam cum sit in eo splendor luminis, naturæ calor, virtus urendi, mobilitas æstuandi, totum tamen ignis est, & hæc universa una natura est. Habet quidem ex infirmitate, quod per materiam subsistit, ac vivit, & cum ea, per quam vixerat, deficit. Sed hoc, quod incomparabile Dei est, comparatione ex parte cognoscimus: ut non incredibile in Deo sit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis. Quæro itaque nunc, utrum divisio ac separatio sit, cum ignis ex igne est. Aut numquid abscinditur natura, ne maneat; aut non sequitur natura, ne insit, cum accenso lumine ex lumine per quemdam quasi nativitatis profectum naturæ nulla defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut numquid hoc non manet in eo, quod ex se sine defectione subsistit? Aut hoc non inest in eo, unde non recisum est, sed cum unitate substantiæ naturalis exivit? Et quæro, anne non unum sint, cum lumen ex lumine nec divisione separabile sit, nec genere naturæ?

30. Et hæc, ut dixi, ad intelligentiam fidei tantum comparata sint, non etiam ad Dei dignitatem; ut non potius intelligentiam invisibilium ex corporalibus sumeremus, non utique, ut aliquod naturæ Dei satisfaceret comparationis exemplum: cum dignum & justum esset testanti de se Deo credere. Sed quia simpliciorum fidem furor hæreticus turbaret, ut id de Deo credi non oporteret, quod difficile, nisi per corpoream comparationem posset intelligi, idcirco se-

cundum illud jam etiam superius memoratum a nobis Domini dictum: Quod de carne nascitur, caro est; quod autem de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est, utile existimavimus hæc pro parte inserere comparationis exempla: ne mentiri de professione sua existimaretur, cum divinæ nobis professionis intelligentiam ex aliquo naturalia creaturarum exempla præstarent.

31. Igitur ex vivente vivens Dei filius, & ex Deo Deus, & naturæ inseparabilis, atque indissimilis unitatem, & sacramentum nativitatis ostendens, ait: *Ego & Pater unum sumus.* Et quia calumnia dicti tamquam insolentis exsisteret; ut conscientiam potius naturæ demonstraret in dicto, subjecit: *Dicitis, quia blasphemavi, quoniam dixi: Filius Dei sum*, unitatem naturæ ex nativitate esse contestans. At vero ut nativitatis fidem professio absoluta firmaret, nec naturæ tamen afferret nativitas professa dissidium, hanc totius responsionis suæ tenuit absolutionem: *Operibus credite, quoniam Pater in me, & ego in Patre.* Quid hic non naturale ac proprium sub sacramento nativitatis ostensum est? Insunt sibi invicem, dum non est nisi ex Patre nativitas, dum in Deum alterum natura vel exterior, vel dissimilis non subsistit, dum Deus ex Deo manens non est aliunde, quod Deus est. Infer duos, si occasio patet, fidei Ecclesiæ Deos: aut solitarium Deum vel falsa saltem mentire ratione: Filium, si potes, a Patre absque nativitatis tantum confessa veritate discerne. Filius in Patre est, & in Filio Pater, non per transfusionem refusionemque mutuam, sed per viventis naturæ perfectam nativitatem. Ita in Deo patre, & in Deo filio neque duos connumerabis Deos, quia unum uterque sunt; neque singularem prædicabis, quia uterque non unus est. Non habet igitur fides apostolica duos Deos, quia nec duos patres habeat, nec duos filios. Con-

fiten-

fitendo patrem, confeſſa filium eſt; credens in filium, credidit & in Patrem: quia & nomen patris habet in ſe filii nomen. Non enim niſi per filium pater eſt: & ſignificatio filii demonſtratio patris eſt; quia non niſi ex patre ſit filius. In unius itaque confeſſione non unus eſt: dum & Patrem conſummat Filius, & Filii ex Patre nativitas eſt. Non demutatur autem per nativitatem natura, ne ſecundum ſimilitudinem generis ſui eadem ſit. Eadem autem ita eſt, ut per nativitatem, & generationem uterque potius unum confitendus ſit eſſe, non unus.

32. Duos itaque prædicet Deos, qui poteſt unum prædicare ſine uno: ac ſingularem Deum doceat, qui poſſit negare unum uni per naturæ virtutem, & per ſacramentum generationis & nativitatis non ineſſe. Naturam quoque diverſam deputet ad utrumque, qui neſciat Patrem & Filium, quod unum ſint prædicatos. Deleant hæretici evangelicam Filii de ſe profeſſionem: *Ego in Patre, & Pater in me*, ut poſſint vel duos Deos prædicare, vel ſolum. Non ſunt naturarum ſignificationes in naturæ unius proprietate: nec duos Deos Dei ex Deo veritas perficit, nec ſingularem Deum Dei patitur nativitas, nec non unum ſunt, qui invicem ſunt. Invicem autem ſunt, cum unus ex uno eſt: quia neque unus uni aliud per generationem, quam quod ſuum eſt, dedit, neque unus ab uno aliud per nativitatem obtinet, quam unius. Apoſtolica igitur fides, ſive Patrem prædicabit, prædicabit Deum unum; ſive filium confitebitur, confitebitur Deum unum: quia & eadem, atque indiſſimilis Dei natura ſit in utroque, & quod, dum & Pater Deus, & Filius Deus eſt, & unum ſit naturæ nomen utriusque, unus utrumque ſignificat. Nam ex Deo Deus, vel in Deo Deus, nec Deos duos perficit, cum unus ex uno in natura & nomine maneat unius, nec in ſolitarium Deum deficit, cum unus & unus in ſignificatione non ſolus ſit.

33. Non incertam aut dubiam Dominus tanti ſacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguæ intelligentiæ deſeruit errore. Et audiamus eum omnem fidei hujus cognitionem Apoſtolis revelantem: ait enim: *Ego ſum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem, niſi per me. Si ſcitis me, & patrem meum ſcitis: & amodo ſcietis eum, & vidiſtis eum. Ait illi Philippus: Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis. Dicit ei Jeſus: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non noſtis me? Philippe, qui vidit me, vidit & Patrem. Quomodo tu dicis, oſtende nobis Patrem? Non credis mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me eſt? Verba, quæ ego loquor vobis, non a me loquor; ſed Pater, qui in me manet, ipſe facit opera ſua. Credite mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me. Sin autem, vel propter opera ipſa credite.* Non nos in erratica, atque invia deducit ille, qui via eſt, neque illudit per falſa, qui veritas eſt, neque in mortis relinquit errore, qui vita eſt. Et quia hæc benigna ad ſalutem noſtram diſpenſationis ſuæ nomina ipſe conſtituit, ut nos tamquam via in veritatem deduceret, & veritas conſtitueret in vita, cognoſcendum eſt, quod illud obtinendæ vitæ ſacramentum eſſe demonſtret. *Nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Iter ad Patrem per Filium eſt. Et quærendum eſt, utrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per naturæ fidem ſit: quia videri poſſumus per doctrinam Filii potius ad Patrem, quam per confeſſionem paternæ in eo divinitatis venire. Intelligentiæ igitur ſenſum in conſequentibus requiramus. Non enim fides in arbitrio noſtro, ſed ex dictorum eſt ineunda virtutibus.

34. Nam hoc ſequitur: *Si ſcitis me, & patrem meum ſcitis.* Homo Jeſus Chriſtus cernitur: & quomodo, ſi ipſe cognitus ſit, erit cognitus Pater, cum naturæ ſuæ, id eſt, hominis in eo habitum Apoſtoli recognoſcant, & liber a corporali Deus carne, non in

hac

hac corporalis carnis infirmitate noſcendus ſit. Sed in ſacramento aſſumti corporis divinitatis paternæ naturam in ſe Dominus confirmans, hunc ordinem tenuit: *Si ſcitis me, & Patrem meum ſcitis: & amodo ſcietis eum, & vidiſtis eum.* Tempus viſionis ſeparavit a tempore cognitionis. Nam quem cognoſcendum ait, eumdem jam dixit & viſum, ut naturæ jam pridem in ſe conſpectæ ſcientiam ex tempore nunc hujus revelationis acciperent.

35. Sed commovit apoſtolum Philippum novitas dictorum. Homo cernitur, Dei ſe filium confitetur, cognito ſe cognoſcendum Patrem fatetur. Patrem viſum eſſe dicit, & per id cognoſcendum eſſe, quia viſus ſit. Humani iſtud animi infirmitas non capit, nec fidem ſumit tam diverſarum rerum profeſſio; ut qui tunc viſus ſit, nunc cognoſcendus ſit, cum vidiſſe cognitio ſit; ut, ſi Filius cognitus ſit, & Pater cognitus ſit: cum cognitionem Filii ipſe ſecundum hominem corporalis & viſus, & tactus ingeſſerit, cognitionem autem ex eo Patris, ipſa illa differens ab eo conſpecti hominis natura non præſtet, & frequenter Filius patrem a nemine viſum eſſe teſtatus ſit. Prorupit igitur apoſtolica familiaritate, & conſtantia Dominum interrogans Philippus: *Domine, oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis.* Non fides nunc periclitatur: ſed ignorationis hic error eſt. Viſum enim jam, & amodo cognoſcendum Dominus Patrem dixerat: ſed viſum eſſe Apoſtolus non intellexerat. Denique non viſum negavit; ſed oſtendi ſibi rogavit: neque oſtenſionem veluti corporalis contemplationis deſideravit, ſed demonſtrationem intelligendi ejus, qui viſus eſt, poſtulavit. Filium enim in habitu hominis viderat: ſed quomodo per id Patrem viderit, neſcit. Nam ad id, quod dixerat: *Domine, oſtende nobis Patrem,* ut oſtenſio illa intelligendi potius eſſet demonſtratio, quam videndi, ſubjecit: *& ſufficit nobis.* Non ad-

emta est fides dicto, sed cognoscendi demonstratio est postulata; quæ sufficeret ad fidem dicti: quia per Domini professionem auctoritas esset non incerta credendi. Hinc autem ostendendi Patris petitio orta est, quia dictus esset visus esse, & per hoc noscendus esse, quia visus sit. Nec impudens erat, ostensionem ejus, qui visus est, postulare.

36. Dominus itaque dictis Philippi hæc reddidit: *Tanto tempore vobiscum sum: & non nostis me, Philippe?* Arguit Apostoli in cognoscendo se ignorantiam: quia superius se cognito Patrem quoque cognitum esse dixisset. Sed quid illud est, quod queritur se tanto tempore cognitum non fuisse? Scilicet quia se cognito, paternæ in se naturæ esset intelligenda divinitas. Cum enim ea, quæ gereret, propria Deo essent, calcare undas, jubere ventis, intellecta demutatione vini, incrementoque panum cum gestorum fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, damna corporum rependere, emendare vitia nativitatis, peccata dimittere, vitam mortuis reddere; & hæc agere carnalem, & Dei se filium inter ista profitentem: hinc querelæ omnis orta conquestio est, quod in sacramento nativitatis humanæ, gessisse hæc in homine assumto Dei non intellecta natura est.

37. Et idcirco arguens, cur cum hæc tanto tempore gereret, agnitus non fuisset; postulantibus, ut sibi Patrem ostenderet, ait: *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Non hic ille contemplationem corpoream, & visum oculorum carnalium significat, sed eorum, de quibus dixerat: „Nonne vos dicitis, quoniam adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce „dico vobis, levate oculos vestros, & adspicite „regiones, quia albæ sunt ad messem.“ Nec tempus patitur, nec albentium ad messem regionum significatio permittit, aliquid hic terrenum, & corporeum intelligi: sed ad perfectorum fructuum beatitudinem

contu-

contuendam, intelligentiæ jussit oculos elevari, ut nunc dicens: *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Non enim hoc, quod ex partu virginis carnale est, ad contemplandam in eo Dei formam, & imaginem proficit: neque ad incorporalis Dei naturam videndam assumti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo Deus est, si quibus tamen ipse agnitus est, ex virtute naturæ: & intellectus Deus Filius id præstat, ut intellectus & Pater sit: dum ita imago est, ut non differat genere, sed significet auctorem. Imagines enim ceteræ ex diversis aut metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus reddunt eorum species, quorum sunt imagines institutæ: sed numquid ut imagines veræ sint, exæquari possunt inanima viventibus, & vel picta, vel sculpta, vel fusa nativis? Filius autem Patri non secundum hæc imago est, quia viventis vivens imago est, & ex eo natus non habet naturæ diversitatem, & in nullo diversus tenet naturæ ejus, ex qua non diversus est potestatem. Quod ergo imago est, eo proficit, ut Patrem Deum unigeniti Dei significet nativitas; significet autem, ut forma ipse, & imago invisibilis Dei: & per hoc non amittit naturæ unitam similitudinem, quia nec careat virtute naturæ.

38. Et hinc illud est: *Tanto tempore vobiscum sum, & non nostis me, Philippe? Qui vidit me, vidit & Patrem. Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem? Non creditis mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me est?* Non relictus est hominum eloquiis de Dei rebus alius, præter quam Dei sermo: omnia reliqua & arta, & conclusa, & impedita sunt, & obscura. Si quis aliis verbis demonstrare hoc, quam quibus a Deo dictum est, volet: aut ipse non intelligit, aut legentibus non intelligendum relinquit. Dominus dixit, cum rogaretur, ut ostenderet Patrem: *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Hoc demutare Antichristi est, hoc negare

Judæi eſt, hoc neſcire gentilis eſt. Sed forte intelligentiæ ſenſus in crimine ſit. Sit in fide noſtra vitium, ſi in dictis Dei reſedit obſcuritas. Nam nec ſolitarium ſermo ſignificat, & indifferentem tamen naturam profeſſio docet. Viſum enim in Filio & Patrem, nec ſingularis poteſt eſſe, nec diſparis: quia per hunc ille viſus, neque non unum ſunt in ſacramenti profeſſione, neque unus. Et quæro, quid ſignificaſſe in eo Dominus credatur, cum dicit: *Qui me vidit, vidit & Patrem?* Non tenes unionem, ubi per conjunctionem ipſam paterni nominis ſignificatur adjectio. Cum enim dicitur, *& Patrem*, excluſa eſt ſingularis, atque unici intelligentia. Et quid reliquum eſt, niſi ut per naturæ unitam ſimilitudinem Pater per Filium viſus ſit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem relinqueretur; Dominus ſubjecit: *Quomodo tu dicis, oſtende nobis Patrem?* Quæ enim ignorandi Patrem, aut oſtendendi ignorantibus neceſſitas relinquebatur, cum Pater in Filio viſus eſſet?

39. Viſus autem adeo eſt ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia, atque in genere veritatis unum ſunt natus, & generans, ut hic Domini ſermo ſequeretur: *Non creditis, quoniam ego in Patre, & Pater in me?* Inſeparabiles eſſe per naturalem ſimilitudinem Patrem, & Filium non poſſumus verbis aliis docere, niſi Filii. Non enim hic per demutationem nominum, atque ſpecierum Filius, quia via eſt, & veritas, & vita, minis theatralibus ludit: ut in aſſumto homine ſe filium Dei nuncupet, in natura vero Deum patrem, & unus ac ſolus perſonali demutatione ſe nunc in alio mentiatur. Non itaque ipſe ſolitarius, nunc ſibi filius eſt, nunc ſe ſibi profitetur in patrem, & naturæ nomina infert ceſſante natura. Alia hic verborum ſimplicitas eſt: nam & Pater pater eſt, & Filius filius eſt. Sed in his nominibus ac rebus nihil in ſe novum, nihil diverſum, nihilque peregrinum eſt.

Tenet

Tenet enim naturæ veritas proprietatem; ut quod ex Deo est, Deus sit, & nec deminutio sit nativitas; nec diversitas; dum & Filius non in naturam externam, ac dissimilem patri Deo subsistit, nec Pater alienum quid sit, a se nativitati Unigeniti acquirens, sed universa potius, quæ sua sunt, sine damno impertientis indulsit. Atque ita ne natura Dei caret, dum non aliunde, quam ex Deo, Deus est; nec a Deo differt, dum non aliud ipse, quam Deus, est: quia & nativitas Dei consistit in Filio, nec per nativitatem Dei amisit ex se Dei natura, quod Deus est. Pater igitur in Filio est, & Filius in Patre, Deus in Deo: non per duplicem convenientium generum conjunctionem, neque per insitivam capacioris substantiæ naturam; quia per corporalem necessitatem, exteriora fieri his, quibus continentur interiora, non possunt: sed per nativitatem viventis ex vivente naturæ; dum res non differt, dum naturam Dei non degenerat nativitas, dum non aliud aliquid, quam in Deum ex Deo Deus nascitur, dum nihil in his novum est, nihil alienum, nihil separabile, dum in Patre & Filio credere Deos duos impium est, dum Patrem & Filium singularem Deum prædicare sacrilegum est, dum Deum ex Deo, quod in similitudine generis unum sint, negare blasphemum est.

40. Ac ne dubium hoc, atque ambiguum sacramentum fides evangelica susciperet, hunc doctrinæ suæ Dominus ordinem tenuit: *Non creditis mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me? Verba, quæ ego loquor vobis, non a me loquor; sed Pater, qui in me manet, ipse facit opera sua.* Quibus, rogo, aliis in Patre & Filio naturæ proprietas demonstrari, quam his ipsis verbis, potuit & potest, nativitatis tamen in omnibus significatione prælata? Cum enim ait: *Verba, quæ ego loquor vobis, non a me loquor;* non exemit personam, neque se filium denegavit, nec naturam in se paternæ

virtutis abſcondit. Nam dum loquitur ipſe, in
ſtantia manens loquitur: dum autem non ab ſe
quitur, nativitatem in ſe Dei ex Deo patre teſta
Ipſe inſeparabilis ab eo, atque indiſſimilis unitate
turæ: quia, quamvis ab eo loquatur, ipſe tamen
quitur. Nam qui non a ſe loquitur, non poteſt
eſſe, dum loquitur: & dum a ſe loquitur, oſten
non ſuum tantum eſſe, quod loquitur. Subjecit ei
Sed Pater, qui in me manet, ipſe facit opera ſua.
nere in Filio Patrem, non eſt ſingularis; atque un
operari vero per Filium Patrem, non eſt differe
aut exteri. Sicuti non unius eſt, non ab ſe loc
quæ loquatur; neque rurſum alieni ac ſeparabilis
loqui per loquentem: ſed hoc eorum ſacramentum
qui unum ſunt. Et uterque non aliud ſunt, qui
naturæ proprietatem in ſeſe ſunt: quorum hæc un
eſt, ut loquens non ab ſe loquatur; neque, qui
ab ſe loquitur, non loquatur. Et quia in ſe Pat
& loqui, & operari docuerat; perfectæ hujus un
tis fidem ſtatuit, dicens: *Sed Pater, qui in me ma
ipſe facit opera ſua. Credite mihi, quoniam ego in Pa
& Pater in me. Sin autem, vel propter opera ipſa
dite.* Pater operatur in Filio; ſed & Filius opus
tris operatur.

41. Ne ergo per virtutis efficientiam, & non
naturæ, quæ ſecundum nativitatem eſt, proprietat
Pater in Filio & operari crederetur, & loqui;
Credite mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in
Quid eſt iſtud, rogo, *Credite mihi?* Certe ad id
fertur, quod dictum eſt: *Oſtende nobis Patrem.* F
confirmatur ex credendi præcepto, & ea fides,
patrem ſibi oſtendi popoſcerat. Non enim ſuffi
rat dixiſſe: *Qui me vidit, vidit & Patrem*, niſi in
ligentiam noſtram eo uſque protenderet, ut,
Patrem noſceremus in Filio, Filium tamen eſſe
miniſſemus in Patre: ne transfuſio potius alteriu
alterum

alterum existimaretur, quam per generationem, nativitatemque unitas ejusdem in utroque naturæ. Credi itaque sibi Dominus vult, ne forte per assumti hominis dispensationem fidei conscientia periclitetur. Certe si quid afferat ambiguitatis caro, & corpus, & passio; vel operibus credatur, Deum in Deo esse, & ex Deo Deum esse, unum eos esse: dum naturæ virtute uterque in se est, & neuter sine altero est: dum & Pater nihil ex suis amittit in Filio, & Filius totum sumit ex Patre, quod filius est. Non est corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi invicem, ut subsistentis naturæ habeant perfectam unitatem, ut manens unigeniti nativitas a paternæ divinitatis sit inseparabilis veritate. Unigenito tantum illud Deo proprium est, & in sacramento veræ nativitatis fides ista est, & spiritalis virtutis hoc opus est, nihil differre esse & inesse: inesse autem non aliud in alio, ut corpus in corpore, sed ita esse ac subsistere, ut in subsistente insit: ita vero inesse, ut & ipse subsistat. Nam uterque subsistens, per id non sine alio est, dum secundum generationem, & nativitatem subsistentis natura non alia est. Hinc enim illud est: *Ego & Pater unum sumus*: &, *Qui me vidit, vidit & Patrem*: &, *Ego in Patre, & Pater in me*: quia unius in Patre, & Filio divinitatis sacramentum nativitatis natura consummat, dum Dei filius non aliud, quam Deus, est; & idcirco non in Deos duos unigeniti generatio deputatur, quia in Deum filius Dei nascens, naturam in se Dei gignentis exhibuit.

LIBER VIII.

Naturalem Filii & Patris unitatem propugnat. Proæmium in eo versatur, ut episcopo nec innocentiam sine scientia, nec sine innocentia scientiam sufficere ostendat. Tum

pius æque ac doctus Præsul varias ad simplices decipiendos Arianorum technas, fallacesque interrogatiunculas exponit. Quia vero illi Christi verba: Ego & Pater unum sumus *ad solam voluntatis concordiam detorquent, eamque interpretationem his aliis confirmare solent:* Credentium erat anima, & cor unum; *&*, Qui plantat, & qui rigat, unum sunt; *&*, Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, *contendit unum esse fideles quidem per unam unius fidei naturam, plantantem vero & rigantem, quatenus uno baptismo una res effecti unius etiam regenerationis sint ministri: demum imperite omnino Christum dicturum fuisse,* ut unum sint, *pro* ut unum velint, *si solam voluntatis concordiam suis precari voluisset. Hinc qua ratione, Christo mediante, unum cum Patre naturaliter simus, explicat: idque defendit nobis præstari tum per æternam gloriam, qua honorem ipsi a Patre datum accipimus: tum per Incarnationis mysterium, quo propriam carnis nostræ naturam retinet carni arctissime sibi copulatam, tum maxime per Eucharistiæ sacramentum, quo veram illius carnem ac sanguinem sumimus. Neque hic tacetur incredibilis hæreticorum calumnia, vulgo jactitantium Patrem & Filium ab iis discordes affirmari, qui nudam illam voluntatis concordiam non recipiunt.*

Deinceps naturalem utriusque unitatem pluribus demonstrat: Primo, quia Spiritus sanctus, cum a Patre procedat, a Filio tamen & mittitur, & accipit; & hoc quidem, quia ipsius sunt omnia, quæ Patris sunt. Secundo, quia Patris & Filii ita unus est Spiritus, ut Spiritus Christi habitet in nobis, cum in nobis est Spiritus Dei. Tertio, quia sine anathemate sunt, qui Christo cultum exhibeant, cum in maledicto sit religio creaturæ. Quarto, quia in spiritu Dei loquitur, qui Jesum esse vere Dominum confitetur. Quinto, quia non nomine solo, sed natura Dominum eum esse credidit Apostolus, qui spiritalia Ecclesiæ dona ob Spiritus unitatem modo Patri, modo Domino attribuit. Sexto, quia vere Dominus est, qui unus

est:

aut certe, si Christus unus Dominus non sit Deus, Deus unus est, Pater pari jure negandus erit Domi- Septimo, quia non modo Dominus, sed & Deus su- omnia *nuncupatur. Octavo, quia licet hæc:* Deus, |uo omnia, *&*, Dominus, per quem omnia, *per- rum distinctionem sonet, efficientiæ tamen, virtutis atura significat unitatem, adeo, ut alias etiam de Chri- icat Apostolus:* Ex ipso, & per ipsum, & in ipso *ɔmnia. Nono, quia, cum vitam largiatur æternam, terea, quod ipsum significavit Pater, necesse est, sit si- ulum illius vivum, ac plenum, cujus in se omnem ex- t formam, omnem virtutem contineat. Ita vero de- omnem explicat Patris formam, ut eum* in forma *, in qua Deo æqualis sit, Apostolus prædicet. Unde- , quia imago est Dei invisibilis, proindeque nec visi- , nec corporeus, nec finitus. Neque potest dici hanc ;inis rationem in invisibili quadam qualitate, & non ıatura habere sitam, quam in virtute ac unitate na- ponendam confirmat Paulus, ubi subjicit per Christum, ı Christo creata, & reconciliata esse omnia; & id qui- ita, ut in eo reconciliante reconciliet Pater. Demum uo plenitudo divinitatis corporaliter, id est, vere, & antialiter habitat, non potest non habere, quod Deus & perinde unus est cum eo Deus. Ita vero in his ibus Filii cum Patre unitatem naturalem demonstrat, 'ariter adstruat personarum distinctionem.*

Beatus Apostolus Paulus formam constituendi Episcopi fingens, & plane novum Ecclesiæ ho- em præceptis suis condens, hanc veluti summam summatarum in eo virtutum esse docuit dicens: *inentem secundum doctrinam fidei verbum, ut potens sit ɔrtari ad doctrinam sanam, & contradicentes revincere. ıt enim multi & non subditi, vaniloqui, & seducto-* ;ta enim, quæ propria disciplinæ ac morum sunt, sacerdotii meritum utilia esse significat, si etiam

hæc,

tis honestatisque præceptis hominem tantum
conformat ad vitam, neque rursum per doctri
entiam scribam Synagogæ instituit ad legem, se
fectum Ecclesiæ principem perfectis maximaru
tutum bonis instituit, ut & vita ejus ornetur do
& doctrina vivendo. Denique ipsum illum, a
e i sermo erat, Titum istiusmodi decreto consum
religionis instruxit: *In omnibus te ipsum bonorum*
rum præbens exemplum, docentem cum veneratione
sanum, irreprehensibile; ut adversarius revereatur
habens turpe aut malum de nobis dicere. Non ign
doctor hic gentium, &, ex conscientia loqu
atque habitantis in se Christi, Ecclesiæ electus
ster, morbidi eloquii grassatura esse contagia,
versum sanitatem verborum fidelium desæv
doctrinæ pestiferæ corruptionem, quæ impiæ
gentiæ suæ luem usque ad ipsam sedem animæ
gens, profundo serperet malo. Ex his enim ait
rum sermo ut cancer serpit, latenti semper, sub
tique contagio sanitatem pervasæ mentis inf
Ob quod sani sermonis in Episcopo voluit esse
rinam, fidei conscientiam, & exhortationum

tur vero hanc voluntatis ſapientiam ſermo ſtultitiæ: quia neceſſe eſt, quod ſtulte ſapitur, ſtulte & prædicetur. Jam vero ſtulta prædicatio quantum malum eſt audientium, cum ſeducuntur in ſententiam ſtultitiæ ſub opinione ſapientiæ? Et idcirco Apoſtolus hunc de his ordinem tenuit dicens: *Sunt enim multi & non ſubditi, vaniloqui, & ſeductores.* Contradicendum itaque eſt, & impietati inſolenti, & inſolentiæ vaniloquæ, & vaniloquio ſeducenti, & contradicendum per doctrinæ ſanitatem, per fidei veritatem, per verborum ſinceritatem, ut & ſinceritas veritatis ſit, & veritas ſanitatis.

2. Ac mihi quidem ea nunc commemorandæ hujus ſententiæ apoſtolicæ fuit cauſa, quia homines mente perverſi, & profeſſione fallaces, & ſpe inanes, & ſermone viperei, contradicendi nobis neceſſitatem imponunt: dum lethales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas voluntates, ſimplicitati audientium per ſpeciem religionis inſinuant: id apud eos prætermiſſa apoſtolicæ prædicationis ſinceritate agentes, ne Pater pater ſit, ne Filius filius ſit, ne Deus deus ſit, ne fides fides ſit. Quorum veſanis mendaciis renitentes usque eo jam ſermonem reſponſionis noſtræ tetendimus, ut cum Deum & Deum, & verum Deum in vero Deo demonſtraſſemus ex lege; tum deinde perfectam, ac veram, ac unigeniti Dei nativitatem ex evangelicis, atque apoſtolicis doctrinis oſtenderemus; poſtremo ut verum Deum Dei filium, & indifferentis a Patre naturæ, eodem prædicationis noſtræ curſu doceremus, ita ut nec ſingularem Deum fides Eccleſiæ, nec duos Deos profiteretur; cum nec nativitas Dei ſolitarium Deum ſineret, nec nativitas perfecta diverſarum naturarum nomina in Diis duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum vaniloquiis cura eſt, ut primum, quæ ſunt ſancta, & perfecta, & ſana, doceamus, neque

que sermo noster per deflexus quosdam, atque anfractus oberrans, & ex deviis, atque erraticis cuniculis emergens, veritatem quærat potius, quam ostendat: tum deinde, ut quæ ab illis inanium, ac fallacium sententiarum argutiis ad speciem veri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiæ omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse, quæ pia sunt, nisi piissima ea esse per id intelligantur, dum, quæ impia sunt, refelluntur.

3. Ut vero bonis, & prudentibus viris naturæ ac studii est, totos se ad beatæ spei alicujus obtinendam vel rem, vel tempus præparare, ne in aliquo minor sit exspectatione procinctus, ita istis hæretico furore amentibus sollicitudinis maximæ est, toto adversus piæ fidei veritatem impietatis suæ ingenio laborare: ut adversus eos, qui religiosi sunt, vincant esse irreligiosi; & ultra spem vitæ nostræ vitæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad falsa, quam nos doctrinæ aptamus ad vera. Piis enim fidei nostræ professionibus has impiæ perfidiæ suæ contradictiones elaboraverunt, ut primum requirant, utrumne nobis in fide Deus unus sit; deinde subjiciant, an etiam Christus Deus sit; postremo an Pater major sit Filio, ut, cum audierint in professione Deum unum, utantur ea ad id, ne Christus Deus sit. Non enim de Filio quærunt, an Deus sit, sed id tantum volunt, de Christo interrogando, ne filius sit, ut simplicis fidei hominem captantes, per unius eum Dei fidem a Christi Dei confessione depellant, dum jam non unus Deus sit, si sit Deus confitendus & Christus. Jam vero hic quanta sæcularis ingenii subtilitate contendunt, cum dicunt: „Si unus „ est, quisquis ille alius videbitur esse, jam non erit. „ Quod si alius est, jam unus hic non erit: cum na„ tura non sinat, ut ubi alius est, ibi unus sit: aut „ ubi sit unus, ibi alius sit.“ Dehinc cum facilitatem

tem credentis atque audientis, arte subdolæ hujus assertionis eluserint, tum id aptant, quod tamquam jam faciliore via obtineant, ut Deus Christus ex nomine potius, quam ex natura sit, quia generale hoc in eo nomen in nullo eam, quæ vera sola est, unius Dei fidem destruat: & per hoc Pater Filio major sit, quia differente natura, cum non nisi Deus unus est, major Pater sit proprietate naturæ; sitque hic nuncupatus filius, & creatio ex Dei voluntate subsistens; quia & minor Patre sit; & Deus non sit, quia Deus unus Deum alium esse non patitur, & qui minor est, necesse est, ut naturæ ab eo, qui se est major, alienæ sit. Et hi quidem quam ridiculi in eo sunt, præscribentes Deo, cum asserunt, ex uno nasci nihil posse, quia universarum rerum ex duorum conjunctione nativitas est: Deum autem indemutabilem nullam ex se nativitatem tribuere posse nascenti; quia nec accessioni id, quod non demutatur, obnoxium sit, nec solitarii atque unius natura id in se habeat conditionis, ut generet.

4. Nos autem evangelicam, atque apostolicam fidem doctrinis spiritalibus assecuti, & beatæ æternitatis spem in Patris & Filii confessione sectantes, demonstrato Dei, & Dei ex lege sacramento, neque unius Dei fidem excedentes, neque non & Deum Christum prædicantes, hunc ex Evangeliis responsionis ordinem sumsimus, ut veram ex Deo patre nativitatem unigeniti Dei doceremus; quia per eam & Deus verus esset, neque a natura unius Dei veri esset alienus: ac sic neque Deus negari posset, neque ipse alius Deus dici; quia & Deum nativitas præstaret, & natura in eo unius Dei ex Deo, eum in Deum alterum non separaret. Et quamquam ad id nos communis intelligentiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina convenirent, & non unum essent, quibus id, quod sunt, non differret in genere, ta-

men ipſis hoc Domini noſtri profeſſionibus placuit oſtendi, qui cum frequenter fidei ac ſpei noſtræ Deum unum intimaſſet, ut ſacramentum unius Dei ſe quoque Deo profeſſo, probatoque firmaret, dixit: *Ego & Pater unum ſumus*: &, *Si ſcitis me, ſcitis & Patrem meum*: &, *Qui me vidit, vidit & Patrem meum: Pater, qui in me manet, ipſe facit opera ſua*: &, *Credite mihi, quia Pater in me, & ego in Patre: ſin autem, vel propter opera ipſa credite.* Nativitatem ſuam in nomine patris expreſſit, cognoſci Patrem in ſe cognito docet. Unitatem naturæ fatetur, cum Pater in ſe viſo videtur. Inſeparabilem ſe a Patre teſtatur, cum in manente in ſe manet Patre. Fiduciam conſcientiæ tenet, cum his dictis ſuis credi poſtulat ex operatione virtutis. Atque ita in hac perfectæ nativitatis beatiſſima fide, vitium omne, & duum Deorum, & Dei ſingularis exſtinguitur: cum, qui unum ſunt, non ſit unus, & qui non unus eſt, non tamen ab eo, qui eſt, ita ex aliquo differat, ut uterque non unum ſint.

5. Hæc igitur quia hæretici negare non poſſunt, quippe cum ſint tam abſolute dicta, atque intellecta, tamen ſtultiſſimo impietatis ſuæ mendacio neganda corrumpunt. Id enim, quod ait: *Ego & Pater unum ſumus*, tentant ad unanimitatis referre conſenſum; ut voluntatis in his unitas ſit, non naturæ, id eſt, ut non per id, quod ſunt, ſed per id, quod idem volunt, unum ſint. Et illud, quod eſt in Actibus Apoſtolorum, huic defenſioni ſuæ aptant: *Multitudinis autem credentium erat anima & cor unum;* ut animarum, & cordium diverſitas, in cor unum, atque animam per convenientiam ejusdem voluntatis unitas ſit. Vel illud, quod ad Corinthios ſcribitur: *Qui plantat autem, & qui rigat, unum ſunt:* ut non differente miniſterio ad ſalutem, & in ejusdem ſacramenti profectum, voluntatis ſit unitas in duobus. Vel id, quod Dominus ſalutem crediturarum in ſe gentium a Patre poſtulans,

ait:

ait: *Non pro his autem rogo tantum, sed & pro his, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis*: ut quia homines refundi in Deum non possunt, vel ipsi invicem in unum, atque indiscretum acervum coire, id, quod unum sunt, ex unitate sit voluntatis, cum & omnes Deo placita agant, & ipsi non dissidentibus inter se animorum motibus coeant; atque ita unum eos esse non natura efficiat, sed voluntas.

6. Nescit plane sapere, qui Deum nescit. Et cum sapientia Christus sit, necesse est, ut extra sapientiam sit, qui Christum aut ignorat, aut odit: ut illi, qui majestatis Dominum, & Regem sæculorum, & unigenitum Deum creaturam Dei volunt potius esse, quam filium: & cum stulte mentiantur, stultius tamen in defensione mendacii sui sapiunt. Dilatata enim paululum etiam nunc ea, quæ in Deo patre, & in Deo filio est, unitatis proprietate, ex his ipsis, quibus utuntur, refellendi sunt.

7. Namque quorum anima, & cor unum erat, quæro, utrum per fidem Dei unum erat. Utique per fidem: per eam enim anima, & cor unum omnium erat. Et interrogo, utrum fides una, anne altera sit? Una certe, etiam ipso Apostolo auctore, unam fidem, sicuti unum Dominum, & unum baptisma, & unam spem, & unum Deum prædicante. Si ergo per fidem, id est, per unius fidei naturam unum omnes erant; quomodo non naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem Dei, ad spei fidem. Et si hæc non possunt sibi esse diversa, quia & spes una est, & Deus unus, sicuti & Dominus unus est, & baptisma regenerationis unum est: si hæc assensu potius unum sunt, quam natura, his quoque, qui in hæc renati sunt, unitatem voluntatis adscribe. Si vero re-

generati in unius vitæ, atque æternitatis naturam sunt; per quod anima eorum, & cor unum est, cessat in his assensus unitas, qui unum sunt in ejusdem regeneratione naturæ.

8: Non nostra loquimur, neque ad illudendas audientium aures corrupto dictorum sensu aliqua ex his ementita compingimus, sed sanæ doctrinæ formam tenentes, quæ sincera sunt, sapimus, & prædicamus. Docet enim Apostolus ex natura sacramentorum esse hanc fidelium unitatem, ad Galatas scribens: *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non inest Judæus, neque Græcus, non inest servus, neque liber, non inest masculus, neque femina; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Quod unum sunt in tanta gentium, conditionum, sexuum diversitate, numquid ex assensu voluntatis est, aut ex sacramenti unitate, quia his & baptisma sit unum, & unum Christum induti omnes sunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id unum sint, quod uno Christo per naturam unius baptismi induantur?

9. Aut cum, qui plantat, & qui rigat, unum sint, numquid non per hoc unum sunt, quia ipsi in uno baptismo renati una unius regenerantis baptismi dispensatio sint? Numquid non idem agunt? Numquid non in uno unum sunt? Itaque qui per rem eamdem unum sunt, natura etiam unum sunt, non tantum voluntate: quia & ipsi res eadem effecti, & ejusdem rei, atque efficientiæ sint ministri.

10. Proficit autem semper contradictio stultorum ad stultitiæ demonstrationem: quia quæ ingenio insipientis, aut perversæ intelligentiæ adversus veritatem coaptantur, dum & inconcussa, & immobilis est, necesse est, ut, quæ diversa sunt, & falsa intelligantur, & stulta. Laborantes enim hæretici fallere per id, quod dictum est: *Ego & Pater unum sumus*, ne naturæ in his unitas, & indifferens divinitatis substantia crede-

crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex voluntatum concordia unum essent, exemplum unitatis istius, ut superius demonstravimus, etiam ex dictis dominicis protulerunt: *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis.* Extra evangelica promissa est, quisquis extra fidem eorum est: & impiæ intelligentiæ crimen spem simplicem perdidit. Habet enim non tam veniam, quam præmium, ignorare, quod credas: quia maximum stipendium fidei est, sperare, quæ nescias. At vero ultimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corrupisse credendi.

11. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentia non exstare dictorum. Dominus Patrem orat, ut, qui in se credituri sint, unum sint, & sicut ipse in Patre, & Pater in eo est, ita omnes in his unum sint. Quid hic æquanimitatem, quid per voluntatis assensum animæ, & cordis unitatem introducis? Fuerat namque in verborum copia, & proprietate, ut si voluntas unum esse eos faceret, Dominus ita precaretur: Pater, sicut nos unum volumus, ita & illi unum velint, ut unum per concordiam simus omnes. Aut forte, qui verbum est, significationem verbi ignoravit? Et qui veritas est, loqui vera nescivit? Et qui sapientia est, in stultiloquio erravit? Et qui virtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui, quæ vellet intelligi? Locutus plane ille est vere, & sincera fidei evangelicæ sacramenta. Neque solum locutus est ad significationem, sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis.* Pro his primum precatio est, ne quibus dicitur: *Ut omnes unum sint*; tum deinde unitatis profectus exemplo unitatis ostenditur, cum ait: *Sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis*: ut sicut Pater in Filio, & Filius in Patre est, ita per

hujus unitatis formam, in Patre & Filio unum omnes essent.

12. Sed quia soli Patri & Filio ex natura proprium est, ut unum sint, quia Deus ex Deo, & unigenitus ex innascibili non potest, nisi in originis suæ esse natura; ita ut & in substantia nativitatis suæ, qui genitus est, exsistat, neque aliam, ac diversam divinitatis nativitas habeat, quam ex qua profecta est, veritatem: nihil nobis ambiguum Dominus ad fidem relinquens, absolutæ unitatis hujus toto consequenti sermone docuit naturam. Id enim sequitur: *Ut & mundus credat, quoniam tu me misisti.* Per id ergo mundus crediturus est Filium a Patre missum esse, quod omnes, qui credituri in eum sunt, unum in Patre & Filio erunt. Et quomodo erunt, mox docemur: *Et ego honorem, quem dedisti mihi, dedi eis.* Et nunc interrogo, utrum id ipsum sit honor, quod voluntas; cum voluntas motus mentis sit, at vero honor naturæ aut species, aut dignitas. Honorem ergo acceptum a Patre Filius omnibus, qui in se credituri sunt, dedit, non utique voluntatem: quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem nobis necessitas affixæ voluntatis inferret. Accepti autem honoris datio quid proficeret, ostendit: *Ut sint unum, sicut nos unum sumus.* Ob eam ergo causam acceptus honor datus est, ut omnes unum sint. Jam igitur unum sunt omnes in honore; quia non alius, quam qui acceptus est, honor datus est; neque ob aliud datus est, quam ut omnes unum essent. Et cum per honorem datum Filio, & a Filio præstitum credentibus, omnes unum sint; quæro, quomodo Filius diversi honoris a Patre sit, cum credentes omnes honor Filii ad unitatem paterni honoris assumat? Et insolens quidem hic forte humanæ spei erit sermo, sed non erit infidelis: quia quamvis hoc sperare temerarium sit, tamen non credidisse irreligiosum est,

cum

um idem, atque unus nobis & spei auctor sit, & fidei.
Et de hoc quidem planius, & copiosius suo, ut con-
ruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam ex
præsenti sermone neque inanis, neque temeraria esse
æc spes nostra intelligitur. Per acceptum igitur, & da-
um honorem unum omnes sunt. Fidem teneo, atque
ausam unitatis accipio: sed nondum apprehendo ratio-
iem, quomodo datus honor unum omnes esse perficiat.

13. Sed Dominus nihil fidelium conscientiæ in-
ertum relinquens, ipsum illum naturalis efficientiæ
ocuit effectum, dicens: *Ut sint unum, sicut nos unum
imus, ego in his, & tu in me; ut sint perfecti in unum.*
Vos nunc, qui inter Patrem & Filium voluntatis in-
erunt unitatem, interrogo, utrumne per naturæ
eritatem hodie Christus in nobis sit, an per concor-
iam voluntatis? Si enim vere verbum caro factum
st, & vere nos verbum carnem cibo dominico su-
nimus; quomodo non naturaliter manere in nobis
xistimandus est, qui & naturam carnis nostræ jam inse-
arabilem sibi homo natus assumsit, & naturam carnis
uæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis com-
nunicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes unum
imus, quia & in Christo Pater est, & Christus in
obis est. Quisquis ergo naturaliter Patrem in Christo
egabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo,
el Christum sibi inesse; quia in Christo Pater, &
Christus in nobis, unum in his esse nos faciunt. Si
ere igitur carnem corporis nostri Christus assumsit,
: vere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus
st, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui
imimus; & per hoc unum erimus, quia Pater in eo
st, & ille in nobis: quomodo voluntatis unitas asse-
tur, cum naturalis per sacramentum proprietas, per-
ectæ sacramentum sit unitatis.

14. Non est humano, aut sæculi sensu in Dei re-
us loquendum: neque per violentam, atque impru-

dentem prædicationem; cælestium dictorum sanitati, alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda perversitas est. Quæ scripta sunt, legamus, & quæ legerimus, intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte, atque impie dicimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* De veritate carnis, & sanguinis non relictus est ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra vere caro est, & vere sanguis est. Et hæc accepta, atque hausta id efficiunt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane his verum non esse, qui Christum Jesum verum esse Deum denegant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc, quod nos sumus, in Deo est.

15. Quam autem in eo per sacramentum communicatæ carnis, & sanguinis simus, ipse testatur dicens: *Et hic mundus me jam non videt; vos autem me videbitis, quoniam ego vivo, & vos vivetis; quoniam ego in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.* Si voluntatis tantum unitatem intelligi vellet, cur gradum quemdam, atque ordinem consummandæ unitatis exposuit, nisi ut cum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem ejus nativitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur: ac sic perfecta per Mediatorem unitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in Patre, & in Patre manens maneret in nobis; & ita ad unitatem Patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secundum nativitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente?

16. Quam

16. Quam autem naturalis in nobis hæc unitas sit, ipse ita testatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: ejus tantum in se assumtam habens carnem, qui suam sumserit. Perfectæ autem hujus unitatis sacramentum superius jam docuerat, dicens: *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo per Patrem: & qui manducaverit meam carnem, & ipse vivet per me.* Vivit ergo per Patrem, & quomodo per Patrem vivit, eodem modo nos per carnem ejus vivimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur, ut id, de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum ea conditione, qua vivit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, id est, naturam carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum Spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem? Per Patrem autem vivit, dum nativitas non alienam ei intulit, diversamque naturam, dum, quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ dissimilitudinem separatur; dum in se per nativitatem habet Patrem in virtute naturæ.

17. Hæc autem idcirco a nobis commemorata sunt, quia voluntatis tantum inter Patrem & Filium unitatem hæretici mentientes, unitatis nostræ ad Deum utebantur exemplo, tamquam nobis ad Filium, & per Filium ad Patrem, obsequio tantum, ac voluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis, & sanguinis naturalis communionis proprietas indulgeretur: cum & per honorem nobis datum Filii, & per manentem in nobis carnaliter Filium, & in eo nobis corporaliter, & inseparabiliter unitis, mysterium veræ, ac naturalis unitatis sit prædicandum.

18. Responsum igitur a nobis est stultitiæ furentium, ad demonstrationem tantum inanis mendacii, ne imperitos fallerent vanæ, ac ridiculæ assertionis errore. Cæterum fides evangelica responsionis nostræ necessitate non eguit. Unitatem nostram ad Deum Dominus pro nobis precatus est: suam vero obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis unum sunt, sed per naturæ nativitatem, dum nihil in eo ex se Deus eum gignendo degenerat. Unum sunt, dum, quæ de manu ejus non rapiuntur, non rapiuntur de manu Patris, dum eo cognito Pater cognitus est; dum eo viso Pater visus est; dum quæ loquitur, manens in se Pater loquitur; dum in operante se operatur Pater; dum ipse in Patre est, & in eo pater est. Hoc non præstat creatura, sed nativitas; non efficit voluntas, sed potestas; non loquitur unanimitas, sed natura: quia non unum est creari, & nasci; neque velle id ipsum est, quod & posse; neque concordare idem est, quod manere.

19. Non negamus igitur unanimitatem inter Patrem & Filium: nam hæc solent hæretici mentiri, ut, cum solam concordiam ad unitatem non recipimus, discordes eos a nobis affirmari loquantur. Sed audiant, quam a nobis unanimitas non negetur. Unum sunt Pater & Filius natura, honore, virtute: nec natura eadem potest velle diversa. Et audiant adhuc naturæ sibi cum Patre unitatem Filium testantem, ait enim: *Cum venerit advocatus ille, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre meo procedit; ipse testificabitur de me.* Advocatus veniet, & hunc mittet Filius a Patre, & Spiritus veritatis est, qui a Patre procedit. Excutiat ingenii sui aculeos omnis hæreticorum schola, & quærat nunc, quod vel mentiri ignorantibus possit, & doceat, quid sit hoc, quod Filius mittit a Patre. Qui mittit, potestatem suam in eo, quod mittit, ostendit. Sed quod a Patre mittit,

quid

quid intelligemus; utrum acceptum, aut dimiſſum, aut genitum? Nam horum neceſſe eſt unum aliquid ſignificet, quod a Patre miſſurus eſt. Et miſſurus a Patre eſt eum Spiritum veritatis, qui a Patre procedit: jam ergo non eſt acceptio, ubi demonſtrata proceſſio eſt. Supereſt, ut confirmemus in eo ſententiam noſtram, utrum in hoc conſiſtentis egreſſionem, an geniti proceſſionem exiſtimemus.

20. Neque in hoc non calumnior libertati intelligentiæ, utrum ex Patre, an ex Filio Spiritum paracletum putent eſſe. Non enim in incerto Dominus reliquit: nam ſub iisdem dictis hæc ita locutus eſt: *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare illa modo. Cum venerit ille Spiritus veritatis, diriget vos in omnem veritatem. Non enim loquetur a ſemetipſo, ſed quæcumque audierit, loquetur, & futura annuntiabit vobis. Ille me honorificabit; quoniam de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia, quæcumque habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* A Filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & a Patre procedit. Et interrogo, utrum id ipſum ſit a Filio accipere, quod a Patre procedere. Quod ſi differre credetur inter accipere a Filio, & a Patre procedere; certe idipſum atque unum eſſe exiſtimabitur, a Filio accipere, quod ſit accipere a Patre. Ipſe enim Dominus ait: *Quoniam de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia, quæcumque habet Pater, mea ſunt: propterea dixi, de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Hoc, quod accipiet, ſive poteſtas eſt, ſive virtus, ſive doctrina eſt, Filius a ſe accipiendum eſſe dixit: & rurſum hoc ipſum ſignificat accipiendum eſſe de Patre. Cum enim ait: omnia, quæcumque habet Pater, ſua eſſe, & idcirco dixiſſe ſe de ſuo accipiendum eſſe: docet etiam a Patre accipienda, a ſe tamen accipi; quia omnia, quæ Patris ſunt, ſua ſint. Non habet hæc unitas diverſitatem: nec differt, a quo ac-

ceptum

ceptum sit, quod datum a Patre, datum referatur a Filio. Numquid & hic voluntatis unitas afferretur? Omnia, quæ habet Pater, Filii sunt: & omnia, quæ Filii sunt, Patris sunt. Ipse enim ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, ut demonstrem, cur ita dixerit: *Quoniam de meo accipiet*; futuri enim temporis significatio est, ubi accepturus ostenditur. Nunc certe ideo a se accepturum ait, quia omnia Patris sua essent. Disseca naturæ hujus, si potes, unitatem: & aliquam dissimilitudinis infer necessitatem, per quam Filius non sit in unitate naturæ. A Patre enim procedit Spiritus veritatis: sed a Filio, & a Patre mittitur. Omnia, quæ Patris sunt, Filii sunt: & idcirco quidquid accipiet, a Filio accipiet ille mittendus, quia Filii sunt universa, quæ Patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod unum ambo sunt, ejusdem in utroque per generationem nativitatemque divinitatis significatio est: cum id, quod accipiet a Patre Spiritus veritatis, id Filius dandum a se esse fateatur. Non permittenda itaque ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica perversitas est: ut dictum hoc Domini, quod quia omnia, quæ Patris sunt, sua sunt, idcirco a se accipiet Spiritus veritatis, non ad unitatem confiteatur referendum esse naturæ.

21. Loquatur enim ille, qui electionis est vas, & gentium doctor, secundum veritatis intelligentiam fide Romanæ plebis ante laudata. Volens enim naturæ unitatem in Patre & Filio docere, ita ait: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem Spiritus Dei in vobis est. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, spiritus autem vita est per justitiam. Si autem Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora vestra propter*

Spiri-

Spiritum suum, qui habitat in vobis. Spiritales omnes sumus, si in nobis est Spiritus Dei. Sed hic Spiritus Dei, & Spiritus Christi est. Et cum Christi Spiritus in nobis sit, ejus tamen Spiritus in nobis est, qui Christum suscitavit a mortuis: & qui suscitavit Christum a mortuis, corpora quoque nostra mortalia vivificabit propter habitantem Spiritum ejus in nobis. Vivificamur ergo, propter habitantem in nobis Spiritum Christi, per eum, qui Christum suscitavit a mortuis. Et cum ejus, qui suscitavit Christum a mortuis, in nobis est Spiritus; & Spiritus tamen in nobis est Christi, nec tamen non Dei est Spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur, o hæretice, Spiritum Christi a Spiritu Dei, & excitati a mortuis Spiritum Christi ab Spiritu Dei Christum a mortuis excitantis; cum inhabitans in nobis Spiritus Christi, Spiritus Dei sit; & cum Spiritus Christi a mortuis excitati, Spiritus tamen Dei sit Christum a mortuis excitantis.

22. Et quæro nunc in Spiritu Dei, utrum naturam, an rem naturæ significatam existimes. Non idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, & quod hominis est, nec idem est ignis, & quod ignis ipsius est: & secundum hoc non idem est Deus, & quod Dei est.

23. Memini enim in Spiritu Dei ita filium Dei significari, ut in eo Deus Pater demonstratus esse intelligatur, & ad cujusvis demonstrationem posse significatum Dei Spiritum pertinere: neque tantum hoc ex prophetica, sed ex evangelica auctoritate monstrari, cum dicitur: *Spiritus Domini super me, propterea unxit me*; & rursum: *Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ, ponam super eum Spiritum meum*; & ipso de se Domino testante: *Si autem in Spiritu Dei ego ejicio dæmonia, utique appropiavit in vobis regnum Dei*; hæc enim videntur non ambigue vel Patrem significare, vel Filium, virtutem tamen naturæ manifestantia.

24. Nam-

24. Namque idcirco dictum exiſtimo in utroque *Spiritus Dei*, ne ſecundum corporales modos ita ineſſe Filium in Patre, vel Patrem in Filio crederemus: ſcilicet ne loco Deus manens, nuſquam alibi exſtare videretur a ſeſe. Homo enim, aut aliquid aliud ei ſimile, cum alicubi erit, tamen alibi non erit: quia id, quod eſt illic, continetur, ubi fuerit; infirma ad id natura ejus, ut ubique ſit, qui inſiſtens alicubi ſit. Deus autem immenſæ virtutis vivens poteſtas, quæ nuſquam non adſit, nec deſit uſquam, ſe omnem per ſua edocet, & ſua non aliud, quam ſe eſſe ſignificat: ut ubi ſua inſint, ipſe eſſe intelligatur. Non autem corporali modo; cum alicubi inſit, non & ubique eſſe credatur: cum per ſua in omnibus eſſe non deſinat; non aliud autem ſint, quam quod eſt ipſe, quæ ſua ſunt. Et hæc quidem ad naturæ intelligentiam dicta ſunt.

25. In Spiritu autem Dei patrem Deum ſignificari, ita exiſtimo intelligi oportere, quod Spiritum Domini ſuper ſe eſſe Dominus Jeſus Chriſtus profeſſus ſit, propter quod eum ungat, & mittat ad evangelizandum. Paternæ enim naturæ virtus in eo manifeſtatur; naturæ ſuæ communionem in Filio etiam in carne nato per ſacramentum ſpiritalis hujus unctionis oſtendens, cum poſt conſummati baptismi nativitatem tum hæc quoque proprietatis ſignificatio audita eſt, voce teſtante de cælo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Non enim vel ipſe ſuper ſe eſſe, vel ſibi de cælis adeſſe, vel ipſum ſe cognominaſſe ſibi filium intelligendus eſt: ſed omnis hæc fidei noſtræ fuit demonſtratio, ut ſub perfectæ, ac veræ nativitatis ſacramento, unitatem naturæ manentis in Filio, qui etiam homo eſſe cæperat, noſceremus. Et Patrem quidem in Dei Spiritu ita ſignificari repertum eſt. Filium vero hoc modo demonſtratum intelligimus, cum dicit: *Quod ſi in Spiritu Dei ego ejicio dæmones, utique*

que

ne appropiavit in vobis regnum Dei: se scilicet, id est, aturæ suæ potestate dæmones ejicere demonstrans, ui non nisi Dei Spiritu ejici possunt. Est autem & 1 Spiritu Dei Spiritus paracleti significatio; neque olum prophetica, sed apostolica auctoritate, cum icitur: *Sed hoc est, cum dictum est per prophetam: Erit 1 novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu eo in omnem carnem, & prophetabunt filii eorum.* Et onsummatum hoc totum fuisse in Apostolis docetur, um misso Spiritu sancto omnes linguis gentium sunt ocuti.

26. Hæc autem idcirco sunt demonstrata necessa- io, ut in quamcumque se licet partem hæretica fal- tas contulisset: finibus tamen, atque præscripto ve- itatis evangelicæ concluderetur. Habitat enim 1 nobis Christus: & habitante Christo, habitat 1 nobis Spiritus Christi, habitante tamen in nobis piritu Christi, non alius tamen spiritus habitat, uam Spiritus Dei. Quod si per Spiritum san- :um Christus in nobis esse intelligitur, hunc ta- ien ita Spiritum Dei, ut Spiritum Christi esse no- :endum est. Et cum per naturam rei natura ipsa abitet in nobis; indifferens natura Filii esse crede- ır a Patre, cum Spiritus sanctus, qui & Spiritus 'hristi, & Spiritus Dei est, res naturæ esse demon- retur unius. Quæro nunc igitur: quomodo non ex atura unum sunt? A patre procedit Spiritus verita- s: a Filio mittitur, & a Filio accipit. Sed omnia, uæ habet Pater, Filii sunt: & idcirco, qui ab eo ccipit, Dei Spiritus est, sed idem & Spiritus Christi st. Res naturæ Filii est, sed eadem res & naturæ atris est. Excitantis Christum a mortuis Spiritus st; sed idem Spiritus Christi est a mortuis excitati. 1 aliquo differat Christi & Dei natura, ne eadem sit; præstari potest ut Spiritus, qui Dei est, non sit & 'hristi.

27. Sed

27. Sed te, hæretice furentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet, & coartat Apostolus, Christum nobis fundamentum ponens fidei, dicti hujus quoque dominici non nescius: *Si quis diligit me, & verbum meum servabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Per id enim, Spiritu Christi in nobis manente, Dei Spiritum in nobis manere testatus est, nec diversum a se esse Spiritum a mortuis excitati, & Spiritum a mortuis excitantis. Veniunt enim, atque habitant in nobis: & rogo, utrum comitatu diversitatum venient, mansionemque facient, an unitate naturæ? Sed obnititur Doctor gentium, non duos spiritus, Dei scilicet & Christi, sed spiritum Christi, qui & Spiritus Dei est, inesse credentibus. Non est cohabitatio, sed habitatio est: sub sacramento tamen cohabitationis habitatio, dum nec duo habitant, neque ab alio diversus habitator est. Est enim in nobis Spiritus Dei, & est in nobis Spiritus Christi: & cum Spiritus Christi inest, inest spiritus Dei. Ita cum, quod Dei est, & Christi est; & cum, quod Christi est, Dei est: non potest aliud quid diversum Christus esse, quam Deus est. Deus igitur Christus est unus cum Deo Spiritus.

28. Et illud Evangelicum: *Ego & Pater unum sumus*, docet Apostolus unitatem esse naturæ, non solitudinem unionis, scribens Corinthiis: *Propter quod notum facio vobis, quia nemo in Spiritu Dei dicit anathema Jesum.* Scisne nunc, hæretice, in quo spiritu dicas Christum creaturam? Cum enim in anathemate sint, qui servierunt creaturæ potius, quam Creatori; Christum creaturam confitens, quid sis, intellige, qui non ignores, quin in maledicto sit religio creaturæ. Et quid sequatur, adverte: *Et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.* Sentisne, quid tibi desit, Christo negando, quod suum est? Si per naturam

turam

turam Dei Christus tibi Dominus est, habes Spiritum sanctum: si vero per adoptivum nomen hic Dominus est, Spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris: quia nemo nisi in Spiritu sancto Dominum Jesum potest dicere. Et tu creaturam eum potius, quam Deum dicens, Dominum licet nuncupans, Dominum tamen esse non dicis: quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quam ex natura sit Dominus. Sed a Paulo disce naturam.

29. Sequitur enim: *Divisiones autem donorum sunt, idem autem Spiritus est: & divisiones ministeriorum sunt, & idem ipse Dominus; & divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad id, quod utile est.* In præsenti sermone quadrimoda significatio intelligitur, cum in divisione donorum idem Spiritus est, & in divisione ministeriorum idem ipse Dominus est, & in divisione operationum idem Deus est, & in utilitatis datione manifestatio Spiritus. Atque ut datio utilitatis in manifestatione Spiritus nosceretur; continuo subjectum est: *Huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alteri autem fides in eodem Spiritu, alii donum curationum in eodem Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio Spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.*

30. Et quidem id, quod quartum esse diximus, id est, in datione utilitatis Spiritus manifestationem, absolutam habet intelligentiam. Commemoratum enim est, per quas dationum utilitates hæc esset Spiritus manifestatio. In his namque divisionum virtutibus non incerta doni hujus ostensio est, de quo Dominus ad Apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Jerosolymis discederent: „Sed expectate, inquit, promissionem Patris, quam audistis de ore meo. Quoniam Joannes baptizavit aqua, vos autem Spiritu

„ ſancto tingemini; quem & accipietis non poſt mul-
„ tos hos dies. Et rurſum: Sed accipietis virtutem
„ ſuperveniente Spiritu ſancto in vos, & eritis mihi
„ teſtes in Jeruſalem, & omni Judæa, & Samaria,
„ & usque ad ultimum terræ." Promiſſionem Patris, quæ de ore ejus audita eſt, exſpectari jubet. Certe etiam nunc ejus paternæ promiſſionis eloquium eſt. Per has igitur virtutum efficientias manifeſtatio Spiritus eſt. Neque enim in occulto eſt Spiritus donum, ubi ſermo ſapientiæ eſt, & verba vitæ audiuntur: vel ubi divinæ cognitionis ſcientia eſt, ne pecudum modo per ignorationem Dei, vitæ noſtræ ignoremus auctorem: vel per fidem Dei, ne non credentes Evangelio Dei, extra Evangelium Dei ſimus: vel per donum curationum, ut gratiam ejus, qui hæc tribuit, infirmitatum curatione teſtemur: vel per operationem virtutum, ut, quod agimus, Dei eſſe virtus intelligatur: vel per prophetiam, ut per doctrinæ intelligentiam intelligamur ex Deo eruditi: vel per diſcretionem ſpirituum, ne ignari ſimus, ſancto an perverſo ſpiritu quis loquatur: vel per genera linguarum, ut in ſignum dati Spiritus ſancti linguarum ſermo donetur: vel in interpretatione linguarum, ne ignoratione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator abſolvit. In his igitur omnibus ad utilitatem unicuique diverſis manifeſtatio Spiritus eſt, per has ſcilicet datæ unicuique utilitatis admirationes dono Spiritus non latente.

31. Tenuit autem beatus Apoſtolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cæleſtium ſacramentorum myſterio, & abſolutam demonſtrationem, & ſollicitam cautelam, ut per Spiritum in Spiritu dari hæc diviſionum dona monſtraret: non enim idipſum eſt per Spiritum, & in Spiritu dari, quia datio doni, quæ obtinetur in Spiritu, hæc tamen indulta per ſpiritum ſit. Conſummat autem has dationum diviſiones

hoc

[redacted]

hoc modo: *Hæc autem omnia operatur unus, & idem Spiritus, dividens unicuique, sicut vult.* Nunc igitur quæro, quis hæc Spiritus operetur, dividens unicuique, prout velit: utrum per quem, aut in quo donorum divisio est. Quod si ipsum significatum esse loqui aliquis audebit, contradicet Apostolus, cur se vitiose lector intelligat: ait enim superius: *Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Alius est ergo, qui dividit, & alius est, in quo indulta divisio est. Et intellige operantem hæc omnia semper Deum, ita tamen, ut Christus operetur, ut paterno opere operans Filius fungatur. Et si in Spiritu sancto Jesum Dominum confiteris; intellige tripartitæ significationis in Apostolo virtutem, cum in divisionibus donorum idem Spiritus est, & in divisionibus ministeriorum idem Dominus est, & in divisionibus operationum idem Deus est: & rursum omnia inoperans unus Spiritus, unicuique, sicut vult, dividens. Et apprehende, si potes, Dominum in divisione ministeriorum, & Deum in divisione operationum, hunc eumdem unum esse Spiritum, & inoperantem, &, prout vult, dividentem: quia in divisionibus donorum unus est Spiritus, & idem Spiritus operatur, ac dividit.

32. Aut si displicet in Deo & Domino unus hic ejusdem, per nativitatis sacramentum, divinitatis Spiritus: ostende, quis spiritus, & in quo spiritu has nobis divisiones & inoperetur, & dividat. Sed nihil aliud, quam quod fidei nostræ est, ostendes; quia Apostolus, qui esset intelligendus, ostendit, dicens: *Sicut enim corpus unum est, membra autem habet multa; omnia autem membra ex uno corpore, cum sint multa, unum est corpus: sic & Christus.* Divisiones ergo charismatum ex uno Domino Jesu Christo, qui corpus est omnium, esse significat: quia cum ostendisset Dominum in ministerio, ostendisset etiam Deum in operationi-

rationibus, unum tamen hæc omnia Spiritum & inoperari, & dividere demonſtrat, membra hæc gratiarum in perfectione unius corporis dividentem.

33. Niſi forte non tenuiſſe rationem unitatis in eo Apoſtolus exiſtimatur, quod dixit: *Et diviſiones miniſteriorum ſunt, idem ipſe Dominus; & diviſiones operationum ſunt, idem autem Deus*: ut quia miniſteria ad Dominum retulit, & operationes ad Deum, non unum atque idipſum in miniſteriis, atque operationibus videatur intelligi. Accipe, quam hæc membra miniſteriorum membra operationum ſunt, cum ait: *Vos eſtis corpus Chriſti, & membra. Et quosdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos*, in quibus eſt verbum ſapientiæ; *ſecundo prophetas*, in quibus eſt donum ſcientiæ; *tertio magiſtros*, in quibus eſt doctrina fidei; *deinde virtutes*, in quibus ſunt *curationes infirmitatum, auxiliorum poteſtates, gubernationes* prophetales, & dona *genera linguarum* vel loquendi, vel interpretandi. Certe hæc Eccleſiæ & miniſteria ſunt, & operationes, in quibus eſt corpus Chriſti; & hæc Deus ſtatuit. Aut profitere non per Chriſtum ſtatuta, quia ea Deus ſtatuit. Sed audies ipſum dicentem: *Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti.* Et iterum: *Qui deſcendit, ipſe eſt, qui & adſcendit ſuper omnes cælos, ut adimpleat omnia. Et ipſe dedit quosdam Apoſtolos, quosdam autem prophetas, quosdam autem evangelizantes, quosdam autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii.* Numquid miniſteriorum dona non Chriſti ſunt, cum tamen & Dei dona ſint?

34. Sed ſi id ſibi uſurpavit impietas, ut quia ait, *idem Dominus*, & *idem Deus*, non ſint in unitate naturæ: adjungam veró huic intelligentiæ tuæ, ut putas, firmiora præſidia. Ipſe enim Apoſtolus ait: *Sed nobis unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo; & unus Dominus Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos*

per

per ipsum. Et rursum: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus & pater omnium, & per omnes, & in omnibus nobis.* Per id enim, quod dicitur *unus Deus, & unus Dominus*, Deo tantum quasi uni Deo proprium deputari videtur, ut Deus sit: cum proprietas unius consortium non patiatur alterius. O plane rara ac difficilia charismatum dona, & vere in hac utilitatum datione manifestatio Spiritus constituta! Et merito hic dividendarum gratiarum ordo servatus est, ut principalis esset sermo sapientiæ; vere enim illud est: *Et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto;* quia nisi per hoc sapientiæ verbum Christus Dominus non posset intelligi: tum deinde sequens esset sermo scientiæ; ut, quod sapimus, scienter loquamur, ita ut sapiamus sapientiæ verbum: tertium vero donum in fide esset; quia illa principalia, & superiora utilitatem doni, nisi Deus crederetur, amitterent; ut nunc in hujus maximi, & pulcherrimi dicti apostolici sacramento, hæreticis hominibus nec verbum sapientiæ est, nec sermo scientiæ, nec religionis fides; quia impietas, quæ non capit intelligentiam, extra sermonis scientiam, & extra simplicitatem fidei est. Nec enim quisquam, quod non sapit, loquitur: nec quod loqui non potest, potest credere. Unum itaque Deum Apostolus prædicans, & ex lege veniens, atque in Evangelium Christi vocatus, perfectæ fidei tenuit confessionem. Et ne aliquam hæreticis occasionem tamquam incauti sermonis simplicitas præstaret, ut nativitatem Filii per unius Dei prædicationem negarent; unum Deum sub proprietatis significatione confessus est, dicens ita: *Unus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso:* ut qui Deus est, & Pater crederetur. Dehinc quia nudum hoc, in unum Deum patrem credere, non proficeret ad salutem, subjecit: *Et unus Dominus noster Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum;* sinceritatem

tem fidei salutaris in unius Dei, & in unius Domini prædicatione demonstrans: ut nobis & unus Deus pater, & unus Dominus Jesus Christus in fide esset. Non enim dictum ignorabat a Domino: Hæc est enim voluntas patris mei, „ut omnis, qui videt Filium, „ & credit in eum, habeat vitam æternam.“ Sed fidei ecclesiasticæ ordinem ponens, & fidem nostram in Patre & Filio statuens, inseparabilis illius, atque indissolubilis unitatis & fidei sacramentum locutus est, dicens: *Unus Deus, & unus Dominus.*

35. Ac primum extra apostolicum spiritum vivens, stultitiam tuam, hæretice, intellige. Si enim professionem unius Dei ad id usurpas, ne Christus Deus sit; quia, ubi unus est, solitarius sit intelligendus, & id, quod unus est, proprium ei sit, ac singulare, qui unus est: quid de eo profiteberis, quod Jesus Christus unus est Dominus? Si enim secundum te, quod unus Pater Deus est, Christo non reliquit, ut Deus sit: necesse est, ut etiam secundum te unus Dominus Christus Deo non relinquat, ut Dominus sit; quia quod unus est, proprium ei velis esse, qui unus est. Si itaque unum Dominum Christum esse etiam Deum negabis, unum quoque Deum patrem esse negabis & Dominum: & quid erit in Dei virtute, nisi Dominus est, & in Domini potestate, nisi Deus est; cum & Deum id perficiat esse, quod Dominus est, & Dominum id constituat esse, quod Deus est?

36. Sed sacramentum dicti dominici Apostolus tenens, quod est: *Ego & Pater unum sumus*, dum utrumque unum profitetur, unum utrumque sic significat, non ad solitudinem singularis, sed ad spiritus unitatem: quia unus Deus Pater, & unus Christus Dominus, cum uterque & Dominus, & Deus sit, duos tamen in fide nostra nec Deos patiuntur esse, nec Dominos. Unus igitur uterque est, & unus cum sit, uterque non solus est. Nec loqui sacra-

mentum

mentum fidei, nisi apostolica voce poterimus. Unus est enim Deus, & unus est Dominus: & per id, quod unus est Deus, & unus est Dominus, in Deo demonstratur & Dominus, sicut & Deus demonstratur in Domino. Non tenes unionem, ut Deus singularis sit: nec tamen dividis spiritum, ut uterque non unus sit. Neque in uno Deo, & in uno Domino discernere poteris potestatem: ne qui Dominus est, non sit & Deus; vel qui Deus est, non sit & Dominus. Cavit enim Apostolus per eloquia nominum, duos vel Deos prædicare, vel Dominos. Et idcirco usus est eo genere doctrinæ, ut in uno Domino Christo unum significaret & Deum, & in uno Deo patre unum significaret & Dominum; nec tamen impiam nobis ad perimendam unigeniti Dei nativitatem inveheret unionem, & Patrem professus, & Christum.

37. Nisi forte eo usque ultimæ desperationis furor audebit erumpere, ut quia Christum Dominum Apostolus dixerit, nemo aliud eum præter quam Dominum debeat confiteri; & habens Domini proprietatem, non habeat Dei veritatem. Sed non ignorat Paulus Christum Deum, dicens: *Quorum patres, & ex quibus Christus, qui est super omnia Deus.* Non hic creatura in Deum deputatur: sed creaturarum Deus est, qui super omnia Deus est.

38. Quam vero super omnia Deus & inseparabilis sit a Patre Spiritus, disce etiam hoc ipso, de quo nunc agitur Apostoli dicto. Confessus enim unum Deum patrem, ex quo omnia sunt, & unum Dominum Jesum Christum, per quem omnia: quæro, quid diversitatis attulerit, dicens: ex Deo omnia, & per Christum omnia? Anne possit separabilis a se naturæ & spiritus intelligi, ex quo, & per quem omnia? Omnia enim per Filium ex nihilo substiterunt: & ad Deum, *ex quo omnia*, ad Filium vero, *per quem omnia*, Apostolus retulit. Et non invenio, quid differat, cum

per utrumque opus ſit virtutis ejusdem. Si enim ad univerſitatis ſubſtantiam proprium, ac ſufficiens creaturis eſſet, quod ex Deo ſunt, quid habuit neceſſitatis memoraſſe, quod, quæ ex Deo ſunt, per Chriſtum ſint, niſi, quod unum idem eſt, per Chriſtum eſſe, & ex Deo eſſe? Sed quemadmodum Dominum & Deum utrique eorum, ut mutuum eſſet, adſcriptum eſt: ita *ex quo*, *& per quem* relatum ad utrumque eſt, & ad demonſtrationem unitatis utriusque, nec ad intelligentiam ſingularis. Non patet ad occaſionem impietatis ipſius ſermo, & apoſtolica fides non eſt extra prædicationis diligentiam. His enim ſe verborum proprietatibus temperavit, quibus nec duos Deos intelligeretur ſignificare, neque unicum: dum & unionem deteſtatur, nec ſeparat unitatem: hoc enim *ex quo omnia*, *& per quem omnia*, licet non ſingularem conſtitueret in poteſtate virtutis, non tamen diverſum demonſtraret in efficientia; cum *ex quo omnia*, *& per quem omnia*, ejusdem naturæ ad id demonſtraret auctorem. Utrumque autem ejusdem naturæ proprium eſſe declarat. Namque poſt illud divitiarum & ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, poteſtatum profundum, & inſcrutabilium judiciorum confeſſam intelligentiam, & ininveſtigabilium viarum demonſtratam ignorationem, humanæ tamen fidei uſus officio, hunc honorem inveſtigabilium, & inſcrutabilium cæleſtium ſacramentorum profundo reddidit, dicens: *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſæcula, amen*; id nunc ad unius naturæ ſignificationem referens, quod non niſi opus unius poſſit eſſe naturæ.

39. Cum enim ſpecialiter Deo id adſcripſerit, ut ex eo omnia, & proprium Chriſto detulerit, ut per eum omnia, & nunc honor Dei ſit, quod ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſint omnia, & cum Spiritus Dei idem ſit & Spiritus Chriſti; vel cum in miniſterio Domini,

nini, & in operatione Dei Spiritus unus operetur, & dividat, non possunt non unum esse, quorum propria unius sunt; cum in eodem Domino Filio, & in eodem Deo patre, unus atque idem Spiritus in eodem Spiritu sancto dividens, universa perficiat. O dignus ille magnorum, & cælestium arcanorum conscientia, & assumtus secretorum divinorum electusque particeps, ea ipsa illiciti eloquii silentio necessario tacens, & vere Apostolus Christi, quali humanæ perversitatis ingenia absoluti sermonis sui prædicatione conclusit, unum patrem Deum, & unum Dominum Jesum Christum confitendo; ut inter hæc nec duos quisquam possit prædicare, neque unicum: cum tamen, qui non unicus est, non in duos proficere, nec, qui duo non sunt, solitarius posset intelligi; & inter hæc perfectam Christi nativitatem pater demonstratus ostenderet!

40. Extendite nunc vibratas sibilis linguas, hæretici serpentes, sive Sabelli, sive Photine, sive qui nunc creaturam esse unigenitum Deum prædicatis. Audiet unum Deum patrem, quisquis negat filium: quia, cum Pater nonnisi per filium pater sit, Filius per id significatur in Patre. Qui vero unitatem naturæ indifferentis Filio adimit, cognoscat unum Dominum Jesum Christum. Nisi enim per unitatem Spiritus unus est Dominus, Deo patri non relinquetur, ut Dominus sit. At qui de tempore, atque ex carne Filium deputat, cognoscat, quia per eum omnia, & nos per ipsum; & extra tempora sit condens omnia intemporalis immensitas. Et interea relegat, quia una spes vocationis est, & unum baptisma, & fides una. Et post hæc adversans prædicationi Apostoli ipse anathema constitutus, cum aliter ex sensu suo sapiat, nec vocatus, neque baptizatus est, nec fidelis: quia in uno Deo patre, & in uno Domino Jesu Christo unius spei atque baptismi fides una sit. Nec doctri-

narum diversitas in his se esse poterit gloriari, quæ unius & Dei, & Domini, & spei, & baptismi sint, & fidei.

41. Una igitur fides est, patrem in Filio, & Filium in Patre per inseparabilis naturæ unitatem confiteri, non confusam, sed indiscretam, neque permixtam, sed indifferentem, neque cohærentem, sed existentem, neque inconsummatam, sed perfectam. Nativitas est enim, non divisio; & filius est, non adoptio; & Deus est, non creatio. Neque alterius generis Deus est, sed Pater & Filius unum sunt: non enim innovata est natura nascendo, ut ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenet hanc itaque manentis in Patre Filii, & Patris in Filio fidem, unum Deum patrem; & unum Dominum Christum sibi esse Apostolus prædicans: cum in Domino Christo & Deus esset, & in Deo patre esset & Dominus; & unum esset uterque, quod Deus est, & unum esset uterque, quod Dominus est, quia imperfectum & Deo, nisi Dominus sit, & Domino intelligatur esse, nisi Deus sit. Atque ita cum uterque unus est, & unus significatur in utroque, & non est uterque sine uno, non excedit evangelicam prædicationem Apostolus docens, nec loquens in Paulo Christus diversus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est.

42. Dixerat enim in Evangeliis Dominus: *Operamini escam, non quæ interit, sed escam, quæ permanet in vitam æternam, quam filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Et dixit illis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.* Sacramentum & corporationis, & divinitatis suæ Dominus exponens, fidei quoque nostræ, & spei doctrinam locutus est: ut escam non intereuntem, sed permanentem in æternum operaremur, ut hanc æternitatis escam dari nobis a filio hominis meminissemus, ut filium hominis signatum a Deo patre sciremus, ut hoc esse opus

Dei

Dei noſceremus; credere in eum, quem miſiſſet. Et quis eſt, quem Pater miſit? Nempe quem ſignavit Deus. Et quis eſt, quem ſignavit Deus? Filius utique hominis, eſcam ſcilicet præbens vitæ æternæ. Et qui tandem ſunt, quibus præbet eam? Illi namque, qui operabuntur eſcam non intereuntem. Atque ita quæ opera eſcæ eſt, eadem operatio Dei eſt, in eum ſcilicet credidiſſe, quem miſit. Sed hæc loquitur filius hominis. Et quomodo eſcam vitæ æternæ filius hominis dabit? Sed ſacramentum ſalutis ſuæ neſcit, qui neſcit filium hominis dantem eſcam in vitam æternam, Deo patre eſſe ſignatum. Hic nunc quæro, qui tandem intelligentiæ ſenſus ſit, filium hominis a Patre ſignatum Deo?

43. Ac primum cognoſci oportet, Deum non ſibi, ſed nobis locutum, & in tantum ad intelligentiam noſtram eloquii ſui temperaſſe ſermonem, quantum comprehendere ad ſentiendum naturæ noſtræ poſſit infirmitas. Namque cum ſuperius increpatus a Judæis fuiſſet, cur ſe æqualem Deo, filium ſe Dei profitendo, feciſſet, reſponderat omnia ſe, quæ faceret Pater, facere, & omne ſe a Patre adeptum eſſe judicium, etiam ſe, ut Patrem, honorandum. Et in his omnibus, profeſſus ante ſe filium, Patri exæquaverat honore, poteſtate, natura. Dehinc dixerat, ut Patrem vitam in ſe habere, ita eum Filio vitam in ſe habendam dediſſe, in quo ſignificaverat naturæ ejuſdem per ſacramentum nativitatis unitatem. Per id enim, quod habet Pater, ipſum illum ſignificavit in habendo: quia non humano modo ex compoſitis Deus eſt, ut in eo aliud ſit, quod ab eo habetur, & aliud ſit ipſe, qui habeat: ſed totum quod eſt, vita eſt, natura ſcilicet perfecta, & abſoluta, & infinita, & non ex disparibus conſtituta, ſed vivens ipſa per totum. Quæ cum qualis habetur, talis & data eſt, etſi nativitatem ejus intelligatur ſignificare, cui data eſt, non tamen diverſitatem generis affert, cum talis data eſt, qualis & habetur. 44. Poſt

44. Post hanc ergo tam multiplicem, ac propriam demonstrandæ in se paternæ naturæ significationem, usus hoc dicto est: *Hunc enim Pater signavit Deus.* Signaculorum natura ea est, ut omnem impressæ in se speciei explicent formam, & nihilominus ex eo in se habeant, unde signentur: & dum totum accipiunt, quod imprimitur, totum ex se præferunt, quidquid impressum est. Verum hoc ad divinæ nativitatis non proficit exemplum, quia in signaculis & materies sit, & diversitas impressionis, per quæ mollioribus naturis validiorum generum species imprimuntur. Unigenitus vero Deus, & per sacramentum salutis nostræ hominis filius, volens proprietatis nobis paternæ in se significare speciem, signatum se a Deo ait: & hoc ideo, quia vitæ æternæ escam filius hominis esset daturus, ut per hoc potestas in eo dandæ ad æternitatem escæ intelligi posset, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se Dei contineret; ut, quod signasset Deus, non aliud ex se, quam formam Dei signantis, efferret. Hæc quidem ad Judæos Dominus ob infidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est.

45. Sed nobis Evangelii prædicator proprietatis hujus intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat, dicens: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed se exinanivit, formam servi accipiens.* Quem enim signaverat Deus, aliud præterquam Dei forma esse non potuit: & id, quod signatum in Dei forma est, hoc necesse est totum in se cognominatum habere, quod Dei est. Et idcirco Apostolus eum, quem signavit Deus, in Dei formam manentem Deum prædicavit. Nam assumti & connati in eo corporis sacramentum locuturus ait: *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed se exinanivit, formam*

servi

servi accipiens. Quod enim in forma Dei erat, per signantem se Deus Deum manebat. Sed quia suscipienda erat forma servi, & obediens esset futurus ad mortem, non sibi rapiens esse se æqualem Deo, ad susceptionem se formæ servilis per obedientiam exinanivit. Exinanivit autem se ex Dei forma, id est, ex eo, quod æqualis Deo erat: non tamen æqualem se Deo per rapinam existimans, quamvis in forma Dei, & æqualis Deo, per Deum Deus signatus exstaret.

46. Hinc nunc quæro, utrum alterius generis Deus est, qui in forma Dei Deus maneat, ut secundum consignatas, consignantesque species in sigillis cernimus, cum impressum plumbo ferrum, & gemma ceræ, speciem vel concavæ in se imaginis fingat, vel exstantis de se exprimat formæ? Sed si quis exstiterit tam stultus, & vecors, ut putet, quod aliud ex se Deus in Deum, quam Deum formet; & qui in forma Dei sit, aliquid aliud totus ipse, quam Deus sit post sacramenta hominis assumti, & per obedientiam consummatæ usque ad crucis mortem humilitatis, audiet cælestium, & terrestrium, & infernorum, & omnis linguæ confessionem, Jesum in gloria Dei patris. In hac igitur gloria, si cum jam forma servilis fuerit, manebit; tum, cum in forma Dei esset, quæro, quis manserit? Utrumne in natura Dei, quæ significatur in gloria, Christus Spiritus fuerit, cum in gloria Dei patris Christus Jesus, id est, homo natus exstabit?

47. Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei evangelicæ indemutabilem prædicationem, ita Dominum Jesum Christum Deum prædicans, ut neque per alterius generis Deum in Deos duos fides apostolica depereat, neque inseparabilis a Patre Filius Deus unici ac singularis Dei prædicandi occasionem impiam præbeat. Dicens enim: *In forma Dei*, & *in gloria Dei patris*, neque differre docuit, neque non existentem nos existimare permisit. Nam qui in forma Dei est, neque

que in alterum Deum proficit, neque etiam ipse non Deus est: quia nec separari potest a Dei forma, cum in ea sit; nec qui in Dei est forma, non Deus est. Sicut qui in gloria Dei est, non potest aliud esse, quam Deus est: & dum in gloria Dei Deus est, alterius Dei, atque a Deo diversi non habet prædicationem, quia per id, quod in gloria Dei est, ex eo, in cujus gloria est, habet in se naturale, quod Deus est.

48. Non periclitatur, per plures prædicationes fides una ne una sit. Evangelista enim dictum a Domino docuerat: *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Sed numquid doctor gentium Paulus virtutem dicti dominici aut ignoravit, aut tacuit, dicens: *Qui est imago Dei invisibilis?* Interrogo, utrum visibilis imago est invisibilis Dei: & utrum infinitus Deus per formæ circumscriptæ imaginem coimaginari possit ad speciem? Imago enim formam necesse est ejus reddat, cujus & imago est. Qui volunt autem alterius generis in Filio esse naturam, constituant cujusmodi Filium imaginem esse invisibilis Dei velint. Anne corpoream, & contemplabilem, & ex locis in loca motu incessuque circumvagam? Meminerint tamen, secundum Evangelia & prophetas, & Christum spiritum, & Deum spiritum. Qui si circumscribent hunc spiritum Christum formabili, & corporali modo, non erit invisibilis Dei imago corporeus, nec indefiniti species definita moderatio.

49. Sed neque Dominus incertum reliquit: *Qui me vidit, vidit & Patrem;* neque Apostolus tacuit, qualis esset: *Qui est imago Dei invisibilis.* Dominus enim dixerat: *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere.* Hinc videri in se Patrem docens, quod opera ejus efficeret, ut intellecta naturæ virtus naturam intellectæ virtutis ostenderet: per quod Apostolus hanc imaginem Dei esse significans, ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quia in ipso con-*

stituta

ituta sunt omnia in cælis & in terra, visibilia, & in-ifibilia, sive Throni, sive Principatus, sive Potestates, ve Dominationes, omnia per ipsum, & in ipso condita int, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant, & ›se est caput corporis Ecclesiæ, qui est initium, primogeni-us ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens; uia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & er ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur perum virtutem imago Dei est. Nam utique invi-bilium Conditor non est in ea naturæ necessitate, ut ıvisibilis Dei imago visibilis sit. Ac ne formæ potius, uam naturæ imago esse intelligeretur, idcirco invi-bilis Dei imago est, natura in eo Dei per naturæ suæ irtutem intelligenda, non invisibili qualitate.

50. Primogenitus itaque omnis creaturæ est, quia ı ipso creata omnia sunt, non ad ipsum quisquam uderet referre, ait: *Omnia per ipsum, & in ipso con-ıta sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant.*)mnia itaque ipsi constant, qui ante omnia est, & in uo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent reaturarum. Cæterum ob dispensationem corporis ostri ait: *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est ini-ium, primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse rimatum tenens; quia in ipso complacuit omnem plenitu-inem habitare, & per eum omnia reconciliari in eum.* .eddidit Apostolus spiritalibus sacramentis corporeas perationes. Namque qui imago Dei invisibilis est, : ipse est caput corporis Ecclesiæ; & qui primoge-itus omnis creaturæ est, idem initium, primogeni-.ıs ex mortuis est, ut in omnibus teneat primatum, um nobis corpus est, qui Dei imago est, dum, qui rimogenitus creaturæ est, idem primogenitus ad ternitatem est, ut, cui spiritalia debent, in primo-enito creata, quod maneant; ei & humana debeant, uod in primogenito ex mortuis renascantur æterna. ›se est enim initium, qui, cum filius sit, imago est;

cum

cum imago est, Dei est. Primogenitus quoque omnis creaturæ est, continens in se universitatis exordium. Et rursum ipse caput corporis Ecclesiæ est, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus teneat ipse primatum. Et quia omnia ei constant, in ipso complacita plenitudo consistit, dum in eo per ipsum in eum reconciliantur omnia, in quo per ipsum in ipso omnia sunt creata.

51. Sentisne jam, quid sit esse imaginem Dei? Creari utique omnia in eo per eum. Cum in eo creantur omnia, intellige etiam eum, cujus imago est, creantem in eo omnia. Cum autem, quæ in eo creantur, per ipsum creantur; in hoc quoque, qui imago est; naturam ejus, cujus imago est, inesse cognosce. Per se enim creat, quæ in ipso creantur, sicuti per ipsum reconciliantur in eo omnia. Cum in eo reconciliantur, paternæ in eo unitatis apprehende naturam reconciliantem sibi in eo omnia. Cum per eum reconciliantur omnia, ipsum Patri reconciliantem in se omnia, quæ per se reconciliabat, intellige. Ait enim idem Apostolus: *Omnia autem a Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis; quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Confer cum his omne evangelicæ fidei sacramentum. Qui enim videtur in viso, qui operatur in operante, qui loquitur in loquente, idem in reconciliante reconciliat. Et idcirco in eo, & per eum reconciliatio est, quia per indifferentem naturam Pater in eo manens, mundum sibi ipse per eum, & in eo reconciliante reddebat.

52. Consulens itaque humanæ infirmitati Deus non incerta verborum nuditate fidem docuit. Namque cum credendi necessitatem dicti dominici auctoritas sola præstaret, tamen sensum nostrum per intelligentiam editæ rationis instituit: ut id, quod dixerat: *Ego & Pater unum sumus*, per caussam ipsam unitatis exposi-

sitæ

sitæ nosceremus. Dicens enim, se per loquentem loqui, & per operantem operari, & per judicantem judicare, & per visum videri, & per reconciliantem reconciliare, & manere se in eo, qui in se maneret; quæro, quo alio ad intelligentiæ nostræ sensum expositionis suæ uti potuerit aptiore sermone, ut unum esse intelligerentur, quam illo, quo per nativitatis veritatem, & naturæ unitatem, quidquid Filius ageret, ac diceret, id in Filio Pater & loqueretur, & gereret? Non est hoc itaque naturæ a se alienæ, neque per creationem in Deum comparatæ, neque ex portione Dei in Deum natæ, sed perfecta nativitate in Deum perfectum genitæ divinitatis, cujus hæc naturalis conscientiæ fiducia est, ut dicat: *Ego in Patre, & Pater in me*; & rursum: *Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt.* Nihil enim ei ex Deo deest, quo operante & loquente, & viso, Deus & operatur, & loquitur, & videtur. Non sunt duo in unius vel operatione, vel sermone, vel visu. Nec solitarius Deus est, qui in operante, & loquente, & viso Deo, Deus & operatus, & locutus, & visus sit. Hoc Ecclesia intelligit, hoc Synagoga non credit, hoc philosophia non sapit, unum ex uno, & totum a toto, Deum & filium, neque per nativitatem patri ademisse, quod totum est, neque hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac infidelitatis stultitia detinebitur, aut Judæorum sectator, aut gentium est.

53. Ut autem dictum Domini intelligas, quo ait: *Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt*, Apostoli & doctrinam, & fidem disce, dicentis: *Videte, ne quis vos seducat per philosophiam, & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* De mundo est, & doctrinas hominum sapit, & philosophiæ præda est, quisquis Christum verum Deum nescit, quisquis in eo pleni-

tudinem divinitatis ignorat. Humana mens hoc ſolum ſapit, quod intelligit, & mundus hoc tantum, quod poteſt, credit, ſecundum elementorum naturas id tantum poſſibile exiſtimans, quod aut videret, aut ageret. Elementa enim mundi ex nihilo ſubſtiterunt: ſed Chriſtus non de non ſubſtantibus manet, nec cœpit ad originem, ſed originem ab origine ſumſit æternam. Elementa enim mundi aut inanima ſunt, aut ad animam profecerunt: ſed Chriſtus vita eſt, ex Deo vivente in viventem Deum natus. Elementa mundi a Deo ſunt inſtituta, non Deus ſunt: Chriſtus ex Deo Deus hoc totum eſt ipſe, quod Deus eſt. Elementa mundi, cum intra ſint, non poſſunt a ſe extare, ne intra ſint: Deum ſub ſacramento in ſe habens Chriſtus in Deo eſt. Elementa mundi, cum ex ſe ſui generis generant ad vitam, per corporales quidem paſſiones præbent ex ſe initia naſcendi; cæterum non inſunt viva ipſa naſcentibus: omnis vero corporaliter plenitudo divinitatis in Chriſto eſt.

54. Et interrogo, cujus in eo divinitatis plenitudo eſt? Quæ ſi non Patris eſt, quem mihi Deum alium unius Dei fallax prædicator imponis, cujus divinitatis plenitudo habitet in Chriſto? Si vero Patris eſt, edoce, quomodo corporaliter hæc in eo habitet plenitudo. Si enim corporali modo Patrem in Filio credis, Pater in Filio habitans non exſtabit in ſeſe. Si vero, quod eſt potius, corporaliter in eo manens divinitas naturæ in eo Dei ex Deo ſignificat veritatem; dum in eo Deus eſt, non aut per dignationem, aut per voluntatem, ſed per generationem verus, & totus corporali ſecundum ſe plenitudine manens; dum, quod ipſe eſt, id etiam per nativitatem Dei in Deum natum eſt; neque diverſum, aut differens aliquid in Deo eſt, quam id, quod corporaliter habitet in Chriſto; & quidquid inhabitet corporaliter, id ipſum ſecundum divinitatis eſt plenitudinem: quid humana ſe-

ctaris?

ctaris? Quid inanium deceptionum doctrinis inhæres? Quid mihi affers unanimitatem, concordiam, creaturam? Plenitudo divinitatis in Chriſto eſt corporaliter.

55. Tenuit autem etiam in hoc Apoſtolus fidei ſuæ legem, ut corporaliter in Chriſto inhabitare plenitudinem divinitatis doceret: ne ad unionem impiam fidei ſermo decideret, nec ad alterius naturæ intelligentiam furor irreligioſus erumperet. Habitans enim in Chriſto plenitudo divinitatis corporaliter, nec ſingularis, nec ſeparabilis eſt: dum nec ſe patitur a corporali plenitudine corporalis plenitudo diſcerni, nec habitans divinitas ea ipſa intelligi poteſt eſſe divinitatis habitatio. Atque ita Chriſtus eſt, ut corporaliter plenitudo divinitatis in Chriſto ſit; ſic vero in Chriſto ſit divinitatis corporaliter plenitudo, ut in eo inhabitans plenitudo non aliud intelligatur eſſe, quam Chriſtus. Furare, quas voles, verborum occaſiones, & irreligioſi ingenii aculeos excita. Ementire ſaltem, cujus plenitudo divinitatis in Chriſto inhabitet corporaliter. Eſt enim Chriſtus, eſt & inhabitans in eo divinitatis corporaliter plenitudo.

56. Et ſi quæras, quæ ſit habitatio corporalis; intellige, quid ſit loqui in loquente, & in viſo videri, & in operante operari, & in Deo Deum, & ex toto totum, & ex uno unum: & ita corporalis divinitatis plenitudinem recognoſce. Et cujus hæc divinitatis corporaliter inhabitans plenitudo ſit, memento Apoſtolum non tacere dicentem: *Ea enim, quæ inviſibilia ſunt ejus, a conſtitutione mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, æterna quoque ejus virtus & divinitas.* Hujus itaque divinitas corporalis in Chriſto eſt, non ex parte, ſed tota, neque portio eſt, ſed plenitudo: ita corporaliter manens, ut unum ſint; ita unum ſunt, ut a Deo non differat Deus; ita indifferens a Deo Deus, ut perfectum Deum ſub-

ſtituerit perfecta nativitas; ita autem perfecta nativitas ſubſiſtat, quia in Deo ex Deo nato corporaliter divinitatis inhabitet plenitudo.

LIBER IX.

Aſſertam ſuperiori libro Patris, & Filii indifferentem naturam adverſus hæreticorum objecta tuetur, atque confirmat. Allatis hujus rei gratia, quas illi objectant, Scripturis quædam Hilarius jactat reſponſionum ſemina, primo genuinos Scripturarum ſenſus, non ex eo, quod verba nuda, & a cæteris divulſa ſonant, ſed ex antecedentibus, & conſequentibus, & ex dicendi cauſis eſſe expetendos: deinde Chriſtum ex unitis in idipſum neque tamen confuſis naturis rem unam, & eamdem eſſe; ita enim illum dicta, geſtaque ſua ſemper temperaſſe, ut & Dei, & hominis filium ſeſe declararet: poſtremo diſtinguenda eſſe, quæ dixit, aut geſſit nondum homo, quæ jam homo moriturus, quæ immortalis. Hinc duarum in uno Chriſto naturarum veritas diffuſe adſtruitur.

His poſitis, ad primum hæreticorum objectum: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi unus Deus, *reponit Chriſtum his verbis non* boni, *aut* magiſtri *nomen reſpuere, ſed ejus reprehendere fidem, qui ipſum Deum non credens, ſic tamen nuncuparet; immo ſeſe Deum ac magiſtrum teſtari, cum ſe ſequenti cæleſtem theſaurum pollicetur. Tum pluribus demonſtrat Chriſtum; ubicumque Deum unum prædicat, ſe alium quidem a Patre, non tamen alterius naturæ ſignificare.*

Objectum alterum: Ut ſciant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum, *ex ſuperioribus, ac continuatis huicce loco verbis diluit. Ubi enim Chriſtus Joan.* 14. *docuit Patrem in ſe eſſe, in ſe loquente loqui, in ſe operante operari, in ſe viſo videri; Joan.* 16. *laudat fidem*

Apoſto-

Apostolorum se exitionis nomine vere ex Deo natum credentium, ac tandem Joan. 17. *honorem ita a Patre postulat, ut vicissim honoraturus sit honorantem: ita potestatem accipit, ut & possit omni carni vitam æternam largiri, nec habeat quidquam minus a Patre: his omnibus indicans se a Patre natum, & cum eo natura unum. Deinde ex ipsismet objectis verbis conficit Christum a Patre non separandum esse natura, qui non separandus est fide; neque sine contumelia vocari Deum verum patrem, si credatur filium peperisse degenerem. Denique ex continuatis objecto loco verbis unam Patris & Filii gloriam esse copiose, subtiliterque edisserit.*

Postea ex occasione, quæ locum dedit Christi dicto: Non potest Filius ab se facere quidquam, *evincit Filii cum Patre æqualitatem, ne dum infirmitatem, ostendi. Cum enim violati sabbati reatum objicientibus Judæis hoc respondens, proxime antea præmittat:* Pater meus usque modo operatur, & ego operor, *sibi patrique unam, & communem esse operationem declarat: sicut se confirmat ei æqualem, cum iisdem indigne ferentibus, quod æqualem se Deo faceret, statim subjicit:* Quæcumque enim ille facit, eadem & Filius similiter facit. *Una etiam utriusque voluntas subinde demonstratur.*

Ad id, quod quarto objiciunt: Pater major me est, *hoc concedit vere dici, quia auctor Filii est, qui neque Patri coæquandus est secundum formam servi. Si autem Pater major est Filio, quia ei dat, quod est, Filius non est minor Patre, quia id omne accipit, quod Pater est.*

Postremo ignorantiam, quam hæretici Christo affingunt, pluribus argumentis repellit. Non enim judicii diem ignorare potuit omnium conditor, diei hujus nominatim auctor ac Dominus, quem nihil Pater celat, in quo omnes thesauri scientiæ sunt. Quia tamen absconsi sunt, recte nescire se dicit, quod non est eloquendum. Solus itaque Pater diem judicii scit, quia solus illum Filio non tacet: nescit autem Filius, quia nulli revelat.

1. Tractantes ſuperiore libro de indifferenti natura Dei patris, & Dei filii, & id, quod dictum eſt: *Ego & Pater unum ſumus*, demonſtrantes non ad ſolitarium Deum proficere, ſed ad unitatem indiſcretæ ſecundum generationem divinitatis; dum neque aliunde, quam ex Deo, Deus natus eſt, & ex Deo Deus non poteſt non id eſſe, quod Deus eſt: percurſisque, etſi non omnibus, tamen ad intelligentiam ſufficientibus, dictorum divinorum, atque apoſtolicorum teſtimoniis, quibus inſeparabilis natura, ac poteſtas Patris, ac Filii docebatur, usque ad hunc apoſtolicæ fidei locum venimus, quo ait: *Videte, ne quis vos ſeducat per philoſophiam, & inanem deceptionem ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* In quo, per corporaliter habitantem in eo divinitatis plenitudinem, verum, & perfectum, & paternæ naturæ Deum demonſtrari docuimus: ita, ut habitans plenitudo nec diverſum intelligeretur ſignificare, neque unicum: cum & incorporalis Dei corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in Deo, qui ex Deo ſubſtitiſſet, doceret; & habitans in Chriſto Deus, ſubſiſtentis Chriſti nativitatem, dum ejus eſt habitator, oſtenderet. Per quod impietati eorum ſatis ſuperque arbitror fuiſſe reſponſum, qui id, quod a Domino dictum eſt: *Qui me vidit, vidit & Patrem*; &, *Pater in me, & ego in Patre*; &, *Ego & Pater unum ſumus*; &, *Omnia, quæ Patris ſunt, mea ſunt*, ad unitatem, & concordiam voluntatis referrent: ut, quia dicti fides maneret, dicti tamen intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet; & cum negari non poſſet in his voluntatum aſſenſus, in quibus naturæ unitas prædicatur, ad abolendam tamen eam, quæ ſecundum nativitatem eſt unitatem, ſocietas tantum concordiæ crederetur. Sed beato Apoſtolo, poſt multa naturalis veritatis

non

non ambigua præconia, corporaliter habitantis divinitatis plenitudinem in Christo docente, abscissa est omnis impiæ temeritatis assertio, cum naturalem unitatem incorporalis divinitatis habitatio corporalis efficeret: ut id, quod non solus est Filius, sed quod in eo manet Pater; neque solum manet, sed & operatur, & loquitur; neque solum operatur, & loquitur, sed & videtur; non sint nuncupativa, sed vera, dum habet in se per sacramentum nativitatis & virtus virtutem, & potestas potestatem, & natura naturam; tenens per nativitatem ipsam, quod suum est: & ex se per imaginem referens, quod in se est, dum & imago est auctoris, & veritas; quia perfecta nativitas perfectam imaginem præstat, & plenitudo divinitatis corporaliter inhabitans, naturalem obtinet veritatem.

2. Et hæc quidem quamvis ita se, ut sunt, habeant, quia naturalis ex Deo Deus non potest, nisi in ea nativitatis suæ natura esse, qua Deus est, & viventis naturæ indifferens unitas inseparabilis a se est sub viventis nativitate naturæ: tamen per fidei evangelicæ salutarem confessionem subrepunt hæretici ad veritatis excidium, ut naturalem Filio detrahant unitatem, dum aliter, atque ad aliud dicta, aliter, atque in aliud intelligenda componunt. Negantes itaque Dei filium, utuntur ea auctoritate, qua dixerit: *Quid me dicis bonum? Nemo est bonus, nisi unus Deus:* ut quia unum Deum professio ejus locuta sit, quidquid illud exinde in Dei nomine erit, jam non in natura Dei maneat, quia Deus unus est. Atque ut id, quod ipse Deus dicitur, nuncupatione potius, quam veritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerat: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum.* Et ut extra proprietatem Dei sit, id adjiciunt: *Non potest Filius facere ab se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Tentant quoque & illud: *Pater major me est.* Postremo jam tamquam indissolubili abnegatæ divinita-

vinitatis professione subvertisse se fidem Ecclesiæ gloriantur, cum relegunt: *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli in cælis, nec Filius, nisi Pater solus.* Non enim videtur exæquabilis per nativitatem esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diversa; & Pater sciendo, ac Filius nesciendo manifestent dissimilitudinem divinitatis: quia & ignorare Deus nihil debeat, & ignorans non comparandus sit ad scientem. Sed hæc omnia, nec ratione intelligentes, nec temporibus discernentes, nec sacramentis evangelicis apprehendentes, nec dictorum virtutibus sentientes, stulto, atque imperito furore adversus divinitatis naturam loquuntur, ad implendas aures ignorantium sola hæc, & nuda memorantes, aut absolutionibus eorum tacitis, aut causis: cum dictorum intelligentia aut ex præpositis, aut ex consequentibus expetatur.

3. Atque horum quidem superius memoratorum rationem ex ipsis vel evangelicis, vel apostolicis professionibus præstituri, admonendos esse omnes communis fidei existimamus: ut, in qua confessione æternitas vitæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit plane vitam suam, nescit, qui Christum Jesum ut verum Deum, ita & verum hominem ignorat. Et ejusdem periculi res est, Christum Jesum vel Spiritum Deum, vel carnem nostri corporis denegare. *Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis.* Hæc Verbum caro factum loquebatur, & homo Jesus Christus Dominus majestatis docebat: Mediator ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus, & illo ipso inter Deum, & homines mediatoris sacramento utrumque unus exsistens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusque res eadem est; ita tamen, ut neutro careret in utroque, ne forte Deus esse homo nascendo desineret, & homo

rursum

rursum Deus manendo non esset. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum, & hominem prædicare, Verbum, & carnem confiteri: neque Deum nescire, quod homo sit, neque carnem ignorare, quod Verbum sit.

4. Cum autem, contra naturam sensus nostri, Deus manens homo nascitur; jam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo Deus maneat: cum potior natura in inferiorem nata fidem præstet, inferiorem in naturam nasci posse potiorem. Et quidem secundum legem, & consuetudinem mundi, promtior magis spei nostræ, quam divini sacramenti effectus est. Namque mundus in his, quæ nascuntur, habet incrementi virtutem, non habet deminutionis potestatem. Cerne arbores, sata, pecudes; ipsum quoque participem rationis hominem contuere: semper proficit augmento, numquam vero deminutione contrahitur, nec sese caret, quod excrevit in sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut demutationem in tempore, aut finem in constitutione vivendi: cæterum hoc quod sit, non habet in virtute non esse, ut novum se per imminutionem condat ex eodem, id est, ut ex sene decedat in parvulum. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege provecta, non imprudenter profectum naturæ potioris expectat, cui & incrementum secundum naturam est, & imminutio contra naturam est. Deo itaque proprium fuit, esse aliud, quam manebat, nec tamen non esse, quod manserat; nasci in homine Deum, nec tamen Deum esse desinere; contrahere se usque ad conceptum & cunas, & infantiam, nec tamen Dei potestate decedere. Hoc non sibi, sed nobis est sacramentum. Neque assumtio nostra Deo profectus est: sed contumeliæ suæ voluntas, nostra provectio est; dum nec amittit ille, quod Deus est, & homini acquirit, ut Deus sit.

5. Natus igitur unigenitus Deus ex Virgine homo, & secundum plenitudinem temporum in semetipso profecturus in Deum hominem, hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se filium Dei credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: locutus, & gerens homo universa, quæ Dei sunt, loquens deinde, & gerens Deus universa, quæ hominis sunt; ita tamen, ut ipso illo utriusque generis sermone numquam, nisi cum significatione & hominis locutus, & Dei sit; uno tamen Deo patre semper ostenso, & se in natura unius Dei per nativitatis veritatem professo; nec tamen se Deo patri non & filii honore, & hominis conditione subdente: cum & nativitas omnis se referat ad auctorem, & caro se universa secundum Deum profiteatur infirmam. Hinc itaque fallendi simplices, atque ignorantes hæreticis occasio est, ut, quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiantur: & quia unus atque idem est loquens omnia, quæ loquatur, de se ipso omnia eum locutum esse contendant.

6. Nec sane negamus, totum illum, qui ejus manet, naturæ suæ esse sermonem. Sed si Jesus Christus & homo, & Deus sit; & neque cum homo, tum primum Deus, neque tum cum & homo, tum non etiam & Deus, neque post hominem in Deo non totus homo totus Deus, unum atque idem necesse est dictorum ejus sacramentum esse, quod generis. Et cum in eo secundum tempus discernis hominem a Deo, Dei tum, atque hominis discerne sermonem. Et cum Deum, atque hominem in tempore confiteberis, Dei, atque hominis in tempore dicta dijudica. Cum vero ex homine, & Deo rursum totius hominis totius jam Dei tempus intelligis, siquid illud ad demonstrationem ejus temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt: ut, cum aliud sit ante hominem

Deus,

Deus, aliud sit homo, & Deus, aliud sit post hominem & Deum totus homo totus Deus, non confundas temporibus, & generibus dispensationis sacramentum, cum pro qualitate generum, ac naturarum, alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium jam æterno.

7. Nostri igitur causa hæc omnia Jesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens naturæ suæ esse, quod Deus est. Nam tametsi in partu, & passione, & morte naturæ nostræ res peregerit; res tamen ipsas omnes virtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati vult, quod eum pati non licet, dum moritur, qui vivit. Et tamen cum hæc Deus per hominem agit, ex se natus, per se passus, & ex se mortuus; non & hominem se non egit, dum & natus, & passus, & mortuus est. Hæc autem jam ante conditionem mundi sacramenta sunt cælestium mysteriorum constituta, ut unigenitus Deus homo nasci vellet, mansuro in æternum in Deo homine: ut Deus pati vellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus desæviens, legem in nobis peccati Deo infirmitatem nostram assumente retineret: ut Deus mori vellet, ne qua insolens potestas adversus Deum esset, neque creaturæ in se virtutis posset usurpare naturam, cum se immortali Deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaque Deus assumtioni nostræ, patitur vero innocentiæ, postremo moritur ultioni: dum & homo noster in Deo permanet, & infirmitatum nostrarum passiones Deo sociæ sunt, & spiritales nequitiæ ac malitiæ potestates triumpho carnis, Deo per carnem moriente, subduntur.

8. Hujus igitur sacramenti Apostolus conscius, & per Dominum ipsum fidei scientiam adeptus, cum non ignoraret incapacem ejus esse, & mundum, & homines, & philosophiam, ait: *Videte, ne quis vos*

seducat

ſeducat per philoſophiam, & inanem deceptionem ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Jeſum Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, & eſtis in illo repleti, quod eſt caput omnis principatus, & poteſtatis. Expoſita itaque habitantis corporaliter divinitatis in eo plenitudine, ſacramentum aſſumtionis noſtræ continuo ſubjecit, dicens: *Eſtis in eo repleti.* Ut enim in eo divinitatis eſt plenitudo, ita nos in eo ſumus repleti. Neque ſane ait, eſtis repleti, ſed *in eo eſtis repleti*, quia per fidei ſpem in vitam æternam regenerati, ac regenerandi omnes nunc in Chriſti corpore manent; replendis poſtea ipſis, non jam *in eo*, ſed in ipſis, ſecundum tempus illud, de quo Apoſtolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ, conforme corpori gloriæ ſuæ. Nunc igitur in eo repleti ſumus, id eſt, per aſſumtionem carnis ejus, in quo divinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et hujus ſpei noſtræ non exigua in eo poteſtas eſt. Namque quod repleti in eo ſumus, hoc eſt caput, ac principium omnis poteſtatis, ſecundum illud: Ut in nomine ſuo omne genu flectat, cæleſtium, & terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria Dei patris. Confeſſio itaque hæc erit: *Jeſum in gloria Dei patris*, & natum in homine, jam non in infirmitate corporis noſtri manere, ſed in Dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cum cæleſtia, & terreſtria genu flectent, hoc caput omnis principatus, & poteſtatis eſt, ut ei univerſa genu flectendo ſubjecta ſint, in quo ſumus repleti, & qui per habitantem in ſe corporaliter divinitatis plenitudinem, in Dei patris ſit gloria confitendus.

9. Demonſtrato autem & naturæ ſuæ, & aſſumtionis noſtræ ſacramento, cum in eo plenitudine divinitatis manente, nos in eo per id, quod homo natus eſt, repleamur, reliquam diſpenſationem humanæ

ſalutis

ſalutis exſequitur, dicens: *In quo & circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti, conſepulti ei in baptismate, in quo & conreſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui excitavit eum a mortuis.* Circumcidimur itaque, non circumciſione carnali, ſed circumciſione Chriſti, id eſt, in novum hominem renati. Cum enim conſepelimur baptismate ejus, mori nos neceſſe eſt ex vetere homine; quia regeneratio baptismi reſurrectionis eſt virtus. Et hæc circumciſio Chriſti eſt, non expoliari carne præputii, ſed totos commori ei, & per id totos poſtea ei vivere. In eo enim reſurgimus per ejus Dei fidem, qui eum ſuſcitavit a mortuis. Credendus ergo Deus eſt, cujus operatione Chriſtus excitatus a mortuis eſt: quia fides iſta conreſurgit in Chriſto.

10. Conſummatur deinde ita omne aſſumti hominis ſacramentum: *Et vos mortui cum eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ, vivificavit cum illo, donatis vobis omnibus delictis, delens, quod adverſum nos erat, chirographum in ſententiis, quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit e medio, affigens illud cruci exutus carnem, & poteſtates oſtentui eſſe fecit, triumphatis his in ſemetipſo.* Apoſtolicam fidem ſæculi homo non capit, & ſenſus ſui dicta alius præter quam ipſius ſermo non explicat. Deus Chriſtum a mortuis excitat, & Chriſtum, in quo corporaliter divinitatis plenitudo inhabitat. Sed convivificavit nos cum illo, donans nobis peccata, & delens chirographum legis peccati, quod per ſententias anteriores contrarium nobis erat, hoc tollens de medio, & cruci affigens, mortis lege carne ſeſe ſpolians, poteſtates oſtentui reddens, triumphatis his in ſemetipſo, & de triumphatis poteſtatibus in ſemetipſo, atque oſtentui redditis, deletoque chirographo, vivificatisque nobis, jam ſuperius tractavimus. Hoc vero ſacramentum quis vel apprehendet, vel eloquetur? Suſcitat operatio Dei Chriſtum a mortuis, & hæc eadem Dei operatio nos vivificat

cum

cum Christo, si hæc eadem operatio donat peccata, chirographum delet, & affigit cruci: carnem se exuit, potestates ostentui reddit, ac de his in semetipso triumphat. Habes operationem Dei Christum a mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ Deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem a Deo ex mortuis excitatum, tene Deum Christum salutis nostræ operationem, cum esset moriturus, operantem: ut, cum hæc Deus operatur in Christo, operans licet Deus, spolians se tamen Christus carne moriturus sit: & cum mortuus est Christus, operans ante mortem Deus, mortuum tamen Christum operatio Dei excitet; cum ipse sit Christum a mortuis excitans, qui est ante mortem Christus operatus, & idem sit spolians se carne moriturus.

11. Jamne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Jamne Christum cognitum habes? Quæro enim a te, quis sit carne se spolians, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem spoliatæ carnis, seque carne spoliantis: & inter hæc Christum audio per operationem Dei a mortuis excitatum. Et cum sit Christum a mortuis excitans Deus, sitque & Christus excitatus a mortuis: interrogo, quis est carne se spolians, & quis est Christum a mortuis excitans, nosque vivificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis spoliatæ nomen ostende: & rursus naturam ejus, qui se carne spoliavit, expone. Eumdem enim esse invenio Deum Christum a mortuis excitatum, qui carne se spoliavit, & rursum spoliatam carnem Christum esse a mortuis excitatum: deinde principatus, & potestates ostentui reddentem, & triumphantem reperio in semetipso. Intelligisne hunc triumphantem potestates in semetipso? Sentisne, quod a se non differat caro spoliata, & carne se spolians?

In

In semetipso etiam triumphat, id est, in ea, qua se carne spoliavit. Videsne ita Deum, & hominem prædicari: ut mors homini, Deo vero carnis excitatio deputetur; non tamen ut alius sit, qui mortuus est, & alius sit, per quem mortuus resurgit? Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursus Christum a mortuis excitans, idem Christus est carne se spolians. Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige: dispensationem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Jesum eum memento esse, qui utrumque est.

12. Quamquam enim meminerim frequenter ad Deum patrem per Apostolum referri, Christum a mortuis esse excitatum, sed non est Apostolus extra evangelicam fidem dictis suis ipse contrarius, maxime Domino dicente: *Propter hoc me Pater diligit, quod ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollet eam a me, sed ego pono eam a me. Potestatem habeo ponendi eam; & potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre.* Vel cum postulatum ab eo esset, ut signum ad fidem ait de templo corporis sui de se ostenderet: *Solvite hoc templum, & ego in triduo suscitabo illud.* Cum enim & per accipiendæ animæ potestatem & per suscitandi templi virtutem ipsum se sibi resurrectionis suæ Deum doceat, totum hoc tamen ad mandati paterni referens auctoritatem: non contraire intelligitur Apostolus, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam prædicans, omnem operis sui magnificentiam per id ad Patris gloriam retulisse, quia quidquid Christus gerit, virtus Dei & sapientia gerit, & quidquid virtus Dei & sapientia gerit, sine dubio Deus gerit, cujus & sapientia est Christus, & virtus. Denique nunc per operationem Dei excitatus Christus a mortuis est: quia opera Dei patris ipse natura a Deo non differentis operatus est. Et in eo Deo resurrectionis fides est, qui Christum suscitavit a mortuis.

13. Hanc

13. Hanc igitur beatus Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationem, ut & infirmitatem in eo hominis, & virtutem Dei ac naturam doceret, secundum illud Corinthiis dictum: *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*, mortem infirmitatis humanæ vitam vero Dei virtutis ostendens: & illud ad Romanos: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo. Sic & vos deputate vosmetipsos mortuos quidem esse peccato, vivere autem Deo in Christo Jesu:* mortem peccato, id est, corpori nostro adscribens, vitam autem Deo, cui est naturale, quod vivit, & per id nos corpori nostro mori oportere, ut Deo vivamus in Christo Jesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus jam Deo vivit, naturæ nostræ societate in communionem divinæ immortalitatis unita.

14. Hæc igitur demonstranda a me paucis fuerunt, ut utriusque naturæ personam tractari in Domino Jesu Christo meminissemus: quia, qui in forma Dei manebat, formam servi accepit, per quam obediens usque ad mortem fuit. Obedientia enim mortis non est Dei forma, sicuti nec Dei forma inest in forma servi. Per sacramentum autem evangelicæ dispensationis non alius est in forma servi, quam qui in forma Dei est, cum tamen servi formam accipere, & in forma Dei manere non idem sit; cumque accipere formam servi, nisi per evacuationem suam, non potuerit, qui manebat in Dei forma, non conveniente sibi formæ utriusque concursu. Sed non alius, atque diversus est, qui se exinanivit, & qui formam servi accepit. Accepisse enim non potest ejus esse, qui non sit: quia ejus sit, qui subsistat, accipere. Ergo evacuatio formæ non est abolitio naturæ: quia, qui se evacuat, non caret sese; & qui accipit, manet. Et cum ipse sit evacuans, & accipiens, habet quidem in eo sacramentum, quod se evacuat, & accipit; non tamen habet interitum,

ritum, ne non exstet evacuans, & ne non sit accipiens. Itaque evacuatio eo proficit, ut proficiat forma servi, non ut Christus, qui in forma Dei erat, Christus esse non maneat; cum formam servi non nisi Christus acceperit. Qui cum se evacuaverit, ut manens Spiritus Christus idem Christus homo esset, in corpore demutatio habitus, & assumtio naturæ naturam manentis divinitatis non peremit: quia unus atque idem Christus sit, & demutans habitum, & assumens.

15. Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam hæretici ignorantes quosque fallerent, ut ea, quæ per assumti hominis naturam dicta gestaque sunt, omnia infirmitati divinitatis adscriberent; & formæ Dei deputarent, quidquid formæ servi propriæ aptum est: nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. Tuto enim jam dictorum singulorum genera dijudicabuntur, cum Verbum, & carnem, id est, Deum & hominem Jesum Christum sola fides sit confiteri. Deum igitur Dominum nostrum Jesum Christum ex eo negandum per naturam hæretici existimant, quia dixerit: *Quid me dicis bonum? Nemo est bonus, nisi unus Deus.* Omnis responsionum ratio necesse est, ut ex interrogationum caussis proficiscatur. Ad id enim respondebitur, unde quæritur. Et primum requiro a dicti hujus calumniatore, utrumne id arguere Dominum existimet, cur bonus dictus sit, seque maluerit malum dici. Id enim significari videtur hoc dicto: *Quid me bonum dicis?* Non opinor quisquam tam vecors erit, ut malitiæ professionem ei velit adscribere, qui dixerit: „Venite ad me omnes, „ qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. „ Tollite jugum meum super vos, & discite a me, „ quia mitis sum, & humilis corde; & invenietis re„ quiem animabus vestris. Jugum enim meum suave „ est, & onus meum leve est.“ Mitem se profitetur, atque humilem: & irasci credetur, cur bonus dictus sit? Professionum hæc diversitas dissidet, ut boni-

bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonum dici. Et quærendum est, quam aliam de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere.

16. Videamus itaque, quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: *Magister bone, quid boni faciam?* Deus igitur res connuncupavit, & bonum, & magistrum. Et quia non arguit bonum se dici; hoc necesse est arguat, quod magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonum dici, ut fidem interrogantis potius, quam vel magistri in se, vel boni nomen argueret. Juvenis enim insolens per observantiam legis, & finem legis, qui Christus est, nesciens, & justificatum se in operibus existimans, & non intelligens venisse eum ad oves perditas domus Israel, & impossibile esse legi per fidem justificationis salvare credentes, tamquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat Dominum legis, & unigenitum Deum. Detestatus itaque Dominus hanc de se irreligiosæ fidei professionem, quod tamquam magister legis interrogaretur, respondit: *Quid me vocas bonum?* Atque ut significaret, quatenus intelligendus, & profitendus bonus esset, subjecit: *Nemo bonus, nisi unus Deus*; non respuens bonitatis nomen, si sibi hoc tamquam Deo deputaretur.

17. Denique ostendens se magistri in se boni per fidem ejus, qui tamquam hominem interrogabat, nomen arguere, post jactantiam juvenis, & gloriam legis impletæ, ita respondit: *Unum tibi deest: vade, vende, quæcumque habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo; & veni, sequere me.* Non refugit bonitatis de se nomen, qui cælestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non vult videri, qui ducem se perfectæ hujus beatitudinis præstat. Terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo Deo docens esse. Et ut se, & Deum, & bonum signifi-

caret;

caret; bonitatis est usus officiis, cælestes thesauros pandens, & se ad eos prævium tribuens. Ita & quæ sibi tamquam homini tantum deferebantur, detestatur; neque se ab his, quæ Deo deputabat, professus alienum est: cum unum Deum bonum confitens, ea ipse loqueretur, atque ageret, quæ unius Dei virtutis, bonitatis, atque naturæ sunt.

18. Quam igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neque magistri honorem recusaverit, sed fidem ejus, qui in se nihil, nisi corporeum & carnale sapuisset, arguerit; hinc intelligitur, quod aliter ad Apostolos magistrum se confitentes locutus est, dicens: *Vos me vocatis magistrum, & Dominum, & bene dicitis; sum etenim*; & cum alibi dixisset: *Ne vocemini magistri, quia magister vester Christus est.* Ubi cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut & profiteatur hoc nomen: hic vero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec Dominus intellectus est esse, nec Christus: solum unum Deum bonum prædicans, non se utique a Deo secernens, qui & Dominum se professus, & Christum, ducem thesauri cælestis ostendat.

19. Tenuit autem hunc semper Dominus fidei ecclesiasticæ modum, ut patrem Deum unum prædicans, a sacramento se Dei non separaret unius, dum per naturam nativitatis neque alium se Deum profiteretur esse, neque ipsum: quia eum nec diversi generis Deum esse natura in eo unius Dei patitur, neque nativitas admittit non perfectum ei esse, quod filius est. Ita nec separabilis a Deo potest esse, neque ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, ut, quidquid Deo patri honoris protestaretur, id modestissima confessione etiam sibi proprium esse monstraret. Cum enim ait: *Credite in Deum, & in me credite*; quæro, in quo se in natura discreverit, qui non discrevit in honore? Dicens enim: *Et in me credite*, cum dixisset: *Et in Deum credite*; anne per id,

quod ait, *in me*, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam plane separa, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in Deum vita sit, Christum a Dei & nomine, & proprietate divelle. Quod si vitam perficit credere in Christo eos, qui in Deum credant; verbi virtutem diligens lector expendat: *Credite in Deum*, & *in me credite.* Cum enim ait: *Credite in Deum*, & *in me credite*; uniens se fidei Dei, & naturæ ejus univit, cum memorato Deo, in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, Deum se per id docens, cum credendum in eum sit ab his, qui in Deum credant. Occasionem tamen irreligiosæ unionis exclusit, quia cum & in Deum, & in se credendum professus sit, fidem de se solitario non reliquit.

20. Quamquam igitur in plurimis, ac pæne omnibus dictis sacramenti hujus præstiterit absolutionem, ne quando confessus Deum patrem ab ejus se unitate discerneret; neque se in unitate ipsius collocans, eumdem tamen unum, & solitarium profiteretur, tamen etiam ex hoc maxime intelligitur sacramentum & unitatis, & nativitatis doceri, cum ait: *Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera, quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam Pater me misit. Et qui misit me Pater, ipse testificatus est de me. Neque vocem ejus umquam audistis, neque figuram ejus vidistis, & verbum ejus non habetis in vobis manens: quoniam, quem misit ille, huic vos non creditis.* Patrem testatum esse de Filio, quomodo vere intelligitur, cum nec ipse visus sit, nec vox ejus audita sit? Memini quidem de cælis auditam vocem fuisse, dicentem: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Et quomodo vox Dei audita non est, cum paternæ vocis significationem in se vox audita contineat? Sed forte in Jerosolymis manentes non audierunt, quia in desertis Joannes solus audierit. Quærendum

ergo,

ergo, in Jerosolymis quomodo testatus est Pater? Non enim testimonio jam Joannis utitur vocem e cælo audientis, sed habet testimonium majus Joanne, & quod hoc esset, continuo subjecit: *Opera enim, quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea, ipsa opera, quæ facio, testimonium perhibent de me, quoniam Pater me misit.* Agnosco testimonii auctoritatem: neque enim quisquam nisi Filius a Patre missus hæc ageret. Opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? *Et qui me misit Pater, ipse testificatus est de me. Neque vocem ejus umquam audistis, neque figuram ejus vidistis, & verbum ejus non habetis in vobis manens.* Extra crimen ergo sunt ignorantes testimonium Patris, qui in his numquam auditus, ac visus sit, & in his non maneat verbum ejus? Sed non sunt sub venia incogniti sibi testimonii: quia testimonium de se Patris operum suorum testimonium esse profitetur. Opera igitur de eo testantur, quod a Patre sit missus, sed hoc operum testimonium Patris est. Et cum operatio Filii Patris testimonium sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendam esse, per quam testis & Pater est. Atque ita Christus operans, & in ejus opere Pater testans, ostenduntur inseparabilis secundum nativitatem esse naturæ, cum Dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio.

21. Non sunt itaque extra reatum non cogniti sibi testimonii, cum opus Christi testimonium de eo Patris sit. Neque in eo, quod testantis vocem non audierint, & figuram non viderint, & verbum ejus manens non habuerint, idcirco sine testimonii sunt conscientia. Ad id enim, quod dictum est: *Neque vocem ejus audistis, neque figuram ejus vidistis, & verbum ejus non habetis in vobis manens;* ut cum testatus de eo Pater fuisset, causa tamen neque vocis auditæ, neque visæ figuræ, & verbi in his non manentis posset intelligi, continuo subjecit: *Quoniam quem misit ille, huic vos*

non creditis. Se credito, & vocem Dei audiendam, & figuram Dei videndam, & verbum ejus in his, qui crederent, inesse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se Pater & loqueretur, & videretur, & haberetur. Numquid non & Patrem significat, cum missus ab eo est? Numquid se per aliquam naturæ differentiam a Patre discernit, cum hinc Pater testans de eo neque auditus, neque visus sit, nec intellectus sit, quia misso a Patre sibi non creditum sit? Non se ergo unigenitus Deus a Deo separat, patrem Deum confitens: sed per significationem patris Deo patre demonstrato, se quoque in Dei honore constituit.

22. Namque in hoc ipso eodemque sermone, in quo operibus suis testari se ipsum a Patre missum esse docet, & Patrem testantem, quod ab eo missus sit, significat, cum dixisset: *Et honorem ejus, qui est solus Deus, non quæritis*, non tamen dictum hoc nudum, & non antea ad unitatis fidem præparatum reliquit. Superius enim ita ait: *Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Honorem ab hominibus non accipio; sed cognovi vos, quoniam dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis vos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem ejus, qui est solus Deus, non quæritis?* Honorem improbat hominum, quia honor potius quærendus a Deo est, & infidelium est honorem ab alterutro accipere. Quid enim homo homini honoris impertiet? Cognitum itaque sibi ait, dilectionem Dei in his non esse: & non manentis in his dilectionis Dei hanc docet causam, quia se venientem in nomine patris sui non accipiunt. Quid rogo est, in nomine Patris eum venire? Numquid aliud, quam in nomine Dei? Aut numquid non idcirco in his dilectio Dei non est, quia non susceptus sit in nomine Dei veniens? Aut numquid in se non & naturam Dei significaverat, dicens:

Non

Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis? Nam & in eodem ipse sermone jam dixerat: *Amen amen dico vobis, quoniam venit hora, & nunc est, in qua audient mortui vocem filii Dei; & qui audierint, vivent.* Cum in nomine Patris venit, neque ipse Pater est, nec tamen non in ea est divinitatis natura, qua Pater est: quia & Filio, & Deo proprium est in nomine Dei patris venire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem veniens. Sed hic homo est, a quo sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent vicissim, cum tamen se idem in nomine Patris venisse fallet. Et hic quidem Antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem. Et cum hunc honorabunt, atque ab eo honorabuntur, hunc enim spiritum erroris excipient, honorem ejus, qui est solus Deus, non quærent.

23. Anne cum ob hoc dilectionem Dei non habeant, quia venientem se in nomine Patris non acceperint, & rursum venientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro accipientes, honorem ejus, qui solus Deus est, non requirant, separare se Christus ab honore unius Dei poterit intelligi; cum idcirco non quæratur homo solius Dei, quia Antichristum suscipiendo non sit ille susceptus? Nam cujus repudiatio, honoris solius Dei prætermissio est, in hujus honore necesse est honorem solius Dei esse, in cujus si susceptione mansissent, honorem solius Dei quæsissent. Et hic idem ipse sermo testis est nobis, in cujus exordio continetur: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Numquam nisi naturalia exæquantur in honore, neque exæquatus honor separat honorandos. Cum sacramento tamen nativitatis poscitur honoris æqualitas. Cum Filius ita honorandus, ut Pater, sit, & cum ejus, qui solus est Deus, honor non quæritur,

non est extra solius Dei honorem, cujus honor idem atque unus & Dei est: quia ut non honorificans Filium, non honorificat & Patrem; ita & solius Dei honorem non quærens, non quærit & Christi. Inseparabilis itaque est a Dei honore honor Christi. Et quam unus atque idem utriusque sit, etiam ex eo docet, cum ait nuntiata sibi Lazari infirmitate: *Infirmitas ista non est usque ad mortem, sed pro gloria Dei est, ut honorificetur filius Dei per eum.* Pro gloria Dei Lazarus moritur, ut filius Dei glorificetur per Lazarum. Numquid ambigitur, in gloria filii Dei esse gloriam Dei, cum mors Lazari, quæ Deo sit gloriosa, gloriam sit Dei filio paritura? Atque ita & naturalis per nativitatem unitas Dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro Dei gloria est, & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus est Dei filius: Deo per id Dei filio intelligendo, neque ita Deo intelligendo, ut non etiam Dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum Deo, Dei sit filius gloriosus.

24. Inseparabilis sacramento divinæ naturæ est viventis a vivente nativitas, nec demutationem generis accipit filius Dei, ne non in eo paternæ naturæ veritas maneat. Nam & his ipsis significationibus, quibus confessio uno tantum Deo, abnegasse in se Dei naturam videtur sub solius demonstratione, in unitate se tamen paternæ naturæ, unius Dei fidem non convellens, locavit. Interrogatus enim ab Scriba, quod in lege esset principale mandatum, respondit: *Audi Israel: Dominus Deus noster Dominus unus est: & diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis visceribus tuis, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum simile illi: Diliges proximum tuum tamquam te ipsum. Majus autem horum mandatum non est.* Alienasse se a natura, & religione unius Dei existimatur, cum principalis man-

dati

æc sit professio: *Audi Israel, Dominus Deus noster ius unus est;* deinde ne in consequentis se quidem ati religione constituat, cum ad proximi nos dinem lex, sicut ad unius Domini fidem, vocaret. idem responsio Scribæ non est negligenda, di: *Bene dixisti magister in veritate, quod unus sit nec est alius præter illum: ita diligendus ex toto corde, totis viribus, & ex tota anima: & diligere proxitamquam se ipsum. Hoc majus est omnibus holocauis & sacrificiis.* Responsio Scribæ videtur cum Domini convenire, unius Dei caritatem intimam iamque profitentis, sed dilectionem proximi seim propriæ dilectionis veritatem pollicentis, & sacrificiorum holocaustomata caritatem in Deum in hominem esse intelligentis. Sed quid sequavidendum est.

5. *Videns autem Jesus, quod sapienter respondisset, illi: Non es longe a regno Dei.* Quid sibi vult tam ratæ responsionis professio, cum hominem ad um regnum fides ista consummet, unum Deum re, & eum tota anima, & totis viribus, & toto diligere, proximum quoque ita, ut se ipsum, , Scriba hic non jam in regno Dei sit, sed non a regno Dei sit? Alia istud significatione nudum ntibus, & esurientem alentibus, & sitientem pous, & ægrotum visitantibus, & clausum carcere entantibus datur: Venite benedicti patris mei, lete præparatum vobis regnum a constitutione li. Vel illis, quibus hæc pauperis spiritus merst: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est m cælorum. Perfectus hic fructus est, & aba professio est, & præparati regni non incerta io. Aut numquid adolescens minus aliquid hoconfitebatur? Nam exæquata ad amorem suum ione proximi, quid de boni operis consummanon egerat? Interdum enim indulgentem officio-

 sumque

ſumque eſſe non perfectæ eſt caritatis: perfecta autem caritas omne cujusque modi indulgentiæ implevit officium, cum non reliquerit, quod alteri debeat, qui tantum alteri, quantum ſibi reddat. Sed ignoratione conſummati ſacramenti detentum Scribam, profeſſionem fidei Dominus collaudans, & non longe eum a Dei regno eſſe reſpondens, non tamen eum in ipſa jam beatæ ſpei poſſeſſione conſtituit. Tendebat enim felici curſu, etſi ignoranti, & prælata omnibus dilectione Dei, & caritate proximi ſuæ ipſius dilectioni exæquata. Cum tamen ei ipſi proximi caritati amorem Dei prætuliſſet, jam non holocauſtomatum, & ſacrificiorum præſcriptis continebatur. Non erat longe iſtud ab evangelico ſacramento.

26. Et cur non longe a Dei regno ſit, quam futurus magis in Dei regno ſit, ex ipſis dictis Domini intelligendum eſt. Sequitur enim: *Et nemo jam audebat eum interrogare. Et reſpondens Jeſus dixit docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Chriſtum filium eſſe David? Ipſe enim David dicit in Spiritu ſancto: Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Ipſe David dicit eum Dominum; & unde eſt filius?* Non longe igitur a Dei regno eſt Scriba unum Deum confitens, qui ultra omnia eſſet diligendus. Sed admonetur ſua ipſius profeſſione, cur ſacramentum legis ignoret, & Chriſtum Dominum filium Dei neſciat per nativitatis naturam in fide unius Domini confitendum. Et quia per unius Domini ſecundum legem profeſſionem, Dei filio, ut in unius Domini ſacramento maneret, non relinqui videbatur, Scribam admonet, quomodo Chriſtum David filium eſſe diceret, cum David eum Dominum ſuum eſſet profeſſus; nec natura ſineret, ut, qui tanto patriarchæ eſſet filius, eſſet & Dominus. Hoc ideo ut ſe Scriba, ſecundum carnem, & partum Mariæ, quæ ex David eſſet, ſolum eum intelli-

telligens, Dominum potius, secundum Spiritum, David meminisset esse, quam filium; & id, quod dictum est: *Audi Israel, Dominus Deus noster Dominus unus est*, a Domini unius sacramento Christum non separaret, cum tantus patriarcha, & prophetes eum, qui ex utero Domini ante luciferum genitus fuisset, Dominum sibi profiteretur, non utique immemor legis, neque ignorans Dominum alium non confitendum, sed eum, qui naturalis sacramento nativitatis ex incorporalis Dei utero substitisset, absque violatæ legis fide Dominum esse intelligendum; cum unus ex uno, per unius Domini naturam, haberet in se naturale, quod Dominus est.

27. Quis ergo est jam nunc relictus ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mandatum legis in unius Domini confessione ac dilectione docens esse, non suo ad Scribam, sed Prophetæ testimonio usus est, esse se Dominum, Dominum se tamen semper per id, quod Dei filius est, esse significans. Per id enim in sacramento Dei unius per nativitatem manet, quia Dei in se naturam Dei nativitas tenens, in Deum alterum non excedat diversitate naturæ; & veritas generationis nec Patri adimat, ne non Dominus sit, nec Filio non perficiat, ne non sit & Dominus. Atque ita neque auctoritatem Pater amittit, nec naturam Filius non tenet: per quod nec Deus pater non Dominus unus est, neque unigenitus Deus Dominus separatur ab uno, cum ex uno Domino unus ipse subsistat in Dominum: Dominum unum ita ex lege docens, ut se quoque Dominum, Propheta teste, confirmet.

28. Tendat per cæteras impii furoris propositiones fidei evangelicæ responsio, & his ipsis, quibus impugnatur, impugnet: & armis excidii sui vincens, unus Spiritus dicta, unius quoque fidei demonstret esse doctrinam. Neque enim alius Christus, quam qui est prædicatus, Deus scilicet verus, & in Dei

unius

unius veri gloria manens: & sicut se Dominum ex lege dum negare videretur, professus ita & in Evangeliis verum se Deum, dum non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto ejus, ne eum verum Deum esse hæretici confiteantur, excusant: *Hæc est autem vita æterna, ut sciant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* In eo namque, quod ait: *Te solum verum Deum*, separare se a veritate Dei per exceptionem solitarii existimatur; cum solus verus Deus nisi se tantum solitarium Deum non patiatur intelligi. Et vere istud fides apostolica non patitur, duos veros Deos credi, quia naturæ unius Dei nihil alienum naturæ ejusdem exæquandum sit veritati. Non erit enim in Dei unius veritate Deus unus, si extra naturam unius Dei veri, alterius generis, & non secundum nativitatem naturalis sibi Deus verus existat.

29. Sed ut hoc ipso eodem dicto non ambigue ipse se in unius Dei veri natura Deum verum professus esse intelligatur; a superioribus, huic tamen dicto continuatis atque junctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat: ut per gradus demonstratæ fidei, jam in ipso apice veri Dei Christi libertatis nostræ fiducia conquiescat. Post sacramentum itaque sermonis ejus, quo dixerat: *Qui me vidit, vidit & Patrem*; &, *Non creditis mihi, quod ego in Patre, & Pater in me? Verba, quæ ego loquor vobis, non a me loquor, sed Pater, qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me est: sin autem, vel propter opera ipsa credite.* Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorum sermonem, sequitur respondentium discipulorum sermo iste: *Nunc ergo scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget; in hoc credimus, quoniam a Deo existi.* Virtutibus in eo Dei, naturam quoque Dei intellexerunt: neque enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius a Deo posset esse, quam nati. In hoc ergo se

credere

redere profitentur, quod a Deo exierit, quia naturæ
ı eo Dei esset potestas.

30. Intelligentiam autem eorum collaudans Do-
ninus respondit, non utique, quod missus esset, sed
uod a Deo exisset, profectum nativitatis ex incor-
orali Deo sub exitionis significatione testantium.
Iam & ipse nativitatem suam sub exitionis demon-
rationem fuerat elocutus, dicens: Vos me amatis,
; creditis, quoniam a Deo exivi, & a Patre veni in
unc mundum. A Patre enim in hunc mundum ve-
erat, quia a Deo exierat. Nam ut nativitatem suam
ı exitione significasse intelligeretur, subjecit se a Pa-
'e venisse. Et cum per id a Patre venerit, quia a
)eo exierit, exitio ejus a Deo absoluta nativitas est,
uam paterni nominis est confessio consecuta. Intel-
gentibus itaque Apostolis hoc exitionis sacramen-
ım, hæc locutus est: *Modo creditis. Ecce venit hora,*
r nunc venit, ut dispergatur unusquisque in sua, & me
luni relinquatis: sed non solus, quoniam Pater mecum
t. Ut exitionem illam, non alienationem a Deo pa-
'e doceret esse, sed nativitatem naturam in se Dei
atris nascendo retinentem, subjecit non se solum
sse, sed Patrem secum esse, virtute utique, ac uni-
ıte naturæ, cum secum Pater in se manens esset, in
)quente se, atque operante & operans, & loquens.
)einde ut causam totius hujus sui sermonis ostende-
et, adjecit: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem ha-*
eatis. In hoc autem sæculo tribulationem habebitis, sed
nimæqui estote, quia vici ego mundum. Locutus ergo
ta est, ut pacifici in eo manerent, neque dissensio-
um studio super fidei disceptationibus dissiderent;
um, qui solus relinqueretur, non solus esset; & qui
Deo exisset, eum, a quo exisset, Deum in se ha-
eret: deinde in sæculo vexati, patientes promissio-
um ejus essent, qui mundum a Deo exeundo, &
)eum secum habendo vicisset.

31. Po-

31. Poſtremo totius myſterii fidem elocuturus, elevatis in cælum oculis ait: *Pater, venit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dediſti illi poteſtatem omnis carnis, ut omne, quod dediſti illi, det ei vitam æternam.* Anne tibi infirmus videtur, cum honorificari ſe rogat? Sit plane infirmus, niſi honorificari ſe idcirco poſtulat, ut ipſe honorificet honorantem. De honore accipiendo, & reddendo, libro alio tractavimus, & eadem revolvere admodum otioſum eſt. Certe non ambigitur gloriam idcirco poſci, ut glorificetur impertiens. Sed forte in eo imbecillus eſt, quod poteſtatem omnis carnis accepit. Sit quoque acceptio poteſtatis imbecilla, niſi potens eſt illis, quos accepit, vitæ tribuere æternitatem. Sed in eo ipſo quoque, quod accepit, naturæ aliqua infirmitas arguitur. Sit plane acceptio infirmitas, niſi Chriſtus ex nativitate potius, quam ex innaſcibilitate Deus verus eſt. Quod ſi acceptio poteſtatis, ſola eſt ſignificatio nativitatis, in qua accepit id, quod eſt; non eſt infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc naſcentem conſummat eſſe, quod Deus eſt. Cum enim innaſcibilis Deus ad perfectam divinæ beatitudinis nativitatem unigenito Deo auctor ſit, auctorem nativitatis eſſe ſacramentum paternum eſt. Cæterum non habet contumeliam, quæ ſe auctoris ſui eſſe imaginem genuina nativitate conſummat. Dediſſe enim poteſtatem omnis carnis, & ad id dediſſe, ut det ei vitam æternam, habet & in dante, quod pater eſt, & in accipiente, quod Deus eſt: cum & in eo ſignificetur Pater eſſe, quod dederit: & in eo Filius Deus maneat, quod vitæ æternæ dandæ ſumſerit poteſtatem. Naturalis igitur filio Dei & congenita omnis poteſtas eſt: quæ cum data ſit, non alienat eum per id ab auctore, quia data eſt; cum quod ſit auctoris, hoc datum ſit, dare ſcilicet vitam æternam, & corruptionem in incorruptionem mutare.

Dedit

Dedit itaque Pater omnia, & accepit Filius omnia: neque ambiguum est, cum dixerit: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neque elementorum diversas substitutiones præsens sermo significat: sed beatæ, atque absolutæ divinitatis nobis gloriam pandens, Deum in his ostendit intelligendum esse, quæ sua sunt, in virtute, in æternitate, in providentia, in potestate: non quod hæc Deus ita habeat, tamquam aliud quid extra ista credendus sit: sed quod in his ad aliquantulam sensus nostri opinionem significatus sit ipse, qui habeat. Unigenitus igitur in his se docens substitisse, quæ Patris sunt, cum ex se sumturum esse sanctum Spiritum dixisset, adjecit: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Omnia, quæ Patris sunt, sua sunt, tradita utique & accepta. Sed data non infirmant divinitatem, quæ in his eum constituunt esse, quibus Pater est.

32. His igitur nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut, cum se a Deo exisse edocuisset, secumque esse Patrem professus esset, seque mundum vicisse testatus esset, & honorandus a Patre Patrem esset honoraturus, & accepta potestate in danda universæ carni vitæ æternitate esset usurus, tum postremo omnia hæc tali absolutione concluderet: *Hæc est autem vita æterna, ut sciant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Vitæ æternæ fidem vel loqui, hæretice, disce, vel credere. Et separa a Deo Christum, si potes, a Patre Filium, a Deo vero super omnia Deum, a solo unum; unus enim Dominus est Jesus Christus, si vita æterna est in Deum solum verum credidisse sine Christo. Si vero separato Christo a solo Deo vero, in confessione solius Dei veri vita æterna non capitur, non intelligo, quomodo nobis a Deo vero separandus ad fidem sit, qui non sit separabilis ad salutem.

33. Quam-

33. Quamquam igitur sciam morosas difficilium quæstionum absolutiones legentium desideriis graves esse; tamen dilata ad modicum totius veritatis demonstratione, indulgeri mihi existimo non sine aliquo fidei profectu, his ipsis dictis evangelicis tecum hæretice luctanti. Audis professionem Domini dicentis: *Hic est autem vita æterna, ut sciant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Quæro, quid sit, quod sensum moveat, ne verus Deus Christus sit? Non enim tibi nunc, quid de Christo crederes, significatio aliqua alia subjecta demonstrat. Non habes quidquam præter quam *Jesum Christum;* non filium hominis, ut de se solet dicere; non filium Dei, ut profiteri ei de se usitatum est, non descendentem panem vivum de cælis, quod cum multorum scandalo de se frequentat. Sed dicens: *Te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*, omnem prænominum, & cognominum suorum, vel naturalium, vel assumtorum consuetudinem prætermitit: ut cum confitendus solus verus Deus, & Christus Jesus veritatem præstarent, sine dubio in ea Jesus Christus esset significatione, qua Deus est.

34. Sed forte quod ait, *te solum*, communionem atque unitatem suam a Deo separat. Separet sane, si non ad id, quod ait, *te solum verum Deum*, continuo subjecit: *Et quem misisti Jesum Christum.* Et sensum audientis interrogo, quid credendus sit Jesus Christus; cum ad id, quod Pater solus Deus verus credendus sit, credendus & Christus sit? Sed solus forte Pater Deus verus Christo non relinquit, ut Deus sit. Non relinquat sane, si unus Deus pater Christo, ut unus sit Dominus; non reliquit. Quod si unus Deus pater Christo non adimit, ut unus sit Dominus, ita solus Deus pater verus Christo Jesu non aufert, ut Deus verus sit: cum ad vitæ æternæ meritum hoc proficiat, ut, cum credatur solus verus Deus, credatur & Christus.

35. Quid

35. Quid nunc, rogo, stultitiæ tuæ sensu Christo leputas, hæretice, ut esse credatur; & Christo, qui ritam æternam tribuit, qui honorificandus a Patre 'atrem honorificavit, qui mundum vicit, qui solus elinquendus non solus est, sed secum habet Patrem, jui a Deo exivit, atque a Patre venit? Quid ei in antis Dei virtutibus nato naturæ, ac veritatis imper- ies? Solum enim verum Deum patrem inutiliter cre- imus, nisi credamus & quem misit Jesum Christum.)uid hæres? Quid Christus confitendus sit, doce. Nam qui, quæ scripta sunt, negas, quid restat, nisi it, quæ non scripta sunt, credas? O infelix volun- as, & veritati obnitens falsitas! Cum in fide, & con- essione veri Dei patris Christus unitus est, rogo, qua ide verus Deus negatus creatura esse dicetur, cum ides nulla sit in solum verum Deum credidisse sine Christo? Sed angustum te, hæretice, & divini Spi- itus incapacem, cælestium dictorum non adit sensus: z vipereo inspiratus errore, Christum verum Deum iescis in fide solius veri Dei ad vitæ æternitatem con- tendum.

36. Sed Ecclesiæ fides solum verum Deum patrem onfessa, confitetur & Christum. Neque verum Chri- tum Deum confitendo, non & solum verum Deum atrem confitetur: neque rursum solum verum Deum atrem confessa, non confitetur & Christum. Per id nim Christum confessa Deum verum est, quod solum erum Deum confessa sit Patrem. Ita quod solus Deus ater Deus verus est, Deum verum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito Deo naturæ demuta- ionem naturalis nativitas intulit: nec qui ex subsi- tente Deo secundum divinæ generationis naturam Deus ubsistit, ab eo, qui solus verus Deus est, separabilis st veritate naturæ. Tenuit autem natura veritatis uæ ordinem, ut nativitatis veritatem veritas natura- is inveheret, nec alterius ex se generis Deum Deus

unus efferret. Atque ita sacramentum Dei nec in solitudine, nec in diversitate consistit: cum neque alter Deus deputetur, qui ex Deo cum naturæ suæ proprietate substiterit; neque in unione maneat, quem patrem nativitatis veritas doceat confitendum. Non deseruit igitur natus Deus naturæ suæ proprietatem; & naturali in eo virtute est, cujus in se tenet naturali nativitate naturam. Non enim in eo *Deus* aut demutatus, aut degener est; cum, si quod vitium nativitas intulisset, ei potius naturæ contumeliam, per quam nativitas subsistebat, inveheret, dum, quod ex se est, desineret esse, quod suum est: atque ita, non eum demutatio corrumperet, qui in substantiam novam nativitate substiterat; sed eum, qui in nativitate filii impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid a se alienumque genuisset.

37. Non est autem, ut sæpe jam commemoravimus, in unitate Dei patris, & Dei filii humanarum vitium opinionum: ut sit vel extensio, vel series, vel fluxus; ut aut rivum fons effundat ab origine, aut ramum arbor teneat in caudice, aut calorem ignis emittat in spatium. Hæc enim ab se inseparabili protensione manent potius detenta, quam sibi sunt: dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & rivus in fonte est. Et hæc ipsa res sola sibi est potius; quam res ex re substituta est: quia non aliud arbor, quam ramus, neque ignis, quam calor, neque fons possit esse, quam rivus. At vero unigenitus Deus ex perfecta, atque inenarrabili nativitate subsistens Deus est, & vera progenies innascibilis Dei est, & incorporalis, & Deus vivus, & verus a vivente Deo vero, & inseparabilis a Deo naturæ Deus: dum subsistens nativitas non alterius naturæ Deum perficit, neque generatio, quæ substantiam provehebat, substantiæ naturam demutavit in genere.

38. Sed

38. Sed dispensatione assumtæ carnis, & per exinanientis se ex Dei forma obedientiam, naturæ sibi novitatem Christus homo natus intulerat, non virtutis naturæque damno, sed habitus demutatione. Exinaniens se igitur ex Dei forma, servi formam natus acceperat: sed hanc carnis assumtionem ea, cum qua sibi naturalis unitas erat, Patris natura non senserat: & novitas temporalis, licet maneret in virtute naturæ, amiserat tamen, cum forma Dei, naturæ Dei secundum assumtum hominem unitatem. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc Filius, homo scilicet & Deus, per indulgentiam paternæ voluntatis, unitati paternæ naturæ inesset: & qui manebat in virtute naturæ, maneret quoque in genere naturæ. Id enim homini acquirebatur, ut Deus esset. Sed manere in Dei unitate assumtus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem Dei in unitatem Dei naturalis evaderet: ut per hoc, quod in natura Dei erat Deus Verbum, Verbum quoque caro factum rursum in natura Dei inesset: atque ita homo Jesus Christus maneret in gloria Dei patris, si in Verbi gloriam caro esset unita: rediretque tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem unitatem Verbum caro factum, cum gloriam Verbi caro assumta tenuisset. Reddenda igitur apud se ipsum Patri erat unitas sua, ut naturæ suæ nativitas in se rursum glorificanda resideret: quia dispensationis novitas offensionem unitatis intulerat; & unitas, ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumtio.

39. Et idcirco tanto antea præparato ad fidei hujus intelligentiam sensu, cum dixisset: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*; subjecit secundum dispensationis suæ obedientiam: *Ego te glorificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi, ut facerem.* Post quæ, ut meritum obedientiæ, & sacramentum totius

dispensationis intelligeremus, adjecit: *Et nunc glorifica me tu Pater apud temetipsum gloria, quam habebam ante, quam sæculum esset, apud te.* Qui manere Christum in natura Dei denegat, & inseparabilem esse, atque indifferentem a solo Deo vero; non credi respondeat, quæ hujus petitionis sit ratio: *Et nunc glorifica me tu Pater apud temetipsum.* Quid enim causæ est, ut eum Pater glorificet apud semetipsum? aut quæ verbi hujus significatio est? Quive significationis effectus est? Pater namque non eget gloria, nec se exinanierat de forma gloriæ suæ. Quomodo autem apud semetipsum glorificaturus est Filium, & ea gloria, quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud eum habere, qui sensus est? Non enim ait gloriam, quam habebam ante, quam sæculum esset, cum essem apud te; sed gloriam, quam habebam apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentum docet. *Glorifica* vero *me apud te*, non idem est, quod glorifica me. Non enim semetipsum glorificari tantum ita, ut sibi aliquid sit proprium gloriæ, rogat: sed ad semetipsum Patrem glorificari se ab eo precatur. Ut enim in unitate sua maneret, ut manserat, glorificaturus eum apud se Pater erat; quia gloriæ suæ unitas per obedientiam dispensationis excesserat: scilicet ut in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua sacramento erat divinæ nativitatis unitus, essetque Patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat maneret, & neque alienaret ab eo formæ Dei naturam, formæ servilis assumtio; sed apud semetipsum glorificaret formam servi, ut maneret esse Dei forma: quia qui in Dei forma manserat, idem erat in servi forma. Et cum servi forma glorificanda esset in Dei forma, apud eum ipsum glorificanda erat, in cujus forma formæ servilis erat habitus honorandus.

40. Non

40. Non nova vero hæc, neque nunc primum vangelicis doctrinis consignata vox Domini est: & oc ipsum glorificandi Filii apud semetipsum Dei patris icramentum pulcherrima illa spei suæ gratulatione te- atus est tum, cum Juda ad proditionem exeunte, audio consummandæ suæ dispensationis elatus hæc ixit: *Nunc honorificatus est filius hominis, & Deus ho- orificatus est in eo. Si Deus honorificatus est in eo, ' Deus honorificavit eum in se, & Deus protinus morificavit eum.* Quid limosi corporis graves iimæ, & sordente peccatis conscientia fœtidæ cœ- osæque mentes usque ad judicium divinæ de se rofessionis inflamur? & arbitros nos naturæ cælestis eputantes, impiis ad Deum calumniæ nostræ dispu- itionibus rebellamus? Quanta potuit enim Dominus erborum simplicitate evangelicam fidem locutus est: in tantum ad intelligentiam nostram sermones apta- it, in quantum naturæ nostræ ferret infirmitas; non men ut aliquid minus dignum naturæ suæ majestate queretur. Et primam quidem dicti sui significatio- em non ambiguam existimo, cum ait: *Nunc honori- atus est filius hominis.* Gloria enim omnis non Verbo, d carni acquirebatur: id est, non nativitati Dei, sed ati hominis dispensationi. Hoc vero, quod sequitur uid significet, interrogo: *Et Deus honorificatus est in* . Honorificatum enim in eo Deum audio: & quid ud sit secundum intelligentiam tuam, hæretice, igno- . Deus in eo honorificatus est, in filio utique hominis: quæro, an filius hominis idem sit & filius Dei. Et cum on alius sit filius hominis, neque alius filius Dei; Ver- im enim caro factum est, & cum, qui Filius Dei est, se & hominis sit filius; requiro, quis in hoc filio ho- inis, qui & filius Dei est, glorificatus sit Deus.

41. Quia in filio hominis, qui & filius Dei est, orificatus Deus est, videamus, quid sit hoc, quod rtium subditur: *Si Deus glorificatus est in eo, & Deus*

glorificavit eum in se. Quod istud, rogo, sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum Deum glorificat in sese. In filio hominis Dei gloria est, & gloria Dei in gloria filii hominis. Deus glorificat eum in sese. Homo utique non per se glorificatur. Neque rursum, qui in homine glorificatur Deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipse, quam Deus, est. At vero cum, glorificato filio hominis, glorificans Deum Deus glorificet in sese; invenio naturæ gloriam in gloriam naturæ naturam glorificantis assumi. Non enim se Deus glorificat: sed glorificatum in homine Deum glorificat in sese. Quod autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturæ suæ gloriam naturam glorificans assumit. Et cum glorificans Deum Deus, quia glorificatus in homine sit, glorificet in sese; eum, quem glorificavit Deum, in se inesse demonstrat, cum eum glorificet in sese. Affer nunc, quisquis es, hæretice, flexuosæ doctrinæ tuæ inevolubiles quæstiones: quæ cum se nodis suis illigent, in nullo tamen agmine hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo Deus: & Deus glorificatum eum in homine glorificavit in sese. Non enim idipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis Deum, vel glorificare in sese glorificatum in homine Deum. Loquere hoc secundum impietatis tuæ sensum verbis tuis, quid velis esse glorificari in filio hominis Deum. Utique aut Christum necesse est esse, qui glorificatur in carne, aut Patrem, qui glorificetur in Christo. Si Christus est; Deus certe Christus est, qui glorificatur in carne. Si Pater est, sacramentum unitatis est, cum Pater glorificetur in Filio. Aut Christum confitendo, Deum etiam invitus loqueris: aut Patrem Deum intelligendo, naturam Dei Patris non negabis in Christo. Atque hæc de glorificato filio hominis, & glorificato in eodem Deo

dicta sint. De eo vero, quod glorificatum in Filio hominis Deum Deus glorificat in sese, in quo tandem tibi relictam facultatem exserendæ impietatis existimas, ne secundum naturæ veritatem verus Deus Christus sit? Christum enim Deus natum hominem glorificat in sese: numquid extra se est, quod glorificat in sese. Reddit enim in se Christo gloriam, quam apud se habuit: & cum in formam Dei assumtio formæ servilis assumitur, in se glorificatur glorificatus in homine Deus, qui ante vacuitatis dispensationem in sese erat, & per formam servi, & per naturam nativitatis unitus. Nativitas enim non novæ neque alienæ naturæ Deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cum post nativitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ suæ rursum gloriam clarescit; in se eum Deus clarificat, cum in naturæ paternæ gloriam, ab ea per dispensationem evacuatus assumitur.

42. Concludit autem audacissimum impietatis tuæ furorem apostolica fides, ne quo licentia liberæ intelligentiæ evageris, cum ait: *Et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Dei patris.* Quem enim in sese Pater glorificavit, in ejus gloria confitendus est. Et qui in Patris gloria confitendus est, & quem in se Pater glorificavit, in his sine dubio intelligendus est esse, quibus Pater est; cum & in se eum glorificaverit, & in gloria ejus sit confitendus. Non enim hic nunc tantummodo in gloria Dei est, sed in gloria Dei patris est. Neque glorificavit gloria exteriore, sed glorificavit in sese. In eam eum, quæ sua est, gloriam resumendo, & eam gloriam, quam apud eum habuit, eum & apud se glorificat, & in sese. Atque ita inseparabilis a fidei hujus conjunctione intelligitur, etiam sub hominis humilitate, sic dicens: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum;*

cum & sine Christo, solo Deo patre cognito, vita æterna non sit, & Christus glorificatus in Patre sit. Si autem ea demum vita æterna est, solum verum Deum nosse, & quem misit Jesum Christum, non existimetur plane verus Deus Christus, si vita sit in Deum credidisse sine Christo. Et quod solus Deus pater Deus verus est, non pertineat ad Deum Christum, nisi gloria Christi omnis in solo vero Deo patre est. Si enim in sese eum glorificat Pater; & solus Pater Deus verus est, non extra solum verum Deum Christus est: quia glorificatum in Deum Christum, glorificet Pater verus Deus solus in sese. Et quod a solo vero glorificatur, in sese non alienatur a solo vero; quia in se solo glorificatur a vero.

43. Sed forte piæ huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligentia Dei veri sit hæc necessitatis confessio: *Amen amen dico vobis, non potest Filius ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Nisi duplicem responsionem duplex Judæorum indignatio exigit; sit hæc plane infirmitatis professio, nihil ab se facere Filium posse, nisi quod viderit Patrem facientem. Quod si Judæis & violati sabbati reatum objicientibus, & æqualitatem in Christo Dei per professum sibi Deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad utrumque responsum est: putasne per confessionem responsionis posse dictorum occuli veritatem? Et quamquam in alio libello tractatus hic a nobis locus fuerit: tamen quia non modo non obest, sed etiam ad religionem proficit, fidem retractari eumdem ipsum, quia causa postulat, revolvamus.

44. Hinc autem primum responsionis necessitas orta est: *Et propter hoc persequebantur Judæi Jesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato.* Ira itaque eorum usque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur, propter opera sabbato gesta. Sed & videamus, quid Dominus responderit: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Quod rogo istud

opus

opus Patris est, hæretice, demonstra. Per Filium enim, & in Filio omnia sunt, & visibilia, & invisibilia. Et tu, qui ultra Evangelia sapis, necesse est, ut aliis aliquibus arcanorum doctrinis cognitionem paterni operis adeptus sis, ut operantem nobis Patrem ostendas. Quod si pater operatur in Filio, secundum quod ipse ait: Verba, quæ ego loquor vobis, non ego loquor, sed Pater, qui in me manet, ipse facit opera sua: videsne, quid hoc sit: *Pater meus usque modo operatur?* Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur potestas, in sabbati opere potestatis suæ usa natura. Cum enim in se operetur operante Pater, ipse necesse est Patre operante operetur: atque ideo ait: *Pater meus usque modo operatur*, ut ipsum illud hoc præsens dictorum, atque gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim, quod *usque modo operatur*, unum atque idem dicti temporisque momentum est; ut non aliud aliquod opus esse Patris, quam suum hoc, quod agit, crederetur: cum per id, quod usque modo Pater operatur, hæc ipsa esset Patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides, intra cognitionem tantum Patris relicta, a vitæ æternæ spe abesset, continuo subjecit: *Et ego operor*; ut hoc judicium ipsum, quod modo operatur Pater, operetur & Filius. Ac si perfectam fidem docuit, cum id, quod modo est, ejusdem temporis opus sit; & id, quod operatur Pater, operatur & Filius, extra singularis sit unionem. Sed geminatus est audientium dolor: id enim sequitur: *Propter hoc magis quærebant eum Judæi interficere, quoniam non solum solvebant sabbatum, sed & quod patrem suum proprium dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Et hic rursum admonebo, & Evangelistæ judicio, & communi humani generis assensu, filium in paternæ naturæ æqualitate esse: æqualitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia nativitas non habeat ali-

 unde,

unde, quod maneat, & omnis generatio a generante se non sit aliena; dum ad id, quod manet, subsistit ex eodem. Huic igitur duplicatæ indignationi videamus, quid Dominus responderit: *Amen amen dico vobis, non potest Filius facere ab se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcumque enim ille facit, eadem & Filius similiter facit.*

45. Nisi dicta propositioni propria sunt; vim dictis præsumtione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus. Si autem irarum caussis subjecta responsio est; fides potius nostra loquitur, quod docetur, quam irreligiosa perversitas impietatis suæ defendit errorem. Quæramus ergo, an ad sabbati opus hæc propria responsio sit: *Non potest Filius ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Ait enim superius: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Si paternæ in se naturæ auctoritate, quod gerit, gerente Patre agit, qui usque modo operatur in sabbato; extra crimen operis est Filius, in quo paternæ operationis præfertur auctoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, *non potest*, sed ad auctoritatem; nam ob se non potest, nisi viderit. Neque enim præstat vidisse virtutem: & cum non præstet visus virtutem, naturam non infirmat non posse sine visu, sed auctoritatem ostendit ex visu. Id enim, quod ait, *nisi videat*, conscientiam significat in visu, sicuti ad Apostolos ait: „Ecce dico vobis, levate oculos vestros, & „ videte regiones, quoniam albæ sunt ad messem.“ Conscientia igitur in se naturæ paternæ, quæ in se operatur operante, ne violasse sabbatum Dominus sabbati crederetur, ait: *Non potest Filius facere ab se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*; ut id, quod operaretur, ex conscientia naturæ in se operantis ostenderet, cum & se sabbato operante, usque modo Pater operaretur in sabbato. Ad alterius vero indignitatis dolorem, consequentis dicti retulit cau-

sam.

sam: *Quæcumque enim Pater facit, eadem & Filius facit similiter.* Exprobra infirmitatem Dei filio, adime quoque naturæ æqualitatem, si non, quæcumque facit Pater, eadem & Filius facit similiter, si discrimen aliquod paternæ virtutis, atque operationis admittitur, si, quod æqualitati virtutis naturæque proprium est, honoris æqualitas non postulatur. Ipse enim in continuis ait: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Discerne æqualitatem in honore non dispari; infirma naturam in eadem operatione virtutis.

46. Quid responsionis causam ad contumeliam divinitatis invadis? Ad operationem sabbati respondit, non se quidquam facere posse, nisi quod Patrem facientem vidisset: ad demonstrationem vero æqualitatis, quæcumque Pater faceret, facere se professus est. Tene, quod ad sabbatum pertinet ad opprobrium infirmitatis, si non, quæcumque facit Pater, eadem & Filius facit similiter. Si autem sunt, sine exceptione *quæcumque* sunt; in quo tandem infirmitas reperietur, cum in nullo, quæ Pater possit, non possit & Filius? Aut in quo tandem per intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cum unus atque idem honor postuletur ad utrumque? Quod si eadem est virtus operandi, & eadem est religio honorandi; non intelligo, in quo tandem naturæ infirmis contumelia relinquatur, cum eadem sit in Patre & Filio & virtutis potestas, & honoris æqualitas.

47. Et hæc quidem quamvis cum ipsa rerum absolutione tractata sint, tamen ne quid in eo, quod ait Dominus: *Non potest Filius facere ab se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*, ad infirmandæ naturæ ejus impietatem proficiat potius, quam ad demonstrandæ paternæ in se naturæ conscientiam, per quam ex auctoritate operatus in sabbato est: dicti quoque

domi-

dominici ad id pertinentis demonstranda cognitio est, quo ait: *Et a me facio nihil, sed ut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quoniam ego, quæ sunt ei placita, facio semper.* Sentisne, quid sit, non posse quidquam facere Filium, nisi videat Patrem facientem? Et quo sacramento dictum sit: *Et a me facio nihil*; & rursum: *Non reliquit me solum, quoniam ego, quæ sunt ei placita, facio semper?* Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet Pater, quomodo rursum ideo se solum Pater non reliquit, quia, quæ sunt ei placita, facit? Non concordat secundum sensum tuum, hæretice, dictorum diversitas, ut nihil faciat a se, nisi doctus a manente in se Patre & rursum idcirco in se Pater maneat, quia, quæ ei sunt placita, gerit. Si enim nihil ab se facit propter manentem in se Patrem, quomodo hinc, ut in se Pater maneat, meritus est, quod ea, quæ ei placent, agit? Non est enim meritum aliquod, non ab se gerere, quæ agat. Et contra, quomodo Patri, quæ Filius agat, placita sunt, cum ea ipsa agat manens in Filio Pater? In angusto es impietas, & te munitissima fidei nostræ pietas concludit. Agit aliquid Filius, aut non agit: si non agit, quomodo in his, quæ agit, placet? Si autem agit, quomodo agit in his, quæ ab se non agit? Cum & proprium sit egisse, quæ placeant, & sine merito sit, non ab se egisse, quæ gesserit.

48. Sed naturæ, cui contradicis, hæc unitas est, ut ita per se agat, ne ab se agat; & ita non ab se agat, ut per se agat. Intellige agentem Filium, & per eum agentem Patrem. Non ab se agit, cum Pater in eo manere monstrandus est. Per se agit, cum secundum Filii nativitatem agit ipse, quæ placita sunt. Infirmis sit non a se agendo, nisi adeo ipse agit, ut, quæ agit, placeant. Non sit vero in unitate naturæ, si non, quæ ipse agit, & in quibus placet, non per se agit, sed

ed manens in eo ad agendum Pater edocet. Ita & nanendo docet Pater, & Filius agendo non ab se agit, k non ab se agens Filius, cum, quæ placita sunt, fa:it, ipse agit. Ac sic unitas naturæ retinetur in agenlo: dum & ipse operans non operatur ab se, & ipse b se non operatus operatur.

49. Adjunge quoque hic illud, quod ad opprorium infirmitatis usurpas: *Omne, quod dat mihi Pater, d me venit, & venientem ad me non repello; quia descendi e cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem Patris, qui me misit.* Sed forte sine voluntatis liberate sit Filius, ut ei naturæ infirmitas imperet necessiatem. Ideo autem necessitati sit subditus, non vountati, ut datos sibi venientes a Patre non repellat. ied sacramenti unitatem in his Dominus significans, lum non repellit sibi datos, dum non suam, sed mittenis se agit voluntatem, post repetitam hanc eamdem udæis murmurantibus vocem, intelligentiæ nostræ ensum confirmat, dicens: *Omnis, qui audit a Patre, & discit, venit ad me, non quod viderit Patrem quisquam, isi qui est a Deo, hic vidit Patrem. Amen amen dico obis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Et quæro rimum, ubi auditus sit Pater, ubi docuerit audienes. Sed Patrem nemo vidit, nisi qui a Deo est. Et uomodo eum quisquam audierit, quem nemo vidit? Audiens ergo a Patre ad Filium venit. Et cum Filius uditur, & docet, naturæ in eo paternæ proprietas k auditæ, & docentis ostenditur: ut hoc, quod do:et Filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur aulitio. Nam cum nemo viderit Patrem, & ad Filium veniens, a Patre audiat, atque discat, ut veniat: adnonemur intelligere, quid sit & in loquente Filio Patrem docere, & in conspecto Filio Patrem, qui a nemine sit visus, audiri; quia naturæ paternæ proprieatem nativitas Filii in se perfecta contineat. Voens igitur unigenitus Deus auctoritatem paternam,

salva

jam non erat, quia per ejus exinanitionem servi forma suscepta. Neque enim defecerat natura, esset, sed in se humilitatem terrenæ nativitatis mar sibi Dei naturâ susceperat, generis sui potestaten habitu assumtæ humilitatis exercens. Et ex Deo L natus, in forma servi homo repertus, Deum se tutibus agens, neque Deus non erat, quem gestis docebat; neque homo, in cujus habitu repertus non manebat.

52. Et idcirco in hoc eodem superiore sermo naturæ sibi cum Patre unitatem contestatus dixe: *Qui me vidit, vidit & Patrem*: &, *Pater in me, & in Patre*. Quæ utique differentiam non habent æqualitate naturæ, cum contemplatio Filii visum c pensset & Patrem, & unus in uno manens unum discernat ab uno. Ac ne per corporalem contem tionis visum existimaretur, subjecerat: *Credite m quoniam ego in Patre, & Pater in me: sin autem, propter opera credite*: ut, cum virtus naturæ res es & operatio ipsa virtutis sit potestas; per virtutis testatem, naturæ in se paternæ unitas nosceretur: in quantum se quisquam Deum cognovisset in virt naturæ, in tantum Deum patrem cognosceret in testate naturæ: & cum tantus, quantus est Pater, lius videndum in se Patrem præstaret in gestis, ind rens per id Pater a Filio nosceretur, per intellige am indifferentis pro potestate naturæ.

53. Impleturus itaque unigenitus Deus carnis pensationem, & acceptæ formæ servilis sacramen consummaturus, usus est demonstrandæ fidei no professione, dicens: *Audistis: quoniam dixi vobis: do, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis, niam vado ad Patrem; quia Pater major me est.* itaque, quæ ad naturam divinitatis spectant, expl tis, hoc eodem superiore sermone, numquid profe hæc aufert Filio naturæ æqualitatem, quam nativ

genuin

genuina consummat? Aut numquid unigenito Deo contumelia est Patrem sibi innascibilem Deum esse; cum ex innascibili Deo nativitas unigenita in naturam unigenitam subsistat? Non enim suæ originis est Filius, neque nativitatem sibi non exstans ipse conquisivit ex nullo, sed ex vivente natura vivens natura exstans, tenet in se naturæ potestatem, professa auctoritate naturæ, ut & honorem testetur, & gratiam sumtæ nativitatis in honore. Et hoc quidem Patri debitum reddens, ut obedientiam suam mittentis deputet voluntati, non tamen ut naturæ unitatem obedientia humilitatis infirmet; factus obediens usque ad mortem, non tamen post mortem non super omne nomen est.

54. Sed si forte hinc inæqualis videtur, quia ei post evacuationem formæ Dei donatur hoc nomen, calumnia hæc sacramentum assumtæ humilitatis ignorat. Si enim nativitas hominis naturam novam intulit, & humilitas formam demutavit sub assumtione servili, nunc donatio nominis, formæ reddit æqualitatem. Quid enim donatum sit, quære. Si enim hoc donatum, quod Dei est; naturæ hujus donum ignobilitatem divinæ illi non invehit naturæ. Denique hoc nunc, quod datur ei nomen, etsi habeat doni sacramentum: non tamen habet in dono nominis nomen alienum. Donatur enim Jesu, ut ei cælestia & terrestria, & inferna genu flectant, omnisque lingua profiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei patris. Confessionis ergo hujus honor donatur, ut in gloria Dei patris sit confitendus. Audis itaque: *Pater major me est?* Scito eum, de quo ob meritum obedientiæ dictum est: Et donavit ei nomen, quod est super omne nomen. Audi rursum: Ego & Pater unum sumus; &, Qui me vidit, vidit & Patrem; &, Ego in Patre, & Pater in me. Honorem donatæ confessionis intellige, quia Dominus Jesus in gloria Dei patris

Quando igitur illud est: *Pater major me est?* Nempe tum, cum donatur ei nomen super omne nomen. At contra quando est: Ego & Pater unum sumus? Nempe cum omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria Dei patris. Si igitur donantis auctoritate Pater major est, numquid per doni confessionem minor Filius est? Major itaque donans est; sed minor jam non est, cui unum esse donatur. Si non hoc donatur Jesu, ut confitendus sit in gloria Dei patris, minor Patre est. Si autem in ea gloria donatur ei esse, qua Pater est, habes & in donantis auctoritate, quia major est, & in donati confessione, quia unum sunt. Major itaque Pater Filio est: & plane major, cui tantum donat esse, quantus ipse est; cui innascibilitatis esse imaginem sacramento nativitatis impertit, quem ex se in formam suam generat, quem rursum de forma servi in formam Dei renovat; quem in gloria sua secundum Spiritum Christum Deum natum, donat rursum esse in gloria sua secundum carnem Jesum Christum Deum mortuum. Causam igitur ostendit, cur si eum diligerent, gauderent, quod ad Patrem vadit, quia Pater major esset.

55. Gaudium hoc itaque ex dilectione docens esse, quia lætaretur dilectio Jesum esse in Dei Patris gloria confitendum: & gloriæ hujus resumendæ meritum continuo subjecit, dicens: *Venit enim princeps hujus mundi, & in me habet nihil.* Nihil in eo princeps hujus mundi habet: quia ut homo habitu repertus, extra peccatum carnis manebat in similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne condemnans. Totum autem hoc ad paterni mandati referens obedientiam, subjecit: *Sed ut sciat mundus, quoniam ego diligo Patrem, & sicut mandatum mihi dedit Pater: sic facio; surgite, eamus hinc.* Ad consummandum corporeæ passionis sacramentum, per dilectionem efficiendi mandati paterni, festinat exurgens: corporeæ tamen assumtionis

statim

ſtatim myſterium pandens, per quam ei tamquam in vite modo palmitis ineſſemus, fructum nobis ut palmitibus, niſi ille vitis eſſet effectus, utilem non daturis. Atque idcirco manere nos in ſe per fidem aſſumti corporis monet, ut quia Verbum caro factum eſt, naturæ carnis ſuæ tamquam viti palmites ineſſemus: a corporeæ hujus humilitatis aſſumtione formam paternæ majeſtatis alienans tum, cum ſe ad unitatem palmitum vitem profeſſus, agricolam Patrem curioſum hujus vitis oſtendit, cujus inutiles, atque infœraces palmites deſecans deputaret arſuros. Dicens itaque: *Qui me vidit, vidit & Patrem*; &, *Verba, quæ ego loquor, non a me loquor, ſed Pater, qui in me manet, ipſe facit opera ſua*; &, *Credite mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me*, ut & ſacramentum nativitatis, & myſterium aſſumti corporis manifeſtaret, per continentiam dictorum ad id veniens ait: *Quia Pater major me eſt*. Et confeſtim, ut abſoluta dicti ratio ſubeſſet, & agricolæ, & vitis, & palmitis ſubjecit exemplum, aſſumtionem per id corporeæ humilitatis oſtendens. Et hinc cauſam eundi ad Patrem, & dilectionis lætitiam, cum ad Patrem iret, docens eſſe oportere, quia major ſe Pater eſſet: a quo ſcilicet eſſet gloriam reſumpturus, apud quem, & in quo eſſet glorificandus, non novello honore, ſed priſtino; neque alieno, ſed quem apud eum habuit. Si itaque non in ipſum glorificandus eſt, id eſt, ut ſit in gloria Dei patris, contumeliam adſcribe naturæ: ſi vero, quod ab eo glorificatur, auctoritas eſt, Patrem majorem in glorificandi auctoritate cognoſce.

56. Quid diſpenſationem ad impietatem rapis? Quid ſacramentum noſtræ ſalutis invadis ad mortem? Glorificaturus Filium Pater major eſt: glorificatus in Patre Filius minor non eſt. Aut quomodo minor eſt, qui in gloria Dei patris eſt? Aut numquid Pater major non eſt? Major itaque Pater eſt, dum pater eſt: ſed

Filius, dum filius est, minor non est. Nativitas Filii Patrem constituit majorem: minorem vero Filium esse nativitatis natura non patitur. Major Pater est, dum gloriam assumto homini rogatur, ut reddat. Filius minor non est, dum gloriam resumit apud Patrem. Atque ita & sacramentum nativitatis, & dispensatio corporationis impletur. Nam & Pater, dum & pater est, & glorificat nunc filium hominis, major est: & Pater & Filius unum sunt, dum ex Patre natus Filius post assumtionem terreni corporis glorificatur in Patrem.

57. Non habet itaque nativitas naturæ ignobilitatem: quia in forma Dei est, qui ex Deo nascitur. Et cum differre significatione ipsa existimetur innascibilitas a nativitate, nativitas tamen non est extra innascibilitatis naturam, quia non sumsit aliunde, quod subsistit. Nam tametsi non consecuta sit, ut coinnascibilis effecta sit, accepit tamen ex innascibili Deo esse, quod Deus est. Fides igitur nostra, etsi initium nativitatis non apprehendens, unigenitum Deum semper profitetur, quia natura non ferat, ut cœpisse eum aliquando confiteatur, cujus nativitas omne initii tempus excedat. Sed quem semper esse & ante tempora confitentur, natum tamen intemporali infinitate non ambigit, eum tamen ex ininitiabilis intelligentiæ nativitate confessa.

58. Sed hoc hæretici ad naturæ contumeliam sumunt, quia dictum est: *Pater major me est*; vel illud: *De die autem & hora nemo scit, neque Angeli in cælis, neque Filius, nisi Pater solus.* Ignoratio ergo diei atque horæ objicitur unigenito Deo: ut Deus ex Deo natus non sit in ea naturæ perfectione, qua Deus est, cum nesciendi necessitate dominante, jam vis aliqua exterior eo potior sit, quæ tamquam adversum se imbecillum in ignorantiæ eum infirmitate detineat. Quin etiam ad hujus nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor jure quodam necessariæ confessionis compellit,

ellit, ut ita credendum sit, quia & Domino ita di-
tum sit, & videri irreligiosissimum possit, professio-
is ejus de se protestationem diversæ intelligentiæ no-
:ræ opinione corrumpi.

59. Ac primum ante, quam dicti ratio & causa
iemoretur, sensu communis judicii sentiendum est,
n credibile esse possit, ut aliquid ex omnibus nesciat,
ui omnibus ad id, quod sunt, atque erunt, auctor
lt. Si enim omnia per Christum, & in Christo, &
a per ipsum, ut omnia in ipso sint; id quod neque
xtra eum, neque non per eum est, quomodo non
tiam in scientia ejus sit, cum plerumque scientia ejus
a, quæ neque in se, neque per se sint, per virtutem
aturæ non nesciæ apprehendat? At vero quod cau-
ım nisi ex eo non sumit, & motum ad id, quod est,
ritque, nisi intra se non capit; quomodo extra ejus
aturæ scientiam est, per quam, & in qua id, quod
fficiendum sit, continetur? Cogitationes namque hu-
ıanas non solum præsenti motu incitatas, sed etiam
ıstinctu futuræ voluntatis agitandas, Dominus Chri-
us non ignorat, Evangelista testante: *Sciebat enim
'esus ab initio, qui essent non credentes, & qui esset tra-
:iturus eum.* Naturæ ergo ejus virtus, quæ cognitio-
em rerum non exstantium capit, & quiescentium ad-
uc animorum subituras inquietudines non ignorat,
l, quod per se, intraque se est, nescisse existimabi-
ır? Et alieni potens, impotens sui est; de quo di-
:um meminerimus: *Omnia per ipsum, & in ipso creata
ınt, & ipse est ante omnes;* vel illud: *Quia in ipso com-
'acuit omnem plenitudinem inhabitare, & per ipsum re-
ınciliari omnia in eum?* Cum igitur omnis in eo sit ple-
itudo, & omnia per ipsum, & in ipso reconcilien-
ır, & dies illa reconciliationis nostræ expectatio sit:
anc ille diem ignorat, cujus & in se tempus est, &
er sacramentum ejus est? Etenim adventus sui dies
ta est, de qua Apostolus ait: *Cum autem Christus ap-*

 paruerit

paruerit vita vestra, tunc & vos cum eo apparebitis in gloria. Nemo itaque, quod per se, & intra se est, nescit: Christus aderit, & adventus sui diem ignorat? Dies suus est, secundum eum Apostolum: *Quia dies Domini sicut fur nocte adveniet*; & ignoratione ejus detineri intelligendus est? Humanæ naturæ quod agere definiunt, quantum in se est, præsciunt, & sequitur gerendorum cognitio voluntatem agendi: Deus vero natus, quod in se, & per se est, nescit? Per eum enim tempora, & in eo dies est; quia & per ipsum futurorum constitutio est, & in ipso adventus sui dispensatio est: & erit in ea hebetudine, ut quod sibi constat, sensu naturæ torpentis ignoret, ferarum belluarumque modo, quæ extra rationem consilii providentis animatæ, ipsum, quod agunt, nesciunt, cum quodam motu stupidæ voluntatis agitatæ fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingressu?

60. Quomodo etiam Dominus gloriæ, adventus sui ignorabili die, naturæ esse incompositæ imperfectæque credetur, quæ & necessitatem habeat adveniendi, & scientiam adventus sui non adepta sit? Per quod potior sit ignoratio Deo, quæ ei auferat cognitionis habere virtutem. Jam vero quanta impietatis geminatur occasio, si præter infirmitatem Christi etiam Deo patri vitium deputabitur; ut unigenitum Deum & dilectioni suæ filium, diei hujus cognitione fraudaverit, malignitatisque affectu scientiam futuræ consummationis inviderit: & cum non ignorabilem ei esse passionis & diem, & horam voluerit; diem virtutis ejus, & clarificandi in sanctis suis horam negaverit; & ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis indulserit præscientiam? Humanæ illud conscientiæ non potest ferre trepidatio, ut hoc sibi de Deo arbitrium præsumat, & ei vitia humanæ demutationis adscribat; ut aut aliquid Filio Pater deneget, aut aliquid Deus natus ignoret.

61. Nescit

61. Nescit autem Deus aliud aliquando quam dilectio esse, nec aliud, quam pater esse. Et qui diligit, non invidet: & qui pater est, non etiam non pater totus est. Non enim admittit hoc nomen portionem, ut ex aliquo pater sit, & ut ex aliquo pater non sit. Pater enim universitatis ejus, quæ in se est, pater est, omnem se in eo habens, cui non sit ex portione, quod Pater est: non quod sibi eorum, quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quod in his, quibus ipse est, ei, qui ex se est, pater totus sit. Et cum secundum humanorum corporum naturas, quæ ex disparibus conveniunt, & ex compositis consistunt, non possit, nisi omnium suorum quis pater pater esse, dum quod in utroque est generum ac partium, id in filiis nativitas perfecta conservet: omnium ergo suorum quis pater pater est, dum ex omnibus nativitas, & in omnibus manet. Et cum in Deo non sint corporalia, sed absoluta; neque particulata, sed tota & universa; non vivificata, sed viva; totus vivens, & unum totus Deus est, dum non ex portione compositus est, sed ex simplicitate perfectus est: necesse est, ut, secundum quod est pater, ipse sit omnium suorum ei, quem ex se genuit pater totus, dum eum patrem ex suis omnibus nativitas filii perfecta consummat. Si igitur proprius Filio Pater est; in ea necesse est Filium manere proprietate, qua Pater est. Manere autem quomodo existimabitur, si extra præscientiæ naturam sit, & aliquid nativitati ejus ex auctore defuerit? Deerit enim prope totum, si quod proprium Deo est, non habeat. Proprium autem Deo quid aliud, quam cognitio futurorum est; ut res non dum manentes, mansurasque posterius, invisibilium ac nondum exstantium generum capax natura contineat?

62. Non patitur autem in nobis doctor gentium Paulus hanc impii erroris professionem, ut ignorasse aliquid unigenitus Deus existimetur; ait enim: *Insti-*

tuti in dilectione in omnes divitias adimpletionis intellectus, in agnitionem sacramenti Dei Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconsi. Deus Christus sacramentum est, & omnes sapientiæ & scientiæ in eo thesauri latent. Portioni vero, & universitati non potest convenire: quia neque pars omnia intelligitur, & omnia partem non patiuntur intelligi. Filius enim si diem nescit, jam non omnes in eo scientiæ thesauri sunt: diem non ignorat, omnes in se scientiæ thesauros continens. Sed meminisse nos convenit, occultos in eo istos scientiæ thesauros esse, neque idcirco, quia occulti sint, non inesse: cum per id, quod Deus est, in eo insint; per id vero, quod sacramentum est, occultantur. Non occultum autem, neque ignoratum nobis est Sacramentum Dei Christi, in quo absconsi omnes scientiæ thesauri sunt. Et quia sacramentum ipse est; videamus, an in his, quæ nescit, ignorans sit. Si enim in cæteris professio ignorandi non habet nesciendi intelligentiam; nec nunc quidem, quod nescit, ignorat. Nam cum ignoratio ejus, secundum quod omnes thesauri in eo scientiæ latent, dispensatio potius, quam ignoratio sit; habes causam ignorandi sine intelligentia nesciendi.

63. In omnibus enim, quæ ignorare se Deus loquitur, ignorantiam quidem profitetur, sed ignoratione tamen non detinetur: dum id, quod nescit, non nesciendi infirmitas est, sed aut tempus est non loquendi, aut dispensatio est non agendi. Loquitur ad Abraham Deus dicens: *Clamor Sodomæ & Gomorrhæ impletus est, & peccata eorum magna valde. Descendam ergo, & videbo, si secundum clamorem eorum consummantur: quod si non, ut sciam.* Habemus ergo nescientem Deum, quod tamen non nesciat. Nam cum peccata magna valde sciat esse, & rursum descendit, ut videat, an consummata sint, & si nondum consummata sunt, ut sciat: intelligimus eum non nescire, quia nesciat;

sciat; sed tum scire, quia tempus ad agendum sit. Scire ergo Deum, non est ignorantiæ demutatio, sed temporis plenitudo. Expectatur enim adhuc, ut sciat: & cum non possimus id de eo intelligere, quod nesciat; cum tamen adhuc expectet, ut sciat, necesse est, ut id, quod sciens nescit, & nesciens scit, nihil aliud, quam vel loquendi dispensatio sit, vel gerendi.

64. Non ergo ambigi licet, Dei scientiam ex tempore potius esse, quam ex demutatione, cum ad id, quod Deus scit, profitendæ potius scientiæ tempus sit, quam adeptæ: ut etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum est: *Ne injicias manum tuam in puerum, & ne facias illi quidquam: nunc enim cognovi, quia times Deum tuum; & non pepercisti filio tuo dilecto propter me.* Deus itaque modo scit: modo autem scire, anterioris ignorantiæ professio est. Quod cum in Deum non cadat, neque ut ignoraverit antea fidelem sibi esse Abraham, de quo dictum est: Credit Abraham Deo, & deputatum est ei ad justitiam; hoc, quod nunc cognovit, tempus est, quo Abraham testimonium accepit, non etiam scire Deus cœpit, Abraham enim, holocausto filii, dilectionem, quam ad Deum habebat, docuerat: Deus tum cognovit, cum loquitur. Et quia ante nescire non intelligendus est; necesse est, idcirco tunc intelligatur cognosse, quia loquitur. Et de plurimis quidem, quæ de scientia Dei Testamento veteri continentur, hæc tantum exempli causa demonstrata a nobis sunt: ut id, quod nescit Deus, non ignorationis causa intelligeretur esse, sed temporis.

65. In Evangeliis vero Dominum multa scientem nescire invenimus. Operarios iniquitatis, in virtutibus multis, & in nomine ejus gloriantes, non novit dicens: *Et tunc jurabo, quia non novi vos. Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Etiam cum

jurejurando eos non novit, quos tamen iniqui operarios esse non nescit. Nescit ergo, non idci quia nesciat, sed quia cognitione ejus per iniquit operationis indigni sint: fidem dicti etiam jur sjur religione confirmans, & habens in naturæ vii t ne nesciat, & retinens in sacramento voluntatis nesciat. Nescit quoque unigenitus Deus virgines tas: & comparandi sibi olei incuriosas, gloriosi ventus sui thalamum ingressus, ignorat. Nam & adeunt, & rogant, & usque adeo non ignoran ut his respondeatur: *Amen dico vobis, quia nescio* Nam & occursus, & deprecatio non ignorabiles eas patitur: sed nesciendi responsio, non naturæ tius, quam voluntatis est; dum ab eo, qui nihil nescit; indignæ sunt, quæ sciantur. Denique ne infirmitatem ignorare existimaretur, continuo A stolus ita locutus est: *Vigilate itaque, quia nescitis d neque horam;* ut, cum vigilare eos ob ignoratio diei atque horæ monet, per id nesciri ab eo virg noscerentur, quod consopitæ, & negligentes, i gnæ aditu thalami sui oleo mansissent.

66. Non est igitur Dominus Jesus Christus, scrutans corda, & renes Deus est, in ea naturæ firmitate, ne nesciat: cum hoc ipsum ex naturæ entia intelligatur esse, quod nescit. Quod si forte ignorationem ei deputabunt, ab eo, qui cogitationes eorum, dici sibi metuant: *Quid cogi mala in cordibus vestris?* Nam cum cogitationum ge rumque non ignarus cognitor, interdum de cogit gestisque quasi ignarus interrogat, velut de tactu briæ mulierem, vel de dictorum dissensione Apc los, vel de sepulcro Lazari flentes: non nesciens telligendus est nescire, sed loquens. Neque enim tura fert, ut, qui absens Lazarum mortuum sepult que sciat, sepulcri locum nesciat; & qui cogitatic videt, mulieris fidem non cognoverit; & qui nec

tater

tatem non habet de aliquo interrogandi, dissensionem Apostolorum ignoraverit. Sed ei, qui novit omnia, ea ipsa, quæ non nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui: dum aut apud Abraham scientia dissimulatur in tempus, aut apud stultas virgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in sacramento filiis hominis, interrogatio ignorantis ex homine est in his se omnibus veritati corporeæ nativitatis accomodans, quibus naturæ nostræ infirmitas detinetur; non ut infirmus esset ex natura, qui Deus est, sed infirmitates sibi hominum Deus homo natus assumserit: assumserit autem ita, non ut in naturam infirmam natura indemutabilis sit redacta, sed ut in natura indemutabili susceptionis esset sacramentum: dum & qui erat Deus, homo est; nec Deus destitit manere, qui homo est. Agens itaque se, atque confirmans hominem natum, manens Deus Verbum, sæpissime in ea est professione, qua homo est, cum tamen & protestatio Dei ea sit sæpe, quæ hominum: cum ea nescit, quæ aut non sint in tempore confitenda, aut non agnoscuntur ad meritum.

67. Intelligendum itaque est, cur professus sit diem se nescire. Si omnino nescire creditur, Apostolus ita contradicit: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconsi.* Est ergo absconsa scientia: quæ quia abscondenda est, interdum & nescientia confitenda est, ut esse possit absconsa. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire: ut scientia possit esse abscondita. Quod si idcirco nescit, ut scientia maneat absconsa; non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantum, ut absconsum sit, nescit. Cur autem diei scientia absconsa sit, non in obscuro est. Namque monens nos irremissa fide intentos semper manere, securitatem cognitionis definitæ ademit: ut pendulæ exspectationis incerto mens sollicita, festinans, & adventus diem

semper

semper expectans, semper expectando speraret; curamque pervigilem incertum ipsum non ambigendi tamen temporis, detineret. Ita enim Dominus ait: *Ideo & vos estote parati, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus est.* Et rursum: *Beatus ille servus, quem veniens Dominus ejus invenerit vigilantem.* Ignoratio non ad errorem fuit necessaria, sed ad perseverantiam. Nec negatum id ad detrimentum est, quod ignoratum tribuit incrementum; ne scientiæ securitas negligentiam fidei dissimulatæ excitaret, sed præparationem irremissam expectatio indefinita retineret: quæ modo furis metuendum semper caveret adventum, illo eligente somni tempus ad furtum; patrefamilias vero domus, damni semper timore vigilante.

68. Quamquam igitur non obscurum sit, ignorationem esse, sed sacramentum: dum per dispensationem aut agendi, aut protestandi, aut demonstrandi sic nescit, ut sciat: & sic non nescit, ut nesciat: tamen videndum est, ne forte & ita infirmus sit, ut ea, quæ Pater scit, scire non possit: potente quidem eo cogitationes humanorum cordium nosse; quia natura potior motibus se naturæ inferioris admisceat, eamque tamquam imbecillam vehementi virtute transcurrat: sed impotens sit vehementiorem sui naturam infirmior ipsa penetrare; quia, ut levia gravibus, & rara densis, & liquida solidis sunt pervia; ita contra & gravia levibus, & densa raris, & solida liquidis non cedant; quia cum non pateant valida infirmibus, validis tamen infirma penetrantur. Ob id ergo cogitationes Dei patris ignorare Filius ab impiis dicitur, quia infirmus ipse cum sit, non adeat ineundo potiorem, nec valentem invalidus transcurrat.

69. Quæ si quis non modo ore temerario loqui audebit de unigenito Deo, verum etiam corde impio cogitare; Apostolum ita de Spiritu sancto ad Corinthios scribentem credidisse cognoscat: *Nobis autem revelavit*

velavit Deus per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, & alta Dei. Quis enim ſcit hominum, quæ ſunt hominis, quæ in ipſo, niſi ſpiritus, qui in ipſo eſt? Ita & quæ in Deo ſunt, nemo novit, niſi Spiritus Dei. Sed hæc inania corporalium rerum exempla ſpernentes, Deum de Deo, & Spiritum de Spiritu, virtutibus ſuis potius, quam terrenis conditionibus æſtimemus. Æſtimemus autem, non ſenſu noſtro, ſed profeſſione divina: & credamus ei, qui ait: *Qui me vidit, vidit & Patrem.* Nec ignoremus eum, qui dicit: *Vel operibus meis credite, quia Pater in me, & ego in Patre.* Nec ignoremus eum, qui locutus eſt: *Ego & Pater unum ſumus.* Si enim ſenſum noſtrum rerum nomina ſecundum humanam intelligentiam commemorata confirmant, non habet ab eo naturæ differentiam, in quo per intelligentiam quis videtur; nec differt in genere, qui manentem in ſe habens ineſt in manente; nec diverſi ſunt, qui unum ſunt. Intellige unitatem, dum non dividua natura eſt. Naturæ vero rurſum individuæ ſacramentum apprehende, dum tamquam ſpeculum unus unius eſt. Speculum autem ita, ut non imaginatam ſpeciem naturæ exterioris ſplendor emittat; ſed dum vivens natura naturæ viventi indifferens eſt: quippe quæ ex tota tota ſit, quæ & dum unigenita eſt, Patrem in ſe habeat, & maneat in Patre, dum Deus eſt.

70. Hæc itaque ad ſignificandum nativitatis ſacramentum a Domino prædicata, hæretici, quia negare non poſſunt, ita conantur eludere, ut ad voluntatis concordiam referant; ut in Deo patre, & in Deo filio non divinitatis ſit unitas, ſed voluntatis: tamquam divinæ doctrinæ inops ſermo ſit, neque aut dici a Domino potuerit: Ego & Pater unum volumus; aut ejuſdem intelligentiæ ſit: *Ego & Pater unum ſumus*; vel loquendi imperitus non dixerit: Qui vidit voluntatem meam, vidit & voluntatem patris mei; & id ipſum ſit: *Qui me vidit, vidit & patrem;* vel

certe

certe non fuerit in usu eloquii divini: Voluntas patris mei in me est, & voluntas mea in patre meo est; sed conveniens huic dicto sit: *Ego in Patre, & Pater in me.* Quæ quamquam omnia fœda, & inepta, & impia sint, neque sensus humanus in hanc stultæ opinionis sententiam concedat, ut aut non potuerit Dominus loqui, quod volebat, aut aliud locutus sit, quam locutus est: qui quamquam reperiatur parabolicis, & allegoricis dictis usus esse, sed aliud est vel exemplis dicta firmare, vel proverbiorum significationibus rerum satisfacere dignitati, vel temporum professionibus se coaptare: tamen hic idem unitatis, de qua tractatur, locus non patitur in dictis aliud, quam sonant verba, esse credendum. Si enim per id unum sunt, quia unum volunt; unum autem velle naturæ separabiles non possunt, quæ diversitate generis diffidentis in diversas necessario voluntates naturæ diversitate dissentiunt: quomodo unum velle possunt, quibus scire non unum est, cum scientia, & ignoratio voluntatis unius impediant unitatem? Cum itaque scientiæ inscientia adversa sit, unum velle adversa non possunt.

71. Sed forte id, quod solum Patrem Filius ait scire, Filium, qui se nescire dixerit, nescire confirmet. Nisi plane Patrem solum scire dixisset, maximi periculi res intelligentiæ nostræ relinqueretur, ne forte existimaretur ipse nescire. Nam cum in eo, quod nescit, dispensatio ei potius absconditæ scientiæ, quam natura sit nesciendi; per id quoque nunc, quod solus Pater scit, non ignorasse credendus est: quia, sicut superius docuimus, scientia apud Deum non cognoscendi id, quod nescierit, intelligentia est, sed loquendi. Et per id, quod solus Pater scit, Filius non intelligitur nescire: cum Filius idcirco nescire se dicat, ne & alii sciant, & Patrem ob id solum dicat scire, ne & ipse non nesciat. Si enim tunc cognovisse Deus dicitur, amari se ab Abraham, cum hoc non celavit

Abra-

rahæ; necesse est, ut & Pater diem ob id scire di-
ur, quia non celaverit Filium, Deo scientiam non repentina cognitione sumente, sed in tempore pro-
tante. Si itaque & diem Filius secundum sacramen-
n nescit, ut taceat, e contrario necesse est, ideo
m Pater solus ostendatur scire, quia non tacet.

72. Absit autem corporalium demutationum no-
ates in Patre & Filio existimari, ut aliquando Pa-
Filio aut loquatur, aut taceat. Nobis quidem
numquam missam vocem de cælo meminimus, ut
ramentum apud nos Filii paterni dicti significatio
naret, sicut Dominus ait: Non propter me vox
c venit de cælo, sed propter vos. Cæterum na-
a Dei non eget compositis humani officii necessi-
ibus, linguæ motu, temperamento oris, spiritus
u, aeris pulsu. Deus simplex est, religione no-
i intelligendus est, pietate profitendus est: sensu
o non persequendus est, sed adorandus; quia na-
a moderata & infirmis, naturæ infinitæ & poten-
sacramentum intelligentiæ opinione non occupet.
n est itaque diversus compositæ divinitatis parti-
s: ut sit in eo aut post stuporem voluntas, aut post
ntium sermo, aut post ortum opus: ut aut velle
quid, nisi ad volendum motus sit, non putetur;
loqui quid, nisi post silentium sonent verba, non
ssit; aut agere aliquid, nisi in opus exeat, non in-
igatur. Non subjacet naturæ legibus, a quo le-
n omnis natura sortitur: neque in aliquo, infirmi-
e aut demutatione efficiendi detinetur, qui extra
dum est potestati, secundum Domini dictum: Pa-
, possibilia tibi omnia sunt: ut, quantum sensus
manus non capit, tantum Deus possit. Sed ne
um quidem se omnipotentiæ virtute fraudavit, di-
s: Omnia, quæcumque facit Pater, eadem & Fi-
s facit similiter Non est difficultas, ubi non est
irmitas; quia difficultati subjacet impotens efficiendi

pote-

potestas. Difficultatis enim natura in infirmitate virtutis est: quæ, cum modum non habet potestatis, non tenetur lege infirmitatis.

73. Hoc idcirco demonstratum a nobis est, ne aut Deus post silentium locutus ad Filium, aut Filius post ignorationem scire existimaretur, sed intelligentiam nostram naturæ nostræ esse significationibus instruendam: quæ demonstrari aliquid nisi per loquentem non intelligeret, & non nesciri aliquid nisi sciendo non existimaret. Filius itaque diem idcirco, quia tacet, nescit: & Patrem solum idcirco scire ait, quia soli uni sibi non tacet. Sed non expectat, ut dixi, has naturæ difficultates, ut tunc sciat, cum ignorare desiterit, ut tunc audiat, cum loqui Pater cœperit. Naturæ suæ cum eo, tamquam unigeniti unitatem non ambigue docuit dicens: *Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt.* Non enim ille nunc de obtinendo locutus est; quia aliud est extrinsecus subsistentia sua esse, aliud est in suis, atque ipsum se esse: quorum unum est possidere cælum, terras, mundumque totum, aliud est se ipsum in his significare, quæ sua sunt; sua autem ita, non tamquam externa subjaceant, sed quod ex suis ipse consistat. Nunc ergo cum omnia, quæ Patris sunt, sua sunt, divinitatis significat naturam, non obtentorum communionem. Nam ad id, quod de suo accepturum sanctum Spiritum loquebatur, ait: *Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt; & ideo dixi, de meo accipiet:* ut, dum de suo accipit, non etiam non de Patris accipere existimaretur; vel cum de Patris sumeret, non etiam de suo sumere intelligeretur. Neque enim de creaturis sumebat Spiritus sanctus, qui Dei Spiritus est; ut ex his videatur accipere, quia ea omnia Dei sunt. Sed non ideo omnia, quæ Patris sunt, sua sunt, ut, quod sumit ex Filio, ne etiam non de Patris sumere videretur; cum omnia, quæ Patris essent, esse intelligerentur & Filii.

74. Hæc

74. Hæc igitur natura eguit vel demutatione, vel interrogatione, vel allocutione, ut post ignorantiam sciat, post silentium interroget, post interrogationem audiat: sed perfecta in sacramento unitatis suæ manens, ut habuit de Deo nativitatem, ita habuit & universitatem. Universitatem autem habens, non etiam non, quæ universitatis sunt, tenuit, scientiam scilicet, aut voluntatem: ne, quod scit Pater, per interrogationem Filius sciret; vel quod vult Pater, per significationem Filius vellet. Sed cum omnia, quæ Patris sunt, sua essent; in ea fuit proprietate naturæ, ne aliud aliquid, quam Pater, aut vellet, aut sciret. Ad demonstrationem vero nativitatis plerumque demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus, qui me misit.* Patris voluntatem, non suam facit: dum per voluntatem ejus, qui se misit, significat & Patrem. Quod autem idipsum velit, non ambigue ostendit dicens: *Pater, quos mihi dedisti. volo, ut, ubi ego sum, & illi sint mecum.* Cum ergo Pater velit nos cum Christo esse, in quo secundum Apostolum elegit nos ante constitutionem mundi, & ipsum illud Filius velit, scilicet esse nos secum; voluntas ad naturam eadem est, quæ ad nativitatis significationem distinguitur in voluntate.

75. Non itaque ignorat Filius, quod non ignorat Pater; neque quia solus Pater scit, idcirco nescit & Filius: cum in unitate naturæ Pater & Filius maneant; quod autem Filius nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi sint, tacendi dispensatio sit: sicut ipse Dominus testatus est, cum quærentibus Apostolis de temporibus respondit: *Non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Cognitio negatur: neque solum negatur, sed & sollicitudo cognitionis inhibetur, cum scire hæc tempora non est eorum. Ipsi certe nunc

poſt reſurrectionem de temporibus interrogant, quibus ante interrogatoribus dictum eſt, ne Filium quidem ſcire: nec videri poſſunt, ſecundum aurem intellexiſſe neſcire Filium; cum ipſi eum tamquam ſcientem rurſus interrogent. Sed ſacramentum neſciendi, diſpenſationem eſſe intelligentes tacendi, nunc poſt reſurrectionem loquendi tempus jam arbitrantes eſſe, interrogant. Atque illis Filius non jam ſe neſcire ait; ſed quod ſcire non ſit eorum, quia Pater in poteſtate ſua poſuerit. Si itaque Apoſtoli hoc, quod neſcit Filius diem, diſpenſationem eſſe intelligunt, non infirmitatem; nos Filium ob id tantum diem dicimus neſcire, ne Deus ſit? Cum diem Pater Deus idcirco in poteſtate ſua poſuerit, ne ad ſcientiam humanæ cognitionis evaderet: & Filius ante interrogatus, neſcire ſe dicens, nunc rurſum ſe non neſcire reſpondeat, ſed eorum eſſe neſcire; Patrem vero tempora non in ſcientia ſua, ſed in poteſtate poſuiſſe? Nam cum dies, & momentum intra temporum nomen ſit, non poteſt videri diem, & momentum reſtituendi in regnum Iſrael ipſe ille, qui reſtituturus eum eſt, ignorare. Sed nos ad intelligentiam nativitatis ſuæ per exceptionem paternæ poteſtatis erudiens, neque ſe neſcire reſpondit: & facultatem ipſis ſcientiæ non conceſſam eſſe demonſtrans, id ipſum in ſacramento paternæ poteſtatis conſiſtere eſt profeſſus.

76. Non ergo, quia neſcire ſe diem, & momentum Filius dicit, neſcire credendus eſt, ſicuti neque, cum ſecundum hominem aut flet, aut dormit, aut triſtis eſt, Deus obnoxius eſſe aut lacrymis, aut timori, aut ſomno eſt confitendus: ſed ſalva Unigeniti in ſe veritate, ſecundum carnis infirmitatem, fletum, ſomnum, inediam, ſitim, laſſitudinem, metum, pari neceſſe eſt ſecundum hominem natura, diei, atque horæ profeſſus eſſe intelligatur inſcientiam.

LIBER

LIBER X.

Totus est adversus eos, qui nullam in Christo volentes esse substantiam, quæ non in passione doluerit, nullam, quæ ab esurie, siti, tristitia, timore aliena fuerit, divinæ passionis naturæque immemores, ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta, & dicta tenuerunt. *Quorum alii Christum asserebant merum esse hominem,* in cujus animam, *non simplex, sed* DOMINANS metus tristitiæ imminentis inciderit, *qui* consternatus fuerit passionis NECESSITATE, *& quem* obtinuerit vis doloris. *Alii Verbum cum carne confundentes officio animæ functum esse prædicabant. Nec deerant, qui ipsum ab homine prorsus separantes, nullam illius in Christo præsentiam fatebantur, nisi quam in prophetis agnoscimus. Rursum discrepantes complectebantur sententias, cum Christi non modo carnem, sed & animam ab Adam propagatam sentientes, ut Scripturas eluderent, quibus de cœlis descendisse significatur, descensum illum non de persona Verbi carnem sibi assumente, sed de ipsa carne e cœlis advecta interpretabantur.*

Contra illos hæreticos Hilarius eo, ut plurimum utitur, argumenti genere, quo in suis ipsorum sententiis non succurrat eis, quod reponat. Quod autem aliorum Operum initio rogat, id ei maxime in hoc libro concedendum, ne scilicet de ipso ante finem judicetur. Si quid enim offendiculi pariant initia, finis levabit. Quamquam exposita adversariorum sententia facile judicatur, vel solam a dolore, metu, tristitia eximere Christi divinitatem; vel humanam illius naturam a dominantibus dumtaxat, & coactis hujusmodi affectionibus vindicare. Illud etiam attendendum, quod Gregorius Nyss. Or. 5. contra Eunom. a Theodoreto Dial. 3. laudatus ait: Cum enim duplex, & ambigua sit opinio, divinitasne, an humanitas passa sit; unius rejectio, alterius prorsus erit confirmatio.

Itaque Hilarius num. 9. *insanas hæreticorum contra Christi divinitatem opiniones exponere simulac persequi incipiens, deinceps usque ad num.* 36. *de mirabili illius conceptione ita disserit, ut ex ea natura nostra veritatem a Verbo sine sui abolitione, sine nostris vitiis susceptam esse demonstret. Ex quo conficit, Christum unum eumdemque, etsi non humana lege conceptum, tamen & verum hominem exstitisse, & verum Deum: ut verum hominem,* passionum naturis *permissum esse; ut absque originis nostræ vitiis conceptum,* passionum *nostrarum non confectum esse* injuriis; *ut verum Deum, ab iisdem prorsus fuisse alienum.*

Exinde usque ad num. 43. *tristitiæ ipsius, orationis, & angelici ministerii expendens causas, eum non sibi, sed Apostolis tristem fuisse, orasse, & ab Angelo confortatum esse propugnat. Tum quinque numeris sequentibus enarrat, quæ Christus in passione præbuerit divinæ omnipotentiæ suæ signa: quibus facile appareat, doloris necessitatem, vim, ac dedecus in eum non convenire, qui tanta potuerit, & eadem quidem* secundum hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum Deum in his omnibus triumphare.

Hinc adversarii vocem Christi objiciunt se derelictum clamantis. Quæ autem illorum de Christo fides sit, declarat num. 49. *Ac subinde multis oppositis quæstionibus de Christi ortu temporali, fletu, animæ ponendæ ac resumendæ potestate, spiritus commendatione, & traditione, quæ cum hæreticorum doctrina conciliari nequeant, nodum earum solvit num.* 61. *ex fide Ecclesiæ, quæ, cum Christi naturas non confundat, nec dividat personas, in uno eodemque Christo habet* conquerentem ad mortem relictum se esse, quia homo est, & eum, qui moritur, profitentem se in Paradiso regnare, quia Deus est. *Interea Hilarius fidei necessitatem more suo commendat, quo arrogantiam retundat hæreticorum, qui Christi mysteria se comprehendere jactitabant. Ut enim tradit Athanasius ad calcem lib. de salutari adventu J. C.* qui divinitati ejus

passio-

passionem adscribunt, aut qui humanitati ejus fidem non habent, aut qui unum in duo separant, *ii* carnis ejus dimensionem faciunt, & QUANTUM, & QUOMODO præter sacras scripturas definiunt, το ο ποσον η πως παρα τας γραφας λεγειν τολμωντι.

I. Non est ambiguum, omnem humani eloquii sermonem contradictioni obnoxium semper fuisse: quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque fit sensus animorum; cum adversantium judiciorum affectione compugnans, assertionibus his, quibus offenditur, contradicit. Quamvis enim omne dictum veri ratione perfectum sit, tamen dum aliud aliis aut videtur, aut complacet, patet veritatis sermo adversantium responsioni: quia contra veritatem aut non intellectam, aut offendentem, vel stultæ, vel vitiosæ voluntatis error obnititur. Immoderata enim est omnis susceptarum voluntatum pertinacia, & indeflexo motu adversandi studium persistit, ubi non rationi voluntas subjicitur, neç studium doctrinæ impenditur, sed his, quæ volumus, rationem conquirimus, & his, quæ studemus, doctrinam coaptamus. Jamque nominis potius, quam naturæ erit doctrina, quæ fingitur: & non jam veri manebit ratio, sed placiti; quam sibi voluntas magis ad defensionem placentium coaptaverit, non quæ voluntatis instinctum per intelligentiam veri rationabilis incitabit. Per hæc igitur vitia studiosarum voluntatum omnes adversantium intentionum emergunt contradictiones: & inter veri assertionem, & placiti defensionem pertinax pugna est; dum se & veritas tenet, & tuetur voluntas. Cæterum si non præiret rationem voluntas, sed per veri intelligentiam ad velle id, quod verum est, moveretur: numquam doctrina voluntatis quæreretur, sed voluntatem omnem doctrinæ ratio commoveret; essetque omnis sine contradictione veritatis sermo, cum

unusquisque non, quod vellet, id verum esse defenderet, sed quod verum est, id velle cœpisset.

2. Harum itaque vitiosarum voluntatum non ignarus Apostolus, inter multa contestandæ fidei, & prædicandi verbi præcepta, ad Timotheum scribens, ait: *Erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes: & a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.* Ubi enim per impietatis studium extra sanæ doctrinæ patientiam erunt, tunc his, quæ desiderant, coacervabunt magistros, apta scilicet cupiditatibus suis doctrinarum instituta cumulantes, neque doceri se desiderantes, sed doctores ad id, quod desiderant, congregantes: ut cumulus ipse conquisitorum, & coacervatorum magistrorum, æstuantium desideriorum satisfaciat doctrinis. Et hic tantus stultæ irreligiositatis furor, quo tandem spiritu, sanam doctrinam non sustinens, corruptam desiderabit? Si ignorat; ab eodem Apostolo ad hunc eumdem Timotheum scribente cognoscat: *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum in hypocrisi mendaciloquiorum.* Qui enim doctrinæ profectus est, placita magis, quam docenda conquirere? Aut quæ doctrinæ religio est, non docenda desiderare, sed desideratis coacervare doctrinam? Sed hæc seducentium spiritum incentiva suppeditant, & simulatæ religionis falsiloquia confirmant. Sequitur enim fidei defectionem hypocrisis mendax, ut sit vel in verbis pietas, quam amiserit conscientia. Et ipsam quidem simulatam pietatem omni verborum mendacio impiam reddunt, falsæ doctrinæ institutis corrumpentes sanctitatem fidei: dum secundum desideria studiorum potius, quam secundum evangelicam fidem, coacervata doctrina est. Auribus enim prurigine incitatis, dum per audiendi impatientem oblectationem sub novella desi-

derii

sterii sui prædicatione scalpuntur, ipsi penitus ab auditu veritatis alieni, totos se fabulis destinant: ut his, quæ loquantur, veritatis speciem acquirant, dum, quæ vera sunt, & loqui, & audire non possunt.

3. Incidimus plane in hoc prophetiæ apostolicæ molestissimum tempus. Conquisitis enim nunc creaturæ potius, quam Dei prædicandi magistris, desideriis humanis potius, quam sanæ fidei doctrinis studetur: & eo usque eos prurigo aurium ad ea, quæ desiderant, audienda excitavit, ut coacervatis doctoribus sola hæc nunc interim prædicatio polleat, per quam unigenitus Deus a potestate, & veritate Dei patris alienus, aut alterius generis Deus sit in fide nostra, aut Deus non sit: mortifera ex utroque impietatis professione, aut duos Deos sub diversitate divinitatis eloquentes, aut Deum omnino, cui natura ex Deo per nativitatem sit, abnegantes. Hoc alienatis ab auditu veritatis, & conversis ad fabulas auribus placet: hujus sanæ doctrinæ audientia non sustinetur, & ipsa omnis cum prædicatoribus suis exsulat.

4. Sed licet nunc a multis coacervantibus sibi secundum desideria sua magistros, sana doctrina exsulet, non tamen a sanctis quibusque prædicationis veritas exsulabit. Loquemur enim exsules per hos libros, & sermo Dei, qui vinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicæ prophetiæ admonens tempore: ut, cum auditus veritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coacervati magistri reperiuntur, jam de tempore non ambigatur; sed in eo coexsulare, exsulantibus sanæ fidei prædicatoribus, veritas intelligatur. Ac de temporibus non quæremur: quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exsilii nostri tempus ostenderit, quo veritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, ut secundum desideria sua coacervet sibi magistros, relegat: exsilio nostro lætantes, & exsultantes in Domino,

mino, constitisse in nobis plenitudinem apostolicæ prophetiæ.

5. Superioribus igitur libellis sinceræ, ut arbitror, fidei, & incontaminatæ veritatis professionem tenentes, quamquam secundum humanæ naturæ consuetudinem nullus sermo non sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius responsionis nostræ moderatos esse rationem, ut contradicere quisquam nisi cum impietatis professione non possit. Eorum enim dictorum, quæ secundum falsiloquii sui artem ex Evangeliis hæretici præsumunt, ita demonstrata veritas est, ut jam in contradictione ignorantiam excusare non liceat, sed irreligiositatem necesse sit confiteri. Eam quoque nunc, secundum sancti Spiritus donum, temperavimus totius fidei demonstrationem, ut ne quid ementiri saltem adversum nos criminis possent. Solent enim ita de nobis implere aures ignorantium, ut nos asserant negare nativitatem, cum unitatem divinitatis prædicamus: & dicant solitarium a nobis per hoc: *Ego & Pater unum sumus*, significari Deum: ut innascibilis Deus descendens in Virginem homo natus sit, quia ad dispensationem carnis pertineat id, quod ita cœperit: *Ego*, ad divinitatis suæ vero demonstrationem subjecerit: *Et Pater*, tamquam hujus hominis sui pater esset; ex duobus vero consistens, homine scilicet & Deo, de se locutus sit, *unum sumus*.

6. Sed nos nativitatem subsistentem sine tempore protestantes, prædicavimus Deum filium non alienæ a Deo patre naturæ Deum: neque ex innascibilitate Innascibili coæqualem, sed ex generatione Unigeniti non disparem: neque unum eos esse ex geminatis nominibus unionis, sed ex nativitate naturæ: neque duos Deos per diversitatem generis in fide esse, neque rursum singularem, quia solum Deum, ubi sacramentum Dei unigeniti est confitendum; sed in Patre significari, atque esse Filium, dum in eo & natura Patris,

&

& nomen est, in Filio vero Patrem intelligi, ac manere, dum Filius neque dici potest, nisi ex patre, neque esse: viventis quoque naturæ esse viventem imaginem, & consignatam naturaliter Dei in Deo formam usque adeo indifferentis potestatis, & generis, ut in eo nec opus, nec sermo, nec visus alienus a Patre sit: sed cum naturaliter in se habeat auctoris sui imago naturam, per naturalem quoque imaginem suam auctor & operatus, & locutus, & visus sit.

7. Atque hanc quidem & intemporalem, & inenarrabilem, & omnem humanæ intelligentiæ sensum excedentem Unigeniti generationem prædicantes, nati quoque in hominem ex partu Virginis Dei sacramentum docuimus: demonstrantes secundum dispensationem carnis assumtæ, tum, cum se ex forma Dei evacuans formam servi accepit, infirmitatem habitus humani Dei non infirmasse naturam, sed salva divinitatis in homine virtute acquisitam esse Dei ad hominem potestatem. Namque cum in hominem Deus natus sit; non idcirco natus est, ne non Deus maneret, sed ut manente Deo homo natus in Deum sit. Nam & Emmanuel nomen ejus est, quod est nobiscum Deus: ut non defectio Dei ad hominem sit, sed hominis profectus ad Deum. Vel cum glorificari se rogat, non utique naturæ Dei, sed assumtioni humiliiatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud Deum habuit.

8. Respondentes quoque stultissimis eorum professionibus, usque ad ignoratæ horæ descendimus demonstrationem: quæ etiamsi, secundum illos, a Filio apprehensa non esset, tamen id ad contumeliam divinitatis unigenitæ non pertineret; quia natura non ferret, ut eum nativitas retroageret ad innascibilitatis ininitiabilem substitutionem, potestati suæ Patre momentum definiendi adhuc diei ad demonstrationem auctoritatis innascibilis reservante: neque in eo infir-

mum intelligi posse naturam, in qua tantum inesset ex nativitate naturæ, quantum implere posset perfecta nativitas: neque ad differentiam divinitatis unigenito Deo ignorationem diei, & horæ deputandam, cum ad demonstrandam adversum hæreticos Sabellianos innascibilem in Patre, atque ininitiabilem potestatem, innascibilis hæc in eo sit potestatis exceptio. Sed quia hanc nescitæ diei professionem, non ignorationis esse infirmitatem, sed tacendi dispensationem docuimus: expurganda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemiæ transcurrendæ sunt prædicationes, ut veritas Evangelii per ea ipsa, quibus obscurari videtur, eluceat.

9. Volunt enim plerique eorum ex passionis metu, & ex infirmitate patiendi, non in natura eum impassibilis Dei fuisse: ut, qui timuit & doluit, non fuerit vel in ea potestatis securitate, quæ non timet, vel in ea Spiritus incorruptione, quæ non dolet, sed inferioris a Deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidaverit metu, & ad corporalis pœnæ congemuerit atrocitatem; atque hac impietatis suæ assertione nituntur, quia scriptum sit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; & rursum: *Pater, si possibile est, transeat calix iste a me;* sed & illud: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* hoc quoque adjiciant: *Pater, commendo in manus tuas spiritum meum.* Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiunt usurpationem: ut timuerit, qui tristis est, qui & transferri a se calicem deprecatus sit; ut doluerit, qui derelictum se a Deo in passione conquestus sit; ut infirmus quoque fuerit, qui spiritum suum Patri commendaverit: nec anxietas admittat similitudinem exæquatæ ad Deum in Unigeniti nativitate naturæ: quæ infirmitatem, diversitatemque suam & deprecatione calicis, & desolationis querela, & commendationis confessione testetur.

10. Ac

10. Ac primum ante quam ex his ipsis dictis demonstremus, nec metuendi de se in eum infirmitatem incidisse aliquam, nec dolendi: quærendum est, quidnam videatur timere potuisse, ut in eum formido intolerandi doloris inciderit. Et puto, non alia hic ad timendum, quam passionis & mortis causa prætenditur. Et interrogo eos, qui in hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit, qui omnem ab Apostolis terrorem mortis appellens, ad gloriam eos sit martyrii adhortatus dicens: *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus: & qui invenit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit eam propter me, inveniet eam.* Cum enim pro eo mori vita sit, quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependat! Et cum non timendos esse, qui corpus occiderent, monet, ipsum illum mors ad timorem passionis corporalis exterruit?

11. Tum deinde quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi vitæ mortem aut vis exterior, id est, febrium, vulneris, casus, ruinæ, degrassata in corpus accelerat; aut ipsa natura corporis nostri senio in eam ipsam mortem victa concedit. Unigenitus autem Deus ita potestatem habens ponendæ animæ, ut resumendæ, ad peragendum in se mortis sacramentum, cum poto aceto consummasse se omne humanarum passionum opus testatus esset, inclinato capite spiritum tradidit. Si hoc naturæ hominis jus relictum est, ut per se exhalans spiritum requiescat in mortem, & non dissoluto corpore labefactata anima decedat, vel abruptis, aut perfossis, aut collisis membris spiritus tamquam in sede sua violatus erumpat, aut effluat: incidat in Dominum vitæ mortis metus, si quod emisso spiritu mortuus est, non libertatis suæ ad moriendum usus est potestate.

Quod

Quod si ex se mortuus est, & per se spiritum reddit, non est terror mortis in potestate moriendi.

12. Sed forte humanæ ignorantiæ timiditate hanc ipsam moriendi in se timuit potestatem; at licet ab se mortuus sit, tamen hoc ipsum, quod moriturus esset, timuerit. Et si forte erunt, qui ita existimabunt, constituant, cui rei existiment mortem fuisse terribilem, spiritui, an corpori. Si corpori; anne ignorant, quod Sancto corruptionem non visuro, intra triduum corporis sui templum esset suscitaturus? Si vero Spiritui mors terribilis est; Lazaro in Abrahæ sinibus lætante, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atque ridicula sunt, ut in potestate ponendæ animæ ac resumendæ mori timeret, ad sacramentum vitæ humanæ sub voluntatis suæ libertate moriturus. Non est in voluntate morientis, & voluntas moriendi, & potestas reviviscendi extra naturam timoris est, dum timeri mors non potest & in voluntate moriendi, & in potestate vivendi.

13. Sed forte penduli in cruce corporis pœnæ, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clavorum cruda vulnera sunt timori? Et videamus, cujus corporis homo Christus sit, ut in suspensam, & nodatam, & transfossam carnem dolor manserit.

14. Ea enim natura corporum est, ut ex consortio animæ in sensum quemdam animæ sentientis animata, non sit hebes inanimisque materies: sed & attacta sentiat, & compuncta doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, & inedia tabescat, & pinguescat cibo. Ex quodam enim obtinentis se, penetrantisque animæ transcursu, secundum ea, in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cum igitur compuncta, aut effossa corpora dolent, sensum doloris transfusæ in ea animæ sensus admittit. Denique vulnus corporis usque ad os dolet, & digiti excidentium ex carne unguium præsegmina nesciunt. Et si quando acce-

dente

dente vitio pars aliqua corrupta membrorum sensum vivæ carnis amiserit, ea cum vel desecabitur, vel uretur, dolorem, quisquis esse potuisset, non manente in ea animæ permixtione, non sentiet. At cum gravis necessitas recidendi corporis manet, medicato potu consopitur vigor animæ, & in emortuam sensus sui oblivionem mens succis violentioribus occupata conficitur. Ac dum doloris nescia membra cæduntur, & omnem alti vulneris plagam sensus carnis emortuus, sensu animæ in se torpentis evadit. Affert itaque dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmum sensum suum corpus animatum.

15. Si igitur homo Jesus Christus per initia corporis, atque animæ nostræ vixit in corpore, & non ita, ut corporis sui, sic & animæ suæ princeps Deus, in similitudinem hominis constitutus, & habitu repertus ut homo natus est; dolorem senserit corporis nostri, animæ nostræ, & corporis, ut conceptu, ita & initio animatus in corpore. Quod si assumta sibi per se ex Virgine carne, ipse sibi, & ex se animam concepti per se corporis coaptavit; secundum animæ corporisque naturam, necesse est & passionum fuisse naturam. Evacuans se enim ex Dei forma, & formam servi accipiens, & filius Dei etiam filius hominis nascens, ex se, suaque virtute non deficiens, Deus Verbum consummavit hominem viventem. Nam quo modo filius Dei hominis filius erit natus; vel manens in Dei forma, formam servi acceperit: si non potente Verbo Deo ex se & carnem intra Virginem assumere, & carni animam tribuere, homo Christus Jesus ad redemptionem animæ, & corporis nostri perfectus est natus; & corpus quidem ita assumserit, ut id ex Virgine conceptum, formam eum esse servi effecerit? Virgo enim non nisi ex suo sancto Spiritu genuit, quod genuit. Et quamvis tantum ad nativitatem carni ex se daret, quantum ex se feminæ eden-

dorum

dorum corporum susceptis originibus impenderent; non tamen Jesus Christus per humanæ conceptionis coaluit naturam. Sed omnis causa nascendi invecta per Spiritum tenuit in hominis nativitate, quod matris est; cum tamen haberet in originis virtute, quod Deus est.

16. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimum suscepti hominis sacramentum Dominus ipse ostendit, dicens: *Nemo adscendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo.* Quod de cælo descendit, conceptæ de Spiritu originis causa est. Non enim corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa partumque corporis omne, quod sexus sui est naturale, contulerit. Quod vero hominis filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus. Quod autem in cælis est, naturæ semper manentis potestas est: quæ initiata conditaque per se carne, non se ex infinitatis suæ virtute intra regionem definiti corporis coartabit. Spiritus virtute, ac Verbi Dei potestate in forma servi manens, ab omni intra extraque cæli mundique circulos cæli, ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo & de cælo descendit, & filius hominis est, & in cælis est: quia Verbum caro factum non amiserat manere, quod Verbum est. Nam dum Verbum est, & in cælis est; dum caro est, & hominis filius est; dum Verbum caro factum est, & de cælo est, & hominis est filius, & in cælo est: quia & Verbi virtus non corporalibus modis manens, nec deerat, unde descenderat; & caro non aliunde originem sumserat, quam ex Verbo; & Verbum caro factum, cum caro esset, non tamen non erat & Verbum.

17. Absolute autem beatus Apostolus etiam hujus inenarrandæ corporeæ nativitatis sacramentum locutus est, dicens: *Primus homo de terræ limo, secundus homo de cælo.* Hominem enim dicens, nativitatem ex Virgine docuit: quæ officio usa materno, sexus sui natu-

naturam in conceptu, & partu hominis exsecuta est. Et cum ait: secundum hominem de cælo, originem ejus ex supervenientis in Virginem sancti Spiritus aditu testatus est. Atque ita cum & homo est, & de cælis est; hominis hujus & partus a Virgine est, & conceptus ex Spiritu est. Et hæc quidem Apostolus ait.

18. Ipse autem Dominus hujus nativitatis suæ mysterium pandens sic locutus est: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: si quis manducaverit de pane meo, vivet in æternum*, se panem dicens; ipse enim corporis sui origo est. Ac ne Verbi virtus, atque natura defecisse a se existimaretur in carnem, panem suum rursus esse dixit: ut per hoc, quod descendens de cælis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis existimaretur, dum cæleste esse corpus ostenditur. At vero cum suus panis est, assumti per Verbum corporis est professio: subjecit enim: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & sanguinem ejus biberitis, non habebitis vitam in vobis*; ut quia id, quod filius hominis est, & panis de cælis ipse descendit; per panem suum de cælo descendentem, & per carnem, ac sanguinem filii hominis, & conceptæ ex Spiritu sancto, & natæ ex Virgine carnis intelligatur assumtio.

19. Hujus igitur corporis homo Jesus Christus & Dei filius, & hominis est filius, & ex forma Dei se exinaniens formam servi accepit. Non alius filius hominis, quam qui filius Dei est; neque alius in forma Dei, quam qui in forma servi perfectus homo natus est: ut sicut per naturam constitutam nobis a Deo originis nostræ principe, corporis, atque animæ homo nascitur; ita Jesus Christus per virtutem suam carnis, atque animæ homo, ac Deus esset, habens in se & totum verumque, quod homo est, & totum verumque, quod homo est, & totum verumque, quod Deus est.

20. Quam-

20. Quamquam multi confirmandæ hæreseos arte, ita aures imperitorum soleant illudere, ut & corpus, & anima Adæ in peccato fuit, car quoque Adæ, atque animam Dominus ex Virgin ceperit, neque hominem totum ex Spiritu sancto V conceperit. Qui si intelligerent sacramentum ca assumtæ, intelligerent etiam sacramentum ejusde hominis filii, & Dei filii. Quasi vero si tantun Virgine assumsisset corpus, assumsisset quoque ex dem & animam: cum anima omnis opus Dei sit, nis vero generatio semper ex carne sit.

21. Sed volentes unigenitum Deum, qui in p cipio apud Deum erat Deus Verbum non subst vum Deum esse, sed sermonem vocis emissæ, ut q loquentibus est suum verbum, hoc sit Patri Dec lius; argute subrepere volunt, ne subsistens Ver Deus, & manens in forma Dei Christus, homo n sit: ut, cum hominem illum humanæ potius ori causa, quam spiritalis conceptionis sacramentum, maverit, non Deus Verbum hominem se ex p Virginis efficiens exstiterit, sed ut in Prophetis ritus prophetiæ, ita in Jesu Verbum Dei fuerit arguere nos soleant, quod Christum dicamus esse tum non nostri corporis, atque animæ hominem: nos Verbum carnem factum, & se ex forma Dei cuantem Christum, & formam servi assumentem, fectum secundum habitum conformationis huma & nostræ similitudinis natum hominem prædicer ut vere Dei filius verus hominis filius natus sit; n non natus ex Deo homo, neque quia natus ex homo, ideo Deus esse deficiens.

22. Sed ut per se sibi assumsit ex Virgine cor ita ex se sibi animam assumsit; quæ utique numq ab homine gignentium originibus præbetur. Si e conceptum carnis, nisi ex Deo, Virgo non hab longe magis necesse est, anima corporis, nisi ex I aliunc

alitunde non fuerit. Et cum ipse ille filius hominis ipse sit, qui & filius Dei, quia totus hominis filius totus Dei filius sit; quam ridicule præter Dei filium, qui Verbum caro factum est, alium nescio, quem tamquam prophetam Verbo Dei animatum prædicabimus, cum Dominus Jesus Christus & hominis filius, & Dei filius sit? Per id vero, quod tristis est anima sua usque ad mortem, & quod potestatem habet animæ suæ ponendæ, & resumendæ, volunt extrinsecus animam, non ex Spiritu sancto, ut & corpus ex eo conceptum est, deputare, cum Verbum Deus, in sacramento naturæ suæ manens, homo natus sit. Natus autem est, non ut esset alius, atque alius: sed ut ante hominem Deus suscipiens hominem, homo & Deus posset intelligi. Nam quo modo Jesus Christus Dei filius natus ex Maria est, nisi quod Verbum caro factum est: scilicet quod filius Dei, cum in forma Dei esset, formam servi accepit? Accepisse autem formam servi eum, qui esset in Dei forma, de contrariis comparatur: ut quanta veritas est manere in Dei forma, tanta veritas sit accepisse formam servi. Ad proprietatem enim naturæ intelligendam, significatione verbi ad id communis impellimur. In forma enim servi est, qui & in forma Dei est. Et cum hoc naturæ, illud vero dispensationis sit, in ejusdem tamen est veritatis proprietate, quod utrumque est: ut tam verus sit in Dei forma, quam verus in servi. Ut vero assumsisse formam servi non aliud est, quam hominem natum esse; ita in forma Dei esse non aliud est, quam Deum esse, unum tamen eumdemque, non Dei defectione, sed hominis assumtione, profitentes & in forma Dei per naturam divinam, & in forma servi ex conceptione Spiritus sancti secundum habitum hominis repertum fuisse. Itaque cum Jesus Christus & natus, & passus, & mortuus, & sepultus sit, & resurrexit. Non potest in his sacramentorum diversitatibus ita ab se dividuus

esse, ne Christus sit: cum non alius Christus, quam qui in forma Dei erat, formam servi acceperit; neque alius, quam qui natus est, mortuus sit; neque alius, quam qui mortuus est, resurrexerit; neque alius, quam qui resurrexit, sit in cælis; in cælis autem non alius sit, quam qui descendit ante de cælis.

23. Homo itaque Jesus Christus unigenitus Deus per carnem & Verbum ut hominis filius, ita & Dei filius hominem verum secundum similitudinem nostri hominis, non deficiens a se Deo sumsit: in quo, quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevaret, afferrent quidem hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aera vulnerans, omnes quidem has passiones naturæ suæ infert, ut foret, ut compungat, aut vulneret; sed naturam suam in hæc passio illata non retinet, dum in natura non est aut aquam forari, vel pungi ignem, vel aerem vulnerari, quamvis naturæ teli sit & vulnerare, & compungere, & forare. Passus quidem est Dominus Jesus Christus, dum cæditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur: sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exseruit: dum & pœnali ministerio desævit, & virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desævientis excepit. Habuerit sane illud Domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrum id naturæ habet, ut calcet undas, & super fluctus eat, & non degravetur ingressu, neque aquæ insistentibus vestigiis cedant, penetret etiam solida, nec clausæ domus obstaculis arceatur. At vero si dominici corporis sola ista natura sit, ut sua virtute, sua anima feratur in humidis, & insistat in liquidis, & exstructa transcurrat, quid per naturam humani corporis conceptam ex Spiritu carnem judicamus? Caro illa, id est, panis ille

de

e cælis eſt, & homo ille de Deo eſt. Habens ad pa-
iendum quidem corpus, & paſſus eſt; ſed naturam
on habens ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac
uæ corpus illud eſt, quod in cæleſtem gloriam con-
ormatur in monte, quod attactu ſuo fugat febres,
uod de ſpiritu ſuo format oculos.

24. Sed forte in quo affectio flendi, ſitiendi, eſu-
iendique manſit, cæterarum quoque humanarum paſ-
onum in eo neceſſe ſit ineſſe naturam. Qui ſacra-
ientum fletus, ſitis, atque eſuritionis ignorat, ſciat
t vivificare flentem, nec mortem Lazari flere, quam
audeat, & flumina aquæ vivæ ex ſe præbere ſitien-
em, neque arere ſiti, qui potens ſit potare ſitientes,
t eſurientem eam, quæ fructus ſuos eſurienti non
ræbuerit damnare arborem, nec naturam eam vinci
iedia, quæ naturam viriditatis juſſa ariditate demu-
et. Quod ſi, præter fletus & ſitis, & eſuritionis my-
:erium, aſſumta caro, id eſt, homo totus, paſſio-
um eſt permiſſa naturis: nec tamen ita, ut paſſionum
onficeretur injuriis; ut flens non ſibi fleret, ut ſiti-
ns ſitim non potaturus depelleret, & eſuriens non
e cibo eſcæ alicujus expleret. Neque enim tum, cum
itivit, aut eſurivit, aut flevit, bibiſſe Dominus, aut
ianducaſſe, aut doluiſſe monſtratus eſt: ſed ad de-
ionſtrandam corporis veritatem; corporis conſue-
udo ſuſcepta eſt, ita, ut naturæ noſtræ conſuetudine
onſuetudini ſit corporis ſatisfactum. Vel cum po-
um, & cibum accepit, non ſe neceſſitati corporis,
ed conſuetudini tribuit.

25. Habuit enim corpus, ſed originis ſuæ propri-
im; neque ex vitiis humanæ conceptionis exſiſtens,
ed in formam corporis noſtri virtutis ſuæ poteſtate
ubſiſtens; gerens quidem nos per formam ſervi, ſed
peccatis, & a vitiis humani corporis liber, ut
ios quidem in eo per generationem Virginis in-
eſſemus, ſed noſtra in eo per virtutem profectæ

ex ſe originis vitiis non inſiſtens: dum homo natus, non vitiis humanæ conceptionis eſt natus. Tenuit enim Apoſtolus demonſtrandæ nativitatis hujus ſacramentum, cum ait: *Sed humiliavit ſe formam ſervi accipiens, in ſimilitudine hominis conſtitutus, & habitu repertus ut homo*: ut, dum formam ſervi accepit, natus eſſe in forma hominis intelligatur; dum autem in ſimilitudine hominis conſtitutus, & habitu repertus ut homo eſt, ſpecies quidem, & veritas corporis hominem teſtetur, ſed naturas vitiorum, qui ut homo ſit habitu repertus, ignoret. In ſimilitudine enim naturæ, non in vitiorum proprietate generatio eſt. Nam quia in eo, quod formam ſervi accepit, nativitatis videbatur ſignificata eſſe natura, ſubjecit in ſimilitudine hominis conſtitutum, & habitu ut hominem repertum, ne nativitatis veritas naturæ quoque per vitia infirmis proprietas crederetur, cum & in forma ſervi eſſet vera nativitas; & in habitu repertum ut hominem eſſet ſimilitudo naturæ. Ipſe quidem per virginem ex ſe natus homo, & in ſimilitudine vitioſæ peccati carnis inventus. Quod idipſum ad Romanos ſcribens teſtatus eſt Apoſtolus, cum ait: Quod enim impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium miſit ſimilitudine carnis peccati, & de peccato condemnavit peccatum. Non fuit habitus ille tamquam hominis, ſed ut hominis: neque caro illa caro peccati, ſed ſimilitudo carnis peccati: dum & habitus carnis in nativitatis eſt veritate, & ſimilitudo carnis peccati a vitiis humanæ paſſionis aliena eſt. Ita homo Chriſtus Jeſus & in veritate nativitatis eſt, dum homo eſt, & non eſt in peccati proprietate, dum Chriſtus eſt: quia & qui homo eſt, non potuit non homo eſſe, quod natus eſt; & qui Chriſtus eſt, non potuit amiſiſſe, quod Chriſtus eſt. Atque ita, dum homo Chriſtus Jeſus eſt, habet & nativitatem hominis, qui homo eſt; nec eſt in vitioſa hominis infirmitate, qui Chriſtus eſt.

26. Quam-

26. Quamquam igitur nos ad hujus ſacramenti in-
telligentiam apoſtolica fides inſtruat, quæ & habitu
ut hominem repertum, & in ſimilitudine carnis pec-
cati miſſum hominem Chriſtum Jeſum eſſe teſtata ſit:
ut, cum habitu ut homo eſt, ſit in forma ſervi, &
non ſit in vitiis naturæ; & cum in ſimilitudine carnis
peccati eſt, ſit quidem Verbum caro, ſed in ſimili-
tudine carnis peccati ſit potius, quam caro ipſa pec-
cati ſit: & cum homo Chriſtus Jeſus eſt, ſit quidem
homo, ſed in homine non poſſit aliud eſſe, quam Chri-
ſtus eſt: atque ita & ex corporis nativitate homo na-
tus ſit, nec ſit in hominis vitiis, qui non ſit in ori-
gine; quia Verbum caro factum non potuit non caro
eſſe, quod factum eſt, & Verbum licet caro factum
ſit, non tamen amiſit eſſe, quod Verbum eſt; & dum
Verbum caro factum originis ſuæ non poteſt carere
natura, non potuit niſi in naturæ ſuæ origine perma-
nere, quod Verbum eſt, neque non vere intelligi
Verbum caro eſſe, quod factum eſt, ita tamen, ut,
quia habitavit in nobis, non caro illa Verbum ſit,
ſed Verbi caro ſit habitantis in carne: quæ cum ita
ſint, tamen videamus, an perfectus univerſus ille paſ-
ſionis ordo infirmitatem in Domino corporalis dolo-
ris permittat intelligi. Dilatis enim ad modicum eo-
rum dictorum cauſis, ex quibus metum Domino hæ-
reſis adſcribit; res ipſas, ut geſtæ ſunt, conferamus.
Neque enim fieri poteſt, ut timor ejus ſignificetur in
verbis, cujus fiducia contineatur in factis.

27. Timuiſſe tibi, o hæretice, Dominus gloriæ
paſſionem videtur? Sed ei ob ignorantiæ hujus erro-
rem & ſatanas Petrus, & ſcandalum eſt. Et ille qui-
dem per caritatem Chriſti, quem ei non caro, neque
ſanguis, ſed Pater, qui in cælis eſt, revelaverat, de-
teſtatus paſſionis ſacramentum, tali ſeveritatis ſenten-
tia confirmatus ad fidem eſt. Tu quid ſectaberis ſpei,
Chriſtum Deum negando, & metum ei paſſionis ad-
dendo?

dendo? An vero timuit, qui armatis ad corripiendum se obvius prodiit? Et in corpore ejus infirmitas fuit, ad cujus occursum consternata persequentium agmina conciderunt, & majestatem ingerentis se adversum non ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam hujus corporis credis, cujus tantam habuit natura virtutem?

28. Sed forte dolorem vulnerum timuit. Quem, rogo, penetrantis in carnem clavi habuit horrorem, qui excisam auris carnem solo restituit attactu? Expone nobis tu, dominicæ infirmitatis assertor, hoc in ipso passionis tempore infirmitatis opus carnis. Exserente enim Petro, atque adigente gladium, truncus auris servus sacerdotis adstabat. Quomodo ex decisæ auris vulnere, contingente Christo, restituta caro auris est? Unde interfluentem sanguinem, & post ipsa discedentis gladii vestigia, & in ipsa trunci corporis calumnia exiit, quod non est, & sequitur, quod non exstat, & rependitur, quod creatur? Producens hæc ergo aurem manus clavum dolet? Et sentit sibi vulnus, qui alteri dolorem vulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu tristis est, cujus attactui licet carnem donare post cædem? Quod si hæc in Christi corpore virtus fuit, qua, rogo, fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui naturale fuit omnem humanarum infirmitatum inhibere naturam?

29. Sed forte stulta, atque impia perversitate hic infirmis in eo naturæ præsumetur assertio, quia tristis est anima ejus usque ad mortem. Nondum te, hæretice, cur virtutem dicti non intelligas, arguo. Interim tamen a te requiro, cur exeunte ad proditionem Juda non memineris dictum fuisse: *Nunc honorificatus est filius hominis.* Si enim passio honorificatura eum erat; quomodo tristem eum metus passionis effecerat? Nisi forte tam irrationabilis fuerit, ut pati timuerit, quæ se afferent glorificatura patientem.

30. Sed forte timuisse usque eo existimabitur, ut ansferri a se calicem deprecatus sit, dicens: *Abba iter, possibilia tibi omnia sunt, transfer hunc calicem a e.* Ut de cæteris non calumnier, nonne hebetudi-em impietatis tuæ vel hinc coarguisses, quia legeras: *econde gladium tuum in thecam: calicem, quem dedit mihi iter, non bibam illum?* Quo modo enim per patiendi etum transferri a se deprecaretur, quod per dispen-tionis studium festinaret implere? Non enim conve-t, ut pati nollet, qui pati vellet. Et cum pati eum elle cognosceres; religiosius fuerat dicti inintelligen-im confiteri, quam ad id impiæ stultitiæ furore pro-mpere, ut eum assereres, ne pateretur orasse, quem iti velle cognovisses.

31. Sed, credo, te ad impietatis tuæ pugnam eti-n dicto dominicæ vocis armabis, *Deus, Deus meus, are me dereliquisti?* Post contumeliam enim crucis, rte dignationem ab eo paterni auxilii existimes re-ssisse, & hinc desolatæ infirmitatis suæ quærelam stitisse. Si tibi itaque in Christo contemtus, & in-mitas, & crux contumelia est; oportuerat te dicti ijus immemorem non fuisse: *Verum dico vobis, amodo debitis filium hominis sedentem a dextris virtutis, & ve-entem cum nubibus cæli.*

32. Ubi rogo, in passione timor? Ubi infirmitas? bi dolor? Ubi contumelia? Timere ab impiis dici-r? Sed ipse pati velle se prædicat. Infirmus esse ntenditur? Sed se potentem, dum consternatis per-cutoribus obvius non sustinetur, ostendit. Dolere ilnera carnis arguitur? Sed in eo, quod carnem au-reddit ex vulnere, caro ipse cum sit, extra car-lem tamen naturam dolendi vulneris reperitur: quia m & manu truncam aurem attingit, manus illa de rpore est, & dum manus aurem producit ex vul-re, non esse manus illa corporis significatur infirmis.

33. Sed contumeliosa ei esse crux dicitur. Atquin per hanc hominis filius sedere a dextris virtutis videndus est, & ex partu virginis homo natus in majestate sua cum cæli est nubibus reversurus. Non tenes irreligiose rerum naturalium causas: & dum impietatis, atque erroris spiritu plenus sacramentum fidei non intelligis, ex ipso sæculi sensu hebetudine hæretica disproficis. Omne enim, quod timetur, vitari necesse est, dum timetur; & quod infirmum est, sumit ex imbecillitate terrorem; & quidquid dolet, dolendi in se habet indemutabilem naturam; & quidquid contumeliosum est, semper inhonorum est: tu vero, quo sensu rationis intelligis, Dominum nostrum Jesum Christum, ad quod festinat timere; & consternantem fortes, infirmitate trepidare; & vulnera non permittentem doleri, vulneratum dolere; & contumelia crucis dehonestari, cui crux consessus ad Deum est, & reditus ad regnum?

34. Sed forte hoc tibi relictum occasionis impiæ arbitraris, ut descensionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatem, dum id ipsum testari videtur hoc dicto: *Pater, commendo in manus tuas spiritum meum.* Hoc legens, & non intelligens, aut pie tacuisses, aut etiam religiose intelligentiam ejus orasses: non magis per impudentem assertionem stulto furore veritatis incapax vagareris. Anne tibi metuere infernum chaos, & torrentes flammas, & omnem pænarum ultricium abyssum credendus est, dicens latroni in cruce: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso?* Naturæ hujus potestatem jam non dico metu, sed nec infernæ sedis regione concludes, quæ descendens ad inferos a paradiso non desit, sicuti & hominis filius loquens in terris, maneat & in cælo, Martyri suo paradisum promittens, & consummatæ beatitudinis delicias pollicens. Non habet hunc metus corporalis, penetrantem quidem inferos, sed ubique naturæ suæ

virtute

virtute distentum. Et naturam hanc mundi dominam, ac libertate spiritalis virtutis immensam, non sibi terrore mortis gehennæ chaos vindicat, qua paradisi deliciæ carere non possunt. Futurus enim in inferis Dominus, & in paradiso est futurus. Deseca ad metum pœnæ naturæ indesecabilis portionem: & de Christo, & apud inferos pone, quod doleat, & in paradiso relinque, quod regnet. Latro enim rogat, ut sui in regno suo meminerit. Et, credo, eum ad hanc beatæ confessionis fidem, auditus transeunte palmas clavo gemitus accendit: & regnum Christi per dolorem infirmati in Christo corporis didicit. Ille dignationem reminiscentis in regno postulat: tu crucis mortem ad metum deputas. Dominus communionem ei paradisi mox pollicetur: tu Christum in inferis sub pœnali terrore concludis. Diversæ spei fides ista est. Paradisum meruit sub cruce latro, pendentem Christum confessus in regno: in pœnæ vero dolore & metu mortis Christum deputans, & paradiso necesse est sis cariturus, & regno.

35. Collatis igitur dictorum, atque gestorum virtutibus, demonstrari non ambiguum est, in natura ejus corporis infirmitatem naturæ corporeæ non fuisse, cui in virtute naturæ fuerit omnem corporum depellere infirmitatem; & passionem illam, licet illata corpori sit, non tamen naturam dolendi corpori intulisse: quia quamvis forma corporis nostri esset in Domino, non tamen in vitiosæ infirmitatis nostræ esset corpore, qui non esset in origine, quod ex conceptu Spiritus sancti Virgo progenuit: quod licet sexus sui officio genuerit, tamen non terrenæ conceptionis suscepit elementis. Genuit etenim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex Spiritu; habens quidem in se sui corporis veritatem, sed non habens naturæ infirmitatem: dum & corpus illud corporis veritas est, quod generatur ex virgine; & extra corporis nostri infirmi-

patens est, quod spiritalis conceptionis sumsit exordium.

36. Sed nisi adversum apostolicae fidei demonstrationem haeretici videntur hoc dicto: *Tristis est anima mea usque ad mortem*; ut professio ejus, qui se tristem ait, naturae infirmitatem per hujus confessionem tristitiae coepisse esse testetur. Ac primum humanae intelligentiae sensum interrogo, quid sit tristem esse usque ad mortem. Non enim ejusdem significantiae est, tristem esse propter mortem, & tristem esse usque ad mortem: quia ubi propter mortem tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiae est; ubi vero tristitia usque ad mortem est, mors non jam tristitiae causa, sed finis est. Qui ergo non propter mortem, sed usque ad mortem tristis est, quaerendum est, unde sit tristis. Tristis autem non in incerto, neque indefiniti humanae ignorantiae temporis, sed usque ad mortem. Adeo autem non propter mortem suscepta tristitia est, ut sit destituta per mortem.

37. Et ut causam tristitiae intelligere possimus, videamus, quid hanc professionem tristitiae vel praecesserit, vel consequatur. Totius enim passionis & fidei mysterium consummatum paschae coena fuerat per Dominum. Postque universorum in se scandalum docet, sed praecessurum se eos in Galilaeam promittit. Petrus, caeteris licet scandalizaturis, se tamen non scandalizaturum constanti fide spopondit. Sed Dominus per naturam Dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturum se esse respondit: ut caeterorum scandalum intelligeretur ex Petro, cum ille in tam grave fidei periculum eum ter negando recideret. Tum ille assumtis Petro, Jacobo & Joanne, duobus ad martyrium electis, & Joanne in praedicationem Evangelii firmandum, tristem se usque ad mortem professus est. Deinde progressus, oravit dicens: *Pater meus, si possibile est, transeat a me calix iste, sed tamen non sicut ego volo,*

sed

ficut tu vis. Tranfire a fe calicem rogat, utique
i fecum manentem: qui tum in fanguine novi Te-
menti pro multorum peccatis effundi confummaba-
. Non enim rogat, ne fecum fit, fed ut a fe tran-
t. Deinde rogat, ne voluntas fua fiat: & quod
lt effici, id ipfum concedi fibi non vult. Ait enim:
l tamen non ficut ego volo, fed ficut tu vis; ut volun-
e calicis deprecandi humanæ in fe follicitudinis figni-
ans confortium, fententiam a fe unitæ fibi, com-
nisque cum Patre non difcerneret voluntatis. Ut au-
n non pro fe precari intelligeretur, & ratio figni-
atæ voluntatis, ac deprecatio non obtinendæ effet
abfoluto, hoc totum hujusmodi petitionis fuæ cœ-
exordio: *Pater meus, fi poffibile eft.* Aliquid ergo
tri relinquitur, quod ei, an poffibile effet, incer-
n fit? Et fi nihil Patri impoffibile eft, intelligen-
m eft, ad cujus conditionem id, quod, *fi poffibile*
fit relictum. Poft hujus enim orationis precem
juitur: *Et venit ad difcipulos fuos, & invenit eos dor-
entes, & ait Petro: Non potuiftis una hora vigilare
cum? Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem.
iritus quidem promtus, caro vero infirma.* Anne ad-
c triftitiæ caufa, & transferendi calicis deprecatio
obfcuro eft? Vigilari enim fecum ob hoc jubet, &
ari, ne in tentationem intrent, fpiritu quidem prom-
o, fed infirma carne. Nam qui non fcandalizatu-
s fe per conftantiam fidelis confcientiæ pollice ban-
r, in fcandalo per infirmitatem carnis erant futuri.
on ergo fibi triftis eft, neque fibi orat; fed illis,
os monet orare, pervigiles, ne in eos calix paffio-
s incumbat: quem a fe tranfire orat, ne in his fci-
et maneat.

38. Idcirco autem transferri eum, fi poffibile effet,
e precatus eft: quia, cum impoffibile Deo nihil fit,
ut ipfe ait: *Pater, poffibilia tibi omnia funt,* impoffi-
le tamen homini eft paffionis terrore non vinci,

nec

nec possit, nisi per probationem, fides nosci. Atque ideo & pro hominibus, ut homo vult, calicem transire, & ut Dei ex Deo voluntas effectui paternæ voluntatis unitur. Id autem, quod ait: *Si possibile est*, manifesta in eo docuit, quod ait Petro: *Ecce Satanas expetivit, ut vos cerneret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficeret fides tua.* Per hunc enim calicem dominicæ passionis tentandi omnes erant. Et pro Petro Pater rogatur, ne deficiat fides ejus: ut negantis infirmitati vel dolor saltem pœnitentiæ non abesset. Qua fides in eo non deficeret, quod pœniteret.

39. Tristitia igitur usque ad mortem Domino est: quia in morte, motu terræ, diei tenebris, discissione veli, monumentorum reseratione, mortuorum resurrectione confirmanda jam Apostolorum fides esset; quam nocturnæ custodiæ terror, & insflagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere, & totius passionis ludibrium, & postremo maledictæ crucis damnatio commoveret. Sciens igitur Dominus hæc omnia post passionem suam destitura, ideo & usque ad mortem tristis est: & scit hunc calicem transire non posse, nisi biberit, dicens: *Pater meus, si non potest calix iste transire a me, nisi bibam illum: fiat voluntas tua*; consummata in se scilicet passione metum calicis transiturum, qui, nisi eum bibisset, transire non posset: finem terroris ejus non nisi consummatæ in se passionis terrore succedere; quia post mortem ejus, per virtutum gloriam, apostolicæ infirmitatis scandalum pelleretur.

40. Et quamquam in eo, quod ait: *Fiat voluntas tua*, in calicis, id est, passionis suæ scandalo, Apostolos permittens paternæ voluntatis arbitrio, tamen etiam repetitæ tertio orationis prece usus est: post quam ait: *Dormite jam, & requiescite.* Non enim extra rationis alicujus internæ conscientiam, qui antea eos dormientes coarguisset, nunc jam dormire & requiescere jubet. Sed intelligentiam nobis Lucas

adhorta-

adhortationis istius tribuisse existimatur: qui cum dixisset, Satanam expetisse ut Apostolos modo tritici cerneret, & Dominum pro fide Petri, ne deficeret, orasse; subjecit post multam Domini precem Angelum adstitisse confortantem; quo assistente orare prolixius cœperit, ita, ut guttis sanguinum corporis sudor efflueret. Misso enim ad tuitionem Apostolorum Angelo, & per eum confortato Domino, ne pro his tristis esset, jam sine tristitiæ metu ait: *Dormite jam, & requiescite.* De Angelo quidem Matthæus & Marcus, & de expetitione diaboli nihil locuti sunt: sed post tristitiam animæ, post dormientium objurgationem, post transferendi calicis deprecationem, non ex nihilo dormientium adhortatio subsecuta est, nisi quod, cum absuturus ab his esset, & indulti Angeli confortatus auxilio, securitate custodiæ custodiendos permittebat in somnum.

41. Nec sane ignorandum a nobis est, & in græcis, & in latinis codicibus complurimis, vel de adveniente Angelo, vel de sudore sanguinis nil scriptum reperiri. Ambigentibus igitur, utrum hoc in libris variis aut desit, aut superfluum sit, incertum enim hoc nobis relinquitur de diversitate librorum, certe, si quid sibi ex hoc hæresis blanditur, ut infirmum affirmet, cui opus fuerit Angeli confortantis auxilio, meminerit Creatorem angelorum creationis suæ non eguisse præsidio; tum deinde necessario eo modo eum confortatum, quo modo & tristem esse. Nam si nobis tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est, ut propter nos sit confortatus & nobis: quia, qui de nobis tristis est, & de nobis confortatus est, & confortatus est ea conditione, qua tristis est. Sudorem vero nemo infirmitati audebit deputare: quia & contra naturam est sudare sanguinem. Nec infirmitas est, quod potestas non secundum naturæ consuetudinem gessit: neque ad hæresim infirmitatis pertinere ullo modo poterit, quod adversum

versum hæresim phantasma mentientem proficiat, per sudorem sanguinis, ad corporis veritatem. Igitur cum & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, non possunt non omnia propter nos gesta esse intelligi, cum omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sint.

42. Præstant autem sibi mutuam Evangelia plenitudinem: dum alia ex aliis, quia omnia unius Spiritus prædicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro Apostolis Domini orationem Joannes maxime spiritalium causarum prædicator ostendit, Dominum ita precatum esse, dicens: *Pater sancte, conserva eos in nomine tuo. Cum essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, & custodivi.* Non sibi itaque fuit oratio illa, sed Apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos, ne tententur, monet: nec sibi Angelus mittitur, qui, si vellet, duodecim millia legionum de cælis deduceret; nec propter mortem timet, qui usque ad mortem anxius est: nec ut a se transeat calix, rogat, sed a se transire calicem rogat, qui tamen transire non possit, nisi eum biberit. Transire autem non loco decedere est, sed omnino non extare: quod quidem ipsum & evangelicus, & apostolicus sermo significat, cum dicitur: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Sed & Apostolus: *Ecce vetera transierunt, & facta sunt nova.* Sed & cum ait: *Et figura hujus mundi transibit.* Calix ergo, de quo Patrem orat, ut transeat, non potest transire, nisi bibatur: & quod orat Dominus, utique pro his orat, quos cum his manens ipse salvavit, quos & Patri salvandos reliquit. Nunc vero sacramentum mortis peracturus, Patrem his custodem precatur: & missi in eo Angeli, si tamen ita est, non ambigua præsentia est; & obtentæ precis manifesta securitas est, cum eos consummata oratione adhortatur in somnum. Effectum autem impetratæ orationis, & adhortatæ

hortatæ dormitionis securitatem, jam in ipso opere passionis Evangelista demonstrat, cum Apostolis omnibus, de persecutorum manibus elapsuris ait: *Ut adimpleretur verbum, quod dixerat, quoniam, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis neminem.* Impletur enim per se orationis precatio, & salvi omnes sunt. Sed oratur Pater, ut salvatos per se nunc in nomine suo salvet ipse, & adeo salvat, ut Petri fides pœnitentia subsequente non deficiat, licet territa.

43. Demonstrata itaque & a Joanne Domini oratio, & a Luca diaboli postulatio, & ea, quæ in Matthæo atque Marco, tristitia usque ad mortem est, & somni objurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquunt: num quando per precem in Joanne, qua Patri Apostolos commendat, & tristitiæ causa, & transeundi calicis deprecatio absoluta sit; non a se passionem amoveri Domino deprecante, sed Patrem ut Apostolos se passuro tueatur orante: & per Lucam ostensa adversus diabolum prece, jam de fiducia vetiti antea somni secura permissio sit.

44. Non est itaque in ea natura, quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas: & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis, etsi originem filii hominis sanctus Spiritus per sacramentum conceptionis invexit. Nempe & Altissimi virtus, virtute corporis, quod ex conceptione Spiritus virgo gignebat, admiscuit. Nam cum per transfusæ in corpus animæ consortium, sensus animati corporis vivat, & ipsum ad illatorum dolorem corpus anima corpori permixta vivificet: quæ ubi, cælestis spei ac fidei suæ beato calore, terrenæ in corpore suo originis despexit exordium, sui quoque sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, ut pati se desinat sentire, quod patitur: & quid nobis de natura dominici corporis, & descendentis de cælo filii hominis adhuc sermo sit? Ipsa terrena corpora

pora timere, ac dolere interdum neſciunt, quod & doleri neceſſe eſt, & timeri.

45. Quæro enim, an paſtas ad fomenta exæſtuandæ Babyloniæ fornacis flammas Iſraelitæ pueri timuerint, & utrum in illud noſtræ conceptionis corpus metus tanti ignis inceſſerit. Quæro etiam, an circumambiri ſe flammis doluerint. Sed forte idcirco, quia non uſti ſunt, nihil dolent; & tum abfuiſſe ignibus natura urendi exiſtimabitur. Certe hæc natura corporis erat, ut & uri ſe timeret, & poſſet uri. Quod ſi per ſpiritum fidei terrena corpora, id eſt, ſecundum elementa cauſarum communium initiata, neque uri potuerunt, nec timere: quæ ergo per fidem Dei in homine contra naturam ſunt, ea in Deo ſecundum virtutem Spiritus ad naturæ originem inchoata, non ſunt naturaliter æſtimanda. Vincti pueri in medio ignis ſunt: ignem non timent, dum ſcandunt; flammas non ſentiunt, dum orant; uri non poſſunt, dum in igni ſunt. Naturam ſuam in his & corpora, & ignis amittit; nam neque illa uruntur, neque ille urit: & tamen in cæteris in natura ſua eſt & ignis, & corpus; nam circumſtantes ardent, & pœnæ miniſteria in pœna ſunt. Non vis, impie hæretice, ut tranſeunte palmas clavo Chriſtus non doluerit, neque vulnus illud nullam acerbitatem teli compungentis intulerit. Interrogo, cur pueri ignes non timuerint, nec doluerint: aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, ut naturam ignis excederet. Quod ſi illi fidei calore, & beati martyrii gloria timere neſciunt, quæ timentur; Chriſtus, etiamſi vitiorum noſtrorum origine eſſet conceptus, tamen per crucem manſurus Deus, & mundum judicaturus, & rex æternorum ſæculorum futurus triſtis metu crucis eſſet? Et tantorum præmiorum immemor, turpis metus anxietate trepidaret?

46. Daniel prophetæ prandio alendus, leonum lacum non timet. Apoſtoli cædi ſe pro Chriſti nomine

&

& pati gaudent. Paulo libatio ſua corona juſtitiæ eſt, deſecanda colla ſua percuſſoribus cum hymnis Martyres tendunt, & ædificatos ſibi congerie lignorum ignes cum canticis ſcandunt. Usque eo ſenſus fidei, peremto in corporibus naturalis infirmitatis metu, corpora ipſa ad ſenſum non ſentiendi doloris emutat, ut per animæ propoſitum firmitas corporis invehatur, animatumque corpus in id ſe tantum ſentiat, in quod animæ ſtudio commovetur; ut; quod pati animus gloriæ cupiditate contemnit, id ſe pati corpus anima vegetante non ſentiat. Hæc ſi in hominibus naturalia ſunt per animæ ad gloriam ardentis calorem, ut paſſiones ſuas neſciant, & vulnera ignorent, & mortes non intelligant: Dominus vero gloriæ Jeſus Chriſtus, cujus & fimbria virtus eſt, cujus ſputus, & ſermo natura corporis eſt, dum & mancus jam non mancus manum jubetur extendere, & cæcus natus nativitatis vitia non ſentit, & truncus aure non truncus eſt, in ea infirmitate compuncti, ac dolentis corporis deputabitur, in qua glorioſos, ac beatos viros fidei ſuæ ſpiritus non reliquit?

47. Paſſus igitur unigenitus Deus eſt omnes incurrentes in ſe paſſionum noſtrarum infirmitates; ſed paſſus virtute naturæ ſuæ, ut & virtute naturæ ſuæ natus eſt: neque enim, cum natus ſit, non tenuit omnipotentiæ ſuæ in nativitate naturam. Nam cum natus ſit lege hominum, non tamen hominum lege conceptus eſt: habens in ſe & conſtitutionem humanæ conditionis in partu, & ipſe extra conſtitutionem humanæ conditionis in origine. Secundum quod ita ex infirmitate corporis noſtri paſſus in corpore eſt, ut paſſiones corporis noſtri corporis ſui virtute ſuſciperet. Et hujus fidei noſtræ etiam ſermo propheticus teſtis eſt, cum ait: *Hic peccata noſtra portat, & pro nobis dolet: & nos exiſtimavimus eum in doloribus eſſe, & in plaga, & in vexatione. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & infirmatus eſt propter peccata*

noſtra. Fallitur ergo humanæ æſtimationis opi putans hunc dolere, quod patitur. Portans e peccata noſtra, peccati noſtri ſcilicet corpus aſſum tamen ipſe non peccat. Miſſus namque eſt in pec carnis ſimilitudine; portans quidem in carne pecc ſed noſtra. Et pro nobis dolens, non & doloris ſtri dolet ſenſu: quia & habitu ut homo reper habens in ſe doloris corpus, ſed non habens natu dolendi, dum & ut hominis habitus eſt, & origo hominis eſt, nato eo de conceptione Spiritus ſa Hinc itaque æſtimatus eſt & in doloribus, & in pl & in vexatione eſſe. Formam enim ſervi accepit natus ex virgine homo, opinionem nobis natu ſibi in paſſione doloris invexit. *Ipſe autem vulner. eſt*; ſed *propter iniquitates noſtras.* Nam quamvi vulneratus, non tamen iniquitatis ſuæ vulnus eſt quidquid patitur, non ſibi patitur. Non enim homo natus eſt, nec ex ſe iniquus eſt. Teſtatur A ſtolus cauſam diſpenſationis iſtius dicens: *Orante Chriſtum reconciliari Deo: eum, qui non cognovit pe tum, pro nobis peccatum fecit.* Peccatum enim in ca per peccatum condemnaturus, peccati licet exp factus eſt ipſe peccatum, id eſt, per carnem pe tum in carne condemnans, carnis quidem neſci ſed pro nobis caro factus eſt: & idcirco propter quitates noſtras eſt vulneratus.

48. Cæterum neſcit in Chriſto Apoſtolus trepi tionem doloris. Nam diſpenſationem paſſionis lo turus, in ſacramento eam divinitatis prædicavit, cens: *Donans nobis omnia peccata, delens, quod ad ſum nos fuit chirographum in ſententiis, quod erat con rium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cr ſpolians ſe carne, & principatus, & poteſtates traduxit fiducia, triumphans eos in ſemetipſo.* Succumbere e tibi videtur virtus iſta vulneris clavo; & ad ict compungentis exterrita, demutaſſe ſe in naturam

lendi?

ndi? Atquin Apostolus loquente in se Christo locutus, salutis nostræ per Dominum opus memorans, mortem hristi ita significat, ut carne se spoliet, & potestates cum iducia dehonestet, & de his in semet ipso triumphet. Si passione sua necessitas est, & non salutis tuæ donum est; in cruce dolor compungendi est, & non decreti, uod in te mors est scripta, confixio est, si in mor- vis mortis est, & non per potestatem Dei car- s exuviæ sunt; si denique mors ipsa aliud est, quam otentum dehonestatio, quam fiducia, quam trium- hus: adscribe infirmitatem, si ibi necessitas est, & atura, si ibi vis est, & diffidentia, & dedecus. Sin item hæc e contrario in sacramento passionis prædi- antur; quis rogo furor est, repudiata doctrinæ apo- olicæ fide mutare sensum religionis, & totum hoc ad ontumeliam imbecillis rapere naturæ, quod & vo- intas est, & sacramentum, quod & potestas est, & iducia, & triumphus? Triumphus plane est, quæri ad rucem, & offerentem se non sustineri; stare ad sen- entiam mortis, sed inde consessurum a dextris vir- utis; configi clavis, sed pro persecutoribus orare; cetum potare, sed sacramentum consummare; de- utari inter iniquos, sed paradisum donare; elevari ligno, sed terram tremere; pendere in cruce, d solem ac diem fugere; exire e corpore, sed re- ocare animas in corpora; sepeliri mortuum, sed esurgere Deum; secundum hominem pro nobis in- rma omnia pati, sed secundum Deum in his omnibus iumphare.

49. Restat nobis adhuc, ut hæreticis videtur, agna, & gravis confessæ infirmitatis professio, & axime ipsius Domini vocibus edita, cum ait: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti.* Quæ maximæ quæ- elæ esse intelligitur protestatio, derelictum se esse onqueri, infirmitatique permissum? Verum hæc im- æ intelligentiæ violenta præsumtio, quam sibi in

omni dictorum dominicorum genere compugnat: ut qui ad mortem festinat, ut qui per eam honorificandus est, ut qui post eam a dextris virtutis sessurus est, in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id ad necessitatem moriendi desertum se a Deo suo queratur, cum in beatis illis esset mortem obeundo mansurus?

50. Quin etiam ad irreligiositatis hujus tamquam ad præparatam sibi viam, per id ingenia hæretica contendunt, quod aut defecisse omnino Deum Verbum in animam corporis volunt; ut non idem fuerit Jesus Christus hominis filius, qui & Dei filius; & aut de se defecerit Deus Verbum, dum corpus officio animæ vivificat; aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo Dei Verbum modo spiritus prophetalis habitaverit. Sed ridiculæ hujus perversitatis error in majorem se impietatis extendit audaciam, ne Jesus Christus, ante quam ex Maria natus est, Christus sit, dum non, qui erat natus, est, sed ad id tum primum, quod natus est, cœperit. Per quod etiam illud vitiis adjungitur, ut Deus Verbum tamquam pars aliqua virtutum Dei quondam se tractu continuationis extendens, hominem illum, qui a Maria esse cœpit, habitaverit, & virtutibus divinæ operationis instruxerit; animæ tamen suæ motu naturaque viventem.

51. Per hanc ergo subtilem pestiferamque doctrinam deducuntur in vitium, ut aut Deus Verbum anima corporis per demutationem naturæ se infirmitatis exstiterit, & Verbum Deus esse defecerit: aut rursum per exteriorem nudamque naturam hominem illum sola vita animæ moventis animatum, in quo Verbum Dei, id est, quædam quasi potestas extensæ vocis habitaverit, atque ita omni modo impiissimæ intelligentiæ aditus pandatur, ut aut Deus Verbum in animam defecerit, nec permanserit Deus Verbum; aut omnino Christus ante partum Mariæ non fuerit;

quia

quia Jesus Christus, animæ solum communis, & corporis homo, hoc habeat sui, quo esse homo cœpit exordium; quem extrinsecus protensi sermonis potestas ad virtutem operationum confirmaverit; qui nunc a Dei Verbo contracta rursum protensione desertus, clamet: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* vel certe tum, cum in animam corporis a Dei Verbi natura demutatus est, paterno in omnibus usus auxilio, nunc inops ejus mortique permissus, solitudinem suam conqueratur, reliquentemque se arguat: omnique modo exitiabile deceptæ fidei periculum comparetur, si aut in Deo Verbo significari existimetur naturæ infirmitas per quærelam; aut omnino nec fuerit Deus Verbum, dum Christo Jesu Mariæ solum partus exordium est.

52. Sed inter has impias infirmasque sententias, Ecclesiæ fides apostolicis imbuta doctrinis novit in Christo nativitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationem, sed nescit divisionem. Non patitur Christum Jesum, ut Jesus non ipse sit Christus: nec filium hominis discernat a Dei filio, ne filius Dei forte non & filius hominis intelligatur. Non absumit filium Dei in filium hominis. Neque tripartita Christum fide scindit, cujus de super texta vestis inscissa est: ut Jesum Christum & in Verbum, & in animam, & in corpus incidat, neque rursum Deum Verbum & in animam, & in corpus absumat. Totum ei Deus Verbum est, totum ei homo Christus est: retinens hoc in sacramento confessionis suæ unum, nec Christum aliud credere, quam Jesum, nec Jesum aliud prædicare, quam Christum.

53. Non ignoro autem, in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentia mysterii cælestis impediat, ut hæc non facile aut verbis enuntiare, aut dijudicare sensu, aut etiam complecti mente possimus. Sciens autem Apostolus arduum hoc terrenæ

naturæ difficillimumque eſſe rerum divinarum efficientiam judicio nos noſtro, tamquam ad intelligendum acriore, quam ad efficiendum Deo potiore, concipere, illi legitimo ſibi ſecundum fidem filio, ſacrasque litteras ab infantia ſumenti, ita ſcribit: *Sicut hortatus ſum te ſuſtinere Epheſi, cum irem in Macedoniam, ut præciperes quibusdam, ne aliter docerent, neque attenderent fabulis, & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones magis præſtant, quam ædificationem Dei, quæ eſt in fide.* Vetat genealogiæ eloquia tractari, & fabulas interminatæ quæſtionis attingi. Ædificationem vero Dei in fide eſſe: ut humanæ verecundiæ modum fideli omnipotentiæ Dei religione concludat, neque ſi infirmitas noſtra ad perſpicienda ea, quæ perſpiciendi naturam hebetent, extendat. Quod ſi contuentibus ſolis claritatem virtus intenti luminis obſtupeſcit, ut, ſi quando cauſam radiantis lucis ſollertius acies curioſæ contemplationis inquirat, usque ad emortuum videndi ſenſum oculorum natura revocetur, accidatque nitendo magis videre, ne videas; quid nobis in Dei rebus, & in ſole juſtitiæ expectandum eſt? Nonne incumbet volentibus ſuperſapere ſtultitia? Nonne ipſum illud acre intelligentiæ lumen ſtupor hebetis deſipientiæ occupabit? Non enim natura inferior cauſam naturæ potioris intelliget: nec ſubjacet humanæ conceptioni ratio cæleſtis. Nam intra conditionem infirmitatis erit, quidquid infirmi conſcientiæ ſubditur. Excedit itaque humanam mentem Dei poteſtas: ad quam ſi ſe infirmitas protendet, magis infirma reddetur, dum hoc ipſum, quod obtinet, amittit, potiore ad obtundendam eam rerum cæleſtium natura; quia omnem ejus conſectantis ſe pervicaciam ipſa complexu ejus major infirmat. Ut igitur ſol ita videndus eſt, ut poſſit videri, tantusque excipiendus lumine eſt, quantus admittitur; nec ſi plus velimus exſpectare, minus quoque, quam poſſumus, conſequamur: ita & ratio cæ-

leſtis

eſtis in tantum intelligenda eſt, in quantum ſe per-
ıittit intelligi; in tantum exſpectanda eſt, in quan-
ım apprehendendam ſe dedit; ne ſi contenti indul-
entiæ moderatione non ſimus, amittamus indulta.
ſt ergo in Deo, quod percipi poteſt: eſt plane, ſi
ıodo, quod poteſt, velis. Sicut enim eſt in ſole,
uod videas, ſi hoc velis videre, quod poſſis: amittas
ıtem, quod potes videre, dum, quod non potes,
teris; ita & in rebus Dei habes, quod intelligas,
intelligere, quod potes, velis. Cæterum ſi ultra,
ıam potes, ſperes, id quoque, quod potuiſti, poſſe
on poteris.

54. Nondum intemporalis nativitatis illius ſacra-
entum movebo: competentis loci eſt ille tractatus.
ıterim mihi aſſumtæ carnis myſterium in verbis eſt.
los nunc arcanorum cæleſtium ſcrutatores conſulo,
ſecundum naturam ſuam nati ex virgine Chriſti ſa-
amentum loquantur. Unde dicent virgini conce-
um? Unde virgini partum? Quam hanc eſſe geni-
lium originum cauſam diſputabunt? Et quid intra
:eſſus maternorum ſinuum coaluiſſe? Corpus unde?
: homo unde? Jam vero poſt hæc, quid ſit deſcen-
ſſe de cælis filium hominis in cælis manentem? Non
im ejusdem eſt, ſecundum corporales cauſas, de-
:ndere, & manere: quorum alterum deceſſionis
ınsmutatio eſt, alterum manendi imperturbatio eſt,
ıgit infans, ſed in cælo eſt: puer creſcit, ſed ple-
:udinis Deus permanet. Jam vero cum adſcendit,
i antea fuit, & deſcendit, qui manet, quo intelli-
ntiæ humanæ ſenſu continebitur? Dominus enim
: *Quid ſi videritis filium hominis adſcendentem, ubi
tea fuit?* Adſcendit filius hominis, ubi antea fuit;
quis hoc ſenſus concipiet? Deſcendit de cælo filius
minis, qui in cælis eſt; & quæ hoc ratio præſtabit?
rbum caro factum eſt; quæ hoc verba loquentur?
: caro Verbum, id eſt, homo Deus: & qui homo

est, in cælis est; & qui Deus est, de cælis est. Adscendit descendens; sed descendit non descendens. Est, qui erat, & quod est, non erat. Currimus per causas, & ratione deficimur: rationem cernimus, & causas non intelligimus. Sed Christum Jesum & ita intelligentes, sciemus; & magis putantes nos intelligere, nesciemus.

55. Jam vero quantum illud est dictorum, & gestorum sacramentum, flere Christum, & per animi angorem lacrymas oculis effluere? Unde ejus animæ hæc vitia, ut fletum corpori, tristitiæ mæror eliciat? Et quæ rerum acerbitas, & intolerantia doloris descendentem de cælis filium hominis in lacrymas dissolvit? Quid sit deinde, quod in eo fleverit? Deusne Verbum, an corporis sui anima? Nam quamvis lacrymarum officium in corpore sit; anima tamen eas in ministerio corporis, quasi quidam mæror, exsudat. Tum deinde quæ ei ad flendum causa sit? Anne impiam parricidalemque Jerusalem, nihil dignum tantorum Prophetarum & Apostolorum cæde, & ipsius Domini sui morte passuram, debito lacrymarum honore prosequitur; & ut humanarum mortium deflentur calamitates, ita perditæ hujus desperatæque gentis casus doletur? Et quod hoc, rogo, flendi sacramentum est? Anima, quæ tristis est, flet. Sed numquid hæc prophetas misit? Numquid hæc toties voluit congregatos pullos ejus pennarum integimento obumbrare? Non cadit autem in Verbum Deum mæror, neque in Spiritum lacrymæ. Sed neque in animam convenit, aliquid ante corpus egisse. Et tamen vere Jesum Christum flesse non dubium est.

56. Pari quoque lacrymarum veritate & Lazarus fletus est. Et quæro primum, quid fleatur in Lazaro? Non utique mors, quæ non usque ad mortem est, & pro Dei gloria est. Dominus enim ait: *Infirmitas ista non est usque ad mortem, sed pro gloria Dei, ut honorificetur filius Dei per eum.* Mors ergo, quæ glorifi-

candi

di Dei causa est, flendi tristitiam non afferebat.
. ne in eo quidem flendi necessitas exsistebat, quod
:aro moriente abfuisset. Nam ipse ait manifeste:
*:arus mortuus est, & gaudeo propter vos, ut credatis,
i non eram ibi.* Absentia itaque ejus non habuit
sam lacrymandi, quæ ad Apostolorum fidem pro-
ebat: cum ægri mortem conscientia divinæ cogni-
nis absens pronuntiasset. Nulla ergo restat necessi-
flendi: & tamen fletum est. Et tamen quæro, cui
ıutabitur fletus ille? Deo, an animæ, an corpori?
corpus per se tantum non habet lacrymas, quas
lolorem animæ mærentis profundit. Longe autem
ıus est, ut Deus fleverit, qui glorificandus in La-
o est. Non convenit autem, ut anima de sepulcro
:arum vocet, & ad animæ innexæ corpori præce-
m, atque virtutem, in mortuum suum anima jam
eo dissoluta revocetur. Dolet, qui glorificandus
? Flet, qui vivificaturus est? Non est vivificaturi
e, nec glorificandi dolere: & tamen vivificat, qui
levit, & doluit.

57. Non inopiæ necessitate, vel dictorum ignora-
ıe de multis pauca memoramus; sed ut absolutam
ıositionem ratio non morosa commendet. Gerit
minus, atque agit, quod cum conscientia nesci-
, quod nec ignoratur, & ignorabile est, dum &
itas in rebus est, & in virtute sacramentum est,
etiam ex his, quæ ait, manifeste docebimus: *Pro-
· hoc me Pater diligit, quod ego pono animam meam, ut
um accipiam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono
: a me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem
eo iterum accipiendi eam: hoc mandatum accepi a Patre.*
imam suam ab se ponit: & quæro, quis ponat?
ristum enim non ambigimus esse Deum Verbum:
ıue rursum filium hominis ex anima & corpore con-
isse ignoramus, Angelo ad Joseph confirmante:
ge, & accipe puerum, & matrem ejus, & vade

in terram Iſrael; defuncti ſunt enim, qui quærebant animam pueri. Cujus ergo hæc anima eſt, requiro, corporisne, an Dei? Si corporis? Quid habet corpus poteſtatis, quod per animæ motum animatur in vitam? Deinde utrum mandati aliquid corpus acceperit, quod ſine anima hebes emortuumque eſt? Si vero quisquam putabit animam ſuam Verbum Deum ponere, ut rurſum reſumat; oſtendat Verbum Deum mortuum, id eſt, ut ſine ſenſu atque vita, emortui corporis modo, maneret, quod iterum animam ſuam ad vivendum, qua rurſum vivificaretur, aſſumſerit.

58. Sed nec Deo animam quisquam rationis particeps deputabit: quamquam frequenter anima Dei & ſabbata, & neomenias odiſſe ſcripta ſit, & etiam in quibusdam complacere. Sed ex ea iſtud ſignificatione commemorari ſolitum eſt, qua & manus, & oculi, & digiti, & brachium, & cor incorporali Deo connumerantur. Nam cum ſpiritus, ſecundum *Domini* dictum, carnem & oſſa non habeat; ei, qui eſt, nec demutatur, nulla ad ſoliditatem ſui corporalium partium membra conveniunt; ſed ſimplex, ac beata natura, unum totum, quod eſt, omnia permanet. Non ergo Deus corporalibus modis officio interioris animæ animatur ad vitam, ſed ipſe vita ſibi vivit.

59. Et quomodo ponit animam ſuam, vel poſitam reſumit? Vel quæ hujus ratio mandati eſt? Deus ergo nec ponit ad mortem, nec reſumit ad vitam. Sed nec corpus mandatum ad reſumendum habet: quia nec per ſe reſumit. Dictum enim de corporis ſui templo eſt: *Solvite templum hoc, & poſt triduum ſuſcitabo illud.* Suſcitat ergo templum corporis ſui Deus. Et quis ponit animam, ut reſumat? Corpus enim non per ſe reſumit, ſed per Deum ſuſcitatur. Suſcitatur autem, quod eſt mortuum, & nec ponit animam, quod vivit. Deus itaque nec mortuus eſt, nec ſepultus eſt: & tamen ab eo dictum eſt: *Hæc enim mittens*

unguen-

ıguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. ıuod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum ꞉ctum est: & non idem est, se esse, suumque esse: ; non unum est, ad sepeliendum se fieri, & ungi ıum corpus: neque convenit corpus suum esse, seue sepeliri.

60. Sed sacramenti istud divini intelligentia est; on ignorare Deum, quem non nescias hominem; on nescire autem hominem, quem non ignores Deum; esum Christum non dividere, quia Verbum caro fatum est; sepultum non putare, quem resuscitasse intelligas: resuscitasse non ambigere, quem negare non udeas non sepultum. Sepultus enim est Jesus Chri꞉us, quia & mortuus est. Mortuus autem est, qui ː moriturus locutus est: *Deus, Deus meus, quare me ereliquisti?* Locutus autem hæc est, qui & dixerit: *Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso*; paraıisum quoque promittens, magna voce proclamaveit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et ıoc dicens exspiravit.*

61. Vos nunc vel tripartientes Christum in Verıum, & animam, & corpus, vel totum Christum Deum Verbum in solum communis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnæ pietatis sacramentum; quod in carne manifestatum est, revelate: quem tradiderit spiritum Christus, & quis in manus Patris commendaverit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se a Deo questus sit. Nam querela derelicti morientis infirmitas est: promissio autem paradisi, viventis Dei regnum est. Commendatio spiritus, commendantis confidentia est, traditio spiritus, morientis excessio est. Quæro itaque, quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradit spiritum? Utique qui Patri commendavit spiritum suum. Et si idem, qui commendavit, idem tradens spiritum mortuus est: interrogo, utrum cor-

pus

pus animam commendet, an Deus corporis animam? Nam spiritu frequenter significari animam non ambiguum est: & vel ex hoc ipso, quod Jesus moriturus tradidit spiritum. Si igitur quisquam existimandum putabit, commendari animam a corpore, a dissolvendo viventem, a corrumpendo æternam, a resuscitando manentem, & non ambigitur, quin idem commendaverit spiritum Patri, qui & die eadem in paradiso fuerit cum latrone: & quæro, an sepulcro receptus, in paradiso manserit; an vero in paradiso manens, derelictum se a Deo questus sit.

62. Unus enim atque idem est Dominus Jesus Christus, Verbum caro factum, se ipsum per hæc universa significans: qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est; dum vero homo est in paradiso Deus, regnet, regnans porro in paradiso, Patri commendet spiritum Dei filius; commendatum vero Patri spiritum, hominis filius tradat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus contumeliam? Habes in conquerente ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum, qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia Deus est. Cur hoc, quod nobis ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id, quod idem ad demonstrationem immortalitatis suæ est professus, tacemus? Si ejusdem vox hæc, atque sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis: qua fidem nostram infidelitatis ratione dividimus, ut non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cum idem ipse de se utrumque testatus sit, & commendans spiritum, & expirans? Quod si idem commendans spiritum, atque tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat; habemus in sacramento filii hominis, & filii Dei, & mori regnantem, & regnare morientem.

63. Absistat itaque omnis irreligiosa, & divini sacramenti incapax infidelitas: quæ nescit Christum non

sibi

sibi flere, sed nobis, ut assumti hominis veritatem ipse quoque affectus humanæ consuetudinis susceptus protestaretur, quæ ignorat Christum non sibi mori, sed vitæ nostræ, ut per immortalis Dei mortem mortalium vita renovetur: quæ non intelligit quærelam derelicti, & regnantis confidentiam; ut, quod Deus regnat, & quod se mori quæritur, sit in intelligentia nostra & homo mortuus, & Deus regnans. Non enim alius est moriens & regnans, neque alius est commendans spiritum, & expirans, neque alius est sepultus & resurgens, neque non unus est descendens & adscendens.

64. Audi in hoc apostolicæ doctrinæ eruditam non carnis sensu, sed dono Spiritus fidem, cum Græcis sapientiam, & Judæis signa poscentibus loquitur: *Nos autem prædicamus Christum Jesum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis Christum Jesum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Numquid divisus est Christus, ut alius sit Jesus crucifixus, alius Christus virtus, & sapientia Dei? Sed hoc & scandalum Judæis, & stultitia gentibus est: nobis vero Christus Jesus Dei virtus, Deique sapientia; sed sapientia non mundo cognita, nec intellecta prudentibus sæculi. Et quam non intellecta sit, disce eodem beato Apostolo dicente: *Sed loquimur Dei sapientiam, quæ in sacramento abscensa est, quam præfinivit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo ex principibus hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Anne Apostolus ignorat, hanc Dei sapientiam in sacramento esse absconsam, & esse principibus sæculi ignorabilem? Anne dividit Christum, ut alius sit Dominus majestatis, alius Jesus crucifixus? Sed stultissimæ huic, atque impiissimæ opinioni contradicit, dicens: *Non enim judicavi me quidquam scire in vobis, nisi Christum Jesum, & hunc crucifixum.*

65. Aliud Apostolus nescit, neque aliud scire se judicat: nos autem & infirmis ingenii, & infirmioris fidei, Christum Jesum scindimus, dividimus, duplicamus, arbitrii mysteriorum, & occulti sacramenti calumniatores. Alius enim nobis est Christus crucifixus, alius Dei sapientia; alius sepultus; alius descendens, & alius filius hominis, alius filius Dei. Non intelligentes docemus, & nescientes arguimus, & dicta Dei homines emendamus: & non dignamur secundum Apostolum ita credere: *Quis criminabitur electos Dei? Deus est, qui justificat: quis est, qui condemnat? Christus, qui mortuus est, immo etiam, qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui & postulat pro nobis.* Anne alius pro nobis postulat, quam qui in dextera Dei est? Vel qui in dextera Dei est, non ipse est, qui resurrexit? Vel qui resurrexit, non idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem est, qui justificat Deus? Separemus ergo, si licet, a justificante Deo condemnantem Christum, a condemnante Christo mortuum Christum, a mortuo Christo Christum in dextris sedentem, orantemque pro nobis. Si itaque hæc omnia Christus unus est; neque alius est Christus mortuus, alius sepultus; aut alius descendens ad inferna, & alius adscendens in cælos, secundum illud Apostoli: *Adscendit autem, quid est, nisi qui descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est, & qui adscendit super omnes cælos, ut adimpleat omnia:* quo usque impietatis nostræ extendimus stultiloquam ignorationem, ut, quod in sacramento Dei absconsum est, id explicari a nobis posse profiteamur? *Qui descendit, ipse est, & qui adscendit.* Numquid ambigitur, quin Jesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes cælos adscendens, a dextris Dei sit? Numquid descendisse ad inferos corpus, quod in sepulcro jacuit, dicetur? Si itaque, qui descendit, ipse est, & qui adscendit,

&

neque corpus descendisse ad inferos creditur, & urgens ex mortuis, corpus adscendisse in cælo non bigitur: quæ hic præter occulti sacramenti & in- gniti mundo, ac principibus fæculi fides relicta est, , cum unus atque idem sit descendens, & adscen- ıs, unus quoque nobis Jesus Christus sit, & Dei us, & hominis filius, & Verbum Deus, & homo o, & passus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, n cælos receptus, & sedens ad dextram Dei: habens se uno eodemque per dispensationem atque naturam, Dei forma, & in forma servi, sine aliqua sui & parti- ne, quod homo est, & divisione, quod Deus est?

66. Incautæ igitur, atque ignorantis opinionis no- e fidem Apostolus formans, ita confessionis hujus ramentum locutus est: *Nam etsi crucifixus est ex in- nitate, sed vivit ex virtute Dei.* Prædicans enim fi- n hominis Dei filium, qui, cum ex dispensatione mo esset, maneret tamen ex natura Deus; eum- n ex infirmitate crucifixum ait, qui ex virtute Dei veret: ut, cum infirmitas esset ex forma servi, & ura maneret ex Dei forma, & qui, cum esset in ma Dei, assumsisset formam servi: non ambiguum et, in quo sacramento & passus esset, & viveret. , cum in eodem esset, & infirmitas ad passionem, ad vitam Dei virtus; non alius ac divisus a se es- , qui & pateretur, & viveret.

67. Passus quidem est unigenitus Deus, quæ ho- nes pati possunt: sed utamur Apostoli fide, atque to: *Tradidi enim vobis in primis, quia Christus mor- us est pro peccatis nostris secundum Scripturas, & quia ultus est, & quia resurrexit die tertio secundum Scriptu-* . Non nudis usus est ad erroris occasionem di- rum definitionibus, sed mortis, & resurrectionis dum, non tantum rerum nominibus, quantum & ipturarum virtutibus admonens confitendum: ut c nostra esset in ejus morte intelligentia, quæ esset in

in ſignificatione ſcripturarum. Infirmas enim cogitationes, & ſcrupuloſas fidei calumnias non relinquens, finem hunc tantum *ſecundum ſcripturas* prædicandæ mortis, & reſurrectionis adjecit: ne inanium diſputationum vento circumacti, vel fallacium quæſtionum ineptis argutiis impediti infirmaremur: ſed in hunc ſe ſemper religionis ſuæ portum fides illæſa revocaret, ut mortem, & reſurrectionem hominis filii, & Dei filii Jeſu Chriſti *ſecundum Scripturas* crederet, & confiteretur; pia adverſus calumniam reſiſtendis ſecuritate propoſita, cum ita mori ac reſurgere Chriſtus Jeſus intelligendus eſſet, qualiter ſcriptus eſt. Non enim habet fides periculum: & omnis pia profeſſio in occulto ſacramento Dei tuta eſt. Natus ex Virgine Chriſtus eſt: ſed *ſecundum Scripturas* conceptus de Spiritu ſancto eſt. Flevit Chriſtus: ſed *ſecundum Scripturas*; ut in eo, quod flevit, gratulatus ſit. Et eſurivit Chriſtus: *ſed ſecundum Scripturas* ſine cibo in non habentem fructus arborem Deus operatus eſt. Paſſus Chriſtus eſt: ſed *ſecundum Scripturas* tunc a dextris Virtutis ſeſſurus eſt. Derelinqui ſe ad mortem queſtus eſt: ſed *ſecundum Scripturas* tunc confeſſorem ſuum ſecum in regno paradiſi recepit. Mortuus eſt: ſed *ſecundum Scripturas* reſurgens a dextris Domini Dominus aſſedit. In hujus igitur ſacramenti fide vita eſt: calumniam confeſſio iſta non recipit.

68. Certe Apoſtolus non reliquit, ut ambigi dicique liceat: Chriſtus natus, paſſus, mortuus, reſurgens quo modo, qua virtute, qua diviſione, quibus partibus? Quis lacrymans eſt, quis gaudens, quis conquerens, quis deſcendens, quis adſcendens? Sed fidei in hoc meritum per confeſſionem incunctantis tantum religionis oſtendens ait: *Ex fide autem juſtitia ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis adſcendit in cælum? Hoc eſt Chriſtum deducere. Vel quis deſcendit in abyſſum? Hoc eſt Chriſtum a mortuis reducere. Sed quid dicit Scriptura?*

ptura? Juxta est verbum tuum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei, quod prædicamus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvaberis. Justum fides consummat, secundum quod dictum est: *Credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad justitiam.* Numquid Abraham calumniatus est a Deo, cum ei hæreditatem gentium, & secundum stellarum, atque arenæ multitudinem, mansuræ ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim Dei Fides religiosa non ambigens, humanæ infirmitatis non est detenta naturis; sed id, quod in se erat caducum terrenumque despiciens, divinæ sponsionis fidem ultra modum corporeæ constitutionis excepit: quia nequaquam Dei virtute lex possit humana moderari, tantum in efficiendo liberalitatis Deo promente, quantum in spondendo ostenderet voluntatis. Nihil igitur justius fide est: quia cum æquitas atque moderatio terrenorum actuum sit probabilis, nihil tamen justius homini sit, quam omnipotentiam Dei indefinitæ Dei potestatis intelligentia credidisse.

69. Hanc itaque in nobis, quæ ex fide est, justitiam Apostolus expectans, incertæ atque infidæ ambiguitatis irreligiositatem removit, vetans curam sollicitæ in cor cogitationis admitti, dicti etiam prophetici auctoritate monstrata. Ait enim: *Ne dixeris in corde tuo, quis adscendit in cælum?* Hæc a propheta ita dicta, subjectæ sententiæ absolutione prosequitur, dicens: *Hoc est Christum deducere.* Non enim se in cælestem scientiam humanæ mentis sensus extendit: sed neque de divinis operibus religiosa fides ambigit. Non eguit Christus humanæ virtutis auxilio, ut ex illa beatitudinis suæ sede adscendentis cujusquam in cælum ope deduceretur in corpus: non exterior potestas eum egit ad terras. Credendus est venisse, qualis & venit: & vera pietas est, Christum non deductum, sed descendentem confiteri. Sacramentum suum est, & in

in tempore, & in opere: Neque quia modo venit, deductus per alterum esse credendus est: nec temporalis ejus adventus potestati deducentis subditus intelligendus est. Sed nec alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam continuo ex dicto prophetico subditur: *Vel quis descendit in abyssum?* Ac mox dicti ratio subjecta est: *Hoc est Christum a mortuis reducere.* Libertas redeundi in cælum ex descendendi in terram libertate est. Ambigendi autem sublata cunctatio est: scientia in fide est, ratio in virtute est, effectus in rebus est, causa in potestate est.

70. Sed non nutante ad id opus est conscientia; Apostolus enim totum Scripturæ mysterium exsequens, ait: *Juxta est verbum tuum in ore tuo, & in corde tuo.* Non tardo opus est, petitoque longe verbo confessionis, nec intervallo aliquo inter cor, atque os relicto, ut, quod ad protestationem religionis loquendum sit, per infidelem ambiguitatem cogitetur. Sed juxta nos esse oportet, & in nobis: ne aliqua inter regionem cordis, atque oris mora, fides forte nostra non ita in sensu sit, ut in verbis; sed connexa ori, atque cordi, incunctantem habeat & sentiendi, & loquendi religionem. Et hujus quidem dicti prophetici, ut in cæteris, rationem Apostolus subjecit: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvaberis.* Pietas est non ambigere, & justitia est credere, & salus est confiteri. Non in incerta diffluere, neque ad stultiloquia effervere, neque ratione aliqua virtutes Dei ventilare, neque modo circumscribere potestatem, neque causas ininvestigabilium sacramentorum retractare, Dominum Jesum confiteri, & a Deo suscitatum a mortuis credere salus est. Quæ vero insania est, qualis, & cujusmodi sit Jesus calumniari: cum salus sola sit, hoc solum scire, quod Dominus sit? Tum

porro

porro qui humanæ inanitatis error eſt, de reſurre-ctione ejus lites movere: cum ſufficiat ad vitam, quod a Deo ſuſcitatus ſit crediffe? In ſimplicitate itaque fides eſt, in fide juſtitia eſt, in confeſſione pietas eſt. Non per difficiles nos Deus ad beatam vitam quæſtiones vocat, nec multiplici eloquentis facundiæ genere ſollicitat. In abſoluto nobis, ac facili eſt æternitas, Jeſum & ſuſcitatum a mortuis per Deum credere, & ipſum eſſe Dominum confiteri. Nemo itaque ea, quæ ob ignorationem noſtram dicta ſunt, ad occaſionem irreligioſitatis uſurpet. Cognoſcendus enim Jeſus Chriſtus mortuus erat, ut in eo viveremus.

71. Si itaque ad intelligentiam mortis ſuæ ait: *Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* &, *Pater, commendo in manus tuas ſpiritum meum*; numquid confeſſioni noſtræ conſulens, infirmum ſe eſſe potius confeſſus eſt, quam nos ambiguos non reliquit? Excitaturus namque Lazarum orat ad Patrem: numquid prece eguit dicens: *Pater, gratias ago tibi, quia exaudiſti me: & ego ſciebam, quia ſemper me exaudis, ſed propter turbam dixi, ut credant, quia tu me miſiſti?* Nobis itaque oravit, ne filius ignoraretur: & cum ſibi non proficeret deprecationis ſermo, ad profectum tamen noſtræ fidei loquebatur. Non inops ergo tum auxilii eſt: ſed nos ſumus inopes doctrinæ. Clarificari ſe quoque deprecatur, ac mox de cælo vox Dei patris clarificantis auditur. Sed ad auditæ vocis admirationem ait: *Non propter me venit vox iſta, ſed propter vos.* Nobis Pater rogatur, nobis Pater loquitur: totum ad effectum ſit noſtræ confeſſionis. Et cum clarificationis reſponſio non obſecrationi claritatis ſit impenſa, ſed ignorationi audientium; quomodo querela paſſionis, in ſumma exultatione patiendi, non confeſſionis noſtræ eruditioni præſtita intelligetur? Chriſtus pro perſequentibus rogat, quia, quod agunt, neſciunt. Chriſtus de cruce paradiſum promittit, quia Deus regnat.

Christus in cruce consummasse omnia aceti poculo gratulatur, quia moriturus impleverit prophetiam. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit. Et cum nobis hæc sola sit proprietas ad salutem, ut Dei filium confiteamur ex mortuis; cur, rogo, in hac irreligiositate moriamur, ut, cum Christus intra fiduciam divinitatis suæ manens, mori se per significationem assumti hominis cum securitate morientis ostenderet, hoc maxime ad abnegandum eum Deum proficiat, quod se nobis Dei filius & hominis filium est professus, & mortuum.

LIBER XI.

In cujus exordio Hilarius exponit, fidem apud Arianos unam non esse; & cum Christus verus Deus, ac Dei filius ignorari jam non possit, eum tamen creatum, & nomine tenus Deum ab illis defendi, dum dispensationem assumti corporis rapiunt ad contumeliam divinitatis. *Objecta deinde diluit ex iis petita verbis, quæ in Christum post resurrectionis gloriam conveniunt. Quod enim tum ait*: Adscendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, ad Deum meum *&c. ipsum ostendit dixisse de ea natura, qua fratres habet; sicut de ea, qua participes illi sunt, dixit Propheta:* Unxit te Deus, Deus tuus, præ participibus tuis. *Deinceps Apostoli verba explicat, ex quibus probare se putant, Christum ut servum Patri subjiciendum, eumque regni sui cessurum esse potestate, ac naturæ abolitionem passurum: cum ad Apostolum finis perfectionem, & indemutabilem statum sonet, non abolitionem; nec regni traditio Filio magis adimat regnandi potestatem, quam Patri eripitur proprietas eorum, quæ Filio tradidit; ac demum subjectio dispensationis sit, non servitutis. Tum subjectionis illius modum ac causas exponit, eamque non Deo, cui*

nihil

nihil deest, nihil accedit, non Filio unigenito, qui æque indemutabilis est, sed nobis unis proficere declarat. Non est silendum, quod Hieronymus, ab Amando presbytero rogatus, quid apud Paulum sibi velit illud: Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos *&c. rescribit epistola* 147. Miror te hoc a me quærere voluisse, cum sanctus Hilarius Pictavensis Episcopus undecimum librum contra Arianos hac quæstione, & solutione compleverit.

1. Totum ante absolutum fidei evangelicæ sacramentum multifarie Apostolus tractans, hæc quoque inter cætera divinæ cognitionis præcepta ad Ephesios est locutus: *Sicut & vos vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, & pater omnium, & per omnes, & in omnibus nobis.* Non enim ambiguis nos, & erraticis indefinitæ doctrinæ studiis dereliquit, vel incertis opinionibus ingenia humana permisit, statutis per se, & oppositis obicibus libertatem intelligentiæ voluntatisque concludens: ut sapere nos, nisi ad id tantum, quod prædicatum a se fuerat, non sineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credi aliter atque aliter non liceret. Unum itaque nobis Dominum prædicans, unam fidem memorat, deinde unius Domini unam fidem memorans, unum etiam baptisma demonstrat: ut cum unius Domini una fides esset, unius per hoc fidei in Dominum unum, unum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne, & baptismi, & fidei, ut in uno Domino, ita & in Deo uno est; consummationem spei nostræ unius Dei professione conclusit: ut unum baptisma, & fides una sicut unius Domini, ita & Dei esset unius. Unus enim uterque est, non unione, sed proprietate: dum & unicuique proprium est, ut unus sit, vel Patri esse, quod pater est, vel Filio esse, quod filius est; & id,

quod uterque in proprietate sua unus est, sacramentum unitatis ad utrumque est: quia & unus Dominus Christus Deo patri non potest auferre, quod Dominus est, & unus Deus pater uni Domino Christo non intelligitur negare, quod Deus est; cum si per id, quod Deus unus est, non & Christo proprium esse videtur, ut Deus sit; necesse est per id, quod unus Dominus Christus est, non & Deo debitum esse intelligatur, ut Dominus sit; si id, quod unus est, non sacramenti sit significatio, sed unionis exceptio. Unius itaque Domini, sicut unius Dei patris, & unum baptisma, & fides una est.

2. Fides autem una jam non est, si non unum Dominum, & unum Deum patrem in conscientiæ professione retinebit. Unum vero Dominum, & unum Deum patrem, quomodo fides, quæ non una est, confitetur? Una autem in tanta prædicationum diversitate jam non erit, si alius Dominum Jesum Christum, penetrante palmas clavo, infirmitatis nostræ credet dolore gemuisse, & egentem naturæ suæ potestatisque virtute, imminentis jam sibi mortis timuisse terrore: si etiam id, quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit: si Deum dicet magis, quam intelliget; quia & Deos dici religiosum est, & Deum intelligi divinæ naturæ conscientia est. Jam ergo non unus est Dominus Christus, si alii ut Deus non dolet, alii ut infirmus timet; alii sit ex natura, alii ex cognomine Deus; & alii ex generatione, alii ex appellatione sit filius. Et per id neque Deus pater unus in fide est, si aliis potestate, aliis generatione pater creditur, quia & universorum pater Deus sit. Jam porro quis ambiget extra fidem esse, quidquid extra fidem unam est? Quia in fide una unus Dominus Christus, & Deus pater, & unus sit. Unus autem Dominus Christus non nomine, sed fide, unus est filius: sed si Deus sit, si indemutabilis sit, si non aliquando

defuerit

defuerit vel Deus eſſe, vel filius. Qui igitur alter Chriſtum, quam eſt, prædicabit, id eſt, nec filium, nec Deum eſſe, alium Chriſtum prædicabit. Sed nec in unius baptismi fide una eſt: quia ſecundum Apoſtolicam doctrinam ejus unius baptismi fides una eſt, cujus unus Dominus & Dei ſit filius Chriſtus, & Deus ſit.

3. Non enim negari jam Chriſtus, quin Chriſtus ſit, poteſt neque mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ volumina conſignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo teſtatur, hunc Apoſtolorum & Martyrum per virtutum operationes loquuntur ſepulcra, hunc poteſtas nominis ſui probat, hunc immundi ſpiritus confitentur, hunc punitorum dæmonum reſonant mugitus. Sed in his omnibus virtutis ſuæ diſpenſatio eſt. Cæterum fide noſtra talis, qualis eſt, prædicandus eſt; ut non nomine, ſed confeſſione, in unius baptismi fide una, unus nobis Dominus ſit: quia ſecundum unum Dominum Chriſtum, unus Deus pater eſt.

4. Sed nunc hic novi Chriſti prædicatores, cuncta negando, quæ Chriſti ſunt, alium Dominum Chriſtum, ſicuti alium Deum patrem prædicant: quia neque hic genuerit, ſed creaverit; neque ille natus ſit, ſed creatus ſit, & per id extra veritatem Deus Chriſtus ſit, cui non ſit ex nativitate, quod Deus eſt; & extra fidei conſcientiam Deus pater ſit, cui non ſit in generatione, quod pater eſt. Laudantes quidem merito ita, ut dignum eſt, Deum patrem, naturæ ſcilicet eum eſſe inacceſſæ, inconſpicabilis, inviolabilis, inenarrabilis, infinitæ, providæ, potentis, benignæ, mobilis, transcurrentis, manentis intra extraque, & omnia in omnibus ſentientis: ſed cum adjiciunt ad ſupereminentiam laudis, ſolum bonum, ſolum potentem, ſolum immortalem, quis non hanc religionem laudationis intelligat eo tendere, ut Dominus Jeſus Chri-

stus extra hanc beatitudinem, quæ soli Deo per exceptionem solius defertur ad honorem, manens ipse & mortalis, & infirmus, & malus sit, dum in his Pater solus est? Et ei idcirco naturalis ex Deo patre nativitas abnegatur, ne per generationem ea in eo, quæ naturalis Deo patri beatitudo est, maneat; quia nativitas in naturæ ejus sit virtute, quæ genuit.

5. Nec apostolicis, nec evangelicis prædicationibus eruditi, ad impiæ professionis suæ usurpationem magnificentiam Dei patris, non religionis fide, sed arte impietatis extollunt: ut, dum incomparabilia omnia esse naturæ ejus edisserunt, degeneris infirmisque naturæ unigenitum Deum per exceptionem comparationis affirment: Deum viventis Dei vivam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substantiæ unigenitam nativitatem: quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habet gloriam, & absolutam naturæ totius refert speciem, non est in imaginis veritate. Si autem innascibilis Dei unigenitus Deus imago est, perfectæ, atque absolutæ in eo naturæ veritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem veritatis. Potens est Pater: sed si infirmus est Filius, imago jam non est potentis. Bonus est Pater: sed si in diversi generis divinitate Filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus Pater est: si Filius secundum Spiritum circumscriptus est corpore, jam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis Pater est: si filium sermo complectitur, extra imaginem est inenarrabilis natura narrabilis. Verus Deus est Pater: si Filius in Dei falsitate est, jam non est veri imago, qui falsus est. Non ex parte imaginem, neque ex portione formam eum Dei Apostolus prædicat: sed imaginem esse eum Dei invisibilis, & formam esse eum Dei loquitur. Non potest expressius in filio Dei divinitatis natura ab Apostolo prædicari, quam ad id, quod invisibile Dei est, invisibilis Dei imago sit Christus:

ſtus: qui utique in ſubſtantia conſpicabili imaginem naturæ inviſibilis non referret.

6. Sed ut ſuperioribus libris docuimus, diſpenſationem aſſumti corporis rapiunt ad contumeliam divinitatis: & impietatis cauſas arripiunt de ſalutis noſtræ ſacramento. Qui ſi apoſtolicæ fidei tenaces eſſent, intelligerent eum, qui in forma Dei eſſet, aſſumſiſſe formam ſervi; neque formam ſervi uſurparent ad formæ Dei dehoneſtantem, cum forma Dei plenitudinem in ſe Dei contineret: & quæ eſſent temporum ac myſteriorum, pia ratione tractarent, ut nec contumeliam divinitas ſuſciperet, nec diſpenſatio afferret errorem. Sed omnibus, ut exiſtimo, jam a nobis abſolutiſſime demonſtratis, & ſub aſſumti corporis nativitate divinæ naturæ virtute monſtrata, non relictus eſt ambigendi locus, quin omnia unigenitus Deus & homo virtutibus Dei geſſerit, & in virtutibus Dei univerſa hominis veritate perfecerit: habens in ſe & naturam Dei potentis in geſtis, dum natus ex Deo eſt, & perfecti hominis abſolutionem, dum ei eſt partus ex Virgine: & cum veritate corporis ſubſiſtens in natura Dei, & cum Dei natura manens in corporis veritate.

7. Quamquam igitur usque ad ipſam mortis gloriam omnis reſponſionis noſtræ ſermo deſcenderit, & ſingulis profeſſionis impiæ propoſitionibus ex evangelicis, atque apoſtolicis doctrinis ſit contradictum: tamen quia etiam poſt reſurrectionis gloriam quædam, ad degeneris naturæ infirmitatem demonſtrandam, præſumere impii auſi ſunt, his ipſis nunc reſpondendum eſt. Atque ita in cæteris obſervatum a nobis eſt, eorum ipſorum dictorum ratio ex his ipſis dictis afferatur: ut illic veritas reperiatur, ubi negatur. Quæ enim ſimpliciter & ad eruditionem fidei divinitus dicta ſunt, neceſſe eſt ita dicta ſint, ut ad id, quod dicta ſunt, non alienorum, atque extrinſecus dictorum confirmentur exemplis.

 8. Inter

8. Inter cæteras enim impietates ſuas etiam hoc dicto Domini uti hæretici ſolent: *Adſcendo ad patrem meum, & ad patrem veſtrum, & ad Deum meum, & ad Deum veſtrum:* ut per id, quod pater ejus pater eorum eſt, & Deus ejus Deus eorum eſt, in natura Dei non ſit: dum hoc cæteris profitetur Deum Patrem eſſe, quod ſibi ſit; ceſſante privilegio in communione & naturæ, & nativitatis, per quam & Deus ſit natus, & filius ſit. Teneant quoque etiam illud Apoſtoli: *Cum autem dixerit, omnia ſubjecta ſunt absque eo, qui ſubjecit ei omnia. Cum autem ſubjecta ei fuerint omnia, tunc ipſe ſubjectus erit ei, qui ſibi ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus:* ut quia ſubjectio illa infirmis naturæ conteſtatio eſſe exiſtimabitur, non ſit in paternæ naturæ virtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris ſubjecerit poteſtati. Sumant autem omnis impietatis ſuæ hanc tamquam munitiſſimam, & inexpugnabilem defenſionem, ad veritatem nativitatis abolendam: ut, quia per ſubjectionem Deus non eſt; & per communem ſibi, atque nobis Deum atque patrem in communione ſit creaturæ, ipſe quoque ex Deo creatio ſit potius, quam generatio; quia creatio ex nihilo ſubſiſtat, generatio vero naturalem habeat nativitatis auctorem.

9. Omnis quidem calumnia improba eſt, quia veritati falſitas, cum jam effrenato pudore ſit, contradicit: ſed tamen interdum prætendit aliquod excuſationis ambiguæ velamen, ut verecunde in defenſione ſit, quod impudenter in ſenſu eſt. Verum nunc in his, quæ impie ad infirmandam Domini noſtri divinitatem præſumta ſunt, locus verecundiæ vel falſæ excuſationis excluſus eſt: cum quando ipſa illa ignorationis venia ceſſante, ſola voluntas irreligioſæ intelligentiæ detegatur. Ut enim paululum ipſius dicti evangelici differam demonſtrationem, anne ignorabilis hæc erat Apoſtoli prædicatio dicens: *Et quidem confeſſione omnium, magnum eſt pietatis ſacramentum,*

quod

uod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, isum est angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in oc mundo, assumtum est in claritate? Est ne adhuc uisquam tam hebetis intelligentiæ, ut dispensationem ssumtæ a Domino carnis aliud quam sacramentum sse pietatis intelligat? Et primum extra fidem Dei st, quisque extra hanc erit confessionem. Non enim postolus ambigit, quin hoc ab universis fatendum it, mysterium salutis nostræ non esse contumeliam di-initatis, sed magnum pietatis sacramentum. Non st ergo istud necessitas, sed pietas; nec infirmitas, ed magnæ pietatis sacramentum: & sacramentum non am in mysterio occultatum, sed in carne manifesta-um; neque adhuc per naturam carnis infirmum, sed n spiritu justificatum: ut per justificationem spiritus beesset a fide nostra carnis infirmitas, & per carnis nanifestationem mysterium non esset occultum, & er mysterii ignorabilem causam magnæ pietatis in sa-ramento esset sola confessio. Atque ita Apostolus idei totius ordinem tenuit, ut, dum pietas est, sacra-nentum sit; dum sacramentum est, cognitio in carne it; cum cognitio in carne est, justificatio in spiritu it; quia sacramentum pietatis, quod manifestatur in arne, ut vere sacramentum sit, per justificationem piritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifesta-io in carne, qualis esset, justificatio in spiritu igno-aretur; sacramentum, quod manifestatum in carne, & justificatum in spiritu est, & angelis visum est, & gentibus prædicatum est, & in hoc mundo creditum, oc ipsum assumtum est in claritate: ut in omnibus it magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in arne, dum justificatur in spiritu, dum visum est ab ngelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum assumitur in claritate. Nam & vi-um sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia consummat claritatis assumtio: quia & magnæ

pieta-

pietatis sacramentum est assumtio claritatis; & per hanc dispensationis fidem, conformes assumi claritatis dominicæ præparamur. Magnæ igitur pietatis sacramentum est carnis assumtio: quia per assumtionem carnis, manifestatio sacramenti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne non aliud, quam magnæ pietatis sacramentum confitendum est: quia manifestatio ejus in carne, & justificatio spiritus est, & claritatis assumtio. Et qua tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium divinitatis infirmitas; cum per claritatis assumtionem, magnæ pietatis sacramentum sit confitendum? Et quia jam non est infirmitas sed sacramentum; nec necessitas, sed pietas: dicti nunc evangelici ratio quærenda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur.

10. Gravis tibi auctoritas est, hæretice, & indissolubilis Domini de se professio, qua ait: *Adscendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum*; ut per id, quod & nobis, & illi unus, & pater pater est, & Deus Deus est, sit in ea infirmitate, qua sumus; dum & per eumdem patrem exæquamur in filios, & per eumdem Deum comparamur in servos: & cum nos simus & creatio ex origine, & ex natura servi, tamen dum & pater nobis communis & Deus est, sit ei nobiscum & creatio ad naturam communis & servitus. Et hic impiæ prædicationis furor etiam hoc prophetico utitur dicto: *Unxit te Deus, Deus tuus*; ut non sit in ea naturæ virtute, qua Deus est, dum ei ungens se Deus in Deum suum sit ante latus.

11. Ignorat Deum Christum, qui ignorat Deum natum. Deum autem nasci non est aliud, quam in ea natura esse, qua Deus est: quia nasci cum causam nativitatis ostendat, non disproficit tamen in genere auctoris exsistere. Quod autem non disproficit in genere, debet quidem auctori causam nativitatis suæ,

natu-

ıturam tamen ex se non amisit auctoris: quia nati-itas Dei neque aliunde, neque aliud est. Quæ si ali-nde est, nativitas non est; si vero aliud est, non 'eus est. Cum autem ex Deo Deus est; per id quo-ıe Deus pater Deo filio & nativitatis ejus Deus est, : naturæ pater: quia Dei nativitas & ex Deo est, : in ea est generis natura, qua Deus est.

12. Hujus igitur piæ ac debitæ professionis mo-ım ita in omnibus, quæ locutus est, Dominus tem-eravit, ne divinitati suæ contumeliam confessio na-vitatis afferret, ne obsequii religio naturam majesta-s offenderet: sed ut & honorem debitum nativitas rofiteretur, quæ subsistere se deberet auctori; & na-ıræ conscientiam fiducia naturalis ostenderet, quæ ı Deum nascendo subsisteret. Hinc enim illud est: *)ui me vidit, vidit & Patrem*; sed & illud: *Verba, ua loquor, non a me loquor.* Nam dum non a se loqui-ır, auctori eum necesse est debere, quod loquitur: um autem se viso Pater videtur, naturæ conscientia st, quæ ad demonstrationem in se Dei, non aliena Deo in Deum nata substiterit. Vel illud: *Pater uod dedit mihi, majus est omnibus*; & rursum: *Ego & 'ater unum sumus.* Nam & datio paterna sumtæ na-vitatis professio est; & quod unum sunt, proprie-as ex nativitate naturæ est. Vel illud: *Sed judicium mne dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut ho-orificant Patrem.* Nam dum judicium datur, nativi-as non tacetur: dum vero exæquatur honor, natura etinetur. Vel illud: *Ego in Patre, & Pater in me*; : rursum: *Pater major me est.* In eo enim, quod in ese sunt, Dei ex Deo divinitatem cognosce: in eo 'ero, quod Pater major est, confessionem paternæ uctoritatis intellige. Sicut & illud est: *Non potest Fi-ıus ab se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem faci-ntem: quæcumque enim ille facit, eadem & Filius facit 'militer.* Dum non ab se facit, ad id, quod agit se-

cundum

cundum nativitatem, sibi Pater auctor est: & tamen, cum, quæcumque facit Pater, eadem & Filius facit similiter, non in aliud aliquid, quam in Deum subsistit, ad facienda omnia, quæ Deus pater faciat, paternæ omnipotentiæ in se subsistente natura. Hæc itaque secundum spiritus unitatem, & naturæ, quæ secundum nativitatis est, proprietatem, ita demonstrata sunt, ut & nativitas Deum substitutionis suæ confiteretur, & substitutio naturæ conscientiam non taceret: profitens sibi patrem Deum Deus filius, dum ex eo nascitur; cæterum ad id, quod natus est, totum habens naturale, quod Deus est.

13. Dispensatio itaque magni, & pii sacramenti nativitatis divinæ Patrem, insuper etiam conditionis assumtæ Dominum fecit: dum, qui in forma Dei erat, repertus est in forma servi. Servus enim non erat, cum esset secundum Spiritum Deus Dei filius. Et secundum commune judicium, ubi non est servus, neque Dominus est, Deus quidem & pater nativitatis est unigenitus Dei: sed ad id, quod servus est, non possumus nonnisi tunc ei Dominum deputare, cum servus est: quia, si cum ante per naturam non erat servus, & postea secundum naturam esse, quod non erat, cœpit; non alia dominatus causa intelligenda est, quam quæ exstitit servitutis; tunc habens ex naturæ dispensatione Dominum, cum præbuit ex hominis assumtione se servum.

14. Manens igitur in forma servi, qui manebat ante in Dei forma homo, Christus Jesus locutus est: *Adscendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum.* Si igitur hæc servus, & ad servos locutus est; quomodo professio ista non servi sit, & ad eam magis naturam, quæ non in natura servi sit, transferetur; cum ei, qui in forma Dei manens formam servi assumsit, quasi servo ad servos communio non nisi ex eo tantum possit esse, quod

servus

servus est? Pater igitur sibi ita ut hominibus pater est, & Deus sibi ut servis Deus est. Et cum hæc ad homines servos homo in servi forma Jesus Christus loquatur; non ambigitur, quin pater sibi ut cæteris sit ex ea parte, qua homo est, & Deus sibi ut cunctis sit ex ea natura, qua servus est.

15. Denique hunc eumdem sermonem hujusmodi professionis cœpit exordio, ita dicens: *Vade autem ad fratres meos, & dices illis: Adscendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, & ad Deum meum, & ad Deum vestrum.* Et quæro nunc, fratres ei secundum formam Dei, anne secundum formam servi esse intelligendi sint: habeatque aliquod ad eum secundum plenitudinem habitantis in eo divinitatis corporatio nostra consortium, ut in fratres ei ad id, quod Deus est, deputemur? Sed non ignorat & propheticus spiritus, unigenito Deo, qua ex parte sint fratres: hæc enim non tam homo, quam vermis locutus est: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et hæc vermis, vel non ex conceptu communium originum vivens, vel e profundis terræ vivus emergens, ad significationem assumtæ, & vivificatæ per se etiam ex inferno carnis professus est: totoque in psalmo passionis suæ sacramenta prophetico spiritu prælocutus, ex ea necesse est habeat dispensatione, qua passus est. Novit sacramentum in eo fratrum etiam Apostolus, ut primogenitum eum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundum id ergo est in multis fratribus primogenitus, secundum quod est primogenitus ex mortuis. Et cum sacramentum mortis in corpore sit, sacramentum quoque fraternitatis in carne est. Fratres itaque ex carne sunt Deo; quia & Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: cæterum unigenitus Deus, in unigeniti exceptione, sine fratribus est.

16. Ipse autem, universitatis nostræ in se continens ex carnis assumtione naturam, erat, quod nos

sumus,

ſumus, neque amiſerat eſſe, quod manſerat; habens ex nativitate tunc, & ex conſtitutione nunc, Deum patrem. Secundum conſtitutionem nunc, quia ex patre Deo omnia. Omnibus enim Deus pater eſt, dum ex eo, & in eo omnia ſunt. Sed unigenito Deo, qui Verbum caro factum eſt, non hinc tantum pater eſt: pater enim eſt ad id, quod in principio apud Deum erat Deus Verbum. Sed cum Verbum caro factum eſt; manet & in Verbi Dei nativitate, & in carnis conſtitutione, quod pater eſt. Pater enim omnis carnis eſt Deus; ſed non ſecundum, quod Verbo Deo pater eſt. Verbum autem Deus, neque Verbum eſſe deſiit, neque caro non fuit. Nam Verbum, quod caro factum eſt, & habitavit in nobis, neque dum habitat, non vere Verbum eſt, neque dum Verbum caro eſt, non vere Deus homo eſt: quia & habitare, ejus neceſſe ſit eſſe, qui maneat; & carnem fieri, ejus intelligendum ſit eſſe, qui naſcitur. Et quod in nobis habitat, noſtræ carnis aſſumtio eſt: quia per id, quod in nobis habitat Verbum caro factum, Deus eſt in noſtri corporis veritate. Si igitur naturam detrahit Deo Verbo homo ſecundum carnem Chriſtus Jeſus, vel non ſecundum ſacramentum pietatis Deus Verbum homo Chriſtus Jeſus eſt; ſit in naturæ contumeliam, quod ei ſecundum nos & Pater pater, & Deus Deus eſt. Quod ſi Deus Verbum homo Chriſtus Jeſus Deus Verbum eſſe non deſtitit; communio nobis & illi ad patrem & Deum ex ea tantum eſt natura, qua frater eſt: quia *adſcendo ad patrem meum, & ad patrem veſtrum, & ad Deum meum, & ad Deum veſtrum*, non per id, quod unigenitus Deus Verbum eſt, ſed per id, quod Verbum caro factum eſt, ſit fratribus nuntiatum.

17. Non incautis autem neque ad occaſionem impietatis incertis ſignificationibus ſermo apoſtolicus loquitur. Ut nunc Evangeliſta dictum Domini a profeſſione

fessione fratrum incipiens, totius dicti professionem ad ejus naturæ consortium docuit, ex qua frater est, pertinere, quia sermo est destinatus ad fratres: ne ad divinitatis contumeliam reputaretur, quod ad sacramentum pietatis prædicabatur; cum communio ad eum nostra, qua pater nobis, & sibi pater est, & Deus nobis, & sibi Deus est, secundum dispensationem carnis existeret, fratribus nobis ad eum nativitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit, Deum patrem esse etiam Deum Domini nostri Jesu Christi: sed hæc pia nostra professio non patet ad impietatis occasionem. Deus ejus est: non idcirco, ut diversi ab eo generis Deus sit. Sed quia ex Patre Deus natus est, & ex dispensatione servus est; habeat patrem, dum ex eo Deus est; & Deum suum, dum ex Virgine caro est. Quod brevi, atque absoluto Apostolus sermone consignat, dicens: *Commemorans in orationibus meis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater claritatis, det vobis spiritum sapientiæ, & revelationis.* Ubi enim Jesus Christus est, ibi Deus ejus est: ubi vero claritas est, ibi pater est. Qui itaque Christo secundum claritatem pater est, idem Christo secundum Jesum Deus est. Jesum enim Angelus Christum Dominum, quem Maria esset paritura, cognominat. Cæterum Christum Dominum Spiritum prophetia loquitur. Et plerisque secundum latinitatem obscurius hoc dictum videtur: quia latinitas pronominibus non utitur, quæ græcitas usu honesto, & necessario semper usurpat. Ita enim scribitur: ὁ Θεος του κυριυ ἡμων Ιησου χριςτου, ὁ πατηρ της δοξης. Quomodo nobiscum, si semper pronominum consuetudo esset, ita pronuntiaretur: *Ille Deus illius Domini nostri Jesu Christi, ille pater illius claritatis.* Per id enim, quod ille Deus illius Jesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentiæ proprietas expressa est, ut Christi, ubi cla-

ritas eſt, ibi Deus pater ejus ſit: ubi vero Chriſtus Jeſus eſt, ibi pater Deus ſit; habens Deum ſuum in diſpenſatione, cum ſervus eſt, & patrem in claritate, cum Deus ſit.

18. Non afferunt autem tempora, vel ætates Spiritus diverſitatem, ut non ipſe, atque idem Chriſtus in corpore ſit, qui manſit Spiritu in prophetis. Loquens enim per os ſancti patriarchæ David: *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo exſultationis præ participibus tuis*, non ſecundum ſacramentum aliud, quam ſecundum diſpenſationem aſſumti corporis eſt locutus. Nam qui nunc fratribus mandans, patrem eorum patrem ſuum & Deum eorum Deum ſuum eſſe, tunc quoque unctum ſe a Deo ſuo præ participibus ſuis loquebatur: ut, dum unigenito Chriſto Deo Verbo particeps non eſt, particeps tamen ei ex ea noſceretur aſſumtione, qua caro eſt. Unctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ, & in natura Dei manenti nativitati profecit, ſed corporis ſacramento, & ſanctificationi hominis aſſumti, Petro Apoſtolo teſtante, cum ait: „Convenerunt „enim in veritate, in civitate iſta adverſum ſanctum „tuum filium Jeſum, quem unxiſti. Et rurſum: Vos „ſcitis, quod factum eſt Verbum per univerſam Ju„dæam, incipiens a Galilæa poſt baptismum, quod „prædicavit Joannes, Jeſum Nazarenum, quomodo „unxit illum Deus Spiritu ſancto & virtute.“ Jeſus ergo ungitur ad ſacramentum carnis regeneratæ. Et quemadmodum ſpiritu Dei & virtute unctus ſit, non ambiguum eſt tum, cum adſcendente eo de Jordane vox Dei patris audita eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te; ut per teſtimonium ſanctificatæ in eo carnis unctio ſpiritalis virtutis cognoſceretur.

19. Cæterum cum in principio apud Deum erat Deus Verbum, non habet ullam aut cauſam, aut enarrationem naturæ ejus unctio, quæ nihil aliud, quam eſſe in principio nuntiatur. Neque habuit ſane ungendi ſe per ſpiritum, & virtutem Dei neceſſitatem

Deus

us: qui Dei & Spiritus esset, & Virtus. Ungitur ergo
us a Deo suo præ consortibus suis. Et si ante dis-
ısationem carnis plures ex lege sunt Christi; Chri-
s nunc, qui præ participibus ungitur, posterior in
ıpore est, dum unctis participibus antefertur. De-
|ue ille prophetiæ sermo posteriorem unctionem
ıc, quæ in tempore esset, ostendit dicens: *Dile-*
i justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te
us, Deus tuus, oleo exsultationis præ consortibus tuis.
nsequens, & posterior causa numquam refertur,
prior sit: quia meruisse aliquid posterius est, quam
e, qui possit mereri. Mereri enim ejus est, qui
i ipsi meriti acquirendi auctor exsistat. Si igitur
ivitati unigeniti Dei unctionem deputabimus, quæ
ctio ob meritum dilectæ justitiæ, & perosæ iniqui-
is indulta sit, profectus potius per unctionem uni-
ıitus Deus, quam genitus intelligetur: jamque per
rementa & profectus Deus consummabitur, qui non
us Deus sit, sed in Deum sit unctus ex merito; &
ı per causam erit Deus Christus, & non omnis causa
Deum Christum. Et ubi illud Apostoli erit: *Omnia*
ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, & omnia
constant? Deus enim Dominus Jesus Christus non
aliqua, neque per aliqua Deus est; sed Deus natus
. Et qui ex generatione Deus est, non post na-
itatem in Deum per causam profecit: sed in eo,
ɔd natus est, nihil aliud natus est nascendo, quam
us est. Cum vero ungitur ex causa; non ad id,
ɔd incremento non eget, spectat unctionis profe-
s, sed ad id, quod per incrementum sacramenti
ɔfectu eguit unctionis, id est, ut per unctionem
ctificatus homo noster Christus exsisteret. Si igi-
nunc quoque per prophetam servi dispensatio de-
ınstratur, ob quam a Deo suo præ participibus un-
ur; & propterea, quia justitiam dilexerit, & ini-
tatem oderit, ungatur: cur prophetæ sermo non

ad eam Chriſti naturam pertinebit, in qua ei ſunt ex carnis aſſumtione participes? Cum præſertim ita ſe prophetiæ Spiritus temperaverit, ut, dum Deus a Deo ſuo ungitur, ſit ei & in diſpenſatione unctionis, quod Deus ſuus eſt, & in natura, quod Deus eſt. Deus igitur ungitur: ſed quæro, an id, quod in principio Deus erat Verbum, unctum ſit? Non utique; nam poſterior Deo unctio eſt. Et cum non ea Verbi nativitas, quod in principio apud Deum Deus erat, *uncta* ſit; id in Deo neceſſe eſt ungatur, quod poſterius ſit in diſpenſatione, qua Deus eſt. Et cum Deus a Deo ſuo ungitur; id ungitur, quidquid ab eo, in myſterio carnis ſervile ſuſceptum eſt.

20. Nemo igitur magnæ pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum in carne eſt, ſenſu impio violet, nec ſe quisquam Unigenito per ſubſtantiam divinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, ſecundum quod Verbum caro factum habitavit in nobis, ſecundum quod Mediator Dei, atque hominum homo Jeſus Chriſtus eſt. Sit nobis ſecundum ſervos & communis pater, & communis Deus: & præ participibus unctus ſit in ea natura, cum privilegio licet unctus, qua participes unguntur. Sit in Mediatoris ſacramento, ut homo verus, ita & Deus verus, Deus ipſe ex Deo, communem nobiscum habens patrem & Deum in ea communione, qua frater eſt.

21. Sed forte ſubjectio illa, regnique traditio, deinde finis, aut naturæ abolitio, aut poteſtatis defectio, aut divinitatis infirmitas ſit intelligenda? Plerique enim ita volunt, ut aut, dum ſubjectis omnibus Deo ſubjicitur, per conditionem ſubjectionis Deus non ſit: aut dum regnum tradit, non ſit in regno; aut dum finis eſt, finem ejus defectio conſequatur.

22. Congruum itaque eſt, omnem ſuper his apoſtolici ſermonis ſenſum pertractare, ut ſingulorum quorumque dictorum ratione expoſita, atque edita,

ſacra-

sacramenti totius capaces per universitatis intelligentiam præbeamur. Ait itaque: *Quoniam enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificantur. Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi, qui sunt Christi, in adventu ejus: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem magistratum, & omnem potestatem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Deus enim omnia subjecit sub pedibus ejus. Novissima inimica devicta est ab eo mors. Cum autem dixerit: Omnia subjecta sunt, absque eo, qui illi subjecit omnia. Cum autem subjecta fuerint ei omnia, tunc ipse subjectus erit illi, qui subjecit ei omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.*

23. Cælestium dispensationum arcana Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda usque ad tertium cælum raptus audisset, ea tantum, quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ revelavit: non ignorans tamen quædam non statim posse, atque audiuntur intelligi, quia infirmitas nostra serius in verum, atque absolutum mentis judicium ea, quæ in aures transfunderentur, acciperet; longiore ad cunctandum mora sensui potius, quam auditui derelicta, cum & audisse vocis sit, & intellexisse rationis, Deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam revelante. Namque ad Timotheum per aviæ ac matris gloriosam fidem sacris ab infantia litteris institutum scribens plurima, hoc quoque addidit: *Intellige, quæ dico, dabit enim tibi Deus in omnibus intellectum.* Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ vero a Deo donum, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam revelationis meretur. Si ergo Timotheus

apoſtolico teſtimonio homo Dei, & legitimus Paulo ſecundum fidem filius, ut intelligat, admonetur, quia ei Dominus intelligentiam in omnibus ſit daturus, nos quoque admoneri per Apoſtolum ad intelligentiam meminerimus, ſcientes Dominum nobis intelligentiam omnium præſtiturum.

24. Et ſi forte humanæ conditionis errore præſumtum aliquid ſenſu tenebimus, profectum intelligentiæ per revelationis gratiam non recuſemus. Ne intellexiſſe aliquid ſemel ſuo ſenſu ad id valeat, ut pudeat rectius aliquid demutando ſentire. Ob quod prudenter conſulteque moderandum hæc ad Philippenſes quoque idem beatus Apoſtolus ſcribit: *Quotquot ergo perfecti ſumus, hæc ſentiamus: & ſi quid aliter ſentitis, id quoque Deus vobis revelabit. Verum in quo feſtinavimus, in ipſo ingrediamur.* Non præjudicat ſenſus anterior Dei revelationi. Nam Apoſtolus monuit, in quo ſapiant, qui ſapiunt perfecte: & his, qui aliter ſapiunt, revelationem Dei, ut id, quod perfectum eſt, ſapiant, exſpectat. Si qui ergo profundam hanc arcanæ ſcientiæ diſpenſationem aliter intellexerunt, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur, non pudeat eos ſecundum Apoſtolum per revelationem Dei ſapere perfecte. Neque magis ament veritatem neſciſſe, quam oderint permanſiſſe in non veris; eos enim, qui aliter ſapiunt, & quibus id Deus revelavit, monet in id feſtinare, in quo ingreſſi fuerint: ut relicto primæ ignorantiæ ſenſu, ſecundum propoſitæ feſtinationis ingreſſum, revelationem perfectæ intelligentiæ conſequantur. Ingrediamur itaque, in quo feſtinavimus. Et ſi forte feſtinationem noſtram devii itineris error moratur, per revelationem tamen Dei in id, quod feſtinavimus rurſum ingreſſi, feſtinationis noſtræ non demutemus ingreſſum. Feſtinavimus enim ad Chriſtum Jeſum Dominum gloriæ, & regem æternorum ſæculorum, in quo reſtaurata ſunt omnia

in

in cælis, & in terra, cui conſtant omnia, in quo, & cum quo ſemper manebimus. In his ergo ingreſſi ſapimus perfecte: & ſi quid aliter ſapimus, Deus nobis id, quod perfecta ſapitur, revelabit. Itaque ſecundum apoſtolicam fidem ſacramentum dictorum præſentium retractemus; & eo modo, quo ſuperius a nobis tractata ſunt omnia, ut omnem impiæ voluntatis ſenſum ſub dictis apoſtolicis præceptum ex ipſa fidei apoſtolicæ veritate prodamus.

25. Tria igitur ſecundum dictorum ordinem in quæſtionem vocantur, primum finis, deinde traditio, deinde ſubjectio: ut per hæc aut deſinat Chriſtus in fine, aut regnum tradendo non teneat, aut extra Dei naturam Deo ſubjectus exſiſtat.

26. Ac primum noſcendum eſt, non hunc ordinem apoſtolicæ eſſe doctrinæ. Primum enim regni traditio eſt, deinde ſubjectio, poſtremo finis. Sed ſingulis quibusque cauſis propria quarumque cauſarum genera ſubjecta ſunt: ut, dum res ſingulæ in res alias deſinant, habeat ſemper ſubjacentem ſibi cauſam cauſa præcedens. Finis enim erit; ſed cum tradiderit regnum Deo. Tradet autem regnum; ſed cum evacuaverit omnem magiſtratum, & omnem poteſtatem. Evacuabit autem omnem magiſtratum, & poteſtatem, quia oportet eum regnare. Regnabit autem, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ſuis. Ponet vero inimicos ſub pedibus ſuis; quia Deus ei ſubjecit omnia ſub pedibus ejus. Subjecit autem Deus ita, ut noviſſima ab eo mors inimica vincatur. Dehinc ſubjectis omnibus ei præter eum, qui ſubjecit ei omnia; tunc ſubjicietur ipſe ſubjicienti ſibi omnia. Subjectionis vero cauſa non alia eſt, quam ut ſit Deus omnia in omnibus. Finis itaque eſt, eſſe Deum omnia in omnibus.

27. Et quærendum nunc ante omnia eſt, an finis defectio ſit, an traditio amiſſio ſit, an ſubjectio infir-

mitas sit. Quæ si his sibi contrariis non subjacebunt, erunt in ea intelligentiæ veritate, qua dicta sunt.

28. Finis itaque legis Christus est: & quæro, utrum abolitio legis Christus sit, anne perfectio? Sed si legem Christus, qui finis ejus est, non dissolvit, sed adimplet, secundum quod ait: Non veni legem solvere, sed adimplere: finis non defectio est, sed consummata perfectio. Tendunt ergo ad finem omnia, non ut non sint, sed ut in eo, ad quod tetenderint, maneant. Et propter finem omnia: cæterum finis ad aliud aliquid non refertur. Sed cum finis omnia sit, manens ipse sibi totus est. Et quia non excedens ex sese ulli alii tempori aut rei potius, quam sibi proficit; ad finem ipsum semper intentio spei omnis extenditur. Et idcirco Dominus religiosæ fidei patientiam fini se reservantem, ita adhortatur: *Beatus, qui permanserit usque in finem*, non utique, ut sit beata defectio, & non esse sit fructus, & merces fidei sui cujusque constituatur abolitio: sed quia finis propositæ beatitudinis inexcessus modus est, beati sunt, qui usque ad finem consummandæ beatitudinis manserint, non ultra se fidelis spei exspectatione tendente. Finis itaque est manendi immobilis, ad quem tenditur, status. Denique Apostolus impietatis finem ad desinendi metum præmonens, ait: *Quorum finis est interitus, nostra autem exspectatio in cælis est.* Si itaque & beatis, & impiis finis est, & finis intelligitur esse defectio; religionem, atque impietatem finis exæquat, quia utrumque per constitutum finem fit in commune non esse. Et ubi exspectatio nostra in cælis est, si per finem esse secundum impios desinamus? Quod si sanctis exspectatio, impiis vero finis debitus esse dicitur: tamen ne sic quidem finis creditur esse defectio; quia quæ pœna impietatis est, omnino non esse ad pœnarum ultricium sensum, causa in his per defectionem sui non exstante patiendi? Finis itaque est inde-

mutandæ

mutandæ conſtitutionis manſura perfectio: quæ & beatitudini reſervata, & impietati eſt præparata.

29. Nunc igitur, quia jam ambigi non poteſt, in fine non defectionem, ſed non exceſſuram conſtitutionem eſſe intelligendam, quamquam adhuc quædam in ipſa dicti abſolutione ſint reſervata: tamen his tantum ad ſignificationem ſenſus demonſtratis, videamus, an traditio regni defectio ſit intelligenda regnandi; ut, quod tradit Filius Patri, tradendo non teneat. Quod ſi quis ſtultæ impietatis furore contendet, fateatur neceſſe eſt Patrem, cum tradidit omnia Filio, amiſiſſe tradendo, ſi tradidiſſe traditis egere ſignificet. Ait enim Dominus: *Omnia mihi tradita ſunt a patre meo;* & rurſum: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.* Si igitur tradidiſſe caruiſſe eſt, Pater quoque his, quæ dedit, caruit. Quod ſi Pater tradendo non caruit, ne Filius quidem intelligi poteſt his egere, quæ tradit. Ergo ſi tradidiſſe omnia, his ipſis, quæ tradidit, non videtur eguiſſe; reliquum eſt, ut in tradendo diſpenſationis cauſa noſcatur, cur & Pater tradendo non careat, & Filius dando non egeat.

30. De ſubjectione autem, ne quid in ea contumelioſum Filio deputetur, cum alia non nulla fidei noſtræ opitulentur, præcipue tamen ſibi hic ipſe locus aderit. Et primum communem ſenſum interrogo, utrum nunc ſubjectionem ita intelligendam putamus, tamquam ſervitutem dominatui, aut infirmitatem virtuti, aut honori inhonorationem contrariis qualitatibus ſubdimus, ut Filius ſecundum hæc Deo patri ſit diſſidentis naturæ diverſitate ſubjectus. Quod ſi ita exiſtimabitur, errorem hunc opinionis humanæ apoſtolici ſermonis cautela prohibebit. Subjectis enim ſibi omnibus, tunc ſubjiciendum ſubjicienti ſibi omnia ait: & per id, quod tunc ſubjicietur, diſpenſationem ſignificavit in tempore. Nam ſi ſubjectionem aliud ſen-

tiemus, etsi nunc subjicietur, certe subjectus modo non est: & efficiemus eum diffidentem, & insolentem, & impium, quem necessitas temporis tamquam fracto & compresso tyrannicæ impietatis tumore, in feram obsequelam sit subditura. Et ubi illud erit: *Non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem ejus, qui misit me;* & rursum: *Propterea Pater diligit me, quia omnia, quæ placita sunt ei, facio;* sed & illud: *Pater, fiat voluntas tua;* vel hoc Apostoli: *Humiliavit se factus obediens usque ad mortem?* Et qui se humiliat, habet hoc in natura, ne humilis sit; & qui fit obediens, suscipit ex voluntate, quod obedit, dum per id, quod se humiliat, fit obediens. Unigenitus itaque Deus humilians se, & obediens patri usque ad mortem crucis, quo genere, cum subjecta ei omnia sint, tunc subjiciendus ipse Patri intelligetur? Nisi quod subjectio hæc non novæ obedientiæ, sed dispensandi sacramenti est? Quia & obsequela jam maneat, & in tempore sit ineunda subjectio? Nihil itaque nunc aliud subjectionis significatio, quam mysterii demonstratio est.

31. Et quod sit, secundum hanc eamdem fidei nostræ spem intelligendum est. Nam resurgentem a mortuis Dominum Jesum Christum sedere a dextris Dei, non ignorabile est, etiam Apostolo testante, cum ait: *Secundum operationem potentiæ fortitudinis ejus, quam operatus est in Christo, cum eum excitavit a mortuis, & collocavit ad dexteram suam in cælis super principatum & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed & in futuro, & omnia subjecit sub pedibus ejus.* Apostolicus namque sermo secundum Dei potestatem pro factis jam futura significat. Quæ enim per adimpletionem temporum sunt gerenda, ea jam in Christo, in quo omnis est plenitudo, consistunt: & quæcumque futura erunt, dispensationis in his potius est ordo, quam novitas. Subjecit enim omnia Deus sub pedibus ejus, licet adhuc subji-

ſubjicienda ſint: ut in eo, quod ſubjecta ſunt, Chriſti ndemutabilis ſit poteſtas; in eo vero, quod ſubjicienda ſunt, ſecundum plenitudinem temporum ſuccedentium ad finem ætatum profectus ſit.

32. Omnem autem contrariam virtutem evacuandam eſſe non obſcura cognitio eſt, & hunc aeris principem, & ſpiritalis nequitiæ poteſtatem æterno interitui tradendum, ſecundum illud: *Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo, & angelis ejus.* Evacuatio autem non idem eſt, quod ſubjectio. Nam evacuare adverſantem poteſtatem, hoc eſt jus poteſtatis auferre ne maneat: & per poteſtatis evacuationem, regni eſt abolere dominatum. De quo & Dominus teſtatus eſt dicens: *Regnum meum non eſt de hoc ſæculo;* hunc eumdem regni iſtius potentem mundi principem ante teſtatus; cujus poteſtas deſinet, regni ſui evacuato dominatu. Subjectio vero, quæ & obedientiæ, & fidei eſt, eadem vel conceſſionis, vel demutationis demonſtratio eſt.

33. Evacuatis itaque magiſtratibus, ſubjicientur inimici ejus. Ita autem ſubjicientur, ut ipſe ſibi ſubjiciat; ita vero ſubjiciet, ut ei ſubjiciat Deus. Anne ignoravit Apoſtolus dicti evangelici virtutem, cum ait: *Nemo venit ad me, niſi Pater meus adducat illum ad me*; cum tamen ſcriptum ſit: *Nemo venit ad Patrem, niſi per me?* Ut nunc ipſe ſibi inimicos ſubjicit, & tamen Deus ei ſubjecit; omne per hoc opus ejus, Dei in eo eſſe opus teſtans. Et cum nonniſi per eum eundum ad Patrem ſit, ad eum tamen, niſi Pater adduxerit, non venitur. Nam dum filius Dei intelligitur, paternæ in eo naturæ veritas diſcitur. Atque ita & cognito Filio Deus Pater advocat, & credito Filio Pater ſuſcipit: quia ſignificatio & cognitio Patris in Filio ſit per ſignificationem in ſe Dei patris, religioſos nos in eum paterna religione perferentis. Adducit ergo ita Pater, dum, quod principale eſt, pater credi-

creditur. Ad Patrem autem nemo vadit, nisi per Filium: quia cessante in nobis fide Filii, ignorabilis Pater est, non adituris ad paternam religionem, nisi prius Filii veneratione suscepta. Atque ita Filio cognito, ad vitæ nos æternitatem Pater adducit, & suscipit: & utrumque per Filium est, dum prædicatione per eum Patris, & perducit ad eum Pater, & ad Patrem ipse deducit. Ad absolutiorem itaque dicti præsentis intelligentiam commemoratio sacramenti illius fuit necessaria, ut per Filium esset, quod Pater nos & adducit, & suscipit: & per hoc intelligeremus, quatenus quod ipse sibi subjecit, Deus ei subjecit. Dei scilicet in eo natura per nativitatem manente, & ea, quæ ipse agit agente: dum ita agit, ut ea Deus agat; & tamen ipse ea, quæ Deus egerit, agat: ita tamen, ut in eo, quod ipse agit, filius Dei agere intelligatur; in eo vero, quod Deus agit, paternæ in eo naturæ ut in filio proprietas sentiatur existere.

34. Evacuatis itaque magistratibus & potestatibus subjicientur ei sub pedibus inimici ejus. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apostolus docuit, dicens: *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres.* Hos ergo inimicos crucis Christi meminimus: sed quia dilecti propter patres sunt, scimus eos subjectioni reservatos, secundum quod dictum est: *Non enim volo vos ignorare, fratres, sacramentum hoc, ut non sitis vobis sapientes: quoniam ex parte obtusio facta est in Israel, quoadusque plenitudo nationum intret; & sic omnis Israel liberabitur, sicut scriptum est. Et veniet a Sion, qui liberet, & avertat impietates ab Jacob, & hoc illis a me testamentum est, cum abstulero iniquitates eorum.* Inimici ergo subjicientur sub pedibus ejus.

35 Sed subjectionem illam quid consequatur, intelligendum est, nempe illud: *Novissime devicta est ab eo mors.* Devictio autem mortis nihil aliud, quam resurrectio

ùrrectio ex mortuis est: cum interitus corruptione :essante, vivæ jam cælestisque naturæ constituatur ætcrnitas, secundum quod dictum est: *Oportet enim orruptivum istud induere incorruptionem; & mortale istud nduere immortalitatem. Cum autem mortale istud in- uerit immortalitatem, tunc fiet verbum, quod scriptum st: Absorpta est mors in contentione. Ubi est mors acu- eus tuus? Ubi est mors contentio tua?* In subjectione ita- ue inimicorum mors vincitur, & morte victa, im- ortalitatis vita succedit. Quæ autem subjectionis erfecta illa post fidei subjectionem proprietas sit, idem Apostolus testatus est, cum ait: *Qui transfigurabit cor- us humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ; secum- um efficaciæ suæ opera, qua possit subjicere sibi omnia.* ubjectio itaque etiam ea est, quæ ex natura in natu- am concessio: dum a se, secundum quod est desinens, i subjicitur, cujus concedit in formam. Desinit au- em, non ut non sit, sed ut proficiat: fitque ex de- utatione subditus, in speciem suscepti alterius ge- eris transeundo.

36. Denique ut Sacramenti hujus esset ratio abso- ıta, post novissime devictam mortem, tunc ait: *'um autem dixerit: Omnia subjecta sunt ei, absque eo, qui ıbjecit ei omnia, tunc ipse subjectus erit illi, qui ei subje- t omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Primus igitur ıcramenti gradus est, subjecta ei esse omnia; & tunc ısum subjectum fieri subjicienti sibi omnia: ut, quem- ımodum nos gloriæ regnantis corporis sui subdimur, ɔdem rursum sacramento ipse regnans in gloria cor- oris subjicienti sibi universa subdatur. Subdimur ıtem gloriæ corporis sui, ut in ea simus claritate, ıa regnat in corpore: quia corpori ejus conformes :imus.

37. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis ıi Evangelia non tacent. Ita enim scribitur Domino cente: *Amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de adstan- tibus*

tibus istis, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Et factum est post dies sex, assumsit Jesus Petrum, & Jacobum, & Joannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est Jesus ante eos, & resplenduit facies ejus ut sol, vestimenta autem ejus facta sunt sicut nix. Gloria itaque venientis in regnum corporis Apostolis demonstrata est: nam in habitu Dominus gloriosæ transformationis suæ constitit, regnantis corporis sui claritate patefacta.

38. Et hujus quidem gloriæ suæ consortium Apostolis pollicens, ait: *Sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno patris eorum: qui habet aures audiendi, audiat.* Numquid non omnibus naturales corporalesque aures ad dictorum audientiam patent, ut ad audiendum dominica admonitione fuerit necessarium? Sed sacramenti scientiam Dominus insinuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In consummatione itaque sæculi de regno ejus scandala auferuntur. Habemus ergo regnantem Dominum secundum corporis claritatem, quousque scandala auferantur. Habemus rursum conformes nos gloriæ corporis sui in regno Patris, tamquam in solis claritate fulgentes: in qua habitum regni sui Apostolis in monte transformatus est, ostendit.

39. Tradet ergo regnum Deo Patri, non ita, tamquam tradens potestate concedat, sed quod nos conformes gloriæ corporis sui facti regnum Dei erimus. Non enim ait: Tradet suum regnum; sed: *Tradet regnum*, effectos nos per glorificationem corporis sui regnum Deo traditurus. Nos itaque tradet in regnum, secundum hoc in Evangeliis dictum: *Venite benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum a constitu-*

tione

ione mundi. Fulgebunt ergo justi ut sol in regno pa-ris eorum. Tradet enim Filius Dei regnum eis, quos rocavit in regnum, quibus & beatitudinem sacramenti ujus spopondit dicens: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Regnans itaque avertet scandala, & unc justi in regno Patris tamquam sol fulgebunt. Tradet autem Deo patri regnum: & tunc quos regnum Deo tradiderit, Deum videbunt. Et quod regnum, ose testatus est dicens ad Apostolos: *In vobis enim est egnum Dei.* Regnans itaque regnum tradet. Et si uis quærat, quis iste sit tradens regnum, audiet: *Christus a mortuis resurrexit, primitiæ dormientium; quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* Omnis enim hic nunc præsentis quæstionis ermo de sacramento corporis est, quia Christus primitiæ ex mortuis est. Quo autem Christus mysterio x mortuis resurrexit, Apostolo dicente, noscamus: *Memento, Christum a mortuis resurrexisse de semine David;* mortem itaque, & resurrectionem ex ea tantum ocens dispensatione esse, qua caro est.

40. Regnat autem in hoc eodem glorioso jam suo orpore, donec evacuatis magistratibus, & morte evicta subjiciat sibi inimicos. Et quidem ab Apo-tolo servatus hic modus est, ut magistratibus, & po-estatibus evacuatio, inimicis vero subjectio deputa-etur. Quibus subjectis, subjicietur subjicienti sibi mnia, Dominus scilicet, *ut sit Deus omnia in omnibus,* aturæ assumti corporis nostri natura paternæ divini-atis invecta. Per id enim erit omnia in omnibus Deus, uia secundum dispensationem ex Deo, & homine ho-ninum Deique Mediator, habens in se ex dispensa-one, quod carnis est, adepturus in omnibus ex sub-ectione, quod Dei est, nec ex parte Deus sit, sed eus totus. Non alia itaque subjectionis causa est, uam ut omnia in omnibus Deus sit, nulla ex parte erreni in eo corporis residente natura, ut ante in se

duos

duos continens, nunc Deus tantum ſit; non abjecto corpore, ſed ex ſubjectione translato; neque per defectionem abolito, ſed ex clarificatione mutato, acquirens ſibi Deo potius hominem, quam Deum per hominem amittens. Subjectus vero ob id, non ut non ſit, ſed ut omnia in omnibus Deus ſit, habens in ſacramento ſubjectionis eſſe, ac manere, quod non eſt, non habens in defectione ita ſe carere, ne non ſit.

41. Et quamquam ad intelligentiæ hujus religioſam ſecuritatem ſufficiat nobis apoſtolica auctoritas, ſubjiciendum eſſe in tempore, & per diſpenſationem Dominum Jeſum Chriſtum primitias dormientium, ut ſit Deus omnia in omnibus: per quod non divinitatis infirmitas eſt, ſed aſſumtionis profectus, dum homo & Deus, jam Deus totum eſt: tamen ne forte, qui & clarificatum in corpore, dum in eo regnat, & poſtea ſubjiciendum, ut Deus omnia in omnibus ſit, credimus, non etiam ex Evangeliis præſumſiſſe exiſtimemur, fidei noſtræ teſtimonium non ſolum apoſtolicorum, ſed etiam dominicorum dictorum profeſſione eſt adſtruendum; ut, quod loquente Paulo Chriſtus locutus eſt, id ante Paulum Chriſtus ipſe ſit jam locutus.

42. Diſpenſationem itaque gloriæ hujus Apoſtoli ſuis abſoluta verborum ſignificatione demonſtrans ait: *Nunc glorificatus eſt filius hominis, & Deus glorificatus eſt in eo. Si Deus glorificatus eſt in eo, & Deus glorificavit eum in ſe, & Deus protinus glorificavit eum.* Habemus primum gloriam filii hominis, deinde in filio hominis Dei gloriam, in eo, quod dictum eſt: *Nunc honorificatus eſt filius hominis, & Deus honorificatus eſt in eo.* Hoc enim primum ſpectat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ divinæ conſociatione gloriam mutuaretur. Succedit deinde gloriæ plenioris profectus ex incremento indultæ jam corpori gloriæ capeſſendus: *Si Deus honorificatus eſt in eo, & Deus honorificavit eum in ſe, & Deus protinus honorificavit eum.* Per hoc enim glori-

glorificavit eum Deus in se, quia jam in eo glorificatus sit Deus. Nam quod Deus in eo glorificatus est, ad corporis gloriam spectat, per quam Dei gloria intellecta per corpus est, gloria Dei per gloriam filii hominis intelligenda. Quod vero quia glorificatus in eo Deus est, & ideo glorificavit eum Deus in se; per incrementum glorificati in eo Dei, glorificavit eum in se Deus: ut, qui jam regnat in gloria, quæ ex Dei gloria est, ipse exinde in Dei gloriam transeat. *In se* enim eum Deus glorificavit, id est, in ea natura, qua Deus est, quod est: *Ut sit Deus omnia in omnibus*, toto jam in Deum ex ea, qua homo est, dispensatione mansuro. Nec sane de tempore tacuit dicens: *Et Deus glorificavit eum in se, & Deus protinus glorificavit eum*; ut, quia prodeunte ad proditionem Juda, gloriam, quæ sibi post passionem consecutura resurrectione futura esset, significasset in præsens; eam, qua in se eum Deus glorificaturus esset, in posterum reservaret; Dei in eo gloria per virtutem resurrectionis ostensa, ipso vero in Dei gloriam, id est, in Deum omnia in omnibus ex subjectionis dispensatione mansuro.

43. Et in eo quidem quanta furoris hæretici stultitia est, desperare id Deo, quod humanis suis spebus blandiatur: ut, quod in homine Deus potens sit, id in se ipso efficiendo infirmus sit? Nec sermo istud, nec sensus rationis capax loquitur, ut naturali quadam necessitate ad consulendum nobis obnoxius Deus, sibi nihil afferre beatitudinis possit: non quod profectu egeat, qui imperturbatæ naturæ virtutisque sit, sed quia per dispensationem, & sacramentum magnæ pietatis, qui Deus est, & homo est, impotens sibi sit hoc se totum præstare, quod Deus est; cum nobis non ambigue indulturus sit, id quoque nos esse, quod non sumus. Vitæ enim humanæ, atque mortis finis est resurrectio: & certissimum militiæ nostræ stipen-

cum non nisi earum rerum opinio, quarum
senior, relinquatur, quæ plerumque ipsa per
tatem naturalis suæ infirmitatis incerta absol
entiam in causarum cognitione non teneat,
eorum, quæ ante se sint, æternam ratione
ultra nativitatem suam redeunte percipiat.

47. Et idcirco Apostolus, quia numqua
ea in cognitionem caderent, quæ sensui po
succederent, commemorato sapientiæ Dei pr
& inscrutabilium judiciorum infinitate, & inv
lium viarum secreto, & incogniti sensus igno
& consilii non communicati intelligentia subjec
*enim prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex
per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in s
culorum.* Deus, qui semper est, non subje
modo, neque ab anteriore sui aliquo motu
aut intelligentiæ prævenitur. Et idcirco in
bile, & imperscrutabile ipse totus profund
Totus autem ita, ut non per hoc definitus in
sit, sed intellectus sit in immenso: quia a n
quod est, sumsit, nec prior ei dedit aliquis,

ſumet, extra quem nihil eſt? Nihil autem ita, ut ſemper ſit. Et qui ipſe ſemper eſt, & extra quem nihil eſt, quo incremento explendus eſt, vel quo augmento demutandus eſt, dicens: *Ego ſum, & non demutor;* cum non relinquatur vel ad demutationem locus, vel ad profectum cauſa, vel ad æternitatem anterius, vel ad Deum aliud, præter quam Deus ipſe eſt? Non ergo per ſubjectionem Filii Deus erit omnia in omnibus: neque per cauſam conſummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis cauſa conſiſtat. Manet itaque, ut eſt ſemper Deus, nec profectu eget, qui ad id, quod eſt, ex ſe ac ſibi ſemper eſt.

48. Sed ne in unigenitum quidem Deum demutandæ naturæ cadit neceſſitas. Deus enim eſt, quod plenæ ac perfectæ divinitatis eſt nomen. Nam ut ſuperius docuimus, & repetitæ gloriæ ſignificatio, & ſubjectionis cauſa eſt, ut ſit Deus omnia in omnibus. Eſſe autem Deum omnia in omnibus, ſacramentum eſt, non neceſſitas. In forma enim Dei manens formam ſervi aſſumpſit, non demutatus, ſed ſe ipſum exinaniens, & intra ſe latens, & intra ſuam ipſe vacuefactus poteſtatem: dum ſe usque ad formam temperat habitus humani, ne potentem immenſamque naturam aſſumtæ humilitatis non ferret infirmitas; ſed in tantum ſe virtus incircumſcripta moderaretur, in quantum oporteat eam usque ad patientiam connexi ſibi corporis obedire. Quod autem ſe ipſum intra ſe vacuefaciens continuit: detrimentum non attulit poteſtati; cum intra hanc exinanientis ſe humilitatem, virtute tamen omnis exinanitæ intra ſe uſus ſit poteſtatis.

49. Quod itaque Deus erit omnia in omnibus, aſſumtionis noſtræ profectus eſt. Qui enim, cum eſſet in forma Dei, repertus eſt in forma ſervi, rurſum confitendus eſt in gloria Dei patris: ut non ambigue in ejus forma manens intelligatur, in cujus erit gloria

confitendus. Dispensatio itaque tantum est, non demutatio: in eo enim est, in quo erat. Sed cum medium, quod esse cœpit, id est, homo natus, totum ei natura, quæ antea Deus non fuit, acquiritur, cum Deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hæc itaque lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet conformes efficiendi gloriæ corporis Dei. Cæterum unigenitus Deus, licet & homo natus sit, non tamen aliud, quam Deus omnia in omnibus est. Subjectio enim illa corporis, per quam, quod carnale ei est, in naturam spiritus devoratur, esse Deum omnia in omnibus eum, qui præter Deum & homo est, constituet: noster autem ille homo in id proficit. Cæterum nos in hominis nostri conformem gloriam proficiemus, & in agnitionem Dei renovati, ad Creatoris imaginem reformabimur, secundum Apostoli dictum: *Exuti veterem hominem cum actibus suis, & induti novum eum, qui innovatur in agnitionem Dei, secundum imaginem ejus, qui creavit eum.* Consummatur itaque homo imago Dei. Namque conformis effectus gloriæ corporis Dei, in imaginem creatoris excedit, secundum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum, veteremque hominem, in agnitionem Dei novus homo factus, constitutionis suæ obtinet perfectionem, agnoscens Deum suum, & per id imago ejus: & per religionem proficiens ad æternitatem, & per æternitatem Creatoris sui imago mansurus.

LIBER XII.

Adversus solemnia hæreticorum effata: Non fuit ante, quam nasceretur; *&*, De non exstantibus factus est, *æternam divinamque Christi nativitatem tuetur. Et illis*

quidem

quidem volentibus creaturam eum esse, quia de se Sapientiæ nomine dixerit: Dominus creavit me, resistit Hilarius, 1. quia colitur Christus, cum vetitus sit cultus creaturæ. 2. quia cuncta per eum condita sunt, & proprium ei Creatoris est nomen. 3. quia in eum non cadit, ut speret, ut serviat, ut non sponte subjectus sit, ut liberandus sit: quibus obnoxia est, secundum Apostolum, omnis creatura. 4. quia cum forma Dei sit natura Dei, si Christus in forma Dei manens creatura est, erit quoque Pater creatura. 5. quia Patri & Filio æqualis honor est deferendus. 6. quia Pater uteri nomine illum e propria substantia sese genuisse significat: postremo quia nusquam eum Pater nisi proprium filium appellat, nec ille Deum nisi proprium patrem. Contra alii filii significantur facti, non nati; nec usquam proprietatis nomine donantur. Ubi enim ait Deus: Filios genui, non addit meos. Ita vero dicit: Filius meus primogenitus Israel, ut meus in primogenitum, non in filium cadat.

Deinde æternitatem attingit nativitatis Christi, a cæterarum rerum origine eo differentis, quod illæ per causam, quæ ex nihilo sit, & post tempus, quo non fuerint, fiant, ipse vero cum ex eo sit, qui est, neque non aliquando, neque ex causa nihilo umquam obnoxia fuerit.

Objectantibus, si natus est, aliquando non fuit; non enim fuit ante, quam nasceretur. Respondet: Filium ab æterno Patre natum, perinde æternum esse.

Ad id, quod reponunt: Omne, quod natum est, non fuit; quia in id natum est, ut esset: hoc de rebus humanis concedit, negat de divinis, in quibus, ut semper est Pater, ita & semper est Filius: cujus nativitas, cum ante tempora æterna sit, nec tempori subjacet, nec nostro sensui.

Instant: Si non percipitur non fuisse ante, quam natus, sentiendus est natus esse, qui erat. Quibus responsio est, eum, qui natus prædicatur, non percipi prius fuisse; sicut nec intelligi aliquando non fuisse, qui semper natus sentitur.

Neque efficacius Deum non semper patrem fuisse confingunt; si quidem ex Salomonis, David & Pauli verbis non ambigua est Filii æternitas. Hanc ita evidenter demonstrat Sapientia, cum non modo se ante sæcula fundatam, sed & æternæ rerum præparationi adfuisse, & perinde æternis coæternam esse declarat: ut Christum ante Mariam extitisse Judæus hic convinci facile possit.

Moveret forte, quod creatam se dicat, nisi se doceret & genitam. Neque vero idipsum duobus verbis significasse existimanda est, quæ creatam se per causam, ante causam autem genitam profitetur.

Ita etiam dum Patrem mundi fabricatorem esse docet, impium illum sensum enecat, quo ipsam in opera creatam ita interpretantur, ut sæculi efficiendi causa Christus primum effectus sit: cum non nativitatis, sed dispensationis suæ respectu Christus dictus sit in opera creatus; quam quidem dispensationem ab initio sæculi obierit, dum per assumtam variæ creationis speciem Adæ, Cain, Abel, Noe, Agar, Abrahæ, Moysi, Jacob, aliisque Patribus se conspicabilem præbuit. Hic attingitur, neque rejicitur ut impia, sed ut indocta quorumdam interpretatio, qui æternam quoque nativitatem ibi creatam ea fere ratione dici putant, qua Christum ex Maria vere natum, factum tamen Paulus prædicarit: ut nimirum omnis in generatione illius passionis opinio amoveatur. Tandem Hilarius confessione fidei suæ de Patre, Filio, & Spiritu sancto librum hunc ac totum Opus absolvit.

1. Tendimus tandem, jam sancto Spiritu prosequente, ad tutum securæ fidei, tranquillumque portum. Atque ita in multo mari ventoque jactatis accidere sæpissime solet, ut, cum eos circa ora portuum impediti, & graves fluctus nonnumquam morentur, ad ultimum in notam sibi fidamque stationem ipse ille ingentis terribilisque undæ æstus impellat. Quod nobis, ut spero, duodecimo hoc adversum hæreticam tempe-

:mpeſtatem nitentibus libro continget: ut, cum in
o graviſſimæ impietatis fluctui communitam puppim
amus, ipſe ille nos fluctus ad optatæ quietis ſinum
evehat. Omnibus enim incerto doctrinæ vento cir-
umactis, hinc metus, hinc periculum, hinc etiam
æpe naufragium eſt, quia unigenitus Deus ſub pro-
hetica auctoritate creatura eſſe defenditur: ut in eo
on ſit nativitas, ſed creatio, quia ex perſona Sapi-
ntiæ dictum eſt: *Dominus creavit me initium viarum
iarum.* Hic hiemis eorum maximus fluctus eſt, hæc
ortuoſi turbinis gravis unda eſt: quæ excepta a no-
is, & ſecuro navigio infracta, usque ad ipſum nos
utiſſimum portum optati littoris proſequetur.

2. Non incertis autem, neque otioſis, nautarum
iodo, nitimur ſpebus: quos interdum votis magis,
uam fiducia navigantes, vagi inſtabilesque venti aut
eſerunt, aut depellunt. Cæterum nobis adeſt inſe-
arabilis fidei Spiritus dono unigeniti Dei permanens,
t nos indemutabili curſu ad tranquilla deducens.
Non enim Dominum Chriſtum creaturam, quia neque
pſe eſt, neque facturam, quia facturarum omnium
pſe eſt Dominus; ſed Deum novimus, Deum Dei
atris propriam generationem. Nos quidem omnes,
ecundum bonitatis dignationem, dicti aſſumtique ſu-
nus Dei filii: ſed ille verus unus patri Deo filius, &
era atque abſoluta, manens tantum in cognitione
ıtriusque nativitas. Noſtra vero tantum hæc ſola
eligio eſt, Filium confiteri non adoptivum, ſed na-
um; neque electum, ſed generatum. Non enim aut
actum, aut non natum prædicamus: quia neque Crea-
orem creaturis comparamus, neque nativitatem ſine
generatione mentimur. Non per ſe eſt, qui per na-
ivitatem eſt. Neque non natus eſt, qui filius eſt.
Neque qui filius eſt, aliter poteſt, quam naſcendo
ſſe, quod filius eſt.

3. Nemini autem dubium eſt, contrarias ſemper obedientesque impietatis cauſas eſſe cauſis religionum: neque poſſe id pie ſuſcipi, quod impie ſuſceptum eſſe decernitur: ut aut hi nunc novi apoſtolicæ fidei emendatores evangelicum & propheticum Spiritum in lites dividant, & in jurgia patiantur; aut hi aliter prophetaverint, & hi aliter prædicaverint: quia Salomon ad creaturæ nos venerationem vocet, Paulus vero ſervientes creaturæ coarguat. Quæ utique non videntur ſibi ſecundum impietatis intelligentiam convenire: ut Apoſtolus, & per legem edoctus, & per præfinitionem ſegregatus, & per loquentem in ſe Chriſtum loquens, prophetiam aut ignoraverit, aut non ignoratam diſſolverit; & neſcierit creaturam Chriſtum, quem creatorem nuncupaverit; & vetuerit creaturæ religionem, qui ſoli Creatori ſerviendum monuerit dicens: *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & ſervierunt creaturæ, præterito Creatore, qui eſt benedictus in ſæcula ſæculorum.*

4. Parumne arguit hanc falſiloquii impietatem, loquens in Paulo Chriſtus Deus? Parumne demutatæ veritatis mendacium damnat? Per Dominum enim Chriſtum creata omnia ſunt: & idcirco ei proprium eſt, ut creator ſit. Non cadit in eum efficientiæ ſuæ & natura, & nuncupatio. Teſtis nobis eſt Melchiſedech, creatorem cæli atque terræ Deum ita prædicans: *Benedictus Abraham Deo ſummo, qui creavit cælum & terram.* Teſtis eſt & Oſee propheta dicens: *Firmans cælum, & creans terram, ego Dominus Deus tuus, cujus manus creaverunt omnem militiam cæli.* Teſtis & Petrus ita ſcribens: *Quaſi fideli creatori commendantes animas veſtras.* Quid operis nomen opifici imponimus? Quid noſtris Deum cognominamus? Creator noſter eſt, creator omnis militiæ cæleſtis eſt.

5. Hæc cum ad Filium, per quem facta ſunt omnia, apoſtolica atque evangelica fide intelligenda referantur;

ur; quomodo his ipsis, quæ gessit, æquabitur, & n ea erit naturæ nuncupatione, qua cuncta sunt? Primum quidem humanæ intelligentiæ sensus hæc respuit, ıt creator creatura sit; quia creatio per creatorem :st. Qui si creatura sit, & corruptioni subditus est, & expectationi obnoxius est, & servituti subjectus est. Ait enim idem beatus Apostolus Paulus: *Etenim longinqua exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est non sponte, sed propter eum, qui subdidit eam in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem claritatis filiorum Dei.* Si igitur Christus creatura est; necesse est sub spe longinquæ exspectationis incertus sit, & longa ejus exspectatio nostra potius exspectet, & exspectans ea vanitati subjectus sit, & per necessitatis subjectionem non sponte subjectus sit. Subjectus autem non sponte cum sit, necesse est & servus sit; servus autem cum sit, maneat etiam in corruptione naturæ. Hæc enim omnia creaturæ propria esse Apostolus docet: a quibus per longinquam exspectationem liberanda, secundum humanam gloriam clarescet. Et o impudentem de Deo, atque impiam professionem, ıis eum per creaturæ contumeliam ludibriis deputare, ıt speret, ut serviat, ut coactus sit; ut cognitus sit; ıt liberandus sit in nostra, non in sua, cum de suis ıos ad aliquid provehamur.

6. Sed impietas nostra cum ingenti perfidiæ incremento per hanc illicitæ vocis audaciam eo procedit: ut, quia Filius creatura sit, Pater quoque non differat a creatura. Christus enim in forma Dei manens, formam servi accepit: & qui in forma Dei est, si creatura est; Deus non aberit a creatura, quia in forma Dei sit creatura. Esse autem in forma Dei, non alia intelligentia est, quam in Dei manet natura: per quod & Deus creatura est, quia in natura ejus sit creatura. Qui autem in forma Dei erat, Deo se æqualem

lem eſſe non rapuit; quia ex Dei æqualitate, id eſt, ex forma ejus in ſervi formam decederet. Decedere autem ex Deo in hominem, niſi ſe ex Dei forma Deus evacuans, non potuit. Evacuans autem ſe non abolitus eſt, ne eſſet; cum eſſet aliud, quam fuiſſet. Neque enim defecit ex ſeſe, qui ſe evacuavit in ſeſe: cum virtutis poteſtas etiam in evacuandi ſe poteſtate permaneat; & in formam ſervi tranſiſſe, non ſit naturam Dei perdidiſſe, cum formam Dei evacuaſſe nihil aliud, quam virtus divinæ ſit poteſtatis.

7. Adeo autem in forma Dei eſſe, nihil aliud eſt, quam æqualem Deo eſſe: ut æqualitas honoris Domino Jeſu Chriſto, qui in forma Dei eſt, debeatur, ipſo dicente: *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui miſit illum.* Numquam diverſitas rerum, niſi & in honore diverſo eſt. Res enim eædem venerationis ejusdem ſunt: quia aut ſummus honor indigne inferioribus deferetur, aut cum contumelia ſuperiorum inferiora his æquabuntur in honore. Filius autem ſi ut creatio potius, quam nativitas ſit, per venerationem exæquabitur Patri; nulla nobis religio honoris ad Patrem eſt, cum tanta nobis ejus veneratio impoſita ſit, quanta eſt creaturæ. Sed quia Deo patri in eo, quod ex eo Deus eſt natus, æqualis eſt; etiam æqualis in honore. Filius enim eſt, non creatura.

8. Et hæc de illo præclara vox Patris eſt: *Ex utero ante luciferum genui te.* Non præjudicatur autem Deo, ut ſæpe jam diximus, per infirmitatem noſtræ intelligentiæ; ut per id, quod *ex utero* genuiſſe ſe dixit, ex partibus internis, externisque per membra coeuntibus, tamquam corporalium cauſarum originibus conſiſtat: cum extra naturalium neceſſitatum cauſam liber, atque abſolutus, naturæ totius dominus manens, proprietatem nativitatis Unigeniti ſui ex indemutabilis

naturæ

ituræ suæ virtute significet. Ex spiritu nascens, li-
:t de proprietate spiritus, per quam & ipse spiritus
t, nascatur: non tamen alia ei præter quam perfe-
arum, atque indemutabilium causarum ad id, quod
ıscitur, causa est. Et ex causa licet perfecta, atque
ımutabili nascens, necesse est ex causa in causæ ipsi-
; proprietate nascatur. Proprietas autem humana-
ım necessitatum intra causas uteri continetur. Sed
eo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per
iritum, quia Deus spiritus est, non est internarum
ıusarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiri-
.s de spiritu nativitatem prædicabat, sensum nostrum
ıusarum nostrarum instituit exemplo; non in exem-
um nativitatis, sed ad intelligentiam generationis,
: exemplum illud non ad necessitatem proficiat, sed
l sensum. Si igitur creatio est unigenitus Deus:
quid sibi vult significatio intelligentiæ, quæ per
ınsuetudinem nativitatis humanæ intelligentiam di-
næ generationis ostendit?

9. Plerumque enim per hæc nostrorum corporum
embra, operationum suarum nobis Deus momenta
;nificans, sensum nostrum usu intelligentiæ commu-
s edocuit, cum ait: *Cujus manus creaverunt omnem
:litiam cæli*; vel iterum: *Oculi Domini super justos*; vel
.rsum: *Inveni David filium Jesse virum secundum cor
:um.* Cum enim & voluntas significetur in corde,
:r quam David morum probitate complacuit, & cog-
tio universitatis, quia extra scientiam Dei nihil sit,
b oculorum vocabulo enuntietur, & operum effi-
entia, quia nihil non ex Deo sit, per nomen ma-
ıum intelligatur: volens & providens, & agens Deus
ıncta, sub significatione causarum corporalium in-
lligendus sine mysterio corporali, quomodo jam in
ı, quod ex utero genuit, non per causam corpo-
lem humanæ originis, intelligendæ etiam spiritalis
tivitatis sensus affertur, cum per cæteras membro-

rum

rum ſignificationes cæterarum quoque in Deo efficientiarum demonſtretur effectus?

10. Quia ergo proponitnr cor ad voluntatem, oculi ad viſum, manus ad effectum, cum tamen ultra partium infectam comparationem Deus & velit, & provideat, & pergat, & hæc eadem per cor, & oculos, & manum enuntientur: nonne ſignificatio, qua ex utero genuit, ſicuti nec per manum agat, nec per oculos videat, nec per cor velit: ſed quia per ſignificationem horum vere omnia & agat, & videat, & velit, ita per ſignificationem uteri vere, ex ſe genuerit, quem genuit, non per cauſam uteri, ſed ad veritatis profeſſionem: ſicuti nec per cauſas corporum aut velit, aut videat, aut agat, ſed utatur his partium nuncupationibus, ut per incorporalium miniſteria virtus efficientiarum incorporalium ſentiatur.

11. Natura igitur humanæ cnnſuetudinis non ſinit, ſed nec dominicæ doctrinæ ſententia patitur, magiſtro diſcipulum præeſſe, vel ſervum imperare domino: quod alterum alteri & per ignorantiam ſubjaceat, ut ignarus ſcienti; & per conditionem infirmum ſit, ut dominatui ſervitus. Quæ cum ita eſſe commune judicium ſit, cujus nunc temeritatis exemplo Deum creaturam, & Filium facturam & dicemus, & exiſtimabimus: cum nuſquam nobis hoc de ſe & Magiſter, & Dominus ſervus, ac diſcipulis ſuis locutus ſit, neque nativitatem ſuam aut creationem, aut facturam docuerit? Sed & Pater nihil umquam aliud, quam Filium teſtatus ſit, & Filius nihil aliud, quam proprium ſibi Deum patrem profeſſus ſit? Natum utique, non factum, aut creatum ſe aſſerens, ſicuti ait: *Omnis, qui diligit Patrem, diligit & Filium, qui natus eſt ex eo.*

12. Factura autem opera creaturarum ſunt, non generationis nativitas. Non enim cælum filius, aut terra filius, aut mundus nativitas eſt, de quibus dictum

ctum eſt: *Omnia per eum facta ſunt*; & per Prophetam: *Opera manuum tuarum ſunt cæli*; & per eumdem: *Opera manuum tuarum non omittas*. Numquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius? Hæc enim opera efficientium ſunt: at vero patri ſolus, qui ex eo naſcitur, filius eſt.

13. Et nos quidem filii Deo, ſed per facturam filii. Fuimus enim aliquando filii iracundiæ; ſed filii Deo per ſpiritum adoptionis effecti, & dici id meremur potius, quam naſcimur. Et quia omne, quod fit, ante quam fiat, non fuit, nos cum filii non fuiſſemus, ad id, quod ſumus, efficimur. Ante enim filii non eramus, ſed poſtquam meruimus hoc, ſumus. Sumus autem non nati, ſed facti; neque generati, ſed acquiſiti. Acquiſivit enim ſibi Deus populum, & per hoc genuit. Genuiſſe autem Deum filios, numquam cum proprietatis ſignificatione cognoſcimus, non enim ait: Filios meos genui, & exaltavi: ſed hoc tantum: *Filios genui, & exaltavi*.

14. Niſi forte in eo, quod ait: *Filius primogenitus meus Iſrael*; quiſquam hoc, quod *primogenitus meus* dixit, ad detrahendam Filio proprietatem generationis intelliget; ut quia & de Iſrael dixerit *meus*, aſſumtio factorum filiorum pro nativitatis proprietate uſurpata ſit? Et idcirco non ſit nativitati Dei proprium, quod de eo dictum eſt: *Hic eſt filius meus dilectus*; cum *meus* etiam illis proprium eſſe dicatur, quos non natos eſſe manifeſtum eſt. Non natos autem eſſe, licet nati eſſe dicantur, vel ex eo docetur, cum dicitur: *Populo, qui naſcetur, quem fecit Dominus*.

15. Ergo populus Iſrael naſcitur, ut fiat: neque per id, quod naſci dicitur, non intelligitur & fieri. Ex adoptione enim eſt filius, non ex generatione; neque ei proprietas, ſed nuncupatio eſt. Nam licet *primogenitus meus* de eo ſcriptum ſit, longe tamen multumque differt, *filius meus dilectus*, & *filius primogenitus*

nitus

nitus meus. Ubi enim nativitas eſt, ibi *filius meus dilectus:* ubi vero electio ex gentibus eſt, & adoptio per voluntatem eſt, ibi *filius primogenitus meus.* Hic quod ſuus eſt, ad primogenitum eſt: illic quod ſuus eſt, ad filium eſt. Et in nativitate filius primum ſuus, & ſic dilectus; & in electione filius primum primogenitus, & ſic poſtea ſuus: ut adoptato ex omnibus populis filio Iſrael proprium eſſet, quod primogenitus eſt; nato vero uni Deo manifeſtum ſit proprium eſſe, quod filius ſit. Non eſt itaque vera, & perfecta nativitas, ubi deputatur magis, quam generatur: quia non ambiguum eſt eum populum, qui in filium naſcatur, & fieri. Quod autem fit, cum non fuiſſet, & per id, quod factum eſt, dicitur naſci; non eſt in eo vera nativitas, quia ante aliud, quam natum eſt, fuerit. Et idcirco non fuit ante, quam naſceretur, id eſt, antequam gens eſt, fieret: quia, qui ex gentibus filius eſt, antequam filius: ac per id non vere filius, quia non ſemper filius. Unigenitus autem Deus neque non fuit aliquando non filius, neque fuit aliquid, antequam filius, neque quidquam aliquid ipſe, niſi filius. Atque ita, qui ſemper eſt filius, non reliquit id de ſe intelligentiæ, ne aliquando non fuerit.

16. Et nativitates quidem humanæ habent in tempore non fuiſſe primum, quia omnes ex his omnibus, qui ante non fuerint, naſcantur. Nam tametſi unicuique naſcentium ex eo ſit origo, qui fuerit; tamen ipſe ille, ex quo naſcitur, non fuit ante, quam natus eſt. Dehinc ipſe, qui natus eſt, poſt quam non fuit, natus eſt, tempore ante manente, quam naſcitur. Naſcens enim hodie, in eo, quod heſternum fuit, non fuit; & in id, quod eſt, ex eo, quod non fuit, cœpit, & intra intelligentiam noſtram eſt, heſterno id, quod hodie naſcitur, non fuiſſe. Atque ita nativitas ejus, per quam eſt, poſt id, quod non fuit, manet; quia hodie primum poſt heſternum tempus eſſe

neceſſe

necesse est, ut ei sit in tempore non fuisse. Et hæc quidem communia in rerum humanarum origine sunt, ut omnia initium sui, cum antea non fuissent, accipiant: primum quidem, ut docuimus, per tempus, deinde per causam. Et per tempus quidem non ambiguum est, quin ea, quæ nunc cœperint, ante non fuerint: per causam vero, quia his non ex causa constet esse, quod maneant. Revolve enim omnes originum causas, & intelligentiam in anteriora converte, invenies nihil cœpisse per causam, dum omnia per virtutem Dei ad id, quod sunt, creantur, non etiam nascuntur ex aliquo. Ex quo etiam unicuique generi per successionem ipsam naturale est, ut non fuerit, & cœperit, dum & post tempus in tempore est: & cum semper universa post tempus sint, causam sui quoque de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur, quæ antea non fuerint: ipso illo primo humani generis parente Adam ex terra, quæ ex nihilo est, & post tempus, id est, post cælum, terram, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originem non habuerit nascendi, & cœperit, cum non fuisset.

17. Sed unigenito Deo, cui non præest tempus anterius, non relinquitur, ut aliquando non fuerit, quia ipsum illud *aliquando* jam prius est, deinde non fuisse jam temporis est: & incipiet non post eum tempus esse, sed ipse esse post tempus, cui in eo, quod, antequam nascitur, non fuit, id ipsum, in quo non fuit, præferetur. Deinde, qui ex eo, qui est, natus est, intelligi non potest ex eo, quod non fuit, natus esse: quia ei is, qui est, ad id, quod est, causa est; non etiam id, quod non est, origo nascendi est. Ergo cui neque in tempore est, ut aliquando non fuerit; neque in patre, id est, auctore est, ut subsistat ex nullis: non reliquit id de se occasionis, ut aut ex nihilo natus sit, aut non fuerit, antequam nasceretur.

18. Non sum autem nescius, plerosque eorum, quibus aut per impietatem obtusa mens sacramentum Dei non capit, aut per adversi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectandi Deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere: nos cum semper Filium fuisse dicamus, neque aliquid aliquando fuisse, quod non fuit; sine nativitate eum per id, quod semper fuerit, prædicare: „Quia humani sensus „ opinione id, quod semper fuit, non patiatur, ut „ natum sit; nascendi autem causa sit, ut sit, quod „ non erat: esse vero, quod non fuit, nihil aliud „ sub communi sensu esse, quam nasci. Adjiciant „ vero ad hæc arguta satis, atque auditui placentia." Si, inquit, natus est, cœpit; & cum cœpit, non fuit; & cum non fuit, non patitur, ut fuerit. Atque idcirco piæ intelligentiæ sermonem esse contendant, non fuit ante, quam nasceretur: quia, ut esset, qui non erat, non, qui erat, natus est. Neque eguit nativitate, qui erat, cum ad id, ut esset, qui non erat, nasceretur.

19. Ac primum oportuerat homines religiosam divinarum rerum scientiam præferentes, ubi evangelicæ, atque apostolicæ prædicationis veritas præferebat, callidæ philosophiæ tortuosas quæstiones abjicere, & sectari potius fidem, quæ in Deo est: quia sensum infirmum facile fidei suæ præsidio sophisma sylogisticæ interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsionem simplicem, sibique secundum interrogationem rerum obsecundantem, ad ultimum jam sensus sui interrogatione spoliaret, ut, quod professione amisisset, id etiam conscientia non teneret. Quid enim tam necessario interrogationi obsecundabit, quam ut, cum a nobis quæratur: Estne aliquid ante, quam nascitur? in professione nostra sit, non fuisse ante, quod nascitur? Neque enim aut in natura, aut in necessitate est, ut, quod est, nascatur:

cum

cum naſci quid ob id tantum, ut ſit, non quia erat, neceſſe ſit. Quod cum conceſſum fuerit a nobis, quia recte conceditur; exuti fidei conſcientia, capti jam impiis, atque alienis ſtudiis acquieſcamus.

20. Quod providens ante beatus Apoſtolus Paulus, ſicuti frequenter oſtendimus, ut caveremus, admonuit, dicens: *Videte, ne quis vos ſpoliet per philoſophiam, & inanem deceptionem, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum, in quo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Cavendum igitur adverſum philoſophiam eſt, & humanarum traditionum non tam evitanda ſunt ſtudia, quam refutanda. Neque enim his ita concedendum eſt, quaſi vincant potius, quam fallant: quia nos Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam prædicantes, æquum eſt humanas doctrinas non tam diffugere, quam refellere; & ſimpliciores, ne ab his ſpolientur, & obſtruere, & inſtruere, Nam cum poſſit omnia, in ea ipſa omnia ſapienter Deus poſſit, nec virtuti ejus ratio, nec rationi virtus abſiſtat; oportet eos, qui Chriſtum prædicant mundo, irreligioſis mundi, imperfectiſque doctrinis per ſcientiam ſapientis omnipotentiæ contraire, ſecundum illud beati Apoſtoli dictum: *Noſtra enim arma non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtructionem munitionum, rationes deſtruentia, & omnem altitudinem elevatam adverſus cognitionem Dei.* Fidem non nudam Apoſtolus, atque inopem rationis reliquit: quæ quamvis potiſſima ad ſalutem ſit, tamen niſi per doctrinam inſtruatur, habebit quidam inter adverſa tutum refugiendi receſſum, non etiam retinebit conſtantem obtinendi ſecuritatem; eritque, ut infirmibus ſunt, poſt fugam caſtra, non etiam ut caſtra habentibus adeſt interrita fortitudo. Contundendæ ſunt ergo inſolentes adverſum Deum diſputationes, & deſtruenda rationum fallacium munimenta, & elevata ad impietatem ingenia conterenda, nec carna-

libus armis, sed spiritalibus; nec terrena doctrina, sed cælesti sapientia: ut quanta rerum divinarum humanarumque discretio est, tanta ultra terrena studia ratio cælestis excedat.

21. Cesset itaque sollicitudo perfidiæ: neque negare nos, quia ipsa non intelligit, existimet, quod solum a nobis bene & intelligitur, & creditur. Nam ipsa sermonum enuntiatione cum natum profitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipsum est non natum, atque nasci: quia illud ab altero, hoc vero a nemine est. Et aliud est sine auctore esse semper æternum, aliud quod patri, id est, auctori est coæternum. Ubi enim pater auctor est, ibi & nativitas est; at vero ubi auctor æternus est, ibi & nativitatis æternitas est: quia sicut nativitas ab auctore est, ita & ab æterno auctore æterna nativitas est. Omne autem, quod semper est, etiam æternum est. Sed tamen non omne, quod æternum est, etiam *innatum* est. Quia, quod ab æterno nascitur, habet æternum esse, quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod vero ex æterno natum est, id si non æternum natum est, jam non erit & pater auctor æternus. Si quid igitur ei, qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum auctori non est ambiguum defuisse: quia, quod gignenti est infinitum, infinitum est etiam nascenti. Medium enim quid inter nativitatem Dei filii, & generationem Dei patris, nec ratio, nec sensus admittit: quia & in generatione nativitas est, & in nativitate generatio est. Quod utrumque sine intervallo sui est, quia sine utroque nec neutrum est. Quod ergo, nisi ex utroque, non consistit, id in omnibus nisi utrumque non permanet: quia in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo non possit esse sine altero.

22. Sed

22. Sed inquiet quisquam divini hujus incapax sa-
cramenti: Omne, quod natum est, non fuit: quia
n id natum est, ut esset.

23. Et quis igitur ambiget, quin, quæ in rebus
iumanis nata sunt, aliquando non fuerint? Sed aliud
st ex eo nasci, qui non fuit, aliud ex eo natum esse,
ui semper est. Infantia enim omnis, cum antea non
uisset, cœpit ex tempore. Quæ rursum in pueritiam
xcrescens, post etiam adolescentiam coegit in patrem.
:t non semper pater est, qui ante in adolescentiam
er pueritiam, & in pueritiam per infantiam cæptam
rofecerit. Ergo qui non semper pater est, non sem-
er & genuit. Ubi autem semper pater est, semper
t filius est. Si itaque habes in cognitione, vel sensu
)eum, in cujus cognitionis sacramento proprium est,
uod pater est, non semper patrem esse filii geniti; habes
: in intelligentia, & in scientia, non semper filium esse,
ui genitus est. Quod si semper Patri proprium est,
uod semper est pater; necesse est semper Filio pro-
rium esse, quod semper est filius. Et quomodo in
:rmonem nostrum, atque intelligentiam cadet, ut
on fuerit, antequam nasceretur, cui proprium est
:mper esse, quod natus est?

24. Formam itaque, atque imaginem invisibilis
)ei unigenitus in se Deus continens, in omnibus his,
uæ propria Deo patri sunt, per plenitudinem veræ
1 se divinitatis æquatur. Nam ut superioribus libris
ocuimus per virtutem, & venerationem, sicut Pater,
: honorandus, & potens est: ita & in eo, quod Pa-
:r semper est, ei quoque in eo, quod filius est, Fi-
o semper esse commune est. Nam secundum ad Moy-
:m dictum: *Misit me ad vos is, qui est*, Deo propri-
m esse id, quod est, non ambigens sensus est: quia
l, quod est, non potest intelligi, dicique non esse.
.sse enim, & non esse, contraria sunt: neque hæ di-
ersæ significationes in unum atque idem coeunt; quia

manente alia, altera non erit. Ergo ubi *est*, non potest vel sensum, vel sermonem inire non esse. Sensui nostro retroacto, semperque revocato ad intelligentiam ejus, qui est, de eo id ipsum tantum, quod est, ei semper anterius est: quia id, quod infinitum in Deo est, semper se infiniti sensus nostri recursui subtrahat: ut ante id, quod proprium Deo est, semper esse, aliquid aliud intentio retroacta non capiat; quia nihil aliud ultra ad intelligentiam æternitate procedendi, quam Deum semper esse semper occurrat. Quid igitur & per Moysem de Deo significatum, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipsum unigenito Deo esse proprium Evangelia testantur: cum in principio erat Verbum, & cum hoc apud Deum erat, & cum erat lumen verum, & cum unigenitus Deus in sinu Patris est, & cum Jesus Christus super omnia Deus est.

25. Erat igitur, atque est: quia ab eo est, qui, quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, nativitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, æternitas est, æternitas vero non ex se, sed ab æterno: ex æterno autem nihil aliud, quam æternum. Quod si non æternum, jam nec pater, qui generationis est auctor, æternus est. Quod cum illi patrem semper esse, atque hujus filium semper esse sit proprium esse, & in eo, quod est, significatur æternitas, per id quoque, cui, quod est, proprium est, proprium est & æternum. Nemini autem dubium est, quin generatio significet nativitatem, & nativitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porro autem ambigi non potest, neminem, qui erat, nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se maneat æternus. Sed unigenitus Deus, qui & Dei sapientia, & Dei Virtus, & verbum est, cum natus sit, patrem testatur auctorem. Cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo. Cum ante tempora

æterna

terna natus est, omnem sensum necesse est nascendo
rææveniat. Non reliquit in verbis, ut non fuerit ante,
ıam nasceretur. Si enim sensui nostro subjacet, ut
on fuerit ante, quam natus est; jam nativitate ejus
; sensus noster, & tempus anterius est: quia omne,
ıod non fuit, jam & sensui obnoxium, & tempori
t in ea ipsa significatione, qua non fuit; quia non
ıisse pars temporis est. Qui autem ab æterno est,
semper fuit, nec est sine nativitate, nec non fuit;
ım & semper fuisse supra tempus est, & natum esse
ıtivitas est.

26. Natum itaque unigenitum Deum, sed natum
ıte æterna tempora confitemur; quia confiteri necesse
t, in quo nos apostolicarum, ac propheticarum præ-
cationum dicta concludunt: cum tamen sensus huma-
ıs intelligentiam intemporalis nativitatis non appre-
endat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora
ıtum esse non convenit. Quod cum ita a nobis
ædicabitur, quomodo rursum ejusdem intelligentiæ
mplexu non fuisse ante, quam nascitur, dicemus,
ım secundum Apostolum ante tempora æterna sit
ıigenitus Deus? Si igitur natum ante tempora æter-
ı, non ratio humanæ intelligentiæ, sed prudentiæ
lelis professio est; quia & nativitas per auctorem
t, & quod tempora excedit, æternum est, & extra
nsum terrenum est, quod ante tempora æterna sit
ıtum, certe jam impia voluntate sensum humanæ
tionis extollimus; ut per intelligentiam mundi non
erit ante, quam nascitur, cum ultra sensum huma-
ım, & intelligentiam mundi nascatur æternum. Æter-
ım autem est, quidquid tempus excedit.

27. Tempora enim omnia vel opinione comple-
mur, vel scientia: cum, quod nunc est, scimus
n etiam pridie fuisse, quia, quod pridie fuerit, nunc
n sit; quod autem nunc est, nunc tantum sit, non
pridie fuerit. Opinione vero ita præterita meti-

 mur,

mur, ut ante urbem aliquam institutam non ambigatur tempus fuisse, quo urbs instituta non fuerit. Cum ergo vel scientiæ, vel opinioni nostræ subjacent tempora, sensu humanæ intelligentiæ judicamus; ut de aliqua re ratione dixisse existimemur. Non fuit, antequam nascitur, quia uniuscujusque originem tempora semper antelata præveniant. At vero cum in Dei rebus, id est, in Dei nativitate, nihil non ante tempus æternum sit; non cadit in id, ut ante, quam natus est, cuique ante tempora æterna promissum est æternum, sit secundum beati Apostoli dictum in spe vitæ æternæ, quam promisit non mendax Deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur: quia intelligi non potest cœpisse post aliquid, qui esse sit ante æterna tempora confitendus.

28. Si ergo nasci aliquid ante tempora æterna, neque in naturis humanis est, neque in intelligentia; & tamen in hoc professionibus de se Dei creditur: quomodo id, quod sine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse, apostolica fides cum locuta sit; id rursus non fuisse ante, quam nascitur, per sensum humanæ intelligentiæ nostri temporis infidelitas eloquitur? Cum, quod ante tempus natum est, semper est natum: quia id, quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autem semper est natum, non admittit, ne aliquando non fuerit: quia aliquando non fuisse, jam non est semper esse. Semper autem esse, excludit non semper fuisse. Et excluso eo, per id, quod semper est natus, non semper fuisse; non cadit in sensum, ut non fuerit ante, quam natus sit: quia, qui ante tempora æterna natus est, natus esse semper in sensu est; cum tamen ante tempora natum esse non subeat in sensum. Nam si, quod utique convenit, ante creaturam, seu invisibilem, seu corporalem, & ante omnia sæcula & tempora æterna, & ante sensum omnem natus

ıtus confitendus eſt eſſe, qui per id, quod ita na-
ıs eſt, ſemper eſt; concipi quoque nullo ſenſu li-
ɜt, ut non fuerit ante, quam naſcitur; quia & ante
nſum omnem eſt, qui ante tempora æterna natus
t, & in ſenſu numquam eſt, eum, qui ſemper eſſe
ɔnfitendus eſt, non fuiſſe.

29. Sed argutæ hujus interrogationis calumnia an-
fertur. Si, inquit, in ſenſum non cadit, non fu-
ſe ante, quam naſcitur, reliquum hoc ſenſui eſt,
:, qui erat, natus ſit.

30. Et calumnianti reſpondebo: Numquid a me
iud, quam natum, dici meminerit? Aut num-
ıid ante tempora æterna eſſe, id ipſum ſit, quod
t, eum qui erat naſci? Quia naſci, quod erat,
m non naſci eſt, ſed ſe ipſum demutare naſcen-
ɔ. Natum autem ſemper eſſe hoc eſt, ſenſum
mporum naſcendo præcurrere, neque intelligen-
æ patere aliquando fuiſſe non natum. Non eſt
aque id ipſum, natum ante tempora æterna ſemper
ſe, & eſſe ante, quam naſci. Natum autem ante
mpora æterna ſemper eſſe, excludit non fuiſſe ante,
ıam naſcitur.

31. Cæterum non relinquit prius eſſe, quam na-
i: quia, qui ultra ſenſum eſt, in nullo ſubjacet ſen-
ıi. Nam ſi ultra ſenſum eſt, natum ſemper eſſe; non
:et jam eſſe poſt ſenſum, non fuiſſe eum ante, quam
ıſcitur. Cum itaque natum ſemper eſſe, nihil aliud
: confitendum eſſe, quam natum, id ſenſui, ante,
ıam naſcitur vel fuiſſe, vel non fuiſſe, non ſubja-
:t: quia ſenſum nihil aliud, quam ante tempora æter-
ı natum eſſe, ſemper antevenit. Natus itaque eſt,
ſemper eſt: qui nihil aliud de ſe patitur intelligi,
dici poſſe, niſi natum. Nam cum anterior ipſo
mpore ſenſuum eſt, quia ante ſenſum tempus æter-
ım eſt; non admittit ſenſum de ſe dijudicantem eſſe,
ıt non fuiſſe ante, quam naſcitur: quia & eſſe ante,

 quam

quam nascitur: non sit nativitatis; & non fuisse jam temporis sit. Ergo & infinitas temporum æternorum, quod est temporis, id est, non fuisse consumit; & nativitas, quod suum non est, id est, ante, quam nascitur, esse, non patitur. Quod si autem esse, aut non fuisse, sensui subjacebit, jam nativitas ipsa post tempus est: quia, qui non semper est, necesse est, cœperit esse post aliquid.

32. Finis igitur & fidei sermonis, & sensus est, Dominum Jesum & natum esse, & semper esse: quia, si quid de Filio mens retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui, quam natum esse, & semper esse, semper occurret. Ut igitur Deo patri proprium est sine nativitate, ita & Filio debitum est per nativitatem semper esse. Nativitas autem nihil aliud, quam patrem, neque pater aliud, quam nativitatem enuntiabit. Medium enim nihil quidquam nomina ista, aut natura permittit. Aut enim non semper Pater, si non semper & Filius; aut si semper Pater, semper & Filius: quia, quantum Filio temporis, ne semper filius fuerit, abnegabitur; tantum Patri deest, ne pater semper sit: ut licet semper Deus, non tamen & pater in ea fuerit infirmitate, qua Deus est.

33. Etiam in id se professio impietatis extendit, ut non Filio tempora nativitatis, sed Patri generationem adscribat: quia generationis modus intra nativitatis sit tempora constitutus.

34. Pium tibi ac religiosum, hæretice, existimas, Deum semper quidem, sed non semper patrem confiteri? Quod si ita sentire te pium est, Paulum impietatis necesse est, Filium *ante tempora æterna* esse dicentem, condemnes: etiam ipsam testantem de se Sapientiam, quod ante sæcula fundata sit, crimineris: quæ Patri aderat tum, cum cælum præpararet. Sed tu, ut Deo initium tribuas, quo pater est, prius temporibus initium decerne, quo cœpta erunt: quæ si cœpta

sunt,

it, mendax est Apostolus, qui ea sit professus ætern. Soletis enim tempora de solis, ac lunæ creatione merare, quia scriptum de his sit: *Et sint in signa, tempora, & annos.* Sed qui ante cælum est, quod undum vos etiam ante tempus est, idem & ante sælum est. Neque solum ante sæculum est, sed etiam te generationes generationum sæcula præeuntes. uid caducis, & terrenis, & angustis divina, & infia concludis? Nescit Paulus in Christo, nisi tempom æternitatem. Non potest aliquid se esse Sapien-, sed ante omnia loquitur. Tecum a sole, ac luna npora instituta sunt: Christum autem David ante lem permanere significat, dicens: *Ante solem nomen is.* Et ne res Dei mundi istius origine inchoatas artrareris, idem ait: *Et ante lunam generationes generanum.* Despiciuntur hic tempora a tantis viris, & ophetiæ spiritu dignis: & nihil sensui humano reiquitur, in quo se ante nativitatem, quæ tempora erna excedit, extendat: sed huc modum tantum haeat religiosæ opinionis fides, ut Dominum Jesum nristum unigenitum Deum, & ad perfectæ nativitas confessionem natum meminerit, & in divinitatis neratione non ignoret æternum.

35. Sed accusamur mendacii, & una nobiscum octrina apostolicæ prædicationis arguitur, nativitam quidem confessa, sed æternitatem nativitatis prossa: ut & nativitas testaretur auctorem, & æternis in sacramento divinæ nativitatis sensum humanæ pinionis excederet. Profertur enim adversum nos apientiæ de se protestatio, quæ creatam se docuerit is dictis: *Dominus creavit me in initium viarum suarum.*

36. Et o te miserum, hæretice, qui indulta Ecclesæ adversum Synagogam arma, contra fidem eccleasticæ prædicationis invadis: & doctrinæ salutaris iunitissimam intelligentiam rapis adversum universoim salutem; creaturam Christum per hæc verba esse

esse contendens, non Judæum potius, negantem Christi ante sæcula æterna divinitatem, & in omnibus operibus, ac doctrinis Dei efficaciam per hæc verba Sapientiæ subsistentis exstinguens! quæ se nunc creatam in initium viarum Dei, & in opera ejus a sæculo dixerit: ne forte ante Mariam non manere existimaretur: neque tamen creatam se ad nativitatis intelligentiam referret; quia in viarum initium, & in opera sit creata; at vero ne hoc viarum initium, quod utique de divinis rebus humanæ cognitionis exordium est, quisque ad subjiciendam tempori nativitatem infinitam deputaret fundatam se ante sæcula sit professa: ut, dum aliud est in viarum initium, & in opera creari, & aliud est ante sæcula fundari, anterior intelligeretur esse creatione fundatio; & hoc ipsum, quod fundata in opera ante sæculum est, sacramentum creationis ostenderet; quia fundatio ante sæculum, & creatio in viarum initium, atque in opera post sæculum sit.

37. Jam vero ne creatio & fundatio fidem divinæ nativitatis offenderet, sequitur: *Prius quam terram faceret, prius quam montes stabiliret, ante omnes colles genuit me.* Jam genitus est ante terram, qui ante sæculum fundatus est; neque solum ante terram, sed etiam ante montes, atque colles. Et in his quidem, quia de se sapientia loquitur, plus loquitur, quam auditur. Omnia enim, quæcumque ad infinitatis intelligentiam significantur, istiusmodi esse oportet, ne rei cuiquam, aut generi secunda in tempore sint. Cæterum ad æternitatis demonstrationem nequaquam temporalia coaptabuntur: quia per id, quod posteriora sunt cæteris, per se ipsa non manifestant infinitatis exordium; cum ipsa exordium temporale sortita sint. Quid enim magnum est, ut ante terram Deus Dominum Christum genuerit; cum Angelorum origo terræ creatione reperiatur antiquior? Aut cur, qui ante

terram

terram genitus diceretur, etiam ante montes, neque ſolum ante montes, ſed etiam ante colles natus manifeſtaretur: cum collium ſignificatio poſt montes ſit, montium vero intelligentia poſt terram ſit? Per quod exiſtimari non poteſt, idcirco hæc eſſe dicta, ut ante colles, & montes, & terram eſſe intelligeretur, quia ea, quæ ante terram, & montes, & colles ſunt, infinitatis ſuæ æternitate præcelleret.

38. Sed ſenſum noſtrum ſermo divinus non inopem rationis reliquit; nam cauſam dicti per hæc, quæ conſequuntur, oſtendit: *Deus fecit regiones, & inhabitabilia, & cacumina, quæ habitantur ſub cælo. Cum pararet cælum, eram cum illo, & cum ſegregabat ſuam ſedem. Quando ſuper ventos validas faciebat in ſummo nubes, & cum certos ponebat fontes ſub cælo, & cum fortia faciebat fundamenta terræ, ego eram apud illum componens.* Quis hic temporum locus eſt? Aut quo ſe extendere ultra infinitam unigeniti Dei nativitatem, humanæ intelligentiæ ſenſus permittitur? Non enim per hæc, quorum creationem mente concipimus, comprehendi generatio ejus poteſt, qui anterior his omnibus eſt: ut quamvis præſtet in tempore, non tamen infinitus ſit, cui hoc ſolum tributum ſit, ut ante temporalia natus ſit. Nam cum illa tempori in ſui conſtitutione ſubjaceant, ille tamen, licet anterior his omnibus ſit, non ſit liber a tempore: quia temporalis horum conſtitutio tempus nativitatis ejus, qui ante ſit natus, oſtendat; dum hoc ipſum ei tempus eſt, quod temporalibus antefertur.

39. Sed Dei ſermo & veræ ſapientiæ doctrina loquitur perfecta, & abſoluta ſignificat, docens ſe non temporalibus eſſe anteriorem, ſed infinitis. Cum enim præpararetur cælum, aderat Deo. Numquid cæli præparatio Deo eſt temporalis, ut repens cogitationis motus ſubito in mentem tamquam antea torpidam ſtupentemque ſubrepſerit, humanoque modo

fabri-

fabricandi cæli impensam & instrumenta quæsierit? Atquin alius prophetæ de operationibus Dei sensus est, cum ait: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Præcepto tamen Dei cæli ut firmarentur, eguerunt; nam apparatus & virtus eorum in hac imperturbatæ constitutionis suæ firmitate, non de temperatione alicujus, & permixtione materiæ, sed ex spiritu divini oris exsistit. Quid ergo est, præparanti Deo cælum genitam ab eo adesse Sapientiam; cum neque creatio cæli ex præparatione consistat, neque naturæ Dei sit, in apparatu eum cogitandi operis commorari? Nihil enim non semper cum Deo fuit, quidquid in rebus est: quæ etsi ad creationem sui cœpta sunt, non sunt tamen ad Dei vel scientiam, vel potestatem inchoata. Et testis est nobis propheta dicens: *Deus, qui fecisti omnia, quæ futura sunt.* Quæ enim futura sunt, licet in eo, quod creanda sunt, adhuc fient, Deo tamen, *cui in creandis rebus nihil novum, ac repens est, jam facta sunt*: dum & temporum dispensatio est, ut creentur, & jam in divinæ virtutis præsciente efficientia sint creata. Et idcirco nunc Sapientia natam se ante sæcula docens, anteriorem se non solum his, quæ creata sunt, docet, sed æternis coæternam, præparationi scilicet cæli, & discretioni sedis Dei. Non enim tum discreta sedes est, cum effecta est: quia aliud est *discerni* sedem, aliud componi. Neque tum paratum cælum est, cum præparatum est: nam erat apud præparantem, & discernentem. Postea vero componebat cum parante: æternitatem suam cum præparanti adest, & ministerium, quando cum parante componit, ostendens. Idcirco nunc etiam ante terram, & montes, & colles genitam esse se dixit, quia & præparationi cæli adfuisse se doceret: ut hæc jam tunc, cum præpararetur cælum, penes Deum facta esse per id, quod nihil Deo novum est, demonstraret.

40. Per-

40. Perpetua enim, & æterna rerum creandarum ſt præparatio; neque partibus cogitationum univer-tatis hujus corpus effectum eſt, ut primum de cælo t cogitatum, tum poſtea terræ cura & tractatus Deum iierit, cogitatumque per ſingula ſit, ut primum in lanitiem diffunderetur, deinde poſteà meliore con-lio montibus elevaretur, rurſum autem etiam colli-us variaretur, quarto deinde habitabilis etiam in ipſis acuminibus redderetur, præparatumque cælum, ac ;des Dei ſegregaretur, ventorumque exhalationes nu-es in ſummo validæ continerent; tunc deinde certi ıb cælo fontes mearent, ac poſtremo fundamentis :rra fortibus confirmaretur. Singulis enim his om-ibus anteriorem ſe Sapientia eſſe profitetur. Sed um omnia per Deum, quæ ſub cælo ſunt, facta ſint, : componendo cælo Chriſtus adfuerit, & ipſam præ-arati cæli præveniat æternitatem, non patitur hoc xiſtimari in Deo minutarum rerum particulatas co-itationes, quia omnis horum præparatio Deo eſt co-terna. Nam tametſi habeat diſpenſationem ſui, ſe-undum Moyſem firmamenti ſolidatio, aridæ nuda-o, maris congregatio, aſtrorum conſtitutio, aqua-ım terræque in ejiciendis ex ſe animantibus genera-o, ſed cæli, terræ, cæterorumque elementorum reatio ne levi ſaltem momento operationis diſcerni-ır; quia eorum præparatio æquabili penes Deum ternitatis infinitate conſtiterat.

41. His igitur infinitis, & æternis in Deo Chri-us cum adeſſet, ſolam nobis nativitatis ſuæ permiſit onſcientiam: ut, quantum ad fidem proficeret Dei ıtellecta nativitas, tantum valeret ad ſuſceptam re-gionem cognita nativitatis æternitas: quia ex eo, ui æternus eſt patre, nec ratio, nec ſenſus admittat, iſi æternum filium prædicari.

42. Sed creationis nomen nos & profeſſio movet. ſoveat ſane nomen creationis, ſi non nativitas ante

ſæcula,

sæcula, & creatio in initium viarum Dei, & in opera prædicatur. Non enim potest nativitas pro creatione accipi: cum nativitas ante causam sit, creatio vero per causam. Ante præparationem enim cæli erat & ante sæculum fundatus, qui in initium viarum Dei, & in opera est creatus. Aut numquid ejusdem intelligentiæ est, in initium viarum Dei, & in opera creari, & nasci ante omnia? Quorum unum habet tempus in gestis, aliud vero intemporalem intelligentiam continet.

43. Aut forte velis id, quod in opera creatur, ita intelligi oportere, ut propter opera sit creatum: id est, ut Christus causa efficiendorum operum sit creatus, ut ipse servus potius & operator mundi maneret, non Dominus gloriæ natus esset; & ad ministerium efficiendi sæculi crearetur, non etiam semper esset filius dilectionis, & rex sæculorum? Sed quamquam hunc impiissimum sensum tuum intelligentia communis extinguat; quia aliud sit in initium viarum Dei, & in opera creari, aliud ante sæcula nasci, tamen hic idem locus, ne propter operationem mundi Dominum Christum creatum esse mentireris, occurrit, cum Deum patrem effectorem, atque operatorem universitatis ostendit. Tuto id quidem, quia ei, qui pararet omnia, adesset ipse componens. Sed cum Scriptura omnis creatorem mundi Dominum Jesum Christum esset locutura, nunc tamen Sapientia, ad enecandam impietatis occasionem, & fabricatorem mundi Deum patrem professa est, neque se fabricanti docuit adfuisse, quippe cum adesset etiam præparanti: & cum Pater pararet, & Sapientia cum parante componeret, adessetque etiam præparanti; per id ipsum in ea, quæ propter opera creata esse intelligeretur, quia æterna præparationi futurorum operum adfuisset, neque Scripturam mendacem constitueret, quia cum parante componeret.

44. Sed

44. Sed tandem doctrinæ catholicæ revelatione, quid ſit Chriſtum in initium viarum Dei, & in opera creatum eſſe, in principio, Hæretice, cognoſce, & ipſius Sapientiæ dictis, impiæ hebetudinis tuæ diſce ſtultitiam. Cœpit enim ita: *Si enuntiavero vobis, quæ quotidie fiunt, memorabor ea, quæ a ſæculo ſunt enumerare*; namque cum ante dixiſſet: *Vos, o homines, obſecro, & emitto vocem meam filiis hominum. Intelligite ſimplices aſtutiam, indocti autem cor apponite*; & rurſum: *Per me reges regnant, & potentes ſcribunt juſtitiam. Per me principes magnificantur, & tyranni per me tenent terram*; & rurſum: *In viis æquitatis ambulo, & inter medias ſemitas juſtitiæ converſor: ut dividam diligentibus me ſubſtantiam, & theſauros eorum impleam bonis.* Quotidianum opus ſuum Sapientia non tacet. Et primum univerſos obſecrans monet, & ſimplices intelligere aſtutiam, & indoctos cor apponere, ut verborum diſtinctas, diſcretasque virtutes vehemens ac diligens lector expenderet. Suis itaque modis, ſuis conſtitutionibus univerſa agi, intelligi, laudari, obtineri docet: & intra ſe regna regum, & potentium prudentiam, & principum famoſa opera, & jus terram obtinentium tyrannorum contineri oſtendit: ſe quoque non admiſceri iniquitatibus, neque injuſtitiis intereſſe; & hoc ob id, ut univerſis æquitatis ac juſtitiæ operibus intercedendo, diligentibus ſe æternorum bonorum, & incorruptorum theſaurorum opulentiam ſubminiſtret. Ergo ea ſe, quæ quotidie fiunt, enarraturam profeſſa, memorem ſe quoque ad enumeranda ea, quæ a ſæculo ſunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis ſenſus eſt, ea, quæ a ſæculo eſſe memorata ſunt, quod ante ſæculum geſta ſint, exiſtimare? Quia in his, quæ a ſæculo ſunt, opus omne poſt ſæculum eſt: at vero quæ ante ſæculum ſunt, præveniunt ſæculi a ſe poſterioris conſtitutionem. Memorem itaque ſe ad dicenda ea, quæ a ſæculo ſunt, profeſſa Sapientia ait: *Dominus*

creavit me in initium viarum ſuarum in opera ſua. Rerum itaque a ſæculo geſtarum ſignificatio iſta eſt: neque generationis ante ſæcula prædicatæ, ſed diſpenſationis a ſæculo initæ doctrina eſt.

45. Et quærendum eſt, quid ſit natum ante ſæcula Deum. Rurſum in initium viarum Dei, & in opera creari. Quia, ubi ante ſæculum eſt nativitas, infinitæ generationis æternitas eſt: ubi vero a ſæculo eſt creatio eadem in vias Dei, atque in opera ejus operibus, ac viis cauſa creationis aptata eſt. Ac primum, quia Chriſtus ſapientia eſt, videndum eſt, an ipſe ſit initium viæ operum Dei. Nec, ut opinor, ambigitur; ait enim: Ego ſum via; &, Nemo vadit ad Patrem, niſi per me. Via eſt dux euntium, feſtinantium curſus, ignorantium ſecuritas, & quædam neſcitarum, ac deſideratarum rerum magiſtra. Ergo in viarum initium in opera Dei creatur: quia & via eſt, & deducit ad Patrem. Sed creationis hujus, quæ a ſæculo eſt, ratio quærenda eſt. Nam ultimæ diſpenſationis ſacramentum eſt, quo etiam creatus in corpore, viam ſe Dei operum eſt profeſſus. Creatus autem eſt in vias Dei a ſæculo: cum ad conſpicabilem ſpeciem ſubditus creaturæ, habitum creationis aſſumſit.

46. Videamus itaque, in quas Dei vias, & in quæ opera a ſæculis creata ſit, nata ante ſæcula ex Deo Sapientia. Vocem deambulantis in Paradiſo Adam audivit. Putasne deambulantis inceſſum niſi in ſpecie aſſumtæ creationis auditum: ut in aliqua creatione conſiſteret, qui inambulans fuerit auditus? Non requiro, qualis ad Cain, & Abel, & Noe locutus ſit, & benedicens quoque Enoch, qualis adfuerit. Angelus ad Agar loquitur: & utique idem Deus eſt. Numquid ſpeciei ejusdem eſt, cum Angelus videtur, cujus eſt in ea natura, qua Deus eſt? Certe ſpecies Angeli oſtenditur, ubi poſtea Dei natura memoratur.

Sed

ſed quid de Angelo dicam? Homo ad Abraham venit. Numquid ſecundum hominem in creationis iſtius habitu Chriſtus talis aſſiſtit, qualis & Deus eſt? Sed homo loquitur, & corpore aſſiſtit, & cibo alitur; verumtamen Deus adoratur. Certe qui ante Angelus, nunc etiam homo eſt: ne naturalem hanc eſſe Dei ſpeciem diverſitas hujus ipſius aſſumtæ creationis pateretur intelligi. Adeſt autem ad Jacob etiam usque ad luctæ complexum in habitu humano, & manum conſerit, & membris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu noſtro inceſſuque conſiſtit. Sed idem poſtea & Moyſi eſſe ignis oſtenditur: ut naturæ creatæ tum potius ad ſpeciem, quam ad ſubſtantiam naturæ, fidem diſceres. Habuit tum in ſe poteſtatem conflagrandi, non tamen naturalem ſuſcipiens urendi neceſſitatem: quia ſine rubi damno conflagratio ignis apparuit.

47. Curre per tempora, & intellige, qualis viſus it, vel Jeſu Nave nominis ſui prophetæ, vel Eſaiæ etiam cum evangelico teſtimonio viſum prædicanti, vel Ezechieli usque ad conſcientiam reſurrectionis aſſumto, vel Danieli hominis filium in æterno ſæculorum regno confitenti, cæteriſque aliis, quibus ſe in habitu variæ creationis ingeſſit, in vias Dei, & in opera Dei, ad cognitionem ſcilicet Dei, & noſtræ æternitatis profectum. Quid hic nunc hæc humanæ ſalutis diſpenſatio tam impiam æternæ nativitatis contumeliam molitur? Creatio iſta a ſæculis eſt: cæterum ante ſæcula infinita nativitas eſt. Vim ſane nos dictis afferre contende, ſi Propheta, ſi Dominus, ſi Apoſtolus, ſi ſermo ullus ad divinitatis æternæ nativitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus Deus, qui ignis conſumens eſt, ita creatus ineſt, ut creationem ea virtute, qua aſſumſit, abſumeret: potens abolere rurſum, quod tantum ad cauſam contemplationis extiterat.

 48. Bea-

48. Beatam autem illam, & veram conceptæ intra Virginem carnis nativitatem, qua tum creaturæ nostræ & naturæ, & species nascebatur, creaturam, & facturam Apostolus nominavit. Et certe cum eo veræ secundum hominem nativitatis hoc nomen est, cum ait: *At ubi venit adimpletio temporis, misit Deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege sunt, redimeret, ut adoptionem filiorum consequeremur.* Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura; neque factura tantum, sed etiam creatura, ut dicitur: *Sicut est veritas in Jesu, deponere vos secundum priorem conversationem veterem hominem eum, qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis. Innovamini autem spiritu sensus vestri, & induite novum hominem eum, qui secundum Deum creatus est.* Induendus itaque novus homo ille est, qui secundum Deum creatus est. Qui enim erat filius Dei, natus erat & filius hominis. Quia non divinitatis erat nativitas, sed creatura carnis; significationem sui generis accepit novus homo, secundum natum ante sæcula Deum creatus. Et cur secundum Deum homo novus creatus esset, ostendit secundum hæc adjiciens: *In justitia, & sanctitate, & veritate.* Dolus enim in eo non fuit: & factus est nobis justitia, & sanctificatio, & ipse est veritas. Hunc ergo Christum, qui secundum Deum novus homo creatur, induimur. Secundum Deum autem creatur: quia secundum Dei justitiam, & sanctificationem, & veritatem homo peccati nescius est creatus.

49. Si igitur Sapientia, memorem se eorum, quæ a sæculo gesta sunt, dicens: in opera Dei, atque in vias Dei creatam esse se dixit; atque ita creatam, ut fundatam se ante sæcula doceret, ne assumtæ illius varie, ac frequenter creationis sacramentum demutasse naturam videretur, cum fundationis firmitas convellendi status non reciperet perturbationem; at vero,

vero, ne fundatio aliud quidquam, quam nativitatem videretur ostendere, ante omnia professa est esse se genitam: non vero cur creatio ad nativitatem deputatur, cum, quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante sæcula est; quæ autem fundata ante sæculum est; ea ipsa in initium viarum Dei, & in opera ejus creata a sæculis est: ut creatio a sæculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante sæcula, & quæ ante universa nativitas est? Non habet saltem impietas veniam, ut prætendat impietatis errorem.

50. Namque etsi infirmitas intelligentiæ sensum religiosæ opinionis impediret, ne nunc, quæ creationis proprietas esset, consequi posset; tamen vel secundum Apostoli dictum facturam veræ nativitati deputantem, creationem quoque etsi indocte, tamen non impie ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat. Apostolus enim videtur, unius ex uno nativitatem, id est, Domini ex virgine sine passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem *factum de muliere* locutus esse, quem natum sciebat, frequenterque dixisset: ut & nativitas veritatem generationis ostenderet, & factura unius ex uno nativitatem protestaretur; quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen excluderet, cum factus esse ex virgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur. At vide tu, quam sis impius, o hæretice; creatum Jesum Christum potius ex Deo, quam natum esse, sermo nullus aut propheticus, aut evangelicus, aut apostolicus est locutus: tu vero nativitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apostoli, factum esse dicentis, ne natus esse ambigeretur unus ex uno; sed ad impiissimum sensum, ne Deus naturali nativitate subsisteret, cum creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primum infelicis mentis tuæ virus est, non nativitatem creaturam nominare, sed pro nativitate fidem

creationi aptare. Quamquam id quidem inopis ingenii esset, sed tamen non admodum irreligiosi, creatum idcirco dixisse, ut impassibilis ex Deo tamquam unius ex uno nativitas nosceretur.

51. Sed nihil horum constans, atque apostolica fides patitur. Scit enim, in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua temporum æternitate sit natus. Natus autem ex Deo Deus est, & veræ nativitatis in eo, & perfectæ generationis non ambigua divinitas est. Nihil enim in rebus Dei, nisi natum, & æternum confitemur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia: ut nativitas tantum testetur auctorem, non præposterum aliquid in se ab auctore significet. Et quidem confessione communi, secunda quidem ab auctore nativitas est, quia ex Deo est; non tamen separabilis ab auctore, quia, in quantum sensus noster intelligentiam tentabit nativitatis excedere, in tantum necesse est etiam generationis excedat. Solus itaque hic pius de Deo sermo est, scire Patrem: scire & cum eo eum, qui ex eo est Filius. Neque sane aliud de Deo, præter quam patrem eum esse unigeniti Dei, & creatoris, docemur. Ultra se itaque infirmitas humana non tendat: & loquatur hoc solum, in quo solo ei salus est, ante carnis sacramentum in Domino Jesu Christo hoc se semper scire, quod natus est.

52. Ego quidem, in quantum concesso mihi hoc a te spiritu vigebo, sancte Pater omnipotens Deus, ut æternum te Deum, ita æternum & patrem confitebor. Neque in id umquam stultitiæ, atque impietatis erumpam, ut omnipotentiæ tuæ, sacramentorumque arbiter, hunc infirmitatis meæ sensum ultra infinitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis fidem erigam: ut te aliquando sine Sapientia & virtute, & Verbo tuo, unigenito Deo Domino meo Jesu Christo fuisse præfiniam. Non enim præjudicat

de

de te sensui meo naturæ nostræ infirmus imperfectusque sermo, ut fidem intra silentium strangulet inopia eloquendi. Namque cum verbum & sapientia, & virtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti Dei, qui & Verbum tuum & Sapientia, & Virtus est, absoluta generatio est; ut inseparabilis semper a te sit, qui in his æternarum proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostenditur: natus autem ita, ut nihil aliud, quam te sibi significet auctorem; non etiam fidem infinitatis amittat per id, quod ante tempora æterna natus esse memoratur.

53. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstitisti, quorum cum causa ignoretur, effectus tamen non nescitur. Et religiosa est fides, ubi est etiam naturalis inscientia. Nam cum erexi in cælum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse, quam cælum tuum, credidi. Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursus, & vergilias, & septemtrionem, & luciferum, diversa ministeriorum suorum sortitos officia conspiciens, Deum te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cum vero mirabiles elationes maris tui vidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ hujus vicissitudinis assecutus, fidem tamen rationis, mihi imperspicabilis licet, apprehendens, in his te quoque, quæ ignoro, non nescio. Jam vero cum in terras mente convertor, quæ occultarum virtute causarum sata omnia suscepta dissolvunt, dissoluta vivificant, vivificata multiplicant, multiplicata confirmant; nihil in his reperi, quæ intelligere sensu meo possem: sed ignoratio mea ad intelligendum te proficit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, usu te tantum meæ utilitatis intelligo. Ipsum me quoque nesciens, ita sentio: ut te magis eo, quo mei sum ignarus, admirer. Nam dijudicantis mentis meæ aut motum, aut rationem, aut

vitam & non intelligens ſentio, & ſentiens tibi debeo, cui ultra intelligentiam naturalis exordii, ſenſum naturæ oblectantis impertias. Et cum te mei ignorans intelligam, & intelligens venerer: nec ego in tuis rebus fidem omnipotentiæ tuæ laxabo, quia neſciam; ut ſenſus meus originem Unigeniti tui occupet, & ſibi ſubdat, & aliquid in me ſit, quod ego ultra & Creatorem, & Deum meum tendam.

54. Nativitas ejus ante æterna tempora eſt. Si aliquid in rebus eſt, quod antevenit æternitatem, erit aliquid profecto, quod ſenſu æternitatis excedat. Tua enim res eſt, & Unigenitus tuus eſt: non portio, non protenſio, non ſecundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane; ſed filius, filius ex te Deo patre Deus verus; & a te in naturæ tuæ unitate genitus; poſt te ita confitendus, ut tecum: quia æternæ originis ſuæ auctor æternus es. Nam dum ex te eſt, ſecundus a te eſt; dum vero tuus eſt, non ſeparandus ab eo es: quia nec ſine tuo fuiſſe confitendus aliquando es, ne aut imperfectus ſine generatione, aut ſuperfluus poſt generationem arguaris. Atque ita ad id tantum nativitas proficit æterna, ut unigeniti ante æterna tempora ex te filii patrem te ſciamus æternum.

55. Et mihi quidem parum eſt hoc, fidei meæ, ac vocis officio, Dominum & Deum meum unigenitum tuum Jeſum Chriſtum creaturam negare: hujus ego nominis conſortium ne in ſancto quidem Spiritu tuo patiar, ex te profecto, & per eum miſſo. Magna enim mihi erga res tuas religio eſt. Neque, quia te ſolum innaſcibilem, & unigenitum ex te natum ſciens, genitum tamen Spiritum ſanctum non dicturus ſim, dicam umquam creatum. Hujus ego dicti, quod mihi cum cæteris a te ſubſtitutis commune eſt, ad te quoque prorepentes timeo contumelias. Profunda tua ſanctus Spiritus tuus, ſecundum Apoſtolum ſcrutatur, & novit, & interpellator pro me tuus inenarrabilia

ıe tibi loquitur: & ego naturæ ſuæ ex te per uni-
ıitum tuum manentis potentiam creationis nomine
n modo eloquar, ſed etiam infamabo? Nulla te,
i res tua penetrat: nec profundum immenſæ maje-
tis tuæ, peregrinæ, atque alienæ a te virtutis cauſa
titur. Tuum eſt, quidquid te init: neque alienum
te eſt, quidquid virtute ſcrutantis ineſt.

56. Mihi autem inenarrabilis eſt, cujus pro me
hi inenarrabiles ſunt loquelæ. Nam ut in eo, quod
te æterna tempora Unigenitus tuus ex te natus eſt,
ſante omni ambiguitate ſermonis, atque intelligen-
difficultate, ſolum, quod natus eſt, manet: ita
od ex te per eum ſanctus Spiritus tuus eſt, etſi ſen-
quidem non percipiam, ſed tamen teneo conſcien-
. In ſpiritalibus enim rebus tuis hebes ſum, Uni-
nito tuo dicente: *Ne mireris, quod dixerim tibi, opor-
vos naſci denuo. Spiritus, ubi vult, ſpirat, & vocem
s audis; ſed neſcis, unde veniat, & quo eat. Sic eſt
nis, qui natus eſt ex aqua & Spiritu ſancto.* Regene-
tionis meæ fidem obtinens neſcio: & quod ignoro,
n teneo. Sine ſenſu enim meo renaſcor cum effici-
tia renaſcendi. Modus autem Spiritui nullus eſt
quenti, cum velit, quod velit, ubi velit. Et cujus
euntis, atque abeuntis cauſa, ſub aſſiſtentis licet
nſcientia, neſciatur, hujus naturam inter creaturas
feram, & originis ſuæ definitione moderabor? Om-
a quidem facta per Filium, qui apud te Deum in prin-
pio erat Deus Verbum, Joannes tuus loquitur. Sed
eata omnia in eo in cælis, & in terra viſibilia, & in-
ſibilia Paulus enumerat. Et cum univerſa in Chri-
o, & per Chriſtum creata memoraret; de Spiritu
ncto ſufficientem ſibi ſignificationem eam exiſtima-
it, quod hunc Spiritum tuum diceret. Cum his
go proprie electis tibi viris hæc ita ſentiam, ut,
cut nihil aliud ultra ſenſum intelligentiæ meæ ſecun-
um eos de Unigenito tuo dicam, quam eſſe natum;

Ee 5 ita

ita quoque ultra ingenii humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto Spiritu tuo loquar, quam Spiritum tuum esse. Neque sit mihi inutilis pugna verborum, sed incunctantis fidei constans professio.

57. Conserva, oro, hanc fidei meæ incontaminatam religionem, & usque ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientiæ meæ vocem: ut, quod in regenerationis meæ Symbolo, baptizatus in Patre & Filio, & Spiritu sancto, professus sum, semper obtineam: Patrem scilicet te nostrum Filium tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: *Pater, omnia mea tua sunt, & tua mea*, Dominus meus Jesus Christus, manens in te, & ex te, & apud te semper Deus: qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

SANCTI

S. HILARII
LIBER DE SYNODIS,
SEU
DE FIDE ORIENTALIUM.

Dilectissimis, & beatissimis Fratribus, & Coepiscopis, provinciæ Germaniæ primæ, & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicæ, & Belgicæ secundæ, & Lugdunensi primæ, & Lugdunensi secundæ, & Provinciæ Aquitanicæ, & provinciæ Novempopulanæ, & ex Narbonensi plebibus, & clericis Tolosanis, & provinciarum Britanniarum Episcopis, Hilarius servus Christi, in Deo, & Domino nostro æternam salutem.

1. Constitutum mecum habebam, Fratres carissimi, in tanto silentii vestri tempore nullas ad vos Ecclesiastici sermonis litteras mittere. Nam cum frequenter vobis ex plurimis Romanarum provinciarum urbibus significassem, quid cum religiosis fratribus nostris Orientis episcopis fidei studiique esset, quantaque, sub occasione temporalium motuum, diabolus venenato ore, atque lingua mortiferæ doctrinæ sibila protulisset; verens, ne in tanto, ac tam plurium episcoporum calamitosæ impietatis, vel erroris periculo, taciturnitas vestra de pollutæ, atque impiatæ conscientiæ esset desperatione suscepta, (nam ignorare vobis frequenter admonitis non licebat,) mihi quoque apud vos tacendum arbitrabar, dominicæ sententiæ admo-

admodum memor, qua post primam, atque iteratam conventionem, eos, qui etiam sub testimonio Ecclesiæ inobedientes exsisterent, haberi sicut ethnicos, publicanosque jussisset.

2. Sed beatæ fidei vestræ litteris sumtis, quarum lenitudinem, ac raritatem de exsilii mei & longitudine, & secreto intelligo constitisse; gratulatus sum in Domino incontaminatos vos, & illæsos ab omni contagio detestandæ hæreseos perstitisse, vosque comparticipes exsilii mei, in quod me Saturninus, ipsam conscientiam suam veritus, circumvento Imperatore detruserat, negata ipsi usque hoc temqus jam triennio communione, fide mihi, ac spiritu cohærere: & missam proxime vobis ex Sirmiensi oppido infidelis fidei impietatem non modo non suscepisse, sed nuntiatam etiam significatamque damnasse: necessarium mihi, ac religiosum intellexi, ut nunc quasi episcopus episcopis mecum in Christo communicantibus salutaris, ac fidelis sermonis colloquia transmitterem: & qui per metum incertorum, conscientiæ tantum antea meæ, quod ab his omnibus essem liber, gratulabar, nunc jam communis fidei nostræ integritate gauderem. O gloriosæ conscientiæ vestræ inconcussam stabilitatem! O firmam fidelis petræ fundamine domum! O intemeratæ voluntatis illæsam, imperturbatamque constantiam! Mansit namque, atque etiam nunc permanet, post synodi Bitterrensis professionem, in qua patronos hujus hæreseos ingerendæ quibusdam vobis testibus denuntiaveram, innocens, inviolata, religiosa.

3. Expectastis enim sanctæ, & indemutabilis perseverantiæ gloriosum triumphum, non cedendo Saturnini minis, potestatibus, bellis: & cum omnia inchoandæ blasphemiæ in Deum certamina moverentur, manentes nunc usque mecum in Christo fideles, neque antea ad occasionem proruptura hæreseos cessistis, & nunc omnem ejus petulantiam in proruptionis con-

gressio-

greſſione fregiſtis. Viciſtis enim, Fratres, cum ingenti fidei communis gratulatione: & geminam habuit illæſæ conſtantiæ veſtræ honor gloriam; de integritate ſcilicet conſcientiæ, & de exempli auctoritate. Nam fidei veſtræ imperturbatæ, inconcuſſæque fama quosdam Orientalium epiſcopos ſero jam ad aliquem pudorem nutritæ exinde hæreſeos auctæque commovit: & auditis iis, quæ apud Sirmium conſcripta impiiſſime erant, irreligioſorum audaciæ quibusdam ſententiarum decretis contradixerunt. Et licet non ſine aliquo aurium ſcandalo, & piæ ſollicitudinis offenſione reſtiterint: tamen adeo reſtiterunt, ut ipſos illos, qui tunc apud Sirmium in ſententiam Potamii, atque Oſii, ita & ipſi ſentientes confirmantesque conceſſerant, ad profeſſionem ignorantiæ erroriſque compellerent; ut ipſi rurſum ſubſcribendo damnarent, quod fecerant. Quod utique ideo fecerunt, ut aliud ante damnarent.

4. Sed tenet etiam nunc invicta fides veſtra ſpectabilem conſcientiæ ſuæ gloriam: & nihil ſubdolum, nihil ambiguum, nihil trepidum agere contenta, ſecure in Chriſto libertatis ſuæ profeſſione perſiſtit, ab eorum ſe communione, qui epiſcopos blaſphemiis ſuis contradicentes in exilio detinent, abſtinendo, neque ſe in injuſti judicii reatum per aſſenſum diſſimulationis ſubdolæ aggregando. Nam poſt multum, & gravem omnium noſtrum ob eas res, quæ irreligioſe ab impiis gerebantur, dolorem, ex eo intra nos tantum communio dominica continetur, ex quo his perturbationibus vexari Eccleſia cœpta eſt, ut exulent epiſcopi, demutentur ſacerdotes, plebes terreantur, fides periclitetur, humano arbitrio, ac poteſtate doctrinæ dominicæ decreta ſtatuantur. Hoc fides illæſa veſtra neque neſcire ſe ſimulat, neque pati poſſe profitetur, non ſe extra conſcientiæ crimen futuram intelligens ex ipſo diſſimulationis aſſenſu.

5. Et

5. Et quidem quamvis in omnibus, quæ gessistis, & geritis, constantem fidei vestræ libertatem, & securitatem testemini, tamen etiam in eo ferventis spiritus ardorem probatis, quod nonnulli ex vobis, quorum ad me potuerunt scripta deferri, quæ exinde Orientales in fidei professionibus gerant, & gesserunt, significari vobis humilitatis meæ litteris desiderastis: etiam hoc mihi onus imperitissimo, atque indoctissimo omnium ex affectu caritatis addentes, ut quid ipse super omnibus dictis eorum sentiam indicem; cum difficillimum sit sensum ipsum propriæ meæ fidei, secundum intelligentiæ interioris affectum loquendo proferre, nedum modo facile sit intelligentiam eorum, quæ ab aliis dicuntur, exponere.

6. Oro autem vos per Domini misericordiam, ut, quia mihi vos de divinis, ut voluistis, rebus & de fidei nostræ intemerata conscientia erit per has litteras sermo, ne quisquam de me ante sermonis consummationem per litterarum exordia existimet judicandum. Iniquum est enim, non comperta usque ad finem ratione dictorum, præjudicatam sententiam ex initiis, quorum causa adhuc ignoretur, afferre: cum non de inchoatis ad cognoscendum, sed de absolutis ad cognitionem sit judicandum. Est enim mihi non de vobis, ut Dominus sensui meo conscius est, sed de quibusdam nimium apud se cautis, & prudentibus metus, non intelligentibus per beatum Apostolum sibi, ne supersaperent, præceptum: quos vereor nolle omnia ea, quorum absolutio a me in consummatione erit præstanda, cognoscere, dum verum intelligi ex iis, quæ absolventur, evitant. Sed quisquis hæc legenda & cognoscenda susceperit, modum sibi, atque mihi patientiæ fidelis indulgeat, & usque ad absolutionem universa percenseat. Forte enim omnis hic fidei meæ sermo præstabit, ut neque furtivi hæretici, quod volunt, fallant, & perfecti catholici, quod desiderant, consequantur.

7. Obse-

7. Obsequor igitur Caritatis vestræ impatientissimæ voluntati: & omnes fides, quæ post sanctam synodum Nicænam diversis temporibus & locis editæ nt, cum sententiarum omnium, atque etiam verborum additis per me expositionibus destinavi. In quius, si quid vitiose inesse intelligitur, nemo mihi viium potest assignare dictorum: internuntius enim, ; voluistis, sum ipse, non conditor. Si quid vero ctum, atque ex doctrinis apostolicis præscriptum eprehenditur, nemo ambigit non interpretantis in e esse gloriam, sed auctoris. Ego tamen, quæ gesta int, fideliter transmisi ad vos: an catholica, an hæetica sint, fidei vestræ judicio comprobate.

8. Quamquam enim responderi litteris vestris neessarium fuerit, quibus communionem mihi dominiam fidei vestræ scriptis miseratis; & quidam etiam x vobis ad synodum, quæ in Bithynia futura videatur acciti, firmissima fidei constantia intra communionem se meam continentes, a cæteris extra Gallias bstinerent: & dignum sane erat episcopali ministerio c voce, in tanto hæreticorum furore, aliqua vobiscum per litteras piæ fidei consilia conferre. Non enim um corporibus nostris exulans, vinctum, ac detenım esse potuit Dei verbum, ut non communicari obiscum posset ubicumque. Sed maxime cum comerissem synodos in Ancyra, atque Arminio congreandas, & a singulis provinciis Gallicanis binos, vel ngulos eo esse venturos; ea, quæ inter nos, atque rientales episcopos mutuis suspicionibus detinentur, er me, qui in Orientis partibus continebar, expoenda vobis, licet jam scientibus, atque edenda exiimavi: ut, cum hanc prorumpentem a Sirmio hæesim & vos condemnassetis, & illi cum anathemate ıdicassent, sciretis tamen, in cujus fidei professione l ipsum, quod vos gesseratis, etiam ab Orientalibus piscopis esset effectum; & vos, quos maxime vellem

futuris

futuris synodis probabiles elucere, non pateret uno, atque eodem apostolicæ fidei sensu catholica sentientes, aliqua saltem a catholicæ fidei sinceritate ignorata verborum opinione differre.

9. Et quidem rectum, ac conveniens existimo, ut ante quam de verborum suspicionibus, ac dissensionibus ineo sermonem, ea, quæ ab Orientalibus episcopis adversum conscriptam apud Sirmium hæresin dicta, & constituta sint, verbis, quam possum, absolutissimis demonstrem: non quod non ab aliis planissime omnia edita sint; sed quod ex græco in latinum ad verbum expressa translatio affert plerumque obscuritatem, dum custodita verborum collatio eamdem absolutionem non potest ad intelligentiæ simplicitatem conservare.

10. Meministis namque in ea ipsa scripta proxima apud Sirmium blasphemia id tentatum ac laboratum fuisse, uti dum Pater unus, & solus omnium Deus prædicatur, Deus esse Filius negaretur; & dum de homousio, ac de homœusio taceri decernitur, id decretum esse, ut aut ex nihilo ut creatura, aut ex alia essentia ut consequentia creaturarum, & non ex Deo Patre Deus Filius natus confirmaretur. Tum porro in eo, quod honore, dignitate, claritate, majestate Pater major diceretur, id esse quæsitum, ut Filius his omnibus, quibus Pater major est, indigeret. Postremo dum ignorabilis nativitas ejus asseritur, per hoc ignorantiæ decretum nescire, quod ex Deo sit, juberemur: perinde quasi juberi, decernique possit, ut quis, aut quod ignoraturus sit, sciat, aut quod scierit, ignoret. Ipsam autem ex solido impiissimæ blasphemiæ pestem invitus licet subdidi, ut responsionum, quæ e diverso ab Orientalibus positæ sunt, absolutius & virtus, & ratio nosceretur, quibus studii fuit, ut secundum intelligentiæ suæ sensum omnibus hæreticorum artibus contrairent.

EXEM-

EXEMPLUM BLASPHEMIÆ apud Sirmium per Osium & Potamium conscriptæ.

11. „Cum nonnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt, & discussa, præsentibus sanctissimis fratribus, & coepiscopis nostris, Valente, Ursacio & Germinio. Unum constat Deum esse omnipotentem, & patrem, sicut per universum orbem creditur: & unicum filium ejus Jesum Christum Dominum salvatorem nostrum, ex ipso ante sæcula genitum. Duos autem Deos nec posse, nec debere prædicari, quia ipse Dominus dixit: *Ibo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, ad Deum meum, & ad Deum vestrum.* Ideo omnium Deus unus est, sicut Apostolus docuit: *An Judaeorum Deus tantum? Nonne & gentium? Immo & gentium. Quoniam quidem unus Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Sed & cætera convenerunt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam aut multos movebat de substantia, quæ græce usia appellatur, id est, ut expressius intelligatur, homousion, aut quod dicitur homœusion, nullam omnino fieri oportere mentionem; nec quemquam prædicare ea de causa & ratione, quod nec in divinis Scripturis contineatur, & quod super hominis scientiam sit, nec quisquam possit nativitatem Filii enarrare, de quo scriptum est: *Generationem ejus quis enarrabit?* Scire autem manifestum est solum Patrem, quomodo genuerit filium suum, & Filium, quomodo genitus sit a Patre. Nulla ambiguitas est, majorem esse Patrem. Nulli potest dubium esse, Patrem honore, dignitate, claritate, majestate, & ipso nomine patris majorem esse Filio, ipso testante: *Qui me misit, major me est.* Et hoc catholicum esse, nemo ignorat, duas personas esse Patris & Filii; majorem

Patrem, Filium subjectum cum omnibus his, quæ ipsi Pater subjecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem natum esse ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Cujus Filii generationem, ut ante dictum est, neminem scire, nisi Patrem suum. Ipsum autem Filium Dei Dominum, & Deum nostrum, sicuti legitur, carnem vel corpus, id *est*, hominem suscepisse ex utero virginis Mariæ, sicut Angelus prædicavit. Ut autem Scripturæ omnes docent, & præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus est. Illa autem clausula est totius fidei & illa confirmatio, quod Trinitas semper servanda est, sicut legimus in Evangelio: *Ite, & baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Integer, perfectus numerus Trinitatis est. Paracletus autem Spiritus per Filium est: qui missus venit juxta promissum, ut Apostolos, & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.'

12. His itaque tot, & tantis impietatis professionibus editis, has rursum e contrario Orientales episcopi in unum congregati sententiarum definitiones condiderunt. Sed quia frequens nobis nuncupatio essentiæ, ac substantiæ necessaria est, cognoscendum est, quid significet essentia, ne de rebus locuturi, rem verborum nesciamus. Essentia est res, quæ est, vel ex quibus est, & quæ in eo, quod maneat, subsistit. Dici autem essentia, & natura, & genus, & substantia uniuscujusque rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia semper est. Quæ idcirco etiam substantia est, quia res, quæ est, necesse est subsistat in sese; quidquid autem subsistit, sine dubio in genere, vel natura, vel substantia maneat. Cum ergo essentiam dicimus significare naturam vel genus, vel substantiam, intelligimus ejus rei, qui in his omnibus semper

semper

:mper esse subsistat. Nunc igitur præscriptas ab)rientalibus fidei definitiones transeamus.

I. „ Si quis audiens imaginem esse Filium Dei invisibilis, idem dicat esse imaginem Dei, quod & Deum invisibilem; quasi non confitens vere filium, anathema sit.“

13. Exclusa est assertio volentium nominibus tanım Patrem & Filium prædicare; cum quando imago mnis ejus, ad quem coimaginetur species, indiffe:ns sit. Neque enim ipse sibi quisquam imago est: :d eum, cujus imago est, necesse est, ut imago deıonstret. Imago itaque est rei ad rem coæquandæ naginata, & indiscreta similitudo. Est ergo Pater, st & Filius; quia imago Patris est Filius: & qui nago est, ut rei imago sit, speciem necesse est & naıram, & essentiam, secundum quod imago est, in : habeat auctoris.

II. „ Et si quis audiens Filium dicentem: *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic & Filio dedit vitam habere in semetipso*, eumdem dicat, qui accepit a Patre vitam, qui confitetur & hoc idem: *Ego vivo propter Patrem*, quem & illum, qui dederit: anathema sit.“

14. Discernitur persona accipientis, & dantis; ne lem ipse sit unus & solus. Cum enim in anathemate t, qui solitarium, atque unicum in accipientis, & antis professione crediderit; non potest intelligi ipse tque unus a se accepisse, qui dederit. Neque enim)se solus est, qui vivit, & per quem vivit; quia alius st sibi vivens, alius profitens se vivere per auctoem: & unum atque eumdem nemo profitebitur, qui 'ita utatur, & per quem sit causa vivendi.

III. „ Et si quis audiens unigenitum filium invisibilis Dei similem, non dixerit essentia Filium, qui est imago Dei invisibilis, cujus imago & juxta es-

 „ sentiam

„ ſentiam intelligitur: quaſi non vere dicens filium,
„ anathema ſit."

15. Indiſcreta confirmatur, indiſſimilisque natura. Cum enim unigenitus filius Dei, & imago inviſibilis Dei ſit; neceſſe eſt per ſpeciem, atque naturam ſimilis eſſentiæ ſit. Aut quomodo inter Filium atque Patrem natura diſcernitur generis indifferentis; cum in his, quæ Patris ſunt propria, ſubſiſtens Filius per naturam in ſe genitam conſiſtat, gloriæ ſcilicet, virtutis, poteſtatis, inviſibilitatis eſſentiæ? Atque ita in his paribus divinitatis bonis intelligitur neque ille minor eſſe, cum filius ſit; neque hic præſtare, cum pater ſit: cum patri filius & coimaginatus ad ſpeciem ſit, nec ſit diſſimilis in genere; quia diverſitatem ſubſtantiæ geniti ex ſubſtantia patris filii ſimilitudo non recipit, & omnem in ſe divinitatis paternæ, qualis, & quanta forma eſt, inviſibilis Dei filius & imago complectitur: & hoc vere eſt eſſe filium, paternæ *ſcilicet* formæ veritatem coimaginatæ in ſe naturæ perfecta ſimilitudine retuliſſe.

IV. „ Et ſi quis audiens hoc: *Quomodo enim Pater*
„ *habet vitam in ſemetipſo, ſic & Filio dedit vitam habere*
„ *in ſemetipſo*, ſimilem non dicat etiam juxta eſſenti-
„ am Filium Patri, teſtantem, quod ſic habet, quem-
„ admodum dixit: anathema ſit. Manifeſtum eſt enim
„ quod quæ vita in Patre intelligitur, ſubſtantia ſig-
„ nificata; vita quoque Unigeniti, quæ ex Patre ge-
„ nerata eſt, eſſentia intellecta, ita ſimilitudinem eſ-
„ ſentiæ ad eſſentiam ſignificat."

16. Connectitur, tali confeſſione originis ſuæ, indiſcretæ naturæ perfecta nativitas. Quod enim in utroque vita eſt, id in utroque ſignificatur eſſentia. Et in vita, quæ generatur ex vita, id eſt, eſſentia, quæ de eſſentia naſcitur, dum non diſſimilis naſcitur, ſcilicet quia vita ex vita eſt, tenet in ſe originis ſuæ indiſſimilem naturam; quia natæ, & gignentis eſſentiæ,

tiæ, id eſt, vitæ, quæ habetur, & data eſt, ſimilitudo non diſcrepet. Quod enim ex ſe Deus, cum ex naturæ ſuæ ſimilitudine genuit, non deſeruit, in quo ingenita ſimilitudo, naturalis proprietatem ſubſtantiæ. Non enim aliud habet, quam dedit: & ſicut vitam habens, ita habendam dedit vitam. Ac ſic, quod de eſſentia, tamquam vita ex vita, ſimile ſui ſecundum eſſentiam naſcitur, nullam diverſitatem, ac diſſimilitudinem admittit naſcentis, & gignentis eſſentia.

V. „ Si quis *condidit*, vel *creavit me*, & *genuit me*, „ ab eodem audiens, hoc *genuit me* non tam ex ſimi- „ litudine eſſentiæ intelligat, ſed idem eſſe dicat *ge-* „ *nuit me*, & *condidit me:* quaſi non dicens Filium de „ Deo perfectum ex duobus nominibus ſignificatum „ filium; (ſed per duo nomina, hoc eſt, *condidit me*, „ & *genuit*, conditionem tantummodo dicens, & ne- „ quaquam filium,) ſicut tradidit Sapientia ex duo- „ bus pium intellectum: anathema ſit.“

17. Dicentibus creaturam, vel conditionem eſſe filium Dei, contraitur ratione ſubjecta. Namque impietatis hæreticorum hinc profana præſumtio eſt, quod legiſſe ſe dicant: *Dominus condidit*, vel *creavit me*; idipſum enim conditio, vel creatio videtur intelligi: ſed conſequentem ſententiam ſubtrahentes, ex qua intelligentiam prior ſumit, ex prima arripiunt impietatis ſuæ auctoritatem, ut creaturam dicant, quia Sapientia dixerit ſe creatam. Quæ ſi creata eſt, quomodo potuit & naſci? Quia nativitas omnis, quæcumque eſt in naturam ſuam ex natura gignente conſiſtit: creatio autem ſumit exordium de creantis poteſtate, potente ſcilicet Creatore ex nihilo condere creaturam. Sapientia itaque, quæ ſe dixit creatam, eadem in conſequenti ſe dixit & genitam: creationem referens ad parentis indemutabilem naturam, quæ, extra humani partus ſpeciem, & conſuetudinem, ſine imminutione aliqua, ac demutatione ſui, creavit ex ſe

 ipſa,

ipsa, quod genuit. Creantis enim opus non habe passionem, aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquando incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate, quod condit: & est opus virtutis creatio, non naturæ ex natura gignente nativitas. At vero nativitas, legitimæ originis, & genuinæ naturæ perfectus profectus est: ex natura enim generante naturam sumsit genita natura. Sed quia Dei filius non corporalis partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto Deo perfectus Deus natus est; idcirco ait creatam se esse Sapientia, omnem in generatione sua naturam passionis corporalis excludens.

18. At vero ut ostenderet, non creationis in se, sed nativitatis esse naturam, subjecit & genitam, ut cum creatam se, & genitam confitetur, absolutam nativitatis suæ intelligentiam præstaret: dum & indemutabilem Patris naturam in creatione significat, & legitimam, ac propriam ex Deo genitæ naturæ suæ ostendit esse substantiam. Atque ita perfectæ nativitatis intelligentiam, creationis & generationis attulit sermo: cum alterum sine demutatione, alterum in proprietate naturæ est. Fitque utrumque unum, & unum utrumque perfectum: dum & Filius ex Deo, ac sine demutatione Dei natus, sic ex Patre nascitur, ut creetur; & indemutabilis ex se, ac naturalis *Filio* Pater sic Filium condit, ut generet. Hæresis ergo creaturam esse Dei filium profiteri ausa, damnatur: quia impiam creaturæ ex nihilo opinionem, impassibili per eam divinitatis perfectione monstrata, consequens professio naturalis generationis exstinguat.

VI. „ Et si quis in Filio Patris similitudinem se-
„ cundum essentiam quidem ipso Filio revelante per
„ hæc, quæ dicit: *Sicut enim Pater habet vitam in se-*
„ *metipso, sic & Filio dedit habere vitam in semetipso,*
„ juxta efficaciam autem per ea, quæ docet: *Qua*

„ *enim*

„ *enim Pater facit, eadem & Filius similiter facit,* solum
„ secundum efficaciam similitudinem concedens, juxta
„ essentiam vero, quod est principalissimum fidei no-
„ stræ, Filium fraudet: quasi semetipsum fraudans
„ cognitione vitæ perpetuæ, quæ est in Patre & Fi-
„ lio: anathema sit."

19. Conclusi hæretici Scripturarum auctoritatibus, hoc solum tribuere solent Filio, ut Patri tantum virtute similis sit, adimant autem ei similitudinem naturæ: stulti, atque impii, non intelligentes nonnisi ex naturæ similitudine similitudinem esse virtutis. Neque enim aliquando inferior natura, superioris a se, potiorisque naturæ virtutem consequitur. Aut quid hæc asserentes de omnipotente Deo patre profitebuntur, si virtuti suæ virtus naturæ inferioris æquatur? Non enim potest negari, quin Filius idem possit; cum dixerit: *Quæcumque facit Pater, eadem & Filius facit similiter.* Sed similitudini virtutis naturæ similitudo succedit, cum dicit: *Sicut habet Pater vitam in se, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso.* In vita naturæ, & essentiæ significatio est: quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Tenet ergo vitæ similitudo virtutis similitudinem: similitudo enim virtutis non potest esse dissimilis naturæ. Atque ita necesse est, ut essentiæ similitudo virtutis similitudinem consequatur: quia sicut ea, quæ pater facit, eadem & Filius facit: ita sicut habens vitam Pater, sic habendam Filio dedit vitam. Condemnatur ergo impiæ professionis temeritas, quæ virtutis similitudinem contens, dissimilitudinem ausa sit prædicare naturæ: cum principalis spei nostræ fides sit, indifferentem in patre & Filio divinitatis substantiam confiteri.

VII. „ Et si quis Patrem & Filium credere se promittens, patrem dissimilis sibi essentiæ patrem dicat, sed similis efficaciæ; quasi profanas, & novas voces

„ contra essentiam Filii loquens, & interimens vere
„ Dei filium esse: anathema sit. "

20. Confusis permixtisque verbis veritatem frequentissime hæretici eludunt, & incautorum aures communium vocabulorum sono capiunt, Patrem & Filium solis nominibus, non etiam per veritatem naturalis, & genuinæ essentiæ prædicantes: quia omnium creationum sciant dici Deum patrem, & sanctos quosque nuncupari meminerint Dei filios. Quo exemplo Patrem & filium secundum communia universitatis nomina confitentur; ut Pater & filius dicantur potius, quam sint. Dicuntur enim, non etiam sunt, si in his differentis essentiæ discreta natura est; cum non possit paterni nominis veritas nisi ex naturæ suæ progenie acquiri. Pater itaque non potest alienæ a se, ac dissimilis substantiæ pater dici, quia nativitas perfecta non habeat dissidentem originalis substantiæ diversitatem. Repudiatur ergo hæc omnis impietas, quæ patrem non secundum naturam suam geniti ex se filii patrem loquatur. Neque enim per id pater dicetur Deus, si habeat virtuti, atque efficaciæ suæ similem creationem; sed si genuerit non dissimilis, atque alienæ a se essentiæ naturam; quia diversitatem paternæ naturæ nativitas naturalis non recipit. Atque ob id anathema sint, qui Patrem asserant dissimilis sibi naturæ patrem esse: ut ex Deo aliud, quam Deus natus sit; & putent essentiam Patris a se in filio degenerasse gignendo. Perimunt enim, quantum in se est, ipsam solam innascibilem Patris, & indemutabilem essentiam, qui ausi sunt ei in Unigeniti sui nativitate dissimilitudinem degeneratæ essentiæ naturalis ingerere.

VIII. „ Et si quis intelligens similem secundum es-
„ sentiam filium ejus, cujus & filius intelligitur; eum-
„ dem dicens filium, quem Patrem, aut patrem Pa-
„ tris, aut per emanationem, aut aliquam passionem,
„ quem-

„ quemadmodum corporales filios, ab incorporali „ Patre incorporalem filium subsistentem: anathema „ sit.“

21. Cavetur in omnibus adversus singularum perversitatum vitia, neque occasio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorum idcirco similem secundum divinitatem esse Patri filium dicunt, ut per similitudinis proprietatem eumdem Patrem esse, quem filium confirment: quia indiscreta similitudo admittere videatur unici, ac singularis occasionem. Quod enim non dissentit in genere, id videtur in unione manere naturæ.

22. Sed nativitas non admittit hanc fabulam; quia unio non habet nativitatem. Quod enim natum est, habet nativitatis suæ patrem. Neque quia indiscreta est nascentis a gignente divinitas, ideo ipse est & generator, & genitus; cum non possit nisi alius, atque alius esse, & generans, & natus, neque rursum dissimilis esse possit natus, & generans. Anathema ergo est, qui in Patre & Filio naturæ similitudinem ad abolendam Filii personalem significantiam prædicabit: quia cum in nullo differat res a re per mutuam similitudinem; similitudo tamen ipsa, non recipiens unionem, Patrem & Filium per id, quod Filius indemutabilis similitudo Patris est, confitetur. Non enim aut pars est Filius Patris, ut unus dici possit & natus, & generans. Neque emanatio est, ut continenti fluxu per corporalem, & individuum procursum idem ipse fluxus retentus in origine, idipsum sibi sit serie, atque tractu cohærenti origo, quod fluxus. Sed perfecta nativitas est, & cum naturæ similitudine manens: non conceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundum ejusdem naturæ similitudinem incorporalis Filius ex incorporali Patre subsistens.

IX. „ Et si quis, propterea quod numquam Pater „ Filius intelligitur, & quod Filius numquam Pater

 „ intel-

„ intelligitur, aliud dicens Filium præter Patrem, „ propterea quod alius ſit Pater, alius ſit filius, ſecun„ dum quod dictum eſt: *Alius eſt, qui teſtimonium per„ hibet mihi, qui me miſit Pater;* propter hanc piam „ in Eccleſia intelligendam proprietatem perſonæ Pa„ tris & Filii, timens, ne quando idem intelligatur „ Filius & Pater, ſimilem non dicat etiam juxta eſſen„ tiam Patri: anathema ſit. “

23. Dictum ad Apoſtolos Domini eſt: *Eſtote prudentes, ut ſunt ſerpentes, & ſimplices, ut columbæ.* Per quod diſſidentium a ſe animantium ineſſe nobis voluit naturam: ſed ita, ut ſerpentinam prudentiam columbæ ſimplicitas temperaret, & ſimplicitatem columbæ prudentia ſerpentis inſtrueret; fieretque & ſimplex ſapientia, & ſapiens ſimplicitas: quod præceptum in hujus fidei expoſitione ſervatum eſt. Namque cum ſuperior, de qua locuti ſumus, ſententia id cavisſet, ne per ſimilitudinem eſſentiæ perſonalis unio prædicaretur; neque ut naturæ indifferentia perimeret Filii nativitatem; & unus ac ſolitarius nobis eſſet in ſenſu, quia alter ab altero non differt in genere: ſed conſequenti ſententia illi prudentiæ ſerpentis, cui configurari cum columbæ ſimplicitate præcipimur, per ſimplicem, atque apoſtolicam prudentiam rurſum occurſum eſt; ne forte per id, quod perſonalis unio non reciperetur, quia alius ſit Pater, alius & Filius, prædicatio iterum diſſimilis naturæ poſſit obrepere: ne cum alius eſt, qui miſerit, & alius eſt, qui miſſus eſt, quia non unus eſt miſſus & mittens, diſcretæ ac diſſimilis naturæ exiſtimarentur eſſe miſſus, & mittens, cum diverſæ eſſentiæ eſſe non poſſint natus, & gignens. Retinetur itaque in Patre & Filio naturæ indifferentis ſimilitudo per eſſentiæ nativitatem: non tamen damnum perſonæ affert, ut unus ſit miſſus, & mittens, ſimilitudo naturæ. Neque rurſum in perſonæ proprietate, cum non poſſit ipſe ſibi unus & filius,

lius, & pater dici, aufertur similitudo naturæ. Atque ita & nativitatis veritas ad similitudinem proficit essentiæ, & similitudo essentiæ non amittit nativitatis personalem veritatem. Neque rursum professio gignentis & geniti similitudinem excludit essentiæ; quia cum gignens & genitus unum esse non possit, non tamen diversæ naturæ sint natus & generans.

X. „Et si quis in aliquo tempore patrem Deum „unigeniti filii intelligat, & non super tempora, & „super omnem humanam æstimationem unigenitum „filium sine passione exstitisse: quasi prætergrediens „evangelicam prædicationem, quæ temporum qui„dem intercapedinem de Patre & Filio adspernata „est, fideliter autem nos docuit, quod *in principio* „*erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat* „*Verbum*: anathema sit.

24. Pia professio est, Patrem non intra tempora contineri: omnem enim intelligentiæ sensum excedit intemporalis paterni nominis veritas. Etsi ipsa paterni nominis, per quod impassibilis origo nascentis est, religiosa confessio est: non tamen tenetur in tempore; quia non potest æternus, & infinitus Deus pater intelligi temporalis, & secundum evangelicam prædicationem cognoscitur unigenitus Deus Verbum magis jam in principio apud Deum esse, quam nasci.

XI. „Et si quis seniorem tempore Patrem dicat „Filio ex se unigenito, juniorem autem Filium Pa„tre: anathema sit.“

25. Similitudo essentiæ configurata in genere, indifferens quoque docetur in tempore: ne qui imago est Dei, qui Verbum est, qui Deus est apud Deum in principio, qui similis est Patri, interjecto inter se ac Patrem tempore, non perfectum in se habeat, quod & imago est, & verbum est, & Deus est. Si enim tempore junior prædicatur, amisit & imaginis, & similitudinis veritatem: quia similitudo jam non sit,

quæ

quæ diſſimilis reperiatur in tempore. Quia ipſum illud, quod Deus pater eſt, tempus aliquod non poteſt habere, ne pater ſit: ex quo nec in Filio tempus poteſt eſſe, ne filius ſit. Atque ob id nec Pater Filio ſenior, nec Filius Patre junior eſſe dicendus eſt: quia utriusque nominis veritas non poteſt eſſe ſine altero.

XII. „ Et ſi quis intemporalem unigeniti filii de „ Patre ſubſtantiam ad innaſcibilem Dei eſſentiam referat, quaſi Filium Patrem dicens: anathema ſit.“

26. Dediſſe ſuperior definitio occaſionem hæreticis videbatur, cum tempus nativitatis Filii negaretur: (quia nefas eſſet, ſi Pater eſſet in tempore: in tempore autem eſſet, ſi Filius tempori ſubderetur:) ut per hanc opportunitatem temporis abnegati, ſub Filii nuncupatione Pater, qui innaſcibilis eſſet, ſingularis atque unicus ipſe ſibi & pater, & filius prædicaretur: quia ubi naſcendi tempus excluditur, illic opinio videtur innaſcibilitatis admitti; ut natus non putetur, cujus nativitas non ſit in tempore. Idcirco ne per hanc occaſionem temporis abnegati, hæreſis unionis irreperet; hæc impietas damnatur, quæ audeat intemporalem nativitatem ad unicam, ac ſingularem innaſcibilis eſſentiæ referre ſubſtantiam: cum aliud ſit intemporalem eſſe, aliud ſit eſſe non natum; quorum unum habet, licet extra tempus, nativitatem, aliud ipſum ſibi ad id, quod eſt, ſolus atque idem auctor æternus ſit.

27. Percucurrimus, cariſſimi Fratres, omnes Orientalium epiſcoporum editas fidei definitiones, quas adverſum emergentem proxime hæreſim, congregata intra ſe ſynodo condiderunt. Et nos, quantum potuimus, ad intelligentiæ eorum ſenſum, expoſitionis noſtræ ſermonem coaptavimus, famulantes potius eorum dictis, quam dictorum alienorum auctores exiſtimandi: quibus adverſum novam, & profanam impietatem, hæc conſcientiæ ſuæ & adeptæ jam pridem

doctrinæ

doctrinæ instituta decernunt, & eos, qui hanc apud Sirmium hæresim conscripserant, vel conscriptam susceperant, ignorationem confitentes ad suscriptionem decretorum talium coegerunt: ubi Filius Patris imago perfecta est: ubi sub indifferentis imaginis proprietate per profanam fraudem Filius non aboletur, ut pater sit: ubi imago Patris Filius prædicatus per similitudinis veritatem a substantia Patris, cujus imago est, substantiæ diversitate non differt: ubi per habitam a Patre vitam, & acceptam a Filio vitam, nihil differens in substantia, quæ significatur in vita, habeat Pater, quam Filius accepit ad habendum: ubi non creatura est Filius genitus, sed a natura Patris indiscreta substantia est: ubi sicut inter Patrem & Filium indifferens virtus est, ita nullam inter se diversitatem patiatur essentia: ubi Pater generando Filium nihil ex eo in se degenerat diversitate naturæ: ubi quia nihil differat in utroque similitudo naturæ, proprietas tamen similitudinis personalium nominum respuat unionem, ne subsistens unus sit, qui & pater dicatur, & filius: ubi quia pie dicitur & Pater mittens, & Filius missus; in nullo tamen inter Patrem & Filium, id est, inter missum, atque mittentem discernatur essentia: ubi non intra tempora paterni nominis veritas continetur: ubi Filius Patri non est posterior in tempore: ubi ultra tempus omne perfecta nativitas, innascibilitatis in se non admittit errorem.

28. Et hæc quidem, Fratres carissimi, omnis, quæ edita est, fidei doctrina, per paucos juxta universitatis modum Orientales, sub his ipsis prope diebus, quibus vos ingestam hæresim respuistis, emersit: cujus exponendæ ea fuit ratio, quod unius substantiæ silentium decernebatur. Sed jam superioribus diversisque temporibus, multis his causis postulantibus, fides alias necesse fuerit conscribi, quæ quales sint, ex ipsis intelligetur. Omnibus enim, quæ ab iis gesta sunt, cogni-

cognitis, facilius tum & plenius earum rerum, de quibus inter nos quæſtio eſt, abſolutionem religioſam, & unitati congruam afferemus.

EXPOSITIO ECCLESIASTICÆ FIDEI, quæ expoſita eſt in ſynodo, habita per Encænias Antiochenæ eccleſiæ conſummatæ. Expoſuerunt, qui adfuerunt epiſcopi nonaginta ſeptem, cum in ſuſpicionem veniſſet unus ex epiſcopis, quod prava ſentiret.

29. „ Credimus conſequenter evangelicæ, & apo„ ſtolicæ traditioni in unum Deum patrem omnipo„ tentem, cunctorum, quæ ſunt, ædificatorem, & „ factorem, & proviſorem, de quo omnia: & in „ unum Dominum Jeſum Chriſtum filium ipſius unige„ nitum Deum, per quem omnia, qui generatus eſt „ ex Patre, Deum de Deo, totum ex toto, unum „ ex uno, perfectum de perfecto, regem de rege, „ Dominum de Domino, verbum, ſapientiam, vitam, „ lumen verum, viam veram, reſurrectionem, pa„ ſtorem, januam, inconvertibilem, & immutabi„ lem, divinitatis, eſſentiæque, & virtutis, & glo„ riæ incommutabilem imaginem, primum editum to„ tius creaturæ, qui ſemper fuit in principio apud „ Deum, Verbum Deus, juxta quod dictum eſt in „ Evangelio: *Et Deus erat Verbum*, per quem omnia „ facta ſunt, & in quo omnia conſtant: qui in noviſ„ ſimis diebus deſcendit de ſurſum, & natus eſt ex „ virgine ſecundum Scripturas, & agnus factus eſt, „ mediator Dei & hominum, prædeſtinatus fidei no„ ſtræ, & dux vitæ. Dixit quippe: *Non enim deſcendi* „ *de cælo, ut facerem voluntatem meam, ſed voluntatem* „ *ejus, qui me miſit.* Qui paſſus eſt, & reſurrexit „ pro nobis tertia die, & adſcendit in cælos, & ſedet „ in dextera Patris, & iterum venturus eſt cum glo„ ria judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum ſan-

„ ctum,

„ ctum, qui in paracleſin, & ſanctificationem, &
„ conſummationem credentibus datus eſt, juxta quod
„ & Dominus Jeſus Chriſtus ordinavit diſcipulos di-
„ cens: *Pergite, & docete univerſas gentes, baptizantes*
„ *eas in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Ma-
„ nifeſte utique Patris vere patris, cæterumque Filii
„ vere filii, & Spiritus ſancti vere ſpiritus ſancti; his-
„ que nominibus non ſimpliciter, neque otioſe pro-
„ poſitis, ſed ſignificantibus diligenter propriam uni-
„ uscujusque nominatorum ſubſtantiam, & ordinem,
„ & gloriam, ut ſint quidem per ſubſtantiam tria,
„ per conſonantiam vero unum. "

30. „ Hanc ergo habentes fidem, & ab initio, &
„ usque in finem habituri in conſpectu Dei & Chriſti,
„ omnem hæreticam, & pravam ſectam anathemati-
„ zamus: & ſi quis præter ſalubrem Scripturarum &
„ rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut ſpati-
„ um, aut ſæculum aut eſſe, aut fuiſſe prius, quam
„ generatus Filius: anathema ſit. Et ſi quis Filium
„ conditionem dicit, quemadmodum unum conditio-
„ num; aut nativitatem, ſicut ſunt nativitates; aut
„ factionem, ſicut ſunt facturæ, & non ſicut divinæ
„ Scripturæ tradiderunt ſingula quæque, quæ ſuperius
„ dicta ſunt; & ſi quis aliud docet, aut evangelizat
„ præter quam, quod accepimus: anathema ſit. Nos
„ enim omnibus, quæ divinis Scripturis tradita ſunt
„ a Prophetis & Apoſtolis, vere, & cum timore &
„ credimus, & ſequimur. "

31. Minus forte expreſſe videtur de indifferenti ſimilitudine Patris & Filii fides hæc locuta eſſe, maxime cum de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto ita ſenſerit ſignificatam in nominibus *propriam uniuscujusque nominatorum ſubſtantiam, & ordinem, & gloriam, ut ſint quidem per ſubſtantiam tria, per conſonantiam vero unum.*

32. Et primum ſciendum eſt, non adverſum hæreſim, quæ diſſimilis ſubſtantiæ Patrem & Filium auſa

eſt

est prædicare, in Antiochia fuisse conventum; sed adversus eam, quæ post sanctam synodum Nicænam in id proruperat, ut tria nomina Patri vellet adscribere, de qua suo loco tractabimus. Memini enim, me in exordio sermonis patientiam, & æquanimitatem legentium, atque audientium usque ad absolutionem omnium dictorum meorum poposcisse; ne temerarius quisquam in me judex ante cognitionem perfecti sermonis exsisteret. Volens igitur congregata sanctorum synodus impietatem eam perimere, quæ veritatem Patris, & Filii, & Spiritus sancti nominum numero eluderet; ut non subsistente causa uniuscujusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum unionem, & Pater solus, atque unus idem atque ipse haberet & Spiritus sancti nomen & Filii: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per *substantias* edocentes, non substantiam Patris & Filii diversitate dissimilis essentiæ separantes. Quod autem dictum est: *Ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum*, non habet calumniam: quia connominato Spiritu, id est, paracleto, consonantiæ potius, quam essentiæ per similitudinem substantiæ prædicari convenit unitatem.

33. Cæterum omnis superior sermo in nullo Patrem & Filium essentiæ, ac naturæ diversitate discrevit. Ubi enim dicitur: *Deum de Deo, totum ex toto*; non ambigitur totum Deum ex toto Deo natum. Nam & Dei de Deo natura non differt: & totus ex toto in iis est ipse, quibus Pater est. *Unus ex uno* passionis humani partus, & conceptionis excludit: ut dum unus ex uno est, non aliunde, nec diversus, aut alius sit, qui est unus ex uno, perfectus a perfecto. Non differt præter originis causam ab innascibilitate nativitas; cum perfectio utriusque non differat. *Rex de Rege.* Non admittit uno, atque eodem nomine potestas connuncupata dissimilitudinem potestatis. *Dominus de*

Domi-

omino. Dominatus quoque æquatur in Domino: ec recipit differentiam confessa in utroque sine diver:ate dominatio. Illud vero, quod post multa alia bjectum est, *inconvertibilem & immutabilem divinita- & essentiæ, & virtutis, & gloriæ incommutabilem imanem*, absolutum est. Nam ex Deo Deus, ex toto tus, ex uno unus, & ex perfecto perfectus, & ex ge rex, & ex Domino Dominus, cum in ea omni vinitatis gloria atque natura, in qua Pater permat, natus quoque subsistat & Filius; etiam hoc ex terna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non im in eo nascente ea, de qua natus est, demutata tura est: sed indemutabilem essentiam natus obtiit ex indemutabilis auctoritate naturæ. Nam quams imago est: tamen incommutabilis est imago: non mmutata in eo scilicet per dissimilitudinem paternæ sentiæ, ex qua est genitus, natura, quia in eo iago paternæ essentiæ nasceretur. Jam vero cum imus editus esse totius creaturæ docetur, & ipse e semper fuisse in principio apud Deum Verbum eus dicitur; dum primus editur, natus fuisse ostentur; dum semper fuit, nec tempore separatur a Pae. Non ergo videri potest divisio substantiarum iæ nihil aliud studuit, quam ut per trium substanirum nomen, triplicis vocabuli excluderet unioem, ad separationem diversæ in Filio, & in Patre bstantiæ introducta: cum totius fidei expositio Paem & Filium, innascibilem & unigenitum, nec temre, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec minatione discernat. Dignum autem est consciena communi etiam cæteras eorumdem episcoporum rientalium diversis & locis, & temporibus conscrias fides noscere, ut per plures confessiones sinceris conscientiæ possit intelligi.

FIDES SECUNDUM ORIENTIS SYNODUM.

Sancta synodus in Sardica congregata ex diversis provinciis Orientalium partium, Thebaide, Ægypto, Palæstina, Arabia, Phœnice, Syria Cœle, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Hellesponto, Asia, Phrygiis duabus, Pisidia, Cycladium insularum, Pamphylia, Caria, Lydia, Europa, Thracia, Emimonto, Mysia, Pannoniis duabus, hanc exposuimus fidem.

34. „Credimus in unum Deum patrem omnipo„tentem, creatorem & factorem universorum, ex „quo omnis paternitas in cælis, & in terra nomina„tur. Credimus & in unigenitum ejus filium Domi„num nostrum Jesum Christum, qui ante omnia sæ„cula ex Patre genitus est, Deum ex Deo, lumen „ex lumine, per quem facta sunt omnia, quæ in cæ„lis, & in terra, visibilia, & invisibilia: qui est ver„bum, & sapientia, & virtus, & vita, & lumen ve„rum: & qui in novissimis diebus propter nos incar„natus est, & natus ex sancta Virgine, qui crucifi„xus est, & mortuus, & sepultus, & surrexit ex „mortuis rertia die, & receptus in cælo est, & se„det in dextera Patris, venturus judicare vivos & „mortuos, & reddere unicuique secundum opera ejus: „cujus regnum sine cessatione permanet in immensa „sæcula. Sedet enim in dextera Patris non solum „in hoc sæculo, sed & in futuro. Credimus & in „Spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem pro„mittens, Apostolis post redditum in cælos misit „docere eos, ac memorari omnia, per quem & san„ctificantur sincere in eum credentium animæ. Eos „autem, qui dicunt de non exstantibus esse filium „Dei, vel ex alia substantia; & non ex Deo, & quod „erat aliquando tempus, aut sæculum, quando non „erat, alienos novit sancta & catholica Ecclesia. Si-

„militer

„ militer & eos, qui dicunt tres esse Deos; vel Chri-
„ stum non esse Deum & ante sæcula, neque Chri-
„ stum, neque filium eum esse Dei; vel eum ipsum
„ esse Patrem, & Filium, & sanctum Spiritum, vel
„ innascibilem filium; vel quod neque consilio, ne-
„ que voluntate Pater genuerit Filium: anathemati-
„ zat sancta, & catholica Ecclesia."

35. Brevibus expositio fidei hujus, sed absolutissimis usa est definitionibus. Nam condemnans eos, qui de non exstantibus esse Filium dicerent, originem ei non cœptam, sed manentem dedit. Ac ne hæc origo ejus, ex qua natus est manens, alia potius, quam Dei intelligeretur esse substantia; etiam eos blasphemos pronuntiat, qui ex alia aliqua substantia, & non ex Deo Filium natum esse loquerentur: atque ita, cum non ex nihilo subsistit, neque aliunde, quam ex Deo, quod est, exstitit, non potest ambigi in his natus esse, quæ Dei sunt; quia neque de non exstantibus, neque alia, quam de innascibili Patris, & æterna substantia unigeniti Filii generatur essentia. Respuit vero & intervalla temporum, ac sæculorum: ut, qui per naturam non differt, non possit separabilis esse per tempus.

36. Ex omni autem parte, qua se circumagere sollicitudo potuit, hæreticorum ingenii aditus obstruitur, ne quid esse diversitatis prædicetur in Filio. Anathematizat namque eos, qui tres Deos dicunt: quia secundum naturæ veritatem, numerum nuncupationum substantia ista non recipit, nisi ut in hominibus, atque Angelis solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamen inter eos & Deum differente substantia; & idcirco Dii plures sunt. Cæterum in natura Dei Deus unus est; ita tamen, ut & Filius Deus sit, quia in eo natura non differens sit: & cum Deus ex Deo sit, non potest non uterque Deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur

 essen-

essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respuitur; quia non est in naturæ qualitate diversitas. Cum igitur anathema sit Deos dicens, & anathema sit Filium Deum denegans: absolute ostenditur unius ad utrumque nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ: cum in professione innascibilis Dei Patris, & unigeniti Dei filii, neutro a se dissimilitudine essentiæ differente, uterque cum Deus sit, Deus tamen unus & credendus sit, & prædicandus. Sollicita itaque multum diligentique cautela episcoporum fides munit naturæ genitæ, & gignentis indifferentiam nominis unione confirmans.

37. Tamen ne rursum unius Dei prædicatio, unicam, ac sine progenie sua solitarii Dei velit affirmare substantiam, statim ac condemnat temeritatem, quæ quia Deus unus est, unum ac solitarium Deum patrem, habentem in se nomen & patris & Filii confiteretur: cum in generante Patre, & nascente Filio Deus unus esset ob indifferentis ab invicem naturæ substantiam prædicandus. Innascibilem quoque Filium Sanctorum fides nescit: quia natura Filii nisi ex nativitate non exstat. Nativitatis autem in eo adeo perfecta natura est, ut qui ex substantia Dei natus est, etiam ex consilio ejus ac voluntate nascatur. Ex voluntate enim atque consilio, non ex corporalis passione naturæ, essentiæ Dei de essentia Dei genitæ absoluta perfectio est. Consequens autem est, ut eam nunc fidem retractemus, quæ non olim, cum Photinus episcopatu dejectus est, conscripta est.

EXEMPLUM FIDEI, SIRMIO ab Orientalibus contra Photinum scriptæ.

38. „Credimus in unum Deum Patrem omnipo-
„ tentem, creatorem & conditorem, ex quo omnis
„ paternitas in cælo, & in terris nominatur. Et in
„ unicum ejus Filium Dominum nostrum Jesum Chri-

„ stum,

„ stum, qui ante omnia sæcula ex Patre natus est,
„ Deum ex Deo, lumen ex lumine, per quem facta
„ sunt omnia in cælis, & in terra, visibilia & invisi-
„ bilia. Qui est verbum, & sapientia, & virtus,
„ & vita, & lumen verum: qui in novissimis diebus
„ propter nos incorporatus est, & natus de sancta
„ Virgine, & crucifixus, & mortuus est, & sepultus;
„ qui & surrexit ex mortuis tertia die, & adscendit
„ in cælum, & sedet in dextera Patris, & venturus
„ est in consummatione sæculi judicare vivos & mor-
„ tuos, & reddere unicuique secundum opera sua:
„ cujus regnum sine fine perseverans permanet in per-
„ petua sæcula. Erit enim sedens in dextera Patris,
„ non solum in hoc sæculo, verum etiam & in futuro.
„ Et in Spiritum sanctum, id est, paracletum; quem
„ promittens Apostolis, postea quam cælum adscen-
„ dit, misit docere eos, & commonere omnia, per
„ quem & sanctificantur credentium in eum sinceriter
„ animæ.

I. „ Eos autem, qui dicunt, de nullis exstantibus
„ est Filius, vel de altera substantia, & non ex Deo;
„ & quod erat tempus, vel sæculum, quando non
„ erat: alienos scit sancta, & catholica Ecclesia.

II. „ Si quis autem Patrem & Filium duos dicit
„ Deos: anathema sit.

III. „ Et si quis, unum dicens Deum, Christum
„ autem Deum ante sæcula filium Dei obsecutum Pa-
„ tri in creatione omnium non confitetur: anathema
„ sit.

IV. „ Et si quis innascibilem Deum, vel partem
„ ejus, de Maria natum esse audet dicere: anathema
„ sit.

V. „ Et si quis secundum præscientiam, vel præ-
„ destinationem a Maria dicit Filium esse, & non ante
„ sæcula ex Patre natum apud Deum esse, & per eum
„ facta esse omnia; anathema sit.

VI. „ Si quis ſubſtantiam Dei dilatari, & contrahi
„ dicit: anathema ſit.

VII. „ Si quis dilatatam ſubſtantiam Dei filium di-
„ cat facere; aut latitudinem ſubſtantiæ ejus, ſicuti
„ ſibi videtur, Filium nominet: anathema ſit.

VIII. „ Si quis inſitum, vel prolativum Verbum
„ Dei filium dicat: anathema ſit.

IX. „ Si quis ſolum hominem dicit de Maria Fi-
„ lium: anathema ſit.

X. „ Si quis Deum & hominem de Maria natum
„ dicens, Deum innaſcibilem ſic intelligit: anathema
„ ſit.

XI. „ Si quis *Verbum caro factum eſt* audiens, Verbum
„ in carne translatum putet, vel demutationem ſuſti-
„ nentem accepiſſe carnem: anathema ſit.

XII. „ Si quis unicum Filium Dei crucifixum au-
„ diens, dealitatem ejus corruptionem, vel paſſibi-
„ litatem, aut demutationem, aut deminutionem,
„ vel interfectionem ſuſtinuiſſe dicat: anathema ſit.

XIII. „ Si quis, *Faciamus hominem*, non Patrem
„ ad Filium dixiſſe, ſed ipſum ad ſemetipſum dicat
„ Deum locutum: anathema ſit.

XIV. „ Si quis filium non dicat Abrahæ viſum,
„ ſed Deum innaſcibilem, vel partem ejus: anathe-
„ ma ſit.

XV. „ Si quis cum Jacob non Filium quaſi homi-
„ nem colluctatum, ſed Deum innaſcibilem, vel par-
„ tem ejus dicat: anathema ſit.

XVI. „ Si quis, *Pluit Dominus a Domino*, non de
„ filio, & patre intelligat, ſed ipſum a ſe dicat plu-
„ iſſe: anathema ſit. Pluit enim Dominus filius a
„ Domino Patre.

XVII. „ Si quis Dominum, & Dominum patrem,
„ & filium, quaſi Dominum a Domino intelligat, quia
„ Dominum & Dominum duos dicat Deos: anathema
„ ſit. Non enim exæquamus, vel conformamus fi-

lium

„ lium patri, sed subjectum intelligimus. Neque enim
„ descendit in Sodomam sine patris voluntate. neque
„ pluit ex se, sed a Domino, auctoritate scilicet pa-
„ tris: nec sedet in dextera a semetipso, sed audit di-
„ centem patrem: Sede ad dexteram meam.

XVIII. „ Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum
„ sanctum unam personam dicat: anathema sit.

XIX. „ Si quis Spiritum sanctum paracletum dicens,
„ innascibilem Deum dicat: anathema sit.

XX. „ Si quis, sicut docuit nos Dominus, non
„ alium dicat paracletum filio, dixit enim: *Et alte-*
„ *rum paracletum mittet vobis Pater, quem rogabo eum:*
„ anathema sit.

XXI. „ Si quis Spiritum sanctum patrem dicat Pa-
„ tris, vel Filii: anathema sit.

XXII. „ Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum
„ sanctum tres dicat Deos: anathema sit. Si quis,
„ quod dictum est: *Ego Deus primus, & ego Deus no-*
„ *vissimus, & præter me non est Deus,* ad destructionem
„ idolorum dictum, & eorum, qui non sunt Dii, in
„ destructionem unici ante sæcula Dei Judaici dictum
„ intelligat: anathema sit.

XXIII. „ Si quis voluntate Dei tamquam unum ali-
„ quid de creatura factum dicat filium: anathema sit.

XXIV. „ Si quis nolente patre natum dicat filium;
„ anathema sit. Non enim coactus pater, vel natu-
„ rali necessitate ductus, cum nollet, genuit filium:
„ sed mox, ut voluit, sine tempore, & impassibiliter
„ ex se eum genitum demonstravit.

XXV. „ Si quis innascibilem, & sine initio dicat
„ filium, tamquam duo sine principio, & duo innas-
„ cibilia, & duo innata dicens, duos faciat Deos:
„ anathema sit. Caput enim, quod est principium
„ omnium, filius; caput autem, quod est principium
„ Christi, Deus: ita enim ad unum, qui est sine prin-
„ cipio, omnium principium, per filium universa re-
„ ferimus.

 XXVI.

XXV. „Et iterum confirmantes Chriſtianiſmi in-
„ tellectum, dicimus: Quoniam ſi quis Chriſtum Deum
„ filium Dei ante ſæcula ſubſiſtentem, & miniſtran-
„ tem Patri ad omnium perfectionem non dicat: ſed
„ ex quo de Maria natus eſt, ex eo & Chriſtum &
„ filium nominatum eſſe, & initium accepiſſe, ut ſit
„ Deus: anathema ſit." *Hilarius.*

39. Neceſſitas & tempus admonuit eos, qui tum convenerant, per multiplices quæſtiones latius, ac diffuſius expoſitionem fidei ordinare: Quia multis & occultis cuniculis in catholicam domum ea, quæ per Photinum renovabatur hæreſis, tentaret irrepere: ut per ſingula genera intemperatæ, & illæſæ fidei, unicuique generi hæreticæ ac fortuitæ fraudulentiæ contrairetur: eſſentque totidem fidei abſolutiones, quotidem eſſent quæſitæ perfidiæ occaſiones. Ac primum poſt generalem illam, atque indubitatam ſacramentorum expoſitionem, hinc exponendæ fidei adverſum hæreticos cœpit exordium.

I. „Eos autem, qui dicunt: *De nullis exſtantibus*
„ *eſt filius, vel de altera ſubſtantia, & non ex Deo, &*
„ *quod erat tempus vel ſæculum, quando non erat, alienos*
„ *ſcit ſancta & catholica Eccleſia.*"

40. Quis hic ambiguitatis locus, aut quid ex ſinceræ fidei conſcientia reliquum eſt? Non eſt de non exſtantibus. Ut ei exſtans origo ſit, non eſt exſtans ei ad originem ſubſtantia aliqua alia, niſi ſola, quæ Dei eſt: ut in eo quidem nihil aliud natum poſſit eſſe, quam quod Deus ſit, quia non ex nihilo exſtans aliunde non ſubſiſtit. Non differt in tempore, ut cum patre ſit intemporalis & filius. Inſeparabilia itaque inter innaſcibilem patrem, & unigenitum filium cuncta ſunt, quos in tempore pares ipſa illa unius tantum paternæ innaſcibilitatis æternitas, ex qua nativitas ſumitur, indifferenti in nullo diſcernat eſſentiæ.

II.

II. „Si quis autem patrem & Filium duos dicit „Deos: anathema ſit.“

III. „Et ſi quis unum dicens Deum, Chriſtum autem Deum ante ſæcula filium Dei obſecutum Patri „in creatione omnium non confitetur: anathema ſit.“

41. Rerum nobis abſolutam intelligentiam ipſa illa nominis religioſa profeſſio tribuit. Cum in damnatione ſit, patrem & filium duos Deos dicere, & rurſum anathema ſit, filium Deum negare: ſubſtantiæ diverſæ alterius ab altera, opinio in prædicandis Diis duobus excluditur. Non enim ex alia præter illam Dei patris, ex qua Dei filius Deus intemporalis eſt natus, eſſentia. Nam cum neceſſario Deum patrem confitemur, & abſolute Chriſtum Dei filium Deum prædicamus, & inter hæc duum Deorum ſit irreligioſa confeſſio: non poſſunt ſecundum naturæ indifferentiam, & nomen indifferens non unum eſſe in eſſentiæ genere, quorum eſſentiæ nomen non licet eſſe niſi unum.

IV. „Si quis innaſcibilem Deum, vel patrem ejus „de Maria natum eſſe audet dicere: anathema ſit.“

42. Ne quod nuncupatæ eſſentiæ in patre & filio per indiſſimilem naturam nomen unum eſt, occaſionem hæreticis præſtaret, ut innaſcibilem Deum, vel patrem ejus naſci de Maria prædicarent, occurſum eſt ſalutaris definitione ſententiæ, ut anathema eſſet hoc confitens. Non enim religioſa unitas nominis ex indifferentis naturæ eſſentia conſtituta, perſonam genitæ ademit eſſentiæ, ut unica, ac ſingularis Dei ſubſtantia per unionem nominis intelligatur: cum utriusque eſſentiæ nomen unum, id eſt, Deus unus, ob indiſcretæ in utroque naturæ indiſſimilem ſubſtantiam prædicetur.

V. „Si quis ſecundum præſcientiam, & prædeſtinationem a Maria dicit filium eſſe, & non ante ſæ-

nobis fuerit potius, quam ante sæcula in
vinæ substantia natus exstiterit: utque om
ipse in prophetis de incorporationis suæ, a
sacramentis locutus est, ipsa illa secundum
tiam de eo a patre sint dicta. Itaque doctı
perversitas condemnatur: ut cognitus nob
tus filius Dei, natus potius ex patre ante s
ipsa sæcula cum creaturis omnibus conde
prædestinatus sit, esse gignendus.

VI. „Si quis substantiam Dei dilatari, &
„ dicit: anathema sit.“

44. Contrahi, dilatari, corporalis est pas
autem, qui spiritus est, & spirat, ubi vul
per demutationem substantiæ aut dilatat, a
bit. Extra corporalis enim naturæ necessit
manens, quod vult, & cum vult, & ubi
præstat ex sese. Impium ergo est, substan
tationem libertati tantæ virtutis adscribere.

VII. „Si quis dilatatam substantiam Dei
„ eat facere, aut latitudinem substantiæ eju
„ filium: anathema sit.“

45. Superior sententia, etsi indemutabile
Deum voluerit; ad hanc se tamen sequenter

tus, idem poſtea & homo natus ſit. Totum hoc itaque catholica fides damnat: in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius abnegatur.

VIII. „Si quis inſitum, & prolativum verbum „Dei filium dicat: anathema ſit.“

46. Hæretici perimentes, quantum in ipſis eſt, Dei filium verbum eſſe tantum confitentur, prodeuntem ſcilicet ex loquentis ore ſermonem, & in ſubſtantivæ vocis incorporalem ſonum: ut Deo patri iſtiusmodi ſit verbum filius, cujusmodi per inſitam nobis loquendi naturam verbum omne profertur in vocem. Fraus ergo hæc omnis in damnatione eſt: quæ Deum verbum, quod in principio apud Deum erat, tamquam verbum eſſe inſitæ, ac prolatæ vocis affirmat.

IX. „Si quis hominem ſolum dicat de Maria filium: „anathema ſit.“

Filium Dei de Maria non prædicamus, niſi & hominem & Deum prædicemus.

X. „Si quis Deum & hominem de Maria natum „dicens, Deum innaſcibilem ſic intelligit: anathema „ſit.“

47. Sed ne id, quod Deum & hominem prædicamus, fraudis habeat occaſionem, continuo ſubjecit, Deum innaſcibilem: ſic intelligenti conſervatum ſubſtantiæ & nomen, & virtus, cum in anathemate ſit, qui ex Maria Dei filium, hominem ſine Deo dixerit; & in eodem judicio ſit, qui in homine innaſcibilem Deum dixerit. Non Deus is, qui in homine eſt, non eſſe Deus dicitur, ſed Deus innaſcibilis abnegatur, patre a filio non naturæ nomine, quia nec diverſitas eſſet, ſola innaſcibilitatis auctoritate diſcreto.

XI. „Si quis, *Verbum caro factum eſt*, audiens, „verbum in carne translatum putet, vel demutatio„nem ſuſtinentem accepiſſe carnem dicat: anathema „ſit.“

48. Con-

48. Conſervatur dignitas divinitatis, ut in ea, quod verbum caro factum eſt, dum verbum caro ſit, non amiſerit per carnem, quod erat verbum, neque translatum in carnem ſit, ut verbum eſſe deſineret: ſed verbum caro factum eſt, ut caro potius hoc inciperet eſſe, quod verbum. Alioquin unde carni in operibus virtutes? In monte gloriam? In cogitationibus humanorum cordium ſcientiam? In paſſione ſecuritatem? In morte vitam? Sed demutationem Deus neſciens, nihil ex ſubſtantiæ ſuæ bonis caro factus amiſit.

XII. „Si quis unicum filium Dei crucifixum au-
„ diens, Deitatem ejus corruptionem, vel paſſibili-
„ tatem, aut demutationem, vel diminutionem, vel
„ interfectionem ſuſtinuiſſe dicit: anathema ſit.“

49. Abſolute oſtenditur, cur verbum, licet caro factum ſit, non tamen translatum fuerit in carnem. Cum enim hæc paſſionum genera infirmitatem carnis afficiant, Deus tamen Verbum caro factus non potuit a ſe demutabilis eſſe patiendo. Non enim id ipſum eſt pati, & demutari: quia omnem carnem paſſio cujusque generis demutet ſenſu, dolore, tolerantia. Verbum autem, quod caro factum eſt, licet ſe paſſioni ſubdiderit; non tamen demutandum eſt paſſibilitate patiendi. Nam pati potuit, & paſſibile eſſe non potuit: quia paſſibilitas naturæ infirmis ſignificatio eſt, paſſio autem eſt eorum, quæ ſint illata, perpeſſio: quæ quia indemutabilis Deus eſt, cum tamen Verbum caro factum ſit, habuerunt in eo paſſionis materiam ſine paſſibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis etiam in paſſione natura; quia auctori ſuo indifferens ex impaſſibilis eſſentiæ nata ſubſtantia eſt.

XIII. „Si quis, *Faciamus hominem*, non Patrem
„ ad Filium dixiſſe, ſed idipſum ad ſemetipſum dicat
„ Deum locutum: anathema ſit.“

XIV.

XIV. „Si quis Filium non dicat Abrahæ visum, „sed Deum innascibilem vel patrem ejus: anathema „sit.“

XV. „Si quis cum Jacob non Filium, quasi ho„minem colluctatum, sed Deum innascibilem, vel „patrem ejus dicat: anathema sit.“

XVI. „Si quis, *Pluit Dominus a Domino*, non de „Filio & Patre intelligat, sed ipsum a se pluisse di„cat: anathema sit. Pluit enim Dominus Filius a „Domino Patre.“

50. Hæc quia Photinus, adversus quem tum conventum erat, negabat, inferenda fidei fuerunt: ne quis auderet non ante Dei filium, quam virginis filium prædicare, & superiora omnia, quæ propria Dei Filio sunt, stultissima hæreticæ insaniæ perversitate Deo innascibili coaptaret; & dum hæc ad Patrem referret, Filio substantiam denegaret. Quæ quia absoluta sunt, necessitatem nobis interpretandi non reliquerunt.

XVII. „Si quis Dominum & Dominum Patrem „& Filium, quia *Dominus a Domino*, duos dicat Deos: „anathema sit. Non enim exæquamus, vel compa„ramus Filium Patri, sed subjectum intelligimus. „Neque enim descendit in Sodomam sine Patris vo„luntate; neque pluit ex sese, sed *a Domino*, aucto„ritate scilicet Patris; nec sedet in dextera a semet„ipso, sed audit dicentem Patrem: *Sede ad dexteram* „*meam.*“

51. Et superiora, & consequentia suspicionem, si qua esse in his dictis videbitur, penitus excludunt, ne diversitas dissimilium Deitatum in Domino & Domino prædicetur. Et in eo non comparatur, quia duos Deos dici impium sit: non autem idcirco non comparatur, vel exæquatur Filius Patri, nec Deus ipse non esse creditur. Cum enim anathema sit Christum Deum denegans, non potest idcirco profanum videri,

paratur, nec coæquatur Filius Patri, dum
per obedientiæ obsequelam est, dum pluit
a Domino, ne a se ipse secundum Photinu
bellium pluerit, ut Dominus a Domino;
dexteram Dei tum consedit, cum sibi, ut c
dictum sit; dum mittitur, dum accipit, du
nibus voluntati ejus, qui se misit, obsequi
pietatis subjectio non est essentiæ diminutio
ligionis officium degenerem efficit naturam:
id, quod cum & innascibilis pater Deus est,
genitus filius Dei Deus est, Deus tamen un
subjectio filii doceatur, & dignitas, dum
nomini Filius nuncupandus subjicitur, quod
patris sit, tamen sibi ex natura sit nomen.
nomen, sed ejus, cujus & filius est, sit Pat
sequio subjectus, & nomine; ita tamen, ut
nominis, proprietatem naturalis, atque ind
testetur essentiæ.

XVIII. „Si quis Patrem & Filium unam p
„dicit: anathema sit."

52. Non habet necessitatem contradicend
soluta perversitas: & tamen stultus quorumd
in id proruvit, ut personam unam duum n

piissimum enim est, innascibilem Deum eum dici, qui ad consolationem nostram est missus a Filio.

XX. „Si quis, sicuti docuit nos Dominus, non „ alium dicat Paracletum a Filio, dixit enim: *Et al-* „ *terum Paracletum mittet vobis Pater, quem rogabo ego*: „ anathema sit."

54. A Filio Paracletum missum meminimus, & in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter Filius per indifferentis naturæ virtutem opera sua opera Patris esse dixit, dicens: *Ego opera Patris mei facio*; missurus quoque Paracletum, sicuti frequenter spopondit, interdum eum & mittendum dixit a Patre, dum omne, quod ageret, pie referre est solitus ad Patrem. Ex quo hæretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse Filium Paracletum dicant: cum in eo, quod alium Paracletum mittendum a Patre sit precaturus, differentiam missi rogantisque significet.

XXI. „Si quis Spiritum sanctum patrem dicat Pa- „ tris vel Filii: anathema sit."

55. Stultitia hæretici furoris hæc coegit scripta referre, non quæstio. Nam cum Spiritus sancti nomen habeat suam significationem, & Spiritus sanctus paracletus habeat substantiæ suæ & officium, & ordinem, & cum ubique indemutabilis Pater & Filius prædicetur: quomodo pars esse aut Patris: aut Filii Spiritus sanctus asseritur? Sed quia sicut inter cætera insaniarum genera, etiam hoc quoque proferri ab impiis solet, idcirco a Sanctis debuit improbari.

XXII. „Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum „ sanctum tres dicit Deos: anathema sit."

56. Duum Deorum professio cum irreligiosa sit, quia nusquam nisi unum Deum prædicatum meminerimus, & prædicemus: quanto magis trium Deorum in Patre, & Filio, & Spiritu sancto nuncupatio damnabilis est? Quod tamen quia hæretici dicunt, recte catholici condemnant.

XXIII.

XXIII. „Si quis, quod dictum est: *Ego De*
„ *mus, & ego Deus novissimus, & præter me n*
„ *Deus*, ad destructionem idolorum dictum, &
„ rum, qui non sunt Dii, in destructione uni
„ ante sæcula Dei judaice dictum intelligat: an
„ ma sit. “

57. Deorum numerositate damnata, & Dec
tum uno prædicato, negari Deus filius Dei nor
test. Verum naturæ istud præstat genuina propri
ut nomen, quod negatur ad numerum, debeatu
sentiæ, & id, quod *non est Deus præter me*, non
sit Filio auferre, quod Deus est: quia Deus a
præter quam, qui est ex Deo, nullus est. E
hanc vocem Dei patris non potest non Deus
qui ex se indifferenti ad naturam suam est natu
sentia. Quod idcirco Judæi ad unionem Dei refer
quia unigenitum Deum nesciunt. Sed nos cum
Deos negamus, diversitatem in Patre & Filio nat
lis abominamur essentiæ: quia id, quod *non est*
præter me, impiam de falsis Diis perimit opinio
Cum vero unum Deum confitentes, Filium qu
Deum dicimus; nihil diversum per substantiam in u
que sub uno nomine prædicamus.

XXIV. „Si quis voluntate Dei tamquam unum
„ quid de creatura Filium factum dicat: anathema

58. Omnibus creaturis substantiam voluntas
attulit: sed naturam Filio dedit ex impassibili, ac
nata substantia perfecta nativitas. Talia enim cu
creata sunt, qualia esse Deus voluit: Filius autem
tus ex Deo talis substitit, qualis & Deus est.
dissimilem sui edidit natura naturam: sed ex substa
Dei genitus naturæ secundum originem attulit,
secundum creaturas voluntatis essentiam.

XXV. „Si quis nolente Patre natum dicat Fili
„ anathema sit. Non enim nolente patre, coa
„ Pater, vel naturali necessitate ductus, cum no
„ genui

genuit Filium, sed mox ut voluit, sine tempore, & impassibilitate ex se eum genitum demonstravit.“

59. Cum non ex voluntate, ut cætera, Filius subistere doceretur, ne secundum voluntatem tantum, ion etiam secundum naturam haberet essentiam, data æreticis occasio videbatur, ut necessitatem Deo pari gignendi ex se Filii adscriberent, tamquam naturæ ege cogente invitus ediderit. Sed hæc passionum on est in Deo patre conditio: cum inenarrabili, & erfecta nativitate Filii, nec voluntas sola genuit Fium, nec demutata, aut coacta imperio naturalis egis essentia est. Nec ad gignendum quæsita substania est, nec gignentis in genito diversa natura est, nec 1 tempore paterni nominis solitudo: sed ante tempora omnia Pater ex naturæ suæ essentia, impassibiliter volens, Filio dedit naturalis divinitatis essentiam.

XXVI. „ Si quis innascibilem, & sine initio dicat Filium, tamquam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicens, duos faciat Deos: anathema sit. Caput enim, quod est principium omnium, Filius; caput autem, quod est principium Christi, Deus; sic enim ad unum ininitiabilem, omnium initium, per Filium universa referimus,“

60. Filium innascibilem confiteri, impiissimum est. am enim non erit Deus unus: quia Deum unum prædicari natura unius innascibilis Dei exigit. Cum ergo nus Deus sit, duo innascibiles esse non possunt: cum dcirco Deus unus sit, cum & pater Deus sit, & fiius Dei Deus sit, quia innascibilitas sola penes unum it. Filius autem idcirco Deus, quia ex innascibili ssentia natus exsistat. Respuit ergo innascibilem Fiium prædicari fides sancta; ut per unum innascibilem Deum, unum Deum prædicet: ut naturam unigeniam, ex innascibili genitam essentia in uno innascibilis Dei nomine complectatur. Caput enim omnium Fiius est: sed caput Filii Deus est. Et ad unum Deum

omnia hoc gradu, atque hac confessione referuntur: cum ab eo sumant universa principium, cui ipse principium sit.

XXVII. „Et iterum confirmantes Christianismi in„tellectum, dicimus: Quoniam si quis Christum Deum, „filium Dei ante sæcula subsistentem, & ministran„tem Patri ad omnium perfectionem non dicat; sed „ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum, & „filium nominatum esse, & initium accepisse, ut sit „Deus, dicat: anathema sit.“

61. Concludi damnatio ejus hæresis, propter quam conventum erat, expositione totius fidei, cui adversabatur, oportuit: quæ initium Dei filii ex partu Virginis mentiebatur. Hoc enim fidei nostræ secundum evangelicam & apostolicam doctrinam principale est, Dominum nostrum Jesum Christum Deum, & Dei filium a Patre nec honoris confessione, nec virtutis potestate, nec substantiæ diversitate, nec intervallo temporis separari.

62. Multifarie, ut intelligitur, episcoporum consiliis, atque sententiis quæsita veritas est, & intelligentiæ ratio exposita est per singulas scriptæ fidei professiones: singulis quibusque generibus impiæ prædicationis exstinctis. Non enim infinitus, & immensus Deus brevibus humani sermonis eloquiis vel intelligi potuit, vel ostendi. Fallit enim plerumque & audientes, & docentes brevitas verborum: & compendio sermonum aut non intelligi potest, quod requiritur, aut etiam corrumpitur, quod significatum magis, quam enarratum, rationis absolutione non constat. Et idcirco episcopi intelligentiæ sensu loquentes, ob difficultatem naturalis intelligentiæ, & plurimis definitionibus, & copiosioribus verbis usi sunt ad docendum: ut & sensum audientium distinctione editæ per multa veritatis imbuerent, & de divinis rebus nihil

aliud

liud periculoſum, aut obſcurum in hac multimoda lurium ſententiarum abſolutione loquerentur.

63. Nihil autem mirum videri vobis debet, Fra- res cariſſimi, quod tam frequenter exponi fides cœ- tæ ſunt: neceſſitatem hanc furor hæreticus imponit. Iam tantum Eccleſiarum Orientalium periculum eſt, t rarum ſit hujus fidei, quæ qualis, vos judicate, ut ſacerdotes, aut populum inveniri. Male enim er quosdam impietati auctoritas data eſt: & exſiliis piſcoporum, quorum cauſam non ignoratis, vires uctæ ſunt profanorum. Non peregrina loquor, ne- ue ignorata ſcribo: audivi, ac vidi vitia præſentium; on laicorum, ſed Epiſcoporum. Nam absque epiſ- opo Eleuſino, & paucis cum eo, ex majori parte ſianæ decem provinciæ, intra quas conſiſto, vere eum neſciunt. Atque utinam penitus neſcirent, um procliviore enim venia ignorarent, quam obtre- tarent. Sed horum epiſcoporum dolor ſe intra ſilen- ium non continens, unitatem fidei hujus quærit, uam jam pridem per alios amiſit. Nam illa in primo ollatæ expoſitionis fides hanc habuit neceſſitatem: uia apud Sirmium per immemorem geſtorum ſuorum ictorumque Oſium novæ, & tamen ſuppuratæ jam iu impietatis doctrina proruperat. Sed de eo nil lo- uor, qui idcirco eſt reſervatus, ne judicio humano norearetur, qualis antea vixiſſet. Ubique autem andala, ubique ſchismata, ubique perſidiæ ſunt. Iinc illud eſt, ut ad profeſſionem ſubſcribendæ fidei liqui eorum, qui ante aliud ſcripſerant, cogerentur. Iec queror de patientiſſimis viris Orientalibus epiſco- is, quibus ſuffecit poſt blasphemiæ voluntatem co- ctæ ſaltem fidei profeſſio: gratulandum enim vide- ur in tanta blasphemantium epiſcoporum hæretica per- inacia, aliquem ex his ſuſcipi pænitentem. Sed in- er hæc, o beatos vos in Domino & glorioſos, qui erfectam atque Apoſtolicam fidem conſcientiæ pro-

feſſione retinentes, conſcriptas fides huc usque neſcitis; Non enim eguiſtis littera, qui ſpiritu abundabatis. Neque officium manus ad ſcribendum deſideraſtis, qui, quod corde a vobis credebatur, ore ad ſalutem profitebamini. Nec neceſſarium habuiſtis epiſcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed neceſſitas conſuetudinem intulit, exponi fides, & expoſitis ſubſcribi. Ubi enim ſenſus conſcientiæ periclitatur, illic littera poſtulatur. Nec ſane ſcribi impedit, quod ſalutare eſt confiteri.

64. Confitemur ſane in ſancti Spiritus dono ſemper innocentes, & ſcribimus volentes, non Deos duos, ſed Deum unum: neque per id non & Deum Dei filium; eſt enim ex Deo Deus. Non innaſcibiles duos; quia auctoritate innaſcibilitatis Deus unus eſt: neque per id non & unigenitus Deus eſt; namque origo ſua innaſcibilis ſubſtantia eſt. Non unum ſubſiſtentem, ſed ſubſtantiam non differentem. Non unum in diſſimilibus naturis Dei nomen, ſed unius nominis atque naturæ indiſſimilem eſſentiam. Non præſtantem quemquam cuiquam genere ſubſtantiæ, ſed ſubjectum alterum alteri nativitate naturæ. Patrem in eo majorem eſſe, quod pater eſt, Filium in eo non minorem eſſe, quod filius eſt. Significationem intereſſe, non intereſſe naturam. Patrem non intra tempora confiteri, ſed cointemporalem Patri Filium non negare. Patrem in Filio prædicare, quia nihil in ſe habeat Filius a Patre diſſimile: Filium in Patre confiteri, quia non eſt aliunde, quod filius eſt. Mutuam ſibi ac ſimilem invicem naturam non neſcire, quia par ſit: quod unus ſit non exiſtimare, quia unum ſunt: unum eos ſic per indiſſimilis naturæ indifferentiam prædicare, ne unus ſit.

65. Expoſui, Cariſſimi, quantum humani ſermonis conſuetudo patiebatur, & Dominus mihi ſemper, ut ipſe ſcit, a me oratus indulſit, communis fidei conſcientiam. Et ſi quid minus, immo quia minus ac

prope

prope nihil dictum eſt, mementote non ſenſum mihi, ſed verba deeſſe. Arguam fortè in eo naturam meam, non tamen arguam voluntatem: & ignoſco naturæ, ſi loqui de Deo, quod vult, non poteſt, cujus ſufficiat ad ſalutem crediſſe, quæ Dei ſunt.

66. Nunc quia fides mea atque veſtra, quantum mihi conſcius ſum, apud Deum non periclitatur, & oſtendi vobis, ſicut voluiſtis, quæ ante expoſitæ fides eſſent ab Orientalibus epiſcopis, ſed paucis; repetam enim, quia ſecundum numerum Eccleſiarum Orientalium, epiſcoporum paucorum fides iſta; ipſe quoque, quid de divinis rebus ſecundum doctrinam apoſtolicam ſentirem, profeſſus ſum: reliquum eſt, ut, quæ errorem nobis ex ſimplicitatis ſecuritate afferunt, cognoſcatis ſine ſuſpicione aliqua; quia jam nec relicta eſt audiendi. Et quamquam jam non verear de me judicari ſecundum expoſitionem totius fidei; tamen patimini, ut velim de me adhuc, niſi abſolutis omnibus, judicari.

67. Multi ex nobis, Fratres cariſſimi, ita unam ſubſtantiam Patris & Filii prædicant, ut videri poſſint non magis id pie, quam impie prædicare: habet enim hoc verbum in ſe & fidei conſcientiam, & fraudem paratam. Nam ſi ſecundum naturæ proprietatem ac ſimilitudinem, ut ſimilitudo non ſpeciem ſolam afferat, ſed genus teneat; religioſe unam ſubſtantiam prædicamus, dummodo unam ſubſtantiam proprietatis ſimilitudinem intelligamus, ut, quod unum ſunt, non ſingularem ſignificet, ſed æquales. Æqualitatem dico, id eſt, indifferentiam ſimilitudinis, ut ſimilitudo habeatur æqualitas; æqualitas vero unum idcirco dicatur eſſe, quia par ſit; unum autem, in quo par ſignificatur, non ad unicum vendicetur. Una igitur ſubſtantia, ſi non perſonam ſubſiſtentem perimat, nec unam ſubſtantiam partitam in duos dividat, religioſe

prædicabitur: quæ ex nativitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferens sit, ut una dicatur.

68. At vero si idcirco unius substantiæ Patris & Filius dicatur, ut hic subsistens, sub significatione licet duum nominum, unus ac solus sit: confessum nomine filium conscientia non tenemus, si unam substantiam confitentes ipsum sibi unicum ac singularem, & Patrem esse dicimus & filium. Quin etiam & hujus statim erroris occurrit occasio, ut divisus a sese Pater intelligatur, & partem exsecuisse, quæ esset sibi filius. Id enim hæretici unam substantiam prædicantes contendunt: & his multum piæ confessionis nostræ sermo blanditur, ut dum hoc verbum indefinita brevitate dubium est, proficiat ad errorem. Est præterea error hic tertius, ut cum unius substantiæ Pater & Filius esse dicatur, significari existimetur substantia prior, quam inter se duo pares habeant: ac si tres res sermo significet, substantiam unam, & duos unius substantiæ velut cohæredes. Ut cum cohæredes duo sunt, & hæreditas anterior est, cujus duo sunt cohæredes: ita unius substantiæ anterioris duo pares possunt videri esse consortes. Atquin ita una substantia Patris & filii prædicata, aut unum, qui duas nuncupationes habeat, subsistentem significat; aut divisam unam substantiam, duas imperfectas fecisse substantias; aut tertiam priorem substantiam: quæ a duobus & usurpata sit, & assumta, quæ idcirco una dicatur, quia in duas una defecta sit. Et ubi post hæc nativitas? Ubi Pater, ubi Filius intelligitur; si Patrem & Filium vel defectio potius, vel anterioris substantiæ communio, quam naturæ nativitas prædicabit?

69. In his igitur tot, & tam gravibus fidei periculis, verborum brevitas temperanda est; ne impie dici existimetur, quod pie intelligitur: ne secura, atque innocente conscientia, per occasionem hæreticam, reus sermo sit. Dicturus unam catholicus substantiam

Patris

Patris & Filii, non inde incipiat: neque hoc quasi maximum teneat, tamquam sine hoc vera fides nulla sit. Tuto unam substantiam dicet, cum ante dixerit, Pater ingenitus est; Filius natus est, subsistit ex Patre, Patri similis est virtute, honore, natura. Patri subjectus est, ut auctori: nec se per rapinam Deo, cujus in forma manebat, æquavit; obediens usque ad mortem fuit. Non est ex nihilo, sed nativitas est. Non est innascibilis, sed cointemporalis. Non est Pater, sed ex eo filius est. Non est portio aliqua, sed totus est. Non est auctor ipse, sed imago Dei ex Deo in Deum nata. Non est creatura, sed Deus est. Non alter Deus in genere substantiæ, sed unus Deus per substantiæ indifferentis essentiam. Non persona Deus unus est, sed natura: quia nihil in se diversum ac dissimile habent natus, & generans. Et post hæc, unam substantiam Patris & Filii dicendo, non errat: at unam substantiam negando, jam peccat.

70. Nemo itaque unam substantiam negari a nobis putet: cujus idcirco ratio ostenditur, ne negetur. Nemo unam substantiam brevi ac nudo sermone putet prædicandam: ut possit religiose dici una esse substantia. Non enim ego audio, Christus ex Maria natus est; nisi & audiam: *In principio erat Verbum*, & Deus erat Verbum. Non audiam, Christus esurivit, nisi post quadraginta dierum jejunium audiam: Non in pane solo vivit homo. Non audiam, sitivit, nisi audiam: Qui biberit de aqua, quam ego dedero ei, non sitiet in æternum. Non audiam, Christus passus est, nisi audiam: Nunc est hora, ut filius hominis clarificetur. Non audiam, mortuus est, nisi audiam: Resurrexit. Nihil solitarium ex divinis sacramentis ad suspicionem audientium, & ad occasionem blasphemantium proferamus. Ante nativitas filii, ante subjectio, ante similitudo naturæ filii prædicanda est: ut non impie unius & pater, & filius substantiæ prædicetur. Et non intelligo, cur ante cætera tamquam

maximum, & potiſſimum, & ſolitarium prædicandum ſit, quod nec pie poſſit ante cætera prædicari, & jam impie neceſſe ſit poſt cætera denegari.

71. Non eſt, fratres cariſſimi, una patris & filii neganda ſubſtantia: ſed ne irrationabiliter prædicanda ſit una ſubſtantia ex naturæ genitæ proprietate, non ſit aut ex portione, aut ex unione, aut ex communione. Poteſt una ſubſtantia impie dici, & pie taceri. Habes nativitatem, habes ſimilitudinem. Quid verbi calumniam ſuſpicioſe tenemus, rei intelligentia non diſſidentes? Credamus, & dicamus eſſe unam ſubſtantiam, ſed per naturæ proprietatem non ad ſignificationem impiæ unionis. Una ſit ex ſimilitudine, non ex ſolitudine, ſed forte parum proprietatis in ſe habere ſimilitudo videatur. Hoc ſi eſt, quæro, quomodo poſſim alterum ad alium, niſi per ſimilitudinem coæquare? Aut numquid non id eſt, eſſe ſimile, quod æquale? Si unum dico, habet & unici ſuſpicionem, ſi ſimilem dixero, habet indifferentis comparationem. Inter ſimilem & unum quæro, quem locum habeat æqualis, & interrogo, utrum ſimilitudinis potius, aut ſolitudinis res ſit. Non eſt æqualitas in diſſimilibus, nec ſimilitudo eſt intra unum. Aut quid differunt ſimilis & æqualis, ut ab uno iterum diſcernatur æqualis? Non ſunt itaque diſſimiles æquales. Et quid aliud poſſunt eſſe ſimiles, quam æquales, cum in diſſimilibus non ſit æqualitas?

72. Prædicantes itaque fratres cariſſimi ſimilem filium in omnibus patri, nihil aliud, quam æqualem prædicamus: perfectæ æqualitatis habet ſignificantiam ſimilitudo, & hoc ex ſanctis Scripturis intelligendum eſt. Legimus namque: Vixit autem Adam ducentis triginta annis, & genuit ſecundum effigiem & ſimilitudinem ſuam, & cognominavit nomen ejus Seth. Quæro, cujusmodi ſimilitudinem & effigiem ſuam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle con-

conceptus initium, tolle dolores partitudinis, & omnem humanam necessitatem: quæro similitudo hæc, quæ in Seth est, utrum per naturam dissentiat auctori, aut utrum alterius generis essentia fuerit in utroque, ne non naturalem habuerit Adæ Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est etiam sine genere, quia non est natura dissimilis. Similitudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat, per similitudinem non indifferentis essentiæ. Omnis itaque filius secundum naturalem nativitatem, æqualitas patris est. quia est & similitudo naturæ.

73. Et beatus Joannes docet in natura patris & filii, quam Moyses in Seth Adæ similitudinem dicit, hanc eandem æqualitatem esse naturæ, ait enim: Propter hoc eum magis quærebant Judæi interficere, quoniam non solum solvebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Quid tantorum virorum doctrinis, atque dictis inserimus torpentia peccatis gravibus ingenia? Et sensus hebetes, atque temerarios adversum indissolubilis prædicationis auctoritatem impii fatigamus? Per Moysem Seth Adæ similitudo est, & per Joannem filius patris æqualitas est: & quærimus tertium nescio, quod inter patrem & filium, quod natura non recipit. Similis est patri filius: filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solum pie potest, quod unum sint prædicari.

74. Nec me fallit, fratres carissimi, quosdam esse, qui similitudinem confitentes negant æqualitatem. Sed loquantur, ut volunt, & blasphemiæ suæ virus ingerant ignorantibus. Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro, unde comparetur æqualitas. Namque si secundum essentiam & virtutem, & gloriam, & tempus patri filius similis est: interrogo, ex quo non videatur æqualitas. Nam etiam hæc in superiori fide constituta damnatio est: ut anathema

esset, qui patrem dissimilis sibi essentiæ diceret patrem. Si ergo naturam neque aliam, neque dissimilem ei, quem impassibiliter generabat, dedit: non potest aliam dedisse, nisi propriam. Ita similitudo proprietas est, proprietas æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quæ autem nihil differunt, unum sunt: non unione personæ, sed æqualitate naturæ. Quamquam vero & communi sensu, & divinis auctoritatibus inter similitudinem, & æqualitatem nihil differre intelligatur: quippe cum secundum Moysem & Joannem patri filius & similis sit, & æqualis: tamen videamus, an Dominus Judæis irascentibus, quod patrem sibi Deum dicendo, Deo se coæquasset, se esse docuerit Deo æqualem, ait enim: Non potest filius a se facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem. Auctorem discrevit, cum ait: Non potest a se facere. Obedientiam significat, cum addit: Nisi quod viderit patrem facientem. Non enim virtutis differentia est, non posse, nisi videat: quia virtutem magis præstat natura, quam visus. At vero obsequelæ est, tunc posse, cum videt. Atque ita per id, quod tum potest, cum videt, significat, non ex visu se accipere virtutem, sed auctoritate visus præsumere potestatem. Non ergo differt naturæ virtus in patre & filio: cui hoc posse, quod pater possit, non ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat, sed auctoris exemplum.

75. Denique honorem, quem subjectio conservavit, naturæ virtus æquavit. Subjecit enim: Quæcumque enim ille facit, eadem & filius similiter facit. Numquid similitudo non æqua plane est, etiam sine genere: eadem enim similiter facit. Numquid similiter facta non eadem sunt: aut eadem non recipiunt æqualitatem: aut aliquid inter simile differt & æquale: cum quæ similiter fiunt, eadem fieri intelligantur? nisi forte quisquam, quæ eadem sunt, negaverit æqualia, ut, quæ similia sunt, non dicantur æqualia: cum,

quæ

lia similiter fiunt, non modo æqualia fieri, sed ea-
em prædicentur. Caret igitur fratres similitudo na-
ıræ contumeliæ suspicione: nec potest videri filius
lcirco in proprietate paternæ naturæ non esse, quia
milis est, cum similitudo nulla sit, nisi ex æqualitate
aturæ: æqualitas autem naturæ non potest esse, nisi
na sit. Una vero non personæ unitate, sed gene-
s. Hæc fides pia est, hæc conscientia religiosa, hic
ılutaris sermo est, unam substantiam patris & filii id-
irco non negare, quia similis est: similem vero ob
l prædicare, quia unum sunt.

76. Exposita carissimi, unius substantiæ, quæ græ-
e homousion dicitur, & similis substantiæ, quæ ho-
ıœusion appellatur, fideli ac pia intelligentia, & vi-
is, quæ ex verborum vel brevitate subdola, vel
ericulosa nuditate accidere possint, absolutissime de-
ıonstratis: reliquus mihi sermo ad sanctos viros Ori-
ntales episcopos dirigendus est, ut quia jam de fide
ostra nihil inter nos suspicionis relictum est, ea quæ
dhuc in suspicionem ex verbis veniunt, purgentur:
t dabunt veniam, ex communi conscientiæ fide secum
berius locuturo.

77. O studiosi tandem Apostolicæ, atque Evan-
elicæ doctrinæ viri, quos fidei calor in tantis tene-
ris hæreticæ noctis accendit: Quantam spem revo-
andæ veræ fidei attulistis, constanter audacis perfi-
iæ impetum retundendo. Antea enim in obscuro,
tque in angulis Dominus Christus Dei esse secundum
ıaturam filius negabatur, & essentiæ inops paternæ,
ccepisse cum creaturis originem de non extantibus
rædicabatur.

78. At vero nunc publicæ auctoritatis professione
ıæresis prorumpens id quod antea furtim mussitabat,
ıunc victrix gloriatur. Quibus enim antea cuniculis
n catholicam Ecclesiam non tentavit irrepere? Quas
ıon exercuit falsæ religionis blandimento sæculi po-
testates?

testates? Homines enim perversi eousque prorumperant, ut, cum hoc ipsi prædicare publice non auderent, imperatorem tamen fallerent ad audiendum. Fefellerunt enim ignorantem regem, ut istiusmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam Ecclesiis nondum regeneratus imponeret. Contradicentes Episcopos ad exilium coegerunt. Coegerunt enim nos ad voluntatem exulandi, dum *impietatis* imponunt necessitatem. Sed exulemus semper, dummodo incipiat verum prædicari: Domino enim gratias, quod ignorationem per vos admonitus imperator agnovit, & errorem non suum, sed astantium, per has fidei vestræ sententias recognovit, & se invidia apud Deum atque homines impiæ voluntatis exemit, cum legationem vestram honorifice habens, falsitatem eorum, quorum auctoritate in invidiam deducebatur, coacta a nobis ignorantiæ suæ professione cognovit.

79. Fallunt, quantum & vereor, & mihi videtur, fratres carissimi, fallunt, quia semper fefellerunt: & ipsa illa præsens nunc subscriptio non caret falsitate. Excusant enim se idcirco homousion & homœusion taceri voluisse, quia unum atque idem significari verbo utroque existimarent. Rudes credo episcopi ignoraverunt homousii significationem: quasi numquam de hoc aut synodus fuisset, aut lites. Sed esto, ignoraverunt homousion, aut nesciebant homœusion id significari, quod similis esset essentiæ. Jam si hoc nesciebant, cur nesciri volebant generationem Filii? Numquid si inenarrabilis est, ideo & ignorabilis est? Sed si ignoratur, quo modo natus est? Numquid ignorari vel hoc potest, quod Filius Deus non ex alia substantia, sed ex Deo natus, non diversam habeat essentiam? Numquid non legerunt, sicut Patrem, ita & Filium honorificandum: ut Patrem honore præferrent? Numquid incognitum habebant Patrem in Filio

videri,

videri, ut Filius apud eos dignitate, claritate, majeſtate differret? An & hoc ex ignorantia venit, ut cum cæteris Patri ſubjectus ſit Filius, ut, dum cum cæteris ſubjicitur, non diſcernatur a cæteris? Cum ſubjectio Filii naturæ pietas ſit, ſubjectio autem cæterorum creationis infirmitas ſit. Paſſum quidem ſciebant: ſed dicant, oro, compaſſum quando cognoverunt? Evitant homouſion, & homœuſion, quia nuſquam ſcriptum ſit: quæro compaſſum eſſe, unde præſumſerint? Aut numquid volunt duos eſſe, qui paſſi ſunt? Id enim compaſſio teſtatur. Ubi illud eſt, *Jeſus Chriſtus filius Dei?* Aut numquid alius eſt Jeſus Chriſtus, alius filius Dei? Si non idem atque unus intra extraque Dei filius eſt, credite in homouſio ignorationem, ſi hæc ignorari licet. Si autem in his ipſis ipſa illa ignoratio impia eſt, quæ tamen non poteſt, nec falſo excuſari: vereor, ne & homœuſii ignorationem profeſſio mentiatur. Non quæror admodum de venia, quam dediſtis: religioſum eſt Deo ſua reſervare, & ignorationis error humanus eſt. Sed ignoſcant mihi jam duo epiſcopi Valens & Urſacius, quod eos pro ætate, atque exercitatione ſua ignoraſſe non credo. Et difficillimum eſt, ne mentiri exiſtimentur, qui ſe in alio negotio non poſſunt niſi mendacio purgare. Sed Dominus hoc magis tribuat, ut nos male opinemur, quam illi non ignoraverint. Malo enim ego male exiſtimans judicari, quam fidem veſtram hæreticæ conſcientiæ communione violari.

80. Oro autem vos, ſanctiſſimi viri, ut cum bona venia ſollicitudines meas æſtimetis. Teſtis enim Dominus eſt conſcientiæ meæ, in nullo me expoſitiones has, quas Sirmium detuliſtis, fidei veſtræ velle convellere. Sed date veniam, ſi quædam intelligere non poſſum, & conſolabor me, quia legi: *Spiritus prophetarum prophetis ſubjectus eſt.* Ex quo forte non impudenter etiam a me præſumitur, ut & ego intelligam,

quod

ipsam quidem religiose tum scriptam fidem, nunc quoque huic sermoni nostro non irreligiose inferemus.

„ Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, „ omnium visibilium & invisibilium Factorem. Et in „ unum Dominum nostrum Jesum Christum filium Dei, „ natum ex Patre unigenitum, hoc est, de substan„ tia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum „ verum de Deo vero, natum, non factum, unius „ substantiæ cum Patre, quod græce dicunt homou„ sion, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & „ in terra. Qui propter nostram salutem descendit, „ incarnatus est, & homo factus est, & passus est, „ & resurrexit tertia die, & adscendit in cælos, ve„ turus judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum „ sanctum. Eos autem, qui dicunt: Erat, quando „ non erat, & ante, quam nasceretur, non erat: & „ quod de non exstantibus factus est, vel ex alia sub„ stantia aut essentia, dicentes convertibilem & de„ mutabilem Deum: hos anathematizat catholica Ec„ clesia. “

Non hic sanctissima religiosorum virorum synodus nescio quam priorem, quæ in duos divisa sit, substantiam introducit, sed Filium natum de substantia Patris. Numquid & nos negamus? Aut quid aliud confitemur? Et post cæteras communis fidei expositiones ait: „Natum, non factum, unius substantiæ „ cum Patre, quod græce dicunt homousion. “ Quæ hic vitiosæ intelligentiæ occasio est? Natus esse de substantia Patris Filius, non factus prædicatur, ne nativitas divinitatis factura sit creationis. Idcirco autem *unius substantiæ*, non ut unus subsistat, aut solus, sed ut ex substantia Dei natus, non aliunde subsistat, neque ut in aliqua dissidentis substantiæ diversitate subsistat. Aut numquid non hæc fides nostra est, ut non aliunde subsistat, neque quod indissimilis subsistat? Aut aliud hic testatur homousion, quam ut una atque indissimilis duum

duum ſit ſecundum naturæ progeniem eſſentia, quia eſſentia Filii non ſit aliunde? Quæ quia aliunde non eſt, unius recte eſſe ambo credentur eſſentiæ: quia ſubſtantiam nativitatis Filius non habeat, niſi de paternæ auctoritate naturæ.

85. Sed forte e contrario dicetur, idcirco improbari oportere, quia vitioſe intelligi ſoleat. Hoc ſi timemus, deleamus in Apoſtolo, quod dictum eſt: *Mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*; quia ad ıuctoritatem hæreſis ſuæ Photinus hoc utitur: & non .egatur a nobis, quia ab illo male intelligatur. Pereat quoque ad Philippenſes ſcripta epiſtola, aut igni ıut ſpongia: ne in ea Marcion relegat: *Et habitu re›ertus ut homo*; phantaſiam corporis confitens eſſe, ıon corpus. Non extet Evangelium Joannis: ne Sabellius diſcat: *Ego & Pater unum ſumus*. Neque ſti nunc creaturæ prædicatores ſcriptum habeant: *Pa'er major me eſt*. Neque illi, qui diſſimilem Patri Filium affirmare volunt, legant: *De die autem & hora ıemo ſcit, neque Angeli in cœlis, neque Filius, niſi Pater ſolus*. Non ſint quoque libri Moyſis: ne tenebræ Deo, qui innaſcibilem lucem habitat, coævæ ſint;]uia in Geneſi poſt noctem dies cœpta ſit: ne anni Mathuſalæ ætatem diluvii excedant, & non tantum ›cto ſint animæ reſervatæ: ne clamorem Sodomorum epletis jam peccatis Deus audiens, tamquam ignoans clamorem, deſcendat, ut videat, an plena ſint :um clamore peccata, & reperiatur Deus neſcire,]uod ſciret: ne quiſquam quoque ſepelientium ſe›ulti Moyſi ſciat ſepulchrum; ne per hæc, ut hære›ici putant, diverſa lex ipſa ſibi hoſtis ſit. Et quia ıæc ab his non intelliguntur, non legantur a nobis. Pereant quoque, ſi videtur, (quod non ego dixerim, ſed reſponſionis neceſſitas,) omnia divina illa & ſancta Evangelia ſalutis humanæ, ne ſe invicem contraia dictorum opinione compugnent: ne miſſurus Dominus Spiritum ſanctum ipſe de Spiritu ſancto natus

legatur: ne mortem gladio denuntiaturus usuris, cui gladium passurus indicat: ne ad inferos descensurus, in paradiso sit cum latrone: ne postremo Apostoli reperiantur in crimine, qui baptizare in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti jussi tantum in Jesu nomine baptizaverunt. Vobis enim, Fratres, vobis dico, qui jam non lacte alimini, sed firmo cibo valetis. Numquid, quia ista sapientes mundi non intelligunt, & his stulta sunt, nos cum mundo sapientes erimus, ut hæc stulta credamus? Et quia hæc impiis cæca sunt, nos non lucebimus intellectæ veritate doctrinæ? Male sanctis rebus præjudicatur, si quæ non sanctæ a quibusdam habeantur, esse non debent. Non ergo gloriemur cruce Christi, quia scandalum mundo est: neque in vivente Deo mortem prædicemus, ne ab impiis mortuus Deus arguatur.

86. Male intelligitur homousion: quid ad me bene intelligentem? Male homousion Samosatenus confessus est: sed numquid melius Arii negaverunt? Octoginta episcopi olim respuerunt, sed trecenti & decem octo nuper receperunt. Et mihi quidem ipse ille numerus hic sanctus est, in quo Abraham victor regum impiorum, ab eo, qui æterni sacerdotii est forma, benedicitur. Illi contra hæreticum improbaverunt: numquid & isti non adversum hæreticum probaverunt. Gravis auctoritas est veterum: numquid & horum levis sanctitas est? Si contraria invicem senserunt, debemus quasi judices probare meliora: si vero & probando & improbando unum utrumque statuerunt, quid bene constituta convellimus?

87. Sed forte dicetur mihi: Aliqui hodie ex his, qui tum synodo interfuerunt, tacendum de homousio esse decreverunt. Et ego invitus licet respondebo dicenti: Numquid non & ipsi tacendum de homœusio esse constituunt? Oro vos, ne quisquam alius ex his præter senem Osium, & ipsum illum nimium sepulchri sui amantem, reperiatur, qui tacendum esse

exi-

existimet de utroque. Et quo tandem in tantis hæreticorum furoribus recidemus, si, dum non utrumque recipimus, neutrum retinemus? Non enim videri potest impie dici, ut quia neutrum scriptum reperiatur, aut neutrum confitendum sit, aut utrumque.

88. Homousion, sanctissimi viri, intelligo ex Deo Deum, non dissimilis essentiæ, non divisum, sed natum, & ex innascibilis Dei substantia congenitam in Filio, secundum similitudinem, unigenitam nativitatem. Ita me antea intelligentem, non mediocriter ad id confirmavit homousion. Quid fidem meam in homousion damnas, quam per homœusii professionem non potes non probare? Damnas enim fidem meam, vel potius tuam, cum damnas intelligentiam ejus in nomine. Sed male alius intelligit? Damnemus in commune vitiosam intelligentiam, non auferamus fidei securitatem. Synodo Samosatenæ subscribendum putas, ne secundum Samosateni intelligentiam quisquam sibi usurpet homousion? Subscribamus & Nicææ synodo, ne homousion improbent Ariani. Sed verendum est, ne secundum fidem non homœusion significare videatur homousion? Decernatur nihil differre, unius & similis esse substantiæ. Sed homousion potest male intelligi? Constituatur, qualiter bene possit intelligi. Unum atque idem pie sapimus, rogo, ut unum atque idem, quod sapimus, pium inter nos esse velimus. Date veniam, Fratres, quam frequenter poposci: Ariani non estis: cur negando homousion censemini Ariani?

89. Sed dicis: Movet me cum scandalo homousii ambiguitas. Iterum audi, oro, sine scandalo: & me movet homœusii nuditas. Multa sæpe fallunt, quæ similia sunt. Timeo aurum bracteæ, quia me fallere posset interius: & tamen auro simile est, quod videtur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ovium sit: quia ei simile videatur & bubulum. Ut lac ovium lacti ovium simile sit,

non potest simile esse, nisi ovis sit. Similitudo vera in veritate naturæ est. Veritas autem in utroque naturæ non negatur homousion. Hæc est enim secundum essentiam similitudo, si massa massæ consimilis non fallat in bractea, si lac, quod concolor est, non diversum sit in sapore. Simile auro quidquam non potest esse, nisi aurum: simile lacti, nisi sui generis sit, esse non poterit. Fefellit me frequenter color vini: & tamen gustatu, alterius generis liquorem recognovi. Vidi carnes carnibus similes: sed postea mihi naturæ dissimilitudinem sapor prodidit. Has enim similitudines, quæ non ex unitate naturæ sint, metuo.

90. Vereor enim, Fratres, Orientis hæreses in tempora singula pullulantes: & quid vereri me dicam, jam & legi. Nihil quidem in his, quæ vos de Orientalium quorumdam assensu, susceptæ legationis ministri subscribenda Sirmium detulistis, nihil suspicionis relictum est: sed habuerunt ab exordio non nihilum offensionis, quæ credo vos, sanctissimi viri Basili, & Eustachi, & Eleusi, ne quid scandali afferretur, abolenda tacuisse. Quæ si recte scripta sunt, taceri non debuerunt. Si autem, quia non recte scripta sunt, nunc tacentur: cavendum est, ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de his nihil dico: tamen mecum recognoscitis, quod non ita omnis conscripta apud Ancyram fides se habeat. Non famæ fabulam loquor: litterarum finem teneo, non a laicis sumtam, sed ab episcopis datam.

91. Oro vos, Fratres, adimite suspicionem, excludite occasionem. Ut probari possit homœusion, non improbemus homousion. Cogitemus tot sacerdotes sanctos & quiescentes: quid de nobis Dominus judicabit, si nunc anathematizantur a nobis? Quid de nobis erit, qui rem eo deducimus, ut, quia episcopi non fuerunt, nos quoque nec cœperimus? Ordinati enim ab his sumus, & eorum sumus successores. Renuntiemus episcopatui, quia officium ejus ab anathe-

mathe

mate ſumſerimus. Date veniam, Fratres, dolori meo: impium eſt, quod audetis. Non patior hanc vocem, ut in anathemate ſit homouſion ſecundum religioſam intelligentiam confitens. Nomen nihil habet criminis, quod ſenſum non perturbat religionis. Homœuſion neſcio, nec intelligo, niſi tantum ab ſimilis eſſentiæ confeſſione. Teſtor Deum cœli atque terræ, me cum neutrum audiſſem, ſemper tamen utrumque ſenſiſſe, quod per homouſion homœuſion oporteret intelligi: id eſt nihil ſimile ſibi ſecundum naturam eſſe poſſe, niſi quod eſſet ex eadem natura. Regeneratus pridem, & in Epiſcopatu aliquantiſper manens, fidem Nicænam numquam niſi exulaturus audivi: ſed mihi homouſii & homœuſii intelligentiam Evangelia & Apoſtoli intimaverunt. Pium eſt, quod volumus. Ne damnemus patres, ne animemus hæreticos: ne dum hæreſim apellimus, hæreſim nutriamus. Interpretati patres noſtri ſunt poſt ſynodum Nicænam homouſii proprietatem religioſe, extant libri, manet conſcientia: ſi quid ad interpretationem addendum eſt, communiter conſulamus. Poteſt inter nos optimus fidei ſtatus condi: ut nec ea, quæ bene ſunt conſtituta, vexentur, & quæ male ſunt intellecta, reſecentur.

92. Egreſſus ſum, Fratres chariſſimi, humanæ conſcientiæ pudorem: & humilitatis meæ immemor, de tantis ac tam reconditis rebus, & ad usque hanc ætatem noſtram intentatis ac tacitis amore veſtri coactus hæc ſcripſi, & quæ ipſe credebam, locutus ſum: conſcius mihi, hoc me Eccleſiæ militiæ meæ ſtipendium debere, ut per has litteras, epiſcopatus mei in Chriſto vocem, ſecundum doctrinas evangelicas, deſtinarem. Veſtrum eſt in commune tractare ac providere atque agere, ut, quod usque nunc inviolabili fide manetis, religioſa conſcientia conſervetis, & teneatis, quod tenetis. Mementote exilii mei in orationibus ſanctis: a quo me, poſt expoſitionem hujus fidei, neſcio, an tam jucundum eſt ad vos in Do-

mino Jesu Christo reverti, quam securum est mori. Deus & Dominus noster incontaminatos vos & illæsos in diem revelationis reservet, opto, Fratres charissimi.

S. HILARII
APOLOGETICA
AD
REPREHENSORES
LIBRI DE SYNODIS
RESPONSA.

I. *In hac* §. 3. Et licet non sine aliquo aurium scandalo . . . restiterint *Orientales Anomœis.*

Si diligenter sententia hæc expensa esset, forte totius Tractatus mei ratio non fuisset suspiciosa. Non enim tacui esse illic, quod nonnisi cum scandalo esset audiendum.

II. *Initio* §. 13. *post recitationem I. decreti Ancyranæ synodi.*

Expositiones omnes, si quid habent criminis, intra se habent; ceterum non habere in publica facie existimantur. Sed quia scirem ea sola Sirmium esse delata.

III. *Respicit ista* §. 77. Exposita similis substantiæ, quæ homœusion appellatur, fideli ac pia intelligentia.

Non puto quemquam admonendum, in hoc loco ut expendat, quare dixerim SIMILIS SUBSTANTIÆ PIAM INTELLIGENTIAM, nisi quia intelligerem & impiam: & idcirco similem, non solum æqualem, sed etiam eamdem dixisse, ut neque similitudinem, quam tu frater Lucifer prædicari volueras, impro-

›barem; & tamen solam piam esse similitudinis in-ligentiam admonerem, quæ unitatem substantiæ edicaret.

. *In Mss. cum superiori uno tenore continuatum pertinet ad hoc* §. 78. O studiosi tandem apostolicæ atque evangelicæ doctrinæ viri . . quantam spem revocandæ veræ fidei attulistis?

In eo vero, quod laudans eos in invidiam dedur a quibusdam, parum intellectus sum. Non enim s veram fidem, sed SPEM REVOCANDÆ VEÆ FIDEI attulisse dixi: ut sicut illi auditi sunt, ita nos ex hoc contra Valentem & Ursacium posse-ıs audiri, & coaptandus ad eos allocutionis sermo ındus nihil aliud, quam procacium conviciorum ef-ȝeret fœditatem; cum amarius atque etiam probro-s in consequentibus occulta expositionum essem ındala proditurus.

. *Aptatur his* §. 80. Oro autem vos, sanctissimi viri, ut cum bona venia, sollicitudines meas æstimetis.

Pro prudentia vestra expendite, quid sit a sanssimis viris poscere, ut cum bona venia audiant dintem; & an ejusdem sit adulari, & objurgare. Hoc ıo ita dictum est, quia quæ ad præsens tacita ab his fuènt, eram proditurus; non tamen in his, quæ possent mquam excusabilia defendi, viderer calumniari.

I. *Attinet ad hæc* §. 87. Et ego invitus licet, respondebo *&c.*

Satis absolute, Domine frater Lucifer, cognosci ›tuit, invitum me homœusii mentionem habere. Sed ıia tu similitudinem Filii ad Patrem prædicabas, deonstratio ejus a me fuit exponenda sine vitio.

II. *His subnectitur* §. 88. Synodo Samosatenæ subscribendum putas . . . Subscribamus & Nicænæ synodo.

Numquid & hic de homœusione legentem admoıi, non aliter ostendens suscipi oportere, nisi ad ıitatem substantiæ referretur? VIII. Re-

VIII. *Reprehensorum oculis exponit hoc* §. 89. Et m movet (cum scandalo) homœusii nuditas &c.

Anne quisquam me existimare poterit homœusi velle suscipere, de quo ista tractavi?

IX. *Huic affine adducitur post allata exempla eorum,* *externa similitudine fallunt.*

Numquid & hic similitudinis negligens fui?

X. *Convenit his* §. 90. Parcens enim adhuc de nihil dico; *quæ Ancyræ cum scandalo decreta sun.*

Anne existimor suspicionem ab his adimere, ea laudare, quibus parco? Parcere enim, & cu lation ad hoc parcere, nihil improbi est & remi

XI. *In Mss. decimo continuatum cadit in illa* §. 91. Ut probari possit homœusion, non improbemus homousion: *item & in ista ejusdem* §.: Impium est, quod audetis, *&c.*

An hic similem substantiam aliud patior esse nisi unam? Quæ si non una sit antea confitenda, jam postea impie sit similis prædicanda.

XII. *Subjicitur post hæc* §. 91. Homœusion nesci nec intelligo, nisi tantum ab similis essentiæ cc fessione &c.

Numquid videor, quod nescivi probare po isse? Non utique. Sed quia fides catholica non beat nisi per unitatem similitudinem credere; ut si litudinem tantum ad excludendam unionem comn moret, non ad discidium unitatis: idcirco me di cum nomina homousii atque homœusii nescissem, men per unitatem similitudinem recepisse. Hoc ipsi statim sequens sententia absolvit.

[redacted]